COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIÆ PATRUM.

XIII.

PATRES TERTII ECCLESIÆ SÆCULI.

ORIGENES.

VII.

PROSTAT INSUPER VENALE

LUGDUNI,

APUD **RUSAND**, BIBLIOPOLAM;

MONTIS PESSULANI,

APUD **VIRENQUE**, BIBLIOPOLAM;

PARISIIS,

APUD **GAUME** FRATRES, BIBLIOPOLAS;

ROMÆ,

APUD **MERLE**, BIBLIOPOLAM.

PARISIIS, E TYPOGRAPHEO COSSON,
VIA VULGO DICTA SAINT-GERMAIN-DES PRÉS, N° 9.

COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIÆ PATRUM,

COMPLECTENS

EXQUISITISSIMA OPERA

TUM DOGMATICA ET MORALIA, TUM APOLOGETICA ET ORATORIA;

ACCURANTIBUS

D. A. B. CAILLAU,

MISSIONUM GALLICARUM PRESBYTERO,

NONNULLISQUE CLERI GALLICANI PRESBYTERIS,

UNA CUM

D. M. N. S. GUILLON,

IN FACULTATE THEOLOGIÆ PARISIENSI ELOQUENTIÆ SACRÆ PROFESSORE,
PRÆDICATORE REGIO, AUCTORE LIBRI CUI TITULUS GALLICE:
BIBLIOTHÈQUE CHOISIE DES PÈRES GRECS ET LATINS.

OPUS REGI DICATUM.

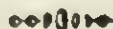
TOMUS DECIMUS TERTIUS.

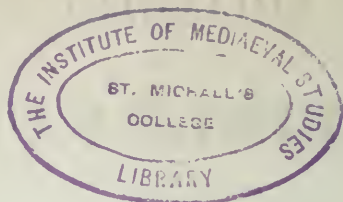
PARISIIS,
APUD MÉQUIGNON-HAVARD, EDITOREM,
VIA VULGO DICTA DES SAINTS-PÈRES.

BRUXELLIS, APUD EUMDEM.

PARISIIS, APUD A. POILLEUX, BIBLIOPOLAM,
VIA VULGO DICTA DU CIMETIÈRE-S.-ANDRÉ-DES-ARCS.

M. DCCC. XXIX.

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
ST. MICHAEL'S
COLLEGE
LIBRARY

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EPISTOLAM
S. PAULI AD ROMANOS
LIBRI DECEM.

(INTERPRETE RUFINO.)

RUFINI PRESBYTERI PRÆFATIO

IN EXPLANATIONEM ORIGENIS
SUPER EPISTOLAM PAULI AD ROMANOS,

AD HERACLIUM (1).

Volentem me parvo subvectum navigio oram tranquilli littoris stringere, et minutos de Græcorum stagnis pisciculos legere, in altum, frater Heracli, laxare vela compellis, relictoque opere, quod in transferendis Homiliis Adamantii senis, habebam, suades ut nostra voce quindecim (2) ejus volumina, quibus Epistolam Pauli ad Romauos disseruit, explicemus: in quibus ille dum sectatur Apostoli sensum, in tam profundum pelagus aufertur, ut metus ingens sit illuc eum sequenti, ne magnitudine sensuum, velut immanitate opprimatur undarum. Tum deinde nec illud aspicis, quod tenuis mihi est spiritus ad implendam ejus tam magnificam dicendi tubam. Super omnes autem difficultates est, quod interpolati sunt ipsi libri. Desunt enim fere apud omnium bibliothecas (incertum sane quo casu,) aliquanta ex ipso corpore volumina; et hæc adimplere, atque in Latino opere integram consequentiam dare, non est mei ingenii, sed, ut tu credis qui hæc exigis, muneris fortasse divini. Addis autem, ne quid laboribus meis desit, ut omne hoc quindecim voluminum corpus, quod Græcus sermo ad quadraginta fere aut eo amplius millia versuum produxit, abbreviem, et ad media, si fieri potest, spatia coarctem. Dura satis imperia, et tanquam ab eo qui pondus operis hujus scire nolit, imposita. Aggrediar tamen, si forte orationibus tuis, quæ mihi tanquam homini impossibilia si videntur, aspirante Domino, possibilia fiant. Sed ipsum jam, videtur, Origenem, qualiter præfationem suscepti operis dirigat, audiamus.

ORIGENIS PRÆFATIO[1].

Quod cæteris Apostoli Pauli Epistolis difficilior putatur ad intelligendum hæc, quæ ad Romanos scripta est, duabus mihi videtur fieri ex causis. Una, quod elocutionibus interdum confusis et minus explicitis utitur : alia, quod quæstiones in ea plurimas movet, et eas præcipue, quibus innitentes hæretici astruere solent quod uniuscujusque gestorum causa non ad propositum debeat, sed ad naturæ diversitatem referri; et ex paucis hujus Epistolæ sermonibus totius Scripturæ sensum, qui arbitrii libertatem concessam a Deo homini docet, conantur evertere. Propter quod deprecantes prius Deum, « qui docet hominem scientiam[2], » et qui dat « per Spiritum verbum sapientiæ[3], *quique* illuminat » omnem hominem venientem in hunc mundum[4], » ut dignos nos facere dignetur intelligere parabolas, et obscuros sermones, dictaque sapientium et ænigmata[5], ita demum explanationis Epistolæ Pauli ad Romanos contingemus exordium, præmittentes hæc quæ ab studiosis observari solent, quod videtur Apostolus in hac Epistola perfectior fuisse, quam in cæteris. Etenim cum primam ad Corinthios scriberet, erat quidem in magnis profectibus; aliquid tamen de se velut nutabundus eloquitur, cum dicit : « Sed macero » corpus meum, et servituti subjicio, ne forte cum aliis » prædicaverim, ipse reprobus efficiar[6].» Sed et ad Philippenses scribens, quiddam in se minus adhuc esse illius,

[1] Tom. IV (part. priore), edit. Benedd., pagg. 458 et seqq.

[2] Psalm. XCIII, 10. — [3] I Cor. XII, 8. — [4] Joan. I, 9. — [5] Prov. I, 6. — [6] I Cor. IX, 27.

quam postea assecutus est, perfectionis ostendit, cum dicit conformari se morti Christi, « si quomodo *occurrat* in » resurrectionem, quæ est a mortuis[1]. » Non enim diceret, *si quomodo*, si ei jam tunc res indubitata videretur. Sed et in consequentibus ejusdem Epistolæ hæc eadem ostendit, cum dicit : « Non quod jam consecutus sim, aut jam per» fectus sim; sequor autem ut comprehendam, in quo et » comprehensus sum a Christo. Fratres, ego me ipse non » arbitror apprehendisse[2]. » Quod si quis putat per humilitatem dictum, videat in consequentibus quam magna de profectibus suis memorat, cum dicit : « Unum autem, ea » quidem quæ retro sunt obliviscens, et ad ea quæ in ante » sunt me extendens, secundum propositum sequor, ad » palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu ; » et post hoc dicit : « Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentia» mus[3]. » In quo ostendit duplicem esse perfectionem : unam, quæ est in expletione virtutum, secundum quam dicit quod non sit perfectus; et aliam, cum ita quis proficit, ut decidere non possit, neque retrorsum aspicere, secundum quam dicebat : « Quicumque ergo perfecti sumus, » hoc sentiamus. » Quomodo ergo docebitur perfectior jam secundam ad Corinthios scripsisse, quam primam? Ex his sine dubio quæ in ea scripta referuntur, cum dicit : « Tri» bulationem patimur, sed non angustiamur : aporiamur, » sed non exaporiamur : persecutionem patimur, sed non » derelinquimur : dejicimur, sed non perimus : semper mor» tem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita » Jesu in corpore nostro manifestetur[4]. » Qui ergo semper mortem Jesu in corpore suo circumferebat, nunquam utique in eo concupiscebat caro adversus spiritum, sed erat ei subjecta, utpote mortificata ad similitudinem mortis

1 Philip. III, 10, 11. — 2 Ibid. 12, 13. — 3 Ibid. 13, 14, 15. — 4 2 Cor. IV, 8, 9, 10.

Christi. Quod si dicat nobis aliquis hæc verisimilia non videri, quia non multum temporis inter primam Epistolam fuerit ac secundam, potest et ex eo evidentius noscere, quod in prima Epistola ejectum eum qui fuerat incesti scelere pollutus, et traditum Satanæ in interitum carnis[1], ut spiritus salvus fieret in die Domini, in secunda jam revocat, et Ecclesiæ membris associat[2]. Quod utique non faceret nisi processu temporis dignos in eo fructus pœnitentiæ pervidisset, et quod jam caro interitum, quem designaverat Apostolus, suscepisset, peccato scilicet et vitiis mortua, ut ita demum viveret Deo[3]. Cum ergo tantum spatii fuerit, quo peccator incestus salutem spiritus laudabili carnis interitu receperit, quomodo non putandum est multo velociore cursu Apostolum quæ perfecta sunt assecutum? Sed in illis quidem iste ejus fuerit profectus : quanto autem sublimior et eminentior sit ad Romanos scribens, ex ipsius Epistolæ sermonibus colligamus, in qua dicit : « Quis » nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, » an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an » gladius? Sicut scriptum est : Quia propter te morte affi- » cimur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis. Sed » in his omnibus supervincimus propter eum qui dilexit nos. » Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque » Angeli, neque principatus, neque potestates, neque præ- » sentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque » profundum, neque alia ulla creatura, poterit nos separare » a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro[4]. » Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium » mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto[5]. » Numquid videtur eadem sublimitate mentis dixisse, « Ma- » cero corpus meum, et servituti subjicio, ne forte, cum

[1] 1 Cor. v. 5. — [2] 2 Cor. ii, 8. — [3] Rom vi, 11. — [4] Id. viii, 35 et seq. — [5] Id. ix, 1.

» aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar[1], » qua et hic dicit, quia « in his omnibus supervincimus, *et*, Certus sum » enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque » principatus, *et cætera quæ descripsit*, poterint nos se- » parare a charitate Dei[2] »? His igitur nobis, prout potuimus, de sensu ejus in hac epistola jam perfectiore conceptis, etiam illud haud absurde admonebimus, quod videtur hanc Epistolam de Corintho scribere, et aliis quidem pluribus indiciis, evidentius tamen ex eo quod dicit : « Com- » mendo autem vobis Phœben sororem nostram ministram » Ecclesiæ, quæ est Cenchris[3]. » Cenchris enim dicitur locus Corintho vicinus, imo portus ipsius Corinthi. Et ex hoc ergo apparet de Corintho scripta, et ex eo quod dicit : « Salu- » tat vos Gaius hospes meus[4]: » de quo Gaio scribens Corinthiis commemorat, dicens : « Gratias ago Deo meo, quod » neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum, et Gaium[5]. » Simile et deinde datur indicium ubi dicit : « Salutat vos » Erastus arcarius civitatis[6] : » de quo Erasto ad Timotheum secundam Epistolam scribens dixit : « Erastus re- » mansit Corinthi[7]. » Ex quibus omnibus colligi certissima videntur indicia, quod de Corintho scripta sit. Illud sane non parum cedit ad intelligentiæ difficultatem, quod multa de lege Moysi in hac eadem contexuntur Epistola, de vocatione gentium, de Israel secundum carnem, et de Israel qui non est secundum carnem, de circumcisione carnis et cordis, de lege spirituali et lege litteræ, de lege carnis et lege membrorum, de lege mentis et lege peccati, de interiore et exteriore homine : quæ singula prædixisse sufficiat; in his enim continentia haberi videtur Epistolæ. Nunc jam, prout viam nobis Dominus aperire dignatur, ad explanationem ipsius quantocius properemus.

[1] 1 Cor. IX, 27. — [2] Rom. VIII, 37, 38, 39. — [3] Id. XVI, 1. — [4] Ibid 23. — [5] 1 Cor. I, 14. — [6] Rom. XVI, 23. — [7] 2 Tim. IV, 20.

Prima nobis quæstio de nomine ipsius Pauli videtur exurgere, cur is, qui Saulus dictus est in Actibus Apostolorum[1], nunc Paulus dicatur. Invenimus in Scripturis divinis quibusdam veterum commutata vocabula, ut ex Abram vocatus sit Abraham, ex Saraï Sara[2], et ex Jacob Israël[3]. In Evangeliis quoque ex Simone Petrus, et filii Zebedæi filii tonitrui nuncupati sunt[4]. Sed hæc ex præcepto Dei legimus facta : nusquam vero erga Paulum invenimus tale aliquid gestum. De qua re quibusdam visum est, quod Pauli proconsulis, quem apud Cyprum Christi fidei subjecerat[5], vocabulum sibi Apostolus sumpserit ; ut, sicut reges solent devictis (verbi gratia) Parthis Parthici, et Gothis Gothici nominari, ita et Apostolus subjugato Paulo Paulus fuerit appellatus. Quod ne nos quidem usquequaque evacuandum putamus. Tamen quia nulla talis in Scripturis divinis consuetudo deprehenditur, magis ex his quæ in exemplo nostris sunt, absolutionem quæramus. Invenimus igitur in Scripturis aliquantos binis, alios etiam ternis usos esse nominibus, ut Salomonem, eumdemque Jeddedi[6]; Sedechiam, eumdemque Joachim[7]; Oziam, eumdemque et Azariam[8]; aliosque plurimos in Regum vel in Judicum libris, binis nominibus invenies vocitatos. Sed nec Evangelia quidem hunc eumdem renuunt morem. Nam et Matthæus ipse refert de se, quod, « cum transiret Jesus, invenit quemdam » sedentem ad telonium, Matthæum nomine[9]; » Lucas vero de eodem dicit, quia, cum transiret Jesus, « vidit publica» num quemdam nomine Levi, et dixit ei : Sequere me[10]. » Sed et idem Matthæus in catalogo Apostolorum dicit post multos : « Matthæus publicanus, et Jacobus Alphæi, et Leb» bæus, et Simon Chananæus[11]; » Marcus vero ita refert :

[1] Act. IX, 1 et seq. — [2] Gen. XVII, 5, 15. — [3] Id. XXXV, 10. — [4] Marc. III, 16, 17. — [5] Act. XIII, 9. — [6] 2 Reg. XII, 25. — [7] 4 Reg. XXV, 27. — [8] Id. XV, 1, 32. — [9] Matth. IX, 9. — [10] Luc. V, 27. — [11] Matth. X, 3, 4.

« Matthæus publicanus, et Thomas, et Jacobus Alphæi, et » Thaddæus[1] : » hunc eumdem, quem Matthæus Lebbæum, Marcus Thaddæum posuit. Lucas vero ita posuit : « Mat- » thæus, Thomas, Jacobus, et Judas Jacobi[2]: » igitur eumdem, quem Matthæus Lebbæum, et Marcus Thaddæum dixit, Lucas Judam Jacobi scripsit. Certum est autem Evangelistas non errasse in nominibus Apostolorum : sed quia moris erat binis vel ternis nominibus uti Hebræos, unius ejusdemque viri diversa singuli vocabula posuere. Secundum hanc ergo consuetudinem videtur nobis et Paulus duplici usus esse vocabulo; et donec quidem genti propriæ ministrabat, Saulus esse vocatus, quod et magis appellationi patriæ vernaculum videbatur; Paulus autem appellatus esse, cum Græcis et Gentibus leges ac præcepta conscribit. Nam et hoc ipsum quod Scriptura dicit : « Saulus » autem, qui et Paulus[3], » evidenter non ei tunc primum Pauli nomen ostendit impositum, sed veteris appellationis id fuisse designat. Hæc ab ipso auctore operis omissa, nos quia id dissertationis initium videbatur exposcere, puto quod non inconvenienter præmisimus. Cætera jam de explanationum corpore, quibus poterimus compendiis exequemur.

[1] Marc. III, 18. — [2] Luc. XVI, 15, 16. — [3] Act. XIII, 9.

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EPISTOLAM
S. PAULI AD ROMANOS
LIBER PRIMUS.

I. « Paulus servus Jesu Christi[1]. » De Paulo jam diximus. Requiramus nunc cur servus dicatur is, qui alibi scribit : « Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in ti- » more, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clama- » mus : Abba [Pater][2] : » et iterum : « Quia autem estis filii, » misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem : » Abba [Pater]. Itaque jam non est servus, sed filius[3]. » Quomodo ergo, cum etiam his, quibus prædicabat, dicat quia « jam non est servus, sed filius, » ipse se servum profitetur? Sive id secundum illam humilitatem dictum putemus, quam Dominus docuit dicens, « Discite a me quia mitis sum » et humilis corde[4], » non errabimus. Neque enim per hoc læditur veritas libertatis in Paulo. Dicit enim et ipse : « Nam » cum liber sim ab omnibus, omnibus me servum feci[5]. » Servit ergo Christo, non in spiritu servitutis, sed in spiritu adoptionis, quia omni libertate nobilior est servitus Christi. Sive quasi imitator ejus pronunciet qui dixerat, « Ecce ego » sum in medio vestrum, non sicut discumbens, sed sicut

[1] Rom. I, I — [2] Id. VIII, 15. [3] Galat. IV, 6, 7. — [4] Matth. II, 29. — [5] I Cor. IX, 19.

» ministrans[1], » et ejus qui semetipsum exinanivit formam servi accipiens, ut sicut iis qui in Lege sunt fit et ipse sub Lege, et iis qui sine Lege sunt efficitur etiam ipse sine Lege[2], ita et ipse pro his qui adhuc servi sunt, et nondum per spiritum adoptionis in libertatem perducti filiorum, servus efficiatur[3], contrarium non videbitur. Ad hoc potest etiam illud addi, quod ad Corinthios scribens idem Apostolus, et de nuptiis vel castitate præcipiens, tanquam alieno nomine quædam de libertate ac servitute interserit dicens : « Servus vocatus es ? nihil cures : sed et si potes liber fieri, » magis utere. Qui enim in Domino vocatus est servus, liber-» tus est Domini : similiter et qui liber vocatus est, servus est » Christi. Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum[4]. » Quæ utique nonnullis contra rationem videntur inserta. Quid enim ad nuptiarum vel castitatis præcepta commemoratio servitutis ac libertatis assumitur ? Sed nos sensum Pauli ita intelligimus, quod servum dicat eum qui jugali conditione constrictus est : quia « mulier non habet potestatem » corporis sui, sed vir ejus : et vir non habet potestatem cor-» poris sui, sed uxor ejus[5]. » Propter quod et in aliis dicit de eis, quia « non est servituti subjectus frater, vel soror in » talibus[6], » scilicet quod in aliis eos servituti sciret esse subjectos. Est ergo servus vocatus, qui in conjugio positus venit ad Christum, cui dicitur : « Servus vocatus es ? nihil ad » te attineat : sed et si potes liber fieri, magis utere[7]; » quia in conjugibus alterius continentiæ libertas alteri generat periculum castitatis. Non enim debent nisi ex consensu ad tempus vacare orationi, et iterum in idipsum est revertendum, ne eos tentet Satanas propter incontinentiam suam[8]. Is ergo, qui pro nexu conjugii servus vocatus est, libertus est Domini. Libertus enim neque ex integro liber, neque

[1] Luc. xxii, 27. — [2] Philip. ii, 7. — [3] i Cor. ix, 21. — [4] i Cor. vii, 21, 22, 23. — [5] i Cor. vii, 4. — [6] Ibid. 15. — [7] Ibid. 21. — [8] Ibid. 5.

ex integro servus est. Si in cæteris virtutibus liber fuerit, si fidei, patientiæ, misericordiæ, justitiæ tenuerit libertatem, libertus Domini appellatur, utpote qui pro animi virtutibus liber sit, et pro conjugali necessitate sit servus. Liber vero est, qui sine uxore per puritatem continentiæ venit ad Christum, qui tamen servus Christi efficitur, dum ex integro virtutibus servit. Paulus ergo (sicut quidam tradunt,) cum uxore vocatus est : de qua dicit ad Philippenses scribens : « Rogo etiam te, germane » compar, adjuva illas [1] : » qui quoniam ab ipsa ex consensu liber effectus est, servum se nominat Christi. Si vero (ut aliis videtur,) sine uxore, nihilominus qui liber vocatus est, servus est Christi. Quid est autem servum esse Christi, nisi quod est servum esse verbi Dei, sapientiæ, justitiæ, veritatis et omnium omnino virtutum, quæ omnia Christus est? Sed et illud (si videtur,) in hoc loco addamus, quod, sicut scientia, quæ nunc datur sanctis, per speculum datur et in ænigmate, et prophetia, et cætera dona Spiritus sancti [2], ita et libertas, quæ nunc sanctis præstatur, nondum plena libertas est, sed velut « per speculum et in » ænigmate [3] : » et ideo sancti servos se esse dicunt, ad comparationem illius libertatis, quæ *facie ad faciem* tribuitur. Quî etenim potest in carne quis positus adipisci integram libertatem, ut in nullo jam serviat carni? Sicut nec adoptionem filiorum quis in corpore positus habere ex integro potest. Atque utinam hoc saltem obtineri possit in vita mortalium, ut servus quis Christi ex integro fiat : et non carni, non sanguini, non vanæ gloriæ, non cupiditati, non avaritiæ, non iracundiæ, non invidiæ; sed qui soli Christo, id est, omnibus simul virtutibus serviat. Hæc de eo quod scriptum est : « Paulus servus Jesu Christi [4]. »

[1] Philip. IV. 3. — [2] I Cor. XII, 8 et seq. — [3] Id. XIII, 12. [4] Rom. I, 1.

II. « Vocatus Apostolus[1]. » Nomen hoc, id est, *vocatus*, quia ad omnes pertinet qui in Christo credunt, generale potest videri : sed unusquisque secundum id quod in eo prævidit et elegit Deus, aut apostolus vocatur, aut propheta, aut magister, aut liber ab uxore, aut servus in conjuge : et pro diversitate gratiæ completur illud quod scriptum est : « Multi sunt vocati, pauci autem electi[2]. » Sciendum tamen est, quod possibile est aliquem esse vocatum apostolum, aut vocatum prophetam, aut vocatum magistrum, et si neglexerit vocationis suæ gratiam, decidere ex ea : sicut et Judas, qui apostolus vocatus est, et negligens vocationis suæ gratiam, ex apostolo effectus est proditor. Et fuit quidem vocatus apostolus, sed non fuit electus apostolus. Sed et ille propheta qui in tertio Regnorum libro refertur prophetasse de Jeroboam[3], vocatus propheta fuit : si autem et electus, ipse discutito, quoniam quidem prohibitus panem manducare in Israel, manducavit, et interemptus est a leone. Sunt et multi vocati magistri per omnes Ecclesias Dei, et vocati ministri, sed nescio qui in his electi magistri sint, et electi ministri. Sic et puto esse quosdam vocatos quidem ut patiantur pro Christo, non tamen electos; id est, vocatos martyres, sed non electos martyres : ut sunt illi, qui post tormentorum agones et carcerum, non usque ad finem in confessionis tolerantia perdurarunt. Est et vocata virgo, sed non electa virgo; quæ scilicet non fuerit sancta corpore et spiritu[4]. Et est vocatus pastor, sed non electus pastor, qui præest quidem gregi, et lacte ejus utitur, et lanis ejus operitur; sed infirmum non requirit, et claudum non colligit, et fortem circumscribit in labore[5]. Ita est et vocatus abstinens, sed non electus abstinens, scilicet qui jejunat tristis, et exterminans faciem suam ut hominibus placeat[6]. Sed et

[1] Rom. I, 1. — [2] Matth. XXII, 14. — [3] 3 Reg. XIII, 24, 25. — [4] 1 Cor. VII, 34. — [5] Ezech. XXXIV, 3, 4. — [6] Matth. VI, 16.

per singulos gratiarum gradus similiter invenies multos quidem vocatos, paucos autem electos[1].

III. (5) « Segregatus in Evangelium Dei[2]. » In Paulo non sola generalis vocatio ad apostolatum designatur, sed et electio protinus secundum Dei præscientiam subsecuta per hoc quod segregatus dicitur in Evangelium Dei; sicut alibi ipse de se dicit : « Cum autem complacuit Deo, qui me segregavit de utero matris meæ, ut revelaret Filium suum in » me[3]. » Quod tamen hæretici ad calumniam vocant, dicentes eum segregatum esse ab utero matris suæ ob hoc quod in eo naturæ bonitas inerat, sicut e contrario de his qui malæ naturæ sunt, dicitur in Psalmis, quia « segregati sunt » peccatores ex utero[4]. » Nos autem dicimus, quod neque Paulus fortuito, aut naturali differentia electus est, sed electionis suæ causas in semetipso dedit ei, « qui *scit* cuncta » antequam fiant[5]; » neque peccatores qui separantur a ventre, judicis iniquitate separentur. Denique statim in consequentibus vide quid de his dicat sermo divinus. Scriptum est enim : « Segregati sunt peccatores ab utero, erraverunt » a ventre, locuti sunt falsa[6]. » Si intelligamus quomodo, statim ut de ventre matris procedunt peccatores, erraverunt, vel locuti sunt falsa, pariter intelligimus quod justi separantur a ventre. Ergo et Paulus quod segregatus in Evangelium dicitur, et segregatus a ventre matris suæ[7], causas in eo, et merita quibus in hoc segregari debuerit, vidit ille quem non latet mens[8]. Prævidit enim quod abundantius quam cæteri omnes laboraturus esset in Evangelio[9], quod in fame et siti, in frigore et nuditate, periculis latronum, periculis fluminum, periculis maris, prædicaturus esset Evangelium Christi[10], sciens quod væ sibi esset si non

[1] Matth. XXII, 14. — [2] Rom. I, 1. — [3] Galat. I, 15. 16. — [4] Psalm. LVII, 4 — [5] Dan. XIII, 42 — [6] Psalm. LVII, 4. — [7] Rom. I, 1. — [8] Gal I, 15. — [9] I Cor. XV, 10. — [10] 2 Cor. XI, 26, 27.

evangelizaret, et quod maceraturus esset corpus suum, et servituti subjecturus, ne forte, cum aliis prædicasset, ipse reprobus efficeretur [1]. Hæc ergo et multa alia his similia in eo de ventre matris prævidens Jesus, pro his segregavit eum in Evangelium. Si enim (ut hæretici putant,) vel sortis incerto, vel naturæ melioris prærogativa fuisset electus, nunquam utique timuisset ne, si minus corporis sui frena tenuisset, evenire posset ut reprobus fieret, vel væ sibi futurum esset si evangelizare cessasset. Denique et ipse in consequentibus latius disserens ait, quia « quos præscivit, et » prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui [2], » evidenter ostendens, quod eos quos præscivit Deus tales futuros, ut Christo se in passionibus conformarent, ipsos etiam conformes ac similes imaginis ejus prædestinavit et gloriæ. Præcedit ergo præscientia Dei, per quam noscuntur qui in se labores et virtutes habituri sint, et ita prædestinatio sequitur; nec tamen rursus prædestinationis causa putabitur præscientia. Quod enim apud homines uniuscujusque meritum pensatur ex præteritis gestis, hoc apud Deum judicatur ex futuris; et valde impius est, qui in hoc non credit Deo, ut quod nos in præteritis videmus, hoc ille videat in futuris. « Segregatus, *inquit*, in Evangelium Dei [3]. » In aliis locis Scripturæ Evangelium Christi esse dicunt, sicut et Marcus Evangelista scribit : « Initium Evangelii Jesu Christi, sicut » scriptum est in Esaia Propheta [4]. » Verum quoniam Christus Verbum est, et « in principio erat Verbum; et Verbum » erat apud Deum, et Deus erat Verbum [5], » unum atque idem est dici Evangelium Dei et Evangelium Christi, vel quia ipse Dominus dicit, quod « ego et Pater unum su» mus [6], » et iterum dicit ad Patrem : « Omnia mea tua sunt, » et tua mea, et glorificatus sum in his [7]. » Ergo et Evange-

[1] I Cor. IX, 16 et 27. — [2] Rom. VIII, 29. — [3] Id. I, I. — [4] Marc. I, I, 2. — [5] Joan. I, I. — [6] Id. X, 30. — [7] Id. XVII, 10.

lium Patris Evangelium Filii est. Sed et Paulus dicit : « Evangelium meum quod prædico inter gentes[1] : » quod fortassis ut hæres Christi dicit, et tanquam in Evangelio cohæres, quia et alibi etiam plurimorum dicit esse Evangelium, sicut ad Galatas : « Sed et si velatum est Evangelium nostrum[2] : » *nostrum*, id est, omnium qui cohæredes sumus Christi. Verum et secundum hoc quod ipse prædicator ejus est, recte suum dicit esse Paulus Evangelium.

IV. ... « Quod promisit per Prophetas suos in Scripturis » sanctis[3]. » Quæ de Christo prædicta sunt per Prophetas, hæc etiam de Evangelio prædicta esse sentiendum est, quamvis Marcus Evangelista distinctionem facere videatur Christi et Evangelii, cum dicit : « Qui dimiserit patrem et matrem, *et c.*, propter me vel propter Evangelium[4]. » Quod et si proprie Evangelii promissiones requirendæ sunt, in Prophetis abundanter invenies, ut est illud : « Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa[5] :» et, « Quam » speciosi pedes evangelizantium bona[6] ! » Ad hoc respicit et : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis » terræ verba eorum[7] : » et, « Velociter currit sermo ejus[8] : » sed et, « Ecce ego mitto pastores multos, et venatores multos, » et capient eos super omnem montem, et super omnem » collem[9]. » Per Jeremiam promittitur de Evangelio, quod nunc Paulus dicit, quia « promisit Deus per Prophetas suos » in Scripturis sanctis de Filio suo[10]. »

V. « Qui (4) *Filius* secundum carnem *quidem* ex semine » factus est David[11]. » Factus est autem sine dubio id quod prius non erat secundum carnem. Secundum spiritum vero prius, et non erat quando non erat. Observandum est enim quia non dicit : « Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute

[1] 2 Tim. II, 8. Galat. II, 2. — [2] 2 Cor. IV, 3. — [3] Rom. I, 2. — — [4] Marc. X, 29. — [5] Psalm. LXVII, 12. — [6] Rom X, 15. — [7] Psalm. XVIII, 5. — [8] Id. CXLVII, 15. — [9] Jerem. XVI, 16. — [10] Rom. I, 2. — [11] Ibid. 3.

» secundum spiritum sanctificationis ; » sed, « Qui destina-» tus est Filius Dei[1]. » ...Necessaria igitur distinctione Apostolus utitur, eum qui ex semine David secundum carnem est, factum dicens : eum vero quem Filium Dei « in virtute » secundum spiritum sanctificationis[2] » nominat, destinatum. Etenim cum dixisset Filium Dei, non superfluo addidit, *in virtute*, indicans per hoc, quod substantia Filius sit secundum spiritum sanctificationis. Christus enim Dei virtus et Dei sapientia dicitur[3], qui et vapor virtutis Dei, et manatio gloriæ omnipotentis purissima, et splendor lucis æternæ, et imago bonitatis Dei appellatur[4].....

VI. « Ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini » nostri[5]. » Quomodo quidem is qui secundum carnem factus esse dicitur ex semine David, Filius Dei sit ex resurrectione mortuorum, difficile non est advertere ei qui legerit quod scriptum est : « Decebat enim eum per quem » omnia, et in quo omnia, multos filios in gloriam addu-» centem, auctorem salutis eorum per passiones consum-» mari[6]. » Finis autem passionum Christi, resurrectio est : et quia post resurrectionem « ultra jam non moritur, ne-» que mors ei ultra dominabitur[7], » et iterum dicitur, « Quia etsi agnovimus Christum secundum carnem, sed » nunc jam non novimus[8], » ideo omne quod est in Christo jam nunc Filius Dei est....

VII. « Per quem accepimus gratiam et Apostolatum ad » obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus[9]. » Per Christum accepisse se dicit gratiam et Apostolatum, utpote mediatorem Dei et hominum[9]. *Gratiam et Apostolatum*. Gratia ad laborum patientiam referenda est : Apostolatus ad prædicationis auctoritatem[10] ; quia et ipse Christus

[1] Rom. I, 4. — [2] Ibid. — [3] I Cor. I, 24. — [4] Sap. VII, 25, 26. — [5] Rom. I, 4. — [6] Hebr. II, 10. — [7] Rom. VI, 9. — [8] I Cor. V, 16. — [9] Rom. I, 5. — [10] I Tim. II, 5.

Apostolus dicitur[1], id est, missus a Patre, quippe qui ad evangelizandum pauperibus missum se dicit[2]. Omnia ergo quæ sua sunt, dat etiam discipulis suis. Gratia dicitur diffusa in labiis ejus[3]. Dat et Apostolis suis gratiam, cum qua laborantes dicant : «Abundantius vero quam omnes illi la»boravi : non autem ego, sed gratia Dei mecum[4].» Et quia de ipso dictum est, «Habentes igitur Pontificem et Aposto»lum confessionis nostræ Christum[5],» dat discipulis suis Apostolatus dignationem, ut et ipsi efficiantur Apostoli Dei. Neque enim Gentes, quæ erant «alienæ a Testamento Dei, et »conversatione Israel[6],» credere poterant Evangelio, nisi per gratiam quæ Apostolis fuerat data, per quam prædicantibus Apostolis in fidem obedire dicitur[7], et in omnem terram de nomine Christi sonus gratiæ eorum commemoratur exisse[8], ita ut ad eos qui Romæ sunt perveniret[9], ad quos ait Apostolus : « In quibus estis et vos vocati Jesu »Christi[10].» Paulus vocatus Apostolus dicitur, et Romani vocati quidem, non tamen Apostoli, sed vocati sancti in obedientiam fidei. De diversitate autem vocatorum jam superius diximus.

VIII. «Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei : gratia vo»bis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo[11].» Benedictio hæc pacis et gratiæ, quam dat dilectis Dei ad quos scribit Apostolus Paulus, puto quod non sit minor, quam fuit benedictio Noe in Sem et in Japheth[12], quæ per Spiritum impleta est erga eos, qui fuerant benedicti : similiter et ea in qua benedictus est Abraham a Melchisedech[13], et Jacob a patre suo Isaac[14], et duodecim Patriarchæ quæ benedicuntur a patre suo Israel[15]; vel benedictio Moysi

[1] Hebr. III, 1. — [2] Luc. IV, 18. — [3] Psalm. XLIV, 3. — [4] I Cor. XV, 10. — [5] Hebr. III, 1; et IV, 14. — [6] Ephes. II, 12. — [7] Rom. I, 5. — [8] Psalm. XVIII, 5. — [9] Rom. X, 18. — [10] Rom. I, 6. — [11] Ibid. 7. — [12] Gen. IX, 26, 27. — [13] Ibid. XIV, 19. — [14] Ibid. XXVII, 28, 29. — [15] Ibid. XLIX, 3 et seq.

qua benedixit duodecim Tribus Israel[1]. Non ergo his omnibus inferiorem duco hanc Apostoli benedictionem, qua benedixit Ecclesias Christi. Ait enim et ipse de se : « Puto » enim quia et ego Spiritum Dei habeo[2]. » In Spiritu ergo Dei scribit Apostolus, et in Spiritu benedicit. Per ipsum ergo Spiritum benedictiones capient hi qui benedicuntur ab Apostolo, si tamen digni inveniantur super quos veniat benedictio ejus. Alioquin fiet illud quod scriptum est : « Si » fuerit ibi filius pacis, pax vestra veniet super eum : sin » autem, pax vestra ad vos revertetur[3]. » Quod scriptum est ergo de pace, hoc et de gratia fiet, quia gratiam simul cum pace conjungit. Sciendum tamen est, quod hæc Apostoli consuetudo scribendi non erga omnes ab eo servatur Ecclesias. Nam ad Corinthios quidem in prima et secunda[4], et ad Galatas[5], et ad Ephesios[6], et ad Philippenses[7] similiter scribit. Ad Colossenses vero, « Gratia vobis et pax a » Deo Patre nostro » dicit[8]; et non addit, « a Domino nos» tro Jesu Christo. » Ad Thessalonicenses vero prima ita habet, « Gratia vobis et pax[9], » et nihil ultra : in secunda vero : « Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino » Jesu Christo[10]. » Ad Timotheum prima et secunda : « Gra» tia, misericordia, et pax a Deo Patre, et Christo Jesu » Domino nostro[11]. » Ad Titum vero : « Gratia, et pax a Deo » Patre, et Christo Jesu Salvatore nostro[4]. » Et quamvis curiosior videatur hujuscemodi observatio, tamen qui nihil otiosum credit esse in Scripturis divinis, etiam horum differentias et diversitates non inanes putabit.

IX. « Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum » Christum pro omnibus vobis, quoniam fides vestra an-

[1] Deut. XXXIII, 6 et seq. — [2] 1 Cor. VII, 40. — [3] Luc. X, 6. — [4] 1 Cor. I, 3. 2 Cor. I, 2. — [5] Galat. I, 3. — [6] Ephes. I, 2. — [7] Philip. I, 2. — [8] Coloss. I, 3. — [9] 1 Thess. I, 2. — [10] 2 Thess. I, 2. — [11] 1 Tim. I, 2. 2 Timoth. I, 2. — [12] Tit. I, 4.

» nunciatur in universo mundo[1]. » Quoniam ad quosdam scribens Apostolus, dicit pro omnibus se gratias agere, sicut et nunc ad Romanos: ad alios vero scribens, gratias quidem agit, sed non addit, *pro omnibus;* observans invenies quod ubi dicit *pro omnibus* se gratias agere, culpas aliquas graves, aut probra in eos non exaggerat: ubi autem notat aliquos vel arguit, non addit ad gratiarum actionem, quod *pro omnibus* gratias agat, sicut et ad Corinthios[2], vel ad Colossenses[3]. Ad Galatas vero omnino nec ponit gratiarum actionem, quod eos miratur « tam cito » *transferri* ab eo qui vocavit *eos*, in aliud Evangelium[4]. » Prima ergo vox incipit a gratiarum actione. Agere autem Deo gratias, hoc est sacrificium laudis offerre: et ideo addit, « Per Jesum Christum[5], » velut per Pontificem magnum. Oportet enim scire eum qui vult offerre sacrificium Deo, quod per manus Pontificis debet offerre[6]. ...Sed videamus quid est pro quo Apostolus gratias agit Deo suo. « Quoniam, » *inquit*, fides vestra annunciatur in universo mundo[7]. » *In universo mundo* si simpliciter accipiamus, hoc videtur designare, quod in multis locis mundi, hoc est, terræ hujus, eorum qui Romæ sunt fides et religio prædicetur. Si vero, ut in nonnullis, etiam in hoc loco mundus designatur qui ex cœlo constat et terra, atque omnibus quæ in eis sunt, potest etiam illud intelligi, quod virtutes, de quibus dicitur quia « gaudium habeant super uno peccatore pœnitentiam » agente[8], » multo magis de conversione quoque et fide Romanorum lætentur, nunciantibus sibi Angelis illis qui ascendunt et descendunt ad Filium hominis[9]. Et ipsi enim mirantur de conversione Gentium, et quod in omnem terram exivit sonus Apostolorum Christi Jesu. Denique et ago-

[1] Rom. I, 8. — [2] I Cor. I, 4. — [3] Coloss. I, 3. — [4] Galat. I, 6. — [5] Rom. I, 8. [6] Hebr. VIII, 3. — [7] Rom. I, 8. — [8] Luc. XV, 10. — [9] Joan. I, 5.

nes ipsorum spectantes in hoc mundo lætantur, sicut Apostolus dicit : « Quia spectaculum facti sumus huic mundo, » et Angelis, et hominibus[1]. » ...

X. « Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu » meo, in Evangelio Filii ejus[2]. » Deus testis est sanctis suis, quia et ipsi testes sunt Dei, secundum quod dicit Propheta : « Eritis mihi testes, et ego testis, dicit Dominus[3]. » Sed et Salvator ad discipulos dicit : « Eritis mihi testes in » Jerusalem, et in Samaria, et in omnibus finibus terræ[4], » secundum illud quod scriptum est : « Qui confessus fuerit » in me, et ego confitebor in eo coram Patre meo[5]. » Videamus autem quid est quod dicit : « Cui servio in spiritu » meo[6]. » Servire in spiritu simile mihi videtur esse, imo et amplius aliquid, quam adorare in spiritu, sicut et ipse Dominus dicebat ad Samaritanam mulierem : « Venit hora, et » nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spi» ritu et veritate[7]. » Sed Paulus non solum adorat in spiritu, verum et deservit in spiritu. Nam adorare quis potest et sine affectu : deservire vero ejus est, quem constringit affectus. Deservit ergo Apostolus Deo non in corpore neque in anima, sed in meliore sui parte, id est, in spiritu. ...

XI. « Quomodo sine intermissione memoriam vestri facio » semper in orationibus meis, obsecrans si quo modo tan» dem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei » veniendi ad vos[8]. » Quod sine intermissione pro his, quibus scribit, orare se dicit, mandati sui memor complet opere, quod sermone præcipit. Quia autem dicit obsecrare se si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeat, ut in voluntate Dei veniat ad Romanos[9], considerandum est quod Apostolus Dei ad opus sanctum, id est, opus Evan-

[1] I Cor. IV, 9. — [2] Rom. I, 9. — [3] Isai. XLIII, 12. — [4] Act. I, 8. — [5] Matth. X, 32. — [6] Rom. I, 9. — [7] Joan. IV, 23. — [8] Rom. I, 9, 10. — [9] I Thess. V, 17.

gelii proficiscens, expectat donec obsecrationibus impetret non solum prosperum sibi iter fieri, sed et in voluntate Dei prosperum fieri. Unde et multo magis nobis, quibus non est vel operis tanta vel meriti conscientia, cum aliquid agere disponimus, a Deo itineris prosperitas postulanda est. Puto tamen quod etiam hoc voluit intelligi Apostolus, quia non semper itineris prosperitas Dei voluntate perficitur. Denique et Balaam iter habuit prosperum eundi ad Balach, ut malediceret populo Israel[1] : sed non fuit illa ex voluntate divina prosperitas. Et multi in rebus sæculi prosperis utuntur successibus, et exultant in prosperitatibus suis : sed non est talis prosperitas ex voluntate Dei, nisi cum tale est opus itineris nostri, quale hic designat Apostolus.

XII. « Desidero enim, *inquit*, videre vos, ut aliquod tra» dam vobis donum spiritale ad confirmandum vos, id est, » consolari in vobis per eam, quæ invicem est, fidem ves» tram atque meam[2]. » Primo omnium discere debemus opus esse Apostolicum desiderare fratres, sed non aliam ob causam, nisi ut vel conferamus eis aliquid doni spiritalis si possumus, vel si non possumus, ipsi ut accipiamus ab his. Sine hoc enim non est probabile desiderium circumeundi fratres. Quod autem dicit, « Ut aliquod tradam vobis donum » spiritale[3], » videtur indicare esse aliquid quod donum quidem sit, non tamen spiritale. Nam donum fidei sine dubio spiritale est, et donum sapientiæ, et scientiæ, et virginitatis similiter.... Possunt et alia multa dona Dei dici, ut divitiæ, et fortitudo corporis, ut formæ decor, ut regnum terrestre ; a Deo enim etiam hæc donantur, sicut et Daniel dicit : « Quia ipse facit reges, et commutat[4] : » sed non sunt hæc dona spiritalia. Beati sunt ergo illi, quibus spiritalem gratiam tradere vult Apostolus ad confirmationem fidei, ut ultra jam non sint parvuli, neque circumferantur omni vento

[1] Num. XXII, 22 et seq. — [2] Rom. I, 11, 12. — [3] Id. I, 11. — [4] Dan. II, 21.

doctrinæ[1]. Quod cum fit a Paulo, et ipse consolationem capit ,opus suum firmum et stabile videns; et illi consolantur, qui Apostolicæ gratiæ participes fiunt.

XIII. « Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sæpe pro- » posui venire ad vos, (et prohibitus sum usque adhuc,) ut » aliquem fructum habeam et in vobis, sicut et in cæteris » gentibus. Græcis ac Barbaris, sapientibus et insipientibus » debitor sum : ita quod in me est, promptus sum et vobis, » qui Romæ estis, evangelizare[2]. » ... Quod ait, « Quia sæpe » proposui venire ad vos[3], » charitatem suam quam erga Romanos habebat, ostendit. Quod vero addidit, « Et prohibi- » tus sum usque adhuc, » si quidem putetur a Deo prohibitus, ostenditur per hoc etiam id curæ esse Deo, quo unusquisque Apostolorum vel debeat ire, vel non debeat, et quod dispensatione quadam aliis quidem sinat prædicari verbum Dei, aliis prohibeat, sicut et alibi dicit : « Et cum » tentaremus ire in Bithyniam, prohibuit nos Spiritus » Jesu[4]; » et in Evangeliis a Salvatore dicitur : « Vobis da- » tum est nosse mysterium regni Dei, aliis autem in parabo- » lis, ut videntes non videant, et audientes non audiant[5]. » Si vero, « Prohibitus sum usque adhuc[6], » ad illum referatur de quo ipse alibi dicit, quia « impedivit nos Satanas[7], » competenter ostendit se in orationibus sine intermissione certare, ut devictis Satanæ impedimentis, prosperum iter ejus fiat in voluntate Dei videre eos qui Romæ sunt[8]. Desiderat enim, et in orationibus obsecrare non cessat fructum aliquem capere ex ipsis, sicut ex cæteris gentibus[9]. Unde velut multarum divitiarum cupidus Paulus, ex multis rationabilibus possessionibus reditus desiderat congregare. Congregat fructus ex Græcis, congregat ex Barbaris, congregat

[1] Ephes. IV, 14. — [2] Rom. I, 13, 14, 15. — [3] Id. I, 13. — [4] Act. XVI, 7. — [5] Luc. VIII, 10. — [6] Rom. I, 13. — [7] I Thess. II, 18. — [8] Rom. I, 10. — [9] Ibid. 11 et 13.

ex sapientibus, aliquid etiam ex insipientibus colligit, dum aliis tanquam perfectis sapientiam loquitur, aliis tanquam insipientibus nihil aliud scire se dicit, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum[1]; dum alios ex Lege et prophetis docet, alios signis et virtutibus suadet[2]. Verum hos omnes fructus affert Paulus, quia tanquam palmes bonus permanet in vite vera, quæ est Christus, quem frequentius Pater purgat agricola, et ideo fructum plurimum affert[3]. Purgat autem eum in laboribus, in tribulationibus, in persecutionibus. Sunt enim alii palmites, qui in vite quidem permanent, fructum vero non ferunt, sed sunt aridi. Ex quibus sunt illi qui nomine quidem permanent in Christo, operibus autem, et actibus infructuosi inveniuntur et aridi, qui dicuntur excidi a Patre, et in ignem mitti. Sicut enim primus homo Adam vitis quædam fuit, et radix humani generis, quæ attulit quosdam quidem palmites fructuosos, ut Seth, Enos, Enoch, et reliquos usque ad Noe; alios autem infructuosos et inutiles, ut Caïn, et omnem quæ ex ipso procreata est stirpem : ita et in Christo, qui est novissimus Adam, sunt quidam palmites fructuosi, velut in vite vera fructificantes; quidam vero aridi et a Patre agricola excidendi. ... Requirendum nunc est quomodo Apostolus Græcis et Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor est[4]. Quid enim ab ipsis acceperat, unde eis debitor fieret? Arbitror diversis quidem gentibus inde eum effectum esse debitorem, quod omnium gentium linguis eloqui accepit per gratiam Spiritus sancti, sicut et ipse dicit : « Omnium vestrum magis linguis loquor[5]. » Quia ergo linguarum notitiam non pro se quis, sed pro his quibus prædicandum est accipit, debitor omnibus illis efficitur quorum accepit a Deo linguæ notitiam. Sapientibus autem efficitur debitor per

[1] I Cor. II, 2, 6. — [2] Rom. XV. 9 et 19. — [3] Joan. XV, I et seq. — [4] Rom. I, 14. — [5] I Cor. XIV, 18.

hoc quod accepit sapientiam in mysterio absconditam, quam perfectis et sapientibus loqueretur[1]. Quomodo autem et insipientibus? In quo patientiæ gratiam et longanimitatis accepit. Summæ etenim patientiæ est ferre insipientium motus. Gratissime autem addidit in consequentibus : « Ita quod in » me est promptus sum et vobis evangelizare[2]. » Promptum se esse testatur qui et alibi dicit : « Si volens hoc ago, » mercedem habeo[3]. » Promptus enim quis est prudentibus loqui. De insipientibus vero sentiendum est illud quod dicit : « Si autem invitus dispensatio mihi credita est; *et*, Væ » mihi est si non evangelizavero[4]. »

XIV. « Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei » est in salutem omni credenti[5]. » Multa quidem probra adversus Evangelium in initio prædicationis exorta sunt : sed Paulus patientiam didicerat a prophetis, dicentibus, « Nolite » vinci opprobriis eorum, neque cedatis spretionibus eo» rum[6], » et sciebat quod Evangelium prædicaret « non in » suasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in virtute Spiri» tus[7]. » Definiens ergo quid sit Evangelium, pronunciat : « Virtus enim, *inquit*, Dei est in salutem omni credenti, » Judæo primum, et Græco[8]. » Quod dixit, « Virtus Dei est » in salutem, » videtur ostendere quasi sit aliqua virtus Dei quæ non sit ad salutem, sed ad perditionem. Scit quippe et in Propheta scriptum esse, « Et eruca virtus mea magna[9], » et iterum in Psalmis dici, « In virtute tua disperde illos[10]; » et ideo hic dicit : « Virtus Dei in salutem[11]. » ...

XV. « Justitia enim Dei revelatur ex fide in fidem[12]. » Justitia enim Dei in Evangelio revelatur per id quod a salute nullus excipitur, sive Judæus, sive Græcus, sive Barbarus veniat. Omnibus enim æque Salvator dicit : « Venite ad me,

[1] I Cor. II, 6, 7. — [2] Rom. I, 15. — [3] I Cor. IX, 17. — [4] Ibid. 16. — [5] Rom. I, 16. — [6] Isai. LI, 7. — [7] I Cor. II, 13. — [8] Rom. I, 16. — [9] Joel. II, 25. — [10] Psalm. LVIII, 12. — [11] Rom. I, 16. — [12] Ibid. 17.

» omnes qui laboratis et onerati estis [1]. » De fide autem in fidem jam superius diximus quia et prior populus in fide erat, quia crediderat Deo et Moysi famulo ejus, ex qua fide nunc ad fidem Evangelii transiit. Quod autem dicit ex testimonio Habacuc Prophetæ, quia « justus ex fide mea vivit [2], » sive is qui in Lege est intelligitur, ut etiam Evangeliis credat, sive is qui in Evangeliis est, ut etiam Legi credat et prophetis. Alterum enim sine altero integritatem non habet vitæ.

XVI. « Revelatur ira Dei de cœlo in omnem impietatem » et iniquitatem hominum, qui veritatem in iniquitate deti- » nent : propterea quia quod notum est Dei, manifestum est » in illis. Deus enim illis manifestavit [3]. » De ira Dei plenius a nobis in aliis locis dictum est : paucis tamen etiam in præsenti dicetur. Igitur ira Dei nunc revelari dicitur non in parte aliqua, sed in omnem impietatem et iniquitatem; nec tamen in omnes homines, sed in illos solos qui veritatem Dei in iniquitate detinent; detinent quidem, sed in injustitia eam detinent. Quibus etiam dicit manifestum esse id quod notum est Dei, ostendens esse aliquid Dei quod notum sit, et aliquid ejus quod ignotum sit. Dicit ergo revelari iram Dei his qui veritatem in iniquitate detinent. Quæ revelantur, de obscuris et reconditis ad notitiam proferuntur. Quia ergo et hic non ignorantibus veritatem, sed tenentibus eam, licet male tenentibus, ira Dei de cœlo dicitur revelari, videtur quod rationem et scientiam ut iram Dei manifestatam dicat esse his quibus veritas nota est, licet eam in iniquitate detineant. Quod quidem, ut ex consequentibus declaratur, de sapientibus hujus mundi, et eruditis, vel philosophis dici intelligitur, qui cum veritatem et justitiam Dei cognovissent, « non sicut Deum magnificaverunt, aut » gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis,

[1] Matth. II, 28. — [2] Rom. I, 17. Habac. II, 4. — [3] Rom. I, 18, 19.

» *conversi ad idola; et* dicentes se esse sapientes, stulti facti » sunt, *quia* commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in » similitudinem imaginis hominis, et volucrum, et quadru» pedum, et serpentium [1]. » In quibus etiam hoc ostendit Apostolus, quod ea quidem quæ ad sapientes sæculi de veritatis scientia pervenerunt, Deo revelante pervenerunt : sed dum aut vanæ gloriæ student, aut adulantur erroribus vetustis, aut metu principum refrenantur, damnationis suæ ipsi judices fiunt; a quibus veritas quam Deo revelante cognoverant, aut exclusa libertate contegitur, aut gestorum iniquitate denegatur. Ita ergo Dei ira videtur interdum virtus ipsa, quæ præest pœnarum ministris, et quæ supplicia infert peccatoribus, dici : sicut significari existimo in eo quod refertur, quia ira Dei commoverat David ut juberet Joab numerare populum [2]. Sed et ministri ejus significantur ac socii, in eo quod dicitur : « Immisit in eos iram furoris » sui, tribulationem, et iram per angelos malos [3]. » Interdum etiam ipsius conscientiæ, cum delinquimus, ultores et vindices stimuli ira appellantur, sicut idem Apostolus dicit : « Recondis tibi ipsi iram in die iræ [4]; » et alibi : « Inter se » invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defenden» tibus, in die cum judicabit Deus occulta hominum [5]. » Sed et tribulationis vel tentationis afflictio ira Dei nominatur, sicut et Job dicit : « Ira autem Domini est in corpore meo [6]. » Cur autem de cœlo nunc ira dicitur revelari? Fortassis ad distinctionem alterius iræ, quæ non est de cœlo, ut est illud : « Furor draconum vinum eorum, et furor serpentium » insanabilis [7]. » Aut forte quod ipsi adversum quos sermo dirigitur, non in ignorantia, sed in scientia veritatis peccare dicuntur, ideo in eos de cœlo pœna dirigitur : inde enim pœnarum minister accipit potestatem. Vel certe quia spiri-

[1] Rom. I, 21, 22, 23. — [2] 4 Reg. XXIV, 1, 2. — [3] Psalm. LXXVII, 49. — [4] Rom. II, 5. — [5] Ibid. 15 et 16. — [6] Job. VI, 4. — [7] Deut. XXXIII, 33.

talia nequitiæ adversum quæ nobis certamen est, in cœlestibus esse dicuntur[1], consequenter in eos qui ab his superantur, ira Dei de cœlo dicitur jaculari : velut si dicamus quia ignita in eos tela inde vibrantur; et vulnera, quibus in peccata currunt, inde suscipiunt : hi vero qui totius veritatis expertes sunt, velut qui nihil habeant commune cum cœlo et luce, iram vel vitiorum suorum, passionumque, vel dæmonum, quibus se sponte subdiderunt, perferunt. « In omnem impietatem et iniquitatem hominum, qui ve» ritatem in iniquitate detinent[2]. » Impietas, in Deum peccare est; iniquitas, in homines. In Deum ergo et in homines peccant qui veritatem in iniquitate detinent. Quam veritatem agnovisse credendi sunt homines naturalibus et a Deo animæ insitis rationibus; quibus tantum prudentiæ concessum est, ut quod notum est Dei, id est, quod agnosci de Deo potest per conjecturam creaturæ, ex his quæ videri possunt invisibilia ejus agnoscerent. Hoc ex pacto justum erit judicium Dei etiam erga eos qui ante adventum Christi, cum potuerint Deum agnoscere, ab ejus cultu declinantes, ad imagines hominum adorandas et animalium diverterunt. Ut enim breviter, et omni in unum collecta definitione dicamus, adorare alium quempiam præter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, impietatis est crimen. « Quia quod » notum est Dei, manifestum est in illis : Deus enim illis » manifestavit[3]. » Jam et superius diximus, quia notum est Dei hoc quod ex hujus mundi consequentia vel rationibus assequi possunt, sicut et ipse Apostolus ex consequentibus indicat, dicens invisibilia ejus per ea quæ facta sunt contemplari[4]. Ignotum autem Dei intelligendum est ratio subsantiæ ejus vel naturæ; cujus quæ sit proprietas, puto quod non solum nos homines, sed et omnem lateat creaturam : aut si aliquando tantus erit naturæ rationabili profectus,

[1] Ephes. VI, 12. — [2] Rom. I, 18. — [3] Ibid. 19. — [4] Ibid. 20.

ut in hanc quoque possit pervenire notitiam, Dei est nosse. Tale enim aliquid mihi sperandum videtur ex his quæ a Salvatore dicuntur : quia « Filium nemo novit, nisi Pater : ne» que Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius » revelare [1]. » Non enim addidisset, « Et cui voluerit Filius » revelare, » nisi sciret aliquos esse quibus revelare velit.

XVII. « Invisibilia enim ejus a creatura mundi, per ea » quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, et sempiterna » ejus virtus ac divinitas, ut sint inexcusabiles : quia cum » cognovissent Deum, non sicut Deum magnificaverunt, aut » gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et » contenebratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se » esse sapientes, stulti facti sunt, et immutaverunt gloriam » incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis » hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium [2]. » Pene jam de his singulis in superioribus dissertum est. Diximus enim hæc quamvis ad omnes homines quibus inest ratio naturalis, maxime tamen spectare ad sapientes hujus mundi, et eos qui Philosophi nominantur, quibus præcipue creaturas mundi, et omnia quæ in eo facta sunt, discutere disciplina est, et per hæc quæ videntur, ea quæ non videntur ratione colligere. Sciendum tamen est quod hic invisibilia quæ nominat, de creaturis dicit; de quibus et in alio loco idem Apostolus scribit : quia « omnia per ipsum, » id est, per Jesum Christum, « facta sunt, sive quæ in cœlo sunt, sive quæ in terra, » visibilia et invisibilia [3]. » Et ideo præter ea quæ invisibilia dixit, addit : « Et sempiterna ejus virtus, ac divinitas [4]. » Virtus ergo Dei quæ sempiterna est, et divinitas quæ nihilominus sempiterna est, ex conjecturis agnoscitur creaturæ. Virtus est qua regit omnia; divinitas qua replet universa. Ex hoc ergo inexcusabiles fiunt : quia cum manifestante

[1] Matth. II, 27. — [2] Rom. I, 20, 21, 22, 23. — [3] Coloss. I, 16, 17. — [4] Rom. I, 20.

Deo cognoverint Deum, non ut dignum est coluerunt, aut gratias egerunt; sed per cogitationum suarum vanitatem, dum formas et imagines requirunt in Deo, in semetipsis Dei imaginem perdiderunt, et qui jactare se in luce sapientiæ videbantur, in profundas stultitiæ tenebras devoluti sunt. Quid enim tam tetrum, tam obscurum, tamque tenebrosum, quam gloriam Dei ad corporalem et corruptibilem humanæ formæ effigiem vertere, (ut moris est his qui simulacra venerantur,) et divinæ majestatis eminentiam volucribus, et quadrupedibus, et serpentibus exæquare?

XVIII. Pro quibus causis justissimè utiquè « tradidit eos » Deus in desideriis cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis : qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus » in sæcula[1]. » Quæ singula quamvis juxta Ecclesiæ fidem consequenter explanari videantur, quod præcedentibus causis culparum jure et merito deserantur a Deo hi qui veritatem, quam Deo revelante cognoscunt, in iniquitate detentant, et, per hoc quod deseruntur, traduntur desideriis cordis sui; quorum desideria cordis hæc erant, ut immunditia et contumeliis afficerent corpora sua in semetipsis, et quali judicio erga divinitatis usi sunt venerationem, dum Dei incorruptibilis gloriam ad fœdas et indignas deducunt hominum vel animalium formas, tali etiam erga semetipsos utantur vice, ut rationabiles homines vivant more irrationabilium belluarum : tamen requiramus ab his qui Deum bonum negant etiam justum esse judicem, quid respondeant de his quæ dicit Apostolus, quod « tradidit eos Deus in de» sideriis cordis in immunditiam, ut contumeliis afficiant » corpora sua. » Videbitur enim in hoc non solum ipsorum ratio, quæ penitus excluditur, sed et nostra responsio co-

[1] Rom. I, 24, 25.

arctari. Quomodo enim justum erit eum qui traditur, quamvis pro peccatis tradatur, tamen ad concupiscentias tradi, et ad hoc tradi, ut immunditiis et concupiscentiis afficiat corpus suum? Sicut enim huic qui, verbi causa, tenebris traditur ad pœnam, imputari non potest quod in obscuro sit; et qui igni traditur, culpari pro hoc ipso non potest cur uratur: ita his qui desideriis et immunditiis traduntur ut contumeliis afficiant corpora sua, non digne videbitur imputari, si in desideriis et immunditiis positi, corpora sua contumeliis maculent. Marcion ergo, et omnes qui de schola ejus velut serpentium germina pullularunt, horum absolutiones ne extremo quidem digito attingere audebunt: quippe propter hujuscemodi quæstiones vetus Instrumentum, sicubi forte in eo tale aliquid legerant, abjecerunt. Sed quid eis profuit, cum similibus nihilominus novi Instrumenti quæstionibus præfocentur? Nos tamen qui unum Deum bonum et justum Legis, et Prophetarum, et Evangeliorum Patrem Christi fatemur, eisdem explanationibus et in novo et in veteri utimur Testamento, invocantes eum qui posuit in Sion lapidem offensionis, et petram scandali, ut ipse nobis per Spiritum sanctum suum offensionem et scandalum lectionis Apostolicæ, per quam dubiæ mentes offendi videntur, aperiat[1]. Frequenter in Scripturis invenimus, et a nobis sæpe dissertum est, quod homo spiritus, et corpus, et anima esse dicatur. Verum cum dicitur quia caro « concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus car» nem[2], » media procul dubio ponitur anima, quæ vel desideriis spiritus acquiescat vel ad carnis concuspiscentias inclinetur: et si quidem se junxerit carni, unum cum ea corpus in libidine et concupiscentiis ejus efficitur[3]: si vero se sociaverit spiritu, unus cum ea spiritus erit. Idcirco denique de his quorum se animæ ex integro cum carne junxerunt, dicit Do-

[1] Rom. IX, 35. [2] Galat. V, 17. — [3] I Cor. VI, 16, 17.

minus in Scripturis : « Jam non permanebit spiritus meus » in hominibus istis, quia caro sunt[1] : » de his autem quorum anima fuerat spiritui sociata, Apostolus dicit : « Vos autem non estis in carne, sed in spiritu[2]. » Sunt præterea (sicut in multis Scripturæ locis invenimus,) etiam utriusque partis, vel utriusque viæ fautores quidam et adjutores Angeli. Nam carni concupiscenti adversus spiritum favet Diabolus, et angeli ejus, et omnes spiritales nequitiæ in cœlestibus, cunctique adversum quos hominibus luctamen est, principatus, et potestates, et mundi hujus rectores tenebrarum[3]. E contrario vero spiritui adversus carnem decertanti, animamque humanam, quæ media est, ad se revocare conanti, favent et adjuvant Angeli boni omnes illi, de quibus Dominus ait, quia « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est[4] : » et de quibus Apostolus ad Hebræos ait : « Nonne omnes sunt ministri spiritus, ad ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis[5] ? » Favet et ipse Dominus, quippe qui etiam animam suam ponit pro ovibus suis. Sed ex utraque parte favoris disciplina servatur[6]. Non enim vi res agitur, neque necessitate in alteram partem anima declinatur : alioquin nec culpa ei, nec virtus posset ascribi ; nec boni electio præmium, nec declinatio mali supplicium mereretur : sed servatur ei in omnibus libertas sui arbitrii, ut in quod voluerit ipsa declinet, sicut scriptum est : « Ecce posui ante faciem » tuam vitam et mortem, ignem et aquam[7]. » Vita ergo Christus est, et mors novissimus inimicus, qui est Diabolus. Habet ergo in arbitrio suo anima, si velit, eligere vitam Christum, aut in mortem Diabolum declinare. Quod si agnoscens anima Deum, Christum vitam suam amplexata non

[1] Gen. VI, 3. — [2] Rom. VIII, 9. — [3] Ephes. VI, 12. — [4] Matth. XVIII, 10. — [5] Hebr. I, 14. — [6] Joan. X, 15. — [7] Deut. XXX, 15. Eccl. XV. 17, 18.

fuerit, nec sicut Deum magnificaverit, aut gratias egerit, sed evanuerit in cogitationibus suis[2], et mutaverit gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentum, et in his omnibus declinaverit ad carnem, atque eos qui carnis desideriis favent : derelinquetur sine dubio et deseretur ab eis qui eam favore suo ut spiritui jungeretur animabant : et concedent eam, vel tradent desideriis cordis sui, quibus carni sociatur et adhæret. Neque enim obsistentem eam ac reluctantem, ad ea quæ refugit ac respuit revocabant. Cujus rei imaginem, si adhuc videtur obscura, tali quadam specie manifestiorem planioremque reddemus. Ponamus esse aliquod domicilium, in quo cum corpore et spiritu velut cum duobus consiliariis habitet anima; pro foribus vero hujus domicilii astare pietatem, omnesque cum ea virtutes; ex alia vero parte impietatem, omnesque luxuriarum ac libidinum formas, et expectare animæ nutum : quem ex duobus pro foribus observantibus chorum introduci ad se desideret, quem repelli ? Nonne si spiritui obtemperans, et meliori usa consiliario, pietatis et pudicicitiæ ad se evocaverit chorum, ille alius spretus repudiatusque discedet ? Si vero carnis usa consiliis, impietatis ad se et libidinis introduxerit turmam, omnis illa sanctitatis et pietatis corona, cui malorum anima concilium prætulit, justa cum indignatione recedet, relinquens eam desideriis cordis sui, ut ignominia et contumeliis afficiat corpus suum in semetipsa, quæ commutavit veritatem Dei in mendacium, et introducens ad se impietatis et infidelitatis principem, colit et servit potius creaturæ quam Creatori, qui est benedictus in sæcula[2]. Quibus sane ex causis anima humana tanti hujus discriminis tam ancipitem subeat statum, non est præsentis loci discutere. Eorum ergo est contumeliis affi-

[1] Rom. 1, 21, 23, 24. — [2] Ibid. 24, 25.

rere corpora sua, qui deserviunt simulacris: et eorum est colere creaturam, qui reliquerint Creatorem. Nos autem qui nullam creaturam, sed Patrem, et Filium, et spiritum sanctum colimus et adoramus, sicut non erramus in cultu, ita nec in actibus quidem et conversatione peccemus; neque imitemur eos qui contumeliis afficiunt corpora sua in semetipsis: sed aspicientes quod dicit Apostolus: « An ne- » scitis, quia corpora vestra membra Christi sunt[1]? » et iterum: « Quia corpus vestrum templum est Spiritus sancti: » ut membra Christi, et templum Spiritus sancti, corpora nostra in omni sanctitate et puritate servemus, quo non solum digna Angelorum ingressibus fiant, verum et habitatione Spiritus sancti, et mansione Patris ac Filii qui dicit de eo qui in mandatis suis permanet: « Ego et Pater ve- » niemus, et mansionem apud eum faciemus[2]. »

XIX. « Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. » Nam et feminæ eorum immutaverunt naturalem usum, in » eum usum qui extra naturam est. Similiter autem et mas- » culi, relicto naturali usu feminæ, accensi sunt in desi- » derium sui in invicem, masculi in masculos turpitudinem » operantes, et mercedem, quam oportuit, erroris sui in » semetipsis recipientes. Et sicut non probaverunt Deum ha- » bere in notitiam, tradidit illos Deus in reprobum sensum, » ut faciant ea quæ non conveniunt, repletos omni iniqui- » tate, malitia, fornicatione, nequitia, avaritia; plenos » invidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate; susur- » ratores, obtrectatores, Deo odibiles, contumeliosos, super- » bos, elatos inventores malorum, parentibus non obedien- » tes, insipientes, incompositos; sine affectione, absque » fœdere, sine misericordia. Qui cum justitiam Dei cogno- » vissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni » sunt morte; non solum qui faciunt illa, sed et qui consen-

[1] I Cor. VI, 15 et 19. — [2] Joan. XIV, 23.

» tiunt facientibus. Propterea inexcusabilis es, o homo om-» nis qui judicas : in quo enim alium judicas, teipsum con-» demnas. Eadem enim agis, quæ judicas[1]. » Tertio invenimus ab Apostolo positum : « Tradidit illos Deus. » Et primæ quidem traditionis causas dedit, « Quia cum cognovissent » Deum, non sicut Deum magnificaverunt, aut gratias ege-» runt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et contene-» bratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse » sapientes, stulti facti sunt, et immutaverunt gloriam in-» corruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis » hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium. » Propterea, *inquit*, tradidit eos Deus in desideriis cordis » eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua » in semetipsis[2]. » Secundæ traditionis causam videtur præmittere cum dicit, quia « commutaverunt veritatem Dei » in mendacium, et coluerunt, et servierunt creaturæ potius » quam Creatori. Propterea (*ait*,) tradiidit illos Deus in » passiones ignominiæ[3]. » Quæ tamen secunda traditio gravioribus flagitiis videtur obnoxia. « Etenim feminæ, *inquit*, » eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum qui » extra naturam est. Similiter et masculi, relicto naturali » usu feminæ, accensi sunt in desiderium sui in invicem, » masculi in masculos turpitudinem operantes, et merce-» dem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipien-» tes. » Tertiæ quoque traditionis causas videtur dare cum dicit : « Et sicut non probaverunt Deum habere in noti-» tiam, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant » ea quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, mali-» tia[4], » cæterisque sceleribus, quæ consequenter enumerat. Verum distinctiones istæ causarum non mihi videntur satis congruere ad ea, quæ singulis quibusque subjecta sunt,

[1] Rom. 1, 26 et seq. — [2] Ibid., 21 et seq. — [3] Ibid. 25 et seq. — [4] Ibid. 1, 28 et seq.

crimina. Quomodo enim turpioribus flagitiis traditur is qui creaturæ servit, magis quam ille qui gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium mutavit! Aut quomodo supra utrumque horum velut examini cuidam traduntur malorum hi qui non probaverunt Deum habere in notitiam? Unde magis mihi videntur omnes hæ causæ, quæ traditionibus singulis præferuntur, in unum coacervandæ, et rursus traditionum species in unum, ut (verbi causa) ita dicamus: Quoniam quidem homines mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium; et quia commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori, nec probaverunt Deum habere in notitiam: propter hæc omnia tradidit eos Deus in desideriis cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua; et tradidit eos in passiones ignominiæ, ut feminæ eorum immutarent naturalem usum, in eum qui extra naturam est. Similiter quoque et masculi, relicto naturali usu feminæ, accendentur in desiderium sui invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes. Sed et tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt, quia erant repleti omni iniquitate, malitia, nequitiaque et avaritia, plenique erant invidia, homicidiis, contentione, dolo, et cæteris, quæ scripta sunt, malis: qui que cum cognovissent justitiam Dei, non intellexerunt hanc esse, ut qui talia agunt digni sint morte, non solum qui faciunt illa, sed et qui consentiunt facientibus. Et ideo pro his omnibus malis inexcusabiles erunt, dum alios in his, quæ ipsi agunt, sceleribus et judicant, et condemnant. De se enim pronunciat quis, cum de his, quæ ipse committit, alium punit. Arbitror autem sufficere ea quæ

de traditionis specie supra dicta sunt, quomodo Deus tradere dicitur eos, quorum actus et animum a se declinantem, et indulgentem vitiis abhorrescit et deserit, et eadem repetere superfluum puto. Duo sunt sane quæ in hoc loco indicari reor, quorum alterum designari videtur ex altero. Certum namque est, quod si quemquam tradiderit Deus vel in desideria cordis sui, vel in passiones ignominiæ, vel in reprobum sensum, continuo tanquam in terra pessima et reproba, omnis illa in eo qui traditur, seges criminum surgat. Et rursum si quis cum cognoverit Deum, non sicut Deum magnificet, aut gratias agat, sed sit talis qualem per singula Apostolicus sermo descripsit, dubium non est hujuscemodi animam derelictam esse a Deo, et traditam. Neque enim possibile est cum his malis habitaculum esse Deo, aut hæc mala inde procedere ubi habitat Deus. Verum quia in his tribus universas impietatis species enumerasse videtur Apostolus, vel eorum qui idola colunt, vel eorum qui creaturæ deserviunt potius quam Creatori, sed et eorum qui non probaverunt Deum habere in notitiam : in quorum primo titulo promiscue pagani, in alio sapientes eorum et philosophi designantur : puto quod in hoc tertio indicentur hæretici vel Creatorem Deum negantes, vel diversas blasphemias in Excelsum loquentes. Igitur si singuli quique horum, quos supra diximus in cultu divinitatis errare, talibus malorum titulis designantur, nos qui videmur in Ecclesia esse, et fidem rectam tenere, consideremus nosmetipsos, et omni circumspectione pensemus ne forte solo ab his veri cultus nomine separati, rebus eis atque actibus sociemur. Certum est enim quia qui (verbi causa) repletus est iniquitate, malitia, nequitia, avaritia, non probavit Deum habere in notitiam, et est de numero eorum quos tradidit Deus in reprobum sensum. Et iterum quorum feminæ, vel masculi, relicto naturali usu, accenduntur in eum

usum qui contra naturam est, certum est quia ex illorum numero sunt qui serviunt creaturæ potius quam Creatori, et quos tradidit Deus in passiones ignominiæ. Sed et si qui in immunditia contumeliis afficiant corpora sua, ex illis sunt qui commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis hominis; nisi quod graviore sacrilegio is qui jam fidelis est, templum Dei, quam profanus adhuc templum contaminat idolorum. Non est sane prætereundus ne iste quidem Apostolicus sermo, in quo dicens, quoniam « commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitu- » dinem imaginis hominis [1], » non solum eos qui idola colunt arguere, sed et Anthropomorphitas intelligendus est confutare, qui in Ecclesia positi imaginem corpoream hominis, Dei esse imaginem dicunt, ignorantes illud quod in Genesi scriptum est, ad imaginem Dei factum esse hominem [2]: de quo homine quid sentiendum sit, ab Apostolo interpretatur cum dicit: « Deponentes veterem hominem cum actibus » suis, et induentes novum [3], qui secundum Deum creatus » est [4]. » Audis quia novum hominem dicit secundum Deum creatum? Hunc autem eumdem novum hominem, alibi *interiorem hominem* [5] vocat: corruptibilem vero hunc, cujus hic imaginem respuit, exteriorem nominat cum dicit: « Nam et si is qui fortis est homo noster corrumpatur, sed » qui intus est renovatur [6]. » Et ut planius adhuc ejus sententiam sciant isti qui de imagine Dei errant, audiant quem dicat esse Apostolus hominem qui ad imaginem Dei creatus est, cum ad Colossenses hoc modo scribit: « Nolite » mentiri, *inquit*, spoliantes vos veterem hominem cum ac- » tibus suis, et induentes novum, qui renovatur in agnitione » secundum imaginem ejus qui creavit eum [7]. » Ex quibus evidenter ostendit, quod interior homo, qui per agnitio

[1] Rom. I, 23. — [2] Gen. I, 27. — [3] Col. III, 9. — [4] Ephes. IV, 24.
[5] Rom. VII, 22. — [6] Cor. IV, 16. — [7] 2 Col. III, 9, 10.

nem renovatur, ipse ad imaginem Dei creatus est. Qui autem exteriorem hominem, id est, corporeum et corruptibilem, ad imaginem Dei esse dicunt, cum his ab Apostolo sociantur, qui commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Verum oportuit ne hæc quidem in explanatione Apostolici sermonis omitti, ut et in hoc capitulo Apostoli, sicut et in cæteris plurimis, Antropomorphitæ, id est qui corpoream hominis imaginem, Dei esse imaginem dicunt, convictos se et confutatos esse cognoscerent. Sed nos jam in his continentiam primi voluminis concludamus.

LIBER SECUNDUS.

I. « Scimus autem quoniam judicium Dei est secundum » veritatem in eos qui talia agunt[1]. » Judicium quidem Dei secundum veritatem, non solum in eos qui hæc agunt quæ superius enumerata sunt, verum et in omnes qui quoquo modo boni quid, malive gesserunt, expectandum est et credendum. Sed illud est quod in loco hoc videtur ostendi : quia solius Dei sit secundum veritatem judicium. Sunt enim quædam quæ committuntur opere quidem malo, animo autem non malo : ut si quis, verbi causa, homicidium non voluntate commiserit. Et alia fiunt opere quidem bono, sed animo non bono : ut si quis misericordiam, non pro mandato Dei, sed ut laudetur ab hominibus, faciat. Alia vero sunt in quibus sive in bono, sive in malo, animus cum opere concordat. Et quia corda hominum nosse solius Dei est, et mentis secreta dignoscere, idcirco ipse solus est qui secundum veritatem potest habere judicium. Sed requiritur, si erga eos quorum remissæ sunt iniquitates[2] per baptismi gratiam, vel quorum tecta sunt per pœnitentiam peccata, vel quibus imputandum non est peccatum per martyrii gloriam, secundum veritatem videatur Deus servare judicium. Veritas quippe judicii hoc postulat, ut malus mala, et bonus recipiat bona : et quamvis dona et largitio Dei nequaquam curiositatem discutientis admittant, tamen etiam

[1] Rom. II, 2. — [2] Psalm. XXXI, 1, 2.

in hoc quanta sit judicii ejus veritas ostendamus. Communis professio est bonum non debere puniri, nec malum consequi bona. Si quis ergo sit, verbi gratia, qui egerit aliquando mala, certum est quia malus erat tunc cum agebat mala. Is vero si præteritorum pœnitens mentem suam corrigat ad bona, et bene agat, bene loquatur, bene cogitet, bene velit; qui hæc agit, non tibi videtur bonus, et merito recipere bona? Similiter et si ex bono quis convertatur ad malum, non jam bonus, quod fuit, et non est, sed malus judicabitur, quod est. Actus enim sive boni sive mali prætereunt, sed secundum sui qualitatem agentis mentem imaginantur, et formant, eamque vel bonam relinquunt vel malam, seu pœnæ, seu præmiis destinandam. Erit ergo iniquum vel bonam mentem pro malis gestis puniri, vel malam pro bonis actibus munerari. Verum ut adhuc planius fiat quod dicimus, addamus etiam hæc. Ponamus esse animam in qua habitet impietas, injustitia, stultitia, luxuria, et multitudo omnis malorum, quibus scilicet ministram se famulamque subdiderit. Quod si in semetipsam regressa hæc anima, pietati rursus, et virtutibus mentis suæ januam pandat, nonne ingressa pietas impietatem continuo depellet? Similiter et justitia injustitiam trudet, et sapientia stultitiam, et sobrietas luxuriam fugabit; atque ita depulsis ex semetipsa habitatoribus barbaris, civile et legitimum virtutibus præbebit hospitium. Quomodo ergo jam plenam virtutibus animam justum erit de his arguere quæ gesserit cum nondum esset amica virtutum, et de impietate piam, de injustitia justam, de luxuria sobriam condemnare? Hoc ergo modo etiam in his quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata[1], credendus est Deus secundum veritatem servare judicium.

II. «Existimas autem hoc, o homo omnis qui judicas eos

[1] Psalm. XXXI, 1.

»qui talia agunt, et facis illa, quia tu effugies judicium »Dei[1].» Si omnia quæ Lex loquitur, his qui in Lege sunt loquitur: et quæ Evangelium, vel Apostolus nunc loquitur, non principibus sæculi, nec regibus mundi, sed Ecclesiarum rectoribus et principibus loquitur, his videlicet qui judicant eos qui intus sunt, id est, Episcopis, vel Presbyteris, et Diaconibus. His ergo dicit ne existiment se effugere judicium Dei, si ea committant ipsi, de quibus alios judicant et contemnant. Et ideo oportet unumquemque de sua prius conscientia judicare, et tunc ejus quem judicat, gesta discutere. Quod si fieret, omnis penitus adeundi honoris Ecclesiastici abscinderetur ambitio, si se judicandos potius quam judicaturos hi qui præesse volunt populis cogitarent. Nemo ergo existimet quod effugere possit judicium Dei, sicut et Propheta dicit: « Quo ibo a spiritu tuo, »et a facie tua quo fugiam[2]?» Et quia hæc ad eos maxime dicuntur qui præsunt judiciis populorum, idcirco et alibi dicit, quod « de domo Dei incipiet judicium[3].» Et item alibi Dominus dicit: « In his qui approximant mihi sanctificabor[4]:» sicut in Nadab et Abiud gestum est, cum alienum ignem, id est, non sacrum, divinis altaribus obtulerunt. Incipit ergo judicium a filiis prius. « Flagellat *enim* Deus »omnem, quem in numerum recipit filiorum[5].» Verum, ut ego existimo, nec si posset quis, deberet velle effugere judicium Dei. Non venire enim ad judicium Dei, hoc est ad ad emendationem, vel ad sanitatem, et remedium non venire.

III. «Aut divitias bonitatis ejus, et sustentationis, et »patientiæ contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad »pœnitentiam te adducit[6]?» Divitias bonitatis Dei ille agnoscere potest, qui considerat quanta in terris mala quo-

[1] Rom. II, 3. — [2] Psalm. CXXXVIII, 7. — [3] I Pet. IV. 17. — [4] Levit. X, 3. — [5] Hebr. XII, 6. — [6] Rom. II, 4.

tidie homines gerunt, et quomodo pene omnes declinantes, et simul inutiles facti[1], latam et spatiosam perditionis ambulant viam[2], angusto vitæ itinere neglecto, et tamen his omnibus Deum producentem solem suum quotidie, et pluvias ministrantem[3]; et qui considerat quanti quotidie in Deum blasphemant, et in cœlum extendunt linguas suas[4]. Jam quid de fraudibus, de vi, de scelere, de sacrilegiis, et piaculis dicam? Quibus tamen omnibus in hoc loco illi videntur in scelere præferri, qui alios judicantes, ipsi committunt quæ in cæteris puniunt. Si quis ergo hanc bonitatem Dei, et sustentationem ejus, et patientiam contemnit, ignorat quod per hæc ad pœnitentiam provocatur. Sustentatio vero a patientia hoc videtur differre, quod qui infirmitate magis, quam proposito delinquunt, sustentari dicuntur : qui vero pertinaci mente velut exultant in delictis suis, ferri patienter dicendi sunt. Sed sicut omnia in mensura fecit Deus, et pondere, et numero[5], ita etiam patientiæ ejus certa mensura est : quam mensuram credendum est esse consummatam vel ab his qui diluvio perierunt, vel ad his qui in Sodomis cœlesti igne vastati sunt. Unde et de Amorrhæis dicitur : « Nondum enim repleta sunt peccata » Amorrhæorum usque nunc[6]. » Fert ergo Deus patienter, et expectat uniuscujusque pœnitentiam. Sed non nos dissolvat hoc, et tardos ad conversionem faciat, quia rursus patientiæ ejus et sustentationis certa mensura est.

IV. « Secundum duritiam autem tuam, et cor impœni- » tens, thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ, et revelationis » justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera » ejus[7]. » Cor durum in Scripturis dici videtur, cum mens humana velut cera frigore iniquitatis obstricta signaculum imaginis divinæ non recipit. Hoc idem alibi cor cras-

[1] Psalm. LII, 4. — [2] Matth. VII, 13, 14. — [3] Id. V, 45. — [4] Psalm. LXXII, 9. — [5] Sap. II, 21. — [6] Gen. XV, 16. — [7] Rom. II, 5, 6.

sum appellatur, sicut cum dicitur: « Incrassatum est cor »populi hujus[1]. » Contrarium vero est duro molle, quod in Scripturis cor carneum nominatur[2]; et crasso subtile, vel tenue, quod Apostolus spiritalem hominem vocat eum qui examinat omnia[3]. Igitur cum quis scit quæ bona sunt, et non agit bona, per duritiam cordis contemptum omnium bonorum habere credendus est. Crassitudo vero cordis est, ubi subtilis et spiritalis intelligentiæ non recipitur sensus: et ita cor impœnitens effectum thesaurizat sibi ipsi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei, dum bonum opus non agitur per duritiam; intellectus vero bonus per crassitudinem cordis excluditur. De ira autem Dei et superius, quantum res pati voluit, et in aliis locis sæpe dissertum est. Quod vero dicit, « Thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ[4], » considerandum est. Thesaurus appellatur, quo diversi generis opes, et divitiæ congregantur. Hujus in Scripturis significantiam triplicem legimus. Dicitur enim in Evangelio thesaurus esse quidam in terris, in quo prohibet Dominus thesaurizari[5]: et alius thesaurus in cœlo, in quo jubet fideles quosque opes suas recondere: et hic nunc Apostolus dicit iræ thesauros. Omnes ergo homines per hæc quæ agunt in hoc mundo, in uno aliquo ex istis tribus congregant thesauros. Aut enim infidelis est quis et iniquus, et per duritiam cordis, et cor impœnitens in thesauro iræ actus suos recondit. Aut terrenus est, et de terra sapit, ac de terra loquitur[6], et cum ei attulerit ager fructus uberes, destruit horrea sua, et majora ædificat, et thesaurizat in terra[7]. Et ille quidem durus, hic autem stultus appellatur. Dicitur enim ad eum: « Stulte, hac nocte repetent abs te animam »tuam, et quæ parasti, cujus erunt[8]? » Aut sapiens est, et

[1] Matth. XIII, 15. — [2] Ezech. II, 19, et XXXVI, 26. — [3] I Cor. II, 15. — [4] Rom. II, 5. — [5] Matth. VI, 19, 20. — Joan. III, 31. — [7] Luc. XII, 16, 17, 18. — [8] Ibid. 20.

in Deum dives, et in terris ambulans conversationem habet in cœlis, atque omnia quæ agit digna sunt regno cœlorum: et iste talis divitiarum suarum thesauros condit in cœlis. Ita igitur uniuscujusque thesauri possessor et conditor potest alius quidem carnalis, alius vero animalis homo, alius autem spiritualis appellari. Nunc jam videamus quæ est dies iræ, quam hic Apostolus nominat, quæ tamen facilius dignoscetur, si de ea quid etiam reliquæ Scripturæ indicent requiramus. Quæ ergo ad præsens exempla occurrere poterunt, aptabimus, et ex his quæ sit dies iræ monstrabitur. Scriptum est in Amos Propheta: «Væ his qui desiderant diem Domini. Ut quid vobis diem Domini? Et hæc »est tenebræ, et non lux. Quemadmodum si effugiat homo »a facie leonis, et occurrat ei ursus, et intret in domum »suam, et extendat manus suas ad parietem, et mordeat eum »serpens. Nonne tenebræ sunt dies Domini, et non lux, et »caligo quæ non resplendet[1]?» Sed et Joel dicit ad sacerdotes, et eos qui altari deserviunt: «Clamate ad Dominum »sine cessatione: Heu me! heu me in diem! quia prope est »dies Domini, et sicut miseria ex miseria veniet[2]:» et post pauca: «Tuba canite in Sion, prædicate in monte sancto »meo, et confundantur omnes qui habitant super terram, »quia adest dies Domini, quia prope est dies tenebrarum et »caliginis, dies nubis et nebulæ. Sicut matutinum effunde»tur super montes populus multus et fortis. Similis ei non »non fuit a sæculo, et post ipsum non erit usque in annos »sæculi sæculorum. Ante ipsum ignis consumens, et post »ipsum flamma accensa. Sicut paradisus deliciarum erit »terra ante faciem ejus, et post tergum ejus campus exter»minii, et nullus est qui evadat eum. Sicut aspectus equo»rum facies eorum; et sicut equites, ita sequentur. Sicut »vox curruum super vertices montium insilient[3].» Sed et

[1] Amos. v, 18, 19, 20. — [2] Joel. I, 14, 15. — [3] Joel. II, 1, 2, 3, 4, 5.

omnia in consequentibus de eadem scribit usque ad eum locum ubi dicit : « Et Dominus dabit vocem suam ante faciem virtutis suæ, quia ingens est valde multitudo castrorum ejus, et valida opera verborum ejus. Propter quod magna est dies Domini, magna et nobilis valde : et quis erit idoneus ei[1] ? » Sophonias vero ita dicit : « Revereamini a facie Domini Dei, quoniam prope est dies Domini, et præparavit Dominus victimam suam, sanctificavit vocatos suos[2]. » Et post pauca : « Prope est dies Domini magna, prope est, et velox valde. Vox diei Domini amara, et dura posita est, et valida. Dies iræ, dies illa, dies angustiæ et necessitatis, dies acerbitatis et perditionis, dies tenebrarum et caliginis, dies nubis et nebulæ, dies tubæ et clangoris super civitates munitas, et super muros excelsos. Et affliciam homines, et ambulabunt sicut cæci, quoniam Domino peccaverunt : et effundam sanguinem eorum sicut pulverem, et carnes eorum ut stercora. Aurum eorum, et argentum eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini. In igne æmulationis ejus consumetur omnis terra, quoniam consummationem et festinationem faciet super omnes qui habitant terram[3]. » Esaias quoque similiter memorat : « Ecce enim dies Domini veniet insanabilis furoris et iræ, ponere orbem terræ desertum, et peccatores perdere ex eo[4]. » Et post pauca : « Cœlum enim furore accendetur, et terra movebitur a fundamentis suis, propter furorem iræ Domini Sabaoth, in die qua supervenerit furor ejus[5]. » His tot et talibus de die iræ testimoniis congregatis, puto quod ultra locus his expositione non egeat. Evidenter enim in his omnibus dies iræ, vindictæ dies et judicii designatur. Inde denique ad diem iræ addit Apostolus : « Et revelationis. » Sic enim dicit : « In die iræ et reve-

[1] Joel II. — [2] Sophon. I, 7. — [3] Ibid. 14, 15, 16, 17, 18. — [4] Isai. XIII, 9. — [5] Ibid. 13.

» lationis justi judicii Dei[1]. » Revelanda namque esse omnia, etiam in Evangelio designatur, cum dicitur : « Nihil occul» tum, quod non manifestetur ; nec opertum, quod non » reveletur[2]. » Sed et Apostolus in consequentibus hujus Epistolæ dicit : « Cogitationibus accusantibus, aut etiam » defendentibus, in die, cum judicabit Deus occulta homi» num[3]. » In quo utique ostendit occulta hominum revelanda non nisi in die qua judicaturus est Deus, sicut et ad Corinthios evidentius dicit : « Nolite ante tempus, *inquit*, » judicare, usquequo veniat Dominus, qui et illuminabit oc» culta tenebrarum, et manifestabit consilia cordium[4]. » Quæ utique omnia de hac eadem die dici intelliguntur, in qua tenebræ, et mœror, et tristitia futura dicuntur, propter eos qui multis peccatorum vulneribus confossi ignis remediis indigebunt. Quo in tempore dicetur ad sanctos : « Perge populus meus, intra in promptuaria tua, claude » ostium tuum, occultare paulisper, donec transeat furor » iræ meæ[5]. » In quibus sermonibus quantæ divitiæ bonitatis Dei occultentur, propter eos qui patientiam ejus, bonitatemque contemnunt, manifestare non opus est. Requiritur sane a quibusdam cur dies hic, de quo superius bibliothecas Propheticas movimus, in fine mundi statutus sit, ut omnes qui ab initio sæculi usque ad finem ipsius defuncti sunt, ad hunc ultimum diem judicandi reserventur. Cujus rei interiores causas certum est secretioribus mysteriis contegi. « Mysterium *vero* regis abscondere bonum est[6]. » Tamen explanationis gratia dicemus, in quantum possibile est paginis verba committere. Multi sunt qui ex hac vita abeuntes, vel bonorum vel malorum post se quædam semina reliquerunt, ex quibus qui supersunt homines, occasiones vel salutis vel perditionis accipiunt : verbi gratia dixerim,

[1] Rom. II, 5. — [2] Matth. x, 26. — [3] Rom II, 15, 16. — [4] I Cor. IV, 5. — [5] Isai. XXVI, 20. — [6] Tob. XII, 7.

ut sunt omnes qui pravas sectas et alienas a Deo inter philosophos condiderunt ; vel qui magica sacrilegia, aut qui errores astrorum, et decreta finxerunt ; vel certe qui apud nos auctores hæreticorum et pravorum dogmatum libris editis extitere ; vel etiam qui schismata in Ecclesiis, et scandala ac dissensiones operati sunt. E contrario vero Apostolicarum litterarum opus, profectusque per has universæ Ecclesiæ, et conversio ad Deum, atque emendatio totius mundi est. Quorum omnium causæ non nisi cum ipsius mundi fine claudentur : et ideo non esset justum judicium Dei, donec de his singulis vel profectus, vel impedimenta penderent...

V. « His quidem qui secundum patientiam boni operis, » gloriam, et honorem, et incorruptionem quærunt, vita » æterna : his autem qui ex contentione, et qui diffidunt » quidem veritati, obtemperant autem iniquitati, ira et in» dignatio : et tribulatio et angustia in omnem animam ho» minis operantis malum, Judæi primum, et Græci : gloria » autem, et honor, et pax omni operanti bonum, Judæo pri» mum, et Græco. Non enim personarum acceptio est apud » Deum [1]. » Quærentibus, inquit, gloriam, et honorem', et incorruptionem, pro boni operis patientia vita æterna dabitur, non solum Judæis, quibus credita videntur eloquia Dei [2], sed etiam Græcis, quia justum est Dei judicium, et non tantum Judæorum Deus est, sed et Gentium [3]. His vero qui per contentionem mentis, et animi pravitatem veritati non credunt, sed iniquitatem sequuntur, redditur ira et indignatio, tribulatio et angustia, non solum Gentili, sed et Judæo, quia non est personarum acceptio apud Deum. Hæc quidem quantum ad sermonum ordinem spectat. Sed nunc quæ ad interiorem sensum pertinent requiramus. « His, *in» quit*, qui per patientiam boni operis [4]. » Quod dicit, « pa-

[1] Rom. II, 7 et seq. — [2] Rom. III, 2. [3] Ibid. 29. — [4] Rom. II, 7.

» tientiam boni operis, » ostendit laborem quemdam et agones imminere his qui bonum opus facere volunt. Luctamen est enim, sicut et idem Apostolus dicit, « non adversus car» nem et sanguinem, sed adversus principatus, et potesta» tes, et mundi hujus rectores[1]; » quæ omnia bono operi adversantur : et ideo patientia necessaria est, quia scriptum est : « In vestra patientia acquiretis animas vestras[2]. » Videamus autem quod dicit opus bonum. Dominus in Evangelio de ea muliere, quæ alabastrum unguenti pretiosi effudit super caput ejus, pronuntiat quia « opus bonum ope» rata est in me[3], » designans quod qui verbo Dei unguentum superfuderit, id est, qui opera cum verbo sociaverit, ille opus bonum operetur. Odoratus namque efficitur omni unguentorum suavitate repletus, sermo cum fuerit opere et actibus exornatus. Nunc quid est gloriam et incorruptionem quærere, requiramus... Illa in his putanda est dici gloria, de qua Apostolus scribens ad Hebræos dicit de Filio, quia sit « splendor gloriæ, et imago expressa substantiæ » ejus[4]. » Per quæ hoc declaratur, ipsum fontem gloriæ Patrem dici, ex quo splendor gloriæ Filius generatur, cujus participatione omnes creaturæ gloriam habere dicuntur : sicut de his qui ex resurrectione sunt, scribitur : « Alia gloria solis, alia gloria lunæ, alia gloria stellarum. » Stella a stella differt in gloria[5]. » Hanc ergo gloriam, quæ ex resurrectione est, qui requirunt, et honorem, et incorruptionem, illud sine dubio invenient quod scriptum est. « Seminatur corpus in ignominia, surget in gloria : semi» natur in corruptione, surget in incorruptione[6]. » Verum quia de gloria, ut potuimus, discussimus, videamus quid et honor indicet, quia qui ad æternam vitam festinant, non solum gloriam, sed et honorem quærunt. Scriptum est quia

[1] Ephes. VI, 12. — [2] Luc. XXI, 19. — [3] Math. XXVI, 10. — [4] Hebr. I, III. — [5] I Cor. XV, 41. — [6] Ibid. 42.

« homo, cum in honore esset, non intellexit; comparatus » est jumentis insipientibus, et similis factus est illis[1]. » Quærit ergo illum honorem quem habebat antequam compararetur jumentis insipientibus, id est, illum, quem habebat in paradiso antequam peccaret, honorem quo Dei vocem merebatur audire, honorem quo paradisi fructibus et ligno vitæ fruebatur. ... Sed et incorruptio quid indicet, cito sciemus, si quod ei contrarium est discutiamus. Incorruptio contrariam habet corruptionem. Corruptio duobus modis accidere dicitur : corporaliter, et spiritaliter, Corporaliter accidit, cum evenerit illud quod scriptum est : « Si quis » templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus[2]. » Spiritaliter vero, cum illud acciderit quod nihilominus Apostolus dicit : « Vereor autem ne sicut, serpens Evam seduxit » astutia sua, sic corrumpantur sensus vestri a simplicitate » fidei, quæ est in Christo Jesu[3]. » Si quis ergo ab his, quæ supra diximus, manserit corpore et spiritu incorruptus, iste incorruptionem quærere dicitur, quo scilicet per hanc observantiæ incorruptionem, illam quæ ex resurrectione est incorruptionem consequi mereatur. Quid autem detur hæc requirentibus videamus. « Vita, *inquit*, æterna[4] : » illa de qua Salvator docet, cum dicit : « Hæc est autem vita æterna ut » cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum » Christum[5]. » Per quod ostendit in agnitione Dei, et Christi Jesu, vitæ æternæ manere substantiam. Agnitio vero Dei quomodo haberi possit, docemur in Psalmis, cum dicitur : « Vacate, et agnoscite quoniam ego sum Deus[6]. »

VI. « His autem qui ex contentione, et qui diffidunt » quidem veritati, obtemperant autem iniquitati, ira et » indignatio, tribulatio et angustia[7]. » Qui simpliciter hæc accipit, sufficere credit ad intellectum, secundum ea quæ

[1] Psalm. XLVIII, 13. — [2] 1 Cor. III, 17. — [3] 2 Cor. II, 3. — [4] Rom II, 7. — [5] Joan. XVII, 3. — [6] Psalm. XLV, 11. [7] Rom. II, 8, 9.

supra dicta sunt, reddere Deum unicuique secundum opera sua. ... Sed qui in Apostolicis litteris, per quas Christus loquitur, iota unum, aut unum apicem[1] non credit otiosum, asseverabit non per errorem Apostolo contigisse ut tali locutione uteretur, dicens : « Qui reddet his quidem, qui per » patientiam boni operis gloriam, et honorem quærunt, vi» tam æternam[2]. » His vero, qui ex contentione obtemperant iniquitati, non dixit, Iram, et indignationem, ut et hoc referatur ad *reddet*, quod superius dixerat; sed ait : « Ira et » indignatio, tribulatio et angustia. » Unde qui spiritalis est, et intelligit quid Spiritus loquatur in Paulo, dicit non hæc Apostolum per imperitiam, sed per divinam peritiam conscripsisse : scilicet ut per hæc ostenderet ea quidem quæ secundum patientiam boni operis quærentibus gloriam et incorruptionem reddenda sunt, per Deum reddi, id est, vitam æternam : ea vero quæ consequuntur eos qui per contentionem diffidunt quidem veritati, obtemperant vero iniquitati, non a Deo dari, cujus dona utique permanentia, et ipso digna sunt : sed ex consequentia gestorum suorum his qui operantur malum, ira et indignatio, tribulatio et angustia erit, secundum ea quæ thesaurizaverunt sibiipsi. ... Verum et hoc ipsum quod dixit : « Qui ex contentione dif» fidunt quidem veritati, obtemperant autem iniquitati[3], » indiscussum non omittamus. In his enim singulis languores quidam animæ ab Apostolo designantur, quorum medelam nullus inveniet, nisi prius morborum cognoverit causas. Et ideo in divinis Scripturis ægritudines animæ numerantur, et remedia describuntur, ut hi qui se Apostolicis subdiderint disciplinis, ex his quæ scripta sunt agnitis languoribus suis, curati possint dicere : « Lauda anima mea Dominum, qui sa» nat omnes languores tuos[4]. » Unus ergo ex cæteris animæ

[1] Matth. v, 18. — [2] Rom. II, 6, 7. Rom. II, 8, 9. — [3] Rom. II, 3. — — [4] Psalm. CII, 2, 3.

languor, et quidem pessimus, contentio esse intelligenda est, per quam omne opus pravum geritur. Per hanc hæreses nascuntur, per hanc schismata, et omnia scandala in Ecclesiis generantur, dum hi qui apud semetipsos prudentes sunt, et in conspectu suo sapientes[1], quidquid libuerit pro lege defendunt : et inde fit ut diffidatur quidem veritati, obtemperetur autem iniquitati. Diffidere porro, pro non credere, vel non obtemperare, solet in Scripturis sanctis inveniri, sicut et in hoc loco : quod forte aptius Latinus interpres posuisset, si dixisset : Qui non obediunt veritati, sed obediunt iniquitati. Omnis ergo qui alienum a veritate iter ingreditur, nec sequitur eum qui dixit, « Ego sum veritas[2], » diffidit veritati, et inobediens est ei. Sic qui non solum in actibus, sed et in sensibus, et in fide errant; quod maxime ex contentione contingit. Sed et qui sapientiæ obsistunt, et justitiæ, ac sanctificationi, Christo diffidunt, qui sicut veritas est, ita et sapientia, ita et sanctificatio est[3]. Non obtemperare autem Christo qui justitia est, hoc est obtemperare iniquitati, et his actibus quos sine dubio consequuntur illa quæ scripta sunt, « ira et indignatio, tribulatio et angus-» tia[4]. » De ira sæpe jam diximus quod interdum ipse qui ex peccati conscientia animæ incutitur cruciatus, ira appelletur : indignatio autem, ipsius iræ tumor quidam significatur, et per singula quæque commotio : ut si, verbi gratia, vulnus aliquod pessimum iram ponamus : hujus autem tumor et distentio, indignatio vulneris appelletur. Tribulatio vero quam subsequitur angustia, non est similis putanda illi tribulationi, de qua dicit Apostolus, quia « tribulatio pa-» tientiam operatur[5]. » Illa enim talis tribulatio angustiam non habet subsequentem, sicut et ipse Apostolus dicit : « Tribulationem patimur, sed non angustiamur[6]. » Imo vero

[1] Isai. v, 21. — [2] Joan. xiv, 6. — [3] 1 Cor. i, 30. — [4] Rom. ii, 8, 9. — [5] Rom. v, 3. — [6] 2 Cor. iv, 8.

non solum nullam angustiam tribulatio illa sanctorum, sed latitudinem habet. Denique sic dicit justus : « In tribula-» tione dilatasti me[1]. » Hujus latitudinis et Apostolus conscius sibi ad Corinthios scibit : « Non angustiamini in me, » sed angustiamini in visceribus vestris. » Et addidit : « Di-» latamini et vos[2]. » Idcirco ergo Deus de sanctis suis quos dilatari novit, et habere intra cordis sui domicilium spatia longe lateque diffusa, dicit : « Habitabo in eis, et inambu-» labo[3]. » Hoc munus a Deo inter cætera sapientiæ munera accepit et Salomon, sicut scriptum est : « Et dedit, *inquit*, » Dominus Salomoni prudentiam multam valde, et latitu-» dinem cordis[4]. » In hac ergo sanctorum cordis latitudine non solum habitat, sed et inambulat Deus. In peccatorum vero cordibus ubi angustiæ sunt, quia locum dederunt Diabolo ingrediendi, ingreditur quidem Diabolus, sed non ut habitet, neque ut inambulet; angustiæ enim sunt : sed ut lateat tanquam in caverna; est enim serpens. Sic ergo in se infelix anima quam pessimus hic anguis obsederit, serpentino frigore rigens attrahitur, et coarctatur, atque in omnes angustias cogitur : illa vero quæ obtemperat veritati, instar cœli dilatatur, atque diffunditur, et solis justitiæ illustratur radiis, et aula sapientiæ ac veritatis efficitur.

VII. Cur tamen ira et indignatio Judæo primum, et Græco[5]? Quia et gloria, et honor ipsis primum. Prius enim illis credita sunt eloquia Dei[6], et ipsi dicunt : « Beati sumus » Israel, quia quæ placent Deo, nobis nota sunt[7]. » Et ideo secundum Evangelii sententiam, « servus, qui cognovit vo-» luntatem domini sui, et non fecit, digne plagis vapulabit » multis; (*hoc est, Judæus;*) qui autem non cognovit, (*Græ-» cus, id est, Gentilis,*) vapulabit paucis[8]. » Interest enim co-

[1] Psalm. IV, 2. — [2] 1 Cor. VI, 12, 13. — [3] Levit. XXVI, 12; et 2 Cor. VI, 16. — [4] 3 Reg. IV, 29. — [5] Rom. II, 9, 10. — [6] Rom. III, 2. — [7] Baruch. IV, 4. — [8] Luc. XII, 47.

gnovisse Deum, et cognovisse voluntatem Dei : quia cognosci Deus « a creatura mundi per ea quæ facta sunt » etiam a Gentilibus potuit, et « sempiterna ejus virtus ac divinitas[1] : » voluntas vero ejus non nisi ex Lege cognoscitur, et prophetis. Verum quoniam et ad pœnam, et ad præmium Judæos præfert, et Græcos postponit Apostolus, requirendum est quos hic Græcos, quos Judæos velit intelligi. ... Quod, ut ego capere possum, de Judæis et Gentibus dicit, utrisque nondum credentibus. Potest enim fieri, ut vel ex his, qui in Lege sunt, si quis persuasione quidem communi Christo non credit, operetur tamen quod bonum est, justitiam teneat, misericordiam diligat, castitatem et continentiam servet, modestiam lenitatemque custodiat, atque omne opus bonum operetur, hic, etiam si vitam non habet æternam, quia credens soli vero Deo, non credidit et Filio ejus Jesu Christo quem misit, tamen gloria operum ejus, et pax, et honor poterit non perire. Sed et Græcus, id est, Gentilis, si cum Legem non habeat, ipse sibi est Lex, ostendens opus Legis in corde suo[2], et naturali ratione immotus, sicut videmus nonnullos in Gentibus, vel justitiam teneat, vel castitatem servet, vel prudentiam, temperantiam, modestiamque custodiat : iste licet alienus a vita videatur æterna, quia non credit Christo, et intrare non possit in regnum cœlorum, quia renatus non est ex aqua et Spiritu[3], videtur tamen quod per hæc quæ dicuntur ab Apostolo, bonorum operum gloriam, et honorem, et pacem perdere penitus non possit. Si enim secundum ea, quæ in superioribus disseruimus, videtur Apostolus condemnare Gentiles, ex eo quod naturali intelligentia cum cognovissent Deum, non sicut Deum magnificaverunt[4], quomodo non putamus quod etiam collaudare eos possit, et debeat, si qui in his cognos-

[1] Rom. I, 20. — [2] Id. II, 14 et 15. — [3] Joan. III, 5 — [4] Rom. I, 21.

centes Deum, sicut Deum magnificent? Dubitari igitur non puto quod is qui pro malo opere condemnari meruisset, idem si operatus esset opus bonum, remuneratione boni operis dignus haberetur. Vides enim dicentem Apostolum, quia « omnes nos stare oportet ante tribunal Christi, ut re- » portet unusquisque propria corporis, prout gessit, sive » bonum, sive malum[1]. » Inde denique est quod et in hoc loco subjungit : « Non enim personarum acceptio est apud » Deum[2]. » Quod si adhuc tibi dubium videtur, audi et Petrus quid in Actibus Apostolorum pronunciet, cum ad gentilem Cornelium fuisset ingressus. « Compertum, *inquit*, » habeo quod Deus personarum acceptor non est, sed in » omni loco, et in omni gente, qui facit voluntatem ejus, » acceptus est ei[3]. » Sed objici nobis potest illud quod Dominus in Evangelio dicit : « Omnis qui credit in me, non » judicabitur. Qui autem non credit, jam judicatus est : » quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei[4]. » Sed videamus quomodo non judicamur qui credimus Christo, ut sciamus quomodo et ille jam judicatus sit qui non credit. Numquidnam putamus qui crediderit in Christo, et post hoc homicidium, vel adulterium commiserit, aut falsum testimonium dixerit, aut aliquid hujusmodi gesserit, quæ nonnunquam videmus admittere etiam fideles, quia pro his jam non judicabitur qui credidit in Christo? Certum est hæc omnia venire ad judicium; et ideo sic intelligendus est Domini sermo quem dicit : « Qui credit in me, » non judicabitur, » quia secundum hoc quod credidit non judicabitur quasi incredulus et infidelis : de actibus vero suis sine dubio judicabitur. Ita ergo et ille jam judicatus est qui non credit, secundum hoc quod non credidit; et sicut credenti, si extrinsecus peccati aliquid commiserit, salva fide, judicium manet; ita et non credenti, si quid boni ope-

[1] 2 Cor. v, 10. — [2] Rom. II, 11. — [3] Act. x, 34, 35. — [4] Joan. III, 18.

ris gesserit, excepta infidelitate, remuneratio non peribit...

VIII. « Quicumque enim sine Lege peccaverunt, sine » Lege et peribunt : et quotquot in Lege peccaverunt, per » Legem judicabuntur. Non enim auditores Legis justi sunt » apud Deum, sed factores Legis justificabuntur[1]. »... Cum diversas in Scripturis dici claruerit leges, si quis in tantum omnes has refugerit, ut etiam naturalis ipsa lex, quæ nulli fere deest, vel per duritiam, vel per crassitudinem cordis obliterata in eo videatur et abolita, de isto potest videri dictum quod sine Lege pereat : judicandus vero per Legem dicatur is qui sub Lege vivit, quia et Apostolus contestatur omnem circumcidentem se, quod debitor sit universæ Legis faciendæ[2].

IX. « Cum enim Gentes, quæ Legem non habent, natu» raliter quæ Legis sunt faciunt, hi Legem non habentes, » ipsi sibi sunt Lex : qui ostendunt opus Legis scriptum in » cordibus suis, testimonium reddente eis conscientia, et » inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam » defendentibus in die cum judicabit Deus occulta homi» num, secundum Evangelium meum, per Jesum Chris» tum[3]. » Certum est quod Gentes quæ Legem non habent, naturaliter quæ Legis sunt facere non pro Sabbatis vel Neomeniis dicantur, vel sacrificiis quæ in Lege scripta sunt. Non enim hæc Lex in cordibus Gentium scripta est : sed hoc est quod sentire naturaliter possunt : verbi gratia, ne homicidium, ne adulterium faciant, ne furentur, ne falsum testimonium dicant : ut honorent patrem et matrem, et horum similia. Fortassis et quod Deus unus creator sit omnium scriptum est in cordibus Gentium. ... Hoc est ergo opus Legis, quod etiam Gentes Apostolus dicit implere naturaliter posse[4]. Cum enim agunt quæ Legis sunt, « scripta »

[1] Rom. II, 12, 13. — [2] Galat. V, 3. — [3] Rom. II, 14, 15, 16. — [4] Ibid, 14.

videtur Lex in cordibus eorum a Deo, « non atramento, sed » Spiritu Dei vivi[1]. » Quod autem dicit, « In cordibus[2], » non est putandum quia in membro corporis, quod cor appellatur, lex scripta dicatur. Unde enim caro aut tantos prudentiæ sensus possit emittere, aut tanta memoriæ receptacula continere? Sed sciendum est rationalem animæ virtutem cor solere nominari. Atque testimonio sanæ conscientiæ uti Apostolus dicit eos, qui descriptam continent in cordibus Legem. ...

X. Nunc videamus quod sequitur: « Et inter se invicem » cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus in » die cum judicabit Deus occulta hominum, secundum » Evangelium meum, per Jesum Christum[2]. » Rectum judicium Dei esse quis dubitet, ubi accusatores et defensores adhibentur, et testes? Et quidem de hoc justo Dei judicio nos homines capiamus exemplum, nec putemus unquam sine accusante, et defendente, et testibus justum haberi posse judicium. Deinde videndum est, quomodo in illa die cum judicabit Deus occulta hominum, cogitationes vel accusabunt animam, vel defendent, non utique illæ cogitationes quæ tunc erunt, sed istæ quæ nunc sunt in nobis. Cum enim sive bona, sive mala cogitamus, velut in ceris, ita in corde nostro tam bonarum quam malarum cogitationum notæ quædam et signacula relinquuntur, quæ in occulto nunc pectoris posita, in illa die revelari dicuntur a nullo alio, nisi ab eo qui solus potest occulta hominum scire: quorum signorum, vel quarum notarum causas non latere Deum etiam nostra conscientia contestabitur. Quod tamen judicium, secundum Evangelium Pauli, (hoc est, quod Paulus annunciat,) per Jesum Christum fiet. « Pater enim neminem » judicat, sed omne judicium dedit Filio[3]. » Marcion tamen, et omnes qui diversis figmentis varias introducunt anima-

[1] 2 Cor. III, 3. — [2] Rom. II, 15, 16. — [3] Joan. V, 22.

rum naturas, hoc ex loco apertissime confutantur, cum a Paulo dicitur Deus occulta hominum judicare per Jesum Christum[1] : et ostenditur unumquemque non naturæ privilegio, sed propriis cogitationibus accusatum, vel excusatum, conscientiæ suæ testimonio judicandum.

XI. « Si autem[2] tu Judæus cognominaris, et requiescis » in Lege, et gloriaris in Deo, et cognoscis voluntatem ejus, » et probas utiliora instructus per Legem, et confidis te » ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, » eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem » formam scientiæ et veritatis in Lege. Qui vero doces alium, » teipsum non doces : qui prædicas non furandum, furaris : » qui dicis non mœchandum, mœcharis : qui abominaris » idola, sacrilegium committis : qui in Lege gloriaris, per » prævaricationem Legis Deum dehonoras. Nomen enim » Dei per vos blasphematur inter Gentes, sicut scriptum » est[3].» ... Videamus jam quæ sunt quæ dicit Apostolus ad eum qui cognominatur Judæus. Primo namque hoc observandum est, quod non dixit de eo : « Si autem tu *Judæus* » *es; sed*, Judæus cognominaris[4] : » quia non idem est esse Judæum, et cognominari Judæum. Ipse etenim Paulus docet in consequentibus, quod vere Judæus sit ille qui « in » occulto » circumcisus est circumcisione cordis, qui « spi- » ritu, non littera *Legem custodit*, cujus laus non ex homini- » bus, sed ex Deo est[5]. » Qui autem « in manifesto in carne[6] » circumcisus est, Legem ad hoc observans ut videatur ab hominibus, iste non est vere, sed cognominatur Judæus. ... Tu, inquit[7], qui Judæus cognominaris, et omnem tibi requiem in Legis littera collocas, et gloriaris in Deo tanquam qui portio ejus sis, et cui concessum sit scire voluntatem Dei, et velut probandi gnarus jactas te scire posse et dis-

[1] Rom. II, 16. — [2] Ibid. 17 et seqq. — [3] Isai. LII, 5. — [4] Rom. II, 17. — [5] Ibid. 29. — [6] Ibid. 28. — [7] Ibid. 17, 18.

cernere quæ sint utiliora, et differentia, ita ut non solum quæ sint bona scias, verum etiam quæ sint meliora et utiliora discernas, confidis quoque quod dux possis esse cæcorum: nimirum ex illis es ducibus de quibus dicebat Dominus: «Cæci sunt duces cæcorum. Cæcus autem si cæco »ducatum præstet, ambo in foveam cadunt[1].» Confidit ergo ducem se esse cæcorum, lumen eorum quoque qui in tenebris sunt[2]. Sed et ad istos nihilominus Dominus dicit: «Si autem lux, quæ in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ »quantæ sunt[3]!» Confidunt tamen quod eruditores sint insipientium, et magistri infantium[4], tanquam qui ex Legis littera formam scientiæ et veritatis acceperint. Et quia hæc profitentur quidem, non tamen vere tenent, dicit ad eos Apostolus: «Qui ergo doces alium, teipsum non doces: et »qui prædicas non furandum,» tu adventum et præsentiam Christi, quæ universo mundo effulsit, «furaris[5]: qui »dicis non mœchandum[6],» in synagogam populi Dei adulterium committis, sermonem doctrinæ pravum et adulterinum ei superducens: et collocas eam cum Legis littera quæ foris est, cum scriptum de ea legas, quia «omnis glo»ria filiæ regis intrinsecus[7]:» et ad quam legis per Prophetam nihilominus dictum: «Nisi occulte audieritis, plo»rabit anima vestra[8].» Qui ergo negas mœchandum[9], tam grave adulterium committis, ut adulterinum sensum introducas ad eam de qua dictum legis a Deo: «Ego mihi des»ponsabo in fide, et misericordia[10].» Qui abominaris idola[11], sacrilegium committis, verum templum Dei, quod est Christus Jesus, violans. Solvis enim templum Dei quod in tribus diebus resuscitatum est iis qui credunt[12]. Sed et qui

[1] Matth. xv, 14. — [2] Rom. ii, 19. — [3] Matth. vi, 23. — [4] Rom. ii, 20. — [5] Ibid. 21. — [6] Ibid. 22. — [7] Psalm. xliv, 14. — [8] Jerem. xiii, 17. — [9] Rom. ii, 22. — [10] Osee, ii, 19, 20. — [11] Rom. ii, 22. — [12] Joan. ii, 19.

ex Lege et Prophetis sermonem Christum pronunciantem furatur et occultat, ne populus audiat et credat, sacrilegium committit, et vere Dei templum violat. Idem quoque hic qui cognominatur Judæus, et gloriatur in littera Legis Moysi[1], prævaricator Legis arguitur cum non credit Christo. Si enim crederet Moysi, crederet utique huic, de quo Moyses scripsit[2]. Propter istos ergo tales qui dicuntur Judæi, et non sunt, nomen Dei blasphematur inter gentes[3], non solum pro operibus eorum pessimis, sed et propter humilem et dejectam intelligentiam, quam habent in Lege et Prophetis. Ridicula namque etiam ipsis Gentibus fiunt, cum Legis litteram sequentes dicunt: « Ne tetigeris, ne » gustaveris, ne contaminaveris: quæ sunt omnia in cor» ruptionem secundum mandata et doctrinas hominum[4]. » Verum hæc Apostolus quidem ad eum qui nomine, non opere Judæus est, dicit: pertinere tamen etiam ad omnem hominem possunt, in quo nomen tantum religionis et pietatis est, opera autem, et scientia, et fides deest. Et ideo majore cura hæc in nobis ipsis, quam in his qui ad fidem Christi non veniunt, discutere debemus, ne quis nostrum qui per fidem Christi et circumcisionem in baptismo datam verus Judæus effectus est, et in Lege Christi requiescit, gloriatur quoque se idolorum errore depulso agnovisse Deum, et ejus sibi innotuisse voluntatem, (scit enim probare quod bonum et beneplacitum est, et perfectum[5]; et eo usque pervenit, ut etiam dux et doctor Ecclesiæ sit ad illuminandos eos qui in scientia cæci sunt, et instruendos parvulos in Christo :) ne is, inquam, talis alios quidem velit docere districtius, et de his quos instruit summam disciplinam castitatis exigere, ipse vero intemperantiæ vitio et cupiditatis urgeatur, nonnunquam etiam flammis occultæ

[1] Rom. II, 23. — [2] Joan. V, 46. — [3] Rom. II, 24. — [4] Colos. II, 21. — [5] Rom. XII, 2.

libidinis æstuet. At hujusmodi ergo hominem Apostolicus hic sermo competenter aptatur, dicens ei : « Tu qui doces » alium, teipsum non doces : qui prædicas non furandum, » furaris : qui dicis non mœchandum, mœcharis[1]. » Quod si etiam, ut nonnunquam fieri solet, munera oblata Deo, et stipem in usus pauperum datam, ad propria lucra converterit, recte ei dicitur : « Qui abominaris idola, sacrilegium » facis[2]. » Si vero etiam aperta incurrat opprobria, et de avaritia ejus, atque iniquis judiciis, et temulentia publicam jam teneat notam, dehonoratur Deus in actibus ejus[3] : et cum doctor Ecclesiæ talis esse populis innotuerit, nomen Dei blasphematur in Gentibus[4]. Certi sunt enim magistro similes esse discipulos. Possunt tamen hæc eadem tertio loco etiam hæreticis aptari. Et ipsi enim cognominantur Christiani, et nonnulli eorum etiam Legem tenuere, per quam instructi, ductores se esse cœcorum, et magistros infantium profitentur, probantes utiliora[5] quæ latere ab Ecclesiasticis dicunt. Sed isti quoniam furantur verba Dei, et intellectum eorum perversa expositione subripiunt, et adulterinum fidei sensum ad sponsam Christi Ecclesiam in regios thalamos inducunt, recte ad eos dicitur : « Qui prædicas non » furandum, furaris : qui dicis non mœchandum, mœcharis[6]; » et qui *abominantur* idola, sacrilegium *committunt*[7], » pretiosa vasa de templo Dei, id est, veræ fidei margaritas de Scripturis sanctis furantes : per quos et « nomen Dei blas- » phematur inter Gentes, » dum casta et honesta Ecclesiæ dogmata corruptis ac turpibus maculant hæreticæ pravitatis erroribus. Ex illis enim et infanticidii, et incesti, cæterorumque similium scelerum probra ad invidiam sanctæ religionis exorta sunt. Sciendum tamen est, hæc Apostolum per ironiam dicere ad Judæos. Neque enim qui vere

[1] Rom. II, 21, 22. — [2] Ibid. 22. — [3] Ibid. 23. — [4] Ibid. 24. — [5] Ibid. 18, 19, 20. — [6] Ibid. 21 et 22. — [7] Ibid. 24.

requiescit in Lege, et gloriatur in Deo, et probat utiliora[1], hæc quæ enumerata sunt facere credendus est. Testimonium sane quod posuit, id est, « Nomen enim Dei per vos blas-» phematur inter Gentes[2], » de Esaïa sumptum est[3].

XII. « Circumcisio quidem prodest, si Legem custodias: » si autem prævaricator Legis sis, circumcisio tua præputium » facta est. Si igitur præputium justitias Legis custodiat, » nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur, et » judicabit id quod ex natura est præputium, Legem perfi-» ciens, te, qui per litteram et circumcisionem prævarica-» tor es Legis? Non enim qui in manifesto Judæus est, ne-» que quæ in manifesto est in carne circumcisio; sed qui in » occulto Judæus est; et circumcisio cordis in spiritu, non » littera; cujus laus non ex hominibus est, sed ex Deo[4]. » Quæ sit circumcisio quam prodesse dicit Apostolus, vel quæ Lex prosit, si custiodatur, diligentius requirendum videtur: ut cum hæc intellexerimus, possimus et nos circumtocidi. Quippe si prodest circumsisio, secundum verbum Apostoli dicentis, quia « circumcisio prodest, si Legem cus-» dias, » ipse Apostolus in consequentibus docet, quia « non » illa quæin manifesto est in carne circumcisio, sed circum-» cisio cordis » per spiritum, non per litteram facta, laudem habet non ex hominibus, sed ex Deo: et alibi dicit: « Vi-» dete circumcisionem: nos enim sumus circumcisio, qui » spiritu Deo servimus, et non in carne confidimus[5]. » Hæc, ut opinor, est circumcisio quam prodesse dicit Apostolus, si Legem custodias: non Legem litteræ, cujus utique circumcisionem in carne non recipis; sed Legem spiritus, secundum quam circumcideris corde. « Littera enim occidit, » spiritus autem vivificat, » quia et Lex Dei « non *refertur* » atramento scripta, » sed digito Dei, qui est spiritus ejus,

[1] Rom. II, 17, 18. — [2] Ibid. 24. — [3] Isai. LII, 5. — [4] Rom. II, 25, 26, 27, 28, 29. — [5] Philip. III, 2, 3.

« et non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis[1]. » ... Sed intuere ne forte abscindere vitia, et cessare a malis, circumcisionem significet : agere autem quæ bona sunt, et efficere quæ perfecta sunt, custodire sit Legem. Neque enim in eo perfectio est si cessetur a malis, sed in eo si agantur bona, sicut in Psalmo evidentius perdocemur, cum dicit : « Declina a malo[2], » et non hic stetit, sed addidit : « Et fac » bonum. » ... « Si ergo, *inquit*, prævaricator sis Legis[3], » sicut supra exposuimus, non agendo quæ bona sunt, « cir- » cumcisio tua præputium facta est, » dum et hoc tibi, quod abstinere a malo visus es, opera fidei et justitiæ non agenti ad infidelitatem reputatur. ... Sed et in Ecclesia qui per baptismi gratiam circumciditur, si post hæc prævaritor sit Legis Christi, circumcisio baptismi ad infidelitatis ei præputium reputabitur : quia et « fides sine operibus mor- » tua[4] » dicitur, et mali villici pars cum infidelibus ponitur[5].

XIII. « Si autem præputium justitias Legis custodiat, » nonne judicabit id quod ex natura est præputium, Legem » perficiens, te, qui per litteram et circumcisionem præva- » ricator es Legis[6] ? » ... Duos Judæos, et duas circumcisiones discutit Apostolus, et nunc de carnali, nunc vero de spiritali commemorat. Videtur ergo in præsenti loco præputium dicere Gentes, quæ in præputio carnis ad fidem Christi venerunt : quas Legem spiritalem servantes componit et comparat Judæis, qui per litteram et circumcisionem carnis prævaricatores sunt Legis, quos et judicandos ab his dicit in quibus non carnis circumcisio, sed Legis observatio est. Possumus autem ex hac comparatione etiam nostros in Ecclesia commonere; verbi causa, si dicamus in præputio adhuc esse catechumenos, aut etiam Gentiles; et circumcisos esse fideles per gratiam baptismi. Si ergo catechumenus

[1] 2 Cor. III, 6, 3. — [2] Psalm. XXXVI, 27. — [3] Rom. II, 25. — [4] Jacob. II, 26. — [5] Luc. XII, 46. — [6] Rom. II, 26, 27.

qui nondum per gratiam lavacri circumcisus est, Legem Christi servet, justitias et mandata custodiat, nonne ex hac comparatione judicat eum, qui fidelis dicitur et præcepta non servat, ac Legem Christi, et mandata contemnit? Denique et ipse Dominus dicebat: « Regina Austri surget in » judicio cum viris generationis hujus, et condemnabit eos, » quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis[1]. » ... Sed et illud observandum est, quod cum dixerit, « Cir- » cumcisio quidem prodest, si Legem custodias, » non addidit, Si autem non custodias, sicut consequens videbatur; sed ait: « Si autem prævaricator sis Legis. » In quo ostendit aliud esse non custodire Legem, aliud prævaricari Legem. Nam et Paulus ipse non semper Legem custodit, nunquam tamen prævaricator est Legis. Propterea in consequentibus dicit: « Si autem præputium justitiam Legis custodiat, nonne » judicabit quod ex natura est præputium, Legem perficiens, » te, qui per litteram et circumcisionem prævaricator es Le- » gis[2]? » Custodit ergo Legem is, qui eam secundum litteram observat: et is prævaricatur eam, qui spiritalem ejus non tenet sensum. ... Et bene addidit, « Legem perficiens. » Ille enim qui secundum litteram vivit, custodire dicitur Legem: iste vero qui secundum spiritum, perficere: perfectio autem Legis in Christo est, qui dixit: « Non veni solvere » Legem, sed adimplere[3]. » Adimplere autem Legem, hoc est perficere Legem. Custodit ergo Legem carnalis Judæus, perficit autem spiritalis, et qui in occulto Judæus est. ... Igitur quoniam frequens est Apostolo iste tractatus, quo per singulos quosque binos homines esse designat, quorum alterum exteriorem nominare, alterum interiorem solet, eorumque alterum secundum carnem esse, alterum secundum spiritum dicit, (opinor, ex illis institutus quæ in Genesi

[1] Matth. XII, 42. — [2] Rom. II, 26 et 27. — [3] Matth. V, 17.

scripta sunt, ubi alius ad imaginem Dei factus, alius de limo terræ plasmatus refertur[1];) et hos ipsos nunc alium in manifesto, alium in occulto Judæum vocat[2] : sciendum est quod horum uterque in quibusdam dissonis, in nonnullis vero communibus utitur institutis. Nam sunt quædam quæ ab interiore homine initium sumunt, et usque ad exteriorem perveniunt : alia vero ab exteriore homine inchoata perveniunt usque ad interiorem. Quod autem dico tale est. Si castitas ab interiore homine sumat exordium, pervenit sine dubio usque ad exteriorem. Neque enim fieri potest, ut si ante quis non mœchetur in corde, mœchari possit in corpore. Sed non continuo si quis ab exterioris hominis incipiat castitate, pervenit etiam ad interiorem continentiam; ut si non mœchatur in corpore, nec in corde mœchetur. Secundum hæc ergo circumcisio interioris et exterioris hominis allegoricis legibus intelligatur, cum jam neque inferior ille concupiscit in corde, neque exterior iste concupiscentiæ ministrat in corpore : ut circumcisus dicatur in carne ille, quem Apostolus dicit jam non esse in carne, sed in spiritu, et qui actus carnis per spiritum mortificat[3]. ...

XIV. « Quid ergo amplius est Judæo? aut quæ utilitas » circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum » quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Quid enim si » quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas » eorum fidem Dei evacuabit? Absit. Fiat autem Deus verax, » omnis autem homo mendax : sicut scriptum est : Ut justi- » ficeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris[4]. » In hac Epistola Paulus velut arbiter quidam inter Judæos residens, et Græcos, id est, eos qui ex Gentibus credunt, utrosque ad fidem Christi ita evocat et invitat, ut neque Judæos offendat penitus destruendo Judaïcos ritus, neque Gentibus

[1] Gen. IX, 6; et II, 7. — [2] Rom. II, 28, 29. — [3] Rom. VIII, 9 — [4] Ib. 13. — [5] Rom. III, 1, 2, 3, 4.

injiciat desperationem confirmando observantiam Legis et litteræ; et sive de repromissionibus memoret, sive de pœnis, ad utrumque populum dividit verbum.... Verum quoniam in omnibus superiorem quodammodo causam Gentium fecerat, rursum velut querelis eorum qui ex circumcisione sunt occurrens, proponit sibi ipsi quæ in præsenti capitulo continentur, dicens : « Quid ergo amplius est Judæo? aut » quæ utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum[1]. » *Si ergo, inquit*, is qui manifesto Judæus est, et quæ in ma» nifesto in carne est circumcisio *non reputatur*, sed qui in » occulto Judæus est, et circumcisio cordis quæ fit in spi» ritu[2], » ipsa est vera circumcisio, dices mihi : Quid amplius est in his Judæis qui hac appellatione censentur? vel quæ in corporali circumcisione habetur utilitas? Ad hæc ne videatur inter utrumque populum minus justus arbiter resedisse, pronunciat quid amplius habeat Judæus, et ea quæ in carne est circumcisio, et dicit eos habere amplius multum per omnem modum. Quid autem multo sit amplius subjungit. « Primo, *inquit*, quia credita sunt illis eloquia » Dei[3]. » Quamvis enim et Gentibus nunc credantur eloquia Dei, sed illis, ait, primo sunt credita. ... Sed et hoc ipsum quod dicit, « Quia credita sunt illis eloquia Dei, » considerandum est quia non dixerit litteras esse creditas, sed, « elo» quia Dei. » Unde via nobis datur intelligendi quod his qui legunt et non intelligunt, et qui legunt et non credunt, littera sola sit credita, illa de qua dicit Apostolus, quia « lit» tera occidit[4] : » eloquia autem Dei illis sint credita, qui intelligentes, et credentes his quæ Moyses scripsit, credunt et Christo, sicut et Dominus dicit : « Quod si credidissetis » et ipsi Moysi, crederetis utique et mihi : de me enim ille » scripsit[5]. » ... Vide autem, ubi venitur ad fidem, quantum

[1] Rom. III, 1, 2. — [2] Id. II, 28, 29. — [3] Id. III, 2. — [4] 2 Cor. III, 6. — [5] Joan. V, 46.

amplius habeant Gentes : de quibus in alio loco Dominus dicit : « Quia venient ab Oriente et Occidente, et a quatuor » ventis terræ, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et » Jacob in regno Dei : filii autem regni ejicientur in tenebras » exteriores[1]. » Ubi ergo ad leges venitur et litteras, habent Judæi amplius « multum per omnem modum[2] : » ubi vero venitur ad fidem, (ut ex comparatione dixerim,) habent amplius Gentes « multum per omnem modum. »... Quæ cum ita sint, cur tam ignavi et desides sumus, ut, non tandem abjecta omni malitia, cum simplicitate et puritate cordis ad suscipienda Dei eloquia properemus, et ad capiendum de eis sensum Christi, quippe cum audiamus in his esse regnum Dei? Certe unusquisque pro viribus capiat eloquia Dei quæ potest, et, si idoneus est ad solidum cibum, illa suscipiat eloquia Dei quæ sunt sapientia quam Apostolus loquitur inter perfectos[3]. Qui vero ad hanc idoneus nondum est, suscipiat eloquia Dei in quibus agnoscat nihil amplius quam Christum Jesum, et hunc crucifixum[4]. Qui nec hoc potest, in eo suscipiat eloquia Dei, ut lacte utatur, et non cibo forti[5]. Si vero adhuc infirmatur in fide, eloquia Dei in oleribus sumat[6]. Tantum est ut omnes communiter noverimus « eloquia Dei *esse* eloquia casta, et argentum igne » examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum[7] : » id est, ut in castitate, et sanctitate cordis et corporis divina servemus eloquia. Credita sunt ergo primis illis de quibus supra diximus, eloquia Dei; sed quidam (ut dicit,) non crediderunt sive Deo, sive eloquiis Dei[8]. Vides quia qui non credunt, ipsi sunt secundum carnem, de quibus et alibi dicit : « Animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei; » stultitia est enim illi[9]. » Sed horum incredulitas non eva-

[1] Matth. VIII, 11. — [2] Rom. III, 2. — [3] I Cor. II, 6. — [4] Ibid. 2. — [5] Hebr. V, 12. — [6] Rom. XIV, 2. — [7] Psalm. II, 7. — [8] Rom. III, 3. — [9] I Cor. II, 14.

cuat fidem Dei. Fidem Dei vel eam intelligimus, quam fidem habet Deus his quibus credit eloquia sua, vel eam fidem qua credunt Deo ii qui ab eo eloquia divina suscipiunt[1]. Commonemur ergo ut infidelitas eorum qui vel non accedunt ad fidem, vel decidunt ex ea, si forte irrideant nos opera fidei agentes, vel cum jejunamus, vel cum misericordias facimus, vel cum studiis et legi Dei operam damus, vel etiam cum pro martyrio Christi tormenta sufferimus, meminerimus semper quia infidelitas eorum fidem Dei quæ in nobis est non evacuat.... Nunc ergo videamus quid est quod dicit : « Fiat autem Deus verax, omnis au» tem homo mendax[2]. » Ita enim in Græcis exemplaribus habetur. Nam Latini *Sit* pro *Fiat* legunt. Primo ergo hoc sciendum est, quia quod dixit *Fiat*, non imperativo modo dicit. Stultum est enim si putetur imperandum esse Deo ut verax fiat. Sed ut dicimus, « Fiat voluntas tua, sicut in » cœlo, et in terra[3], » vel, ut iterum dicimus, « Fiat pax in » virtute tua[4], » non imperantes, sed optantes, imo potius pronunciantes, et c., quia non potest pax fieri nisi in virtute Dei : ita et hic velut pronunciantis sermo accipiendus est : « Fiat autem Deus verax, omnis autem homo mendax[5]. » Sed et hoc sciendum est, quod sermo iste, id est, « Om» nis homo mendax, » de Psalmo centesimo decimo quinto assumptus est, ubi dicit : « Ego dixi in excessu meo : Omnis » homo mendax[6]. » Hic vero, ad evidentius illuminandum Apostoli sensum, non videatur legentibus onerosum si Psalmi ipsius continentiam, unde assumit testimonium, breviter exponamus. Videtur ergo mihi talem quemdam Propheta nunciare sensum. Cum multa sint, inquit, apud homines dogmata, et multi de veritatis inquisitione philosophentur, cumque oporteat in his omnibus quæstionibus

[1] Rom. III, 3. — [2] Ibid. 4. — [3] Matth. VI, 10. — [4] Psalm. CXXI, 7. — [5] Rom. III, 4. — [6] Psalm. CXV, 11.

præcedere Filium Dei : alii quidem qui non prius credentes quæsierunt, non invenerunt : ego autem quia credidi antequam quærerem, idcirco quod quærebam inveni, et non solum inveni, sed et locutus sum, et annunciavi populis quam inveneram veritatem. Nec tamen inventa veritate elatus sum in sapientia, neque inflatus in scientia mea; sed eo magis humiliatus sum, cum agnovi et intellexi Dominum esse qui docet omnem scientiam[1]. Deinde considerans quæ homines et quanta vel inter philosophos, vel inter cæteros barbaros de veritate locuti sunt, et quia cum multo labore multa dicentes, nihil invenerunt, quia non crediderunt antequam quærerent : considerans omnia eorum vel dicta, vel scripta, et in excessu mentis effectus, id est stupore cordis attonitus, quod omnia illa philosophorum volumina, quæ splendida et præfulgida videbantur oratione composita, procul a veritate consisterent, in excessu et in stupore mentis effectus dixi : « Omnis homo mendax[2]. » Ego vero, cui hæc ostenderat Deus, ingratus non fui, sed cogitavi et quæsivi apud memetipsum, quid, pro hoc quod mihi Dominus præstitit scientiam veritatis, Domino rependerem muneris : intellexi tamen quod natura illa æterna, et omnium domina, nullius indiget. Unum ergo inveni solum quod me offerre oporteret Deo, id est, ut crederem de eo quod nunquam possit ab homine aliquid accipere, sed semper dare; et ideo dixi : « Calicem salutaris accipiam[3]; » velut si responderem dicenti, « *Potes* calicem bibere, quem ego bibiturus » sum[4] ? » et dicerem : Possum, Domine. Sic ergo aio : Calicem passionis tuæ libenter, et tota voluntate suscipiam; et ut calicis tui, id est, passionis gratiam ad finem usque conservem, non meis viribus agam, sed « nomen Domini invo» cabo[5]. » Pretiosa est enim apud te mors[6], quæ pro pietate

1 Psalm. XCIII, 10. — 2 Id. CXV, 11. — 3 Ibid. 13 — 4 Matth. XX, 22. — 5 Psalm. CXV, 13. — 6 Ibid. 15.

et veritate suscipitur. Secundum hoc igitur etiam in Apostolicis dictis accipiendum est « Omnis homo mendax[1], » sive is qui in Legis littera sine fide confidit, sive is qui in quibuslibet dogmatibus et litteris gloriatur. Sed objicitur nobis : Si omnis homo mendax est, ipse Paulus, quia homo est, erit ergo mendax. Sed et David qui hæc dixit, quia homo fuit, si omnis homo mendax est, erit et ipse mendax, et hoc ipsum falsum quod dicit, « Omnis homo mendax[2], » quia mendacem se necessario cum cæteris hominibus ipse pronunciat: et si mendax est, utique non erit verum quod a mendace dicitur, quia « omnis homo sit mendax. » Videtur ergo sermo ejus incurrisse in syllogismum qui dicitur Aporus, id est, insubstantivus, qui et falsus appellatur. Sed si redeamus ad interiorem Scripturæ intellectum, inveniemus quod omnes Prophetæ vel Apostoli ex illis sint ad quos sermo Dei fit, sicut scriptum est : *Et factum est verbum Domini* ad illum, vel illum Prophetam. Hos ergo ad quos sermo Dei fit, Dominus in Evangelio non homines pronunciat esse, sed deos. Sic enim dicit : « Quod si » illos dicit deos ad quos sermo Dei fit, et non potest solvi » Scriptura[3]. » Quia ergo et ad David tanquam Prophetam, et ad Paulum tanquam Apostolum sermo Dei factus est, sine dubio non erant homines, sed dii, ad quos sermo Dei factus est. Igitur quia non erant homines, sed dii, verum est quod de hominibus cæteris pronunciant ad quos sermo Dei non factus est, quia *omnis homo mendax* sit. Sed et quod sequitur nihilominus de Psalmo quinquagesimo assumptum est, id est : « Ut justificeris in sermonibus tuis, » et vincas cum judicaris[4]. » Est autem in Psalmo integer sensus hoc modo positus : « Tibi soli peccavi, et malum co» ram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas

[1] Rom. III, 4. — [2] Psalm. CXV, 11. — [3] Joan. X, 35. — [4] Psalm. L, 6.

» cum judicaris[1]. ... *Ideo* tibi soli peccavi, et malum co-
» ram te feci[2], » quia cæteri omnes, utpote animales homines[3], me, qui spiritalis sum, etiamsi erravi, dijudicare non possunt: quia « spiritalis judicat omnia, ipse vero a nemine » judicatur[4]. » Sed quia addit Paulus *spiritalis*, et dicit, « Qui autem judicat me, Dominus est[5], » hoc sciens et David quod solus Dominus est qui spiritalem dijudicat, vel Prophetam, idcirco dicit: « Tibi soli peccavi[6], » a quo solo possum dijudicari. Nam humana dies dijudicare non potest spiritalem[7]. Sed et quod sequitur ad hunc respicit sensum: « Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judica-» ris[8]. » Judicatur namque Deus in disputationibus sapientium, dum alii hoc modo, alii alio, et diverse singuli de Deo sentiunt. Ipse vero vincit eos qui de se judicant, cum errantibus cunctis suam de se quomodo vel qualiter credendus ac venerandus sit revelat ipse sententiam. Sed sufficiat hucusque spatia secundi voluminis esse producta. Nescio quo etenim pacto, dum piget omittere si qua explanationi necessaria suggeruntur, evolvimur a brevitate: quam, si res pateretur, lectoris fastidio consulentes, magnopere servare cuperemus.

[1] Psalm. L, 6. — [2] Ibid. — [3] I Cor. II, 14. — [4] Ibid. 15. — [5] Id. IV, 4. — [6] Psalm. L, 6. — [7] I Cor. IV, 3. — [8] Psalm. L, 6.

LIBER TERTIUS.

I. « Si autem iniquitas nostra Dei justitiam commendat, » quid dicemus? Numquid iniquus Deus qui infert iram? Se» cundum hominem dico. Absit. Alioquin quomodo judica» bit Deus hunc mundum? Si enim Veritas Dei in meo men» dacio abundavit in gloriam ejus, quid adhuc et ego tan» quam peccator judicor, et non (sicut blasphemamur, et » sicut dicunt nos quidam dicere,) faciamus mala ut veniant » bona? quorum damnatio justa est[1]. » ... Ad hæc ergo nunc videns [Apostolus] posse sibi e contrario verisimile objici quia si, ut Deus verax sit, mendacem esse omnem hominem necesse est, etsi justitia Dei per hominum injustitiam commendatur, injustus videbitur Deus, qui iram hominibus inferat, cum per hominum injustitiam suam justitiam videat approbari. Si enim nostra, hoc est, hominum injustitia Dei justitiam commendat, non utique pœna digni homines videbuntur per quos justitia Dei probabilior habetur et clarior. Sed absit, inquit, ut hoc ita recipiamus, iniquum videri Deum qui inducat iram adversum homines. Quomodo enim injustus putabitur qui judicat mundum, cum ipso nomine judicis ostendatur nihil sine judicio facere? Ubi autem judicium est, constat esse justitiam. A justitia namque et judex et judicium nominatur. Si ergo, ut injusti (inquit,) nos affirmare confingunt, « veritas Dei in meo mendacio abundavit, »

[1] Rom. III, 5, 6, 7, 8.

superfluo « ego tanquam peccator judicor[1]. » Sed illud magis videbitur in quo blasphemant nos, inquit, quasi hoc videamur dicere, ut, si veritas Dei in hominum mendacio magis ostenditur, et justitia ejus per hominum injustitiam comprobatur, « faciamus *ergo nos* mala, ut *ex malis* eveniant » bona[2], » et mentiamur nos, ut ex nostro mendacio Dei veritas clarescat. Sed hæc quidem de nobis confingunt blasphemantes nos, quod quasi ex ipsius assertionis nostræ consequentia hæc dici vel consequi videantur. Quod ratio dogmatis nostri omnino non recipit, qui justum et verum intelligimus judicem Deum... Hæc autem diximus ipsum adhuc ordinem sermonum et dictorum consequentiam pertractantes, ut divisio ipsa verborum apertiorem nobis faceret intelligendi viam. Nunc vero jam qualis in his sermonibus habeatur sensus secundum dignationem Apostolicam requiramus. Omnis disciplina ex prosperis, et ex adversis, vel contrariis constat. Verbi gratia : Medicina scientiam non solum sanitatis sed et languoris profitetur : et quamvis sanitatis studium gerat, non potest tamen nescire quæ languoris sunt. Similiter et prudentia per boni et mali scientiam constat : et temperantia quæ eligenda et quæ cavenda sint, novit : et fortitudo non ignorat quæ ad formidinem spectant. Ita et justitia. Si scire volumus quid est justitia, necesse est nos scire quid est injustitia : cum autem plenam scientiam injustitiæ ceperimus, ex ipsa quæ sit etiam justitia cognoscemus : cum enim claruerit quid sit injustum, consequenter quid etiam justum sit apparebit. Et quoniam justitia in Deo est, cujus natura humano sensui inaccessa est : injustitia vero in nobis hominibus, vel etiam in unaquaque rationabili creatura habetur; ex hac nostra injustitia quæ nobis nota est, illa quæ nobis velut inaccessa est, et incomprehensibilis, Dei justitia cognoscitur, et commendatur, et velut ex contrario

[1] Rom. III, 7. — [2] Ibid. 8.

contrarium proditur. Notat igitur Apostolus Paulus imperitiam eorum, qui inconsequentem objiciunt quæstionem, putantes iniquum esse Deum qui iram in hominibus inducat, pro eo quod justitia ejus ex nostra justitia commendetur : ignorantes autem non peccatorum nostrorum beneficio, sed ipsius rationis fieri consequentia, ut contraria ex contrariis approbentur. Ideo ergo sic dicit Apostolus : « Si autem in- » justitia nostra Dei justitiam commendat, quid dicemus ? » Numquid iniquus Deus, qui infert iram ? Secundum homi- » minem dico. Absit. Alioquin quomodo judicabit Deus mun- » dum[1] ? » Non ergo in hoc iniquus approbatur Deus, si disciplinæ ratio contraria ex contrariis approbat, et ex injusjustitia justitiam commendat : sed cum omni consequentia digne meritoque inimica est et adversatur injustitiæ justitia, sicut inimica et adversa est vita morti, et lux tenebris. Et ideo dicitur Deus in quo est justitia, inferre iram hominibus in quibus habitat injustitia. Istæ enim sibi naturaliter adversantur. Et quomodo etiam ex hoc ipso injustus videbitur Deus, qui adversatur injustitiæ ? Et idcirco fortassis non dixit Apostolus, quia nos homines injusti commendamus justitiam Dei : sed ait : « Si injustitia nostra Dei » justitiam commendat : » ut ostenderet non Deum hominibus, sed justitiam injustitiæ esse contrariam : induci autem hominibus iram pro eo quod in semetipsis locum injustitiæ dederint. Non ergo injustus videbitur Deus qui est justitia, cum irascitur adversum injustitiam, cui eum non decet esse propitium : sed pervenit ira hæc etiam in homines, qui se ministros injustitiæ, cui Deus irascitur, præbuerunt. Neque enim in ullo potest subsistere injustitia vel justitia : sed sicut justitia effectus est justi rectique operis, qui primo in Deo, tum etiam in his qui imitantur eum, invenitur : ita et injustitia effectus est justi pravique operis, qui primo in dia-

[1] Rom. III, 5, 6.

bolo, tum etiam in his qui eum volunt imitari, deprehenditur. Et ideo digne eis ira memoratur inferri, quamvis ex injustitia eorum velut ex contrario videatur Dei claruisse justitia. Poterant namque, sicut receperunt in se affectum justi pravique operis, multo magis justi rectique recipere. Juste igitur a Deo ira super omnes homines induci dicitur. Illi enim quibus ira non habet locum, jam non homines, sed supra homines appellandi sunt. ... Quod autem ait, « Alio- » quin quomodo judicabit Deus mundum[1]? » in hoc loco *mundum* homines qui in hoc mundo sunt dicit, sicut et alibi legimus, « quia omnis mundus in maligno positus est[2]: » quod utique homines qui in hoc mundo habitant, in malitia esse positos ostendit. Post hoc jam videamus quomodo dictum sit : « Si enim veritas Dei in meo mendacio abunda- » vit in gloriam ipsius[3]. » Multæ sunt in hoc mundo religionum species, multæ philosophorum sectæ, multa dogmata falsis assertionibus tradita, et argumentis conscripta mendacibus, quorum auctores falso licet sapientiæ nomine, non tamen exiguæ aut contemptæ auctoritatis viri habentur : ex quorum prærogativa falsa pro veris recepta sunt, ut universum pene mundum mendacibus erga religionem opinionibus occuparint, ita ut in errorem inducerentur, si dici potest, etiam electi[4]. Quia ergo veritas Dei, et sapientia ejus, et verbum ejus adveniens arguit et confutavit omne mendacium, atque omnes falsorum dogmatum assertiones fide veritatis execuit, per unumquodque mendacium, quod prius ab hominibus fuerat assertum, abundavit veritas Dei subreptitias verisimilitudines arguendo, et in singulis quibusque dogmatibus tradendo simplicem fidei veritatem : et hoc modo Apostolus dicit veritatem Dei in hominum mendacio abundasse. Verum, ut adhuc manifestius fiat quod dicimus,

[1] Rom. III, 6. — [2] I Joan. V, 19. — [3] Rom. III, 7. — [4] Matth. XXIV, 24.

aliqua exempli causa proferamus. Erat in hominibus dogma, quod summum bonum pronunciaret esse voluptatem : in quo et illud consequenter asseritur, non esse providentiam, quippe si non ex legibus, sed ex voluptate vivendum : et hæc lauto satis ornatoque sermone, et argumentis validissimis per innumera volumina digeruntur. Sed intuere nunc quomodo is qui veritatem Dei defendit, et qui secundum Christum, qui est Dei veritas et Dei sapientia, philosophus est, docet homines summum bonum esse vitam æternam [1]: hanc autem esse æternam vitam, ut cognoscant homines unum solum verum Deum, et Filium ejus Jesum Christum [2]: et quomodo cum omni fiducia providentiam Dei asserat, quæ dicit : « Nonne duo passeres asse veneunt, et unus ex » ipsis non cadit in terram sine Patris voluntate [3] ? *et quia ipse* » solem suum oriri jubet super bonos et malos, et pluit su- » per justos et injustos [4]. » Per hæc autem singula dum illa falsæ scientiæ dogmata confutantur, in hominum mendacio abundat veritas Dei. Sunt item alii qui dicant tres esse species boni; unam erga animam, aliam erga corpora, tertiam extrinsecus. Quæ singula cum conducibiliter habeantur, ex ipsis summum bonum constare confirmant. Isti etiam Dei providentiam resecantes, usque ad lunæ eam globum supervenire contendunt : infra vero, hoc est, ad homines, eam minime descendere. Sunt item alii qui invisibile et incorporeum nihil dicant esse, sed omnia quæ sunt corporibus assignant, unde et Patrem omnium Deum corpus esse dixerunt. Verum quia urgebat eos rationis suæ consequentia, qua constat omne corpus esse corruptibile, ut si etiam Deum corpus esse asserant, sine dubio et corruptibilem fateantur, verterunt stropham verbi, et dixerunt naturæ quidem eum esse corruptibilis, nec tamen corrumpi, pro eo quod non

[1] I Cor. I, 24. — [2] Joan. XVII, 3. — [3] Matth. X, 29. — [4] Id. V, 45.

sit aliquid ipso superius, a quo corrumpi possit aut solvi. Sunt et alia innumera hominum figmenta dialecticis argutiis et sophismatum fraude composita. Quæ cum singula per ecclesiasticos viros et divina sapientia eruditos veritas Dei convincit, et argumentorum decipulas redarguit, in hominum mendacio Dei veritas dicitur abundare, et non solum abundare, sed abundare ad gloriam ejus[1]. Quod hoc modo intelligendum puto : si doctor Ecclesiæ simplices quosque auditores doceat, et nondum falsis dogmatibus occupatos, atque his de singulis quibusque rationem divinæ veritatis aperiat, in hujuscemodi doctrina Dei veritas videbitur abundare. Si vero ad eos sermo sit qui obsistant veritati, qui sanæ doctrinæ sermonibus contradicant, et contradicentes confutentur et convincantur, ita ut errorum tenebris derelictis ad lucem veritatis accedant; tunc non solum abundabit veritas Dei, sed et ad gloriam ejus abundabit. Glorificatur enim Deus per eum qui de errore mendacii ereptus lumen veritatis aspexit. Hæc ergo qui ita intellexerit, non utique dicit illud quod in consequentibus stulta objectione profertur : « Quid adhuc et » ego tanquam peccator judicor[2]? » sed advertit merito se judicandum, si permaneat in mendacio hominum : et qui secundum ea quæ supra exposuimus ex Dei veritate errasse se sentit, ab errore conversus Deum verum agnita veritate glorificat, nec blasphemat ultra eos qui prædicant veritatem, tanquam dicentes : « Faciamus mala ut veniant bona[3], » sciens in hoc verbo justam esse blasphemantis damnationem. Observandum quoque est, quod eos qui veritatem prædicant, non tam maledici, quod ad homines, sed blasphemari, quod ad Deum pertinet, posuit.

II. « Quid ergo tenemus amplius? Causati enim sumus » Judæos et Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum » est : Quia non est justus quisquam, non est intelligens,

[1] Rom. III, 7. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 8.

» non est requirens Deum. Omnes declinaverunt simul, inu- » tiles facti sunt, non est qui faciat bonitatem, non est us- » que ad unum. Sepulchrum patens est guttur eorum, lin- » guis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eo- » rum. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est: » veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contri- » tio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cogno- » verunt: non est timor Dei ante oculos eorum[1]. » ... Ut ei moris est, de Scripturis sanctis vult affirmare quod dixerat: simul et doctoribus Ecclesiæ præbet exemplum, ut ea quæ loquuntur ad populum, non propriis præsumpta sententiis, sed divinis munita testimoniis proferant. Si enim ipse tantus ac talis Apostolus auctoritatem dictorum suorum sufficere posse non credit, nisi doceat in Lege et Prophetis scripta esse quæ dicit: quanto magis nos minimi hoc observare debemus, ut non nostras, cum docemus, sed sancti Spiritus sententias proferamus?... Sed et quod dixit Apostolus, « Sic- » ut scriptum est: Quia non est justus quisquam: non est » intelligens, non est requirens Deum[2], » non iisdem sermonibus invenitur in Psalmo; sed alii permutantur, alii assumuntur, alii relinquuntur. Quod ab studiosis quibusque si observetur diligentius, puto dari in hoc Apostolicam auctoritatem, ut cum Scripturæ testimoniis utendum fuerit, sensum magis ex ea, quam verba capiamus. Hoc enim et in Evangeliis factum frequenter invenies. ... Hæc autem omnia testimonia videtur congregare voluisse ob hoc, ut ostenderet, quia quod causatur « Judæos et Græcos omnes sub pec- » cato esse[3], » non tam suam, quam sanctæ Scripturæ sententiam pronunciat. Sed requiramus quid est hoc ipsum sub peccato esse: sine exceptione enim sermo ejus omnes, sive Judæi sint, sive Gentiles, videtur involvere. Sed occurrit nobis alia ipsius sententia, qua dicit: « Ubi autem non est

[1] Rom. III, 9 et seqq. — [2] Ibid. 10, 11. — [3] Ibid. 9.

»Lex, nec prævaricatio[1]. » Apud Judæos quidem Legem Moysi esse manifestum est : apud Gentiles vero Legem naturæ esse confirmat, quæ testimonio conscientiæ arguat delinquentem. Ubi ergo quærimus hominem in quo non sit Lex, et qui per hoc non videatur esse in prævaricatione peccati, quia et ipse Paulus de semetipso dicit, « Ego autem » vivebam sine Lege aliquando[2] » ? Quando Paulus sine Lege vixit, qui rursum de semetipso dicit, « Circumcisus octava » die Hebræus ex Hebræis[3] » ? Quomodo ergo verum erit eum aliquando sine Lege vixisse, qui octava die nativitatis suæ signum circumcisionis ex Lege suscepit? Unde constat tunc fieri hominem sub Lege, quando ad id ætatis venerit, ut eligere possit, et discernere quid sit Lex : nec prius Legis illius extrinsecus jugum suscipere, quam internæ, et naturalis Legis habere incipiat firmitatem. Denique in eo loco ubi dixit : « Ego autem vivebam sine Lege aliquando, » addidit : « Sed » ubi venit mandatum, peccatum revixit[4]. » In quo hoc quidem ostendit, quia in pueritia, priusquam discretionem quis habeat boni et mali, sine Lege esse dicitur; cum etiam si peccat, quia Lex in eo non est[5], peccatum ei non imputatur. Cum vero discretionem boni malique acceperit, venisse ei dicitur Lex, et dedisse mandata. Ubi autem inest vis mandati, hoc est, conscientia redarguens, peccatum, quod prius in eo mortuum erat, dicitur revixisse. Ex hoc ergo jam tempore si quis subdat se Legi Moysi, ut eam secundum litteram observet, efficitur in manifesto Judæus. Si vero secundum spiritum eam sequatur, efficitur in occulto Judæus[6]. Hæc pro eo quod dictum est : « Causati enim sumus Judæos » et Græcos omnes sub peccato esse[7]. » Scilicet *omnes* intelligatur de illis dictum, quos vel naturali, vel scripta Lege ne peccent constat edoceri. Nam et de Gentibus sub peccato

[1] Rom. IV, 15. — [2] Id. VII, 9. — [3] Philip. III, 5. — [4] Rom. VII, 9. — [5] Id. V, 13. — [6] Id. II, 29, 20. — [7] Id. III, 9.

factis eodem modo intelligimus quo supra diximus : cum cœperint naturaliter quæ Legis sunt facere, et ipsi sibi esse Lex [1], tum redarguuntur a conscientia in his quæ contra Legem facere videntur. Propter quod et consequenter mihi videntur sensisse hi, qui Legem naturæ Legem Dei dicunt, Legem autem Moysi Legem scriptam appellant. Si ergo Paulus de Lege scripta, hoc est, de Lege Moysi diceret, « Peccatum au» tem non imputatur, cum Lex non est [2], » videbitur nec Cain reputatum esse peccatum, nec illis qui diluvio perierunt, nec illis quos in Sodomis ignis absumpsit. Sed quoniam videmus illis non solum reputata esse peccata, sed et ultionem in eos datam, ostenditur ex his de naturali Lege Paulum dicere, quæ, excepta prima ætate pueritiæ, in omnibus hominibus inest : et per hoc rectissime dicit : « Cau» sati enim sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato » esse [3]. » Unde non mihi videtur quidam ex sapientibus contra rationem definisse, quod in omni mortalium genere, cum ad id ætatis ventum fuerit ubi discretionem recti pravique ingressu naturalis Legis quis excipiat, primo omnium malitiam suscitari, post hæc jam eruditionibus, institutis, monitis paulatim eam depelli, et ad virtutem transiri. Consona namque his etiam Paulus mihi sensisse videtur in eo quod dicit : « Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit [4]. » Sed et Salvator cum dicit in Evangeliis : « Nisi venissem, et » locutus eis fuissem, peccatum non haberent : nunc au» tem excusationem non habent de peccato suo [5], » videbitur secundum hanc dixisse rationem, quod virtute ea qua replere dicitur mundum, ad unumquemque hominem veniat, et loquatur in corde ejus, ac boni malique judicium doceat. Ideo ergo Paulus scriptum esse dicit : « Quia non » est justus quisquam : non est intelligens, non est requirens

[1] Rom. II, 14. — [2] Id. V, 13. — [3] Id. III, 9. — [4] Id. VII, 9. — [5] Joan. XV, 22.

» Deum : omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt[1] : » sicut et alibi Propheta dicit : « Quia non justificabitur in » conspectu tuo omnis vivens[2]. » Quod fortassis contrarium videatur aliis Scripturis, quæ nonnullis testimonium perhibent quasi justis : in tantum, ut etiam ad Jerusalem de Sodomis dicatur, quia « justificata est Sodoma ex te[3]. » Sed intuere diligentius cautelam Scripturæ divinæ, quomodo non dixit : « Justificata est Sodoma ; » sed ait : Quoniam tu scelera multa committis, et talia sunt quæ agis, ut omnes supergrediaris in magnitudine peccatorum, ad comparationem scelerum tuorum jam Sodoma justificata est. Et hic ergo quod dixit, « Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens[4], » non sentiri voluit quod non justificabitur omnis vivens, sed « in conspectu tuo, » hoc est, Dei, non justificabitur. Quantumvis enim quis justus, quamtumvis sanctus sit non solum inter homines, sed et in supernis atque eminentioribus creaturis, ad comparationem Dei certum est eum justificari non posse. Denique et in Apocalypsi Joannis, ubi liber signatus offertur in conspectu Vetusti dierum[5], et quæritur ex omni tribu, lingua, et populis, qui eum possit aperire, nullus inventus est nisi solus Agnus de tribu Juda, qui justificatus est in conspectu Dei : et ipse solus librum meruit aperire, quia solus ipse est « qui aperit, et » nemo claudit, claudit, et nemo aperit[6]. » Solus ergo Salvator noster Dominus Jesus Christus justificatur in conspectu Patris, quia « quæcumque facit Pater, hæc et Filius » facit similiter[7]. » Omnis autem creatura ex comparatione inferiorum justificatur. Ut si verbi causa dicamus : Ad comparationem reliqui populi justa fuit Maria soror Moysi : et rursum ad comparationem Mariæ justus erat Aaron : et ite-

[1] Rom. III, 10, 11, 12. Psalm. XIII, 1, 2, 3. — [2] Id. CXLII, 2. — [3] Ezech. XVI, 51, 52. — [4] Psalm. CXLII, 2. — [5] Apocal. 5. — [6] Id. III, 7. — [7] Joan. V, 19.

rum ad comparationem Aaron, justus erat Moyses. Beatus tamen est qui ex comparatione meliorum justus appellatur, et non ex comparatione pessimorum, sicut Sodoma, quæ ex comparatione Jerusalem justificata memoratur[1]. Unde et ego vereor ne ex nobis qui videmur esse in Ecclesia Dei, et Legi ejus operam dare, ac præceptis Evangelicis deservire, inveniantur aliqui infidelium justificandi. Ut verbi causa dicam, si nos libidini et impudicitiæ serviamus, et Gentilis qui alienus est a fide Christi, custodiat castitatem, ille Gentilis justificatur ex nobis. Similiter et si nos avaritia, rapacitate, superbia, et cæteris hujusmodi malis involvamur, abstineat autem ab his omnibus Gentilis, et hi qui Legem Dei nesciunt, illi justificabuntur ex nobis, et nos ex illorum comparatione damnabimur. Quin potius operam demus, ut sicut fide præcedimus Gentes, ita actibus et operibus præcellamus, ne mala nostra fiant aliena bona, et illorum temperantia nostram redarguat intemperantiam. Potest adhuc et alio modo explanari quod dixit : « Non est justus quisquam[2]; » vel quod ait : « Non justificabitur in conspectu tuo omnis » vivens[3] : » quia donec quis vivit in corpore, justificari non potest, nec pronunciari justus, sed cum exierit de corpore, et de vitæ hujus agone discesserit, sicut et Scriptura dicit : « Ne beatificaveris hominem ante mortem, quia nescis quæ » erunt ejus novissima[4] ; » et iterum dicit Ecclesiastes : « Et » laudavi homines defunctos qui jam mortui sunt, magis » quam vivos qui adhuc vivunt : sed melior super utrosque » qui nondum natus est[5]. » Habes adhuc et aliam Scripturæ sententiam quæ dicit, quia quicumque minimus est in regno Dei, major sit eo qui in corpore est, etiam si Joannes ille sit, quo major inter natos mulierum non fuit[6]. « Non est *ergo* » justus quisquam[7]. » Et addidit : « Non est intelligens. »

[1] Ezech. XVI, 52. — [2] Rom. III, 10. — [3] Psalm. CXLII, 2. — [4] Eccli. XI, 30. — [5] Eccles. IV, 2, 3. — [6] Matth. XI, 11. — [7] Rom. III, 10, 11.

Et revera cum Apostolus ipse ex parte se dicat agnoscere, et ex parte intelligere[1], quis erit qui dicatur intelligens? Quantumcumque enim quis intellexerit, in speculo et in ænigmate videbitur intelligere[2]: quia post depositionem terreni corporis refertur facie ad faciem intelligere[3]: nunc vero, ut ait Scriptura : « Corruptibile corpus aggravat ani- » mam, et demergit terrena habitatio sensum multa cogi- » tantem[4]. » Unde fit ut non sit intelligens quis, nec requirens Deum[5]. Dum enim corporis sollicitudinibus occupamur, et quæ hominum sunt quærimus[6], Deum quærere, vel quæ Dei sunt cogitare non possumus.

III. « Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt[7]. » Mihi videtur quod non dicitur declinasse, nisi is qui aliquando in via recta stetit. Unde apparet primum illud naturæ rationabilis opus, quod a Deo factum est, fuisse rectum, et in via recta Creatoris ipsius munere collocatum. Sed quia ab hac ad lævam peccati iter detorsit, merito nunc dicitur declinasse, sicut exemplo est primus homo Adam, qui de paradisi via recta malesuadi fraude serpentis ad pravas et tortuosas mortalis vitæ semitas declinavit[8]. Consequenter ergo omnes qui ex ipsius successione in hunc mundum veniunt, declinaverunt, et simul cum ipso inutiles facti sunt. Propter hoc puto et Dominum in Evangeliis dare mandatum, ut cum omnia præcepta fecerimus, meminerimus tamen quid simus, et dicamus : « Servi inutiles sumus : quod » debuimus facere, fecimus[9]. » Donec enim quis hoc facit tantum quod debet, id est, ea quæ præcepta sunt, inutilis servus est. Si autem addas aliquid præceptis, tunc non jam inutilis servus eris, sed dicetur ad te : « Euge, serve bone, » et fidelis[10]. » Quid autem sit quod addatur præceptis, et

[1] I Cor. XIII, 9. — [2] Ibid. 12. — [3] Ibid. — [4] Sap. IX, 15. — [5] Rom. XIII, 11. — [6] I Cor. VII, 32, 33. — [7] Rom. III, 12. — [8] Genes. 3, 4, et seqq. — [9] Luc. XVII, 10. — [10] Math. XXV, 21.

supra debitum fiat, Paulus Apostolus dicit : « De virginibus » autem præceptum Domini non habeo : consilium autem » do, tanquam misericordiam consecutus a Domino [1]. » Hoc opus super præceptum est. Qui ergo completis præceptis addiderit etiam hoc, ut virginitatem custodiat, non jam inutilis servus, sed servus bonus et fidelis vocabitur. Et iterum præceptum est, ut hi qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivant. Paulus tamen dicit, quia « nullo horum » usus sum [2] : » et ideo non inutilis erat servus, sed fidelis et prudens. « Omnes *ergo* declinaverunt, simul inutiles facti » sunt. » Quibus addidit : « Non est qui faciat bonitatem, non » est usque ad unum [3]. » Gravis sententia, et quæ difficile astrui possit. Quomodo enim videtur fieri posse, nullum omnino, nullum usque ad unum, vel in Judæis, vel in Græcis inveniri potuisse qui faceret bonitatem ? Siccine credimus quod nullus fuerit qui vel hospitem aliquando receperit, vel esurienti panem dederit, vel nudum texerit, vel innocentem de manibus potentis eripuerit, vel tale aliquid boni operis egerit ? Non mihi videtur tam incredibilem sermonem voluisse asserere Paulus Apostolus : sed hoc modo intelligendum puto ; quod neget quemquam fecisse bonitatem. Verbi gratia, velut si quis fundamenta jaciat domus, et unum aut duos parietes extruat, aliquid etiam materiæ convehat, nunquid dicetur fecisse domum, quamvis operatus videatur in domo ? Sed ille dicetur domum fecisse, qui totius ædificii ad perfectum singula quæque membra perduxerit. Ita arbitror et hic Apostolum dicere neminem fecisse bonitatem, hoc est, a nullo eam ad perfectum et ad integrum consummatam. Si autem requiramus quis sit vere bonus, et qui perfectam fecerit bonitatem, illum inveniemus solum qui dicit : « Ego » sum pastor bonus : » et iterum : « Pastor bonus animam » suam ponit pro ovibus suis [4]. » Post hæc de quinto Psalmo

[1] I Cor. VII, 25. — [2] Id. IX, 14, 15. — [3] Rom. III, 12. [4] Joan. X, 11.

sumens, dicit : « Sepulchrum patens est guttur eorum[1]. » Diversa in his, ut mihi videtur, humani generis peccata describit. Omne sepulchrum immunditiam defuncti cadaveris contegit : unde et Dominus dicebat in Evangelio de Scribis et Pharisæis; quod essent sepulchra dealbata, « quæ foris » quidem speciosa videntur hominibus, intus autem plena » sunt omni immunditia[2]. » Videtur autem Paulus hoc in loco majus aliquid in istis, de quibus sermo est, ostendere criminis, cum eos sepulchrum non tectum, neque coopertum, sed *patens* appellat. Clausa enim sepulchra dicuntur, quos aliquantulum pudor cohibet palam delinquere, et proferre ad publicum crimina sua. Patens vero sepulchrum dicuntur hi qui immunditias suas et impuritates in propatulo habent : quibus assiduitas et usus scelerum, quod est in malis ultimum, etiam commissorum verecundiam sustulit : ut jam non aperiant os suum, et proferant verbum Dei, verbum vivum; sed aperiant guttur suum, et proferant verbum mortuum, verbum diaboli, non de corde, sed de sepulchro. Si quando ergo videris hominem lascivo ore impudica verba jactantem, aut tumido et furibundo contumelias et maledicta proferentem, non dubites de hoc dicere, quia « sepul» crum patens est guttur *ejus*[3]. De abundantia enim cordis » os loquitur[4]. » Ad hæc additur : « Linguis suis dolose age» bant[5]. » Dolus est, cum aliud quis lingua loquitur, et aliud volutat in corde. Quod crimen nescio si vel justos quosque et electos relinquat immunes; sed puto quod alius plus, alius autem minus, nemo tamen sit ab hoc ad perfectum purus, nisi ille solus de quo scriptum est : « Qui peccatum » non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus[6]. » Nam et si inveniatur quis diligens et cautus, potest fortassis in gravioribus se observare : quem autem invenias, qui in hæc vel

1 Rom. III, 13. Psalm. V, 11. — 2 Matth. XXIII, 27. — 3 Rom. III, 13.— 4 Matth. XII, 34. — 5 Rom. III, 13. — 6 I Petr. II, 22.

præ verecundia, vel præ negligentia non incurrat? Interdum et per oblivionem omittuntur quæ curanda fuerant, et ne appareat culpa, excusantur aliter quam gesta sunt. Unde et Petrus sciens istas esse diversitates doli, in Epistola sua scribit dicens : « Deponentes ergo omnem dolum, et simu- » lationem, et invidiam, et obtrectationem, quasi modo ge- » niti infantes, rationabiles, et sine dolo, lac concupiscite, » ut in eo crescatis in salutem [1]. »

IV. « Venenum aspidum sub labiis eorum [2]. » Morsus serpentis veneno corpus interimit : morsus verbi venenati fraude animam necat. Potest accipi hoc et de his qui calumniarum commentis circumveniunt homines : potest et de his, qui per hæreticam doctrinam veneno diaboli infectam, animas decipiunt simplicium. « Quorum os maledictione et amari » tudine plenum est [3]. » De veneno quidem aspidum non dixit plena esse labia. In illo enim vitio plures fortassis inveniantur, non tamen plures qui plene, et ad integrum veneni illius virus excrant. Maledictione autem et amaritudine repleri os, valde multorum est. Quis enim ita emendati oris est, quem non maledicendi consuetudo sollicitet, non dicam adversum eos qui maledictione digni sunt, sed adversum eos quos Dominus non maledixit, id est, justos et innocentes viros? Promptum hoc et proclive vitium est fragilitatis humanæ erga subjectos præcipue et inferiores : ita ut jam appellationem hanc non maledictionem putent. Et ideo plenum esse os eorum, et tanquam de pleno oris vasculo indesinenter dicitur fluere maledictio. Huic tamen et amaritudo conjungitur, quia ex iracundiæ felle depromitur. Per iracundiam enim ac furorem ad maledicendum lingua compellitur. Et ideo dicit idem Apostolus : « Benedicite et nolite » maledicere [4] : » et alibi : « Ne qua radix amaritudinis sur-

[1] I Petr. II, 1, 2. — [2] Rom. III, 13. — [3] Ibid. 14. — [4] Rom. XII, 14.

»sum germinans impediat[1]. » Additur in consequentibus : « Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem[2]. » Quod tamen crimen non fortassis pluribus aptari posse videbitur eorum de quibus dixit : « Causati enim sumus Judæos et »Græcos omnes sub peccato esse[3] : » nisi forte ita intelligamus, quia non corporaliter tantum sanguis effunditur eorum quorum corpora trucidantur, sed et hi qui quolibet scandalo animam a Deo separant, viri sanguinum nominantur. Sicut enim homicida dicitur ille qui corpus ab anima separat, per quam vivificatur : ita multo etiam verius ille homicida dicendus est, qui animam a vera vita separat, quæ est Deus. Pedes autem hoc in loco illos intellige de quibus dicit Propheta : « Mei autem pene moti sunt pedes[4] : » hoc est, consilium quo agimus iter vitæ.

V. « Contritio et infelicitas in viis eorum : et viam pacis »non cognoverunt[5]. » Contritionem hic dicit, non illam qua spiritus peccatis contribulatur pro pœnitentia, unde dicitur in Psalmis : « Cor contritum et humiliatum Deus non sper»nit[6] : » sed illam dicit contritionem qua peccatores dicuntur conterere jugum Domini, et projicere a cervicibus suis[7]. Similiter et *infelicitas*, vel, sicut alibi legitur, *miseria* accipienda est, qua miser effectus est homo et infelix, « qui cum »in honore esset, non intellexit, *sed* comparatus est ju»mentis insipientibus, et similis factus est eis[8]. Et viam pa»cis non cognoverunt[9]. » Pax nostra Christus est. Via ergo pacis, via Christi est. Sed et si accipiamus quod peccatores, dum vitiorum bellis semper urgentur, viam pacis ignorant, recte intelligimus. Dicit enim Propheta ad Dominum : « Pax »multa diligentibus nomen tuum, et non est illis scanda»lum[10]. » Sed et ille populus qui de Ægypto eductus est, per

[1] Heb. XII 15. — [2] Rom. III, 15. — [3] Ibid. 9. — [4] Psalm. LXXII, 2. — [5] Rom. II, 16. — [6] Psalm. L, 19. — [7] Jerem. II, 20, et V, 5. — [8] Psalm. XLVIII, 13, 21. — [9] Rom. III, 17. — [10] Psalm. CXVIII, 165.

viam pacis incessit, ut ad terram repromissionis veniret et habitaret in Jerusalem; quæ interpretatur visio pacis, sicut et Propheta dicit: « Factus est in pace locus ejus, et habi- » tatio ejus in Sion [1]. » Plenius autem viam pacis agnoscit qui ad cœlestis Jerusalem habitaculum tendit, ut ad sanctam civitatem Dei viventis ascendat. Post hæc additur: « Non » est timor Dei ante oculos eorum [2]. » Si quis sit qui semper de timore Dei cogitet, quid ei placeat requirat, quidve displiceat, huic timor Dei esse ante oculos dicitur. Sed peritus debet esse, et ex Lege Domini diligenter eruditus, ne forte illic timeat timore, ubi necessarius non erit timor [3]. Ponendus est ergo semper timor Dei ante oculos: non istos oculos carnis, (neque enim visibile aliquid, aut corporeum quæritur:) sed ante oculos mentis, quibus timoris Dei et intellectus et doctrina perspicitur, per quam, sicut superius diximus, intelligatur quid timendum sit, aut quid non sit timendum. Qui Deum timet, potestates sæculi non timet. Et quid dico de potestatibus sæculi? Nec illos principatus, et potestates, et mundi hujus rectores, neque spiritalia nequitiæ in cœlestibus timet [4]. Et ut ipsius hoc Pauli auctoritate firmemus, audi quomodo dicit de humanis potestatibus: « Vis, *inquit*, non timere potestatem? Fac quod bo- » num est, et habebis laudem ex ea [5]. » Et Propheta dicit: » Dominus mihi adjutor est, non timebo quid faciat mihi » homo [6]. » De adversis vero potestatibus spirituum idem Propheta sensisse mihi videtur, ubi dicit: « Multi qui de- » bellant me de excelso, per diem timebunt [7]; » et iterum: « Si consistant adversum me castra, non timebit cor » meum [8]. » Opus ergo grande est et magnificum semper habere ante oculos cordis timorem Dei: illum timorem, qui

[1] Psalm. LXXV, 3. — [2] Rom. III, 18. — [3] Psalm. XIII, 5. — [4] Ephes. VI, 12. — [5] Rom. XIII, 3. — [6] Psalm. CXVII, 6. — [7] Psalm. LV, 3. — [8] Psalm. XXVI, 3.

replevit virgam quæ surrexit de radice Jesse, et florem qui de radice ejus surrexit[1] : de quo dixerat : « Et replebit eum » spiritus timoris Domini[2]. » In tantum autem perfectum reddit hominem Dei timor, ut nihil ei desit, ut Propheta dicit, quia « nihil deest timentibus eum[3]. » ...

VI. « Scimus autem, quoniam quæcumque Lex loquitur, » his qui in Lege sunt loquitur, ut omne os obstruatur, et » subditus fiat omnis mundus Deo. Propterea ex operibus » Legis non justificabitur omnis caro in conspectu Dei. Per » Legem enim agnitio peccati[4]. » Præfati sumus in principiis Apostolum in hac Epistola de pluribus legibus tractaturum, quarum discretio et distinctio, nisi per loca singula habeatur, confundere poterit sensum legentis. Igitur etiam in præsenti loco quod dicit, « Scimus autem, quoniam » quæcumque Lex loquitur, his qui in Lege sunt loquitur, » diligentius requirere debemus quæ sit Lex quæ loquatur ad eos qui in Lege sunt, et per hoc quod ad eos loquitur omni eos excusatione denudet, ne peccatorum suorum possint invenire perfugia : hoc enim est quod dicit : « Ut omne os » obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo. » Quod si velimus de Lege Moysi intelligere, quæ illis sine dubio solis loquitur, quos ex matris utero circumciderit et docuerit, quomodo consequens videbitur quod per hanc Legem, quæ unam tantummodo institutis suis contingit gentem, omne os obstruatur, et omnis per eam mundus Deo teneatur obnoxius? Quid enim commune ad hanc Legem gentes omnes, quid totus habere mundus credendus est? Quomodo autem et agnitio peccati per Legem Moysi fieri dicitur, cum inveniantur plurimi et ante eam agnovisse peccatum suum? Cain denique, cum peccasset, ita ait : « Majus est peccatum » meum, quam ut remittatur[5]. » Sed et Patriarchæ cum ad

[1] Isai. XI, 1. — [2] Ibid. 3. — [3] Psalm. XXXIII, 10. — [4] Rom. III, 19, 20. — [5] Genes. IV, 21.

Joseph descendissent in Ægyptum, et simulata ab eo confutatione urgerentur, ita ad alterutrum dicunt : « In peccatis sumus pro fratre nostro, quia despeximus tribulationem » ejus animæ cum rogaret nos, et non exaudivimus eum : » propter hoc venit super nos tribulatio hæc[1]. » Sed et Job, quem ante Legem fuisse constat, ita dicit : « Quod et si peccavi invitus, si occultavi peccatum meum, aut confusus » sum multitudine populi, quominus annunciarem delictum » meum[2]. » Qui omnes evidenter docentur agnovisse peccatum suum. Ex his ergo colligitur Paulum Apostolum non de Lege Moysi hæc dicere, « Quia Lex his qui in Lege sunt » loquitur[3], » sed de naturali Lege quæ scripta est in cordibus hominum. Hæc ergo Lex quæcumque dicit, his qui in Lege sunt dicit. In Lege autem sunt hi qui id ætatis agunt, quo discretionem boni malique jam capiant. Sine Lege vero illi sunt quibus nondum hujusmodi discretionis sensus advenit, secundum quod et Paulus dicit : « Ego autem vive- » bam sine Lege aliquando[4]. » Secundum hanc ergo Legem naturalem consequenter Apostolus dixisse videbitur omne os obstruendum, et omnem mundum obnoxium Dei judicio futurum[5]. Hujus enim Legis quæ naturaliter hominibus inest, nullus est expers, neque Judæorum, neque Gentilium : et ideo consequenter dictum videtur etiam illud, quod justificetur Deus in verbis suis, et vincat cum judicatur[6]. Ut verbi causa dicamus : si requiratur quid Deus homini contulerit, et quid homo ex his quæ a Deo accepit operatus sit, judicari cum hominibus Deus videbitur : et invenietur quidem Deus dedisse homini omnes affectus, omnesque motus quibus ad virtutem niti possit et progredi : insuper etiam vim rationis inseruisse, qua agnosceret quid deberet agere, quid cavere. Hæc ergo invenitur Deus communiter omnibus

[1] Genes. XLII, 21. — [2] Job. XXXI, 33. — [3] Rom. III, 19. — [4] Id. VII, 9. — [5] Id. III, 19. — [6] Ibid. 4. Psalm. L, 6.

hominibus præstitisse. Sed si his acceptis homo neglexerit iter virtutis incedere, cui ex Deo nihil defuit, invenitur ipse defuisse iis quæ a Deo data sunt sibi. Merito ergo dicitur in tali judicio Deus vincere et justificari in verbis suis. Hæc ergo lex naturalis loquitur omnibus qui in Lege sunt : ex cujus præceptis soli mihi immunes fieri videntur infantes, quibus nondum inest pravi rectique judicium. Sed his si etiam illi sociandi sint qui quacumque ex causa impotes sunt mentis, videto. Exceptis vero his nullus hominum mihi effugere videtur hanc Legem... Sed si quis nobis occurrat ex eo quod supra diximus Deum esse cum hominibus judicandum, quasi etiam ipsum dicere videamur esse sub Lege, audi quanta de hoc cautela in Apsotoli litteris invenitur, qui Christum non in Lege esse, sed plenitudinem esse Legis commemorat : et sicut ipse est justitia ex qua omnes justi fiunt, et ipse est veritas ex qua omnes in veritate consistunt, ita et ipse est vita ex qua omnes vivunt, ita et ipse est Lex, ex qua omnes in Lege sunt. Venit ergo ad judicium, non tanquam qui in Lege sit, sed tanquam qui Lex sit. Ego autem puto quod hi qui jam perfecti sunt, et Domino conjuncti unus spiritus cum ipso effecti sunt [1], nec ipsi in Lege sunt, sed magis ipsi sunt Lex, sicut et alibi idem Apostolus dicit : « Quia justo Lex non est posita [2]. *Ita*, Quæ» cumque Lex loquitur, iis qui in Lege sunt loquitur, ut omne » os obstruatur [3], » secundum ea quæ supra diximus, *ut subditus fiat* (vel, ut alibi legimus, *obnoxius fiat*) *omnis mundus Deo ;* quod et magis cum Græcis exemplaribus convenit. Sed requiramus omnem mundum hic quid appellaverit. Numquidnam putabitur per omnem mundum ita terrenus hic debere intelligi locus, ut et arbores, et lapides, et herbæ, ac semina, et paleæ quæ in ipso sunt, pariter nominatæ sint? Partes enim mundi hæc esse singula videntur. Non

[1] I Cor. VI, 17. — [2] I Tim. I, 9. — [3] Rom. III. 19

arbitror ita quempiam ineptum inveniri, ut hæc possit asserere. Restat igitur ut omnem mundum omne rationale animal dicat: et sicut omne quod irrationale est, excipitur ab hoc sensu, ita nulla mihi videtur ab hac conditione rationalis creatura secerni. Omnis ergo mundus obnoxius fit Deo per hoc quod legem naturalem inseruit omnibus: de quibus et in alio loco dicit, quia « in nomine Jesu omne »genu flectetur cœlestium, terrestrium, et infernorum[1]. » Quod utique si faciat, complesse videbitur Legem: si non faciat, esse obnoxius Legi: per Legem autem consequenter et Deo... « Non justificabitur omnis caro coram ipso[2]. » Sed et hoc quod addidit *coram ipso*, non otiose prætereat, sicut jam frequentius admonuimus, quia aliud est coram Deo justificari, aliud coram hominibus: hoc est, ad comparationem aliorum hominum potest alius homo qui emendatius vixerit, justus videri: ad comparationem autem Dei, non solum homo non justificabitur, sed et sicut Job dicit: «Stellæ autem non sunt mundæ coram ipso[3].... Per Legem »enim agnitio peccati[4]. » Videamus quomodo per Legem fit agnitio peccati. Dum per Legem discimus quid agendum sit, quid cavendum, simul et quid peccatum sit, et quid non sit agnoscimus. Non ergo, ut hæretici Deum Legis accusant, mala radix est Lex, et mala arbor per quam peccati venit agnitio: quia non dixit, Ex Lege *agnitio peccati*, sed, *Per legem*, ut scias non ex ipsa ortum, sed per ipsam agnitum esse peccatum. Ut, verbi gratia, si diceremus, Per artem medicinæ datur languoris agnitio, numquidnam videretur tibi causa languoris esse medicina, quia per ipsam qualitas languoris agnoscitur? Sed sicut constat bonam esse medicinam quæ ægritudinis intelligentiam præstat, qua possit vitari infirmitas, ita et Lex bona est per quam deprehenditur et agnoscitur peccatum. ...

[1] Philip. II, 10. — [2] Rom. III, 20. — [3] Job XXV, 5. — [4] Rom. III, 20.

VII. « Nunc autem sine Lege justitia Dei manifesta est, » testificata a Lege et Prophetis. Justitia autem Dei per fidem » Jesu Christi in omnes et super omnes qui credunt in eum. » Non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt, et » egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per » redemptionem quæ est in Christo Jesu[1]. » Quod astruximus in superioribus, dicentes non de Lege Moysi dictum, « Quia » quæcumque Lex loquitur, his qui in Lege sunt loquitur[2], » putabit aliquis non tam vere, quam violenter assertum, cum videat nunc nomen Legis non ad naturæ, sed ad Moysi Legem referri : et dicet quod in præsenti loco justitia Dei pronuncietur ab Apostolo manifestari per Legem, et non solum per Legem, sed et per Prophetas, ut sine ulla ambiguitate de Lege Moysi intelligantur dicta esse quæ scripta sunt : ex qua Lege justitia Dei per fidem Christi Jesu manifestetur in omnes qui credunt, sive ex Judæis, sive ex Gentibus venientes, qui tamen non ex operibus justificentur, sed ex gratia Dei, redemptore eis effecto ipso Jesu Christo. Hæc quidem dicet is qui sensum Apostoli in his, quæ supra exposuimus, violenter a nobis accusabit inflexum. Sed illud est quod constanter possumus affirmare : quia sicut nos qui hæc asserunt putant in hoc sermone Apostoli, quem nunc proposuimus, nihil invenire posse quo astruamus hæc non de Moysi, sed de naturæ Lege conscripta : ita nec illi quidem invenire aliquid poterunt quomodo quæ superius dicta sunt, ad Moysi potius, quam ad naturæ Legem respicere videantur : et ideo sicut illis non idcirco priora stabunt, quia videntur posteriora constare, ita nec nobis quidem poterunt prima turbari, si secunda non eodem currere tramite videantur. Quid igitur? Contraria sibi scribere dicemus Apostolum? Et hæc erit egregii explanatoris assertio! Quod accidere illis solet qui in diversos sectarum sen-

[1] Rom. III, 21 et seqq. — [2] Ibid. 19. — [3] Tit. III, 5, 6, 7.

sus unum fidei dogma disrumpunt, et illa tantum de Scripturis divinis testimonia explorant, quibus proprium dogma constituant, earum vero quæ e diverso veniunt Scripturæ divinæ sententiarum absolutiones ne extremo (ut ait Dominus,) digito contingunt[1]. Sed qui fideliter et integre sacrorum voluminum colligit sensum, debet ostendere quomodo ea quæ videntur esse contraria, non sunt vere contraria. Tentabimus ergo etiam in præsenti loco ostendere quomodo priori expositioni nostræ hæc subsequens non repugnet. Sæpe diximus, et evidentius in Præfatione diximus, quod ita Apostolus in hac Epistola multarum legum faciat mentionem, ut cum de una ad alteram transit, deprehendi nisi ab intento satis lectore vix possit. Dixerat in superioribus, quia «per Legem agnitio peccati est[2] : » et quia sensit posse scilicet reponderi : Ergo si ex Lege naturali agnitio peccati est, potest ex ipsa et agnitio esse justitiæ, secundum illam scilicet quam supra medicinæ artis imaginem dedimus : ut quemadmodum per illam languor agnoscitur ut sanitas inveniatur, ita etiam per Legem naturæ si potest agnitio fieri peccati, similiter possit et justitiæ fieri. Hoc ergo cum vidisset posse sibi objici, postquam dixit, « Per Legem enim » agnitio peccati, » subjungit : « Nunc autem, sine Lege jus» titia Dei manifesta est[3]. » Tale est ergo quod dicit : Non sicut per legem agnitio peccati, ita et manifestatio justitiæ Dei per Legem fit; sed sine Lege manifestatur justitia Dei. Poterat enim naturæ Lex arguere peccati naturam, et notitiam ejus ostendere : justitia autem Dei supergreditur et supereminet hoc quodcumque mens humana solis naturalibus sensibus potest rimari. Neque enim sufficit ad intelligendam et considerandam non quamcumque humanam, sed ipsam Dei justitiam, et judicia quæ ex ipsa descendunt, de quibus dicitur quia sunt « abyssus multa[4], » et

[1] Matth. XXIII, 4. — [2] Rom. III, 20. — [3] Ibid 21. — [4] Psalm. XXXV, 7.

quia tam profunda sit justitia Dei et judicia, ut Apostolus dicat : « Quam inscrutabilia sunt judicia Dei[1] ! » Sed et Sapientia ita ad homines loquitur, quasi non possit justitia Dei naturæ solius motibus sciri, sed per doctrinæ studium quæri; et ideo dicit : « Discite justitiam qui judicatis ter» ram[2]. » Quamobrem ad Dei justitiam cognoscendam nihil prorsus opitulabitur Lex naturæ, etiamsi videatur sentire aliquid de humana justitia. Illa enim Lex potest sentire quod inter homines justum sit ut quod in se quis pati non vult, hoc ne proximo faciat[3]. Numquid naturaliter potest sentire de illa justitia quæ dicit : « Videte ne faciatis justitiam ves» tram coram hominibus[4] ; et, ut nesciat sinistra tua quid » faciat dextra tua[5] ? » Hæc et hujusmodi justa dictare non potest Lex naturæ : et ideo dicit Apostolus : « Nunc autem » sine Lege[6], » naturæ scilicet, « justitia Dei manifestata est, » testimonium habens Legis Moysi et Prophetarum, in quibus sanctus Spiritus multa per figuras et ænigmata de justitia Dei scripserat. Et nolo mireris quod unum vocabulum Legis secundo in eodem loco positum diversa significet. Invenimus hanc esse Scripturæ consuetudinem et in aliis locis : ut ibi : « Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor men» ses sunt ut veniat messis ? Elevate oculos vestros, et vi» dete regiones, quia albæ sunt ad messem[7]. » Nonne et hoc loco messis secundo nominata, primo ad corporalem messem refertur, secundo ad spiritalem ? Et iterum in Evangelio cum dicit ad Samaritanam mulierem Salvator, « Da mihi bibere[8], » et post responsum ejus iterum dicit ad eam : « Si scires quis est qui dicit tibi : Da mihi bibere, » tu utique petisses eum, et dedisset tibi aquam vivam. » Et iterum addit ad eam : « Omnis qui bibit ex aqua hac : » sitiet iterum : qui autem biberit ex aqua quam ego do ei,

[1] Rom. XI, 33. — [2] Sap. I, 1. Psalm. XI, 10. — [3] Tob. IV, 16. — [4] Matth. VI, 1. — [5] Ibid. 3. — [6] Rom. III, 21. — [7] Joan. IV, 35. — [8] Ibid. 7, 10.

» non sitiet in æternum[1]. » Vides quomodo et bibere, et aqua, nunc quidem corporaliter, nunc autem spiritaliter in uno eodemque accipitur loco? Est et illic similiter positum, ubi cæcus a nativitate curatur[2]. Post hoc dicit Salvator: « In » judicium ego veni in hunc mundum, ut qui non vident » videant, et qui vident, cæci fiant[3]. » Nonne etiam hic et videre, et non videre, nunc corporaliter, nunc spiritaliter intelligitur? Ita ergo etiam in hoc loco Apostolus cum sine Lege dicit justitiam Dei manifestari, naturæ Lex intelligitur: cum vero dicit, « Testificata a Lege et Prophetis[4], » Moysi Legem designat. Quod si adhuc tibi minus planum putatur esse quod diximus, addemus etiam hæc: Si enim videtur quod eadem Lex sit de qua dicitur: « Nunc autem sine Lege » justitia Dei manifestata est[5], » quæ est et illa de qua ait: « Testificata a Lege et Prophetis; » si quidem sine Lege manifestata est, non accipit testimonium Legis: si autem ex Lege accipit testimonium, non ergo sine Lege manifestata est. Quod cum insolubile sit, nec aliqua possit ratione convelli, dicendum est justitiam quidem Dei manifestari a Christo Jesu, præbente ei testimonium non Lege naturæ, quæ adhuc est utique exigua et parva; sed Lege Moysi: non ea quæ secundum litteram, sed quæ secundum spiritum est, de qua idem dicit Apostolus: « Quia Lex spiritalis est[6]. » Similiter autem et Prophetæ per eum qui in ipsis locutus est Spiritum Dei. Est præterea et illa apud Apostolum de hoc sermone, si quis diligentius observet, mira distinctio. Moris est apud Græcos nominibus ἄρθρα præponi, quæ apud nos possunt articuli nominari. Si quando igitur Moysi legem nominat, solitum nomini præmittit articulum: si quando vero naturalem vult intelligi, sine articulo nominat Legem. Et hoc ergo in loco ubi dicit, « Nunc autem sine

[1] Joan. IV, 13. — [2] Id. IX, 1 et seqq. — [3] Ibid. 39. — [4] Rom. III, 21. — [5] Ibid. — [6] Id. VII, 14.

» lege justitia Dei manifestata est[1], » articulum non habet : in sequenti vero ubi dicit, « Testificata a Lege et Prophe-» tis, » secundo in loco Legem cum articulo posuit. Si ergo sufficienter patuit de Legis appellatione diversitas, videamus nunc quæ justitia sine naturali Lege manifestetur. Idem Apostolus Paulus dicit de Christo, quia « factus est nobis » sapientia a Deo, et justitia et sanctificatio, et redemptio[2]. » Hæc ergo justitia Dei, quæ est Christus, manifestatur sine Lege quidem naturali, non tamen sine Lege Moysi vel Prophetis. Dat enim ei testimonium Lex, sicut et ipse dicit : « Scrutamini Scripturas : ipsæ sunt quæ testimonium reddunt » de me[3]. » Nam Lex quidem naturalis potest occasiones præbere, et intellectum dare (ut diximus) vel ad ea quæ inter homines agi æquitas poscit, vel ad hoc ipsum, ut esse sentiat Deum. De Christo autem quod sit Filius Dei, sentire naturaliter quis potest? Ideo ergo sine hac Lege, justitia Dei, quæ est Christus, manifestata est, testificata ex Lege Moysi, et Prophetis. ...Lex ergo et Prophetæ testes sunt justitiæ Dei : quæ justitia per fidem Jesu Christi manifestatur in omnes credentes, in quibus nulla est distinctio, utrum ex Judæis, an ex Gentibus credant. Vide autem quia manifestandæ justitiæ Dei non unam posuit causam tantummodo fidei, sed et legem sociat et Prophetas : quia neque fides sola sine Lege et Prophetis manifestat justitiam Dei, neque rursus Lex et Prophetæ sine fide : alterum ergo hæret ex altero, ut sit ex utroque perfectio[4]. Nulla, inquit, distinctio est inter Judæos et Græcos, cum constet ex æquo omnes sub peccato factos esse, sicut supra claruit, et nunc justitiam Dei Legis et Prophetarum testimoniis fultam, per fidem Jesu Christi ex æquo omnibus datam. Ex eo quod omnes sub peccato facti fuerant, alieni sine dubio effecti sunt

[1] Rom III, 21. — [2] I Cor. I, 30. — [3] Joan. V, 39. — [4] Rom. III, 21, 22, 23.

etiam a gloria Dei, quod eam nec capere ullo genere poterant, nec mereri. Quomodo enim peccator auderet dare gloriam Deo, ad quem dicit Propheta : « Peccatori autem » dicit Deus : Quare tu enarras justitias meas[1] ? » Et iterum alia Scriptura dicit : « Non est speciosa laus Dei in ore pec- » catoris[2]. » Idcirco justitia Dei per fidem Jesu Christi ad omnes perveniens qui credunt, sive Judæi sint, sive Græci, purgatos eos a prioribus sceleribus justificat, et capaces facit gloriæ Dei : et hoc non ex meritis eorum, nec pro operibus facit, sed gratis gloriam credentibus præstat. « Per re- » demptionem, *inquit*, quæ est in Christo Jesu[3]. » Videamus attentius quid sibi velit redemptio quæ est in Christo Jesu. Redemptio dicitur id quod datur hostibus pro his quos in captivitate detinent, ut eos restituant pristinæ libertati. Detinebatur ergo apud hostes humani generis captivitas peccato tanquam bello superata : venit Filius Dei « qui factus est » nobis non solum sapientia a Deo, et justitia, et sanctifica- » tio, sed et redemptio[4] : » et semetipsum dedit redemptionem, id est, semetipsum hostibus tradidit, ac sitientibus eis suum sanguinem fudit, et hæc est credentibus facta redemptio, sicut et Petrus in Epistola sua scribit dicens : « Quia non corruptibili argento vel auro redempti estis, sed » pretioso sanguine unigeniti Filii Dei[5]. » Hoc fortassis et Salomon sub mysterio designabat dicens : « Redemptio » animæ viri propriæ divitiæ ejus[6]. » Si enim requiras quæ sint animæ propriæ divitiæ, invenies sapientiam divitias ejus esse, et justitiam, et sanctificationem. Hæc autem omnia Christum esse dicit Apostolus[7]. Christus ergo est animæ divitiæ, et ideo ipse est redemptio ejus. Nam corporales divitiæ pernicies magis animæ, quam redemptio ejus esse credendæ sunt, nisi ad bonum opus conversæ justitiæ et misericordiæ fiant,

[1] Psalm. XLIX, 16. — [2] Eccli. XV, 9. — [3] Rom. III, 24. — [4] I Cor. I, 30. — [5] I Petr. I, 18. — [6] Prov. XIII, 8. — [7] I Cor. I, 30.

et ex corporalibus divitiis ad animæ divitias transferantur.

VIII. « Quem proposuit Deus propitiationem per fidem » in sanguine ejus, ad ostensionem justitiæ suæ, per remis- » sionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei, » ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore : ut sit ipse » justus, et justificans eum, qui ex fide est Jesu Christi [1]. » Cum multa nos et admiranda docuisset sanctus Apostolus de Domino nostro Jesu Christo, quæ per mysterium de eo dicuntur, hoc in loco eminentius aliquid protulit, quod non facile in aliis Scripturæ locis arbitror inveniri. Nam cum superius dixisset, quod pro omni genere humano redemptionem semetipsum dedisset, ut eos qui in peccatorum captivitate tenebantur redimeret [2], dum *sine Deo pro omnibus mortem*[3] gustat : nunc addit aliquid sublimius, et dicit, quia « proposuit eum Deus propitiationem per fidem in sanguine » ipsius [4] : » quo scilicet per hostiam sui corporis propitium hominibus faceret Deum, et per hoc ostenderet justitiam suam, dum eis remitteret præcedentia delicta, quæ pessimis tyrannis serviendo contraxerant eo tempore quo sustinebat et patiebatur Deus hæc fieri. Sed ad hoc patiebatur, ut post hæc, id est, in hoc tempore ostenderet justitiam suam. In consummatione etenim sæculi, in novissimo tempore manifestavit Deus justitiam suam et redemptionem dedit eum quem propitiatorem fecit : ne forte si prius propitiatorem misisset, non tam multos humani generis repropitiasset Deo, quam in his temporibus quibus jam mundus repletus videtur hominibus. Deus enim justus est, et justus justificare non poterat injustos : ideo interventum voluit esse propitiatoris, ut per ejus fidem justificarentur qui per opera propria justificari non poterant.... Cum vero peccatorum remissio tribuatur, certum est propitiationem effusione sacri sangui-

[1] Rom. III, 25, 26. — [2] Ibid. 24. I Timoth. II, 6. — [3] Hebr. II, 9. — [4] Rom. III, 25.

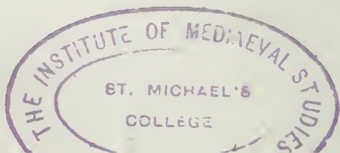
nis adimpletam : « Absque sanguinis *enim* effusione » (sicut Apostolus dicit) « non fit remissio *peccatorum*[1]. » Verum, ne Paulus tibi solus præsumpsisse propitiationis nomen videatur in Christo, audi quomodo et Joannes consone de hoc sensu loquatur cum dicit : « Filioli mei, hæc scribo vobis, » ut non peccetis. Sed et si quis peccaverit, advocatum ha- » bemus apud Patrem, Jesum Christum justum : et ipse est » propitiatio pro peccatis nostris : non solum autem pro nos- » tris, sed et pro universi mundi[2]. » Uno igitur eodemque sensu Apostoli *propitiatorium*, vel *propitiationem*, vel, ut in Latinis codicibus frequentius invenitur *propitiatorem*, nominant Christum. Sed nihil interest sive *propitiator*, sive *propitiatorium*, sive *propitiatio*, sive etiam *exoratio* scriptum sit, cum apud Græcos uno semper eodemque sermone proferatur. Nisi forte videatur quibusdam *propitiatio* ipsa ejus divina substantia; *propitiator* vero, cum dispensationes in hominibus explet, intelligi. Sed et quod dixit Joannes, quia « ipse est exoratio (*sive* propitiatio) pro peccatis nostris : » non solum autem pro nostris, sed et pro universi mundi, » quædam nobis intulisse videtur augmenta mysterii, ut ostendat Jesum propitiatorem esse non solum credentium, verum et totius mundi.... Fit ergo per repropitiationem sanguinis Christi remissio « præcedentium delictorum, in sus- » tentatione Dei, ad ostensionem justitiæ suæ[3]. » Sustentatio Dei est, ubi peccator non statim punitur ut peccat, sed, secundum quod ibidem Apostolus dixit, per patientiam Dei adducitur ad pœnitentiam[4] : et in hoc loco ostendere dicitur justitiam suam Deus. Bene autem addidit : « In hoc tempore[5]. » Præsentis enim sæculi tempore in sustentatione est justitia Dei ; futuri vero in retributione. Justum namque apud Deum visum est, ut quia futurum sæculum ad judi-

[1] Hebr. IX, 22. — [2] I Joan. II, 1, 2. — [3] Rom. III, 25, 26. — [4] Id. II, 4. — [5] Id. III, 26.

cium statuerat, præsens sustentationi et patientiæ deputaret. Nam si puniret in hoc tempore peccatorem, justum non videretur iterum ad judicium quem punierat evocare. Si vero sustentet et patiatur in præsenti sæculo, recte erit justus judex in futuro. Justificat ergo eum qui ex fide est, sicut et de Abraham scriptum est, quia « credidit Abraham » Deo, et reputatum est ei ad justitiam[1]. » Quod si Abraham credidit, et ex fide justificatus est, consequens sine dubio erit ut et nunc qui credit Deo, per fidem Jesu Christi justificetur cum fideli Abraham[2]. »

IX. « Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam » legem? Operum : Non : sed per legem fidei. Arbitramur » enim justificari hominem per fidem sine operibus Legis[3]. » ... Nunc jam velut conclusionem assertionum suarum ponens in hoc loco ... dicit sufficere solius fidei justificationem, ita ut credens quis tantummodo, justificetur, etiam si nihil ab eo operis fuerit expletum. Imminet igitur nobis qui integram esse Scripturam Apostoli conamur asserere, et ordine suo cuncta constare, ut requiramus quis sine operibus sola fide justificatus sit. Quantum igitur ad exemplum pertinet, sufficere arbitror illum latronem qui cum Christo crucifixus clamavit ei de cruce : « Domine Jesu, memento » mei cum veneris in regnum tuum[4]. » Nec aliud quidquam describitur boni operis ejus in Evangeliis, sed pro hac sola fide ait ei Jesus : « Amen dico tibi : Hodie mecum eris in pa» radiso. » Aptemus nunc, si videtur, causæ hujus latronis verba Apostoli Pauli, et dicamus ad Judæum : « Ubi est ergo » gloriatio tua[5]? » Certum quia exclusa est; exclusa autem non per legem operum, sed per legem fidei. Per fidem enim justificatus est hic latro sine operibus Legis : quia super hoc Dominus non requisivit quid prius operatus esset; nec

[1] Galat. III, 6. — [2] Ibid. 9. — [3] Rom. III, 27, 28. — [4] Luc. XXIII, 42, 43. — [5] Rom. III, 27.

expectavit quid operis cum credidisset expleret, sed sola confessione justificatum comitem sibi cum paradisum ingressurus assumpsit. Sed et mulier illa de qua in Evangelio secundum Lucam refertur, quia « cum cognovisset quod » Jesus recubuit in domo Pharisæi, detulit vas unguenti, et » stans retro ad pedes ejus, ac flens, lacrymis lavit pedes » ejus, et capillis capitis sui detersit, et osculabatur atque » ungebat unguento. Videns autem Pharisæus qui eum vo- » caverat, dixit intra semetipsum : Hic si esset Propheta, » sciret utique quæ et qualis est mulier quæ tangit pedes » ejus, quia peccatrix est [1]. » Jesus autem dixit ad eum parabolam quingentorum vel quinquaginta denariorum, et ex nullo Legis opere, sed pro sola fide ait ad eam : « Re- » mittuntur tibi peccata tua [2] : » et iterum : « Fides tua » te salvam fecit, vade in pace [3]. » Sed et in multis Evangelii locis hoc sermone usum legimus Salvatorem, ut credentis fidem causam dicat esse salutis ejus. Ex quibus omnibus claret quod recte arbitratur Apostolus justificari hominem per fidem sine operibus Legis [4]. Sed fortassis hæc aliquis audiens resolvatur, et bene agendi negligentiam capiat, siquidem ad justificandum fides sola sufficiat. Ad quem dicemus quia post justificationem si injuste quis agat, sine dubio justificationis gratiam sprevit. Neque enim ob hoc quis accipit veniam peccatorum, ut rursum sibi putet peccandi licentiam datam. Indulgentia namque non futurorum, sed præteritorum criminum datur. Igitur ut ad propositum redeamus, justificatur homo per fidem, cui ad justificandum nihil conferunt opera Legis. Ubi vero fides non est quæ credentem justificet, etiam si opera quis habeat ex Lege, tamen quia non sunt ædificata supra fundamentum fidei, quamvis videantur esse bona, tamen operatorem suum justificare non possunt, quod eis deest fides, quæ est signacu-

[1] Luc. VII, 37 et seq. — [2] Ibid. 48 — [3] Ibid. 50. — [4] Rom. III, 28.

lum eorum qui justificantur a Deo, sicut superius diximus, quia « credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justi» tiam [1]. » Tantum est, ut is qui justificatur per gratiam fidei, dicat secundum Paulum, quia « gratia Dei quæ mihi data » est, inanis non fuit [2]. » Excluditur ergo omnis gloriatio quæ ex Legis operibus venit. Et ut adhuc manifestius fiat quod dicimus, exemplum dabimus ex his quæ in Evangelio scripta sunt, ubi ascendit Pharisæus et Publicanus ad templum Dei; « et stans, *inquit*, Pharisæus in medio, dicebat : » Deus, gratias ago tibi, quoniam non sum sicut cæteri ho» mines, raptores, injusti, adulteri, vel ut etiam Publica» nus iste : jejuno bis in sabbato; decimas do omnium quæ » possideo [3], » et reliqua. Et hæc fortassis vere dixerit, sed secundum Domini sententiam jactantiæ morbo corruptus non descendit justificatus de templo. Talis ergo gloriatio quæ veniebat ex operibus Legis excluditur, quia non habet humilitatem crucis Christi : in qua qui gloriatur audi quid dicit : « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini *mei* » Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego » mundo [4]. » Vides Apostolum non gloriantem super justitia sua, neque super castitate, neque super sapientia, neque super cæteris virtutibus vel actibus suis, sed apertissime pronunciantem et dicentem : « Qui gloriatur, in Domino » glorietur [5]. » Et sic exclusa est Judaica gloriatio, non per legem operum, sed per legem fidei [6] quæ est in Christo Jesu, in cujus cruce gloriatur Apostolus. Quis enim recte vel super castitate sua gloriabitur, cum scriptum legat quia si « quis » aspexerit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœcha» tus est eam in corde suo [7] ? » Unde et Propheta dicit : « Quomodo gloriabitur quis castum se habere cor [8] ? » Aut quis glo-

[1] Rom. IV, 3. — [2] I Cor. XV, 10. — [3] Luc. XVIII, 10, 11, 12, 13, 14. — [4] Galat. VI, 14. — [5] I Cor. I, 31. — [6] Rom. III, 27. — [7] Math. V, 28. — [8] Prov. XX, 9.

riabitur super sapientia, cum scriptum videat, quia « mundus » per sapientiam non cognovit Deum : et ideo placuit Deo per » stultitiam prædicationis salvos facere credentes[1] ? » et iterum : « Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sa» pientes[2] ? » Quis autem vel super justitia sua gloriabitur, cum audiat Deum per Prophetam dicentem, quia « omnis justitia vestra sicut pannus mulieris menstruatæ[3] ? » Sola igitur justa gloriatio est in fide crucis Christi, quæ excludit omnem illam gloriationem, quæ descendit ex operibus Legis. ...

X. Unde et convenienter in consequentibus ponit : « An » Judæorum Deus tantum ? Nonne et Gentium? Imo et » Gentium. Quoniam quidem unus Deus qui justificat cir» cumcisionem ex fide, et præputium per fidem[4]. » His quidem qui alium volunt esse Judæorum Deum, et alium Gentium, id est, alium Legis, et alium Evangeliorum, satis de hoc erit angusta et arcta responsio, Apostolo Paulo abundantius satis dante sententiam suam, cum non solum unum dicat esse Deum Judæorum et Gentium, sed et addat quod idem atque ipse sit qui justificat circumcisionem ex fide, et præputium per fidem. Quod et si circumcisionem per allegoriam suscipere voluerint, ita ut sanctos et spiritales quosque ab eo circumcisionem dicant esse appellatos, statim in consequentibus invenient obicem. Si enim circumcisionem sanctos, vel, ut illi nominant, spiritales appellavit, consequens est ut præputium peccatores dixerit, quos illi animales vocant. Et quomodo conveniet, ut bonus Deus pariter spiritales animalesque justificet ? Illis ergo in his Apostoli sermonibus nodus inextricabilis erit. Secundum nos vero, qui circumcisionem eos qui ex Judæis crediderunt, et præputium nihilominus eos qui ad fidem ex Gentibus vocati sunt dicimus, plana erit et facilis expositio. Idem enim ipse Deus ex utroque populo

[1] I Cor. I, 21. — [2] Ibid. 27. — [3] Isai. LXIV, 6. — [4] Rom. III, 29, 30.

credentes non circumcisionis aut præputii privilegio, sed solius fidei contemplatione justificat. Superest et unius syllabæ differentia, in qua variasse videtur Apostolus. Non nos otiose prætereat quod dicit, quia circumcisionem ex fide justificet Deus, et non per fidem [1]; præputium vero per fidem, et non ex fide. Non enim mihi videtur superflua apud eum haberi ista præpositionum commutatio, quia invenimus ab eo et in aliis locis, non utlibet, sed observanter hæc posita, et necessario differentiam distinctionis hujus esse servatam, sicut cum de Deo loquens dicit : « Quoniam » ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia [2]. » Et iterum alibi dicit : « Sicut enim mulier ex viro, sic et vir per » mulierem : omnia autem ex Deo [3]. » Tale est et quod ad Corinthios scribit : « Alii quidem per Spiritum datur sermo » sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eumdem Spiri» tum, alii fides in eodem Spiritu [4]. » Et non solus Paulus Apostolus harum distinctionum observantias tenet, sed et Joannes, qui cum de Verbo Dei dicat quia « omnia per ipsum » facta sunt [5], » vitam non per ipsum, sed in ipso factam esse testatur dicens : « Quod factum est, in ipso vita erat [6]. » Et quoniam multum est ut ea quæ nunc exempli causa protulimus exponantur, sensum eorum pro captu nostro breviter colligamus. Cum dicitur, *ex ipso*, principale aliquid hujus præpositionis indicio videtur ostendi. Cum vero *per ipsum* dicitur, sequentis causæ, id est, ejus quæ post principalem est, intelligentia designatur. Ut verbi causa dicamus quod ait : « Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia [7] : » *Ex ipso*, primæ creationis omnium, et hoc ipsum quod quæ sunt, ex Deo esse cœperunt, significantiam dedit : *Per ipsum*, quod ea quæ prius facta fuerant, reguntur et dispensantur per eum a quo subsistendi initium trahunt : *In ipso*,

[1] Rom. III, 30. — [2] Id. XI, 36. — [3] I Cor. XI, 12. — [4] Id. XII, 8. — [5] Joan. I, 3. — [6] Ibid. 4. — [7] Rom. II, 36.

quod hi qui jam correcti et emendati sunt, in ipsius perfectione consistunt. Sic ergo hæc plenissimæ rationis tenere differentias edocentur, ut quod subsistimus, *ex Deo* habere dicamur : quod dispensamur et regimur, *per ipsum* fieri designetur : quod vero in summa perfectionis consistimus, *in ipso* esse declaretur. Potest et in præsenti loco talis quædam observari differentia, ut circumcisio quæ velut primo loco et ordine justificatur, ex fide, et non per fidem justificanda memoretur : præputium vero quod secundo loco ad justificationem trahitur, non ex fide, sed per fidem justificandum dicatur. Puto autem quod et in ea differentia, quam supra diximus, « Sicut enim mulier ex » viro, ita et vir per mulierem [1], » plenius ista designentur. Primo etenim loco vir est, ex quo descendere mulier dicitur, et non per virum. Secundo vero in loco per mulierem vir : quia mulier ministrare quodammodo videtur auctori viro, et ideo per mulierem vir dicitur nasci, et non ex muliere. Sed fortassis occurrat aliquis huic de muliere et viro expositioni nostræ, et objiciat illud, quod dixit Apostolus de Christo : « Factum ex muliere, factum sub Lege [2] ; » et non dixit : Factum per mulierem. Cui hoc modo respondendum puto. De omni quidem homine conveniet dici quod per mulierem factus sit, quoniam quidem priusquam per mulierem nasceretur, ex viro accepit exordium : Christus vero, qui non ex semine viri carnis suæ sumpsit originem, merito *ex muliere* factus dicitur. Ipsi namque, id est, mulieri, et ipsa principalis origo carnis ejus ascribitur, et recte non per mulierem, sed *ex muliere* factus ab Apostolo memoratur. Justificat ergo unus atque idem Deus circumcisionem ex fide, et præputium per fidem [3]. Quod si requirat aliquis curiosius, ii qui ex fide justificantur, per quem justificentur; et rursum ii qui per fidem justificantur, ex

[1] 1 Cor. XI, 12. — [2] Galat. IV, 4. [3] Rom. III, 30.

quo justificentur; licet fortassis multa in hoc curiositas videatur, tamen convenienter dicere possumus, quod qui ex fide justificantur, initio ex fide sumpto per adimpletionem bonorum operum consummantur, et qui per fidem justificantur, a bonis operibus exorsi per fidem summam perfectionis accipiunt. Ita utrumque sibi adhærens alterum ex altero consummatur (5).

XI. Et propterea puto Apostolum statim in consequentibus posuisse: « Legem ergo evacuamus per fidem? Absit; » sed Legem statuimus[1]. » Quoniam in superioribus ad fidem cuncta visus est revocare, ipse sibi quod ab alio proponi posset ostendit, et dicit: Si per fidem justificatur homo, et non ex operibus Legis, et si Deus circumcisionem ex fide justificat, et præputium per fidem, Legem ergo Moysi, o Paule! destruis per fidem? Sed ad hoc ipse respondens dicit: « Absit: imo Legem statuimus, » hoc est confirmamus. Sed operæ prætium est videre quomodo legem se confirmare pronunciet, qui in superioribus dixerit, quia non justificetur homo ex operibus Legis[2]. Salvator in Evangeliis dicit, quia « Moyses de me scripsit[3]. » Qui ergo non credit Christo, de quo Moyses scripsit in Lege, destruit Legem: qui autem credit Christo, de quo Moyses scripsit, Legem confirmat per fidem, quia credit in Christum. Fidem autem dicimus in Patrem, et filium, et spiritum sanctum integram, plenam, perfectam, quæ nihil diversum, nihil discrepans aut extraneum in Trinitate profitetur. Nam Marcion qui alium dicit deum Legis, alium patrem Christi, per fidem suam non statuit, neque confirmat, sed destruit Legem. Hoc et Ebion facit; hoc et omnes qui in fide catholica aliquid corruptionis interserunt. Ego etiam illud convenienter adjiciam, quod omnis qui credens Christo bene agit, et continet se ab omni macula peccati, hic Legem Dei recte vi-

[1] Rom. III, 31. — [2] Ibid. 20. — [3] Joan. V, 46.

vendo confirmat : qui vero præceps peccatorum vitiis agitur, et sine ullo pœnitendi retinaculo assiduitate scelerum maculatur, hic etiam si credere Christo videatur, per fidem suam non statuit, sed destruit Legem. Sed et illa nequaquam nobis prætereunda videtur objectio, quam proferre quis potest, et dicere quod contraria sibi scribere videatur Apostolus, cum in præsenti quidem loco dicit non destrui legem, sed confirmari : in secunda vero ad Corinthios ita scribit : « Quod si ministerium mortis in litteris formatum in » lapidibus, factum est in gloria, ita ut non possent inten- » dere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus » ejus quæ destruitur, quomodo non magis ministerium » Spiritus erit in gloria[1]? » et paulo post : « Si enim quod » destruitur, per gloriam est; multo magis quod manet, in » gloria est[2]. » Dici ergo potest quia gloria vultus Moysi quæ destruitur, et hoc quod dicit, « Si enim quod destruitur, » per gloriam est, » contrarium videri huic sententiæ qua pronunciat : Non destruimus Legem per fidem, sed statuimus et confirmamus[3]. Sed vide si possimus hoc modo quod intentatur absolvere. Non est idem quod dixit, *Legem destruimus*, et, Lex destruitur. Paulus ergo in præsenti loco hoc pronunciat, quod Legem ipse non destruat. Nam et si destruitur Lex per eam quæ supereminet gloriam, non per Paulum, neque per alium aliquem sanctorum destruitur. Unde et ipse Dominus dicebat : « Non veni solvere Legem, » sed adimplere[4]. » Nullus ergo sanctorum, nec ipse Dominus destruit Legem, sed gloria ejus temporalis et pertransiens a gloria æterna et permanente destruitur et superatur. Unde vide quam caute et perspicaciter Apostolicæ legendæ sint litteræ. Non dixit : « Neque enim glorificatum est quod » gloriosum est[5], » et siluit : alioquin falsum videretur :

[1] 2 Cor. III, 7, 8. — [2] Ibid. 11. — [3] Rom. III, 31. — [4] Matth. v, 17. — [5] 1 Cor. III, 10.

(quomodo enim quod gloriosum est non esset glorificatum ?) sed addidit : « Propter eam quæ supereminet gloriam : » ut ostenderet non a quocumque destrui gloriam Moysi, id est, Legis, sed, ut diximus, ex comparatione majoris gloriæ quæ in Christo est, obtegi et obscurari eam gloriam quæ in Lege est : et ideo dicit : « Si enim quod destruitur, per glo- » riam est; multo magis quod manet, in gloria est[1]. » Manere quæ Christi sunt dicit; destrui quæ Moysi sunt : sed destrui non per hominem, sed ex comparatione, ut diximus, supervenientis gloriæ ; quoniam quidem « Lex pæda- » gogus noster fuit in Christo *donec veniret* plenitudo tem- » porum[2] : » et sicut dicimus necessarium esse opus pædagogi, donec parvulus est is qui sub pædagogo est, destrui autem et non esse necessarium officium pædagogi, cum ad perfectionem venerit is qui sub pædagogo fuit : ita dicimus destrui jam opus Legis « ubi advenit plenitudo temporis[3], » et filius qui aliquando nihil differebat a servo, hæres factus est paternæ substantiæ. Quod autem hæc ita debeant intelligi quæ destruenda appellat Apostolus, consuetudinem ejus super hoc vocabulo etiam in aliis disce, ubi dicit : « Ex » parte scimus, et ex parte prophetamus. Cum autem vene- » rit quod perfectum est, destruentur ea quæ ex parte sunt[4]. » Et in hoc loco scientia Pauli vel prophetia destrui dicitur absque injuria Apostolicæ gratiæ : quo scilicet intelligamus ad comparationem perfectorum vacare et otiosa esse ea quæ imperfecta sunt. Ita ergo et in præsenti sermone Paulus quidem Legem non destruit, sed confirmat. Gloria autem Christi cum revelata fuerit, eam gloriam quæ apparuit in Moyse, et ex qua glorificatus fuerat, ipsa comparatione sui qua supereminet, et confutat, et arguit, et ostendit nec gloriam computandam. Tale est et quod alibi dicitur :

[1] I Cor. III, 11. — [2] Galat. III, 24. — [3] Galat. IV, 4. — [4] I Cor. XIII, 9.

« Illum oportet crescere, me autem minui[1] : » et quod ipse Paulus dicit : « Cum autem factus sum vir, destruxi quæ » erant parvuli[2]. » Hoc ostendit et similitudo pædagogi, cujus opus destruitur et cessat cum ad perfectam ætatem venerit parvulus. Propterea ergo cautissime dixit Apostolus : « Legem ergo destruimus per fidem? Absit[3]; » et, non dixit : Lex ergo destruitur per fidem : sed, « Legem ergo » destruimus? » et rursus in sequentibus, « Non; sed Le- » gem statuimus. » Nam et si destruitur Lex, non per fidem destruitur, sed per supereminentem gloriam. Per fidem autem non solum non destruitur Lex, sed statuitur per Apostolos et confirmatur : quia Christum quem Lex et Prophetæ venturum prædixerunt, isti prædicant jam venisse : et confirmatio utique Prophetiæ vel Legis est, cum quæ prædicta fuerant, monstrantur impleta.

[1] Joan. III, 30. — [2] I Cor. XIII, 11. — [3] Rom. III, 31.

LIBER QUARTUS.

I. « QUID [1] ergo dicemus invenisse Abraham patrem nos- » trum secundum carnem ? Si enim Abraham ex operibus jus- » tificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid » enim Scriptura dicit ? Credidit Abraham Deo, et reputatum » est illi ad justitiam [2]. Ei autem qui operatur, merces non » imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. » Ei vero qui non operatur, credit autem in eum qui justi- » ficat impium, reputatur fides ejus ad justitiam. Sicut et » David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert » justitiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt ini- » quitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non » imputabit Dominus peccatum [3]. » Cum superius [4] duas proposuerit leges, quarum unam operum, aliam fidei nominavit, per quam Legem fidei excludi gloriationem dicit eorum qui in Legis operibus gloriantur; et pronunciaverit fide justificari hominem sine operibus Legis : consequenter nunc ut hæc de Scripturis asserantur, Abrahæ produxit exemplum, et dicit quia « Abraham si ex operibus justificatus » est, habet gloriam, sed non apud Deum [5]. » Quod quidem non sine arte dialectica disserit. Nam si is qui ex operibus justificatur, non habet gloriam apud Deum, Abraham autem constat habere gloriam apud Deum, ergo non ex ope-

[1] Rom. IV, 1 et seqq. — [2] Genes. XV, 6. — [3] Psalm. XXI, 31. — [4] Rom. III, 27, 28. — [5] Id. IV, 2.

ribus, sed ex fide justificatus est Abraham, ut necessario habeat gloriam apud Deum. Sic enim Scriptura pronunciat: « Quia credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad jus-» titiam[1]. » Quod si Deus reputavit illi ad justitiam, sine dubio et gloria ejus apud Deum est. Propterea ergo Apostolus testimonio huic quod assumpsit ex libro Genesis adjungit et sermonem proprium, et dicit quia « ei qui operatur, » merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum » debitum : ei vero qui non operatur, credit autem in eum qui » justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam[2]. » Per omnem itaque hunc locum Apostolus hoc videtur ostendere, quod duæ quædam sint justificationes, quarum unam ex operibus nominat, aliam vero ex fide. Et illam quidem quæ ex operibus est, dicit habere quidem gloriam, sed in semetipsa, et non apud Deum : illam vero quæ ex fide est, habere gloriam apud Deum, utpote apud inspicientem corda hominum, et scientem quis est qui credit in occulto, et quis est qui non credit. Et ideo merito apud solum Deum habet gloriam, qui affectum fidei ejus pervidet in occultis : qui vero justificationem ex operibus sperat, potest fieri ut opera ejus etiam ab hominibus comprobentur. Palam namque est, et videri oculis potest quidquid opere manifestum est : et si fides in occulto est, opera autem palam sunt, conveniet in hoc assumi illud quod scriptum est : « Quæ occulta sunt Domino » Deo tuo, quæ autem manifesta sunt vobis et filiis vestris[3]. » Sed et illud his aptare conveniet quod scriptum est, quia « justus ex fide mea vivit[4]. » Competenter igitur dicimus, quia hi qui secundum interiorem hominem circumciduntur, et in occulto Judæi sunt, spiritu, non littera, horum laus et gloria non apud homines, sed apud Deum est. Qui vero ex operibus justificantur, quoniam palam sunt et manifesta

[1] Genes. xv, 6. — [2] Rom. iv, 4, 5. — [3] Deut. xxix. 29. — [4] Habac. ii, 4. Hebr. x, 38.

opera eorum, potest esse gloria eorum vel apud sanctos quosque et justos qui accipiunt a Deo potestatem de humanis operibus visibilius judicandi, vel etiam apud Angelos, cæterasque virtutum cœlestium potestates, qui utique glorificare eum cujus opera probaverunt possunt. Occulta vero cordis quoniam solius Dei est noscere, ipse pervidet si in unoquoque fidei habitat aliquid affectus : et ideo qui ex fide justificatur, apud solum Deum habet gloriam qui occultorum notitiam habet, et fidei solus inspector est. Igitur et *Abraham si ex operibus*, inquit, *justificatus est*[1], *habet* quidem *gloriam* ex operibus venientem, *sed non* illam quæ *apud* solum *Deum* est : at certum est Abraham apud solum Deum habere gloriam : consequens ergo est ut non ex operibus, sed ex fide justificatus sit. Non autem putes quod si quis habeat talem fidem ex qua justificatus habeat gloriam apud Deum, possit simul cum ea habere et injustitiam. Nulla enim pars est fidei simul cum infidelitate, nulla justitiæ cum iniquitate communio, sicut nec lucis cum tenebris potest esse societas[2]. Si enim « qui credit quod Jesus est » Christus, ex Deo natus est[3], *et* qui ex Deo natus est, non » peccat[4] : » manifestum est quia qui credit Jesu Christo, non peccat : quod si peccat, certum est quia non credit ei. Indicium igitur veræ fidei est ubi non delinquitur, sicut e contra ubi delinquitur infidelitatis indicium est. Propterea ergo et in aliæ Scripturæ loco dicitur de Abraham, quod ex operibus fidei justificatus sit[5] : quia certum est eum qui vere credit, opus fidei, et justitiæ, et totius bonitatis operari, et capacem fieri utriusque gloriæ, tam ejus quæ apud Deum in occulto est, quam etiam ejus quæ palam est, et non solum apud Deum est. His ita pro viribus explanatis, etiam illud prætereundum minime videtur, quod patrem

[1] Rom. IV, 2. — [2] 2 Cor. VI, 14, 15. — [3] 1 Joan. V, 1. — [4] Ibid. 18. — [5] Jac. II, 21, 22.

nostrum secundum carnem nominavit Abraham[1]. Gentium etenim pater Abraham secundum fidem, non secundum carnem videtur. Nam ipsius quidem Apostoli potest et secundum carnem dici : ex genere enim Israelitico etiam secundum carnem patrem nominare potuit Abraham : cæteræ vero gentes in spiritu eum patrem, non in carne nominabunt : nisi utpote in locis ita angustis ad allegoricæ intelligentiæ latitudinem convertamur, ubi pater secundum carnem accipi potest is qui doctrinæ carnalis, id est, Legis secundum litteram prima elementa tradiderit, et magister in divina Lege primæ institutionis extiterit. Quod autem magistri etiam patres appellentur et Apostolus Paulus dicit, quia « in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui[2]. » Sed et tu qui legis, ex divinis voluminibus ipse tibi testimonia in hoc aspicientia congregato. Additur in consequentibus : « Credidit Abraham Deo, et reputatum illi ad justitiam[3]. » Hic sermo ex libro Genesis sumitur, ex eo loco ubi non Abraham, sed Abram dicit ad Dominum : « Quoniam non » dedisti mihi semen, hic vernaculus meus hæreditabit me. » Et dixit Dominus ad eum : Non erit hæres tuus iste : sed » qui exierit de te, hic erit hæres tuus. Et eduxit, *inquit*, » eum foras, et dixit ad eum : Respice ad cœlum, et numera » stellas, si potueris dinumerare eas. Et ait ad eum : Sic erit » semen tuum. Et credidit Deo, et reputatum est ei ad justitiam[4]. » Latius loca ipsa exempli gratia de libro Genesis repetivimus, ut quæ justificationis hujus causa fuerit nosceremus. Unde et acrius intendendum est, si ob hoc solum quod dandum sibi credidit filium, et ex eo progeniem ad multitudinem siderum propagandam, dicitur quia reputata est fides ejus ad justitiam[5] : an pro hoc et pro omnibus quæ jam ante crediderat. Neque enim putandum quod absque

[1] Rom. IV, 1. — [2] I Cor. IV, 15. — [3] Rom. IV, 3. — [4] Genes. XV, 3 et seqq. — [5] Rom. IV, 5.

fide fuerit illud, ut exiret de terra sua, et de cognatione patris sui, et veniret in terram quam ei demonstraverat Deus[1]: vel illud, cum separato a se Lot, dicit ad eum Dominus: « Aspice » oculis tuis, et vide ex hoc loco in quo stas, et intuere ad » septentrionem, et meridianum, et ad occidentem, atque » ad orientem, quia, omnem terram hanc quam vides, tibi » dabo eam, et semini tuo in æternum[2]. » Sed et illud quis dicat absque fide factum, quod veniens Abraham habitavit apud quercum Mambre in Hebron, et ædificavit ibi altare Domino[3]? Quomodo autem et illud non erat fidei opus, cum Melchisedech benedixit Abraham, et ait, « Benedictus » Abraham Deo excelso qui creavit cœlum et terram: et be» nedictus Deus excelsus, qui tradidit inimicos ejus in mani» bus ejus[4] »? Ex quibus omnibus colligitur, quod in his singulis fides quidem fuerit Abrahæ, sed ex parte: in eo autem ubi dicitur, quia fides ejus reputata est ad justitiam, fides perfecta declaretur[5]. Sicut enim scientiam et prophetiam ex parte dicit esse Apostolus, et rursum dicit esse perfectam in eo, cum scribit: « Ex parte scimus, et ex parte propheta» mus; cum autem venerit quod perfectum est, destruentur » ea quæ ex parte sunt[6]: » ita et fidem possumus intelligere esse aliquando ex parte, et aliquando perfectam. Ut autem quod dicimus aliis adhuc Scripturæ sanctæ testimoniis muniatur, audi in Evangelio ad Dominum dicentes Apostolos: « Domine, auge nobis fidem[7]. » Nonne per hæc evidenter ostendunt habere se quidem fidem, sed talem quæ egeret augmento? Sed et ipse Apostolus Paulus cum dicit: « Si ha» beam omnem fidem, ita ut montes transferam[8], » omnem cum dicit, ex partibus totam docet esse compositam. Neque enim omne potest nominari, ubi aut qualitatis, aut

[1] Genes. XII, 1. — [2] Id. XIII, 14. — [3] Ibid. 18. — [4] Id. XIV, 19, 20. — [5] Rom. IV, 5. — [6] I Cor. XIII, 9, 10. — [7] Luc. XVII, 1. — [8] I Cor. XIII, 2.

quantitatis diversitas non est. Videtur ergo etiam in præsenti loco cum multæ fides Abrahæ præcesserint per singula quæque quæ ex parte superius memoravimus, in hoc nunc universa fides ejus esse collecta, et ita ei ad justitiam reputata. Jam sane considerabis, sicut de fide dictum est quia reputata est ei ad justitiam, ita et de aliis virtutibus dici possit quia, verbi gratia, misericordia unicuique reputari potest ad justitiam [1], aut sapientia, aut scientia, aut mansuetudo, et humilitas, vel certe si omni credenti fides ad justitiam reputetur. Sed cum ad Scripturas redeo, non omnibus credentibus invenio quod fides ad justitiam reputetur. Denique scriptum est de filiis Israel, quia « crediderunt Domino, et famulo ejus Moysi [2]; » nec tamen additur quod de Abraham scriptum est, quia reputata est illis ad justitiam. Ob hoc arbitror, quod non illis erat, sicut in Abraham decuimus, ex multis partibus fidei in unum coacervata perfectio, quæ mereretur ad justitiam reputari. Quod autem dicit, « Ei vero qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum : credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ad justitiam [3], » videtur ostendere quasi in fide quidem gratia sit justificantis, in opere vero justitia retribuentis. ... Post hæc velut ad confirmationem sermonis sui quem dixerat, « Ei autem qui non operatur, credit autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ad justitiam [4], » assumit testimonium de Psalmis, et dicit : « Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus : Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata : beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum [5]. » Vides per hos sermones consequenter approbari posse quod reputetur homini justitia sine operibus. Unde

[1] Rom. IV, 9. — [2] Exod. XIV, 31. — [3] Rom. IV, 4, 5. — [4] Ibid. — [5] Ibid. 6, 7, 8. Psalm. XXXI, 1, 2.

mihi videtur hoc intellexisse Apostolus, quia impossibile sit in homine, cui jam per ætatem discernendi de bono et malo adest intellectus, neque injustitiam inesse, neque justitiam. Quod si ita est, sine altero e duobus inveniri anima non potest : et certum est si desierit a malis, quod jam inveniatur in bonis. In malis autem non est illa anima, cujus « remissæ » sunt iniquitates, *et cujus* tecta sunt peccata, *et* cui non im- » putavit Dominus peccatum[1] : » conveniens ergo est ut sit in bonis. Competenter igitur ad remissionem iniquitatum et obtectionem peccatorum, et ad id quod non imputat Dominus peccatum, dicit Apostolus quod homini justitia reputetur, licet nondum opera justitiæ egerit, sed pro eo tantum quod credidit in eum qui justificat impium[2]. Initium namque justificari a Deo, fides est quæ credit in justificantem. Et hæc fides cum justificata fuerit, tanquam radix imbre suscepto hæret in animæ solo, ut cum per Legem Dei excoli cœperit, surgant in ea rami qui fructus operum ferant. Non ergo ex operibus radix justitiæ, sed ex radice justitiæ, fructus operum crescit, illa scilicet radice justitiæ, qua Deus accepto fert justitiam sine operibus. ... Sed promovet nos ordinis ipsius differentia, quod primo dixit : « Beati quorum » remissæ sunt iniquitates : » secundo, « Quorum tecta sunt » peccata : » tertio, « Cui non imputavit Dominus pecca- » tum[3]. » Et vide si forte potest iste ordo in anima una eademque intelligi : ut quia initium est conversionis animæ mala derelinquere, pro hoc iniquitatum remissionem mereatur accipere : cum autem cœperit bona facere, velut singula quæque quæ præcesserant mala bonis recentibus obtegens, et abundantiorem numerum bonorum introducens quam prius fuerat malorum, tegere peccata dicatur : ubi vero jam ad perfectum venerit, ita ut omnis de ea malitiæ

[1] Rom. IV, 7, 8. Psalm. XXXI, 1, 2. — [2] Rom. IV, 5. — [3] Psalm. XXXI, 1, 2.

radix penitus amputetur, eo usque ut nullum in ea vestigium possit inveniri nequitiæ, ibi jam summa perfectæ beatitudinis promittatur, cum nullum possit Dominus imputare peccatum. ...

II. « Beatitudo ergo hæc in circumcisione, an etiam in » præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides » ad justitiam. Quomodo ergo reputata est? Cum in circum- » cisione esset, an cum in præputio? Non in circumcisione, » sed in præputio. Et signum accepit circumcisionem, signa- » culum justitiæ fidei, quæ est in præputio: ut sit pater om- » nium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad » justitiam, et sit pater circumcisionis, non his tantum qui » sunt in circumcisione, sed et illis qui sectantur vestigia ejus » quæ est in præputio fidei patris nostri Abrahæ[1]. » ... Quod si Abraham, cum esset adhuc in præputio, ex fide justificatus est, potest et omnis qui credit Deo justificari per fidem, etiam si sit in præputio, et pertinere etiam ad ipsum hæc beatitudo de qua dicitur: « Beatus cui non imputavit Domi- » nus peccatum[2]. » ... Si enim fuisset id temporis in circumcisione, videretur utique a fidei hujus gratia exclusum esse præputium. Nunc vero ostendit, quod in præputio adhuc posito reputata est fides ad justitiam, et ideo pronunciat, quia cum Abraham in præputio positus per fidem justificatus sit, sine dubio princeps et pater merito dicitur omnium credentium per præputium. Quod vero post fidem quæ fuit in præputio accepit circumcisionem, consequenter causam qua circumcisio ei data fuerit exponit, Ut esset, inquit, signaculum ejus fidei quam habuit in præputio positus, « ut » *per hoc* sit pater omnium credentium per præputium, ut » reputetur illis ad justitiam, et sit pater circumcisionis, non » his tantum qui sunt ex circumcisione, sed et illis qui se- » quuntur vestigia ejus quæ est in præputio fidei patris nostri

[1] Rom. IV, 9 et seqq. — [2] Psalm. XXXI, 2. Rom. III, 8.

» Abrahæ[1]. » Quod si Abraham, cum esset adhuc in præputio, ex fide justificatus est, potest fieri etiam pater eorum qui in circumcisione nascuntur : si tamen ad illam fidem pertineant quæ in præputio positum justificavit. Et quoniam in præputio positum justificavit Abraham, efficitur ergo utriusque generis pater, his qui sunt in præputio per fidem, et his qui sunt in circumcisione per carnem : et post circumcisionem generat primo Isaac, atque ab ipso auspicatur ogdoadis initium, id est, octavi diei in ipso consecrantur prima mysteria, et exinde incipit posteritas Abrahæ duplici currere sacramento. Sicut enim fides natura sui aliud esse intelligitur, et aliud justitia quæ ei per fidem reputata est : ita et alia ejus esse in præputio, alia in circumcisione posteritas. Nam eos qui incircumcisi sunt, ipsos esse lapides puto, de quibus posse dicitur Deus suscitare filios Abrahæ[2], in quibus et illud completur quod scriptum est : Quia « benedi» centur in te omnes tribus terræ[3]. » Sed repetamus adhuc quod dicit : « Et signum accepit circumcisionem, signacu» lum justitiæ fidei, quæ est in præputio[4] : » ac profundam in his Pauli sapientiam contemplemur. Fortassis enim aliquibus eumdem sermonem secundo dicere videatur, id est, *signum*, et *signaculum*. Sed mihi uterque sermo multam inter se videtur habere differentiam. Signum namque dicitur, cum per hoc quod videtur aliud aliquid indicatur : sicut cum verbi gratia dicit Dominus in Evangelio : « Generatio » hæc signum quærit : et signum non dabitur ei, nisi signum » Jonæ Prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus » diebus, et tribus noctibus : ita et Filium hominis oportet » esse in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus[5]. » Hoc est ergo signum ubi Jonas videbatur, et Christus intelligebatur. Similiter et de ipso Domino in Evangelio dicitur :

[1] Rom. IV, 11, 12. — [2] Matth. III, 9. — [3] Genes. XII, 8. — [4] Rom. IV, 11. — [5] Matth. XII, 39, 40.

« Ecce hic positus est in ruinam, et in resurrectionem multorum, et in signum cui contradicetur[1]. » Contradicebatur enim signo in quo Christus venerat, quia aliud in eo videbatur, et aliud intelligebatur. Caro cernebatur, et Deus credebatur. Sic ergo accepit et Abraham signum : et quod esset signum in consequentibus dicit : « Circumcisionem, » inquit : quæ circumcisio esset « signaculum justitiæ fidei[2] » quam habuit antequam circumcideretur. Bene ergo circumcisionem signum appellavit in Abraham, quia et ipsa aliud videbatur, et aliud intelligebatur : et ostendit quia jam tunc carnalis illa circumcisio signum erat spiritalis circumcisionis, quæ non in carne suscipitur, sed in corde. Quod vero dixit *signaculum*, ita intelligendum puto. Signaculum dicitur cum alicui rei servandæ pro tempore custodia imponitur, quod nemo alius nisi ipse qui impressit debeat resignare. Per istud ergo signaculum, ut exponit Apostolus, justitia fidei quam in præputio positus Abraham accipere meruit indicatur, et pater esse multarum gentium : quod tunc credimus resignandum, cum plenitudo Gentium introierit, et omnis Israel salvabitur[3]. Tunc enim fiet quod dicit Apostolus, non solum gentium, sed etiam circumcisionis per fidem pater Abraham[4]. ...

III. « Non enim per Legem promissio Abrahæ, aut semini » ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei[5]. » Hoc in loco mihi videtur de Lege Moysi Apostolus disputare, et asserere quod promissio quæ facta est ad Abraham ut hæreditatem mundi, id est, terræ totius acciperet ipse vel semen ejus, non ex Moysi Lege constaret. Ante enim quam Moyses legislator existeret, visus est, inquit, Dominus Abrahæ[6], et dixit ad eum : « Exi de terra tua, et de cogna» tione tua, et de domo patris tui, et veni in terram quam

[1] Luc. II, 34. — [2] Rom. IV, 11. — [3] Id. XI, 25, 26. — [4] Id. IV, 12. — [5] Ibid. 13. — [6] Act. VII, 2.

» ostendero tibi : et faciam te in gentem magnam, et benedicam te, et magnificabo nomen tuum, et eris benedictus : » et benedicam benedicentes te, et maledicam maledicentes » te, et benedicentur in te omnes tribus terræ[1]. » Quod ergo dicit, « Benedicentur in te omnes tribus terræ, » hoc est hæredem factum esse totius mundi. Quæ utique promissio ad Abraham antea facta est, quam per Moysen de Legis observantia mandaretur. Sic ergo non est ex Lege promissio Abrahæ, neque semini ejus, ut hæres sit mundi, sed per justitiam fidei....

IV. « Si enim qui ex Lege, hi hæredes sunt, exinanita est fi» des et evacuata est promissio. Lex enim iram operatur. Ubi » autem non est Lex, nec prævaricatio[2]. » ... Priusquam a nobis plenior explanatio requiratur, ad illa breviter respondeamus, quæ de hoc loco hæretici nobis solent obtendere. Aiunt enim : Ecce quomodo Apostolus dicit quia Lex Moysi iram operatur : ubi vero Lex illa non fuerit, ibi nec prævaricatio erit. Requiramus ergo ab eis : Si ubi Lex est, et prævaricatio erit transgressæ Legis, ergo et ubi fides est, transgressæ fidei prævaricatio erit. Si enim prævaricator efficitur qui declinat a Lege, sine dubio et ille prævaricator est qui declinat a fide : et si prævaricationi illi quæ in Lege est, Lex ipsa in causa est, etiam prævaricationi huic quæ in fide est fides in causa esse creditur. Si vero absurdum est dicere quia fides in causa est ut quis prævaricetur a fide, et si non accessisset ad fidem, prævaricator fidei non fuisset; ita absurdum erit prævaricationem Legis ex eo accipere, quod susceperit quis observantiam Legis. Sed et illud addamus. Quid dicent nobis de his qui ante Legem Moysi in prævaricatione facti sunt ? Si enim nullus ante Moysen prævaricator existit, nemo condemnatus est, nemo punitus. Quid dicent de Sodomitis ? quid de his qui in diluvio condemnati

[1] Genes. XII, I. — [2] Rom. IV, 14, 15.

sunt? quid de Cain? quid de ipso Adam? quid de Eva respondebunt? de qua Apostolus dicit : «Mulier autem seducta »in prævaricatione facta est[1]. » Si sine Lege Moysi non est prævaricatio, unde Adam, unde Eva prævaricatores ab Apostolo nominantur? Verum, ut etiam in superioribus sæpe jam diximus, diversas in hac Epistola leges Apostolus introducit, et nunc de Lege Moysi loquitur, nunc legem fidei nominat, sicut cum dixit : « Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. «Per quam legem? Operum? Non; sed per legem fidei[2]. » Inducit præterea et alias leges, de quibus dicit : « Condelector enim Legi Dei secundum interiorem hominem : vi»deo autem aliam legem in membris meis, repugnantem »legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege pec»cati[3] : » et ita de una ad alteram legem transit, ut nisi sensus vigilans et intentus sit, deprehendere eum et sequi vix possit. Videndum est ergo ne forte illa lex quæ est in membris nostris, et captivos nos ducit in lege peccati, ipsa sit lex quam Apostolus iram dicit operari. Operatur enim sine dubio iram ei, quem captivum duxerit in lege peccati. Ubi autem lex ista non fuerit, certum est quod ibi nec prævaricatio erit. Qui vero sub ista lege fuerint, consequenter nec hæredes erunt. Quod et si de Lege Moysi commemorari quis velit, et dicere quia iram operatur, pro eo fortassis solo hoc poterit affirmare quod peccantem in se aut lapidari continuo, aut cremari ignibus jubet, vel si quod aliud peccantibus decernitur in Lege supplicium : ut pœna ipsa quæ peccanti infertur ex Lege, ira nunc ab Apostolo nominata videatur. Similiter et de prævaricatione, ut non omnem prævaricationem generaliter in hoc loco astruat appellatam, sed ejus qui in Lege positus deliquerit : ut gravius delictum videatur ejus qui per Legem prohibitus peccat, quam ejus qui nulla fuerit lege commonitus. Sed et illud videndum est,

[1] I Tim. II, 14. — [2] Rom. III, 27. — [3] Id. VII, 22, 23.

quia non dixit Apostolus quod ubi Lex fuerit, ibi et prævaricatio, sed ait : « Ubi autem non est Lex, nec prævarica-» tio[1]. » In quo ostendit quod prævaricatio quidem esse omnino non possit, nisi Lex fuerit; non tamen si Lex sit, omni genere etiam prævaricatio erit. Potest enim fieri ut sit Lex, et prævaricatio non sit : non potest tamen fieri ut prævaricatio sit, ubi Lex non est. Nam et si Moysi Legem ponamus, non continuo omnes qui sub Moysi Lege vixerunt, in prævaricatione facti sunt : alioquin simul et Prophetas, et omnes justos videmur involvere. ...

V. « Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promis-» sio omni semini, non ei quod ex Lege est tantum, sed et » ei quod ex fide est Abrahæ, qui est pater omnium nostrum » (sicut scriptum est : Quia patrem multarum gentium po-» sui te[2];) ante eum cui credidit Deum, qui vivificat mor-» tuos, et vocat ea quæ non sunt; tanquam ea quæ sunt[3]. » Et in superioribus distinctionem dedit mercedis et gratiæ, dicens mercedem rem debiti esse; gratiam autem nullius esse debiti, sed benevolentiæ beneficium. Et in præsenti ergo loco ostendere volens Deum hæreditatem promissionum non ex debito, sed per gratiam dare, dicit quia hæreditas a Deo his qui credunt, non ex mercedis debito, sed fidei munere concedatur. Sicut enim (ut exempli causa dixerim,) hoc quod subsistimus non potest intelligi quasi ex operis nostri mercede subsistamus, sed evidenter Dei munus est quod sumus, et gratia conditoris, qui esse nos voluit : ita et si hæreditatem promissionum Dei capiamus, divinæ gratiæ est, non alicujus debiti aut operis merces. Quod si forte videatur hoc ipsum quod dicitur ex fide, non esse gratis, quippe si offerenda sit fides prius ab homine, et ita a Deo gratia promerenda : audi quomodo in aliis etiam de hoc idem Apostolus docet. Etenim ubi enumerat dona Spiritus,

[1] Rom. IV, 15. — [2] Genes. XVII, 4. — [3] Rom. IV, 16, 17.

quæ dicit secundum mensuram fidei credentibus dari, ibi inter cætera etiam donum fidei asserit per Spiritum sanctum tribui[1]. Post multa namque ita etiam de hoc dicit : « Aiii » fides in eodem Spiritu[2] : » ut ostendat quia etiam fides per gratiam datur. Sed et alibi idem Apostolus docet dicens : « Quia a Deo vobis datum est non solum ut credatis in Chris- » tum, sed etiam ut patiamini pro illo[3]. » Invenis hoc et in Evangeliis designari, ubi Apostoli intelligentes quod ea quæ ex homine est fides, non potest esse perfecta, nisi addita fuerit etiam ea quæ ex Deo est, dicunt ad Salvatorem : « Auge nobis fidem[4]. » Ex quibus omnibus apertissime comprobatur quod hic dicit Apostolus : « Ideo ex fide, ut secun- » dum gratiam firma sit promissio[5] : » quia etiam fides ipsa qua credere videmur Deo, dono in nobis gratiæ confirmatur. Hæc autem est gratia quam invenire sicut thesaurum magnum meretur si quis beatus est[6]. Hanc invenit Noe; et ideo scriptum est de eo : « Noe autem invenit gratiam in con- » spectu Domini Dei[7]. » Hanc invenerat gratiam et Moyses; et ideo dicebat ad Deum : « Si inveni gratiam in conspectu » tuo[8]. » ... Sed et hoc notandum est quod ait : « Ideo ex fide, » ut secundum gratiam firma sit promissio, » quasi ostendere volens quod si ex Lege esset, et non ex gratia promissio, firma non esset; nunc autem idcirco firma sit, quia non ex Lege, sed per gratiam. In quo ego puto quod tale aliquid intelligi velit, quia quæ ex Lege sunt, extra nos sunt : quæ autem per gratiam, intra nos habentur. Verbi causa, quæ in Lege scripta sunt, calamo et atramento in membranis vel chartulis scripta sunt : quæ autem ex gratia descendunt, per Spiritum Dei in corde nostro descripta sunt, sicut idem ipse Apostolus minister hujus gratiæ in aliis desi-

[1] I Cor. XII, 8. — [2] Ibid. 9. — [3] Philip. I, 29. — [4] Luc. XVII, 5. — [5] Rom. IV, 16. — [6] Prov. III, 13, 14, 15. — [7] Gen. VI, 8. — [8] Exod. XXXIII, 13.

gnat, et dicit : « Epistola nostra vos estis, inscripta non »atramento, sed Spiritu Dei vivi; non in tabulis lapideis, »sed in tabulis cordis carnalibus[1]. » Ideo, ut mihi videtur, firmiora dicit ea quæ per gratiam, quam ea quæ ex Lege sunt : quia illa extra nos sunt, et hæc intra nos : et illa in fragili materia consistunt, ita ut facile possint exolescere : hæc vero Dei Spiritu inscripta, et in animæ penetralibus impressa, firmitatem perpetuitatis obtineant. Talibus ergo litteris promissionis inscribitur anima quæ fidem suam Deo velut ceras obtulerit præparatas, ut in his Dei gratia dignanter possit inscribi : et ideo hujusmodi fides reputatur ad justitiam, quæ capax gratiæ cœlestis extiterit. Hoc autem contingit semini Abrahæ, non ei tantum quod ex Lege est, sed et ei quod ex fide est. Multo enim Abrahæ nobilior ex fide est, quam ex carne successio, quia non ex carne, sed ex fide justificatus esse memoratur. Si enim non ex fide, sed ex semine danda successio est, conveniens erit et Ismaelis posteritatem, et eos qui ex Cethura descendunt, ad permissionum sacramenta perduci. Quod utique non recipitur, sed sola Legis ac fidei posteritas introducitur.... Bene autem de Abraham non dixit : Pater omnium; sed ait : «Pater om» nium nostrum[2] : » id est, non qui ex Lege descendimus, sed qui ex fide a Lege succedimus. Et quia omnium qui hujusmodi sunt pater est, merito promissionis divinæ sententiam in consequentibus posuit dicens : «Sicut scriptum est : Quia »patrem multarum gentium posui te, ante eum cui credi» dit Deum[3]. » Si ergo pater futurus esse promittitur multarum gentium, non immerito pater et eorum qui ex Gentibus, et eorum qui ex circumcisione veniunt, nominatur. Et recte addidit ex sua interpretatione Apostolus : « Ante »eum cui credidit Deum : » hoc est, pater positus est multarum gentium ante ipsum Deum cui credidit, cujus pro-

[1] I Cor. III, 3. — [2] Rom. IV, 16. — [3] Ibid. 17.

missiones, et a quo signaculum fidei in circumcisione suscepit. Quomodo ergo circumcisio patrem sibi proprie defendit Abraham, cum ille ipse Deus, qui ei circumcisionem dedit, multarum eum gentium posuerit patrem?... Addidit autem in subsequentibus : « Qui vivificat mortuos, et vocat » ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt[1]. » Mortuos hic secundum animæ peccatum intelligemus, quoniam « anima, » *inquit*, quæ peccat, morietur[2]. » Sicut enim in morte corporali pereunt sensus, ut ne quis ultra per corpus, neque auditum, neque odorem, aut gustum recipiat, vel tactum : ita et qui spiritales sensus in anima perdiderit, ut non videat Deum, neque audiat verbum Dei, neque suavem odorem capiat Christi, neque gustet bonum Dei verbum[3], neque manus ejus pertractent de verbo vitæ[4], hujusmodi homines merito mortui appellantur. Tales invenit nos adventus Christi, sed vivificavit per gratiam suam, sicut et alibi dicit idem Apostolus : « Et nos cum mortui essemus delictis » et peccatis nostris, simul cum illo resuscitavit nos[5]. » Vis autem tibi et de Scripturis Propheticis approbari quod omnes qui idola colunt, et confidunt in eis, mortui sunt? Audi David quomodo dicit : « Simulacra Gentium argentum et » aurum, opera manuum hominum. Os habent, et non lo- » quentur : oculos habent, et non videbunt : aures habent, » et non audient. » Et post aliquanta : « Similes, *inquit*, » fiant eis qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis[6]. » Vides mortuos esse, et similes simulacris effectos eos qui colunt ea, et qui confidunt in eis. Unde diligentius intueamur si forte sicut hi qui colunt idola et confidunt in eis, similes eis fieri dicuntur : ita et hi qui verum Deum colunt, et confidunt in eo, similes ei fiant. Et hoc est fortassis quod in initiis homo, cum propositum fuisset ut ad imaginem et

[1] Rom. IV, 17. — [2] Ezech. XVIII, 4, 20. — [3] Hebr. VI, 5. — [4] I Joan. I, 1. — [5] Ephes. II, 5. — [6] Psalm. CXIII, 4 et seqq.

similitudinem Dei fieret, ad imaginem quidem factus est[1], similitudo autem dilata est ob hoc ut prius confideret in Deum, et ita fieret ei similis, et ipse audiret quia similis ei fiet omnis qui confidit in eum. Hæc per excessum quemdam sociavimus his quæ de mortis genere disseruimus, ut manifestius fieret quibus modis Deus vivificat mortuos. Sed et quod in consequentibus dicit, « Et vocat ea quæ non sunt, tanquam » ea quæ sunt[2], » quomodo intelligi debeat, videamus. Frequenter et in aliis exposuimus quod Deus solus est qui dicit : « Ego sum qui sum[3] : » et una est illa Dei substantia quæ semper est : cui si quis se adjunxerit, unus fit cum eo spiritus[4], et per illum qui semper est, etiam ipse esse dicitur. Qui vero longe est ab eo, nec participium ejus sumit, ne esse quidem dicitur, sicut eramus nos Gentes priusquam ad agnitionem veritatis divinæ veniremus : et ideo dicitur Deus vocare « ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. » Inter eos enim qui sunt, id est, qui participationem habent ejus qui est, Abraham, et Isaac, et Jacob, et cæteri sancti numerantur. Quod si gentes credendo in fidem veniunt Abrahæ, consequenter pronunciat Apostolus quod Deus vocaverit « ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt[5]. » Potest tamen etiam illud adverti, ut in hoc loco erga laudes Dei Apostolus latius videatur effusus, et initium primæ ejus creaturæ cum admiratione memorasse, cum ex nihilo esse fecit universa, et ea quæ non erant, virtute potentiæ suæ tanquam quæ essent et subsisterent evocavit : et ita ei in creando nihil fuisse difficile, ut cum nihil existeret, omnia subito vocata ita affuissent tanquam quæ semper extiterint. ...

VI. « Qui[6] contra spem in spem credidit, ut fieret pater » multarum gentium, secundum quod dictum est ei : Sic » erit semen tuum sicut stellæ cœli, et arena maris. Et non

[1] Gen. I, 26, 27. — [2] Rom. IV, 17. — [3] Exod. III, 14. — [4] I Cor. VI, 17. — [5] Rom. IV, 17. — [6] Ibid 18, 19, 20, 21, 22.

» infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum jam » emortuum, cum fere centum esset annorum, et emortuam » vulvam Saræ. In repromissione etiam Dei non hæsitavit dif» fidentia : sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, et » plenissime sciens quia quæcumque promisit, potens est et » facere. Ideo et reputatum est illi ad justitiam[1]. » Merito et more sibi solito ubi de fide tractat, Apostolus conjungit et spem, sciens fidei spem inseparabiliter cohærere, sicut et in Epistola ad Hebræos idem docet dicens : « Est autem fides » sperandarum rerum substantia, indicium non apparen» tium[2]. » Et iterum in hac eadem ad Romanos Epistola in posterioribus dicit : « Spe autem salvi facti sumus. Spes au» tem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, » quid sperat ? Si vero quod non videmus speramus, per pa» tientiam expectamus[3]. » Quod ait, « Spe salvi facti su» mus, » hoc idem est quod alibi dicit, quia « per fidem » salvati sumus[4] : *et*, Fides tua te salvam fecit : *et*, Secun» dum fidem tuam contingat tibi[5]. » Quæ utique illis dicuntur qui credentes in Jesum spem gesserunt ab eo se posse curari. Sicut autem Abraham « contra spem in spem credi» dit[6], » ita omnes qui per fidem filii sunt Abraham, contra spem in spem credunt de singulis quibusque quæ credunt, sive de resurrectione mortuorum, sive de hæreditate regni cœlorum. Hæc enim, quantum ad naturam humanam spectat, contra spem videntur : quantum autem ad potentiam Dei, in spem creduntur; exemplo Abraham credentis quia « quæcumque promisit Deus, potens est et facere[7] : » Si tamen his qui credunt maneat fides, spes, et charitas. Et puto quod prima salutis initia, et ipsa fundamenta fides est : profectus vero et augmenta ædificii spes est : perfectio autem et culmen totius operis charitas : et ideo « major om-

[1] Genes. xv, 5. — [2] Hebr. xi, 1. — [3] Rom. viii, 24, 25. — [4] Ephes. ii, 8. — [5] Matth. ix, 29, 22. — [6] Rom. iv, 18. — [7] Ibid. 21.

» nium dicitur charitas[1]. » Igitur Abraham « contra spem in » spem credidit, ut pater fieret multarum gentium[2] » quæ futuræ essent sicut stellæ cœli, non solum multitudine, sed et claritate : quique promittenti fideliter credens, « non, » *inquit*, infirmatus est fide[3]. » Quod dicit, « non infirma- » tus est, » ostendere mihi videtur esse quamdam infirmitatem in fide. Quod si est infirmitas, est sine dubio et sanitas, sicut et in aliis ostendit, cum dicit : « Increpa illos » acriter, ut sani sint in fide[4]. » Beatus ergo est qui non infirmatur in fide. Si vero quis infirmetur, curam ejus describit Apostolus cum dicit : « Infirmantem autem in fide as- » sumite, non in disceptationibus cogitationum. Nam alius » credit manducare omnia : qui autem infirmus est, olera » manducet[5]. » Per quod utique designat verbi olera præbenda esse ei qui infirmatur in fide, ne plena fidei doctrina cunctantibus in ea et quodammodo ægrotantibus ingeratur. Sana autem fides dicitur quæ perfecta est, et cui nihil deest : et ipsa est quæ credit manducare omnia, id est, quæ capere potest omnia : quam qui habet, spiritalis appellatur, et dijudicat omnia, et in nullo sermone scandalizari potest[6]. Considera sane, si secundum ea quæ de fide dicimus, etiam de charitatis augmentis similiter possimus intelligere, ita ut dicamus et de charitate, sicut ille dixit, « Si habeam om- » nem fidem[7], » Si habeam omnem charitatem : et illum habere omnem charitatem, qui omnia illa habuerit quæ propria charitatis sunt, sicut dicit Apostolus : « Charitas patiens » est, benigna est, non inflatur, non æmulatur, non ambi- » tiosa est, non perperam agit, non irritatur : omnia tolerat, » omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet[8], » et cætera his similia. Quæ si quis habeat, recte mihi videtur dici quod habeat omnem charitatem : quæ charitas sine dubio ex his

[1] I Cor. XIII, 13. — [2] Rom. IV, 18. — [3] Ibid. 19. — [4] Tit. I, 13. — [5] Rom. XIV, 1, 2. — [6] I Cor. II, 15. — [7] Id. XIII, 2. — [8] Ibid. 4, 5, 7.

singulis ab Apostolo supra memoratis partibus constat. Similiter autem et de misericordia, et pietate, cæterisque virtutibus arbitror dici posse. Et forte per hæc singula sicut de fide dictum est, quia « fides reputata est ad justitiam[1], » ita et de charitate dici potest, quia reputata est charitas ei ad justitiam, aut pietas, aut misericordia. Sed videamus jam ea quæ consequuntur. « Et non, *inquit*, infirmatus est » in fide, nec consideravit suum corpus jam emortuum, » cum fere centum annorum esset, et emortuam vulvam » Saræ : in repromissione etiam Dei non hæsitavit diffiden» tia, sed confortatus est fide[2]. » Quantum quidem ad simplicem pertinet intellectum, evidentem protulit rationem quod Abraham cum audiret sibi a Deo sobolem repromitti, non respexit ad emortuas centenarii corporis vires, de quo utique nequaquam sperari poterat ulla successio : sed potentiam promittentis intuitus, nihil difficile esse credidit in his quæ promittebat Omnipotens : sed dedit, inquit, gloriam Deo[3], intelligens solius Dei esse munus, ubi humanæ fœcunditatis jura cessaverant. Merito igitur dedit gloriam Deo, qui naturæ fuerat desertus auxiliis. Hæc, ut dixi, quantum ad simplicem intelligentiam pertinet, sufficienter dicta videbuntur. Si vero quis objiciat nobis : Quomodo poterit Abraham in centenario annorum numero positus emortui corporis dici, qui posteaquam suscepisset Isaac, et defuncta esset Sara, quæ cum nonagenaria conceperat, et vixerat annis centum viginti septem; postea etiam quam annorum quadraginta factus Isaac accepit Rebeccam, post ista omnia scribitur : « Et apponens Abraham accepit uxo» rem cui nomen Cethura : et peperit ei Zamram, et Jecsan, » et Madan, et Madiam, et Jesboch, et Sue[4] ? » Quomodo ergo videbitur emortui corporis, qui multo senior effectus quam tunc erat, et uxorem accipere, et sex liberos potuit

[1] Rom. IV, 9. — [2] Ibid. 19, 20. — [3] Ibid. — [4] Genes. XXV, 1, 2.

procreare? Quas objectiones ut decenter possimus excludere, expositionem emortui corporis illo transferimus, ut dicamus Abraham non infirmitate ætatis emortuum, sed secundum illam virtutem quam sancti in semetipsis primo implentes, etiam cæteros habere monent, et dicunt: » Mortificate membra vestra quæ sunt super terram[1]. » Nam et absurdum puto si hoc bonum quod in se Paulus habuit... (neque enim aliis imperaret quod ipse non fecerat,) si, inquam, hoc bonum quod Paulus habuit, Abraham tantum Patriarcham, quem etiam suum patrem dicit Apostolus[2], non credamus habuisse. Fuit ergo etiam in illo mortificatio ista membrorum : non incitabatur luxuria, non urebatur libidine, sicut illi de quibus Apostolus dicit : « Melius est nubere, quam uri[3]. » Hoc idem erat et in Sara, quia defecerant Saræ fieri muliebria[4]. Non enim erat in illa lascivia muliebris, aut incontinentiæ dissolutio, neque in usum libidinis præcipitabantur inviti : sed ubi audiunt tantam posteritatis spem, et sobolis suæ gloriam cœlo et sideribus exæquandam, ubi hæc audiunt, non aspiciunt ad propria bona, ad continentiæ gratiam, ad membrorum mortificationem, sed hæc omnia quæ sibi lucra ducebant, arbitrantur detrimenta, ut Christum lucrifaciant[5]. Sed fortassis errasse me credis, quod cum de posteritate Abraham et semine ejus dicere debuerim, de Christo dixerim. Non erramus, sed cum Apostolo loquimur. Ipse enim hæc de Christo dicta esse interpretatur cum dicit : « Scriptum est : Tibi dabo » terram hanc, et semini tuo. Non dixit : Et seminibus, tanquam in multis : sed, Semini tuo, tanquam in uno, qui » est Christus[6]. » Vides ergo quomodo nos Apostolus docet sic Dominum locutum esse ad Abraham, ut in semine suo Christum intelligeret debere sentiri : et ob hoc puto quod

[1] Colos. III, 5. — [2] Rom. IV, 1. — [3] I Cor. VII, 9. — [4] Gen. XVIII, 11. — [5] Philip. III, 7, 8. — [6] Galat. III, 16.

adjecerit Apostolus, et dixerit : « Dans gloriam Deo[1]. » Non enim tantum gloriæ Abraham potuisset offerre de nativitate Isaac, quantam dare potuit gloriam Deo, si intellexit Christum de suo emortuo jam et vitiis defæcato corpore nasciturum. Sed et tu si mortifices membra tua quæ sunt super terram[2], si abjecto omni fervore libidinis emortuum serves et nullis obnoxium vitiis corpus, potes etiam tu fructus ex eo optimos generare, potes generare Isaac, quod est gaudium : et hic est primus spiritus fructus : potest semen tuum, id est, opera tua ascendere ad cœlum, et effici opera lucis, et stellarum fulgori splendorique conferri, ut cum dies resurrectionis affuerit, tanquam stella a stella differas in claritate[3]. Amplius adhuc dico : potes si tam purus mente, tam sanctus corpore, tam immaculatus actibus fueris, etiam ipsum generare Christum, secundum illum qui dicebat : « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis[4]. » Et sic ipse de se Dominus dicit : « Qui fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est[5]. » Quæ ergo erit mater Jesu, nisi cujus vulva emortua est? ut ita demum parturiat filios castitatis, sicut et mulier de qua dicit Apostolus : « Salva autem erit per filiorum generationem, si permanserit in fide et castitate[6]. » Unde etiam pro his convenienter additum puto : « Et reputatum est ei ad justitiam[7]. » Quomodo enim non ad justitiam reputaretur ei, qui non solum in fide, sed et in omnibus virtutibus perfectionem tenebat?

VII. « Non est autem scriptum propter ipsum tantum, » quia reputatum est ei ad justitiam, sed et propter nos, » quibus reputabitur credentibus in eum qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus » est propter delicta nostra, et resurrexit propter justifica-

[1] Rom. IV, 20. — [2] Coloss. III, 5. — [3] I Cor. XV, 41. — [4] Galat. IV, 19. — [5] Matth. XII, 50. — [6] Tim. II, 15. — [7] Rom. IV, 22.

» tionem nostram[1]. »... Velim sane requirere quid est quod in hoc loco Apostolus Deum nominans, cui credimus, et cui Abraham credidit, non dixit, *Credentibus* in Deum excelsum, vel, *credentibus in eum* qui fecit cœlum et terram, vel, *in eum* qui fecit Angelos, cæterasque cœlestis gloriæ virtutes; sed ait: « Qui suscitavit Dominum Jesum » a mortuis. » Qua ergo de causa ad comparationem fidei Abrahæ titulus iste resurrectionis Domini assumitur requiramus. Numquid Abraham in eum crediderat qui suscitavit Dominum Jesum a mortuis, cum Jesus tunc nondum fuisset resuscitatus a mortuis? Velim ergo considerare quid visum sit Paulo promittenti nobis quia sicut Abrahæ reputata est credenti fides ad justitiam, ita et nobis reputabitur credentibus in eum qui suscitavit Jesum Dominum nostrum a mortuis. In quo ego pro parvitate sensus mei illud adverto, quod multo sit magnificentius in laudibus Dei resuscitasse Jesum Dominum nostrum a mortuis, quam fecisse cœlum et terram, creasse Angelos, et cœlestes condidisse virtutes. Illud enim fuit facere quæ non erant, hoc autem reparare quæ perierant. Illud fuit nondum deleta instituere, hoc jam deleta restituere. Illud denique jussione, hoc passione perfectum est. Sed hujus tanti tamque magnifici mysterii in fide Abrahæ forma et imago præcesserat. Ille enim crediderat cum offerre unicum juberetur, quia et a mortuis eum suscitare potens esset Deus : crediderat etiam quod non illi tantum Isaac res tunc gereretur, sed et semini ejus, qui est Christus, plena sacramenti veritas servaretur. Inde denique gaudens unicum offerebat, quia in eo non interitum posteritatis, sed reparationem mundi, et innovationem totius creaturæ, quæ per resurrectionem Domini restituta est, cogitabat : et ideo dicit Dominus de eo, quia « Abraham pater » vester exultavit ut videret diem meum : et vidit, et gavi-

[1] Rom. IV, 23, 24, 25.

» sus est[1]. » Hoc ergo modo competenter videbitur habita comparatio fidei Abraham, et eorum qui credunt in eum qui suscitavit Dominum Jesum : quia quod ille futurum credidit, a nobis creditur factum. Simul autem et illud ostenditur quod hæreticis non placet, quia Deus cui credidit Abraham, et fidem ejus ad justitiam reputavit, ipse est qui et Dominum Jesum resuscitavit a mortuis : nec relinquitur locus ut alius Deus Legis, alius Domini nostri Jesu Christi pater intelligatur[2]. Sed adhuc requiramus, cum sint quamplurima quæ Christus esse dicitur, (nam et sapientia, et virtus, et justitia, et verbum, et veritas, et vita ipse appellatur[3],) cur potissimum de resurrectione ejus in fide nostra Apostolus faciat mentionem. Dicit in aliis idem Apostolus, quia « cum Christo coexcitavit nos Deus, et simul cum ipso » sedere fecit in cœlestibus[4]. » Hoc est ergo quod admonet : Si creditis Christum surrexisse a mortuis, credite etiam vosmetipsos cum ipso pariter surrexisse : et si creditis quia sedet ad dexteram Patris in cœlis, etiam vosmetipsos credite jam non in terrenis, sed in cœlestibus collocatos : et si creditis vos Christo commortuos, credite quia et convivetis ei[5] : et si creditis quia Christus mortuus est peccato, et vivit Deo, etiam vos mortui estote peccato, et vivite Deo. Et hoc est quod auctoritate Apostolica protestatur, et dicit : « Si » consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi » Christus est in dextera Dei sedens : quæ sursum sunt sa- » pite, non quæ super terram[6] : » quia qui hæc agit, hic se ostendit credere in eum qui suscitavit Jesum Dominum nostrum a mortuis : et huic vere fides reputatur ad justitiam. Neque enim possibile est ut habenti in se aliquid injustitiæ possit justitia reputari, etiam si credat in eum qui suscitavit Dominum Jesum a mortuis. Injustitia namque cum jus-

[1] Joan. VIII, 56. — [2] Rom. IV, 3. — [3] I Cor. I, 24, 30. Joan. I, I, et XIV, 6. — [4] Ephes. II, 6. — [5] Rom. VI, 8, 10, 11. — [6] Coloss. III, 1, 2.

titia nihil potest habere commune, sicut nec lux cum tenebris, nec vita cum morte[1]. Ita ergo et credentibus quidem Christo, nec tamen deponentibus veterem hominem cum actibus suis injustis fides reputari non potest ad justitiam[2]. Simili autem modo possumus dicere, quia sicut injusto non potest justitia reputari, ita nec impudico pudicitia, nec iniquo æquitas, nec avaro liberalitas, nec impio pietas reputari potest, donec vetusta vitiorum indumenta non abjicit, et « novum se induit hominem, qui secundum » Deum creatus est, et renovatur in agnitione Dei ad imagi» nem ejus qui creavit eum[3]. » Propterea enim et in sequentibus adjungit et dicit de Domino Jesu : « Qui traditus est, » *inquit*, propter peccata nostra, et resurrexit propter jus» tificationem nostram[4] : » ut ostendat quia ea pro quibus Christus traditus est, etiam nos abhorrere debeamus, et abjicere. Si enim propter peccata nostra traditum eum credimus, quomodo non alienum nobis et inimicum ducitur omne peccatum, pro quo Redemptor noster traditus memoratur in mortem? Nam si nobis aliqua rursum societas cum peccato, aut amicitia fiat, ostendimus quod nihili ducamus mortem Christi Jesu, amplectentes et sequentes ea quæ ille expugnavit et vicit. Idque totum simul connectens Apostolus, tanquam corpus ipsum peccati, indumentum veteris hominis appellavit, quod deponendum suadet his qui credunt ei qui suscitavit Dominum Jesum a mortuis, ut abjecto indumento injustitiæ induant se Dominum Jesum[5], qui est verum justitiæ indumentum, ut merito credentibus fides ad justitiam reputetur. « Traditus est *ergo* propter pec» cata nostra, et resurrexit propter justificationem nos» tram[6]. » Etenim si consurreximus cum Christo, qui est justitia, et in novitate vitæ ambulamus, et secundum justitiam

[1] 2 Cor. VI, 14, 15. — [2] Coloss. III, 9. — [3] Ibid. 10. — [4] Rom. IV, 25. — [5] Coloss. III, 9, 10. — [6] Rom. IV, 25.

vivimus, surrexit nobis Christus ad justificationem nostram. Si vero nondum deposuimus veterem hominem cum actibus suis [1], sed in injustitia vivimus, audeo dicere quod nondum nobis resurrexit Christus ad justificationem, nec traditus est propter peccata nostra. Si enim hoc credo quomodo illud amo, pro quo ille pertulit mortem? Si hoc credo quod ille ad justificationem meam surrexit, quomodo mihi injustitia placet? Justificat ergo eos Christus tantummodo qui novam vitam exemplo resurrectionis ipsius susceperunt, et vetusta injustitiæ atque iniquitatis indumenta velut causam mortis abjiciunt. ....

VIII. «Justificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum »per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem et ac»cessum habemus per fidem in gratiam istam in qua sta»mus, et gloriamur in spe gloriæ Dei [2]. » Apertissime per hoc eum qui intellexit quid sit ex fide et non ex operibus justificari, ad pacem Dei quæ superat omnem mentem [3], in qua et summa perfectionis consistit, invitat. Sed ut diligentius sensum perspiciamus Apostoli, quid sibi velit pacis nomen, et ejus pacis quæ per Dominum nostrum Christum est, perquiramus. Pax dicitur ubi nemo dissidet, nemo discordat, ubi nihil hostile, nihil barbarum geritur. Nos ergo qui aliquando fuimus inimici Dei, sequentes hostem et tyrannum Diabolum, nunc si illius arma projicimus, et signum Christi et crucis ejus vexilla suscipimus, pacem utique habemus ad Deum, sed per Dominum nostrum Jesum Christum qui nos per hostiam sanguinis sui reconciliavit Deo, sicut scriptum est: « Cum essemus inimici Dei, reconciliati »sumus per sanguinem crucis Filii ejus [4]. » Et alibi idem Paulus addidit his dicens: «Rogamus pro Christo, reconci»liamini Deo [5]. »Si quis ergo habet pacem ad Deum, et re-

[1] Coloss. III, 9. — [2] Rom. V, 1, 2. — [3] Philip. IV, 7. — [4] Rom. V, 10.— [5] 2 Cor. V, 20.

conciliatus est per sanguinem Christi, ultra non contingat ea quæ inimica sunt Deo. Vis autem audire quæ sunt ista quæ inimica sunt Deo? Paulus ipse te docet, qui ait : « Sapientia carnis inimica est Deo : Legi enim Dei non est subjecta[1]. » Si ergo carnaliter sapias, vel vitam tuam cupiditatibus carnis exponas, et affluentia deliciarum resolvaris, aut si de Legis intellectu carnaliter et non spiritaliter sentias, et hæc assertionibus humana arte quæsitis, magis quam spiritali gratia et intellectu subtiliore defendas, per sapientiam carnis inimicus efficeris Deo. Nec solus hæc Paulus in suis litteris scribit : audi et Jacobum fratrem Domini similia protestantem, cum dicit : « Qui voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituetur[2]. » Sed et Joannes paria testatur : « Filioli, *inquit*, nolite amare mundum, neque ea » quæ in mundo sunt : quoniam omne quod in mundo est, » concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, » et superbia vitæ, quæ non est ex Deo[3]. » Igitur in quo hæc sunt, non potest habere pacem ad Deum, sed rursum inimicitias suscitat, illas pro quibus solvendis Christus advenit, sicut et idem Apostolus dicit de Christo : « Ipse est enim » pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem » sepis solvens, inimicitias in carne sua : legem mandatorum » in decretis evacuans, ut duos conderet in semetipso, in » uno novo homine faciens pacem[4]. » Quod si Christus advenit ut inimicitias solveret, pacem faceret, ad dissidentes nos propter sepem malitiæ quam peccando texuimus, reconciliaret Deo peccati sepe resoluta : qui iterum ad peccata convertitur, sine dubio rursus inimicitias reparat, et sepem dissensionis intexit, et per hæc opus Christi solvit, et crucem passionis ejus evacuat. Sed nos « justificati ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum

[1] Rom. VIII, 7. — [2] Jacob. IV, 4. — [3] I Joan. II, 15, 16. — [4] Ephes. II, 14, 15.

» Christum [1]. » Habeamus pacem ut ultra non adversetur caro spiritui, nec Legi Dei obsistatur a lege membrorum. Non sit in nobis *Est et Non* [2] : sed unum dicamus omnes, eadem sapiamus, nec intra nosmetipsos, nec extrinsecus ad invicem habeatur ulla dissensio, et tunc pacem habebimus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum. Illud autem certissime sciendum est, quia omnis in quo est malitiæ vitium, nunquam potest habere pacem. Dum enim semper cogitat quomodo lædat proximum suum, dum semper nocendi artes requirit, nunquam mens ejus in pace consistit. Quod si requiras a me quomodo justus potest habere pacem, qui impugnatur a Diabolo, qui tentationum bella sustentat, ego ipsum magis supra omnes cæteros habere dixerim pacem. Vide enim et Apostolus quam observanter scribat. Non dixit : « Justificati igitur ex fide, pacem habeamus, » et siluit; sed adjungit : « Pacem habeamus ad Deum [3] : » sciens quia bellum contra Diabolum pacem præstat ad Deum, et tunc magis in pacem Dei venimus, quando adversum Diabolum persistimus impacati, et quando adversum carnis vitia dimicamus. Denique et Jacobus Apostolus ita dicit : « Resistite Diabolo, et fugiet a vobis : appropinquate Deo, » et appropinquabit vobis [4]. » Vides et ipsum ita sensisse, quod tunc appropietur Deo, quando resistitur Diabolo. « Pa- » cem *ergo* habeamus ad Deum per Dominum nostrum Je- » sum Christum [5]. » Et addidit : « Per quem et accessum ha- » bemus in gratiam istam in qua stamus [6]. » Quomodo accessum habemus ad gratiam per Dominum nostrum Jesum Christum, ipse Salvator dicit : « Ego sum ostium [7] : » et, « Nemo venit ad Patrem, nisi per me [8]. » Per ipsum ergo qui ostium est, accessum habemus ad gratiam. Sed videamus quale est ostium, ut sciamus quales esse debeant qui

[1] Rom. v, 1. — [2] 2 Cor. I, 17, 18, 19. — [3] Rom. v, 1. — [4] Jacob. IV, 7, 8. — [5] Rom v, 1. — [6] Ibid. 2. — [7] Joan. x, 9. — [8] Id. XIV, 6.

intrent per ipsum, et accessum habeant ad gratiam. Istud ostium veritas est, et per ostium veritatis non possunt introïre mendaces. Et rursum istud ostium justitia est, et per ostium justitiæ non ingrediuntur injusti. Istud ostium dicit: «Discite a me quia mitis sum et humilis corde[1].» Per ostium ergo humilitatis et mansuetudinis nec iracundus ingreditur, nec superbus. Si quis itaque est qui secundum Apostoli verbum, per Dominum nostrum Jesum Christum accessum vult habere in gratiam Domini[2], in qua Paulus, et si qui sunt similes ejus, stare se dicit, oportet eum ab his omnibus quæ supra memoravimus esse purgatum. Alioquin non patietur hoc ostium introïre eos per se qui ea quæ a se aliena sunt gerunt, sed continuo clauditur et transire per se non sinit dissimiles sibi. Hoc nimirum est quod et illis quinque insipientibus virginibus accidit, quæ quoniam oleum bonorum operum in vasculis suis non collegerant, venientes post moras, clausum ostium invenerunt[3]. Nec enim poterant insipientes animæ per ostium introïre sapientiæ, et accessum habere in gratiam. Bene autem Apostolus Paulus in gratia stare se dicit, qui et alibi dixit: « Abundantius autem quam omnes illi laboravi : non autem ego, sed gratia » Dei mecum[4]. » Unde si quis est alius qui laboret abundantius, et qui glorietur in infirmitatibus suis, qui in periculis sæpe versetur, « periculis maris, periculis fluminum, periculis latronum, periculis in falsis fratribus[5], » et in his omnibus stet semper in fide, iste similiter stare dicitur in gratia. Sed et quod sequitur : « Et gloriamur in spe gloriæ » Dei[6], » quale sit videamus. Movet me cur non dixerit gloriari se in gloria Dei, sed *in spe gloriæ Dei :* in quo deesse quidem aliquid elocutionis videtur, ita ut subaudiri debeat, *in spe* videndæ *gloriæ Dei.* Edocet autem nos per hæc, sicut

[1] Matth. XI, 29. — [2] Rom. V, 1, 2. — [3] Matth. XXV, 8, 10. — [4] 1 Cor. XV, 10. — [5] 2 Id. XI, 26. — [6] Rom. V, 2.

et alibi ipse dicit, quia « quæ sperantur, æterna sunt; quæ » autem videntur, temporalia [1]. » Nam vidisse dicitur et Moyses gloriam Dei [2]; vidisse dicitur et populus in consecratione domus Domini gloriam Dei Israel [3]. Sed et de hujusmodi gloria quæ videri potuit, ausus est Paulus, qui erat mysteriorum Dei gnarus, pronunciare, quod illa gloria destruetur, quæ etiam in vultu Moysi videbatur [4]. Hæc autem gloria quæ speratur, de qua dicit : « In spe gloriæ Dei [5], » nunquam destruetur. Est enim talis de qua idem Apostolus dicit loquens de Christo : « Qui est, *inquit*, splendor » gloriæ et figura expressa substantiæ ejus [6]. » Hujus ergo gloriæ videndæ spem gerunt hi de quibus dictum est, « Beati » mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt [7] » tunc cum jam aufugerit dolor, et tristitia, et gemitus [8], et cum ea quæ in speculo nunc videntur et in ænigmate, destruentur, et manebunt illa quæ sunt facie ad faciem [9].

IX. « Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationi- » bus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patien- » tia vero probationem, probatio vero spem, spes autem » non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus » nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis [10]. » Primus statim sermo capituli hujus ambiguitatis aliquid continet : non enim habet in consequentibus ad quid referri debeat quod dixit : « Non solum autem. » Unde vide si possimus hoc modo ambiguitatem elocutionis absolvere. Quoniam in superioribus multa nobis per Dominum nostrum Jesum Christum præstita esse perdocuit, ut cum dicit justificatos nos esse ex fide per Dominum nostrum Jesum Christum, et per ipsum accessum habere in gratiam istam, per ipsum

[1] 2 Cor. IV, 18. — [2] Num. XVI, 43. — [3] Levit. IX, 23. 3 Reg. VIII, 11. — [4] 2 Cor. III, 7. — [5] Rom. V, 2. — [6] Sap. VII, 26. Hebr. I, 3. — [7] Matth. V, 8. — [8] Apocal. XIII, 4. — [9] 1 Cor. XIII, 12. — [10] Rom. V, 3, 4, 5.

etiam gloriari in spe gloriæ Dei[1]; ad hæc omnia quæ dicta sunt, referri puto debere, « Non solum autem : » hoc est, Non solum autem quæ supra dixi; sed et hoc quod gloriamur in tribulationibus nostris, per Dominum nostrum Jesum Christum habemus. Cæteris etenim in tribulatione tristantibus, nos gratiæ ipsius virtute roborati, in tribulationibus gloriamur. Didicimus namque novam ex eruditione ipsius disciplinam, ut per tribulationes bonum patientiæ capiamus : habentes vero patientiæ bonum probabiles judicemur : et per patientiam multarum tribulationum probati, spem futuræ a Deo remunerationis habeamus : quæ spes, quia certa et vera est, non confundit sperantes. Fidem namque et spem consequitur charitas Dei, quæ omnium major est[2], et non solum replet mentem nostram, sed et abundat ac diffunditur in cordibus nostris, pro eo quod non humana a nobis arte acquiritur, sed per gratiam sancti Spiritus infunditur. Hæc secundum sermonis ipsius vel litteræ consequentiam pro adapertione Apostolici eloquii explanata sint. Nunc jam quid interior sensus contineat requiramus. Et primo de gloriatione videamus quod dixit : « Gloriamur in tribulationibus nostris[3]. » Sermo enim gloriationis interdum laudabiliter in Scripturis, interdum culpabiliter ponitur. Etenim cum dicit Jeremias : « Hæc dicit Dominus : Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, neque glorietur dives in divitiis suis : sed in hoc glorietur qui gloriatur, intelligere et agnoscere me, quia ego sum Dominus qui statuo misericordiam, et justitiam super terram[4] : » in uno eodemque capitulo gloriationem et laudabiliter et culpabiliter posuit. Nam si quis (inquit) gloriatur vel in sapientia sua, vel in fortitudine, vel in divitiis, culpabiliter gloriatur : si quis vero in agnoscendo Dominum

[1] Rom. v, 1, 2. — [2] I Cor. XIII, 13. — [3] Rom. v, 3. — [4] Jerem. IX, 32, 24.

gloriatur, et in intellectu judiciorum ejus, et misericordiæ, et justitiæ, laudabiliter gloriatur. Cum ergo sermo iste ad utrumque respiciat, requirendum nobis est in quibus recta gloriatio sit, et in quibus minus recta gloriatio. Quod ita demum poterimus agnoscere, si naturas rerum competenti distinctione teneamus. Quod autem dicimus tale est. Omnia quæ sunt vel aguntur, aut bona sunt, aut mala, aut indifferentia. De quibus quamvis latior haberi debeat disputatio, tamen quantum ad præsentem locum sufficit proferemus. Bona illa certum est proprie dici, quæ ad virtutes animi pertinent; et mala ea sola definiri, quæ ad malitiam spectant, et contra Legem Dei aguntur : cætera vero indifferentia esse, id est, neque bona, neque mala nominanda, ut sunt divitiæ, species corporis, et fortitudo vel proceritas, atque ea quæ corporis usibus serviunt. Si quis igitur distinctionem diversitatis hujus ignorat, et gloriatur in his quæ non sunt vere bona, nec ad virtutem animi pertinent, culpabiliter gloriatur. Paulus vero qui in his erat peritissimus, cum dixisset, quia « gloriamur in tribulationibus nostris [1], » ne forte putaretur in rebus indifferentibus et mediis gloriari, reddit continuo rationem, et ostendit quod gloriatio sua, quam in tribulationibus habet, ad virtutes animi pertineat. Dicit enim, quia « tribulatio, *pro qua glorior*, patientiam » operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem, » spes vero non confundit, quia charitas Dei diffusa est in » cordibus nostris per Spiritum sanctum [2] : » et in his edocet quod per succedentes sibi virtutes gloriatio tribulationum usque ad sancti Spiritus culmen ascendat, sicut et alibi dicit : « Qui gloriatur, in Domino glorietur [3]. » Neque ergo in sapientia propria, neque in fortitudine, neque in divitiis, sed in solo Deo convenit gloriari. Sed fortasse dicat : Nunquid non sapientia ad virtutes animi spectat? Et cur culpa-

[1] Rom. v, 3. — [2] Ibid. 3, 4, 5 — [3] I Cor. I, 31.

bile ducitur in sapientia gloriari? Vide ergo quam cautus est Scripturæ sermo, qui impolitus videtur et agrestis. Non dixit: « Non glorietur sapiens in sapientia [1], » et siluit; sed ait: « Non glorietur sapiens in sapientia sua. » Qui enim in sua, et non in Dei sapientia gloriatur, culpabiliter gloriatur, quia et alibi dicit Propheta: « Væ his qui sapientes sunt » apud semetipsos, et in conspectu suo eruditi [2]. » Dei ergo sapientia est Deum cognoscere, et intelligere misericordiam ejus, et judicium, et justitiam quam fecit super terram, in quo qui gloriatur [3], in Domino gloriatur. Humana vero sapientia non potest scire et intelligere Dominum, neque agnoscere judicia, et misericordiam, et justitiam ejus quam fecit super terram; et ideo indifferens est, et media. Potest enim fieri ut ex hac humana sapientia eruditus quis, ad intelligentiam divinæ sapientiæ paratior veniat, et in hac exercitatus ad illam capacior fiat. Simili modo qui utitur cæteris quæ media esse diximus, fortitudine duntaxat, vel divitiis: quæ dum media sunt, hoc est, dum non in opere Dei quis fortis est, neque in misericordiis pauperum dives, gloriari neque in fortitudine, neque in divitiis debet. Si vero ista quæ media sunt, ad animi virtutem, et ad fructum boni operis convertantur, gloriatione digna efficiuntur: sicut rursum si ad malum opus conferantur, ut per divitias quis opprimat pauperem, et per fortitudinem prosternat infirmum, jam non hæc media, sed mala esse putantur. Idcirco igitur natura sui indifferentia et media dicuntur, quia et ad malum opus sociata, mala dici possunt, et bonis operibus juncta, bona appellari. Sine hac vero inclinatione ad alterum e duobus, qui ea bona dicunt, imperiti et ignari rationabilium definitionum appellationumque credendi sunt. Abusive tamen et fabrum dicimus sapientem, et gubernatorem, et architectum, et mulierem texendi sa-

[1] Jerem. IX, 23. — [2] Isai. V, 21. — [3] Jerem. IX, 24.

pientem nominamus. Quod ergo in præsenti capitulo Apostolus dicit, « quia tribulatio patientiam operatur[1], » si patientiam unam esse ex animi virtutibus constat, tribulatio sine dubio quæ virtutes animi parit, neque mala, neque indifferens, sed bona appellanda est. In tantum autem, sicut supra diximus, patientia virtus animi dicenda est, ut per patientiam dicat probationem nostri fieri, et per probationem spem dari: quæ utique quoniam in Deo sita est, qui virtutum omnium pater est, non confundit sperantem[2]. Simul enim cum spe et charitatis abundantiam tenet, quæ primo loco, quia *major omnium est charitas*[3] spiritui copulatur. Quod si quis nobis occurrat, et dicat medium esse et indifferens tribulationem, quoniam quidem invenimus etiam malos et impios tribulari, et non continuo, quia tribulantur pro malis actibus suis virtus animi tribulatio eorum reputanda est: vide si possimus hoc modo respondere, quod tribulatio quidem proprie sanctorum est; impiorum autem et injustorum tribulatio flagella appellentur. Denique in psalmo sic dicit: « Multæ tri» bulationes justorum[4] » De istis autem ait: « Multa flagella » peccatoris[5]. » Et fortassis propterea tribulatio et angustia ad sanctos pertinet, quia ipsi sunt qui arctam et angustam viam incedunt, et propterea tribulari dicuntur. Quod etiam in ipso Domino, qui vera est via quam sancti incedunt, intellexisse Apostolos arbitror, cùm ad eum dicerent: « Turbæ » te comprimunt et coarctant, magister[6]. » Tribulationes ergo justorum non solum eas debemus accipere quæ extrinsecus veniunt ex istis rebus quas indifferentes vel medias supra diximus, id est, vel damnis, vel languoribus, vel ex quolibet corporis cruciatu: sed et in eo quod etiam in requie positi semetipsos affligunt, et atterunt resistendo voluntatibus suis, refrenando libidinem, coercendo licentiam

[1] Rom. v, 3. — [2] Ibid. 4, 5. — [3] I Cor. XIII, 13. — [4] Psalm. XXXIII, 20. — [5] Id. XXXI, 10. — [6] Luc. VIII, 45.

et omnia quæ ad bonum continentiæ pertinent profligando, secundum hunc ipsum qui dixit : « Macero corpus meum, » et servituti subjicio, ne forte cum aliis prædicavero, ipse » reprobus efficiar[1]. » Et hoc modo justorum tribulatio non potest indifferens dici, sed aperte bona, per quam bona virtutis implentur. Injusti vero etiam si tribulentur, quod magis a Scriptura flagella diximus appellari, quoniam nihil in his ipsis flagellis et correptionibus secundum virtutem animi gerunt, nihil ad patientiam ducunt, nec probationem per patientiam sperant; idcirco in illis non tribulatio quæ ad hæc bona pervenit, sed flagella, ut Scriptura voluit, nominanda sunt, etiam si abusive aliquando et super injustos dici tribulationis nomen invenias. Ut autem scias quia justorum tribulatio non angustat animi virtutem, sed potius dilatat, audi et ipse Paulus Corinthiis scribens quomodo ista distinguat : dicit enim ita : « In omnibus tribulationem pati» mur, sed non angustamur : dejicimur, sed non perimus[2]. Vides quoniam se tribulationem pati non in uno, sed in omnibus dicit, hoc est, et in his quæ forinsecus accidunt, et ab aliis inferuntur; et in his quæ ipse intra semetipsum pro corporis continentia, et optimarum institutionum laboribus perfert : et propterea dicit, quia « in omnibus tribulationem patimur, sed non angustamur. » Neque enim angustari potest qui virtutibus dilatatur. Et ut adhuc quod dicimus hoc modo clarius fiat, ipse Paulus scribit in consequentibus: « Scio et humiliari, scio et abundare, (in omnibus, et ad » omnia imbutus sum ;) et saturari, et esurire, et abundare, » et penuriam pati[3]. » Igitur si verum est illud quod superius dixit, « in omnibus tribulationem patimur[4], » certum est hoc ab eo indicari, quia et cum penuriam patitur, tribulatur; et cum abundat, nihilominus tribulatur. Tribulatur autem in penuria, quia deest : in abundantia vero, quia

[1] I Cor. IX, 27. — [2] 2 Id. IV, 8. — [3] Philip. IV, 12. — [4] 2 Cor. IV, 8.

semetipsum refrenat, ne per abundantiam resolvatur, vel ne minus competenter ea quæ videntur abundare dispenset. Sic et cùm esurit, et cùm saturatur, et cum persecutiones patitur, et cum in requie degit. Àtque hoc modo qui in his omnibus tribulatur, recte in tribulationibus suis gloriatur: ex quibus sine dubio nascitur patientia, quæ probabilis effecta pariat spem, quæ eum charitati conjuncta spiritui sancto consociet. Quod autem dixit: « Charitas Dei diffusa » est in cordibus nostris [1], » diligentius considerandum est in quorum cordibus Dei charitas diffundatur. Ego puto quod in illorum qui jam non habent « spiritum servitutis iterum » in timore [2], » sed et illorum in quibus « perfecta charitas » foras mittit timorem [3], » et quibus spiritus *adoptionis* datur, qui clamet in cordibus eorum, « Abba [pater] [4]. » Non est ergo cujuscumque hominis nisi perfecti, et talis qualis erat Paulus, in cujus corde diffundatur charitas Dei « per Spi» ritum sanctum. »...

X. « Adhuc enim Christus, cum essemus infirmi, secun» dum tempus pro impiis mortuus est. Vix enim pro justo » quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori [5]. » Plenius volens virtutes charitatis ostendere quam diffusam in cordibus nostris dixerat per Spiritum sanctum [6], quibus hoc causis intelligere deberemus exposuit, edocens nos quod Christus non pro piis, sed pro impiis mortuus est. Impii namque eramus antequam converteremur ad Deum; et Christus utique mortem pro nobis antequam crederemus excepit: quod proculdubio non fecisset, nisi nimiam erga nos habuisset et abundantissimam charitatem vel ipse Dominus noster Jesus Christus moriendo pro impiis, vel Deus Pater Unigenitum suum pro impiorum redemptione tradendo. Cum enim vix aliquis pro justo moriatur, et dubitet

[1] Rom v, 5. — [2] Id. VIII, 15. — [3] 1 Joan. IV, 18. — [4] Rom. VIII, 15. — [5] Id. V, 6, 7. — [6] Ibid. 5.

unusquisque mortem subire etiam si mortis justa sit causa, quantus est hic, et charitas ejus erga nos quanta pensanda est, qui secundum illud tempus quo passus est, pro impiis et injustis mortem perpeti non refugit? In quo utique summæ illius divinæ bonitatis indicium est. Nisi enim esset hic ex illa veniens substantia, et illius Patris Filius, de quo dictum est, quia « nemo bonus, nisi unus Deus Pater[1], » tantam utique erga nos bonitatem non potuisset ostendere. Unde quia ex hoc tantæ bonitatis indicio ipse esse hic agnoscitur bonus, pro hoc bono forsitan quis et audeat mori. Cum enim cognoverit unusquisque tantam erga se bonitatem Christi, charitatemque ejus habuerit in corde diffusam, non solum mori pro hoc bono, sed et audacter mori desiderabit. Quod rebus ipsis et operibus sæpe videmus impleri, cum hi in quorum cordibus abundanter diffusa est charitas Christi, sponte etiam et cum omni audacia semetipsos persecutoribus offerunt, et nomen Christi, audiente mundo, coram Angelis et hominibus confitentur, ut non solum injuriam pati pro nomine ejus, sed et mortem pro hoc bono subire audeant, quam vix pro justo quis perfert. Est enim amor vitæ hujus tantus, ut etiam cum justa causa mortis advenerit, vix unusquisque mortem patienter accipiat. Justa autem causa mortis videtur, cum naturæ lege defertur : et quamvis justum sit conditione mortalitatis, vix tamen amplectitur animus naturæ legibus cedere. « Vix » *ergo* pro justo quis moritur[2]. » Nam pro bono audet quis mori, et audacter occumbit, præcipue si intellexit, quia cum adhuc secundum tempus impii essemus et infirmi, ipse prior pro nobis mortuus est. Et quomodo non qui hæc sibi ab illo præstita prius esse cognoscit, mortem quam ille malis impendit, hic bono reddat?... Sola ergo mors est pro Deo, quæ cum omni audacia suscipitur : omnis autem re-

[1] Marc. x, 18. — [2] Rom. v, 7.

liqua mors vix toleranter subitur etiam si justa sit, et humanæ conditionis lege descendat.

XI. « Commendat autem suam charitatem Deus in nobis: » quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro » nobis mortuus est, multo magis nunc ergo justificati in » sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum[1]. » Cum dixisset in superioribus, quia « Christus secundum tempus » adhuc pro impiis mortuus est[2], » nunc ostendere ex hoc vult Dei charitatis erga homines magnitudinem, quia si erga impios et peccatores tanta extitit, ut pro salute eorum unicum Filium daret, quanto magis erga conversos, et emendatos, et, ut ipse ait, suo sanguine redemptos largior et diffusior erit? Non puto sane quod otiosa sit apud Paulum varietas ista verborum, quod aliquando infirmos, aliquando impios, aliquando peccatores nominat, pro quibus Christum mortuum dicit: et quamvis imperitum se fateatur in sermone, non tamen arbitror quod in his ille per imperitiam, sed potius per profundam scientiam variaverit[3]. Per hæc namque tria omne peccati colligitur genus. Aut enim ignorans Deum quis, peccat in tenebris, et vocatur impius: aut volens servare mandatum, vincitur fragilitate carnis, et illecebris præsentis vitæ decipitur, et infirmus appellatur: aut sciens volensque contemnit mandatum, et odit disciplinam Dei, ac projicit sermones ejus post se, et peccator nominatur[4]. Atque ita Paulus qui se imperitum (ut diximus) in sermone profitetur[5], in tribus his diversitatibus universa, pro quibus Christus prædicatur mortuus esse, complexus est. .... « Commendat *ergo* suam charitatem » Deus in nobis[6]. » Hic *Commendat*, vel confirmat intelligitur, vel amabilem facit pro beneficiis præstitis. Quod enim « Christus, cum adhuc peccatores essemus, pro nobis

[1] Rom. v, 8, 9. — [2] Ibid. 6. — [3] 2 Cor. xi, 6. — [4] Psalm. xlix, 17. — [5] 2 Cor. xi, 6. — [6] Rom. v, 8.

» mortuus est[1], » spem nobis dat quod multo magis nos a peccato purgatos et justificatos, ab ira quæ imminet peccatoribus salvabit per ipsum : et qui alienos et inimicos ita dilexit, ut pro nobis ad mortem Unicum suum daret, multo magis suos effectos, et reconciliatos sibi, æterna salute donabit. Quomodo autem Christus pro nobis mortuus sit, et quomodo cum sit agnus Dei, tulerit peccatum mundi[2], et infirmitates nostras portaverit, et pro nobis doluerit[3], sæpe a nobis in aliis dicta sunt locis, ubi adhibuimus et ea quæ in sæcularibus historiis feruntur, quod etiam apud ipsos nonnulli pestilentias, vel turbines, aliaque his similia perhibentur morti se objiciendo repulisse, et patriam, vel gentem suam imminentis cladis excidio liberasse. Quæ quidem quam vere scripta sint, vel quid rationis habeant, si vera sunt, Dei est nosse solius. Nullus tamen ipsorum, de quibus ista narrantur, ne ficto quidem sermone totius mundi peccata absolvisse perhibetur, nisi Jesus solus, « qui cum » esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est esse se » æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit[4], » et secundum voluntatem Patris forma servi suscepta, obtulit victimam pro universo mundo, tradens sanguinem suum principi hujus mundi, secundum sapientiam Dei, « quam nemo principum hujus mundi cognovit : si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent[5], » nec sanguis ille quem sitierant, non tam sitim, quam vires eorum extingueret, regnumque destrueret : nec accideret eis illud quod Dominus in Evangelio dicit : « Ecce nunc princeps » hujus mundi judicatus est[6]; » et illud : « Ecce videbam » Satanam sicut fulgur cadentem de cœlo[7]. Multo ergo, *inquit*, magis justificati nunc in sanguine ejus, salvi erimus

[1] Rom. v, 8, 9. — [2] Joan. I, 29. — [3] Isai. LIII, 4. Matth. VIII, 17. — [4] Philip. II, 6. — [5] I Corinth. II, 8. — [6] Joan. XVI, 11. — [7] Luc. x, 18.

» ab ira per ipsum[1]. » In superioribus quidem dixerat : « Jus-» tificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum[2] : » et nunc dicit : « Multo magis nunc justificati in sanguine ip-» sius, salvi erimus ab ira per ipsum[3]. » Ex quo ostendit, quod neque fides nostra sine Christi sanguine, neque sanguis Christi nos sine fide nostra justificat; ex utroque tamen multo magis sanguis Christi nos, quam fides nostra justificat. Et ideo mihi videtur, cum in superioribus simpliciter dixerit, « Justificati ex fide[4], » hic addidisse; « Multo » magis ergo nunc justificati in sanguine ejus[5], » ut doceret, quod ab ira ventura etiam si fides nostra nos salvet, etiam si opera justitiæ, super hæc tamen omnia multo magis sanguis Christi salvos nos faciat ab ira ventura. ... Ira itaque est, cui traditur unusquisque pro mensura et merito peccatorum, Deo tamen, secundum quod scriptum est in septuagesimo septimo Psalmo, non accendente omnem iram suam[6]. Quis enim sufferre posset si omnem iram adversum peccatores accenderet Dominus, cum tam terribile sit illud quod in cantico Moysi pronuntiatur, ubi dicit : Quia « ignis » accensus est in furore meo, et ardebit usque ad infernum » inferiorem : comedet terram et nascentia ejus, conflagra-» bit fundamenta montium[7]? » Intuere ergo quia ignis iste qui de ira vel de furore Domini accenditur, terram et infernum inferiorem comedit, et opera terrena consumit : conflagrat etiam non excelsa montium, sed fundamenta, id est, non sublimes animas, neque cœlestes sensus, sed humi atque in terram dejectos, vel etiam in profundum terræ, ut sunt montium fundamenta, demersos. Paululum ergo etiam de ira oportuit disseri, ut apertius nosceretur a quibus nos malis Christi sanguis eripuit.

XII. « Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus

[1] Rom. v, 9. — [2] Ibid. 1. — [3] Ibid. 9. — [4] Ibid. 1. — [5] Ibid. 9. — [6] Psalm. LXXVII, 38. — [7] Deut. XXXII, 22.

» Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati, salvi » erimus in vita ipsius. Non solum autem, sed et gloriamur » in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem » nunc reconciliationem accepimus[1]. » Quod dicit, « Cum » inimici essemus, reconciliati sumus Deo, » evidenter ostendit non esse aliquam substantiam, quæ secundum definitionem Marcionis vel Valentini naturaliter inimica sit Deo: alioquin si quod inimicum est, naturæ esset, et non voluntatis, reconciliationem utique non haberet. Ubi autem ex inimico quis amicus efficitur, certum est quod dum ea opera agit quæ non amat Deus, inimicus est Dei, et unusquisque tam gravis et tam odibilis inimicus efficitur, quam multiplicaverit opera inimicitiis digna. Sunt ergo mensuræ et gradus quidam in his peccatorum qualitate vel quantitate distincti, qui inimici sunt Deo. ... Quomodo enim reconciliatus est, qui quæ inimici sunt gerit? Paulus ergo merito de se et sibi similibus dicit, quia « cum inimici essemus, re- » conciliati sumus per mortem Filii ejus[2]. » Grandis pudor est, ubi talis reconciliatio facta est, ubi inimicitias inter Deum et homines non sermo peccatoris, sed sanguis intercessoris absolvit, iterum nos converti ad inimicitias, et agere ea quæ odit ille, quem nobis nisi effusio sanguinis sacri reconciliaverat nemo. ... Igitur mors ejus mortem inimicitiæ dedit ei quæ erat inter nos et Deum, et reconciliationis initium. Resurrectio autem ipsius et vita salutem credentibus contulit, sicut et alibi Apostolus dicit de Christo: « Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel; » quod autem vivit, vivit Deo[3]. » Peccato mortuus dicitur, non suo : neque enim peccatum fecit : sed ipse peccato mortuus est, id est, velut qui morte sua peccato ipsi intulerit mortem[4]. Vivere autem dicitur Deo, ut et nos non nobis, neque nostræ voluntati, sed Deo vivamus, ut ita de-

[1] Rom. v, 10, 11. — [2] Ibid. 10. — [3] Id. 6, 10. — [4] I Petr. II, 22.

mum in vita ipsius salvi esse possimus[1], secundum eum qui dixit : « Vivo autem, jam non ego; vivit vero in me Chris- » tus[2]. » Quod vero similiter ut in superioribus posuit : « Non » solum autem, sed et nunc gloriamur in Deo[3], » et nihil addidit ad « Non solum autem, » similiter ut superius intelligendum est de his dictum quæ supra comprehensa sunt : id est, quod non solum « cum inimici essemus, reconci- » liati sumus Deo per mortem Filii ejus[4], » et non solum « in vita ipsius salvi erimus, sed et nunc gloriamur in Deo » per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem recon- » ciliationem accepimus. » Non autem sine causa addidit, *Nunc*, cum potuisset dicere : « Sed et gloriamur in Deo per » Dominum nostrum Jesum Christum, per quem reconcilia- » tionem accepimus : » sed ut ostenderet gloriationem nobis non solum in futuro, sed et in præsenti datam de agnitione Dei, et emendatione vitæ, et errorum correctione, sicut et in aliis idem Apostolus dicit : « Spem ha- » bentes et præsentis vitæ, et futuræ[5] : » præsentis, quod honestior et emendatior est; futuræ, quod æterna est.

[1] Rom. v, 10. — [2] Galat. II, 20. — [3] Rom. v, 11. — [4] Ibid. 10, 11. — [5] Tim. IV, 8.

LIBER QUINTUS.

I. « Propterea sicut per unum hominem peccatum in » hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et sic » in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes pec» caverunt. Usque ad Legem enim peccatum erat in hoc » mundo. Peccatum autem non imputatur, cum lex non » est. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, in » eos qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis » Adæ, qui est forma futuri[1]. » Postea quam edocuit differentiam fidei et Legis, et eorum qui per fidem justificantur, atque eorum qui promissiones quæ ad patres factæ fuerunt, non possunt sperare per Legem : cumque aperuisset arcani secreta mysterii, quod « cum inimici essemus » Deo, per mortem Filii ejus reconciliati sumus[2], » nunc et causas vel cur inimici fuerimus, vel cur morte Filii Dei indiguerit ista reconciliatio consequenter exponit : ut intuentes quanta nobis præstiterit Jesus, imo pro nobis quanta pertulerit, radicatiore erga eum fide, et inseparabili charitate teneamur. Ideo ergo licet non usquequaque patefactam, indicat tamen nobis et alterius secreti rationem dicens : « Propterea sicut per unum hominem peccatum introivit in hunc mundum, et per peccatum mors[3], » et cætera. ... Hoc quod videtur deesse in his quæ supra diximus secundum elocutionis ordinem, tarde quidem, sed in posterioribus redditur, ubi dicit : « Sed non sicut delictum, ita » et donatio. Si enim unius delicto mortui sunt multi, multo

[1] Rom. v, 12, 13, 14. — [2] Ibid. 10. — [3] Ibid. 12.

» magis gratia Dei, et donum, in gratia unius hominis Jesu » Christi in plures abundavit[1]. » Ex his completa [sunt] quæ defuisse in superioribus videbantur : nec multum interest quod ibi in omnes homines dixerit pertransisse peccatum, hic vero donum et gratiam Jesu Christi in plures abundasse, cum et omnes homines plures esse intelligantur, et plures omnes intelligi non videatur absurdum, maxime cum in subsequentibus dicat apertius : « Sicut per unius delictum » in omnes homines in condemnationem; ita et per unius » justitiam in omnes homines ad justificationem vitæ[2]. » Et ut evidentius ostenderet omnes homines, et multos homines idem esse, addidit his : « Sicut enim per inobedientiam » unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per » unius obedientiam justi constituentur multi[3]. » Et quod superius omnes dixerat homines, hic eodem sensu multos nominavit. Nisi si quis dicat, quod magis permiscere et confundere volens Apostolus id quod superius aperuerat, ne (ut diximus) dissolveret ac relaxaret audientes, eos quos ante *omnes* dixerat, hic *plures* nominavit, ut et illud quod *omnes* dixit, ad eos tantummodo traheretur, qui donum Christi gratiæ consecuti sunt, qui tamen non pauci, sed plures sunt. Etenim moris est Apostolo Paulo, cum de benignitate Dei, et ineffabili ejus bonitate aliqua patefecerit, rursum propter negligentiores quosque auditores paululum velut exasperare quæ dixit, et metum aliquem remissioribus intentare, ut cum de fine omnium Corinthiis disputans ait : « Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et » in Christo omnes vivificabuntur[4]; » et paulo post : « Deinde » finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, » et cætera. Pro quibus verens ne quis divitias bonitatis Dei, et patientiæ, et longanimitatis contemnens[5], secundum duritiam suam

[1] Rom. v, 15. — [2] Ibid. 18. — [3] Ibid. 19. — [4] I Cor. xv, 22, 24. — [5] Rom. II, 4, 5.

et cor impœnitens thesaurizaret sibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, addidit post illa quæ de fine dixerat : « Nolite seduci. Corrumpunt mores bonos colloquia » mala. Expergiscimini justi, et nolite peccare. Ignorantiam » enim quidam habent, ad confusionem vobis dico [1]. » Agit ergo tanquam prudens dispensator verbi : et cum venerit ad ea loca, in quibus de Dei bonitate dicendum est, propter segniores quosque et occultius hæc et obscurius profert, ne forte (ut diximus) divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnant, et iram sibi thesaurizent in die iræ, in quam necesse est incurrere omnes qui sibi hujusmodi gesta thesaurizaverint [2]. Etiam tu post hæc videris quid fiat. Sed et quod ait, « Usque ad Legem enim peccatum erat » in hoc mundo : peccatum autem non imputatur cum lex » non est [3], » hoc videtur ostendere, quod usque ad legem, hoc est, usquequo Christus veniret qui tollit peccatum mundi, peccatum erat in mundo [4]. Manifestum est autem peccatum non posse imputari, ubi lex non est quæ arguat peccatorem. « Regnavit autem mors [5], » quæ per peccatum fuerat ingressa, « usque ad Moysen, » hoc est, usquequo Lex permansit, « in eos qui peccaverunt secundum similitudi» nem peccati Adam, » per quem mors ipsa accepit ingressum; « qui Adam forma futuri est, » non secundum quod prævaricatus est, sed secundum hoc quod sicut per ipsum mors, ita per novissimum Adam vita ingressa est in hunc mundum [6] : et sicut per illum in omnes homines condemnatio, ita et per Christum in omnes homines justificatio [7]. Hæc de ipsius eloquii Apostolici continentia dicta sint. Videamus nunc quid etiam interior habeat intellectus. Sed et illud primo in loco admonendum puto, quod videtur mihi Apostolus Paulus in his præcipue locis quæ nunc habentur in

[1] I Cor. xv, 33, 34. — [2] Rom. II, 4, 5. — [3] Id. v, 13. — [4] Joan. I, 29. — [5] Rom. v, 14. — [6] Ibid. 17. I Cor. xv, 22. — [7] Rom. v, 27.

manibus, ita quodammodo hæc loqui, velut si quis fidelis famulus et prudens a rege magno et domino suo introducatur in thesauros regios, et ostendantur ei diversa et magna domicilia, quorum aditus varii sint et incerti, ita ut ei per alium ingressus, et per alium monstretur egressus; interdum autem ex diversis ingressibus ad unum conclave veniatur, ut sæpe in terris quædam videmus exstructa palatia : ostendatur etiam huic qui circumducitur fideli famulo thesaurus argenti regii, et alius auri, lapidum quoque et margaritarum, variorumque monilium, purpuræ etiam regiæ locus, et alius diadematum : demonstrentur adhuc reginæ thalami in multis diversisque mansionibus positi, et tamen singula hæc non penitus ad integrum patentibus januis reserentur, sed ex parte subapertis, ita ut agnoscat quidem thesauros dominicos, et regias opes, nec tamen ad liquidum et ad perfectum singula quæque cognoscat. Post hæc vero iste servus qui tam fidelis habitus est, ut ei rex et dominus opum suarum magnitudinem fecerit innotescere, mittatur ut exercitum congreget regi, delectum habeat, milites probet : pro eo quidem quia fidelis est, ut plures invitet ad militandum, et majorem exercitum congreget regi, necessitatem patietur proferre ex parte quæ viderit : et rursum quia prudens est, et scit necessarium esse abscondere mysterium regis, indiciis quibusdam magis quam relationibus utetur; ita ut potentia quidem regis non lateat; ordinis autem, atque ornatus palatii, et habitus occulta tamen maneat dispensatio. Ita ergo, ut dixi, videtur mihi etiam Apostolus Paulus in his sermonibus facere, et non solum pro eo quod et ipse dicit, quia ex parte sciat, et ex parte cognoscat[1], sed et propter nos qui nec ea quidem quæ ex parte scit capere possumus, temperare sermonem, et uniuscujusque conclave mysterii singulis aut vix binis perstringere et subaperire sermonibus :

[1] Cor. XIII, 9, 12.

et nunc per unum aditum ingressus per alium digredi, nunc ex alio ingressus ad aliud conclave concurrere, ita ut si requiras eum illo aditu quo ingressus est, non invenias egressum. Hæc ergo prius de his quæ Paulus scribit, in mente nostra atque animis ordinantes, nunc jam ad inspicienda et contuenda ea quæ in manibus habentur, pro viribus convertamur. Et primo videamus quomodo « per unum hominem pec-» catum introivit in hunc mundum, et per peccatum mors[1]. » Fortassis enim requirat aliquis, si ante Adam mulier peccavit, de qua dicitur, quia « seducta in prævaricatione facta » est[2]; » et rursum ante ipsam peccavit serpens. Peccavit enim cum dixit mulieri : « Ut quid hoc dixit Deus, ut non » manducetis de omni ligno Paradisi[3]? » Et iterum peccavit, » cum Deus dixerit, quia « quacumque die manducaveritis ex » eo, morte moriemini, » et ille dixerit ad mulierem : « Non » morte moriemini; sed sciebat Deus quia quacumque die » manducaveritis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sic-» ut dii scientes bonum et malum[4]. » Si ergo ante Adam mulier peccavit, et ante mulierem serpens, et in alio loco dicit Apostolus, quia « Adam non est seductus, mulier au-» tem seducta est[5], » quomodo per unum hominem, et non magis per unam mulierem videbitur introisse peccatum? A muliere enim initium peccati, et ante mulierem a serpente, sive a Diabolo, de quo dicitur in Evangelio, quia « ille ho-» micida erat ab initio[6]. » Sed vide in his Apostolum naturæ ordinem tenuisse, et ideo quoniam de peccato loquebatur, ex quo mors in omnes homines pertransierat, successionem posteritatis humanæ quæ huic morti succubuit ex peccato venienti, non mulieri ascribit, sed viro[7]. Non enim ex muliere posteritas, sed ex viro nominatur, sicut et ipse Apostolus in aliis dicit : « Non enim est vir ex muliere, sed mu-

[1] Rom. v, 12. — [2] I Tim. II, 14. — [3] Gen. II, 17. — [4] Ibid. 3, 4, 5. — [5] I Tim. II, 14. — [6] Joan. VIII, 44. — [7] Rom. v, 12.

» lier ex viro[1]; » et iterum : « Sicut enim mulier ex viro, ita » et vir » non ex muliere, sed per mulierem : et ob hoc mortalis posteritas, et corporalis successio, viro potius tanquam auctori, et non mulieri deputatur. ... Neque ergo ex serpente qui ante mulierem peccaverat, neque ex muliere quæ ante virum in prævaricatione facta est, sed per Adam ex quo omnes mortales originem ducunt, dicitur introisse peccatum, et per peccatum mors[2]. Sed hic nimirum est unus homo per quem peccatum introivit, et per peccatum mors[3], quem et alibi ipse Apostolus dicit primum hominem de terra terrenum, secundum vero de cœlo cœlestem, cum exhortatur nos, abjecta imagine terreni, imaginem portare cœlestis[4] : id est, ut secundum verbum Dei viventes renovemur, et reformemur secundum interiorem hominem ad imaginem Dei qui creavit eum[5]. Hic ergo homo qui jam reformatur et reparatur ad imaginem Dei, neque terrenus, neque in hoc mundo est; sed in cœlis esse dicitur conversatio ejus[6] : et ideo secundum eum qui dixit, « Vos autem non estis de » hoc mundo[7], » mors in eum non potest pertransire. Qui autem adhuc in hoc mundo est, et terrenus est, ac terreni imaginem portat, de ipso dicitur, quod per eum peccatum in hunc mundum introivit, et per peccatum mors[8]. Quod si peccatum et mors in hunc mundum introivit, et in hoc mundo habitat, certum est alienos a morte et a peccato esse eos, qui per Christum, vel cum Christo mortui sunt huic mundo, et cum ipso resuscitati, cum ipso etiam sedere in cœlestibus meruerunt[9], conversationem non jam in hoc mundo, sed in cœlis habentes[10]. Unde et pari consequentia ostenditur, quod omnis homo primo « de terra terrenus[11] »

[1] I Cor. XI, 8, 12 — [2] I Tim. II, 14. — [3] Rom. V, 12. — [4] I Cor. XV, 47, 49. — [5] Coloss. III, 10. — [6] Philip. III, 20. — [7] Joan. XV, 19. — [8] Rom. V, 12. — [9] Ephes II, 5, 6. — [10] Philip. III, 20. — [11] I Cor. XV, 47, 49.

est, sicut idem Apostolus alibi dicit; cum imaginem terreni portat, et secundum imaginem terreni ambulat, carnem cogitat, et quæ carnis sunt sapit, et vix aliquando est ut convertatur ad Dominum, et spiritu Dei agatur, atque effectus spiritalis fiat « novissimus Adam in spiritum vivificantem[1].... Et per peccatum, *inquit*, mors: » illa sine dubio mors de qua et Propheta dicit, quia « anima quæ peccat » ipsa morietur[2]: » cujus mortis hanc corporalem mortem umbram merito quis dixerit. Quocumque enim illa incesserit, hanc necesse est subsequi, velut umbram corpus. Quod si objiciat quis quia Salvator peccatum non fecit, nec mors in eo fuit animæ per peccatum, et tamen mortem sustinuit corporalem[3]: respondebimus ei, quia Salvator sicut cum ipse peccatum non fecerit, pro nostra tamen salute per assumptionem carnis ipse dicitur factus esse peccatum[4]: ita et cum mortem istam nulli deberet, nec ei esset obnoxius, pro salute tamen nostra hanc velut umbram illius susceptæ dispensationis, quam supra diximus, sponte, non necessitate suscepit, sicut ipse dixit: « Potestatem habeo ponendi ani» mam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam[5]. » Sed videamus quomodo « in omnes homines pertransiit » mors, in quo omnes, *inquit*, peccaverunt[6]. » Absoluta sententia pronunciavit Apostolus in omnes homines mortem pertransisse peccati, in eo in quo omnes peccaverunt, sicut et alibi, « Omnes enim, *inquit*, peccaverunt, et egent glo» ria Dei[7]. » Et ideo etiam si Abel illum justum dixeris, non potest excusari. « Omnes enim peccaverunt[8]. » Cur enim post dies obtulit, et post Cain obtulit hostiam ex primogenitis, et non ante ipsum, et non statim? Etiam si Enos dicas, qui « speravit invocare nomen Domini[9]. » Cur spera-

[1] I Cor. xv, 45. — [2] Ezech. xviii, 4. — [3] Isai. liii, 9. — [4] 2 Cor. v, 21. — [5] Joan. x, 18. — [6] Rom. v, 12. — [7] Id. iii, 23. — [8] Genes. iv, 3, 4. — [9] Ibid. 26.

vit, et cur non statim invocat, sed dissimulat et moratur? Etiam si Enoch dicas: non scribitur placuisse, usquequo generaret Mathusalem[1].... Sed et de Noe si requiras attentius, invenies quod quingentesimo demum anno scribitur de eo, quia « Noe invenit gratiam in conspectu Domini Dei, » et quia « justus erat in generatione sua, et quia placuit Deo[2]: » quod utique si prius meruisset, nunquam id, opinor, Scriptura divina siluisset. Sed et si quis velit quod bibit vinum, et inebriatus est ac nudatus, reputare[3], inveniet ex his omnibus non immerito ab Apostolo dici, « In quo omnes peccaverunt[4], » etiam si evigilavit Noe a vino suo. Quid autem dicam et de Abraham cui dicitur: « Exi de terra tua, et de co» gnatione tua, et de domo patris tui[5]? » Quod utique non diceretur, si in domo patris Deo placere potuisset. Sed non opus est cum ingenti periculo in his singulos quosque enumerare sanctorum, cum sufficiat et Apostoli sententia quæ mortem dicit in omnes homines pertransisse, et illius qui dixit: « Nemo mundi a sorde, etiamsi unius diei fuerit vita » ejus[6]. » Sed ista mors peccati quæ in omnes pertransiit, cum venisset ad Jesum, et tentasset eum perforare aculeo suo, (aculeus enim mortis peccatum est[7],) repulsa est et confracta. « Vita enim erat[8], » et mors necessario exterminabatur a vita: et tunc ad eam dicitur: « Ubi est mors aculeus » tuus? ubi est mors victoria tua[9]? » Idcirco enim quia omne vicerat, hic dicitur ad eam: « Ubi est mors victoria tua? » Videamus nunc quomodo dictum est: « Usque ad Legem » enim peccatum in hoc mundo: peccatum autem non im» putatur, cum Lex non est[10]. » Illud sæpe jam diximus, in hac Epistola Paulum de multis quidem legibus, sed de na-

[1] Genes. v, 22. [2] Id. vi, 8, 9. — [3] Id. ix, 21. — [4] Rom. v, 12. — — [5] Genes. xii, 1. [6] Job. xiv, 4, 5. — [7] 1 Cor. xv, 56. — [8] Joan. i, 4. — [9] 1 Cor. xv, 55. [10] Rom. v, 13.

turali lege frequentius disputare, quod et in hoc loco præcipue deprehenditur. Usque ad legem enim naturalem peccatum mortuum est. Ergo certo ætatis tempore ubi rationis capax esse quis cœperit, et justi injustique, æqui et iniqui habere discrimen, tunc peccatum, quod prius intra hominem velut mortuum habebatur, reviviscere dicitur, pro eo quod est jam intrinsecus Lex quæ vetet, et ratio quæ ostendat non esse faciendum. Sed ut apertius intelligatur quod dicimus, evidenti utamur exemplo. Scriptum est : « Qui percusserit patrem, vel matrem, morte moriatur : et, qui » maledixerit patri, aut matri, morte moriatur[1]. » Puer ergo parvulus quatuor fere aut quinque annorum si (ut fieri solet,) indignatus virga percutiat patrem aut matrem, quantum ad præceptum mandati spectat, mortem debet. Sed quia Lex in illo nondum est naturalis, quæ eum doceat non debere injuriam facere patri aut matri, nec scit in hoc crimen impietatis admitti : est quidem species peccati quod facit, quia percutit patrem vel matrem, aut maledicit; sed mortuum est in eo peccatum, quia per absentiam naturalis legis, quæ in eo nondum est, peccatum ei non potest reputari. Nondum est enim intra eum ratio tanta, quæ eum doceat hoc quod facit, fieri non debere : et ideo etiam a parentibus non solum non reputatur ad culpam, sed ad gratiam jucunditatemque suscipitur. Et hoc modo consequenter (ut ego arbitror,) intelligi potest quod Apostolus dicit : « Usque ad Legem enim peccatum in hoc mundo[2], » ut subaudiatur, mortuum. « Peccatum autem non imputatur, » cum Lex non est. » Convenit enim secundum hanc expositionem etiam illud intelligi quod dicit Apostolus : « Ego au» tem vivebam sine lege aliquando[3]. » Nam quomodo Paulus sine Lege Moysi invenitur aliquando vixisse, cum ipse de se dicat, quia Hebræus ex Hebræis sit, et octava die circum-

[1] Exod. XXI, 15, 17. — [2] Rom. V, 13. — [3] Id. VII, 9.

cisus statim a nativitate in Moysi legis observantia fuerit? Sed constat eum aliquando, hoc est, in puerili ætate, antequam rationis capax fieret, sine naturali lege vixisse. ... Superest ut etiam illud pro viribus discutiamus quomodo dictum sit: « Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen » in eos qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis » Adæ, qui est forma futuri[1]. » Tertio nunc Apostolus de morte commemorat. Primo ait quod « per peccatum mors » introivit in hunc mundum[2]. » Secundo, « In omnes ho» mines, *inquit*, mors pertransiit. » Nunc vero, « Regnavit, » *inquit*, mors ab Adam usque ad Moysen[3]. » Et sciens esse per hæc singula aliquas differentias, quando quidem introierit, et quando regnaverit, indicavit. Tunc, inquit, introivit, cum primus homo deliquit. Et quomodo introierit dixit. « Per peccatum, » inquit. Et nunc regni ejus tempus ab Adam usque ad Moysen designat: quomodo autem in omnes homines pertransierit non ostendit. Videtur ergo mihi in his describere Apostolus velut tyranni alicujus ingressum, qui voluerit regnum legitimi regis invadere, et primo quidem fauces ipsas et aditus regni occupaverit prævaricatione custodis: tunc deinde cunctorum animos ad se inclinare tentaverit, et maxima ex parte potuerit, et ita indebitum sibi vindicaverit regnum. Hoc ergo per tyrannidem regnante, mittitur dux electus a rege legitimo Moyses, qui occupatos ab eo populos ad civilis imperii jura revocaret, et veri regis uti Legibus edoceret. Ille tunc tyrannus, id est, mors peccati, qui per prævaricationem primi custodis irrepserat, regnabat super omnes illos qui ad eum simili, ut ille primus, prævaricatione declinaverant. Sed iste legitimi principis dux agit omnia quatenus aliquos ex peccati et mortis regno diripiat; et obtinuit tandem ut unam gentem, et si quis se huic voluit sociare, converteret: et

[1] Rom. v, 14. — [2] Ibid. 12. [3] Ibid. 14.

ex præcepto regis primus sacrificia instituit, quibus certa solemnitate oblatis sicut deceret, remitteretur eis peccatum. Et ita demum ex parte aliqua homines cœperunt de regno peccati mortisque liberari. Nam tyrannus ille qui dicitur mors, ab Adam qui primus prævaricatione sui ingressum ei dederat ut in omnes homines pertransiret, regnabat usque ad Moysen istum quem diximus ducem, qui missus a Deo omnium rege regnum ejus cœpit infringere, et sub lege justi principis revocare. « Regnavit ergo mors ab Adam » usque ad Moysen[1], » secundum eam speciem quam supra posuimus, non super omnes, sed « in eos qui peccaverunt » in similitudinem prævaricationis Adæ. » Nam introivit quidem mors in mundum, et in omnes pertransiit, non tamen in omnes regnavit. Aliud est enim pertransire, et aliud regnare. Peccatum enim pertransiit etiam in justos, et levi quadam eos contagione perstrinxit. In prævaricatoribus vero, id est, his qui se ei tota mente ac devotione subjiciunt, regnum tenet, et omni potestate dominatur. « Regnavit ergo mors ab Adam, » qui primus transitum peccato in hunc mundum prævaricando patefecit, « usque » ad Moysen, » id est, usque ad Legem. Per Legem enim purificatio peccatorum cœpit aperiri, et ex parte aliqua tyrannidi ejus obsisti per hostias, per expiationes varias, per sacrificia, per præcepta. Sed quoniam tanta ejus erat dominatio, quæ vires legis excederet, mittuntur in auxilium Legis Prophetæ. Sed et ipsi pervidentes supra vires suas esse tyranni potentiam, adventum præsentiamque ipsius regis exorant, clamantes ad Deum : « Emitte lucem tuam, » et veritatem tuam[2]; » et iterum : « Inclina cœlos tuos, et » descende[3]; » et rursum : « Exurge, Domine, fer opem » nobis[4]. » Affuit ergo Jesus Christus Filius Dei, et « in quo

[1] Rom. v, 14. — [2] Psalm. XLII, 3. — [3] Psalm. CXLIII, 5. — [4] Psalm. XLIII, 26.

» *Lex* infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens » in similitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum in carne[1], » et mundum quidem reconciliavit Deo[2]: exuit autem principatus et potestates tyranni triumphans eas in semetipso[3]. Verum in hæc per excessum quemdam prolapsi videmur : sed ad propositum redeamus. Igitur mors peccati regnavit ab Adam usque ad Moysen, id est, usque ad adventum Christi. Moyses enim Lex appellatur, et Lex (sicut scriptum est) usque ad Joannis baptismum habuit locum, ex quo cœpit Jesus regnum Dei prædicare[4]. ...

II. « Sed non sicut delictum, ita et donum. Si enim unius » delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et do- » num in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abun- » davit. Et non sicut per unum peccatum, ita et donum. » Nam judicium quidem ex uno in condemnationem : gra- » tia autem ex multis delictis in justificationem[5]. » Cum in superioribus dixisset Apostolus de Adam : « Qui est forma » futuri[6]; » videns requiri posse, quia si Adam forma Christi est, ergo et in eo quo peccavit necesse est ut formam Christi habuerit, et in eo quo regnavit mors ab Adam usque ad Moysen : hoc autem de Christo sentire videbatur absurdum, continuo subjungit : « Sed non sicut delictum, » ita et donum : » et incipit ex hoc sermone veluti semetipsum explanare quomodo formam Christi dixerit esse Adam. « Si enim, *inquit*, unius delicto multi mortui sunt, » in Adam videlicet, « multo magis gratia Dei et donum in gra- » tia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit : » id est, si in uno peccante locum mors inveniens in plures potuit diffundi, multo magis gratia Dei, quæ in Christo copiosius et latius abundavit quam mors in Adam, in plures

[1] Rom. VIII, 3. — [2] 2 Cor. V, 19. — [3] Coloss. II, 15. — [4] Luc. XVI, 16. — [5] Rom. V. 15, 16. — [6] Ibid. 14.

diffunditur : et in tantum non est eadem conditio delicti, quæ et doni, ut cum judicium habitum sit de Adam, ex uno ipso delinquente condemnatio in omnes homines venerit; e contrario vero per Christum ex multis delictis, quibus omne genus hominum tenebatur, justificatio data sit in omnes : ut sicut mors per unum regnaverat in delictis, ita et per unius obedientiam vita regnaret per justitiam. Igitur non sine profunda arte dicendi Apostolus formam Christi esse Adam posuit, quæ sit per genus similis, per speciem contraria. Per genus namque similis est forma in eo quod sicut ab uno Adam in plures homines diffunditur, ita et ab uno Christo in plures homines diffundatur. Per speciem vero contraria, quod ex Adam prævaricatione cœpta, « peccatores constituti sunt multi[1]; » Christi vero « obedientia justi constituentur multi. » Quia ergo quatenus forma Christi fuerit Adam; sive in similibus, sive in contrariis, secundum rationem eloquii ipsius explanatum est, nunc etiam quid interioris sensus Apostolus indicet in his, vel potius contegat, videamus. Et quamvis periculosum videatur ea quæ occultius in Apostoli scriptis posita sunt patefacere, tamen, qua ex parte possibile est, indicia quædam ex his divinæ bonitatis colligere non puto absurdum videri. Proposuit Apostolus ostendere quid humano generi intulerit « primus Adam, qui factus est in animam vivam; » *quid etiam* secundus Adam, *qui est* in spiritum vivificantem[2]. » Ex illius, inquit, prævaricatione peccatum apparuit, et per peccatum mors ingressa est in omnes homines[3] : imo, ut servemus Pauli litteris moderationem suam quam in præsenti loco tenuit, in multos homines mors pertransiit[4]. Per obedientiam vero Christi justificatio, et per justificationem vita multo magis in plures abundavit[5]. Et os-

[1] Rom. v, 19. — [2] I Cor. xv, 45. — [3] Rom. v, 12. — [4] Ibid. 15. — [5] Ibid. 19.

tendere vult quod multo sit fortior vita quam mors, et justitia quam peccatum: et per hoc edocere quia si ita peccatum et mors regnare in omnibus potuit, accipiens ex unius hominis inobedientia initium, quanto potentius et dignius per justitiam vita regnabit, initium accipiens per unius obedientiam Christi; Christi, inquam, qui ad hoc opus non conditione, sed sola miseratione permotus accessit. *In forma* enim *Dei*[1] erat, et videns unius hominis delicto mortem regnare per populos, creaturæ suæ non obliviscitur, « nec rapinam ducit esse se æqualem Deo : » hoc est, non sibi magni aliquid deputat quod ipse quidem æqualis Deo et unum cum Patre est, opus vero suum depascitur mors unius hominis ingressa delicto. *Exinanivit* igitur *seipsum*[2] de æqualitate et forma Dei, et *servi* suscepit *formam*, et fit homo, ad quem tentandum auderet quidem venire ille qui regnabat in omnibus, sed intrare non posset. Mortem tamen istam communem suscepit, cum illam peccati, quæ regnabat in omnibus, non receperit : ut sicut « per » hominem mors, ita et per hominem *fieret* resurrectio mor- » tuorum[3] : *et sicut* unius delicto multi mortui sunt, multo » magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu » Christi in plures[4] *abundaret.* » ... Sed dices fortasse : Si uno peccante mors in omnes homines pertransiit, et rursus unius justitia in omnes homines justificatio vitæ pervenit, neque ut moreremur aliquid nobis gestum est, neque ut vivamus, sed est mortis quidem causa Adam, vitæ autem Christus. Diximus quidem jam et in superioribus, quod parentes non solum generant filios, sed et imbuunt : et qui nascuntur, non solum filii parentibus, sed et discipuli fiunt, et non tam natura urgentur in mortem peccati, quam disciplina. Verbi causa enim, si quis a Deo recedens idola colat, nonne continuo etiam filios si genuerit docebit

[1] Philip. II, 6. — [2] Ibid. 7. — [3] I Cor. XV, 21. — [4] Rom. V, 15.

idola venerari, et sacrificia offerre dæmoniis? Hoc secundum Adam facit, et in hoc regnat mors ab Adam, hoc est, a nativitate, usque ad Legis tempus, quo ad discretionem recti pravique operis veniens, capax Christi gratiæ effici potest : et ibi relinquit Adam qui eum vel genuit, vel docuit in mortem, et sequitur Christum, qui eum et docet, et gignit ad vitam. Vis autem scire quia non solum nativitatis, sed et doctrinæ est, in quo mors regnavit ab Adam? Disce hoc ex contrariis. Etenim Dominus Jesus Christus cum venisset quæ perperam gesta fuerant emendare, pro eo quod in mortem generaret illa quæ ex Adam veniebat prima nativitas, introduxit secundam nativitatem quam non tam generationem, quam regenerationem appellavit, per quam sine dubio vitium primæ nativitatis aboleret : et sicut generationi substituit regenerationem, ita et doctrinæ substituit aliam doctrinam. Mittens etenim ad hoc opus discipulos suos, non dixit tantum : Ite, baptizate omnes gentes; sed ait : « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti[1]. » Sciens igitur utrumque esse in culpa, utrique remedium dedit, ut generatio mortalis regeneratione baptismi mutaretur, et impietatis doctrinam doctrina pietatis excluderet. Non ergo nihil peccantibus nobis mors regnavit in nobis : sicut rursum non otiosis nobis, et nihil agentibus vita regnabit in nobis. Sed initium quidem vitæ datur a Christo, non invitis, sed credentibus, et pervenitur ad perfectionem vitæ perfectione virtutum, sicut et in mortem dudum prævaricationis similitudine et vitiorum expletione perventum est....

III. « Si enim delicto mors regnavit per unum : multo » magis qui abundantiam gratiæ et donum justitiæ accipiunt, » in vita regnabunt per unum Jesum Christum[2]. » Si esset

[1] Matth. xxviii, 19. — [2] Rom. v, 17.

sicut delictum ita et donum, dixisset utique Apostolus, quia sicut unius delicto mors regnavit per unum, ita et per unius justitiam vita regnabit per unum Jesum Christum. Nunc autem dicit quia « mors quidem unius delicto regna- » vit per unum. » Qui autem abundantiam gratiæ, et donum justitiæ accipiunt, non solum ultra non regnat in eis mors, (quod et ipsum utique non parvæ est gratiæ,) sed et alia duo eis conferuntur bona : unum, quod pro morte vita in eis regnat Christus Jesus : aliud, quod etiam ipsi regnabunt per unum Jesum Christum. Cum ergo necessaria hæc in eos veniant bona, id est, ut regnum mortis effugiant, et pro morte regnet in eis vita, imo ut et ipsi regnent in vita per unum Jesum Christum, manifestum est quomodo « non sit » ita delictum sicut et donum[1], » et quomodo dicatur : « Multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis » Jesu Christi in plures abundabit[2] : » et illud : « Gratia au- » tem ex multis delictis in justificationem[3] : » sed et hoc quod dicit in præsenti : « Multo magis qui abundantiam » gratiæ, et donum justitiæ accipiunt, in vita regnabunt » per unum Jesum Christum[4] » Dominum nostrum. Quod ergo ait, « Unius delicto mors regnavit per unum[5], » ostendit quia per delictum morti regnum datur, nec potest regnare in aliquo, nisi jus regni accipiat ex delicto. Per quod indicari videtur, quod cum libera a Deo creata sit anima, ipsa se in servitutem redigat per delictum, et velut chirographa immortalitatis suæ, quæ a creatore suo acceperat, morti tradat. « Anima enim quæ peccat, ipsa mo- » rietur[6]. » Ipsa denique anima clamat per Prophetam, dicens : « In pulverem mortis deduxisti me[7]. » Quod utique ei nisi ex delicto non potuisset accidere. Unde evidenter apparet eam per delictum chirographa sui conscripsisse cum

[1] Rom. v, 15. — [2] Ibid. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 17. — [5] Ibid. — [6] Ezech. xviii, 4. — [7] Psalm. xxi, 16.

morte, ut et libertate immortalitatis amissa, jugum peccati, et regnum mortis exciperet. Volens igitur ostendere quanto majora per Christum anima recipit, quam amiserat per Adam, frequentat istos sermones, ut dicat, « Multo magis, » *et*, abundantiam gratiæ, et donum justitiæ, *et*, regnabunt per » unum Jesum Christum[1]. » Quæ omnia utique declarant multo abundantiora esse dona, quam damna. Sed requires, isti quos dicit regnaturos in vita per Jesum Christum, super quos regnabunt. Videtur mihi quod sicut mortis regnum in eos ostendit fuisse quos sibi peccando fecit obnoxios, ita et eorum qui abundantiam gratiæ, et donum justitiæ accipiunt, et per unum Jesum Christum regnaturi dicuntur, regnum ostendat futurum super illos qui eis in eruditione regni Dei subditi fiunt, et, ut ita dicam, qui sapientiæ, et justitiæ, ac vitæ quæ in eis est, et per quam regnant, capaces fuerint inventi. Unde et non otiose videtur mihi Apostolus, qui in cæteris locis dixerat, quia « in omnes homines mors pertransiit[2] : » et iterum : « Gratia Dei » abundavit[3] : » et iterum : « Gratia ex multis delictis in justificationem, » hoc in loco neque omnes, neque multos, neque plures posuisse : sciens ad paucos pertinere istius beatitudinis summam, « qui abundantiam gratiæ, et donum justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum[4]. » ...

IV. « Itaque sicut per unius delictum in omnes homines » in condemnationem; ita et per unius justitiam in omnes » homines in justificationem vitæ[5]. » Jam et superius diximus quod per delictum Adæ velut aditus quidam datus est, quo in omnes homines vel peccatum, vel mors peccati, vel condemnatio perveniret. E contrario ergo Christus aditum justificationis aperuit, per quem vita ingredere-

[1] Rom. v, 17. — [2] Ibid. 12. — [3] Ibid. 15, 16. — [4] Ibid. 17. — [5] Ibid. 18.

tur ad homines : et ideo dicebat de semetipso : « Ego sum » ostium. Per me si quis ingressus fuerit, salvabitur[1]. » Sed de his jam in superioribus satis est dictum. ...

V. « Sicut enim per inobedientiam unius hominis pecca-» tores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam » justi constituentur multi[2]. » ... Peccatores quomodo multi et non omnes videantur, cum idem Apostolus dicat quod *omnes peccaverunt*[3], debemus ostendere. Aliud est peccare, aliud peccatorem esse. Peccator dicitur is qui multa delinquendo, in consuetudinem, et, ut ita dicam, in studium peccandi jam venit; sicut e contrario justus non dicitur is qui semel aut bis aliquid justitiæ fecerit, sed ille qui semper juste agendo, in usu et consuetudine justitiam habet. Nam si quis in cæteris fere omnibus injustus sit, semel autem vel bis aliquid justi operis egerit, iste quidem in eo opere in quo justitiam tenuit, juste egisse dicetur, non tamen ex hoc justus appellabitur. Ita et justus peccasse quidem dicetur si aliquid commiserit aliquando quod non licet, non tamen ex hoc peccator appellabitur, qui peccandi usum et consuetudinem non tenet : sicut et medicus ille non dicitur qui aut leviter raptæ capitis cuti scit imponere araneam, aut qui tumorem vulneris aqua calida foverit, quamvis etiam hoc medicinæ esse videatur : sed ille dicitur medicus qui usum, ac studium, et disciplinam habet medendi. Ex quibus omnibus puto sufficienter ostendi quod aliud sit peccare, aliud peccatorem esse. Omnes enim potest fieri ut peccaverint, etiam si sancti fuerint, quia « nemo mundus » a sorde, nec si unius diei fuerit vita ejus[4]. » Quis enim est qui non aut in facto, aut in verbo, aut qui cautissimus certe est, vel in cogitatione peccaverit? Et ideo, ut dixi, peccasse quidem omnes merito dicentur, peccatores autem facti non omnes, sed multi. Simili quoque forma et justi multi

[1] Joan. x, 9. — [2] Rom. v, 19. — [3] Ibid. 12. — [4] Job. xiv, 4, 5.

habebuntur, non omnes, etiam si omnes justi aliquid operis agant. Bene autem ab Apostolo etiam temporum ratio custoditur [1]. Nam cum multos constitutos esse peccatores ad præteritum retulerit, justos constituendos esse multos ad futurum transtulit tempus, sciens sine dubio quod processu prædicationis Evangelicæ justorum multitudo major accresceret. .... Quod si quis nobis objiciat illud quod de se ipso dicit Apostolus: « Quia Christus Jesus venit in hunc mun- » dum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum [2] : » quasi etiam se peccatorem dicere videatur : dicemus quod aliud est ex persona Scripturæ, vel Prophetæ, vel Domini aliquem peccatorem designari : aliud est justum ipsum sui fieri accusatorem, et humiliare semetipsum ut exaltetur a Deo; quamvis et Paulus in eo quod dicit persecutum se esse Ecclesiam Dei [3], et expugnasse eam, et traxisse viros ac mulieres, et in vincula conjecisse, licet ignorantia hæc fecerit, et misericordiam consecutus sit, tamen cum hæc faceret non immerito fortassis peccatorem se dici debuisse fateatur. Ut autem distinctionis hujus quam dedimus inter peccantem et peccatorem esse, evidentior adhuc ratio clarescat, vide Cain, qui cum manifeste peccator sit, fecit tamen aliquid rectum : propter quod Dominus ad eum dixit : « Si » recte offeras [4]. » Et Pharao cum dicit : « Dominus justus; » ego autem et populus meus impii [5] : » justum aliquid fecit, sed non ex hoc justus dicitur. Et multa hujusmodi in Scripturis divinis invenies, ex quibus et justum peccasse aliquid, et peccatorem justi aliquid egisse deprehendas : nec tamen aut justum, quod in aliquo peccaverit, peccatorem dictum; aut peccatorem, quod aliquid justi egerit, justum invenies appellatum. ...

VI. « Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. Ubi

[1] Rom. v, 19 — [2] I Tim. I, 15. — [3] Galat. I, 13. Act. IX, 2. — [4] Genes. IV. 7. — [5] Exod. IX, 27.

» autem abundavit peccatum, superabundavit gratia, ut » sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet » per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Do- » minum nostrum [1]. » Si quidem antequam Lex per Moysen daretur nemo peccasset, volentes accusare Legem ex his Apostoli verbis Marcion et cæteri hæretici occasionem ca- pere viderentur, tanquam hæc fuerit causa datæ Legis, ut peccatum, quod ante Legem non fuerat, abundaret. Sed nescio quod tempus inveniant vacuum peccatis ante Legem. Quando interficiebat Cain Abel, et terram fraterno sanguine polluebat, ita ut diceretur ad eum, « Maledicta terra in opere » tuo, quæ aperuit os suum ut susciperet sanguinem fratris » tui [2], » non abundat peccatum? Abundat plane. Quid enim cum et homines abundarent vel tunc cum dicebat Lamech : « Virum occidi in vulnere meo, et juvenem in livore meo. » Et de Cain quidem vindicatum est septies, de Lamech vero » septuagies septies [3] »? Noe vero temporibus in tantum abun- davit delictum, ut « videns, *inquit*, Dominus quia multipli- » catæ sunt malitiæ hominum super terram, et omnis homo » cor suum diligenter apposuit in malitia omnibus diebus vitæ » suæ, recogitavit Dominus quia fecerat hominem super ter- » ram, et pœnituit in corde suo, et dixit : Delebo hominem » quem feci a facie terræ, ab homine usque ad pecus, et a » reptilibus usque ad aves cœli, quoniam pœnitet me quod » fecerim eos [4]. » Et iterum, cum dicitur : « Corrupta est terra » in conspectu Domini, et repleta est terra iniquitatibus. Et » vidit Deus terram, et erat corrupta valde, quia corrupe- » rat omnis caro viam suam super terram [5]. » Quis ergo est ita stolidus, qui in his omnibus neget abundasse peccatum? Vel certe cum de Sodomitis dicitur a Deo : « Descendi ut » viderem si secundum clamorem Sodomitarum consum-

[1] Rom. v, 20. — [2] Genes. iv, 11, 12. — [3] Ibid. 23, 24. — [4] Ibid. vi, 5, 6, 7. — [5] Ibid. 11, 12.

» mantur iniquitates eorum[1] : » vel cum circumsteterunt domum Lot, impudicitiæ suæ scelus etiam in Angelos molientes[2] ? Aut tunc fortasse non abundat peccatum, cum Pharao affligebat filios Israel in luto et latere, et natos eorum necari jubebat in flumine[3] ? Et utique nondum Moysi Lex subintraverat, cum hæc tanta peccatorum labes diffundebatur in terra. Ex quibus colligitur, hæreticos quos supra diximus, vel si qui sunt qui cum illis hæc de Moyse Lege dicta suscipiant, ne leviter quidem Apostolicum sensum potuisse contingere. Magis ergo illud in hoc loco debet intelligi, esse, ut sæpe jam diximus, legem naturæ, quæ « scripta *est* non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis » carnalibus; non atramento, sed spiritu Dei vivi[4] : » quæ lex ab illo qui ab initio creavit hominem ita in principali cordis ejus ascripta est, ut opportuno tempore, cum jam paginæ ipsæ menti adoleverint, vel potius, ut Scriptura nominavit, ubi tabulæ cordis carnales cœperint augmento ætatis aperiri, diffundi incipiat per interna conscientiæ, et replere rationibus sensus. Tunc ergo adversum præcepta quæ ex hujusmodi Lege naturaliter suggeruntur, voluntas carnis exurgit, et alia suggerit desideria : et hoc est quod ipse Apostolus « legem in membris positam *nominavit*, re» sistentem legi mentis[5]. » Hanc ergo nunc legem membrorum posuisse in hoc loco videtur Apostolus, quam subintrasse dicit ut abundaret peccatum. Nam et ipse sermo quo usus est, plenissime mihi videtur hæc quæ dicimus indicare. Aliud namque est intrare, aliud subintrare; sicut aliud est ducere, et aliud subducere, aliud trahere, et aliud subtrahere. Subintrare namque hoc indicat, cum alio ingresso, sub obtentu illius alius ingreditur. In quo ratio, quam supra exposuimus, evidenter ostendit quod sub obtentu legis

[1] Genes. XVIII, 21. — [2] Id. XIX, 4. — [3] Exod. I, 14, 32. — [4] 2 Cor. III, 3. — [5] Rom. VII, 23.

naturalis, quam legem mentis nominavit Apostolus, quæ Legi Dei consentit, orta sit lex membrorum quæ desideria carnis suggerens, et captivum hominem ducens libidini ac voluptatibus inclinatum, facit in eo abundare peccatum. Sic ergo « lex subintravit, ut abundaret delictum. Sed ubi » abundavit, *inquit*, peccatum, superabundavit gratia[1]. » Sicut in superioribus docuimus, ubi per singula quæque comparationem facit eorum quæ ex prævaricatione Adam accidisse videntur adversa, et multo majora ostendit esse quæ per gratiam Christi ad medium collata sunt : et in præsenti loco cum dixisset abundasse peccatum, sermone dignissimo usus est quo abundantiam vinceret, et superabundantiam poneret. Superabundavit autem gratia Christi in eo, ut non solum a præteritis peccatis absolveret hominem, verum etiam communiret a futuris. Siquidem duo quædam regna ostendit in homine : unum quo peccatum in mortem regnavit; aliud quo gratia per justitiam regnet in vitam. Gratia ergo est quæ de regno suo, id est, de membris nostris peccatum ejecit et expulit, cum quo necessario etiam mors exiit pariter et expulsa est, ut ita demum regnum sibi in nobis gratia per justitiam vindicaret, et ubi mors fuerat, æterna vita consisteret. Hoc autem est quod et alibi idem Apostolus dicit : « Non ergo jam regnet peccatum in vestro » mortali corpore[2]; » et idem alibi : « Sicut enim exhibuistis » membra vestra arma iniquitatis peccato, ita nunc exhi» bete membra vestra arma justitiæ Deo[3]. » Est ergo grandis superabundantia ex eo quod ubi peccatum fuit et mors, ibi nunc est gratia, et justitia, et vita æterna. Et hæc omnia sunt quidem supra cætera per Dominum nostrum Jesum Christum (6). ...

VII. « Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut » gratia abundet? Absit. Qui enim mortui sumus peccato,

[1] Rom. v, 20. — [2] Id. vi, 12. — [3] Ibid 13 et 19.

» quomodo adhuc vivemus in eo[1] ? » Quoniam superius dixerat, quia « ubi abundavit peccatum, superabundavit gra» tia[2], » nascentem ex hoc quæstionem nunc sibi ipse proponit, quia si abundatia peccati gratiæ superabundantiam parit, ergo peccandum est, ut gratia plus abundet. Sed absolutionem citam quæstionis ostendit cum dicit : *Absit :* et continuo subjecit rationem, mortuos dicens esse peccato eos in quibus abundaverit gratia. Certum est autem mortuum peccato peccatorem esse non posse. Non ergo permanere poterit in peccato qui mortuus est peccato. Verum hæc ut apertius clarescant, requiramus quid est vivere peccato, et quid est mori peccato. Sicut Deo vivere dicitur is qui secundum voluntatem Dei vivit, ita et peccato vivere dicitur is qui secundum voluntatem peccati vivit, ut idem designat Apostolus, cum dicit : « Non ergo regnet peccatum in ves» tro mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus[3]. » In quo ostendit quod obedire desideriis peccati, hoc est vivere peccato. Quod si facere desideria peccati peccato vivere est, non facere desideria peccati, nec obedire voluntati ejus, hoc est mori peccato : quod tamen peccatum velut sedem quamdam et solium regni sui in nostro corpore collocatum habere dicit Apostolus. Est enim familior ei pars ista substantiæ et amica quædam cum carnis voluptatibus societas, ex qua occasiones incitamenti naturalis assumens, parvo diverticulo in præcipitium mortis naturæ ordinem vergit. Sed ut quod dicimus adhuc apertius explanetur, exempli causam ponamus. Naturales appetentias habet caro cibi et potus, quæ intra certas mensuras sufficientiæ continentur : quas si quis excedat persuasione peccati, jam non cibum et potum qui naturæ sufficit, caro, sed luxuriam temulentiamque deposcit. Simili etiam modo inest carni incitamentum naturale, quo misceri fœminæ causa reparandæ successio-

1 Rom. VI, 1, 2. — 2 Id. V, 20. — 3 Id. VI, 12.

nis exposcat : sed si ex hac occasione persuadente peccato declinetur a Lege, et naturalis libidinis motus ad illicita concitentur, peccato vivit qui in his singulis non Dei Legi, sed peccati persuasionibus paret. Si ergo commonitus quis morte Christi qui « pro impiis mortuus est [1], » pœniteat in his omnibus, et velut pessimum regem regnantem in sua carne depellat, alienumque se ab ejus desideriis faciat ac præceptis, iste vere per mortem Christi peccato mortuus esse dicitur. Hic autem peccatum ipsum peccati auctorem arbitror nominari. Si ergo moritur quis peccato, certum est quia per pœnitentiam moritur. Quomodo ergo quis permanebit in peccato ut gratia abundet, cum gratia ex eo abundet, quod peccato quis moritur? Si enim permaneamus (ut proponitur) in peccato, certum est quia non morimur, sed vivimus peccato : viventibus autem peccato gratia non potest abundare. .... Observandum est quam librato sermone usus sit Apostolus ut diceret : « Permanebimus in peccato [2] ? » Permanere namque est a cœpto non desinere. Quod utique si quis faciat, certum est quod nec initium conversionis acceperit. Illud autem interdum accidit, ut non quidem permaneat quis in peccato, sed cum desierit, rursum redeat ad vomitum, et fiat infelicissimus, ut post depulsum a se regnum peccati et mortis, et regnum vitæ justitiæque susceptum, iterum se dominationi peccati substernat et mortis. Et ista sunt quæ naufragia fidei appellat Apostolus [3]. ....

VIII. « An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in » Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti » enim sumus illi per baptismum in mortem; ut quemad- » modum surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita » et nos in novitate vitæ ambulemus [4]. » ... Docens per hæc quia si quis prius mortuus est peccato, is necessario in

[1] Rom. v, 6. — [2] Id. ix, 1. — [3] I Tim. i, 19. — [4] Rom. vi, 3, 4.

baptismo consepultus est Christo : si vero non ante quis moritur peccato, non potest sepeliri cum Christo. Nemo enim vivus aliquando sepelitur. Quod si non consepelitur Christo, nec legitime baptizatur. ... Et intuere adhuc diligentius mystici ordinis consequentiam. Mori prius oportet te peccato, ut possis sepeliri cum Christo. Mortuo enim sepultura debetur. Si enim vivis adhuc peccato, consepeliri non potes Christo, nec in novo ejus sepulcro collocari, quia vetus homo tuus vivit, et non potest in novitate vitæ ambulare. Propterea namque curæ fuit Spiritui sancto tradere per Scripturas quod et sepulchrum novum fuerit in quo sepultus est Jesus, et quod in sindone munda obvolutus sit[1] : ut sciat omnis qui consepeliri vult Christo per baptismum, nihil vetustatis ad sepulchrum novum, nihil immunditiæ ad mundam sindonem deferendum. Ista est ergo beata mors, de qua dicit Apostolus, quia « semper mortem Jesu » Christi in corpore nostro[2] » circumferimus : et iterum, « Quotidie morior[3]. » Sed et illud cum dicit : « Omnia ves» tra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive hic » mundus, sive vita, sive mors[4], » mortem hanc qua peccato moritur, et Christo consepelimur, enumerat. Verum potest quis in his locis requirere, cur Apostolus de baptismo nostro loquens et de Jesu, dixerit : « Consepulti ei » sumus per baptismum in mortem[5] ; » et item alibi : « Si » commorimur ei, et convivemus[6] : » et item : « Si compa» timur, et conregnabimus : » et nusquam dixit : Christo conbaptizati sumus; cum utique sicut mors morti, et vita vitæ, ita et baptismus baptismo conferri debuisse videatur. Sed vide in Apostoli litteris quanta cautela sit : ait enim : » Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu. » Nostrum ergo baptisma in Christo Jesu esse dicit. Ipse autem Chris-

[1] Matth. XXVII, 59, 60. — [2] I Cor. IV, 10. — [3] Id. XV, 31. — [4] Id. III, 22. — [5] Rom. VI, 4. — [6] 2 Tim. II, 11, 12.

tus a Joanne baptizatus refertur, non eo baptismate quod in Christo est, sed eo quod in Lege est. Ita enim et ipse ait ad Joannem : « Sine modo : sic enim decet nos adimplere » omnem justitiam[1]. » In quo ostendit, quod baptismus Joannis expletio erat veterum, non inchoatio novorum. Denique refertur in Actibus Apostolorum, quod quidam ex discipulis qui baptismo Joannis fuerant baptisati, Apostolorum sententia rebaptizati sunt in nomine Domini Jesu[2]. « Quicumque ergo baptizati sumus in Christo Jesu, in » morte ipsius baptizati sumus[3]. » Requiras fortassis etiam hoc, quod cum ipse Dominus dixerit ad discipulos ut baptizarent omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti[4], cur hic Apostolus solius Christi in baptismo nomen assumpserit dicens : « Quicumque baptizati sumus in Chri» sto, » cum utique non habeatur legitimum baptisma, nisi sub nomine Trinitatis. Sed intuere prudentiam Pauli, quoniam quidem in præsenti loco non tam baptismatis rationem, quam mortis Christi discutere cupiebat, ad cujus similitudinem etiam nos suaderet mori debere peccato, et consepeliri Christo. Et non erat utique conveniens, ut ubi de morte dicebat, vel Patrem nominaret, vel Spiritum sanctum. « Verbum enim caro factum est[5], » et merito ubi caro est, ibi de morte tractatur. Nec conveniebat ut diceret : « Quicumque baptizati sumus » in nomine Patris, vel in nomine Spiritus sancti, « in morte ipsius baptizati sumus. » Unde observanda est ex hoc loco etiam in cæteris consuetudo Apostoli, quod non semper cum aliquid ex Scripturis assumit, integrum textum verborum, ut in suo loco positus est, assumit; sed ea tantum, quæ præsentis causæ requirit assertio, sicut et in præsenti sermone, quia de morte Christi docere cupiebat, suffecit ei dicere : « Quicumque baptizati

[1] Matth. III, 15. — Act. XIX, 3, 5. — [3] Rom. VI, 3. — [4] Matth. XXVIII, 19. — [5] Joan. I, 14.

» sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus[1]. » Mihi vero ne illud quidem otiose præmisisse in hoc capitulo videtur Apostolus quod dicit : « An nescitis ? » Per quod ostendit, quia tunc, hoc est, Apostolorum temporibus, non, ut nunc fieri videmus, typus tantummodo mysteriorum his qui baptizabantur, sed virtus eorum ac ratio tradebatur, et tanquam scientibus et edoctis quia qui baptizantur, in morte Christi baptizantur, et consepeliuntur ei per baptismum in mortem[2] : et quia sicut Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita in novitate vitæ ambulare debeant hi qui baptizati sunt. ... Videamus nunc, posteaquam quid sit consepeliri Christo pro viribus aperuimus, etiam hoc quod ait : « Ut sicut surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, » ita et nos in novitate vitæ ambulemus[3]. » Si consepulti sumus Christo, secundum ea quæ supra diximus, id est, secundum quod mortui sumus peccato, consequenter utique resurgente Christo a mortuis, et nos cum ipso simul resurgemus, et illo ascendente ad cœlos, cum ipso simul ascendemus, et sedente ipso ad dexteram Patris, cum ipso simul in cœlestibus sedere dicemur, secundum quod idem Apostolus in aliis dicit, quia « coexcitavit nos Christo, simulque fecit sedere in cœlestibus[4]. » Surrexit Christus per gloriam Patris; et nos si mortui sumus peccato, et Christo consepulti, et omnes qui vident opera nostra bona, glorificant patrem nostrum qui in cœlis est, merito Christo consurrexisse per gloriam Patris dicemur, ut in novitate vitæ ambulemus[5]. Novitas autem vitæ est, ubi « veterem hominem cum actibus suis[6] » deposuimus, et induimus novum, qui secundum Deum creatus est, et qui « renovatur in agni» tione Dei, secundum imaginem ejus qui creavit eum[7]. » Neque enim putes quod innovatio vitæ, quæ dicitur semel

[1] Rom. VI, 3. — [2] Ibid. 3, 4. — [3] Ibid. 4. — [4] Ephes. II, 6. — [5] Matth. V, 16. — [6] Coloss. III, 9, 10. — [7] Ephes. IV, 24.

facta, sufficiat; sed semper, et quotidie (si dici potest) ipsa novitas innovanda est. Sic enim dicit Apostolus : « Nam et » si is qui foris est homo noster corrumpitur, sed qui intus » est renovatur de die in diem [1]. » Sicut enim vetus semper veterascit, et de die in diem vetustior efficitur, ita et novus hic semper innovatur, et nunquam est quando non innovatio ejus augescat. Intuere denique eos qui in fide proficiunt, et quotidie in virtutibus enitescunt, quomodo semper bonis operibus adjiciunt meliora, et honestis actibus honestiora conquirunt, quomodo in intellectu, in scientia sapientiaque ditescunt, et ea quæ ante minus plana ad intelligendum videbantur, aperta postmodum dilucidaque perspiciunt. Et vide si non rebus ipsis hujusmodi hominem quotidie dixeris innovari, sicut e contrario, ut diximus, si quis vetus effici cœperit, proficiet in pejus, et quotidie vetustior, et semetipso deterior invenietur. In novitate ergo vitæ ambulemus, ostendentes nosmetipsos ei, qui nos cum Christo suscitavit, quotidie novos, et, ut ita dixerim, pulchriores, decorem vultus nostri in Christo tanquam in speculo colligentes, et in ipso gloriam Domini speculantes in eamdem imaginem transformemur, quia Christus surgens a mortuis ab humilitate terrena, ad gloriam paternæ majestatis ascendit [2]. Sed adhuc quod dixit, « In novitate vitæ ambule» mus [3], » vide ne forte mysterium illud ostendat, quod donec proficiat quis, ambulare dicatur. Nec tamen putandum est quod sine fine ambulare dicatur, sed venire aliquando ad eum locum eos qui in his profectibus ambulant, ubi standum sit. Sic denique primo martyri Stephano qui jam ad perfectionis venerat gradum, stans a dextris virtutis apparuit Jesus Christus [4] : et ad Moysen qui et ipse post multos profectus ad perfectionem pervenerat, dicit Dominus :

[1] 2 Cor. IV, 16. — [2] Id. III, 18. — [3] Rom. VI, 4. — [4] Act. VII, 55.

« Tu autem hic sta mecum [1]. » Sed et Paulus ubi in semetipso consummationem perfectionis agnovit, dicit : « Cursum » consummavi [2]. » His autem qui se putarent perfectos esse, nec tamen essent, dicit : « Qui se putat stare, videat ne ca» dat [3]. » Imperfectis vero et adhuc initia habentibus dicitur ut ambulent post Dominum Deum suum ; et de aliis dicitur : « Dimittere eos jejunos nolo, ne forte deficiant in » via [4]. »

IX. « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis » ejus, etiam resurrectionis erimus, hoc scientes, quia ve» tus homo noster simul crucifixus est ei, ut destruatur cor» pus peccati, ut ultra non serviamus peccato. Qui enim » mortuus est, justificatus est a peccato [5]. » Omnia hæc ad illam respiciunt quæstionem, ne videatur locum dedisse peccandi in eo quod dixit : « Ubi autem abundavit pecca» tum, superabundavit gratia [6]. » Idcirco namque et mortuos nos dicit esse peccato, et quicumque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizatos nos dicit [7] : et nunc complantatos nos ad mortis ejus similitudinem scribit, addens quod si similitudinem mortis ejus, qua peccato mortuus est, geramus, etiam resurrectionis similitudinem separare debeamus [8]. Sed hoc quatenus possit fieri ostendit dicens, quia vetus homo noster concrucifigi debeat Christo [9]. Vetus autem homo noster intelligendus est vita prior quam duximus in peccatis, cujus finem et interitum quemdam facimus ubi recepimus in nobis fidem crucis Christi, per quam ita destruitur corpus peccati, ut membra nostra, quæ serviebant peccato, ultra ei non serviant, sed Deo. Sed nunc repetentes sermonem, videamus quid est complantari similitudini mortis Christi, in quo velut plantam alicujus

[1] Deut. v, 31. — [2] 2 Tim. iv, 7. — [3] 1 Cor. x, 12. — [4] Matth. xv, 32. — [5] Rom. vi, 5, 6, 7. — [6] Id. v, 20. — [7] Id. vi, 2, 3. — [8] Ibid. 5. — [9] Ibid. 6.

arboris ostendit mortem Christi, cui nos complantatos vult esse, ut ex succo radicis ejus radix quoque nostra suscipiens producat ramos justitiæ, et fructus afferat vitæ. Quod si vis de Scripturis agnoscere quæ ista sit planta cui complantati esse debeamus, et cujus generis arbor, audi quid de Sapientia scribitur : « Arbor, *inquit*, vitæ est omnibus sperantibus in se : et qui confidunt in ea tanquam in » Domino[1]. » Christus ergo Dei virtus, et Dei sapientia, ipse est arbor vitæ, cui complantari debemus, et novo quodam atque amabili Dei dono mors illius nobis arbor vitæ efficitur[2]. Bene autem Apostolus sciens se in præsenti loco non de communi hac, sed de peccati morte tractare, non dixit : « Si enim complantati sumus *morti ejus*, sed, similitudini » mortis ejus[3]. » Christus enim ita semel mortuus est peccato, ut peccatum omnino non fecerit, nec dolus inventus sit in ore ejus[4]. Quod in alio homine ex integro inveniri omnino non poterit. « Nemo enim mundus a peccato, nec » si unius diei fuerit vita ejus[5]. » Idcirco ergo ipsa quidem morte qua Jesus mortuus est peccato, ut peccatum omnino non fecerit, nos non possumus mori ut omnino nesciamus peccatum : similitudinem tamen habere possumus, ut imitantes eum, et vestigia ejus sequentes abstineamus nos a peccato. Hoc est ergo quod recipere potest humana natura, ut in similitudinem mortis ejus fiat, dum ipsum imitando non peccat. Nam omnino ex integro nescire peccatum, solius Christi est. Sed hoc non intelligentes quidam hæreticorum, conati sunt ex hoc Apostoli loco asserere quod Christus non vere mortuus sit, sed similitudinem mortis habuerit, et visus sit magis mori, quam vere mortuus sit. Quibus respondere quoniam perfacile est, non puto necessarium ex cæteris vel Apostoli, vel Evangeliorum dictis,

[1] Prov. III, 18. — [2] I Cor. I, 24. — [3] Rom. VI, 5. — [4] I Petr. II, 22. — [5] Job. XIV, 4, 5.

ubi simpliciter mors ejus, et non similitudo mortis scribitur, testimoniorum pondus adhibere, cum possimus ad eos dicere : Si similitudo mortis fuit, et non vera resurrectio, et nos ergo videbimur resurgere, et non vere resurgemus : et videbimur mori peccato, et non vere moriemur. Et omne ergo quod gestum est, et geritur, visum est geri, sed non est gestum. Superest igitur ut et quod salvati sumus, visi simus salvari, sed non vere salvati simus. Unde quoniam hæc tam absurda sunt, ut non indigeant probationibus, nos ad explanationem eorum quæ habentur in sequentibus convertamur. Igitur complantari nos vult mortis ejus similitudini, qua peccato mortuus est semel, ut possimus et resurrectioni ejus esse complantati[1]. Ad utrumque enim subaudiri debet *complantati*. Et vide quam necessario formam plantationis assumpserit. Omnis etenim planta post hyemis mortem resurrectionem veris expectat. Si ergo et nos in Christi morte complantati sumus in hyeme sæculi hujus et præsentis vitæ, etiam ad futurum ver inveniemur fructus justitiæ ex ipsius radice proferentes; et si complantati sumus ei, necesse est ut Pater agricola purget nos tanquam palmites vitis veræ, ut fructum plurimum afferamus, sicut et ipse in Evangeliis dicit : « Ego sum vitis vera, vos palmi» tes, et Pater meus agricola est. Omnem palmitem qui in » me non manet, excidet illum Pater meus. Qui autem ma» net in me, purgabit eum, ut fructum plurimum affe» rat[2]. » Hoc ergo modo complantati sumus similitudini mortis ejus, ut et resurrectionis ejus similitudini complantati simus. Quid sit autem similitudini resurrectionis ejus esse complantatum Joannes Apostolus docet : « Filioli, nondum » scimus quid futuri sumus. Si autem revelatus nobis fuerit, » similes illi erimus[3]. » Et iterum ipse Salvator dicit : « Pater, » volo ut ubi ego sum, et isti sint mecum[4] : » et iterum : « Sic-

[1] Rom. vi, 5, 10. — [2] Joan. xv, 1, 2. — [3] 1 Id. iii, 2. — [4] Joan. xvii, 24.

» ut ego in te, et tu in me, ut et isti in nobis unum sint[1]. » Quod utique de illis dicit, qui in præsenti vita complantati fuerint similitudini mortis ejus. Puto autem quod grate hoc et de illo latrone dici possit, qui simul in cruce pependit cum Jesu; et per confessionem suam qua dixit, « Memento mei, » Domine, cum veneris in regnum tuum[2], » et alium blasphemantem corripuit, complantari per hæc visus sit similitudini mortis ejus : sed et resurrectioni ejus complantatus sit per hoc quod ei dicitur : « Hodie mecum eris in para» diso[3]. » Digna namque erat planta paradisi, quæ arbori vitæ sociata est. Propterea ergo quod dixerat Apostolus complantari similitudini mortis Christi, alia rursus figura repetit, et dicit : « Quia vetus homo noster simul crucifixus est » ei, ut destruatur corpus peccati[4]. ».... Observandum autem puto quod Apostolus ubi dicit destruendum esse *corpus*, ponit *peccati* : ubi autem non dicit destruendum, non *corpus peccati*, sed nos ipsos dicit esse qui non serviamus peccato, ut ostendat quia si destructum fuerit corpus peccati, jam nos non serviamus peccato, cui scilicet servivimus donec in nobis non erat destructum, nec erant mortificata membra nostra quæ sunt super terram[5]. Sed diligentius adhuc repetendum est quomodo dixerit *corpus peccati*. In quo duplex dari videtur intellectus, vel quia nostrum corpus peccati esse dixerit corpus; vel quia peccati ipsius dicat esse proprium aliquod corpus, quod destruendum sit his qui non debent ultra servire peccato. Quia ergo uterque sensus in hoc loco admitti potest, de utroque quid nobis videatur exponemus. Etenim si proprium corpus ponamus esse peccati, videbitur quod sicut de his qui in novum hominem reparati sunt dictum est, quia « vos estis corpus » Christi, et membra ex parte[6], » ita et de his qui veterem

[1] Joan. XVII, 21. — [2] Luc. XXIII, 42. — [3] Ibid. 43. — [4] Rom. VI, 6. — [5] Coloss. III, 5. — [6] I Cor. XII, 27.

hominem nondum crucifixerunt, dici posse quod sint corpus peccati et membra, cujus corporis caput sit Diabolus, sicut Christus caput est corporis Ecclesiæ non habentis maculam aut rugam [1]. Possunt autem membra ex quibus corpus istud peccati constat, illa videri quæ superius enumeravit Apostolus membra esse super terram [2], id est, fornicationem, immunditiam, impudicitiam, avaritiam, contentiones, iram, dolos, rixas, dissensiones, hæreses, invidiam, comessationes, et his similia : ex quibus omnibus membris digne dicatur corpus constare peccati, et hoc corpus vetus homo appellari. Quod si quis per crucem Christi destruat, et in novum hominem qui secundum Deum creatus est commutetur, ultra non dicetur servire peccato [3], cui sine dubio servit donec alicui horum subjacet quæ supra exposuimus membra esse peccati. Si vero magis hoc corpus nostrum dixisse intelligatur Apostolus corpus peccati, secundum illam profecto accipietur intelligentiam, qua et David de semetipso dicit, quia « in iniquitatibus conceptus sum, et » in peccatis concepit me mater mea [4]. » Sed et ipse Apostolus dicit : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus [5] ? » et iterum *corpus humilitatis* [6] nominat corpus nostrum. Sed et de Salvatore quodam loco dicit, quia venerit « in similitu- » dinem carnis peccati, *ut* de peccato *damnaret* peccatum in » carne [7]. » In quo ostendit quod nostra quidem caro, peccati sit caro; Christi autem caro similis sit carni peccati. Non enim ex semine viri concepta est, sed Spiritus sanctus venit super Mariam, et virtus Altissimi obumbravit ei ut quod nascebatur ex ea, Filius vocaretur Excelsi [8]. Sic ergo Paulus per ineffabilem Dei sapientiam, quæ data est ei, arcanum nescio quid intuens et reconditum, corpus nostrum

[1] Ephes. v, 27. — [2] Rom. I, 29. Coloss. III, 5. — [3] Ephes. IV, 24. — [4] Psalm. L, 7. — [5] Rom. VII, 24. — [6] Philip. III, 2. — [7] Rom. VIII, 3. — [8] Luc. I, 35.

corpus peccati, et *corpus mortis*, et *corpus humilitatis* appellat. ... Denique et in Lege pro parvulo qui natus fuerit jubetur offerri hostia, par turturum, aut duo pulli columbini [1]: ex quibus unus pro peccato, et alius in holocaustomate. Pro quo peccato offertur hic pullus unus? Numquid nuper editus parvulus peccare jam potuit? Et tamen habet peccatum pro quo hostia jubetur offerri a quo mundus negatur quis esse, nec si unius diei fuerit vita ejus [2]. De hoc ergo etiam David dixisse credendus est illud quod supra memoravimus: quia «in peccatis concepit me Mater mea [3]. Secundum historiam enim nullum matris ejus declaratur peccatum. Pro hoc et Ecclesia ab Apostolis traditionem suscepit, etiam parvulis baptismum dare. Sciebant enim illi quibus mysteriorum secreta commissa sunt divinorum, quod essent in omnibus genuinæ sordes peccati, quæ per aquam et Spiritum ablui deberent; propter quas etiam corpus ipsum corpus peccati nominatur, non (ut putant aliqui eorum qui animarum transmigrationem in varia corpora introducunt,) pro his quæ in alio corpore posita anima deliquerit, sed pro hoc ipso quod in corpore peccati et corpore mortis atque humilitatis effecta sit; et sicut ille dixit, quia «humiliasti »in pulvere animam nostram [4]. »Hæc interim ad præsens de corpore peccati nobis occurrere potuerunt. ...

X. «Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia »et convivemus ei, scientes quia Christus surgens a mortuis »jam non moritur, mors ei jam ultra non dominabitur. »Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod »autem vivit, vivit Deo [5]. »In omnibus quæ supra dixit Apostolus, hoc ostendere voluit, quia si Christus mortuus est prior peccato, et nos mortui sumus peccato cum ipso. Et cum dicit: «In morte ipsius baptizati sumus; *et*, Complan-

[1] Levit. XII, 8. — [2] Job. XIV, 4, 5. — [3] Psalm. L, 7. — [4] Id. XLIII, 25. — [5] Rom. VI, 8, 9, 10.

» tati sumus similitudini mortis ejus[1], » per hæc omnia ostendit quia mortui sumus cum Christo peccato, ex eo quod Christus quidem pro peccatis nostris mortuus est secundum Scripturas; et unicuique credentium mortem peccati ipsius tanquam munus quoddam fidei ex sua morte donavit, his scilicet qui cum ipso se mortuos et crucifixos et consepultos ei credunt, et per hæc, peccatum in eis tanquam in mortuis non potest operari, atque ita dicuntur mortui esse peccato. Idcirco ergo præsenti sermone Apostolus conclusionem facit omnium quæ in superioribus astruxerat, et dicit : « Si autem mortui sumus cum Christo, » per hæc scilicet quæ superius ostendimus, « credimus quia et convivemus » ei[2]. » Non dixit : Et conviximus, sicut dixit : *Mortui sumus;* sed : *Convivemus*, ut ostendat quia mors in præsenti operatur, vita autem in futuro, tunc scilicet « cum Christus manifestatus fuerit, qui est vita nostra abscondita in Deo[3]. » Nunc « ergo (*ut ipse Paulus docet*,) mors in nobis operatur[4].» Sed et ipsa mors quæ operatur in nobis, videtur mihi aliquas habere differentias. Sicut enim in Christo aliud fuit tempus mortis, de qua dicitur : « Et exclamans voce magna » expiravit[5], » et aliud est cum in sepulcro positus clauso ostio jacuit, aliud vero cum requisitus in monumento non est inventus, quia jam resurrexerat, cujus resurrectionis initium visibile nulli hominum fuit; ita etiam in nobis qui credimus ei, triplex ista ratio mortis habenda est. Et primo quidem confessione vocis ostendenda in nobis est mors Christi, cum « corde quidem creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem[6]. » Secundo vero, in mortificatione membrorum quæ sunt super terram[7], cum semper mortificationem Christi in corpore nostro nunc circumferi-

[1] Rom. vi, 3 et 5. — [2] Ibid. 8. — [3] Coloss. iii, 3, 4. — [4] 2 Cor. iv, 12. — [5] Matth. xxvii, 50. Luc. xxiii, 46. — [6] Rom. x, 10. — [7] Coloss. iii, 5.

mus[1] : et hoc est quod dicit, quia « mors in nobis operatur[2]. » Tertio vero, cum jam resurgimus a mortuis, et in novitate vitæ ambulamus[3]. Et ut brevius ac lucidius explicemus, prima dies mortis est renunciasse sæculo : secunda, renunciasse etiam vitiis carnis : plenitudo vero perfectionis in lumine sapientiæ, tertia resurrectionis est dies. Quas tamen in unoquoque credentium differentias, et profectuum gradus solus ille potest scire et discernere, cui soli patent cordis occulta. Verum tu vide Pauli in scribendo sapientiam, qui ad Timotheum scribens dixit, quia « si commorimur, et con» vivemus[4]; » quique commorientibus Christo quasi consequens et necessarium cum junxit quod convivant ei, hic addidit, *Credimus*, ut ostenderet quia quamvis consequens et necessarium sit commorienti convivere, fide tamen hoc media et credulitate perficitur, certi, inquit, et « scientes » quia Christus surgens a mortuis jam non moritur[5]. » Si enim iterum moreretur, sicut consequens et necessarium ostendimus quod hi qui commoriuntur etiam convivent ei, ita sine dubio consequens videbatur, ut si post resurrectionem et vitam iterum moreretur, etiam hi qui convivent ei, iterum morienti commorerentur. Idcirco igitur absoluta sententia definit Apostolus quod Christus jam non moritur, ut et hi qui convivent ei, de æternitate vitæ securi sint. Post hæc autem (ut et ego ipsius Apostoli verbis utar, quibus ait : *Esaias autem audet, et dicit*[6],) et ego dico, Paulus autem audet et dicit : « Mors ei ultra non dominabitur[7]. » Hoccine ausus es, o Paule, dicere de Christo : « Mors ei ul» tra non dominabitur, » quasi aliquando dominata sit? cujus vox Evangelii fertur per omne corpus Ecclesiæ luce clarior, qua dicit : « Nemo tollit a me animam meam, sed ego pono » eam, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem

[1] 2 Cor. IV, 10. — [2] Ibid. 12. — [3] Rom. VI, 4. — [4] 2 Tim. II, 11. — [5] Rom. VI, 9. — [6] Id. X, 20. — [7] Id. VI, 9.

» habeo iterum sumendi eam [1]. » Huic ergo mortem dicis esse dominatam, qui animam non solum voluntate posuit, sed et potestate suscepit? qui solus fuit « inter mortuos liber [2], » et quem solum mors tenere non potuit? Hæc, ut opinor, et his similia movebunt adversus Paulum hi qui tenero erga Jesum tenentur affectu, et nihil de eo humile, nihil indignum patiuntur audire. Sed et nos cum respicimus ad Paulum, non putamus esse aliquem qui eum possit in amore Christi superare : unde nec putandus est aliquid de eo contra quam ipso dignum est prolocutus esse. Et ideo indagemus subtilius per gratiam sancti Spiritus verbum sapientiæ quo sensum Pauli possimus advertere, imo sensum Christi qui in eo est, secundum quod ipse profitetur : « Nos autem » sensum Christi habemus [3]. » Potest ergo quis compendiosius in his dicere quia hic mortem, communem hanc dicit et mediam qua *mortuus est*[4], sicut idem Apostolus dicit, *secundum Scripturas*, et nihil absurdum videri, si is qui formam servi susceperat, dominatum pertulerit mortis, quæ sine dubio dominatur omnibus qui in carne positi sub servili forma censentur. Sed et illud assertioni huic adjacet, quod propterea forma hæc servi, id est, ipsa etiam nostra caro, seminatur in corruptione, ut surgat in incorruptione, et seminatur in infirmitate, ut surgat in virtute, et seminatur in contumelia, ut surgat in gloria, et seminatur corpus animale, ut resurgat corpus spiritale, sine dubio ut mors ipsi ultra non dominetur, quæ dominata est ei dum esset in infirmitate, et contumelia, et corruptione [5]. De tali enim carne quæ adhuc in his est passionum vitiis, ipse Paulus dicit : « Quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, » neque corruptio incorruptionem possidebit [6]. » Sed et quod alibi idem Apostolus corpus *mortis* [7] nominavit, is qui hæc

[1] Joan. x, 18. — [2] Psalm. LXXXVII, 6. — [3] I Cor. II, 16. — [4] Id. xv, 3. — [5] Ibid. 42, 43, 44. — [6] Ibid. 50. — [7] Rom. VII, 24.

asserit, hujus mediæ mortis intelligendum dicit, quæ hujuscemodi corpori dominatur donec animale est et corruptibile, et necdum per resurrectionis gloriam commutatum, atque ex corruptibili incorruptibile effectum, et ex ignobili gloriosum. Illud autem quod huic assertioni valde contrarium est, (id est, quod mortui sumus cum Christo, et consepulti sumus ei; quod utique nullo modo de communi hac morte potestintelligi;) hoc modo explanare conabitur, utsicut in superioribus, cum de diversitate legum exponeremus, ostendimus Apostolum in uno eodemque loco legem nunc naturalem, nunc Moysi, nunc etiam peccati nominare, et hoc in usu esse Scripturæ divinæ etiam ex aliis locis adhibitis docuimus testimoniis, ita et in præsenti nunc mortem communem, nunc peccati, nunc etiam ipsum auctorem mortis, qui et novissimus destruendus dicitur inimicus, nunc etiam locum inferni, in quo mortis habere imperium Diabolus dicitur, confirmet ab Apostolo nominari[1]. Et hic ergo quod ait : « Mors ei ultra non dominabitur[2], » de ista morte dictum confirmabit, qua communiter mortuus creditur Christus. Quæ tamen assertio quam sit valida, probet qui legit. Alius vero qui profundiorem in his Pauli sensum in virtute Spiritus contuetur, dicet quia mors hic, de qua dicitur quod ultra non dominabitur Christo, ille ipse intelligendus est novissimus inimicus, qui figuram habuit ceti illius qui absorbuerat Jonam, de quo in Job scriptum est : « Sed maledicat illam qui maledixit illam diem ille qui magnum cetum perempturus est[3]. » In quam mortem, tanquam Jonas in ventrem ceti, Christus ingressus est, in eum scilicet locum quem Salvator ipse cor terræ nominavit, in quo tres dies et tres noctes exemplo Jonæ facturum esse Filium hominis dicit[4], ut eos qui inibi a morte detinebantur eximeret. Propterea enim formam servi susceperat, ut ad

[1] Cor. xv, 26. — [2] Rom. vi, 9. — [3] Job. iii, 8. — [4] Matth. xii, 40.

ipsum locum, ubi mors regnum tenebat, posset intrare, secundum quod et Propheta ex persona ipsius dicit : « Et deputatus sum cum his qui descendunt in lacum[1] : » et iterum : « Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem[2] ? » Quod ut adhuc planius possit adverti, tali iterum similitudine utemur. Regem ponamus justum et nobilem, adversum injustum aliquem tyrannum ita bellum gerere volentem, ne violento videatur cruentoque vicisse conflictu, quia militantes sub tyranno sui erant, quos non perdere, sed liberare cupiebat. Consilio igitur meliore habitum sumit eorum qui apud tyrannum erant, et specie per omnia fit similis eis, donec sub dominatione positus tyranni eos quidem qui ei parebant suaderet abscedere, et ad regnum legitimum repedare, ipsum vero fortem tempore opportuno alligaret, et potestates ejus ac principatus exueret, et avulsam captivitatem quæ ab eo tenebatur, abstraheret. Hoc ergo modo etiam Christus voluntate quidem « exinanivit » *tunc* semetipsum, *et* formam servi » accepit, passusque est dominatum tyranni, « factus obediens usque ad mortem[3] : » per quam mortem destruxit eum qui habebat mortis imperium, id est, Diabolum, ut liberaret eos qui tenebantur a morte. Hic enim alligato forte, et in cruce sua triumphato, perrexit etiam in domum ejus, in domum mortis, in infernum, et inde vasa ejus diripuit, id est, animas quas tenebat abstraxit. Et hoc erat quod ipse per ænigmata loquebatur in Evangelio dicens : « Quis potest introïre in domum » fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem[4]. » Prius ergo eum alligavit in cruce, et sic ingressus est domum ejus, id est, infernum, et inde « ascendens in altum, » captivam duxit captivitatem[5], » eos scilicet qui cum ipso surrexerunt, et ingressi sunt sanctam civitatem Jerusalem

[1] Psalm. XXVII, 1. — [2] Psalm. XXIX, 10. — [3] Philip. II, 7. — [4] Matth. XII, 29. — [5] Ephes. IV, 8.

cœlestem[1]. Unde recte Apostolus in præsenti loco dicit, quia « mors ei ultra non dominabitur[2]. » Non enim dabit ultra semetipsum in dominationem tyranni, neque iterum exinaniet se ut formam servi accipiat, et fiat obediens usque ad mortem; ne rursum in forma servi, quamvis voluntate et non necessitate positus, dominationem tamen tyranni mortisque patiatur. Unde miror quosdam contra hanc evidentissimam Pauli sententiam velle asserere. .... Easdem etiam in futuris sæculis dispensationes a Christo repetendas esse arbitrantur. Sed ad hæc nos breviter prout possumus respondebimus. Manere quidem naturæ rationabili semper liberum arbitrium non negamus; sed tantam esse vim crucis Christi, et mortis hujus, quam in sæculorum fine suscepit, asserimus, quæ ad sanitatem et remedium non solum præsentis et futuri, sed etiam præteritorum sæculorum, et non solum humano huic nostro ordini, sed etiam cœlestibus virtutibus ordinibusque sufficiat. Secundum sententiam namque ipsius Pauli Apostoli Christus pacificavit « per sanguinem » crucis suæ *non solum* quæ in terra sunt, *sed et* quæ in cœ» lis[3]. » Quid autem sit quod in futuris sæculis teneat arbitrii libertatem, ne rursum corruat in peccatum, brevi nos sermone Apostolus docet, dicens : « Charitas nunquam ca» dit[4]. » Idcirco enim et fide et spe major charitas dicitur, quia sola erit per quam delinqui ultra non poterit[5]. Si enim in id anima perfectionis ascenderit, ut ex toto corde suo, et ex tota anima sua, et ex totis viribus suis diligat Deum, et proximum suum tanquam seipsam, ubi erit peccati locus[6]? Idcirco denique et in Lege hoc dicitur primum esse mandatum, et in Evangeliis supra cætera omnia de charitate mandatur et Petro cum summa rerum de pascendis ovibus traderetur, et super ipsum velut super terram fun-

[1] Matth. XXVII, 52, 53. — [2] Rom. VI, 9. — [3] Coloss. I, 20. — [4] I Cor. XIII, 8. — [5] Ibid. 13. — [6] Matth. XXII, 37, 38, 39.

daretur Ecclesia, nullius alterius ab eo virtutis confessio, nisi charitatis exigitur[1]; et Joannes cum multa de charitate, tum etiam hoc dicit, quia « qui manet in Charitate, in Deo ma- » net[2]. » Et ideo merito charitas quæ sola omnium major est, omnem creaturam continebit a lapsu[3]. Tum erit Deus omnia in omnibus. Ad hunc namque perfectionis gradum ascenderat Apostolus Paulus, et in hoc stans confidenter dicebat : « Quis enim nos separabit a charitate Dei quæ est in Christo » Jesu? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an » nuditas? an periculum? an gladius[4]? » et iterum : « Certus » sum enim quia neque vita, neque mors, neque præsentia, » neque futura, neque Angeli, neque virtutes, neque altitudo, » neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare » a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro[5]. » Ex quibus omnibus evidenter ostenditur, quia si hæc omnia quæ enumeravit Apostolus, separare nos non possunt a charitate Dei, cum in illud quis culmen perfectionis ascenderit, multo magis libertas arbitrii nos ab ejus charitate separare non poterit. Quamvis enim sit etiam ista virtus, et maneat in natura, tamen tanta charitatis vis est, ut ad se omnia trahat, omnesque sibi societ vindicetque virtutes, maxime cum charitatis causas prior nobis dederit Deus, « qui unico » Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit il- » lum, et cum illo nobis omnia donavit[6]. » Unde vel ille qui Lucifer fuit, et in cœlo oriebatur, vel ille qui immaculatus erat a nativitate sua[7], et cum Cherubim positus labi potuit antequam erga beneficia Filii Dei charitatis vinculis stringeretur, postea vero quam charitas Dei diffundi in cordibus omnium cœperit per Spiritum sanctum[8], certum erit illud quod pronunciavit Apostolus, quia « charitas nunquam ca-

[1] Matth. XVI, 18. Joan. XXI, 15, 16, 17. — [2] I Joan. IV, 16. — [3] I Cor. XIII, 13. I Cor. XV, 28. — [4] Rom. VIII, 35. — [5] Ibid. 38, 39. — [6] Ibid. 32. — [7] Isai. XIV, 12. Ezech. XXVIII, 14. — [8] Rom. V, 5.

» det[1]. » Hæc prout potuimus ad ea quæ hoc loco commota sunt diximus, ut manifestius clarescere quomodo semel Christus mortuus est peccato, et ultra jam non moritur; et quia quod vivit, vivit Deo. Vivere autem Deo ita intelligendum est, quasi expleto eo quod in forma Dei positus exinanivit semetipsum[2], et formam servi accepit, et factus est obediens usque ad mortem, rursum permaneat in forma Dei, atque æqualis Patri. Unde et merito in consequentibus ponit : « Ita et vos existimate vos mortuos quidem esse pec» cato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro[3]: » quo scilicet imitatione Christi peccato moriamur alieni ab eo effecti, et Deo vivamus jungentes nos ei, et unus cum ipso spiritus facti. Non sine causa autem hoc dixit : « Existi» mate vos mortuos esse peccato[4] : » quod melius quidem in Græco habetur : « Cogitate vos mortuos esse peccato. » Res enim de qua sermo est, in cogitatione magis, et ratione subsistit, quia hujus modi mors non in effectu, sed in cogitatione habenda est. Qui enim cogitat vel existimat apud semetipsum mortuum se esse, non peccat. Verbi gratia : si me concupiscentia mulieris trahat; si argenti, si auri, si prædii cupiditas pulset, et ponam in corde meo quod mortuus sim cum Christo, et de morte cogitem, extinguitur continuo concupiscentia et effugatur peccatum. Aut si odio vel ira inflammatus ad necem conciter inimici mei; si me existimem mortuum esse cum Christo, et cogitationes mortis ponam in animo meo, extinguitur sine dubio furor, cessat odium, conquiescit ira, peccato non datur locus, et hoc modo peccato quis mori invenitur, et vivere Deo. Sed et hoc quod addidit, « Viventes Deo in Christo Jesu[5], » non mihi otiosum videtur. Simile enim puto esse, quasi dixisset : Viventes Deo in sapientia, in pace, in justitia, in

[1] I Cor. XIII, 8. — [2] Philip. II, 7. — [3] Rom. VI, 11. — [4] Ibid 11. — [5] Ibid.

sanctificatione, quæ omnia Christus est. In his ergo vivere Deo, hoc est in Christo Jesu vivere Deo. Quod si sine justitia, sine pace, sine sanctificatione, cæterisque virtutibus nemo vivit Deo, certum est quod nemo vivat Deo, nisi in Christo Jesu. Amen.

LIBER SEXTUS.

I. « Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, » ad obediendum desideriis ejus, neque exhibeatis membra » vestra arma iniquitatis peccato : sed exhibete vos Deo, » tanquam ex mortuis viventes : et membra vestra arma justitiæ Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur : non » enim sub Lege estis, sed sub gratia[1]. » In superioribus ait : « Sicut regnavit peccatum in morte[2]. » Nunc autem non dixit : Non ergo regnet peccatum in morte; sed ait: « Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad » obediendum desideriis ejus ; » docens per hoc sedem quamdam et regnum peccatum habere in corpore. Hoc est quod et alibi dixit : « Prudentia carnis inimica est Deo[3] : » et iterum : « Prudentia carnis mors est[4]. » Sed et omnia peccata Apostolus opera carnis esse pronunciat, quæ dicit esse fornicationem, immunditiam, passionem, concupiscentiam malam, impudicitiam, idololatriam, maleficia, inimicitias, certamina, zelum, furorem, contentiones, dissensiones, hæreses, invidiam, ebrietates, comessationes, et his similia[5]. Sed si requiras quomodo etiam hæreses inter carnis opera numerentur, invenies eas de sensu carnis procedere. Sic enim dicit Apostolus de quodam : « Frustra, *inquit*, in- » flatus a sensu carnis suæ, et non tenens caput[6]. » Hæc autem diximus ut manifestior fieret intellectus, quomodo peccatum regnet in corpore. Omnia namque illa quæ supe-

[1] Rom vi, 12, 13, 14. — [2] Id. v, 21. — [3] Id. viii, 7. — [4] Ibid. 6. — [5] Galat. v, 19 et seq. — [6] Coloss. ii, 18, 19.

rius opera carnis esse enumeravimus, velut exercitus quidam armatus est sub hoc rege peccati militans, et Legi ejus parens, quæ in membris carnis inscripta est. Certum est enim, quia ex eo quod desideriis peccati caro obedientiam præbet, concupiscat « caro adversus spiritum, et spiritus » adversus carnem, et hæc sibi invicem *adversentur*....[1] » Illud tamen adverte, quod ostendens in nostra potestate positum ut non regnet in nostro mortali corpore peccatum, præceptum dat Apostolus, dicens : « Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus[2]. » Nisi enim esset in nostra potestate ut non regnaret in nobis peccatum, præceptum utique non dedisset. Quomodo ergo possibile est ut peccatum in carne nostra non regnet? Si faciamus illud quod idem Apostolus dicit, « Mortificate membra vestra quæ sunt super terram[3], » et si « semper mortem Christi in corpore nostro[4] » circumferamus. Certum namque est, quia ubi mors Christi circumfertur non potest regnare peccatum. Est enim tanta vis crucis Christi, ut si ante oculos ponatur, et in mente fideliter retineatur, ita ut in ipsam mortem Christi intentus oculus mentis aspiciat, nulla concupiscentia, nulla libido, nullus furor, nulla superare possit invidia; sed continuo ad ejus præsentiam totus ille quem supra enumeravimus peccati et carnis fugatur exercitus : ipsum vero peccatum nec subsistit, quippe cum nec substantia ejus usquam sit nisi in opere et gestis. Est ergo in nobis et concupiscentia peccati, quæ regnum habet in carne : est et concupiscentia spiritus, quæ regnum habet mente, secundum in quod supra diximus quia « caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem » adversus carnem[5]. » Cum ergo concupiscimus quod non licet, vel quod non decet, vel quod non expedit, concu-

1 Galat. v, 17. — 2 Rom. vi, 12. — 3 Coloss. iii, 5. — 4 2 Cor. iv, 10. — 5 Galat. v, 17.

piscentia carnis est. Cum vero concupiscit et deficit anima nostra quando videat salutare Dei, ista concupiscentia spiritus est[1]. Unde apparet mediam quodammodo esse animam inter carnem et spiritum; et si quidem junxerit se carni ad obediendum desideriis peccati, efficitur cum ea unum corpus; si vero junxerit se Deo, efficitur cum eo unus spiritus, secundum illud quod dictum est : « Qui enim jungit se meretrici, unum corpus est; qui autem jungit se Domino, » unus spiritus est[2]. » Nec mireris si carnem meretricem vocet, quæ illis omnibus quæ supra enumeravimus vitiis atque peccatis, tanquam turpissimis amatoribus subjacet. Requiro autem cur addiderit : « In corpore vestro mortali[3] : » cum utique suffecisset dicere : « Non ergo regnet peccatum in » vestro corpore. » Ut quid additur et *Mortali*, quasi dubitaret aliquis corpus esse mortale? Sed mihi videtur quod non sine causa etiam hoc addiderit. Admonuit enim per hoc quomodo possit in corpore non regnare peccatum, secundum quod et alibi ipse dixerat : « Corpus quidem mortuum est » propter peccatum, spiritus vero vita est propter justitiam[4]. » Si ergo sciamus quia corpus nostrum mortificari potest, et mortuum esse peccato, potest fieri ut non regnet in eo peccatum. Secundum hoc namque quod mortuum est, justificatum dicitur a peccato[5]. Neque enim mortuus concupiscit, aut irascitur, aut furit, aut diripit aliena. Si ergo ab his omnibus concupiscentiis corpus reprimamus, mortuum peccato dicitur esse corpus. Et hoc est quod in præsenti loco ista Apostoli commonere videtur adjectio dicentis : « In corpore » vestro mortali[6]. » Alius fortasse dicet, quia ad distinctionem alterius corporis quod immortale est, hoc corpus in quo nunc sumus, mortale nominavit. Quid sit autem corpus immortale, idem Apostolus docet in aliis, ubi ait :

[1] Psalm. LXXXIII, 3. — [2] I Cor. XVI, 17. — [3] Rom. VI, 12. — [4] Id. VIII, 10. — [5] Id. VI, 7. — [6] Ibid. 12.

«Necesse est enim ut corruptibile hoc induat incorruptio-» nem, et mortale hoc induat immortalitatem[1]; » et dubium non est quin dempta mortalitate hoc ipsum quod nunc mortale est, immortale efficiatur corpus. Post hæc sequitur: «Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: » sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes, et mem-» bra vestra magis arma justitiæ Deo[2]. » Intuere per singula sapientiam Pauli, quia necessariis discrepationibus utitur. Ubi dicit arma non esse præbenda peccato vel iniquitati, non nos, sed membra nostra ponit: ubi vero suadet ut Deo nos exhibeamus, non ante membra, quam nos ipsos exhiberi vult Deo, hoc est, animam, vel propositum nostrum, ut cum pios nos ipsos exhibuerimus Deo, et adhæserimus ei, ita demum etiam membra nostra efficiamus arma justitiæ Deo. Sicut enim manus sanctæ dicuntur, quæ sanctis operibus ministraverint, ut Apostolus dicit: «Levantes puras » manus sine ira et disceptatione[3]: » et rursum manus dicuntur plenæ sanguine, quæ ad effundendum sanguinem ministraverint: ita et in præsenti loco membra quæ peccato deserviunt et iniquitati, arma iniquitatis appellantur: et rursum si peccati concupiscentiam mortificemus in corpore nostro mortali, et in opere justitiæ laboremus, atque omnibus membris nostris justitiæ ministremus, efficimur tanquam ex mortuis viventes, peccato scilicet mortui, et justitiæ viventes; et consequenter etiam membra nostra fiunt arma justitiæ Deo. Bene autem metaphoram superius propositam custodivit, ut quia regnare dixerat peccatum, arma peccati membra nominaret, et rursum Deo regi arma justitiæ fierent membra nostra. Sequitur post hæc: Peccatum enim vobis » non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia[4].» Etiam hic intuere miram in Apostoli sermone cautelam. Cum de nobis loquitur, dicit: « Peccatum vobis non domina-

[1] I Cor. xv, 53. — [2] Rom. vi, 13. — [3] I Tim. II, 8. — [4] Rom. vi, 14.

»bitur:» cum de Salvatore loqueretur, non dixit: Peccatum non dominabitur; (neque enim ita de eo dici decebat) sed ait: « Mors ei ultra non dominabitur[1]. » Mortis enim in eo fuit locus, peccati nullus. At contra de nobis nec conveniebat dici: Mors vobis non dominabitur; hoc enim cavere non possumus; sed, « Peccatum vobis non dominabitur; » quod sine dubio sciret vitare nos posse, secundum ea quæ superius diximus, si mortificemus concupiscentias carnis, in quibus peccatum poterat dominari. Propterea enim subjungit: « Non »enim sub Lege estis, sed sub gratia[2]; » et evidenter ostendit ex his nos non esse sub lege illa quam in membris positam repugnare dicit legi mentis[3]; quia qui mortificat membra sua, certum est quod non sit sub lege membrorum, sed sub gratia Dei. De hac lege et alibi dicit, quia « virtus peccati lex[4]. » Si quis vero velit hæc accipere de legi Moysi, illud sine dubio dicet, quod non sumus sub lege litteræ quæ occidit, sed sub lege spiritus quæ vivificat, quam hic gratiam nominavit[5].

II. « Quid ergo? Peccabimus, quia non sumus sub Lege, »sed sub gratia? Absit[6]. » Simile videtur hoc illi dicto, quod superius exposuimus. « Quid ergo dicemus? Permanebimus »in peccato ut gratia abundet? Absit[7]: » et ideo una atque eadem utrique loco sufficiat explanatio. Hoc solum est quod videtur habere differentiam, quod in superioribus ubi dicit: « Quid ergo? Permanebimus in peccato? » quasi his qui nondum discesserint a peccato dici videtur, ne permaneant in eo in quo esse adhuc videbantur: hic vero tanquam ab his qui jam discesserint a peccato, fieri videtur interrogatio: et ibi, ut quasi gratia, quæ nondum erat abundaret; hic autem tanquam præsente jam gratia dicit, « quia non sumus »sub Lege, sed sub gratia[8]. »

III. « Nescitis quia cui exhibetis vos servos ad obedien-

[1] Rom. VI, 9. — [2] Ibid. 14. — [3] Id. VII, 23. — [4] I Cor. XV, 56. — [5] 2 Cor. III, 6. — [6] Rom. VI, 15. — [7] Ibid. I. — [8] Ibid. 15.

» dum, servi estis ejus cui obedistis, sive peccati ad mortem » sivæ obedientiæ ad justitiam? Gratias autem Deo quoniam » fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam for» mam doctrinæ, in quam traditi estis. Liberati autem a pec» cato, servi facti estis justitiæ[1]. » Videtur fortassis minus integra elocutio quod ait : « Servi estis ejus cui obedistis, » sive peccati ad mortem, sive obedientiæ ad justitiam : » cum ratio poposcerit dici : Servi estis ejus cui obedistis, sive peccati, sive justitiæ per obedientiam. Sed in eo qui se imperiti sermonis sponte profitetur, artem compositionis verborum requirere superfluum puto, cum sensus evidens habeatur[2]. Hoc est ergo quod in hoc loco Apostolus docet : quia unusquisque in manu sua habet et in arbitrii potestate, ut aut peccati servus sit, aut justitiæ. Ad quamcumque enim partem inclinaverit obedientiam, et cuicumque parti parere voluerit, hæc sibi eum vindicat servum. In quo, ut dixi, absque ulla cunctatione in nobis esse ostendit arbitrii libertatem. In nobis namque est exhibere obedientiam nostram vel justitiæ, vel peccato. « Nemo autem potest duobus » simul dominis servire[3], » peccato, et justitiæ. « Aut enim » unum odio habebit, » peccatum scilicet, « et alium ama» bit, » id est, justitiam : « aut patietur unum, » scilicet peccatum duntaxat, « et alium contemnet, » id est, justitiam. Simile ergo est et quod dixit Apostolus : « Servi ejus estis » cui obedistis, sive peccati, sive justitiæ[4]. » Sed et quod dicitur : « Omnis qui facit peccatum, servus est peccati[5], » ad hoc respicit, quamvis etiam non adjecerit : et omnis qui fecerit justitiam, servus est justitiæ. Quod fortassis putet alius idcirco subrelictum, ut quasi ex consequentibus debeat intelligi. Mihi tamen videtur consulto non additum. Neque enim conveniebat dici, quia omnis qui facit justitiam, ser-

[1] Rom. VI, 16 et seq. — [2] 2 Cor. XI, 6. — [3] Matth. VI, 24. — [4] Rom. VI, 16. — [5] Joan VIII, 34.

vus est justitiæ. Nam et Deus ipse facit justitiam, et non idcirco servus justitiæ dici potest, sed justitiæ Dominus. Non ergo ita omnis qui facit justitiam, servus est justitiæ, ut omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Nam et ipse Diabolus sine dubio peccati servus est, quippe qui discessit a servitute justitiæ, et in conspectu Domini omnipotentis rebellavit, propter quod et apostata appellatus est. Constat ergo ex his verbis quibus Paulus dicit: « Quia cui » exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis cui obeditis, sive peccati, sive justitiæ[1], » quia sponte nostra ipsi nos exhibemus, nullo cogente, vel peccato servire vel justitiæ per obedientiam nostram: et ideo semper horum meminisse debemus, ne inanes querelas in peccati excusatione proferamus, quod Diabolus fecerit ut peccaremus, aut naturæ necessitas, aut fatalis conditio, aut cursus astrorum. Sed audi apertam Pauli sententiam, qua dicit: « Cui vos » exhibetis servos ad obediendum, servi estis cui obeditis, sive peccati, sive justitiæ. *Post hæc*, Gratias, *inquit*, » Deo, quia fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde » in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis[2]. » Videtur hæc ad eos dicere, de quorum vita profectuque præsumit, et de quibus jam superius dixerat: « Gratias ago Deo » per Jesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra » annunciatur in universo mundo[3]. » Tum deinde et illud ostendit, quod omnes homines primo serviant peccato. Sic enim scriptum est: Quia « non est justus super terram qui » faciat bonum, et non peccet[4]. » Primo enim necesse est in omni homine illud compleri quod scriptum est: « Sed ubi » venit mandatum, peccatum revixit[5]. » Hoc vero quod sequitur ad paucos dicitur, et eos qui jam emendantur, scilicet quod dicit: « Gratias autem Deo, quia fuistis servi pec-

[1] Rom. VI, 16. — [2] Ibid. 17. — [3] Id. I, 8. — [4] Eccles. VII, 21. — [5] Rom. VII, 9.

» cati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, » in quam traditi estis[1]. » Servi ergo fuimus omnes peccati : sed ubi tradita est nobis forma doctrinæ, et huic non utcumque, neque solis verbis, sed ex corde, ex animo, ex tota devotione elegimus obedire, liberamur a servitute peccati, et efficimur servi justitiæ. Unde vereor ne forte plures simus qui videamur suscepisse formam doctrinæ justitiæ et verbis quidem vel professione justitiæ videamur obedire, corde vero obediamus peccato, carnis adhuc in nobis vitiis dominantibus. Et ideo ante omnia indigemus illa de qua superius docuit mortificatione membrorum. Quod autem dixit : « Formam doctrinæ, in quam traditi estis, » requirendum puto quomodo unusquique tradatur. Invenimus namque quod eos qui « non *probant* Deum habere in notitiam, » *tradat* Deus secundum desideria cordis eorum in im» munditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semet» ipsis[2] : *et alios qui* commutaverunt gloriam incorruptibilis » Dei, tradat in passiones ignominiæ, » de quibus in locis suis prout potuimus diximus. Et hos ergo qui semetipsos exhibent servos justitiæ per obedientiam, Deus tradidit ut instituantur et imbuantur secundum formam doctrinæ justitiæ. Movet autem me etiam hoc, quod non dixit, « Obedis» tis ex corde *doctrinæ*, in quam traditi estis, » sed *formam doctrinæ* posuit[3]. » Nec puto quod unum esse senserit Apostolus doctrinam, et formam doctrinæ; sed mihi videtur quod formam doctrinæ minus esse scierit, quam ipsam doctrinam; et nunc quidem in præsenti vita dum in hoc corpore sumus, et « aggravat terrenum hoc habita» culum sensum multa cogitantem[4], » formam doctrinæ habeamus non ipsam doctrinam, sicut idem Apostolus in aliis dicit : « Nunc autem videmus per speculum in ænig-

[1] Rom. VI, 17. — [2] Id. I, 23, 24, 26, 28. — [3] Id. VI, 17. — [4] Sap. IX, 15.

» mate[1] : » ipsa autem doctrina sit de qua dicit : « Tunc autem » videbimus facie ad faciem. » Unde et in præsenti vita puto quod formam atque umbram virtutum tenere possimus; ipsas vero virtutes tunc cum venerint illa quæ perfecta sunt. Et ideo justus nunc magis (ut mihi videtur,) in umbra virtutum, quam in ipsis virtutibus vivit. Et ob hoc fortassis Jeremias in Lamentationibus dicit : « Spiritus vultus nostri » Christus Dominus, cui diximus : In umbra ejus vivemus » in Gentibus[2]. » Quod si Christus est justitia, et sapientia, et veritas, et dicimus, « In umbra ejus vivemus in Genti- » bus : » ergo in umbra justitiæ, et in umbra sapientiæ, et in umbra veritatis vivimus, etiam si justi, et sapientes, et veritatis amatores esse videamur. Propterea ergo dicitur : « Si quis se putat cognovisse, nondum cognovit quemadmo- » dum oporteat scire[3]. » Fortassis etiam ipsum Verbum Dei, secundum hoc quod « Verbum caro factum est, et habitavit » in nobis[4], » aliter in præsenti vitæ statu, aliter cum venenerit quod perfectum est, cognoscetur : et aliter nunc in forma servi, tunc vero aliter in forma Dei, et in Patris æqualitate sentietur[5]. Pro quibus omnibus, vel « in forma » doctrinæ, » ut Apostolus dicit, et nondum in doctrina, vel « in umbra Christi[6], » ut Jeremias nominavit, et nondum in ipso Christo, vivere videmur inter Gentes. « Libe- » rati autem a peccato, servi facti estis justitiæ[7]. » Expositio est in his eorum quæ superius dixit. Si enim ultra non serviatis peccato, certum est quia liberati ab eo servi facti estis justitiæ. Sed requiritur quis est qui liberat a peccato. Sine dubio veritatis agnitio. Sic enim dicebat Jesus ad Judæos qui crediderant ei : « Si credideritis verbo meo, agno- » scetis veritatem, et veritas liberabit vos[8]. » Veritas est

[1] I Cor. XIII, 12. — [2] Thren. IV, 20. — [3] I Cor. VIII, 2. — [4] Joan. I, 14. — [5] I Cor. XIII, 10. — [6] Thren. IV, 20. — [7] Rom. VI, 18. — [8] Joan. VIII, 31.

ergo quæ liberat a peccato, et veritatis agnitio. Certum est autem quod omnis qui liberatus fuerit a peccato, justitiæ serviat. Quod autem dicimus, Justitiæ serviat, quoniam justitia una est ex virtutum choro, simile est ac si diceremus, quia si quis liberatus est a peccato, serviet veritati, et serviet sapientiæ, et serviet pudicitiæ, et serviet pietati. Sic enim ego audio et illud quod dictum est : « Aperite mihi » portas justitiæ, et ingressus in eas confitebor Domino [1]. » Non enim solius justitiæ portas ingreditur qui confiteri vult Domino, sed et veritatis, et sapientiæ, et pietatis, et pudicitiæ. Omnium namque una est aula virtutum, cujus sibi justitiæ nomine pandi januas postulat justus.

IV. « Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. » Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem [2]. » Pudorem quemdam per hæc incutit Apostolus auditoribus, ut hoc saltem obsequii dependant justitiæ et sanctificationi, quod prius immunditiæ iniquitatique detulerant. Quid ergo tam humanum, hoc est, quid tam leve, quid tam sine onere, et quod nulla prorsus possit carnis infirmitas excusare? « Sicut, *inquit*, exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete » membra vestra servire justitiæ in sanctificationem. » Ingloriosum quidem est ut ita quis virtutibus sicut vitiis serviat. Multo enim amplius et multo intentius honoranda justitia est. Sed ego, inquit, humane et communiter ago : eadem postulo, similia requiro. Dudum currebant pedes vestri ad dæmonum templa, nunc currant ad Ecclesiam Dei. Currebant prius ad effundendum, nunc autem ad liberandum sanguinem currant. Protendebantur prius manus ut aliena diriperent, nunc protendantur ut propria largian-

[1] Psalm. CXVII, 19. — [2] Rom. VI, 19.

tur. Circumspiciebant prius oculi mulierem, aut alienum aliquid ad concupiscendum, nunc circumspiciant pauperes, debiles, egenos ad miserandum. Aures delectabantur auditu vano, vel bonorum derogationibus, nunc convertantur ad audiendum verbum Dei, ad explanationem Legis, et ad capiendam sapientiæ disciplinam. Lingua quæ convitiis, maledictis, et turpiloquiis assueta est, convertatur nunc ad benedicendum Dominum in omni tempore[1] : sermonem sanum proferat, et honestum, ut det gratiam audientibus, et veritatem loquatur cum proximo suo[2]. Sed quid opus est hæc singula persequi, cum pateat etiam tibi, uniuscujusque membri ministerium, quod exhibuit vitiis, aptare virtutibus, et actum quem exhibuit immunditiæ, ad castitatem nunc sanctificationemque convertere? Videtur sane hic injustitiam pro omnibus simul virtutibus nominasse, sicut e contrario iniquitatem pro omnibus simul vitiis posuisse. Addidit sane, « Justitiæ in sanctificationem[3], » quod videlicet castitatis partem et generaliter cum cæteris, et per semetipsam specialiter commendaret. Sed et illud aspice, quod ubique per hæc arbitrii libertatem designat, et ostendit unumquemque habere in sua potestate, ut quæ ante iniquitati ad iniquitatem servitia dependebat, hæc, converso in melius proposito, justitiæ sanctificationique dependat : quod utique fieri non posset, si aut natura, ut quibusdam videtur, repugnaret, aut astrorum cursus obsisteret.

V. « Cum enim servi essetis peccati, liberi eratis justitiæ.
» Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc
» erubescitis? Nam finis illorum mors est. Nunc vero libe-
» rati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum
» vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam[4]. »

[1] Psalm. xxxiii, 2. — [2] Zachar. i, 16. Ephes. iv, 26. — [3] Rom. vi, 19. — [4] Ibid. 20, 21, 22.

Quomodo quis peccati servus sit, sufficienter jam in superioribus dictum est, cum exponeremus illum locum : « Nescitis » quia cui vos exhibetis servos ad obediendum, servi estis ejus » cui obedistis, sive peccati, sive justitiæ[1] ? » Cum ergo quis peccato servit, justitiæ liber est, hoc est, alienus a justitia. Hic enim liberum alienum dicit, et recte quidem. Nemo enim potest simul et peccato servire, et justitiæ, sicut et Salvator dixit, quia « nemo potest duobus dominis servire[2]. » Sed de his plenius supra diximus. Illud sane notandum est, esse et libertatem culpabilem, et laudabilem servitutem. Nam liberum esse justitiæ, crimen est; servum vero esse, laudabile. Quod autem dicit justitiæ servum fieri, simul intellige et sapientiæ, et pietati, et pudicitiæ, et omnibus una virtutibus : sicut e contrario qui peccat, servus est simul et concupiscentiæ malæ, et iræ, et furoris, et impudicitiæ, et rapinæ; et omnibus simul vitiis ac sceleribus servit. Unde nosmetipsos semper discutere debemus per singula quæque quæ gerimus, et in unoquoque actu considerare cuinam serviamus, peccato-ne ad iniquitatem, an justitiæ in sanctificationem. « Quem ergo, *inquit*, fructum » habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam » finis illorum mors est[3]. » Fructum et bonorum et malorum esse docet Scriptura divina, ut ipse Salvator in Evangeliis dicit : « Aut facite arborem bonam, et fructum ejus » bonum; aut facite arborem malam, et fructum ejus ma- » lum[4]. Non potest arbor bona fructus malos facere, neque » arbor mala fructus bonos facere[5]. » In quibus propositum et voluntas hominis, arbor dici videtur vel bona, vel mala, fructus vero ejus opera. Si quis igitur convertat animos et propositum ad justitiam, erubescit sine dubio, et ipse se notat de prioribus gestis quæ egit positus sub peccato, quia

[1] Rom. vi, 16. — [2] Matth. vi, 24. — [3] Rom. vi, 21. — [4] Matth. xii, 33. — [5] Id. vii, 18.

« finis illorum mors est[1]. » Sed requiro quæ mors? Certum est quia non ista communis. Non enim quis post mortem convertitur ad justitiam, vel pro male gestis præteritis erubescit? Quid ergo est? Numquidnam peccati mortem dicere videtur, quoniam « anima quæ peccat, ipsa morie» tur[2]? » An illud magis potest intelligi quod istam mortem dicat qua cum Christo peccato moriemur, et vitiis ac sceleribus finem damus, ut propter hoc dixisse videatur, quia « finis illorum mors est? Nunc vero liberati a peccato, servi » autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificatio» nem, finem vero vitam æternam[3]. » Fructus fructibus comparat : et peccati quidem fructus pro quibus nunc, hoc est, postea quam liberati a peccato, et servi facti Deo, sancti erubescunt, pronunciat morte finiri : fructus vero justitiæ qui sunt in sanctificationem, finem dicit accipere vitam æternam. In quo illud primo non est omittendum, quod fructus quidem eos pro quibus nunc erubescimus, in quo sint noluit nominare : eorum vero fructum qui liberati sunt a peccato, et servi facti sunt Deo, dicit esse in sanctificationem. Bonorum enim frequentius quam malorum habenda memoria est. Quod autem prius de malis fructibus et fine eorum, postea vero de fructibus qui in sanctificationem sunt, et de fine eorum, quæ est vita æterna, memoravit, vide quia simile est hoc dicto Prophetico illi quo ipse ait : « Ego occidam, et ego vivere faciam[4]; » et iterum : « Percu» tiam, et ego sanabo; » et rursum in Job : « Ipse dolere » facit, et remedium dat : percutit, et manus ejus sanat[5]. » Quæ omnia illuc aspiciunt, quod ante moriendum est cum Christo, et ita convivendum : et ante compatiendum, et ita conregnandum. Nisi enim prius per pœnitentiam peccato moriamur, non possumus per justitiam vivere Deo. Sed et hoc

[1] Rom. VI, 21. — [2] Ezech. XVIII, 4. — [3] Rom. VI, 22. — [4] Deut. XXXII, 9. — [5] Job v, 18.

quod superius dixit : « Liberati autem a peccato, servi facti » estis justitiæ[1] : » nunc autem cum similiter dixerit : « Li- » berati autem a peccato[2], » non similiter dixit : « Servi » facti estis justitiæ; *sed*, Servi facti estis Deo : » non est otiosa distinctio. Per hoc enim ostenditur, quod posteaquam quis liberatus a peccato fuerit, servire debet primo justitiæ et omnibus virtutibus simul, ut inde per profectum ascendat ad hoc, ut servus fiat Deo, quamvis et servire justitiæ, servire sit Deo. Christus est enim justitia, et servire Christo servire Deo est. Est tamen ordo profectuum, et sunt in virtutibus gradus : et idcirco dicitur Christus regnare, profecto secundum hoc quod justitia est, donec in unoquoque compleatur plenitudo virtutum : ubi vero mensura fuerit perfectionis expleta, tunc dicitur tradere « regnum Deo et Patri[3] » ut jam sit « Deus omnia in omnibus. » Sed et illud adhuc observandum puto, (quoniam collationem diximus fructuum malorum, et fructuum bonorum fecisse Apostolum,) quod ibi quidem, ubi de malis fructibus dicebat, non dixit : Fructum vestrum habuistis « in quibus nunc erubes- » citis; » sed dixit : « Quem ergo fructum habuistis[4] ? » ubi vero de bonis fructibus dicit, addit « vestrum. » Sic enim scribit : « Habetis fructum vestrum in sanctificationem[5]; » per quod indicare mihi videtur quod fructus malus, fructus erubescendus et pœnitendus, non est noster fructus. Non enim malam in nobis arborem Deus plantavit quæ fructus malos proferret, sicut et ipse dicit per Prophetam : « Ego te » plantavi vitem fructiferam totam veracem, quomodo con- » versa es in amaritudine vitis alienæ[6] ? » Fructus ergo malos etiam si afferamus, non sunt nostri, sed alieni, id est, peccati : fructus vero bonos si afferamus in sanctificationem, nostri sunt fructus. Istos enim fructus ut afferret humana

1 Rom. vi, 18. — 2 Ibid. 22. — 3 1 Cor. xv, 24, 28. — 4 Rom. vi, 21 — 5 Ibid. 22. — 6 Jerem. ii, 21.

natura a conditore suo suscepit. Nam illi alieni non sunt in nobis seminati a Deo. Vis autem scire quia Dominus non seminat malos fructus? Audi eum in Evangelio dicentem : « Nonne bonum semen seminavimus in agro? Unde ergo » habet zizania? Et respondens dixit : Inimicus homo hoc » fecit[1]. » Et adhuc vis amplius discere quia isti carnis fructus non sunt nostri, sed alieni? Ipse iterum Dominus in Evangelio dicit : « Si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis[2]? » Sic ergo profundæ rationis mysterio in malo quidem fructu Apostolus non addidit « vestrum : » de bono autem dicit : « Habetis fructum vestrum in sanctificationem[3]. » Quod autem perfectiores dicat hos quos servire Deo nominat, quam illos quos primo servire justitiæ dixerat, etiam ex hoc probatur, quod horum fructum in sanctificationem posuit; qui intelligi possunt hi esse qui se castitati et continentiæ devoverunt : illi autem quos servos dixit esse justitiæ, possunt etiam hi videri qui in conjugiis positi, justitiæ tamen et omnibus virtutibus operam præbent. ...

VI. « Stipendia enim peccati mors : gratia autem Dei, » vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro[4]. » Simile est hoc quod dixit : « Stipendia peccati mors, » illi quod superius dixerat, « Finis autem illorum mors[5]. » Quorum autem? Illorum sine dubio « pro quibus nunc erubescitis, » quorum fructus nec nominare quidem æstimat dignum. Et iterum, « Gratia autem Dei, vita æterna, in Christo Jesu Domino » nostro[6], » simile est illi quod dixit : « Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam[7]. » Bene autem metaphoram, id est, figuram militiæ ex initio propositam servat, ut militantibus sub peccato rege, imo potius tyrannidi ejus parentibus, stipendia debita mortem

[1] Matth. XIII, 27. — [2] Luc. XVI, 12. — [3] Rom. VI, 22. — [4] Ibid. 23. — [5] Ibid. 21. — [6] Ibid. 23. — [7] Ibid. 22.

dicat exolvi. Deum vero non erat dignun militibus suis stipendia quasi debitum aliquod dare, sed donum et gratiam, quæ est « vita æterna in Christo Jesu Domino nostro [1]. » Ego non puto etiam hoc vacuum esse, quod ad vitam æternam addidit, « in Christo Domino nostro; » sed quia fortassis sciri voluit aliud esse vitam æternam solum, et aliud vitam æternam in Christo Jesu. Et illi enim qui surgent in confusionem et approbrium sempiternum, habebunt quidem vitam æternam, non tamen in Christo Jesu, sed in confusione et opprobrio æterno [2] : justi vero qui surgent in vitam æternam in Christo Jesu habebunt vitam æternam. Peccatum ergo militibus suis in quibus regnat, stipendia digna largitur mortem. Mortem autem dicimus non hanc corporalem, sed illam de qua scriptum est, quia « anima, quæ » peccat, ipsa morietur [3]. »...

VII. « An ignoratis fratres (scientibus enim Legem loquor) » quia Lex dominatur in homine quanto tempore vivit? Nam » quæ sub viro, est mulier, vivente viro, alligata est legi. Si » autem mortuus fuerit vir, soluta est a lege viri. Igitur, vivente viro, cognominabitur adultera, si fuerit cum alio » viro. Si autem mortuus fuerit vir, liberata est a lege viri, » ut jam non sit adultera si fuerit cum alio viro. Itaque, fra» tres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi, » ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus » Deo. Cum enim essemus in carne, vitia peccatorum, quæ » per legem erant, operabantur in membris nostris, ut » fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus a lege mor» tui, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spi» ritus, et non in vetustate litteræ [4]. » Latius in superioribus de fide et lege disserens, per omnia esse præferendam ostendit fidem eorum duntaxat qui credunt « in eum qui sus-

[1] Rom. vi, 23. — [2] Jerem. xxiii, 40. — [3] Ezech. xviii, 4. — [4] Rom. vii, 1, 2, 3, 4, 5, 6.

» citavit Jesum Dominum nostrum a mortuis [1]. » Post hæc qualis etiam eorum conversio deberet esse subjungit : in quibus et de peccato Adam, ac justitia Christi disseruit : sed et de servitute ac libertate qua vel justitiæ quis servit et liber est a peccato, vel peccato servit et justitiæ liber est, disputavit. Nunc ergo post excessum quemdam latius habitum redit denuo ad tractatum Legis et Christi, talia quædam in presenti disserens loco : quæ paululum repetentes, secundum litteræ consequentiam prius aperire tentabimus : tum etiam pro viribus quid unusquisque sermo virtutis habeat, requiremus. Loquor, inquit, vobis qui scientiam Legis habetis, et scitis sensum ejus non esse in vetustate litteræ, sed in spiritus novitate : hoc est, « scientibus Legem » loquor [2], » et appello vos, propter hujus Legis scientiam, « fratres; » et dico : Numquid ignoratis quia Lex unicuique mancipato et servienti sibi dominatur, sicut vir junctæ sibi mulieri : et sicut in omni vita sua dominatur mulieri legibus sibi junctæ, ita et homini qui sub Lege est, quamdiu vivit et valet, dominatur Lex. Sed sicut viro, qui legibus subjuncta fuerat mulier, si accidat mori, libera efficitur mulier, et a viri potestate resolvitur, ita et is qui sub Lege est, si accidat Legem mori, ab operibus legis liber efficitur : et sicut mulier quæ prioris viri legibus absoluta est, habet libertatem ut alii viro jungatur, ita et is qui sub potestate Legis vixit, ubi mortuam videt litteram, habet potestatem viventi Verbo tanquam viro sociari. Si vero viventem adhuc priorem virum voluerit mulier relinquere, et alii sociari, adultera sine dubio appellabitur. Quod simili forma etiam in eum cadit qui Legem ut virum viventem deserit, et alii jungitur. Hæc autem tanquam « scientibus, » ut dixi, « Legem loquor, fratres, » ut intelligatis quia et vos Legem tanquam virum mortuum re-

[1] Rom. IV, 24. — [2] Id. VII, 1.

liquistis. Mors autem illius per adventum Christi et assumptionem corporis ejus est, per quod vos effecti estis alterius, id est, juncti alii viro, illi scilicet qui a mortuis resurrexit, et ultra mortem non recipit, quam recepit prior ille vir, id est, Lex. Vos ergo nunc facti estis ejus viri qui a mortuis resurrexit sponsa : et ideo secundum voluntatem ipsius vivere debetis, quia jam non sumus in carne, sed in spiritu, etiam si aliquando in carne positi peccati et carnis passionibus urgebamur : quæ passiones per occasionem Legis in membris nostris fructificabant, non Deo, sed morti, illi morti quam Deus non fecit[1]. Nunc ergo sicut cum moritur vir, libera est et absoluta mulier a lege viri, ita et nos liberi facti sumus a Lege quæ videbatur nobis dominari tamquam vir. Cui Legi sine dubio etiam nos mortui sumus, et alieni a conditione ejus « in qua detinemur[2], » ut jam post hæc « serviamus non in vetustate litteræ » sicut prius, sed « in novitate spiritus : » quem spiritum a sponso nostro tanquam nuptiale pignus accepimus, sicut et alibi dicit : « Qui dedit nobis pignus Spiritus[3]. » Hic est ordo eloquii, et hæc Apostolici compago sermonis. Sed nunc repetentes quæ dicta sunt, discutiamus per singula. « An ignoratis, » inquit, « fratres (scientibus enim Legem loquor) quia Lex dominatur in homine, quanto tempore vivit[4] ? » Hyperbaton statim in principio habet, quod ita redditur : « An ignoratis, fratres, quia Lex dominatur in homine quanto tempore vivit ? » et post hæc redditur illud quod in medio insertum est : « Scientibus enim Legem loquor. » Quod autem dixit, « Scientibus Legem loquor, » simile est illi quod paulo post dicit : « Scimus autem quoniam Lex spiritalis est[5]. » Legem vero spiritalem esse non solus Paulus sciebat, sed et hi qui ab ipso imbuebantur : qui tamen spiritales erant, de quibus dicit : « Spiri-

[1] Rom. VIII, 9. — [2] Id. VII, 6. — [3] 2 Cor. V, 5. — [4] Rom VII, 1. — [5] Ibid. 14.

» talis autem examinat omnia [1]. » Nam de Galatis non possum pronunciare quod sciant Legem spiritalem esse, de quibus dicit : « O insensati Galatæ [2] ! » Nisi forte tunc scierint cum spiritu cœperant : sed non permanserunt in hac scientia : quia carne consummati sunt. Apostolorum vero doctrina, et eorum qui ab ipsis instituebantur ad docendum, talis erat, quæ doceret homines servire Legi « non in vetustate lit- » teræ, *sed* in novitate spiritus [3]. » Quod non solum Apostolos, sed et Prophetas, et si qui erant tunc sapientes in populo Dei, sensisse arbitror, quia Lex spiritalis est, licet multitudinis causa etiam carnalem viderentur observantiam custodire. Nec mirum, cum et ipse Paulus dicat : « Quia » factus sum Judæis tanquam Judæos lucrifacerem [4]. » Ita ergo multi in populo priore proficiebant in scientia spiritali, et videbant gloriam Verbi Dei, sicut Esaias vidisse scribitur gloriam Filii Dei, ut testatur Joannes cum dicit : « Hæc autem dixit Esaias, quando vidit gloriam ejus [5]. » Scientibus ergo Legem loquitur Paulus, id est, scientibus quæ sit in Lege vetustas litteræ, et novitas spiritus [6] : quod qui bene scit, novit sine dubio quia ita Lex dominatur homini quamdiu vivit, sicut vir mulieri : et sicut morte viri liberatur mulier a Lege conjugii, et sociandi se viro alii accipit libertatem, ita et anima cujus vir Lex est, cum vetustatem litteræ in lege deprehenderit, quia quod veterascit prope exterminium est, veluti mortua sibi Lege secundum litteram, libertatem accipit nubendi alii viro, qui est spiritus Legis : « Spiritus autem Dominus est [7]. » Quod autem dixit, « Lex » dominatur homini quanto tempore vivit [8], » non ad hominem, sed ad Legem refertur. Hoc enim et in consequentibus indicat, ubi dicit : « Vivente viro alligata est legi [9] : » et ipsius

[1] I Cor. II, 15. — [2] Galat. I, 3. — [3] Rom. VII, 6. — [4] I Cor. IX, 20 — [5] Joan. XII, 41. — [6] Rom. VII, 1. — [7] 2 Cor. III, 17. — [8] Rom. VII, 1. — [9] Ibid. 2.

exempli quod assumptum est plenius idem ordo declarat : Legem enim loco viri posuit, et de ipsa dicit : « Si autem mortuus fuerit vir, soluta est a lege viri [1]. » Quæ tamen si de Apostolis, vel de his qui ex circumcisione crediderunt dicta intelligantur, nil commovebitur quæstionis : clarum namque est quod hi Legem velut virum habuerunt, sub cujus potestate vivebant. Sed ubi venit plenitudo temporum, Lex infirmari cœpit in carne, et infirmitatem mors consecuta est, et si qui sub potestate hujus viri vixerant tanquam mulier, mortua littera spiritui nubunt Christo credentes [2]. Hi vero qui ex Gentibus Domino crediderunt, non videbuntur sub hujus viri, id est, sub Legis potestate vixisse, nec habuisse virum Legis sermonem. Testimonium autem hujus rei, id est, quod hi qui ex circumcisione sunt sub viro fuerint, hi autem qui ex Gentibus sine viro, Esaias declarat dicens : « Lætare sterilis quæ non paris, erumpe et clama » quæ non parturis; quoniam multi filii desertæ, magis quam » ejus quæ habet virum [3]. » Multos filios dicit desertæ, magis quam ejus, quæ habet virum, quod multo plures ex Gentibus, quam ex circumcisione crediderint : et ostendit eam quæ habet virum, synagogam esse quæ habet Legem : desertam vero, et vagam, ac sine ulla potestate Legis viventem, Gentium multitudinem, quæ et sterilis erat nullius legitimi verbi proferens germen. Ponitur ergo in his ab Apostolo homo qui sub Lege vivit, tanquam mulier quæ sub viro est. Virum autem ponit sermonem Legis, quem tamen virum mortuum dicit, qui est secundum litteram sermo Legis. Sed is quomodo sit mortuus, pervidendum est. Potest quidem etiam in hoc videri mortuus, cum spiritalis intelligentia excludit et velut interimit corporalem, et ostendit refugiendam esse occidentem litteram, et sequendum vivificantem spiritum. Sed et hoc modo mortuus esse hic vir evidentius approbabitur.

[1] Rom. VII, 3. — [2] Galat. IV, 4. — [3] Isai. LIV, 1. Galat. IV, 27.

Etenim donec Lex umbram gerebat futurorum bonorum, et in Jerusalem terrena cœlestis culturæ typus et imago gerebatur, et altare manebat [1], et sacerdotium, sermo Legis, littera videlicet, vivere videbatur. Nondum enim introierat in sancta non manufacta Christus [2], nec accesserat ad velamen interius, quod ad Hebræos scribens Apostolus carnem Christi esse interpretatur [3]. Ubi vero « Verbum caro factum est, et » habitavit in nobis [4], » a præsentia ejus Jerusalem terrena cum templo et altari, atque omnibus quæ ibi gerebantur, eversa est. Tunc mortuus est vir ejus, id est, secundum litteram Lex. An non jure dicitur in hac parte mortuus sermo Legis, cui nulla sacrificia, nullum sacerdotium, nulla Levitici ordinis ministeria deferuntur? Homicidam punire non potest, nec adulteram lapidare : hæc enim sibi vindicat Romanorum potestas : et dubitas adhuc si mortua sit secundum litteram Lex? Ter in anno apparere Domino omnis masculus non ascendit : ovis in festivitate Paschæ in civitate quam elegisse putatur Dominus Deus nulla jugulatur; manipuli primitiarum non offeruntur, nulla celebratur oblatio; nulla lepra, nulla purgatur immunditia. Et dubitari potest in his omnibus mortuam esse litteram Legis? Cum ergo claruerit per hæc omnia mortuum esse virum priorem, nulla prævaricatio est Christo tanquam viro alteri sociari, sicut mulieri crimen non est si, viro priore defuncto, suscipiat secunda connubia. Et propterea dicit : « Igitur vivente viro » cognominabitur adultera, si fuerit cum alio viro [5], » ut ostendat quia et anima hominis, si jam venit ad Christum, et Christo velut secundo viro sociata est, nullo genere vivere ei debet vetustas litteræ, quæ est quasi prior vir, ne forte si illum habeat in se viventem, efficiatur adultera, quæ ita secundo sociata est, ut ei adhuc viveret prior. Hoc est quod

[1] Hebr. x, 1. — [2] Id. ix, 24. — [3] Id. x, 20. — [4] Joan. i, 14. — [5] Rom. vii, 3.

per aliam figuram et in superioribus dixit, quia mori prius oportet, et ita consepeliri Christo. Denique etiam hoc addit in posterioribus : « Itaque, fratres mei, et vos mortui estis »Legi per corpus Christi, ut sitis alterius qui ex mortuis »resurrexit, ut fructificemus Deo[1]. » Vides quomodo, licet figurarum diversitas videatur, ad unum tamen sensum cuncta revocantur. Nam et quod Legem nobis mortuam dicit, hoc idem vult intelligi, quod et nos mortui sumus Legi per corpus Christi, in quo corpore « iniquitates nostras tu»lit, et peccata nostra portavit[2], » et in quo exuit « princi»patus et potestates, triumphans eas in semetipso[3]. » Festinandum est ergo ad istas secundas nuptias, quæ beatiores sunt multo quam primæ. Et vide si forte jam tunc Lex tale nescio quid adumbrabat in eo cum jubebat ut mulier, mortuo priore viro, de quo semen non susceperat (talis enim fuerat qui fructum non posset afferre), juberetur fratri ejus nubere[4]. Frater enim videtur Legis litteræ secundum spiritum Lex, ut de ipso magis mulier afferat fructum. Sed hæc plenius in locis suis requirentur. Nunc autem, ut diximus, prius moriendum est Legi litteræ, ut sic conjungi possimus Christo, qui ex mortuis resurrexit. Potest autem fieri ut hoc non solum de Lege Moysi, quæ est sec undum litteram, sentiatur, sed de omni homine; quoniam certum est quod quibuscumque institutis, quibuscumque moribus agatur, quasi sub Lege hac qua utitur vivere credendus est : cui utique vel ipse mori debet, vel ipsa illi, ne forte sub alio viro posita anima ad Christum veniens, non tam nuptias ejus adire, quam adultera effici videatur, quippe si prioris adhuc viri legibus vivit. Quod tamen Apostolus alia rursum figura ad eumdem sensum explanationis adducit. Subjungit enim : « Cum enim essemus in carne, vitia pecca-

[1] Rom. VII, 4. — [2] Isai. LIII, 4, 11. — [3] Coloss. II, 15. — [4] Deuter. XXV, 5.

»torum quæ per Legem erant, operabantur in membris »nostris ut fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus a »Lege mortui, in qua detinebamur, ita ut serviamus in no»vitate spiritus, et non in vetustate litteræ[1]. » Apparet et in his, ut in superioribus per exemplum cujusdam similitudinis diximus, Paulum ex alio in aliud conclave incertis et occultis gressibus digredi. Cum enim in superioribus de Lege litteræ disputasset, quod utique ad eos videretur tantum qui ex circumcisione crediderant, pertinere : nunc latenti quadam conversione carnis et vitiorum discutit Legem, ob id sine dubio, ut etiam ad cæteros homines, non eos solos qui ex circumcisione sunt, tractatus iste pertinere videatur. Ait ergo : « Cum enim essemus in carne[2]. » Et quidem, quantum ad rem spectat, in carne utique positus ista dicebat : sed « cum in carne essemus, » hoc est, cum secundum carnem viveremus, « vitia peccatorum quæ per »Legem erant, operabantur in membris nostris. » Quænam lex ista est per quam vitia peccati operantur? Numquid Lex Moysi etiam si secundum litteram observetur, vitia generat peccatorum? Sed in aperto est quod illam Legem dicat in membris, quæ resistit legi mentis, de qua et ante tractavimus[3], quomodo « Lex subintroivit ut abun»daret peccatum[4]. » Ipsa ergo Lex est quæ facit, in his qui secundum carnem vivunt, vitia peccatorum abundare ut fructificent morti. Ad hoc namque est illa lex in membris nostris, ut resistens adversum legem mentis captivos nos ducat peccato, et hos fructus offerat morti. «Nunc autem soluti sumus a Lege mortui, in qua detineba»mur[5]. » Ab hac ergo lege, in qua detinebamur, nunc soluti sumus. *Nunc.* Quando? Sine dubio quando cum Christo mortui sumus, et consepulti ei per baptismum, et cruci-

[1] Rom. VII, 5, 6. — [2] Ibid. 5. — [3] Ibid. 23. — [4] Id. V, 20. — [5] Id. VII, 6.

fixi cum ipso : et ideo dicit : « Soluti sumus a Lege mor»tui. » Nisi enim quis mortuus fuerit cum Christo, ab ista lege non solvitur. Scio et in aliis exemplaribus scriptum : « A lege mortis, in qua detinebamur » : sed hoc, id est, mortui, et verius est et rectius. Quod vero addit in conclusione : « ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in ve»tustate litteræ[1], » quod sine dubio de Lege litteræ dictum videtur, hoc modo consequente intelligi poterit. In carne quidem positi, et secundum carnem viventes, propter peccatorum vitia, quæ lex illa, quæ erat in membris nostris, alebat ut fructificarent morti, non poteramus servire novitati spiritus, dum illa lex membrorum vivebat in nobis, immo dum nos secundum illam vivebamus. Ubi vero Christus pro nobis mortuus est, et nos cum ipso mortui sumus peccato, liberati sumus per ipsum a Lege peccati in qua detinebamur, et possumus jam servire Legi Dei; servire autem in novitate spiritus, non in vetustate litteræ. Non enim idcirco nos Christus abstraxit a lege peccati, ut vetustati litteræ serviamus, id est, ut circumcisionem recipiamus, et sabbata, vel cætera quæ vetustas Legis litteræ continet : sed ut Legem Dei in spiritus novitate servemus, id est, ex omnibus quæ in ea scripta sunt spiritalem sensum Spiritu donante capiamus, sicut et idem Apostolus in aliis dicit, quia « velamen est positum in facie Moysi, cum autem con»versus fuerit quis ad Dominum, auferetur velamen. Do»minus enim spiritus est. Ubi autem spiritus Domini, ibi li»bertas[2]. » Novitatem sane spiritus scio quosdam male intelligentes illuc traxisse, ut dicerent novum esse Spiritum, tanquam qui ante non fuerit, nec veteribus innotuerit : et nesciunt se in hoc gravissime blasphemare. Ipse enim Spiritus est in Lege, ipse in Evangelio, ipse semper cum Patre et Filio est, et semper est, et erat, et erit, sicut Pater et Filius.

[1] Rom. VII, 6. — [2] 2 Cor. III, 15, 16, 17.

Non ergo ipse novus est, sed credentes innovat, cum eos a veteribus malis ad novam vitam et novam religionis Christi observantiam adducit, et spiritales ex carnalibus facit.

VIII. « Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed » peccatum non cognovi, nisi per Legem. Nam concupis- » centiam nesciebam nisi Lex diceret : Non concupisces. » Occasione autem accepta, peccatum per mandatum opera- » tum est in me omnem concupiscentiam. Sine Lege enim » peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam sine Lege ali- » quando. Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit. Ego » autem mortuus sum: et inventum est mihi mandatum, » quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Peccatum enim » occasione accepta per mandatum seduxit me, et per illud » occidit. Itaque Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, » et justum, et bonum. Quod ergo bonum est, mihi mors » est? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bo- » num mihi operatum est mortem, ut fiat supra modum » peccator ipsum peccatum per mandatum[1]. » (7) In his locis positos crebro nos necesse est de legum diversitatibus commonere. Hoc enim vult Paulus qui sub uno legis nomine sensum de una ad alteram tacitis indiciis transfert, illo ut arbitror proposito, quo et Scripturæ propheticæ constant, ne ea quæ inspirati divinitus proloquuntur, impolitis hominibus et minus adhuc vel fidei vel studii deferentibus in propatulo ponerentur, et pedibus (ut ita dixerim,) conculcanda traderentur : sed ut, secundum ea quæ supra per quamdam similitudinem diximus, mysterium sui regis ad paucos et occultius perveniret. Ait itaque : « Quid ergo dice- » mus? Lex peccatum est[2]? » Putasti, inquit, me de Lege Moysi dicere quia peccatum est? *Absit, absit.* Ad utrumque sufficiat quia neque de Lege Moysi loquor, neque de ipsa dico quia peccatum est : sed, « Peccatum non cognovi nisi

[1] Rom. VII, 7 et seqq. — [2] Ibid. 7.

»per Legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex di-»ceret : Non concupisces[1].» Intellige, inquit, de qua lege loquar, quæ nisi esset, peccatum nemo cognosceret. Numquid Moysi Lex est per quam Adam cognovit peccatum suum, et abscondit se a conspectu Domini[2]? Numquid Moysi Lex est per quam cognovit Cain peccatum suum et dixit : « Majus est peccatum meum, quam ut relinquar[3]? » Aut per quam Pharao cognovit peccatum suum, et dixit : « Do-»minus justus est, ego autem et populus meus impii[4]?» Quod si hi omnes, aliique innumeri ante Moysi Legem cognoverunt peccatum suum, non erit sine dubio Moysi Lex de qua dicit Apostolus, quia « peccatum non cognovi nisi »per Legem[5]; » et de qua dicit : « Concupiscentiam nescie-»bam nisi Lex diceret: Non concupisces; » sed est illa lex de qua frequenter diximus, quæ in hominum cordibus «scripta est, non atramento, sed Spiritu Dei vivi[6], » et docet unumquemque quid agendum sit, quid cavendum. Ipsa est ergo per quam cognoscit homo peccatum suum. Aperte hic naturalem legem dicit tamdiu ignorari a nobis, quamdiu ætatis processu noverimus inter bonum et malum discernere, et a conscientia nostra audierimus. Loquitur enim nobis intra conscientiam, et dicit : « Non concupisces[7]. » Sed quoniam non semper, nec ex initio ut nascitur homo, lex ista invenitur in homine, sed aliquandiu, dum ætas nondum patitur, sine hac lege vivitur, sicut et ipse Paulus fatetur qui dicit : « Ego autem vivebam sine Lege aliquando[8], » in illo tempore quo sine Lege viximus, concupiscentiam nesciebamus. Non dixit : Non habebam, sed ait : *Nesciebam*, tanquam quæ esset quidem, ignoraretur tamen quod esset concupiscentia. Ubi autem venit ratio, et lex naturalis locum in nobis processu ætatis invenit, docere nos cœpit

[1] Rom. VII, 7. — [2] Genes. III, 8. — [3] Id. IV, 13. — [4] Exod. IX, 27. — [5] Rom. VII, 7. — [6] 2 Cor. III, 3. — [7] Rom. VII, 7. — [8] Ibid. 9.

quæ essent bona, et prohibere a malis. Hæc ergo dum dicit : « Non concupisces, » quod ante nesciebamus, ab ipsa didicimus malam esse concupiscentiam. « Occasione autem » accepta, peccatum per mandatum operatum est in me » omnem concupiscentiam[1]. » Lex illa de qua dicit, quia « concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret : Non con» cupisces[2], » ipsa etiam mandatum appellatur. Ait ergo quia occasione mandati hujus quo concupiscere prohibemur, peccatum vehementius exarsit in nobis, et omnem operatum est in nobis concupiscentiam. In eo namque in quo concupiscit caro adversus spiritum, id est, adversus Legem quæ dicit : « Non concupisces, » etiam adversatur ei, et certamen quodammodo gerit, ut non solum concupiscentiæ satisfaciat, sed etiam adversarium vincat. Hæc est ergo occasio quam dicit venire ex mandato. Nescio quo etenim pacto ea quæ prohibentur ardentius desiderantur; et ideo cum mandatum sanctum, et justum, et bonum sit (quod enim prohibet malum, necessario bonum est), dum prohibendo concupiscentiam magis eam provocat et inflammat, per bonum mihi operatum est mortem. Indicat tamen Apostolus in his, quod origo peccati ex concupiscentia orta sit, dum prohibente Lege sive Moysi, quæ dicit : « Non concu» pisces[3], » sive etiam, ut supra exposuimus, naturali, eo contentiosius quod prohibetur expetitur. Sciendum sane est quod concupiscentia hic culpabilis ponitur. Est autem in multis et laudabilis, sicut supra ostendimus. « Sine Lege enim » peccatum mortuum est. Ego autem vivebam sine Lege ali» quando. Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit. Ego » autem mortuus sum; et inventum est mihi mandatum, » quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem[4]. » De his pene omnibus jam in superioribus plene tractatum est : unde ne eadem sæpius revolvamus, breviter quæ dicta sunt in me-

[1] Rom. VII, 8. — [2] Ibid. 7. — [3] Exod. XX, 7. — [4] Rom. VII, 8, 9, 10.

moriam revocabimus. Sine Lege autem peccatum mortuum esse in nobis, hoc est, antequam per ætatem rationabilis intra nos sensus vigeret, ostendimus, cum etiam exemplum pueri percutientis patrem aut matrem, vel maledicentis adduximus. In quo secundum Legem quidem prohibentem percuti vel maledici patrem aut matrem, peccatum fieri videtur[1] : sed istud peccatum mortuum esse dicitur, quia Lex nondum adest in puero, quæ eum doceat hoc quod facit, fieri non licere. Sine hac autem Lege et Paulum et omnes homines certum est aliquando vixisse, hoc est, in ætate puerili. Omnes enim similiter per illud tempus nondum capaces hujus naturalis legis existunt. Nam utique non videretur de hoc Pauli vera esse professio. Quomodo enim sine Lege Moysi probabitur Paulus aliquando vixisse, cum ipse se Hebræum ex Hebræis, et octava die circumcisum secundum Legis præcepta, fateatur[3] ? Sed hoc modo quo diximus, sine lege naturali vixit etiam ipse aliquando in pueritia. Quo in tempore non dixit non fuisse in homine peccatum, sed mortuum fuisse, et revixisse postmodum ubi lex naturalis adveniens prohibere concupiscentiam cœpit : quæ lex veluti mortuum suscitavit peccatum. Peccati namque natura hæc est, si fiat quod Lex fieri vetat. Reviviscente ergo peccato, « ego, *inquit*, mortuus sum[4]. » *Ego :* Quis? Anima sine dubio quæ fecerat quod fieri lex vetabat : « Anima *enim* quæ peccat[4], » *ut Propheta dicit*, ipsa morietur. » Inventum est ergo mandatum quod datum fuerat ad vitam, animæ scilicet, ut eam doceret opera vitæ, cessisse ei ad mortem, dum prohibita non tam refugit, quam ardentius expetit. Movet me tamen in his quomodo dixerit peccatum mortuum esse et revixisse. Videtur enim quia non possit dici mortuum nisi quod aliquando vixerit, et postmodum vita caruerit. Sed

[1] Exod. xxi, 15, 17. — [2] Philip. iii, 5. — [3] Rom. vii, 10. — [4] Ezech. xviii, 4.

et hoc ipsum quod dicit, *revixit*[1], non nuper datam vitam, sed priorem redditam docet: ipse enim sermo, *revixit*, rursum vixisse significat. Si ergo in anima dicitur revixisse peccatum, quomodo hi de hoc sermone Apostoli quo ait, « Ego autem vivebam si Lege aliquando[2], » dogma μετενσωματώσεως introducunt, quod animas hominum prius in pecudibus, vel avibus, aut piscibus docet fuisse, et sic ad homines venisse: et propterea dixisse Apostolum, « Ego » autem vivebam sine Lege aliquando, » quasi qui antequam in hoc corpus veniret humanum, vixerit in eo ordine (verbi gratia) aut avium, aut animalium, ubi lex nulla haberetur. Quomodo, inquam, ad hoc poterunt respondere, cum in anima non nuper exortum, sed quod erat mortuum dicat revixisse peccatum? Et certum est quod is qui reviviscit, vixit aliquando. Nunquam ergo anima in eo ordine fuisse videbitur, ubi peccatum sine Lege nec fuisse potuit, nec vixisse. Hæc adversum illos dicta sint, qui Apostoli sermonem ad dogma impium trahunt. Nos autem mortem hanc peccati beneficio Dei datam dicimus tempore eo, quo sine Lege vivebamus. Quod et si veniente mandato, quod « et sanctum, et justum, et bonum est[3], » reviviscit in nobis peccatum, et occidit nos (« peccatum » enim accepta occasione per mandatum seduxit me, et » per illud occidit[4] »), non est accusatio mandati per hoc quod occasionem qua occidit me peccatum venisse dicit ex mandato, sed hæc est dicti hujus consequentia. Lex dicitur quæ docet quid fieri debeat, quid caveri; et necesse est ut illud quod caveri dicit, edoceat quale sit, quo per hoc caveri facilius possit. Nemo enim potest vitare quod nescit. Si quis ergo edoctus per Legem quale sit illud quod cavere debet; non tam caveat, quam faciat illud; occasione quidem Legis non faciendæ rei scientiam videbitur accepisse:

[1] Rom. VII, 9. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 12. — [4] Ibid. 11.

sed Lex non idcirco eum docuerat ut faceret quod non debebat, et moreretur; sed ut non faceret, et viveret. Sic ergo « peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, » et per illud occidit[1]. » Aut certe quia dixit, « Peccatum » per mandatum seduxit me, et per illud occidit, » potest hic *peccatum* vel ipsum auctorem dixisse peccati, de quo scriptum est: « Serpens seduxit me[2]: » vel etiam personam finxisse peccati, quæ visa sit hominem seduxisse occasione mandati, ut suavem faceret concupiscentiam, et anima dum suavitate concupiscentiæ delectatur, prævaricando mandatum quod dicebat, *Non concupisces*, moreretur. Sed ne quis hoc mandato Legis ascriberet, quod occasione præcepti a peccato seducta est anima et occisa, subjungit Apostolus, et dicit: « Itaque Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum et bonum[3]. » Bonum namque est mandatum, et Lex sancta est. Bona enim præcipit, et bonorum observantiam mandat. « Quod ergo, *inquit*, bo» num est, mihi mors est? Absit[4]. » Objectionem refellit necessario consurgentem, et dicit: Non quod bonum Legis et mandati mortem mihi intulerit; *sed peccatum*, inquit, *ut* quam iniquum sit *appareat, per bonum mihi intulit mortem*[5]. Bonum namque est mandatum cum servatur: si vero non servetur, necessario malum erit illi qui perdiderit bonum. Fit ergo « ipsum peccatum supra modo peccator[6] » ex occasione mandati. Diximus et superius quod quasi personam finxerit peccati, et de ipsa dicat supra modum peccatorem effectum ipsum peccatum, de cujus persona loquitur, ex occasione mandati. Minus enim peccati est, si id quod non prohibetur admittas. Si vero vetita et interdicta commiseris, supra modum, ut ita dicam, peccator es: quia non solum commisisti quod non debuisti, sed et præceptum

[1] Rom. VII, 11. — [2] Genes. III, 13. — [3] Rom. VII, 13. — [4] Ibid. 12. — [5] Ibid. — [6] Ibid.

prævaricatus es. Quod autem diximus *peccatum peccator*[1], maluimus vitium sermonis recipere, quam sensum Apostoli non integre exprimere : quia in latino sermone angustavit nos nomen peccati, quod neutro genere declinatur : in græco vero fœmininum est ; et ideo peccatorem eum nos appellavimus : nam ibi peccatrix appellari potest.

IX. « Scimus enim quia Lex spiritalis est : ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, » ignoro : non enim quod volo, hoc ago ; sed quod odi, illud » facio. Si autem quod nolo, illud facio, consentio Legi, quoniam bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, » sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Velle enim » adjacet mihi : perficere autem bonum non invenio. Non » enim quod volo facio bonum; sed quod nolo malum, hoc » ago. Si autem quod nolo, ego facio, non jam ego operor » illud, sed quod habitat in me peccatum. Invenio igitur Legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum » adjacet. Condelector enim Legi Dei secundum interiorem » hominem : video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem » in lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, » quis me liberabit de corpore mortis hujus ? Gratia Dei » per Jesum Christum Dominum nostrum[2]. » Si cui forte illa expositio, quam de legum diversitate tenebamus, violenter præsumpta videbatur, advertat nunc in hoc capitulo, quomodo non solum legum, sed et personarum diversitas introducitur. Nam Paulus qui in aliis dixit, « Nos enim in carne » ambulantes non secundum carnem militamus[3], » in præsenti loco dicit se esse carnalem : et hic sub peccato dicit se esse venundatum, qui in aliis dixit : « Pretio empti estis[4]; »

[1] Rom. VII, 13. — [2] Ibid. 14 et seq. — [3] 2 Cor. x, 3. — [4] Id. VI, 20.

et iterum : « Christus nos redemit[1] ; » et rursum in aliis dicit : « Vivo autem, non jam ego, vivit vero in me Chris- » tus[2]. » Et iterum qui ait, « Propter inhabitantem Spi- » ritum ejus in nobis[3], » nunc dicit : « Quia non habitat in » me, hoc est, in carne mea, bonum[4]. » Quod si non habitat in carne ejus bonum, quomodo dicit, quia corpus nostrum templum est Dei, et templum Spiritus sancti[5]? Sed et cætera in quibus confitetur a lege quæ in membris suis est, et repugnat legi mentis suæ, captivum duci se in lege peccati, quomodo apostolicæ convenient dignitati, et Paulo præcipue, in quo Christus et vivit, et loquitur[6]? Sed colligamus ex his quomodo moris est Scripturæ divinæ et personas latenter, et res, et causas de quibus dicere videtur, et nomina commutare, imo potius eisdem nominibus in aliis atque aliis rebus uti, ut in præsenti loco ait Apostolus : « Scimus enim quia Lex spiritalis est[7]. » Hoc adhuc quod dixit : « Scimus quia Lex Spiritalis est, » apostolica auctoritate pronunciat. Non enim scit Legem spiritalem esse qui carnalis est, et sub peccato venundatus est ; sed qui habet in se Spiritum Dei, ille scit quia Lex spiritalis est : quod de Moysi Lege convenit dictum. Ipsa namque est quæ ei qui spiritaliter illam intelligit, Lex spiritalis est, et Spiritus vivificans : qui vero carnaliter, Lex litteræ et littera occidens esse memoratur. Quod vero dicit, « Ego autem car- » nalis sum, venundatus sub peccato[8], » hic jam tanquam doctor Ecclesiæ personam in semetipsum suscipit infirmorum : propter quod et alibi dixit : « Factus sum infirmis in- » firmus, ut infirmos lucrarer[9]. » Et hic ergo infirmioribus quibusque, id est, carnalibus, et qui sub peccato venundati sunt, efficitur Paulus carnalis et sub peccato venun-

[1] Galat. III, 13. — [2] Id. II, 20. — [3] Rom. VIII, 11. — [4] 2 Cor. VI, 16. — [5] 1 Id. VI, 19. — [6] Rom VII, 23. — [7] Rom. 14. — [8] Ibid. — [9] 1 Cor. IX, 22.

datus, et loquitur ea quæ illis loqui moris est vel excusationis vel incusationis obtentu. Ait ergo de se tanquam ex persona illorum loquens : « Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato[1] : » hoc est, secundum carnem vivens, et in peccati potestatem libidinis et concupiscentiæ pretio redactus. « Quod enim operor ignoro. Non enim » quod volo facio ; sed quod odi, hoc ago[2]. » Quod ergo ait, quia « ignoro quod operor, » non tamen rem ipsam quam operatur quis ignorat, licet carnalis sit, sed causam rei quam agit dicitur ignorare. Quod vero dicit, « Non enim » quod volo ago ; sed quod odi, illud facio, » ostendit quod licet carnalis sit, et sub peccato venundatus qui hæc loquitur, tamen etiam resistere aliquantulum vitiis conetur, legis scilicet naturalis instinctu, sed vincatur a vitiis et opprimatur invitus : ut sæpe accidit (verbi gratia) cum proponit quis patienter ferre instigantem se, et ad ultimum vincitur iracundia, et patitur hoc invitus : irascitur ergo etiam cum nolit irasci. Hoc idem etiam timoris vitio accidere solet, ut contra voluntatem quis metu et formidine terreatur : hoc et in elatione subiti vel inopinati honoris sæpe contingit, ut arrogantior fiat et tumidior quam vulti. Vincitur ergo in his singulis qui nondum spiritalis est, etiam contra voluntatem : quia voluntas ista nondum ita fortis, et ita robusta est, ut definiat apud se usque ad mortem pro veritate certandum : nec talis est quæ dicat : « est, est : non » non[3] ; et ideo non potest operari quæ vult, sed quæ non vult. Tamen ex ea parte qua non vult malum, consentit Legi Dei quia bona est, quæ prohibet malum : et in consonantiam quamdam ad Legem Dei lex naturalis adducitur, ut eadem velint, atque eadem nolint. Quod si secundum voluntatem Legi Dei consentimus, malum ergo quod facimus, non jam nos id, sed peccatum quod in nobis est, ope-

[1] Rom, VII, 14. — [2] Ibid. 15. — [3] Matth. V, 37.

ratur, id est, lex et voluntas carnis, quæ captivos nos ducit in lege peccati quæ in membris est. Et hic quidem Paulus carnalis dicit, quia « jam non ego operor illud, sed quod » habitat in me peccatum[1]. » Paulus vero spiritalis in aliis dicit, quia « abundantius quam omnes illi laboravi : non » autem ego, sed gratia Dei mecum[2]. » Ut ergo iste labores suos non sibi, sed gratiæ Dei, quæ in ipso operabatur, ascribit, ita et ille carnalis opera non bona non sibi, sed peccato, quod in se habitat et operatur, annumerat. Ideo ergo dicit : « Non jam ego operor illud, sed quod habitat in me » peccatum. Non enim habitat in me, hoc est, in carne » mea, bonum[3]. » Nondum enim in eo Christus inhabitat, neque corpus ejus templum Dei est. Verumtamen non usquequaque hic, cujus persona proponitur, alienus est a bonis, sed proposito quidem et voluntate cœpit bona requirere, nondum tamen potest bona rebus et operibus obtinere. Est enim talis quædam infirmitas in his qui initia conversionis accipiunt, ut cum velit quis statim facere omne quod bonum est, non statim voluntatem sequatur effectus. Nam et meditatus apud semetipsum decernit (verbi causa) ut non irascatur, et hoc in voluntate definit : sed quoniam longo usu et consuetudine diutina vitium in eo iracundiæ dominatum est, obsistit etiam voluntati et proposito; ac solito sibi usa itinere vis furoris erumpit. Similiter agit et libidinis vitium. Pari quoque consuetudinis morbo et mendacium subripit, formido deterret : et in his singulis iste qui jam initia conversionis accipit, competenter dicit, quia « velle adjacet » mihi, perficere autem bonum non invenio. Non enim quod » volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio[4]. » Quod si judicium de bono habet voluntas, consuetudo autem carnalium vitiorum, quæ lex carnis vel lex membrorum appellata est, obsistit et subripit, ex eo quod boni volunta-

[1] Rom. VII, 17. — [2] I Cor. XV, 10. — [3] Rom. VII, 17, 18. — [4] Ibid. 18, 19.

tem gero, licet agam mala, tamen quia invitus ago, « consentio Legi Dei quoniam bona est[1]. » Odi enim mala, et cupio agere bona quæ Lex jubet. Quod si contra voluntatem mala ago, victus consuetudine vitiorum usuque peccandi, « non jam ego, » hoc est, interior homo, « quod bonum volo, » hoc facio; sed quod habitat in me peccatum[2]. » Consuetudinem namque peccandi peccatum nominavit. « Invenio » igitur Legem, volenti mihi facere bonum, quia mihi adjacet malum. Condelector enim Legi Dei secundum interiorem hominem[3]. » Et in his, ut sæpe in superioribus commonuimus, non videntur elocutiones integre explicari, sed conjunctionum vel abundantia, vel proprietatibus impediri. Tali ergo quodam ordine legere debemus, ut intellectus lucidior fiat : Igitur, quia malum mihi adjacet, volens facere bonum invenio Legem Dei, et condelector ei secundum interiorem hominem. Per quod ostendit, quia interior homo, hoc est, voluntas et propositum quo initium accipit converti ad Dominum, Legi Dei consentit, et delectatur in ea. Sed, ut superius diximus, non statim ut voluntatem quis habuerit converti ad bona, etiam usus boni operis subsecutus est. Cita enim res est voluntas, et sine impedimento convertitur : opus vero tardum est, quia et usum, et artem, et laborem requirit operandi. Quod ut evidentius fiat, utamur etiam similitudine exempli. Verbi gratia, vult quis sapiens fieri, nec tamen statim ut voluit, sapiens effectus est; sed voluntas quidem præcessit, nec sine voluntate aliquis fieri sapiens potest : sed tamen cum voluntas affuerit, adhibendus est labor, studium, sollicitudo, vigiliæ, doctrina, institutio; et vix aliquando usu longo et meditatione continua sapiens efficitur. Iste ergo ab initio quidem statim voluntatem habuit ut esset sapiens, sed non statim affuit ei opus sapientiæ. Sed et in eo ipso cum eruditur ut sapiens

[1] Rom. VII, 16. — [2] Ibid. 17. — [3] Ibid. 21, 22.

fiat, quanta stulte et contra sapientiam gessit! Qui tamen intelligere quidem potuit quam stulte gesserit : habebat enim jam studium sapientiæ; non tamen ita jam sapiens erat, ut cavere posset ne quid insipienter admitteret. Iste ordo et de pudicitia habendus est, quod non statim quis ut voluerit pudicitiam profiteri, etiam opere implebit ut nullis concupiscentiæ stimulis agitetur. Sic et de mansuetudine, et de patientia, et de singulis quibusque virtutibus sciendum est. In quibus omnibus dici convenit, quia « condelector Legi » Dei[1], » hoc est, virtutibus, « secundum interiorem homi» nem. Video autem aliam legem in membris meis, repu» gnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in » lege peccati, quæ est in membris meis. » Quod supra dixerat : « Velle enim bonum adjacet mihi[2], » hic voluntatem boni legem mentis nominavit : quæ lex mentis convenit cum Lege Dei, et consentit ei. Sed rursum motus corporis et desideria carnis legem membrorum dicit, quæ captivam ducit animam, et peccati legibus subdit. Certum est namque quod desideria carnis animam trahant ad peccatum, et eam legibus ejus subdant : et sicut lex mentis, quæ consentit cum Lege Dei, si animam potuerit obtinere, adducit eam ad Legem Dei : ita et lex quæ in membris est, et concupiscentia carnis, si seduxerit animam, peccati eam legibus subdet. Sed cum hæc Paulus, assumpta fragiliore persona, intra hominem haberi certamina docuisset, et ostendisset quod etiam contra voluntatem per desideria carnis anima usu ipso peccandi in peccati jura raperetur, exclamatione utitur adhuc ex persona illius quem descripsit, et dicit : « Miser ego homo! Quis me liberabit de corpore mortis hu» jus[3]? » Videt se miserum, intra quem tot leges sibi invicem repugnant, tot prælia commoventur : « Pugnat caro » adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem[4] : »

[1] Rom. VII, 22, 23. — [2] Ibid. 18. — [3] Ibid. 24. — [4] Galat. V, 17.

lex quæ in membris est repugnat legi mentis, et captiva ducitur anima in lege peccati, et sub jugo ejus efficitur, etiam cum interior homo Dei Lege delectetur : quomodo in his tot et talibus malis non miserum se dicat homo, et in corpore mortis habitare? Merito namque corpus mortis appellatur, in quo habitat peccatum quod mortis est causa. Fit ergo exclamatio hæc ex persona illius quem initia quidem conversionis accepisse describit Apostolus, in eo quod voluntas ei adjacet boni, sed nondum in effectum venerit boni. Non enim invenit perficere bonum, quia nondum in eo usus inoleverat exercitiumque virtutum. Respondetur vero ei ad hoc quod dixerat : « Quis me liberabit de corpore » mortis hujus[1]? » jam non illius persona, sed ex Apostolica auctoritate : « Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nos» trum[2]. » Unde apparet quod propterea hæc omnia descripsit Apostolus, et malaquæ intra nos agebantur exposuit, ut ad ultimum ostenderet et doceret de quantis nos malis et de quantis mortibus Christus eripuit. Quod autem moris sit in Scripturis divinis sanctos personas assumere peccatorum, et magistros suscipere in semetipsos infirmitates discipulorum, ex libro quidem Psalmorum plenissime perdocemur, cum dicit : « Non est pax ossibus meis a facie peccatorum » meorum, quia iniquitates superpositæ sunt capiti meo, et » sicut onus grave gravatæ sunt super me. Computruerunt » et excesæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ. Mi» seriis afflictus sum, et curvatus sum usque in finem[3], » et cætera quibus pene integer hic scribitur Psalmus. Quod si forte alicui videbitur hæc David magis de semetipso, pro his quæ acciderant ei, dicere potuisse, quam de aliis, quid etiam de Daniele dicemus, cujus peccatum quidem nullum refertur, exhomologesis tamen in jejuniis et cilicio et cinere describitur, et oratio hujusmodi, in qua inter cætera etiam

[1] Rom. VII, 24. — [2] Ibid. 25. — [3] Psalm. XXXVII, 4, 5, 6, 7.

hæc dicit : « Peccavimus, iniquitatem fecimus, injuste egi-
» mus, impietatem commisimus, et discessimus, et decli-
» navimus a mandatis tuis et a judiciis tuis, et non audivi-
» mus servos tuos Prophetas, qui loquebantur nobis in
» nomine tuo, et regibus, et principibus nostris, et patri-
» bus nostris, et omni populo terræ. Et tibi, Domine, jus-
» titia, nobis autem confusio faciei[1]. » Quis est qui in his verbis negare possit personam peccatorum a Daniele esse susceptam, pro quibus tanquam pro seipso hæc dicere videatur? Unde conveniens est nos legentes dicta sanctorum, cum ab eis tale aliquid dici videmus, intelligere et sentire quia nostras in semetipsis passiones nostraque peccata describunt : et propterea hæc illi deflent, ut illorum fletibus nos invitemur ad lacrymas. Considerabant enim neminem ita durum et ingratum posse inveniri, qui cum ab aliis videat vulnera sua lugeri, ipse nullum de suis vulneribus sensum doloris accipiat. Ita ergo et in præsenti capitulo Apostolus ne quis nostrum erubesceret de his quæ intra se geri sentiret; aut etiam conversus ad Dominum, et mutata jam voluntate, ne hæc adhuc intra semetipsum moveri sentiens desperaret, ipse ea quasi in semetipso geri descripsit, ut exemplo Apostoli nec corporis naturæ pudeat quemquam, nec pro emendatione desperet, nec malorum suorum multitudines ignoret, ex quibus per Christi gratiam liberatur.

X. « Itaque ego ipse mente servio Legi Dei, carne autem
» legi peccati[2]. » Forte aliquis dicet quod Apostolus, qui nunc usque non quasi ipse, sed assumpta alterius persona locutus est, modo velut personæ immutationem designans dicat, *Ego ipse*, ut ostendat hæc quæ dicenda sunt, ad seipsum idem Apostolus pertinere. Dicit autem quia mente serviat Legi Dei, carne autem legi peccati, quasi tanta sit peccandi vis, tanta carnis tyrannis, quam nec Apostolus

[1] Dan. IX, 5 et seq. — [2] Rom. VII, 25.

possit effugere; et propterea in aliis dixerit, quia « macero » corpus meum, et servituti subjicio, ne forte cum aliis » prædicaverim, ipse reprobus efficiar[1]. » Sed hæc qui ex persona Apostoli accipit dicta, desperationem mihi videtur incutere omni animæ, quod nemo sit prorsus qui non peccet in carne. Hoc est enim carne servire legi peccati. Mihi ergo magis videtur illius adhuc tenere personam, quam supra in semetipso descripsit, quasi voluntate jam et proposito ad meliora conversi, et mente atque animo Legi Dei servientis, nondum tamen id obtinuisse, ut etiam carnis obedientiam in consensum mentis adduceret. Etenim quoniam in superioribus de mortificatione corporis disseruerat, et Christo commoriendum esse docuerat, in his nunc quam non sit otiosum hoc opus videtur ostendere, et docere quia non statim ut vult aliquis, et ut proposuerit bonum, continuo etiam facto adimpletur, sed vel consuetudinis tanta vis, vel vitiorum tanta dulcedo est, ut cum animus jam intendat ad virtutem, et Legi Dei servire decernat, carnis tamen desideria servire peccato, et legibus ejus parere persuadeant.

XI. « Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in » Christo Jesu. Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu libe» ravit me a lege peccati et mortis[2]. » Quæ esset diversitas in his qui velut in quodam certamine positi mente quidem secundum Legem Dei vivunt, carnis vero desideriis aguntur in legem peccati, in superioribus docuit. Nunc vero de his dicit, qui non jam ex parte in carne, ex parte in spiritu, sed ex integro in Christo sunt : et pronunciat in his nihil damnatione esse dignum, quia « Lex spiritus vitæ in Christo » Jesu liberavit *eos* a lege peccati et mortis. » Lex autem spiritus vitæ una eademque est quæ et Lex Dei : sicut rursum una atque eadem est lex peccati et mortis. Nihil ergo damnationis erit his qui a lege peccati, quæ est lex mortis, pe-

[1] I Cor. IX, 27. — [2] Rom. VIII, 1, 2.

nitus liberantur, et Legi Dei, quæ est lex spiritus, serviunt. Servire autem Legi Dei, et esse sub lege spiritus, hoc est Christo servire. Christo autem servire, hoc est servire sapientiæ, hoc est servire justitiæ, servire veritati, omnibusque simul servire virtutibus. Unde non est putandum quod ad subitum quis, et statim ut voluerit, a servitio legis peccati translatus efficiatur in Christo Jesu, ita ut nihil in eo jam obtentu peccati damnationis habeatur. Requirit autem in unoquoque partes suas justitia : probat si ita jam emendatus est et correctus, ut nihil in eo injusti operis inveniat ex quo damnatio subsequatur. Similiter et veritas requirit in unoquoque partem suam, si translatus quis a lege peccati nulla jam ex parte inveniatur obsequia veritatis contaminare mendacio. Similiter et pudicitia partem suam discutit, si nullis ab eo impudicis desideriis maculatur. Sic pietas, sic sapientia partes suas in unoquoque discutiunt, quas si recte et integre in eo constare repererint, tunc in Christo esse, et nihil damnationis habere putabitur. Quæ utique dubium non est quin usu et meditatione longa et labore pervigili conquirantur. Et ideo non otiosis hæc accidere aut segnibus certum est; sed paulatim proficiendo, et primo pauca, tunc deinde minima, ad ultimum, si obtinere potuerint, nulla peccando. Et hoc sentiens videtur mihi idem Apostolus scripsisse in aliis : « Præterita obliviscens, ad futura me extendens[1] : » docens per hæc præterita debere esse ea in quibus culpabile aliquid fuerit, et oblivione dignum : futura vero esse quæ in Christo sunt, et hæc esse ad quæ nosmetipsos debemus extendere, eaque tota aviditate mentis expetere. Legem sane spiritus vitæ quod diximus ipsam debere intelligi Legem Dei, secundum eam videlicet diximus partem qua Lex dicitur esse spiritalis. Ideo addidit : *Lex spiritus vitæ*[2]. Nam de Lege litteræ dicere hoc non poterat, de

[1] Philip. III, 13. — [2] Rom. VIII, 2.

qua in aliis pronunciaverat, quia *littera occidit.* Hæc et in aliis *ministerium mortis*[1] dicitur. Utrumque ergo continet Lex, et litteram occidentem, et spiritum vivificantem. Unde considera ne forte hujus rei formam teneat et illud lignum de quo scriptum est : « Sciendi bonum et malum[2]. » Utrumque enim in uno sicut et in Lege continetur. Sed et illud non omittamus, quod hic quidem qui liberat a lege peccati et mortis, *spiritus vitæ* dicitur : in Evangelio autem secundum Joannem scriptum est Domino dicente : « Si manseritis in verbo meo, agnoscetis veritatem, et veritas liberabit vos[3]. » In quo mihi quidem videtur, quod quamvis opere hæc a se diversa videantur vel nomine, tamen re ipsa unum sint. Christus enim vita est, et ipse est qui liberabit; et hic spiritus vitæ liberat. Et quomodo non in utroque una libertas est? Quæ enim agit Spiritus, hæc et Christus agit, et quæ Christi sunt, Spiritus agit. Sicut enim quos sanctificat Spiritus sanctus, sanctificat Christus : ita et quos liberat spiritus vitæ, liberat et vita. Tantum est ut liberati a lege spiritus vitæ, in Christo maneamus, nec ultra inveniamur servire legi peccati : quia sicut is qui liberatur a lege spiritus vitæ, permanet in Christo, qui est vita; ita qui servit legi peccati permanet in morte quæ venit ex condemnatione peccati.

XII. « Nam quod impossibile erat Legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio Legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt : qui vero secundum spiritum, quæ sunt spiritus. Prudentia enim carnis, mors est : prudentia autem spiritus, vita et pax : quoniam prudentia carnis inimica est Deo : Legi enim Dei non est subjecta : nec enim potest. Qui autem in carne

[1] 2 Cor. III, 6, 7. — [2] Genes. II, 9. — [3] Joan. VIII, 31, 32.

» sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non » estis, sed in spiritu : si tamen Spiritus Dei habitat in vo- » bis[1]. » Cum in superioribus tot leges nominaverit (dixit enim et Legem Dei, et legem mentis, et legem spiritus vitæ), e contrario quoque cum legem quæ in membris est, et legem mortis, et legem peccati commemoraverit, hic nunc de qua harum lege dicat : « Nam quod impossibile erat Legi, » in quo infirmabatur per carnem, » non est parvæ deliberationis eligere. Puto tamen quod Legem Moysi etiam hic, sicut et in aliis sæpe diximus, in duas partes Apostolus dividat, et aliud in ea carnem, aliud spiritum nominet : et illam quidem observantiam quæ secundum litteram geritur, sensum carnis appellet, sicuti dicit de hujusmodi Judæo, « Frustra inflatus a sensu carnis suæ[2] : » illam vero quæ accipitur spiritaliter, spiritum nominet, sicut et alibi dicit : « Littera occidit, spiritus autem vivificat[3]. » Et in hoc ergo loco quod dicit « impossibile Legi, *et* in quo infirmabatur » per carnem[4], » intellectus qui secundum litteram est accipi potest. Ipse enim et impossibilis erat, et infirmus, si secundum carnem, id est, secundum litteram sentiretur. Quid enim tam impossibile quam sabbati observatio secundum litteram Legis, ut in multis sæpe jam diximus? Jubetur enim non exire de domo sua, non se movere de loco suo, nihil oneris levare. Quæ quia impossibilia vident Judæi qui secundum carnem Legem observant, inepta quædam et ridicula commentantur, quibus impossibilitatem Legis sarcire videantur. Quid autem dicam de sacrificiorum ratione, quæ simul omnis ex integro impossibilis facta est? Quippe ubi nec templum est, nec altare, nec ullus prorsus sacrificandi locus. In quibus singulis Lex non dicam impossibilis et infirma, sed et plane jam mortua est. Nam ante hanc mortem infirmabatur, tunc

[1] Rom. VIII, 3 et seq. — [2] Coloss. II, 18. — [3] 2 Cor. III, 6. — [4] Rom. VIII, 3.

cum sanguine vitulorum et hircorum conabatur, nec tamen poterat, auferre peccata: et infirmabatur in legibus lepræ, quas nec explanare unquam potuit, nec implere[1]. In his ergo omnibus aliisque innumeris et impossibilis erat Lex, et infirmabatur, quantum ad carnis intelligentiam spectat: et ideo « Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato[2], » vel (ut verius habetur apud Græcos) « et pro peccato damnavit peccatum in carne. » Quod dixit, « In similitudinem carnis peccati, » ostendit nos quidem habere carnem peccati, Filium vero Dei similitudinem habuisse carnis peccati, non carnem peccati. Omnes enim nos homines qui ex semine viri cum muliere convenientis concepti sumus, illa necessario utimur voce qua dicit David, quoniam « in iniquitatibus concepit » me mater mea[3]. » Verum qui ex nulla viri contagione, sed solo Spiritu sancto super Virginem veniente, et virtute altissimi obumbrante venit ad corpus immaculatum, naturam quidem corporis nostri habuit, pollutionem tamen peccati quæ ex concupiscentiæ motu conceptis traditur, omnino non habuit. Idcirco ergo « In similitudinem » carnis peccati » venisse dicitur Filius Dei. « Et pro peccato, *inquit*, damnavit peccatum in carne[4]. » Quod hostia pro peccato factus sit Christus, et oblatus sit pro purgatione peccatorum, omnes Scripturæ testantur et præcipue Paulus ad Hebræos scribens, cum dicit: « Hoc enim » fecit semel, semetipsum offerendo hostiam[5]; » et iterum: « Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus » tradidit illum[6]. » Per hanc ergo hostiam carnis suæ, quæ dicitur pro peccato[7], damnavit peccatum in carne, sicut idem Apostolus in aliis dicit, quia « apparuit in novissimis » diebus ad destructionem peccati[8]: » et iterum Propheta

[1] Levit. XIII, XIV. — [2] Rom. VIII, 3. — [3] Psalm. L, 7. — [4] Rom. VIII, 3. — [5] Hebr. VII, 27. — [6] Rom. VIII, 32. — [7] Ibid. 3. — [8] Hebr. IX, 26.

dicit : « Ipse peccata nostra tulit, et iniquitates nostras por-» tavit[1]. » Pro peccato ergo, hoc est, per hostiam carnis » suæ quam obtulit pro peccato, damnavit peccatum in carne » *sua*, ut justificatio Legis impleretur in nobis, qui non secun-» dum carnem ambulamus, sed secundum spiritum[2]. » Per hanc etenim hostiam carnis, quæ oblata est pro peccato, et damnavit peccatum, hoc est, fugavit peccatum, et abstulit, ut justificatio Legis impleretur in nobis qui Legem secundum spiritum custodimus, et non secundum carnem : in qua parte, secundum ea quæ supra exposuimus, impossibilis erat Lex et infirma. « Qui enim secundum carnem » sunt, quæ carnis sunt sapiunt : qui vero secundum spiri-» tum, quæ sunt spiritus[3]. » Hic jam apertius quasi inter nos et Judæos in medio statuens Legem Moysi dicit, » Qui se-» cundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt, » hoc est, Judæi, quos dicit secundum carnem Israel, quæ carnis Legis sunt sapiunt, in eo quod secundum carnem Legem intelligunt: « qui vero secundum spiritum » (de his dicens quos Judæos dicit spiritu, non littera) « quæ sunt spiritus. » Et adhuc satiat eumdem sensum, et aperit evidentius, cum dicit : « Prudentia enim carnis, mors est : prudentia autem » spiritus, vita et pax[4]. » Numquid non unum atque idem est quod dicit, « Prudentia carnis mors est, » et illud : « Littera » occidit? Igitur prudentia carnis mors est[5]. » Cui mors est? Animæ sine dubio. Qui enim Legem secundum carnem, id est, secundum litteram, intellexerit, non venit ad Christum qui est vita, et ideo « prudentia carnis, mors est : pru-» dentia vero spiritus, vita et pax[6]. » Vitam namque et pacem, quæ est Christus, habet qui spiritaliter intelligit Legem. « Quoniam sapientia carnis inimica est Deo : Legi » enim Dei non est subjecta : nec enim potest[7]. » Videtur

[1] Isai. LIII, 4. — [2] Rom. VIII, 3, 4. — [3] Ibid. 5. — [4] Ibid. 6. — [5] 2 Cor. III, 6. — [6] Rom. VIII, 6. — [7] Ibid. 7.

adhuc idem intellectus evolvi. Quomodo enim sapientia carnis, hoc est, carnalis intelligentia, non sit inimica Deo, quæ adversatur Christo; quæ non recipit eum quem misit Deus; quæ dicit : « Nos Legem habemus, et secundum Legem debet mori, quia Filium Dei se fecit[1]? » Quomodo ergo talis sapientia, et talis intelligentia in Lege Deo non dicatur inimica, et Legi ejus? Ei scilicet quæ secundum spiritum est, non est subjecta, nec potestsubjici : quia sicut contraria sibi sunt mors et vita, ita contraria sunt sibi littera Legis occidens quæ et sapientia carnis est, et spiritus vivificans qui vere Lex Dei est. « Qui autem in carne » sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non » estis, sed in spiritu : si tamen Spiritus Dei habitat in vo» bis[2]. » Eadem perdurat intelligentia. « Qui in carne sunt[3], » inquit, hoc est, qui secundum litteram sequuntur Legem, « Deo placere non possunt. » Hoc enim et olim per Esaiam pronunciatum est a Deo, cum dicit : « Jejunia, et ferias, et » diem magnum vestrum non sustineo : neomenias, et sab» bata vestra odit anima mea[4]. » Sed et vos, inquit, in quibus Spiritus Dei habitat, si tamen habitat, « in carne non » estis, sed in spiritu[5], » hoc est, non intelligentiam carnalem Legis sequimini, sed spiritalem, per quam venistis ad Spiritum vivificantem, si tamen actus vestri tales sint et conversatio, ut Spiritum Dei in vobis habere mereamini. In duas ergo, ut diximus, partes dividens Legem Moysi, id est, in Spiritum, et carnem, quæ sunt spiritus, quam et spiritalem Legem appellavit, nobis tradidit : quæ vero carnis sunt, carnalibus Judæis reliquit. Sic denique et illud interpretatus est de Abraham cum dixit : « Sed is quidem qui » de ancilla, secundum carnem natus est : qui autem ex li» bera, per repromissionem. Et sicut tunc is qui secundum

[1] Joan. XIX, 7. — [2] Rom. VIII, 8, 9. — [3] Ibid. 8. — [4] Isai. I, 13, 14. — [5] Rom. VIII, 9.

» carnem natus est, persequebatur eum qui secundum spi-» ritum; ita et nunc[1]. » Certum est enim quia illi qui secundum carnem sunt Judæi persequuntur nos qui sumus non in manifesto, sed in occulto Judæi, et Legem secundum spiritum, non secundum carnem custodimus. Illi ergo qui secundum carnem sapiunt, consequenter etiam repromissiones Legis carnaliter sperant. Nos vero eas spiritaliter exspectamus secundum sermonem Pauli dicentis : « Ut re-» promissiones Spiritus accipiamus[2]; » et iterum : « Bene-» dictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui bene-» dixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in » Christo[3]. » Ex quibus omnibus et quæ sit Lex secundum carnem, et quæ secundum spiritum, vel quæ spes repromissionis carnalis, vel quæ spiritalis ostenditur. Potest et secundum aliam expositionem (si repetamus ab initio), « Quod » impossibile erat Legi, in quo infirmabatur per carnem[4], » et de lege mentis intelligi, quam supra dixit velle facere bonum, sed per infirmitatem et fragilitatem carnis implere non posse, et propterea misisse Deum Filium suum in similitudinem carnis peccati, et de peccato, hoc est, per hostiam pro peccato oblatam, damnasse peccatum. Data enim nobis remissione peccatorum fugatum est et exterminatum de carne nostra peccatum, et cœpit in nobis justificatio Legis impleri, illius duntaxat Legis quæ condelectatur Legi Dei, quæ impletur cito cum jam non resistit ei lex peccati quæ erat in membris nostris, si tamen non secundum carnem ambulemus, sed secundum spiritum. Nam donec in carne est quis, et secundum carnem vivit, quæ carnis sunt sapit : cum vero converterit se ad spiritum, et mortuus fuerit legi peccati et carnis, quæ sunt spiritus sapit. Nam secundum carnem sapere, mors est animæ : secundum spiritum vero, vita et pax est : quia « sapientia

[1] Galat. IV, 23, 29. — [2] Id. III, 14. — [3] Ephes. I, 3. — [4] Rom. VIII, 3.

» carnis inimica est Deo[1], » hoc est, dum caro resistit spiritui, et non est subjecta Legi mentis quæ Lex Dei est, inimica est Deo : et ideo qui carnaliter vivunt, Deo placere non possunt. Sed « vos, *inquit*, non estis in carne[2], » hoc est, non secundum carnem vivitis, sed secundum spiritum, « si tamen Spiritus Dei habitat in vobis[3]. » Hæc possunt et secundum aliam, ut diximus, expositionem in hoc loco coaptari. Eligat tamen quilegit, et quod aptius probaverit, si tamen probaverit, hoc sequatur.

XIII. « Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non » est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem » mortuum est propter peccatum, spiritus vero vita propter » justificationem. Quod si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum » a mortuis habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum » a mortuis vivificabit et mortalia vestra corpora propter in» habitantem Spiritum ejus in vobis[4]. » Quod constantibus et dialectica arte collectis utatur syllogismis Apostolus Paulus vel in hoc loco, vel in aliis Epistolis suis, non mihi nunc exponendum videtur, ne forte non tam scientiæ ejus, quam sermonis in quo non vult se peritum dici, assertores videamur esse[5] : et ideo propositi magis capituli sensum discutere properabimus. In superioribus ubi dixit : « Vos autem in » carne non estis, sed in spiritu; si tamen spiritus Dei habi» tat in vobis[6] : » duplici modo quid est in Spiritu esse explanavimus, id est, vel Legem non secundum litteram, sed secundum spiritalem sensum intelligere; vel etiam mortificato corpore, spiritus, et non carnis legibus vivere. Et nunc ergo quod dicit : « Si quis autem Spiritum Christi » non habet, hic non est ejus[7]; » et subjungit, « Si autem » Christus in vobis est[8], » requirendum est utrum diversum sit Spiritum Dei esse in aliquo, an Spiritum Christi : vel

[1] Rom. VIII, 7. — [2] Ibid. 9. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 9 et seq. — [5] 2 Cor. XI, 6. — [6] Rom. VIII, 9. — [7] Ibid. — [8] Ibid. 10.

etiam ipsum Christum, aut Spiritum ejus qui suscitavit Jesum a mortuis. Sed quantum vel consequentiam loci præsentis intueor, vel illud quod Salvator in Evangelio de Spiritu sancto dicit, quia « a Patre procedit, *et*, De meo accipiet[1], » et hujus verbi explanationem in consequentibus jungit dicens : « Pater, omnia mea tua sunt, et tua mea : » propterea dixi quia de meo accipiet[2] : » cum, inquam, tantam hanc unitatis inter Patrem et Filium aspicio rationem, Spiritus Dei et Spiritus Christi unus atque idem mihi Spiritus dici videtur. Possumus tamen et hoc modo intelligere quod dixit, « Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus[3], » (quia et revera abrupte pronunciatum videtur) ut si quis non tantus et talis esse meruerit qui Spiritum Christi habere dignus sit, continuo Christi esse denegetur, cum in Psalmis dicat : « Meæ sunt omnes » feræ silvarum, jumenta in montibus, et boves[4]. » Et si feræ et jumenta ejus sunt, quomodo homines non sunt ejus? Sed potest, ut dixi, hoc sic intelligi, ut illud in Evangelio : « Qui non tollit crucem suam, et sequitur me, » non est me dignus[5]. » Et hic ergo qui non habet Spiritum Christi, hoc est, qui non eodem Spiritu agitur, et pro justitia, pro veritate, pro verbo Dei annunciando, pro regno cœlorum prædicando, pro littera Legis abjicienda, et spiritum ejus aperiendo, pro resistendo adversum peccatum, pro his omnibus qui non usque ad mortem venire paratus est, non est ejus discipulus. Qui ergo non est talis, nec talem in se Spiritum gerit, hic creatura quidem ejus est sicut feræ sylvarum, et jumenta in montibus, et boves, sed discipulus ejus non est. Sic ergo, « Si quis Spiritum Christi non » habet, hic non est ejus : si autem Christus in vobis est, » corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spiritus

[1] Joan. xv, 26, et xvi, 14. — [2] Id. xvii, 10, et xvi, 15. — [3] Rom. viii, 9. — [4] Psalm. xlix, 10. — [5] Matth. x, 38.

» vero vita propter justitiam[1], » Spiritum Christi, et Christum, in hoc loco unum mihi atque idem dicere videtur. In quo ergo Christus est, ipse dicit quia « semper mortem » Christi in corpore nostro circumferimus[2]. » Mors autem corpori peccati causa, id est, ne peccet, imponitur. Quod si corpus peccato mortuum est, necessario spiritus ad faciendam justitiam vivit. Qui enim in corpore mortuus est, nec servit peccato, necesse est ut in spiritu vivat, et justitiæ serviat. Sic et idem Apostolus in quodam loco dicit, tradidisse se quemdam in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat[3]. « Quod si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis, ha» bitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum a mortuis » vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem » Spiritum ejus in vobis[4]. » Quoniam supra dixerat de his qui ad similitudinem mortis Christi corpora sua mortificant ne peccent, necessario nunc mentionem facit ejus qui suscitavit Christum a mortuis, ut simili modo et pari ratione qua commortui sunt et consepulti, sciant se per Spiritum ejus qui suscitavit Jesum a mortuis vivificandos esse, et ad Christi similitudinem resuscitandos a mortuis. Et quatenus id fiat ostendit dicens : « Propter inhabitan» tem Spiritum ejus in vobis. » Si enim Spiritus Christi habitat in vobis, necessarium videtur Spiritui reddi habitaculum suum, templumque restitui. Velim tamen hoc ipsum quod dicitur vel Spiritus Christi vel Spiritus Dei, vel etiam ipse Christus in nobis habitare, quale sit intueri : utrumnam ex initio omnibus iste Spiritus datur et postmodum pessimis et a Deo alienis actibus effugatur, secundum illud quod scriptum est : « Non permanebit Spiri» tus meus in hominibus istis, quia caro sunt[5] : » an vitæ merito et fidei gratia postmodum datur, secundum ea quæ in

[1] Rom. VIII, 9, 10 — [2] 2 Cor. IV, 10. — [3] 1 Cor. V, 5. — [4] Rom. VIII, 11. — [5] Genes VI, 3.

Actibus Apostolorum docentur, quia Spiritus sanctus tanquam linguæ igneæ venit super unumquemque eorum[1] : » vel certe sicut in Evangelio docemur, cum ipse Salvator posteaquam resurrexit a mortuis ad discipulos dixit : « Accipite Spiritum sanctum : et insufflavit in unoquoque eorum[2]. » Unde mihi videtur quod et meritis conquiratur hoc donum, et vitæ innocentia conservetur, et unicuique secundum profectum fidei augeatur, et gratiæ; et quanto purior anima redditur, tanto largior ei Spiritus infundatur. Quod autem dixit, « Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt[3], » illuc respicit, ut quoniam anima eorum, repudiata Spiritus servitute, ad carnis servitia se tota convertit, etiam ipsa ejus cui se conjunxit carni, et cum qua unum effecta est, nomen accipiat. Diversis ergo modis haberi potest Spiritus. Vel Spiritus Christi habetur, secundum id quod supra diximus, ex inspiratione divina, ubi ait : « Accipite Spiritum sanctum, et insufflavit » in eis[4]; » et rursum eo modo quo in Actibus Apostolorum dicitur gestum, ut diversis linguis loquerentur Apostoli[5]. Est et ille modus, qui in Regnorum libris refertur, cum dicit Scriptura : « Et insiluit Spiritus super Saul, et cœpit prophetare[6]. » Est et ille adhuc alius modus, ut cum Salvator post resurrectionem cum Cleopha et alio discipulo iter agens et aperiens eis Scripturas, ignivit eos spiritu oris sui, ita ut illi dicerent : « Nonne cor nostrum erat ardens intra nos, cum » aperiret nobis Scripturas[7] ? » Vis autem scire quia non solum Jesus loquens tradidit audientibus Spiritum suum, sed et qui in nomine ejus loquitur verbum Dei, tradit audientibus Spiritum Dei ? Vide in Actibus Apostolorum quomodo loquente Petro ad Cornelium repletur Spiritu sancto ipse Cornelius, et qui cum eo erant[8]. Unde et tu si loquaris verbum Dei, et lo-

[1] Act. II, 3. — [2] Joan. XX, 22. — [3] Genes. VI, 3. — [4] Joan. XX, 22. — [5] Act. II, 4. — [6] Reg. X, 10. — [7] Luc. XXIV, 32. — [8] Act. X, 44.

quaris fideliter ex conscientia pura, nec ipse redarguaris ex verbis tuis quasi qui aliter doceas, et aliter agas, potest fieri ut loquente te auditorum corda sancti Spiritus ignis inflammet, et continuo concalescant et ardeant ad complenda universa quæ doces, ut rebus impleant quæ sermonibus didicerint, et « quæ sursum sunt *quærant*, ubi Christus est » in dextera Dei sedens : quæ sursum sunt *sapiant*, non quæ » super terram[1]. » Sed et sic unusquisque habere in se probatur Spiritum Christi. Christus sapientia est : si sit quis sapiens secundum Christum, et quæ Christi sunt sapiat, habet in se per sapientiam Spiritum Christi. Christus justitia est : si quis habeat in se justitiam Christi, per justitiam habet in se Spiritum Christi. Christus pax est : si quis habeat in se pacem Christi, per Spiritum pacis habet in se Spiritum Christi. Sic et charitatem, sic et sanctificationem, sic et singula quæque, quæ Christus esse dicitur, qui habet, hic Spiritum Christi in se habere credendus est, et sperare quod mortale corpus suum vivificabitur propter inhabitantem in se Spiritum Christi.

XIV. « Ergo, fratres, debitores sumus, non carnis, ut » secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem » vixeritis, moriemini : si autem spiritu actus carnis morti» ficetis, vivetis[2]. » Spiritum Christi habitare in nobis, et dona Spiritus nobis collata, superius docuit. Consequenter ergo nunc addit quia *debitores sumus*, eorum sine dubio quæ a Spiritu Christi consecuti sumus. *Carnis* autem, inquit, *debitores non sumus*. Non enim propterea nos fecit Deus ad imaginem suam, ut carnis servitio essemus obnoxii, sed potius ut creatori suo anima deserviens, ipsa servitio ac ministerio carnis uteretur. Sed fortasse dicat aliquis : Quomodo carnis non sumus debitores, cum et victum ei et indumentum providere naturæ necessitate coga-

[1] Coloss. III, 1, 2. — [2] Rom. VIII, 12, 13.

mur? Sed ut ostendat non carni aliquid conferre, sed ipsam vitam carni mancipare culpabile haberi, ideo addit, « Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. » Quid autem sit secundum carnem vivere sæpe jam dictum est. Hoc est carnis desideriis indulgere. In hoc ergo negat nos esse carnis debitores, sicut et alibi dicit : « Et carnis curam » ne feceritis in concupiscentiis[1] : » non utique negans curam carnis habendam in necessariis, sed in concupiscentiis. Ita ergo et hic, « Si enim, *inquit*, secundum carnem » vixeritis, moriemini. » Et addit : « Si autem spiritu actus » carnis mortificaveritis, vivetis[2]. » Et de hoc jam supra dictum est, quomodo corpus quidem mortuum esse debeat propter peccata, spiritus vero vita propter justificationem[3]. Qui ergo secundum spiritum agens mortificat actus carnis, vivet propter inhabitantem in se spiritum vitæ. Mortificat autem quis actus carnis hoc modo? Fructus est Spiritus charitas, odium carnis est actus[4] : odium ergo per charitatem mortificatur et extinguitur. Gaudium similiter fructus est Spiritus; tristitia vero hujus sæculi, quæ mortem operatur, carnis est actus : hæc ergo extinguitur, si sit in nobis gaudium Spiritus[5]. Pax fructus est Spiritus; dissensio et discordia carnis est actus : sed certum est discordiam mortificari posse per pacem. Sic et patientia spiritus, impatientiam carnis extinguit, et bonitas malitiam perimit, et mansuetudo ferociam, et continentia intemperantiam, et castitas impudicitiam necat, talique ordine qui per spiritum actus carnis mortificaverit, vivet. Intuendum sane est, quod sicut mortem non istam communem, sed illam peccati dicit : « Si enim » secundum carnem vixeritis, moriemini[6], » ita et vitam non hanc communem, sed illam dicit æternam, ad quam perveniet omnis, qui, secundum ea quæ supra exposuimus,

[1] Rom. XIII, 14. — [2] Id. VIII, 13. — [3] Ibid. 10. — [4] Galat. V, 22. — [5] 2 Cor. VII, 10. — [6] Rom. VIII, 13.

perfectus spiritu mortificaverit actus carnis. Sed et illud scire debemus, quod ista mortificatio actuum carnis per patientiam fiat, et non ad subitum, sed paulatim. Primo languescere eos necesse est in his qui incipiunt: tum deinde cum ardentius proficere cœperint, et abundantiore spiritu repleri, actus carnis non solum languescere, sed et tabescere incipient: ubi vero ad perfectum jam venerint, ita ut nulla in eis prorsus vel in facto, vel in dicto, vel in cogitatu, peccati oriantur indicia, tunc plane actus carnis mortificasse, et ad integrum morti tradidisse credendi sunt.

LIBER SEPTIMUS.

I. Sicut diversas commemorari leges in hac Epistola a Paulo sub uno vocabulo legis ostendimus, et diversas mortes sub una mortis appellatione nominari, ita et diversos spiritus nunc videmus sub uno nomine Spiritus indicari. Ait ergo in præsenti capitulo : « Quicumque enim Spiritu » Dei aguntur, hi filii sunt Dei[1] : » in quo utique ipsum Dei Spiritum dicit. Et iterum in sequenti : « Non enim accepis» tis, *inquit*, spiritum servitutis iterum in timore[2]. » In hoc ostendit spiritum servitutis alium esse quam illum quem supra dixit Spiritum Dei. Et propterea subjungit : « Sed ac» cepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus : » Abba (Pater). » In hoc spiritum adoptionis ostendit ipsum esse quem dixit supra Spiritum Dei, de quo et repetit ; « Ipse » enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro[3], » hoc est, ipse Spiritus Dei, in quo Patrem Deum clamamus, testimonium reddit spiritui nostro. Qui spiritus noster alius sine dubio est quam vel ille spiritus servitutis, qui datur in timore, vel hic qui ei de invocatione Patris testimonium reddit. Omnes ergo homines, ut videtur, aguntur aliquo spiritu, sicut ipse Paulus scripsit : « Scitis autem et vos, cum » essetis Gentes, quomodo ad idola muta agebamini[4]. » In hoc ostendit quia etiam Gentes ad idola aguntur aliquo spiritu. Est ergo Spiritus Dei idem qui est et Spiritus Christi, idemque ipse et Spiritus sanctus est. Sed et spiritus adop-

[1] Rom. VIII, 14. — [2] Ibid. 15. — [3] Ibid. 16. — [4] I Cor. XII, 2.

tionis idem dici videtur, sicut præsens Apostolicus declarat sermo. David quoque qui dicit : « Spiritum sanctum tuum » ne auferas a me; *et* Spiritu principali confirma me [1], » de eodem dicere videtur : quemque principalem Spiritum propterea arbitror nominatum, ut ostenderetur esse quidem multos spiritus, sed in his principatum et dominationem hunc Spiritum sanctum, qui et principalis appellatur, tenere. Sicut enim multi sunt filii Dei, ut Scriptura dicit : « Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes [2], » unus tamen est natura Filius et Unigenitus de Patre, per quem omnes filii appellantur : ita et spiritus multi quidem sunt, sed unus est qui vere ex ipso Deo procedit, et cæteris omnibus vocabuli ac sanctificationis suæ gratiam donat. Quod autem plures sint spiritus, declarat idem Apostolus ad Hebræos scribens et dicens : « Nonne omnes sunt ministeriales spiritus ad » ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt » salutis [3] ? » Sed et David dicit : « Qui facit Angelos suos spi» ritus [4]. » Et Daniel nihilominus testatur, et dicit : « Bene» dicite, spiritus et animæ justorum, Dominum [5]. » Et in præsenti loco Paulus : « Ipse Spiritus, *inquit*, testimonium » reddit spiritui nostro [6]; » et in aliis : « Ut integer spiritus » vester, et anima, et corpus in die Domini nostri Jesu Christi » servetur [7]. » Quæ omnia dubium non est quin de rationabilibus spiritibus dicta sint. Apellantur præterea spiritus mali et angeli mali, sicut et David dicit : « Emisit eis iram indi» gnationis suæ, emissionem per angelos malos [8]; » et ut in Regnorum libris scriptum est de Saul : « Et Spiritus Domini » discessit a Saul, et suffocabat eum spiritus malignus a Do» mino [9]; » utque in libro Judicum refertur : « Et immisit Deus » spiritum malignum inter medium Abimelech, et inter me-

[1] Psalm. L, 13, 14. — [2] Id. LXXXI, 6. — [3] Hebr. I, 14. — [4] Psalm. CIII, 4. — [5] Daniel. III, 86. — [6] Rom. VIII, 19. — [7] Thessal. V, 23. — [8] Psalm. LXXVII, 49. — [9] I Reg. XVI, 14.

» dium virorum Sichimorum [1]. » Hic ergo spiritus malignus, qui dicitur vel exisse ut suffocaret Saul, vel Abimelech Sichimosque ut dirimeret, et a Domino exisse ac missus esse memoratur tanquam carnifex quidam; intelligendus est missus ad exigendas de peccatoribus pœnas. Et quamvis mali propter propositum suum voluntatemque dicantur, in his tamen qui pœna digni sunt divinæ voluntati exhibent ministerium, sicut et ille, de quo refert Micheas Propheta, spiritus mendax, qui cum a Deo dictum fuisset; « Quis seducet » mihi Achab? » respondit : « Ego seducam. Et dixit Domi» nus : In quo? At ille : Ero, inquit, spiritus mendax in ore » omnium Prophetarum, » et dicam ut ascendat in Galaad, et ibi cadet. « Et dixit Dominus : Vade; seduces, et quidem » poteris [2]. » Sic ergo etiam hi qui dicuntur mali spiritus, officium Deo erga pœnarum exhibent ministeria. Sunt præterea et alii spiritus, de quibus dicit David : « In spiritu violento » conteres naves Tharsis [3]; » et *spiritus procellæ* [4] dicuntur, et *spiritus ardoris* [5]. Quos tamen ego materiales magis, quam rationabiles spiritus dixerim.

II. Tali igitur de appellatione spiritus distinctione præmissa, nunc quod dixit : « Non enim accepistis spiritum ser» vitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptio» nis filiorum, in quo clamamus; Abba (Pater) [6], » quale sit videamus. Scriptum est et in Malachia Propheta : « Filius » honorificat patrem, et servus dominum suum : et si Pater » sum ego, ubi est honor meus? et si Dominus ego sum, » ubi est timor meus? dicit Dominus omnipotens [7]. » Certum est autem quod filius quis Dei per adoptionis spiritum fiat, servus autem Dei per spiritum servitutis. Initium ergo serviendi Deo, quia « initium sapientiæ timor Domini [8] » est, per

[1] Judic. IX, 23. — [2] 3 Reg. XXII, 20, 21, 22. — [3] Psalm. XLVII, 8. — [4] Id. CV, 25. — [5] Isai. IV, 4. — [6] Rom. VIII, 15. — [7] Malach. I, 6. — [8] Eccli. I, 16.

spiritum timoris impletur, cum parvulus adhuc quis dicitur. Et parvulis quidem pædagogus est timor. Unde et Apostolus de tali parvulo dicit : « Quamdiu hæres parvulus est, » nihil differt a servo, cum sit dominus omnium : sed sub » tutoribus et procuratoribus est usque ad præfinitum tem» pus a patre : ita et nos, cum essemus parvuli, sub ele» mentis hujus mundi eramus servientes[1]. » Vides secundum concessam sibi a Deo sapientiam Paulus quomodo spiritus qui dantur in timore, hic tutores parvulorum ac procuratores appellaverit, qui unumquemque nostrum donec parvulus est, secundum interiorem hominem in timore custodiant, usquequo ad id ætatis veniat quo spiritum adoptionis filiorum mereatur accipere, et sit jam filius ac dominus omnium. « Omnia enim, *inquit*, vestra sunt[2], » et cum Christo nobis Deus omnia donavit. Hoc ergo est quod docet Paulus, quia posteaquam commortui sumus Christo, et Spiritus ejus factus est in nobis, non iterum spiritum servitutis accepimus in timore, hoc est, non rursus parvuli et initia habentes effecti sumus, sed quasi perfecti semel jam accepimus spiritum adoptionis, « in quo *spiritu* clamamus : Abba (Pa» ter)[3]. » Neque enim patrem alius quis nisi filius vocat. Quod vero addit, *Abba*, patriæ linguæ vocabulo id ipsum iteravit, velut si dixisset : Pater, pater.

III. « Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nos» tro, quod sumus filii Dei. Si autem filii, et hæredes ; hæ» redes quidem Dei, cohæredes autem Christi : si tamen » compatimur, ut et conglorificemur[4]. » Ipse ergo spiritus adoptionis per quem in filium quis adoptatur, reddit testimonium, et confirmat spiritum nostrum quia sumus filii Dei, posteaquam a spiritu servitutis in adoptionis spiritum venerimus, cum jam nihil inest timoris, id est, nihil prop-

[1] Galat. IV, 1, 2, 3. — [2] I Cor. III, 22. Rom. VIII, 32. — [3] Ibid. 15. — [4] Ibid. 16, 17.

ter metum pœnæ gerimus, sed propter amorem patris cuncta perficimus. Bene autem non animæ, sed spiritui, qui melior in homine pars est, dicitur reddere testimonium Spiritus Dei. Potest autem ad discretionem eorum qui spiritu servitutis aguntur in timore, et eorum qui spiritu filiorum, etiam illud assumi, quod Abraham hæreditatem quidem suam dedit Isaac, filiis vero ancillarum vel concubinarum non hæreditatem, sed dona dicitur dedisse vel munera[1]. In quo sine dubio hoc adumbratur, quod nec illi quidem penitus spernuntur qui adhuc in timore serviunt Deo, sed sunt illis dona, sunt et munera, hæreditas tamen per quam Christo conglorificantur, eorum est qui adoptionis spiritum merentur accipere. Post hæc jam ex consequentibus syllogismum nectit Apostolus, et dicit: Si spiritum adoptionis accepimus, ergo filii sumus. Quod si filii sumus, sine dubio et hæredes. Mercedem namque servus expectat, hæreditatem filius sperat. Et rursus aliud addit conclusionis augmentum: « Hæredes quidem Dei, » cohæredes autem Christi[2]. » Hæres quis efficitur Dei, cum quæ Dei sunt meretur accipere, id est, incorruptionis et immortalitatis gloriam, thesauros sapientiæ et scientiæ reconditos[3]: cohæres vero Christi, cum « transformabit cor- » pus humilitatis nostræ conforme corpori claritatis suæ[4], » sed et cum illud adipisci meruerit quod dicit ipse Salvator: « Pater, volo ut ubi ego sum, et isti sint mecum[5]. » Est præterea et illa dignitas cohæredum Christi, quod Pater quidem « omne judicium dedit Filio[6]. » Sed et Filius dicit ad cohæredes suos: « Sedebitis et vos super duodecim » thronos, judicantes duodecim tribus Israel[7]. » Et hoc modo cohæredes suos Christus non solum in partem hæreditatis, sed etiam in consortium potestatis adducit. « Si ta-

[1] Genes. xxv, 5. — [2] Rom. viii, 17. — [3] Coloss. ii, 3. — [4] Philip. iii, 21. — [5] Joan. xvii, 24. — [6] Id. v, 22. — [7] Matth. xix, 28.

» men, *inquit*, compatimur, ut et conglorificemur[1]. » Compatitur Christo qui dicit : « Christo concrucifixus sum ; *et*, » Vivo autem jam non ego, vivit vero Christus in me[2] : » et iterum qui dicit : « Si commortui sumus, et convivemus : » si contoleramus, et conregnabimus[3] : » vel etiam qui dicere potest, quia « quod deerat passionum Christi, repleo » in corpore meo[4]. » Sicut autem Christum, quia humiliaverat se « factus obediens usque ad mortem, mortem autem » crucis, superexaltavit Deus, et donavit illi nomen, quod » est super omne nomen[5] : » ita et eos qui Christo compatiuntur, et passionum ejus imitantur exemplum, Deus cum illo exaltat in gloria. Hæc namque via est, quam cohæredibus suis Christus aperuit, ut neque ex fortitudine, neque ex sapientia, sed ex humilitate exaltentur, et ex tribulationum patientia æternæ hæreditatis consequantur gloriam.

IV. « Existimo enim quoniam non sunt condignæ passio» nes hujus temporis ad superventuram gloriam quæ reve» labitur in nobis. Nam expectatio creaturæ revelationem » filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subjecta est » non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe : quo» niam et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis » in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quoniam » omnis creatura congemiscit et condolet usque adhuc[6]. » Si quis intueatur quod pro eo quod quis efficiatur filius excelsi Dei, et hæres bonitatis ejus et gloriæ, Christique unigeniti Filii Dei cohæres, etiam si in omnium mandatorum observantia et justificationibus Domini sine querela permaneat, et pervigili in his mente perduret : si omnia etiam pœnarum genera quæ inferri humanæ intrinsecus naturæ vel extrinsecus possunt; aut etiam si quis illa susti-

[1] Rom. vi, 17. — [2] Galat. ii, 19, 20. — [3] 2 Tim. ii, 11, 12. — [4] Coloss. i, 24. — [5] Philip. ii, 8, 9. — [6] Rom. viii, 18 et seqq.

neat quæ de Job scripta esse memorantur, ubi non solum ea quæ extra ipsum in facultatibus ac liberis esse videbantur Satan extinxit, verum etiam ossa et carnem ipsius contigit, et percussit eum vulnere pessimo a pedibus usque ad caput[1], ita ut testam sumens raderet saniem de ulceribus suis fluentem : si, inquam, his adhuc possunt esse graviora quæ perferat is qui in hac vita brevissima in omnibus tribulationem patitur, qui animo et corpore cruciatur, et conferat hæc « ad futuram gloriam quæ revelabitur[2] » in sanctis, et in his quæ « oculus non vidit, nec auris audivit, nec in » cor hominis ascendit[3], » intelligere potest quomodo Paulus altius ista considerans dicit : « Existimo enim quoniam non » sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram glo- » riam quæ revelabitur in nobis[4]. » Nihil enim dignum inveniri vel comparari ad futuram gloriam potest. In quo enim mortale immortalibus conferas? aut invisibilibus visibilia? aut æternis temporalia? aut caduca perpetuis? Si quæ tamen in præsenti vita velut quædam possunt semina gloriæ colligi futuræ, ista, inquam, semina ex tribulationibus et passionibus colliguntur, sicut et in aliis dicit idem Apostolus : « Quod enim in præsenti momentaneum est, et leve » tribulationis nostræ, supra modum in immensum æternæ » gloriæ pondus operatur nobis, non respicientibus quæ vi- » dentur, sed quæ non videntur[5]. » Ostendit enim per hæc quod qui illa respicit quæ non videntur, et æterna sunt, omnem tribulationem quæcumque acciderit ei, quamvis sæva, quamvis longa videatur, momentaneam ducit et levem : etiam si tormentis subjiciatur, et aculeis, et ungulis, eo tempore quo suppliciis corpus affligitur, si aspiciat ad futuram gloriam quæ revelanda est, et consideret quomodo post tanta tormenta corpus hoc humilitatis suæ transforma-

[1] Job. I et II. — [2] Rom. VIII, 18. — [3] I Cor. II, 9. — [4] Rom. VIII, 18. — [5] 2 Cor. IV, 17

bitur, ut fiat conforme corpori gloriæ Filii Dei, tribulationem præsentem momentaneam ducit et levem[1]; pondus autem futuræ gloriæ grave, hoc est, magnum deputat, et æternum : et quanto magis multiplicari sibi tribulationum viderit pœnas, tanto amplius intelligit sibi pondus et magnitudinem gloriæ cumulari. Quod autem ex tribulationum quantitate mensura quædam et magnitudo gloriæ colligatur, puto etiam David Prophetam indicare cum dicit : « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, » consolationes tuæ lætificaverunt animam meam[2]. » Unde puto quod in præsenti vita consolatio quæ datur justis, secundum mensuram cruciatuum et vulnerum detur : futura vero gloria, de qua Apostolus dicit quia « revelabitur in » nobis, » non secundum mensuram passionum : « non enim » condignæ sunt passiones hujus temporis ad futuram glo- » riam quæ revelabitur in » sanctis[3] : sed sicut ad Corinthios dictum protulimus, ex momentaneo et levi tribulationum nostrarum labore semina quædam collecta supra modum in immensum nobis æternæ pondus gloriæ præparabunt[4]. Quod vero etiam in præsenti vita justis secundum mensuram passionum suarum etiam consolatio divina tribuatur, confirmat idem Apostolus in secunda ad Corinthios scribens : « Quia sicut abundant passiones Christi in nobis, » ita abundat et consolatio nostra[5]. » Et non dixit, Supra modum abundat, aut in immensum; sed quantum passiones sunt, tantum et consolationes. Quod autem dicit, « Ad futu- » ram gloriam, quæ revelabitur in nobis[6], » supra jam puto quod sufficienter ostendimus de differentia gloriarum, quæ sit gloria quæ jam revelata est, et quæ sit quæ revelanda sit, et quomodo quæ nunc videmus, « per speculum vide- » mus et in ænigmate, tunc autem[7], » cum venerit Filius

[1] Philip. III, 21. — [2] Psalm. XCIII, 19. — [3] Rom. VIII, 18. — [4] 2 Cor. IV, 17. — [5] Id. I, 5. — [6] Rom. VIII, 18. — [7] 1 Cor. XIII, 12.

hominis in gloria Patris et sanctorum Angelorum, videbimus facie ad faciem [1], sicut et Joannes dixit : « Quia videbi-» mus eum sicuti est [2]. » Sed et illa potest videri gloria quæ revelanda est cum de singulis quibusque rationibus mundi, vel eorum quæ supra mundum sunt, cœperit doctrina cognosci, et thesauri sapientiæ ejus ac scientiæ revelari [3]. Post hæc dicit : « Nam expectatio creaturæ revelationem filio-» rum Dei expectat [4]. » Volens ostendere Apostolus quanta qualisque sit gloria quæ revelanda est in ipso, vel in his qui agones Christi integre desudaverint, ait etiam creaturam (ut pote rationabilem) habere expectationem quamdam, et spem gerere temporis illius quo revelanda est gloria filiorum Dei, hoc est, cum revelabuntur ea quæ præparata sunt his qui filii Dei esse merebuntur, aut certe cum ablato ab his velamine quo obteguntur, manifestati fuerint ipsi quia filii Dei sunt. Quæ autem est creatura quæ « reve-» lationem filiorum Dei expectat [5] ? » Hæc, inquit, quæ nunc « vanitati subjecta est [6] : » subjecta autem non volens, nec sponte propria, sed voluntate ejus qui dispensat universa. Propter ipsum ergo subjecta est; subjecta autem non ea conditione ut maneat semper subjecta vanitati, sed cum quadam spe. Quæ autem sit spes ista, commemorat dicens : « Quoniam et ipsa, *inquit*, creatura liberabitur a servitute » corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei [7]. » Ait autem Paulus scire se et similes sibi, « quoniam omnis crea-» tura congemiscit et condolet usque adhuc [3], » vel, ut in aliis habetur exemplaribus, « congemiscit et parturit usque » adhuc. » Congemiscere autem et condolere est cum alio dolente vel gemente gemere vel dolere, hoc est, cum ipse quidem causam gemendi non habeat vel dolendi, gemit tamen pro eo qui causam habet gemendi vel dolendi. Hoc

[1] Marc. VIII, 38. — [2] I Joan. III, 2. — [3] Coloss. II, 3. — [4] Rom. VIII, 19. — [5] Ibid. 20. — [6] Ibid. 21. — [7] Ibid. 22.

autem dicit facere creaturam pro eo quod vanitati subjecta est, et in servitute corruptionis posita est. Hæc, quantum ad ipsius Apostolici sermonis ordinem pertinet, explanata sint. Nunc repetentes discutiamus intentius quæ est ista vanitas cui creatura dicitur esse subjecta, et quæ est ista corruptio de cujus servitute liberandam se sperat. Mihi videtur quod de hac materiali et corruptibili corporis substantia ista dicantur. Neque enim corruptio alii cuiquam nisi corpori dominatur. Nam ille interior homo qui secundum Deum creatus est, et ad imaginem Dei factus, incorruptibilis est et invisibilis, et secundum propriam sui rationem etiam incorporeus dici potest. Exterior vero homo et corporeus et corruptibilis dicitur : propter quod et Paulus dicebat : « Nam et si is qui deforis est homo noster corrumpitur, sed qui intus est renovatur[1]. » Interioris autem hominis renovatio, utpote qui est rationabilis et mens, in agnitione Dei et capacitate sancti Spiritus constat. Verum ut aliqua de tam profundis rebus breviter ac strictim etiam chartulis committamus, ex ipsa interioris hominis, hoc est, animæ mentisque substantia colligamus imaginem, quomodo « vanitati creatura subjecta est non volens, sed » propter eum qui subjecit eam in spe[2] : » et ipsum, si videtur, Paulum ponamus in medio, cujus utique anima vel mens, qui est interior ejus homo, supergreditur et ascendit omne quod corporeum est, quod visibile, quod sensui subjacet et aspectui, et ipsius divinæ naturæ efficitur capax. Sed hæc tanta et talis animæ ejus substantia quæ rationes et intelligentiam cœlestium divinorumque sensuum tenet (quibus ex causis, Deus viderit) subjecta est servituti corporis corruptibilis, et vanitati ejus devincta est. Considera enim necessitates corporis, appetentiam cibi, digestionum pudorem, posteritatis reparandæ verecundiam, ut scitur

[1] 2 Cor. IV, 16. — [2] Rom. VIII, 20.

soboles, ut editur, ut nutritur; et vide in his quanta vanitas habeatur, quanta corruptio, cui creatura animæ nobilis et rationabilis licet non volens subjecta est, subjecta tamen in spe; tempus videlicet sperans quo liberetur, cum filiorum Dei tempus libertatis advenerit. Hoc est ergo quod et in aliis apertius jam de se ipse dicebat Apostolus, quia « dum » sumus in habitaculo hoc ingemiscimus[1]. » Hoc et Sapientia per Salomonem dicebat, quia « corruptibile corpus aggravat » animam, et deprimit terrena habitatio sensum multa cogi» tantem[2]; » et idem Paulus : « Dum enim sumus in corpore » peregrinamur a Domino[3], » et cupit magis peregrinari a corpore et adesse ad Dominum. Hoc indicat, et multo apertius exponit etiam in eo loco ubi dicit : « Coarctor autem » ex duobus; desiderium habens reverti, et cum Christo » esse; multo enim melius : permanere autem in carne ma» gis necessarium propter vos[4]. » In quo aperte ostendit quod non volens, quantum ad ea spectat quæ animæ suæ conscius erat, corruptioni huic vanitatique serviret, sed propter eum qui hæc ita voluit, et propter nos, ut salvi esse possimus. Permanet ergo in carne propter nos : ut autem revelati fuerint filii Dei, et congregati in unum per Ecclesiam quam statuit « uni viro, virginem castam exhibere » Christo[5], » tunc et ipse liberabitur a servitute corruptionis, sicut et ipse dicit : « Ego autem jam immolor, et tem» pus resolutionis meæ instat. Cursum consummavi, fidem » servavi : de cætero reposita est mihi corona justitiæ[6]. » Hoc est liberatum esse a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Sed ab his, si videtur, exemplis etiam ad superiora conscende, et vide ipsius Solis, et Lunæ, ac stellarum cœli, et totius mundi ministeria quomodo subjecta sunt vanitati, corruptionique deserviunt. Ad usus

[1] 2 Cor. v, 4. — [2] Sap. ix, 15. — [3] 2 Cor. v, 6, 8. — [4] Philip. i, 23. — [5] 2 Cor. xi, 2. — [6] 2 Tim. iv, 6, 7, 8.

namque hominum alunt segetes, arborum fructus producunt, herbamque camporum : atque eosdem in se revertentes anni circulos volvunt. Reparant enim quæ prætereunt, et præterire rursum quæ reparata sunt, sinunt. Ipsos quoque Angelos, si ad sententiam Pauli respicias quæ dicit, quia « omnes ministeriales sunt spiritus ad ministerium » missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis[1], » intelliges tale aliquid gerere, et huic corruptioni esse subjectos : credo etiam ipsos non volentes, sed propter eum qui subjecit eos in spe[2]. « Voluntati enim illius quis resistit[3]? » Ego etiam de Archangelis tale aliquid intelligere Propheticis invitor eloquiis. Quid enim tantæ vanitatis et tantæ corruptionis invenias, quam bella gerere in hoc mundo? pugnas adversum se Regum et Gentium commovere? Vide ergo quod et in his præcipuum archangelici operis habetur officium, sicut Daniel Propheta testatur cum dicit, quia Archangelus loqueretur ad eum, qui diceret ei quod pugnaverit adversum principem Persarum[4], « et nemo, *inquit*, fuit » mihi adjutorio, nisi Michael princeps vester[5]. » Per hæc ergo singula deprehenditur rationabilis « creatura vanitati » *esse* subjecta non volens, sed propter eum qui subjecit in » spe[6]. » Spes namque est ab his rebus corporeis et corruptibilibus aliquando cessandum. Hanc enim habet expectationem creatura ista rationabilis, ut revelatio fiat filiorum Dei propter quos Angeli mittuntur in ministerium[7],... ut terrestrium et cœlestium fiat unus grex et unus pastor[8], et « sit Deus omnia in omnibus[9]. » Et ut evidentius de his quæ dixerat confirmaret, addidit : « Scimus enim quoniam » omnis creatura congemiscit, et condolet usque adhuc[10]. » Superius dixerat : « Existimo enim quoniam non sunt con-

[1] Hebr. I, 14. — [2] Rom. VIII, 20. — [3] Id. IX, 19. — [4] Dan. X, 13. — [5] Ibid. 21. — [6] Rom. VIII, 20. — [7] Hebr. I, 14. — [8] Joan. X, 16. — [9] 1 Cor. XV, 28. — [10] Rom. VIII, 22.

» dignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam[1] : » et cum ibi se existimare dixerit, in his scire se dicit quod omnis creatura congemiscat et condoleat, quo scilicet nihil in hoc sensu dubitationis habeatur. Creatura enim licet non volens subjecta sit, tamen quoniam voluntati cedit ejus qui subjecit, etiam affectum quemdam et charitatem circa eos exhibet, pro quibus videtur esse subjecta, et pro doloribus eorum dolet, et pro gemitibus gemit. Si vero (ut in aliis exemplaribus invenitur) ita legamus, *Congemiscit et parturit* : secundum illum sensum accipiemus *Parturit*, quo dicit Apostolus genuisse se per Evangelium eos quos per fidem Christi produxit ad lucem[2]; vel sicut de aliis alibi dixit : « Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur » Christus in vobis[3]. » Parturit ergo et creatura eos quos regenerat ad salutem. Quod si etiam hoc legentibus visum fuerit requirendum, cur in superioribus tertio nominaverit creaturam, et nusquam dixerit omnis creatura; ad ultimum vero dicat : « Scimus enim quoniam omnis creatura conge- » miscit, et condolet[4] : » potest sic intelligi, quia non omnis quidem creatura est quæ ingemiscit et dolet, hoc est, quæ necessitati corporis corruptibilis subjacet : omnis autem creatura est quæ dolentibus condolet, et quæ gementibus congemiscit. Omnis autem creatura superior agones et certamina nostra spectat, et dolet cum vincimur, cum vero vincimus gaudet : et multo plus quam nobis, illis inest gaudere cum gaudentibus, et dolere cum dolentibus[5].

V. « Non solum autem, sed et nos ipsi primitias Spiritus » habentes, etiam ipsi intra nos gemimus adoptionem filio- » rum expectantes, redemptionem corporis nostri. Spe » enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est » spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Sed si quod non

[1] Rom. VIII, 18. — [2] I Cor. IV, 15. — [3] Galat. IV, 19. — [4] Rom. VIII, 22. — [5] Id. XII, 15.

» videmus speramus, per patientiam expectamus[1]. » Consuetudinem apostolicæ elocutionis esse sæpe docuimus, cum dicit, *Non solum autem*, et nihil subjungit cui aptari debeat, superioribus dictis esse referendum, sicut et in præsenti capitulo intelligi datur. Tale namque est quod dicere videtur : Non solum omnis creatura congemiscit et condolet; sed et nos ipsi primitias Spiritus habentes, intra nos gemimus. Et nos enim expectamus adoptionem filiorum Dei, et redemptionem corporis nostri. Quamvis hoc ipso jam quod Christo credimus, salutem nobis præstitam noverimus, tamen in spe adhuc est salus ista, non in aspectu visibilium. Si enim jam videretur, non utique speraretur. Sperat enim quis ut videat. Si vero videat quæ sperabat, superfluum est ultra sperare quæ videt. Nos autem spem non habemus in his quæ videntur, ne inanis sit spes nostra, sed in his quæ non videntur. Et ideo quia quæ non videntur speramus, et tam magna sunt tamque gloriosa, ut multis laboribus, multisque tribulationibus et periculis capiantur, idcirco ea per patientiam expectamus, tanquam vix aliquando ventura. Hæc diximus directum quemdam, et luci-diorem sermonibus ipsis Apostolicis ordinem dantes. Nunc, si videtur, quid est quod novo hoc sermone indicet videamus, quo dixit : « Sed et nos ipsi primitias Spiritus habentes. » Scimus enim scriptum esse in Lege : « Primitias areæ, » et primitias torcularis non fraudabis[2] : » et, « Primitias » omnium frugum tuarum inferes in domum Domini Dei » tui[3]. » Quid ergo? Sicut primitiæ areæ et primitiæ torcularis ejusdem frugis sunt, cujus est et reliqua area, vel ejusdem liquoris cujus et torcular, itane videbitur et quod dicit primitiæ Spiritus ex multis reliquis spiritibus sanctis et beatis unus aliquis esse præcipuus? An illud potius intelligemus, quod, secundum ea quæ superius disseruimus, multi sint spiritus ministeriales ministrantes in

[1] Rom. VIII, 23, 24, 25. — [2] Num. XVIII, 27. — [3] Exod. XXXIV, 26.

ministerio propter eos qui hæreditatem capiunt salutis[1], sub quibus agens unusquisque credentium velut sub tutoribus et procuratoribus instituitur usque ad præfinitum tempus a patre[2], hoc est, usquequo ad legitimam ætatem animæ perfectionis advenerit, ubi quis jam supergressus spiritum servitutis quem acceperat in timore, a quo velut pædagogo servaretur, dignus efficiatur accipere adoptionis spiritum primitias Spiritus, per quem adoptatus in filium possit etiam primitivorum Ecclesiæ quæ in cœlis est sociari? Et sicut multo differt filium esse quam servum, ita multo differt a ministerialibus spiritibus Spiritus sanctus, cujus primitias Paulus cum suis similibus habere se dicit. Unus hic modus sit quo sermonis hujus intelligentiam potuimus indagare. Videamus nunc et alium. Legimus apud ipsum Apostolum Paulum dona vel gratias sancti Spiritus multos spiritus nominari, ut cum dicit : « Nunc autem quoniam æmulatores » estis spirituum, ad ædificationem Ecclesiæ quærite ut ab- » undetis[3]; » et item alibi : « Spiritus Prophetarum Prophetis » subjecti sunt[4]; » subjectos dicens spiritus Prophetarum, non quasi meliori inferiores, sed pro eo quod habens quis prophetiæ spiritum non invitus loqui cogitur, ut illi qui habent spiritus immundos; sed cum vult et ratio postulat dicit: cum vero dicere opportunum non videbitur, silet, bene sciens quia tempus sit tacendi et tempus loquendi[5]. Et ideo non ad injuriam dicitur, quia Prophetis subjecti sunt spiritus, sed ad dispensationem, sicut et illud dictum accipimus de Salvatore, quia « tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui » sibi subdidit omnia[6]. » Et hic enim *subjectus* non quasi inferior dicitur. Quomodo enim inferior dici potest qui Filius est et omnia est quæ Pater? « Omnia enim, *inquit,* Pater, » tua mea sunt[7]. » Sed in his quos Patri subdit credentes in

[1] Heb. I, 14. — [2] Galat. IV, 2. — [3] I Cor. XIV, 12. — [4] Ibid. 32. — [5] Eccles. III, 7. — [6] I Cor. XV, 28. — [7] Joan. XVII, 10.

se, quoniam in unoquoque eorum se esse dicit, et se in eis dicit esurire, et sitire, et nudum esse, seque pasci in eis et indui profitetur, idcirco et in illis ipse dicitur esse subjectus[1]. Sed hæc per excessum quemdam dicta sint. Nunc autem ad propositum quidem redeamus. Dona ergo diversa Spiritus, a Paulo multi spiritus appellantur. Horum autem multorum donorum quidquid est summum et magnum sine dubio Apostoli consecuti sunt, ut idonei essent (sicut et ipse Paulus dicit) ministri novi Testamenti[2], et ut replere possent Evangelium ab Jerusalem in circuitu usque ad Illyricum[3]. Hoc ergo quod in eos præ cæteris sublimius et præclarius collatum est sancti Spiritus donum, merito primitias sancti Spiritus appellavit. Et ideo dicit : « Sed et nos » ipsi[4]. » In quo specialiter designare videtur Apostolicam dignitatem. « Nos *ergo, inquit*, ipsi, » hoc est, Apostoli, « primitias Spiritus habentes, » qui electi sumus ad hoc ut primitias Spiritus acciperemus, etiam « ipsi intra nos gemi» mus. » In tantum, inquit, nulla creatura est quæ doloribus et gemitibus vacet, ut etiam nos ipsi qui summa a Spiritu sancto et electa dona percepimus, tamen expectantes adoptionem filiorum, id est, perfectionem eorum quos docere et instituere missi sumus, donec videamus eos in tantum proficere, ut adoptari mereantur in filios, necessario dolemus et gemimus. Donec ergo nos, inquam, qui instituimur ab eis, negligimus, et moramur, et emendationis nostræ tempus longius protelamus, donec non invisibilia quærimus, sed visibilibus delectamur, dolores Apostolis commovemus, ac luctum (ut ita dicam) universæ creaturæ et gemitus suscitamus. Universa namque creatura ingemiscit et condolet duritiæ et dissimulationis nostræ damna suspirans. Alius hic nobis explanationis ordo de primitiis Spiritus, videris si pro-

[1] Math. xxv, 36 et seq. — [2] 2 Cor. iii, 6. — [3] Rom. xv, 19. — [4] Id. viii, 23.

bandus, occurrit. Adhuc autem addemus et tertium. Idem ipse Apostolus iterum dicit de Domino Jesu Christo, quia sit « primogenitus omnis creaturæ[1]. » Ne forte ergo ut ille *primogenitus* dicitur *omnis creaturæ*, tali quadam ratione etiam multorum spirituum primitiæ dicatur Spiritus sanctus. Sit et iste expositionis tertius modus. Probet autem qui legit, quid horum magis sensui conveniat Apostolico. Si vero quod dixit : « Et nos ipsi primitias Spiritus habentes[2], » de omnibus dictum qui gratiam baptismi consecuti videntur accipias, sperandum est illud quod idem Apostolus dixit : « Quod si primitiæ sanctæ, et massa : et si radix sancta, » et rami[3]. » Quod et si ita sit, tamen ipsius massæ in qua videtur indicari multitudo fidelium, primitiæ necessario videbantur in Apostolis collocatæ. Sic enim scriptum est, quia « in Ecclesia posuit Deus primo Apostolos, » secundo Prophetas, tertio Doctores[4]. » Isti ergo qui primo loco constituti sunt, competenter primitias sancti Spiritus gratiæ spiritalis habere credentur. Nunc jam videamus quomodo adoptionem filiorum expectare se dicat qui in superioribus dixit, quia « ipse Spiritus testimonium reddit spiri» tui nostro; quia sumus filii Dei[5] : » et iterum quomodo redemptionem corporis sperat qui in aliis dicit : « Christus » nos redemit[6]. » Sed, ut mihi videtur, ipse hoc eo sermone qui in sequentibus habetur, absolvit. Ait enim : « Spe salvi » facti sumus[7]. » Quod ergo filii sumus, et redempti sumus, et quod salvati sumus, in spe consistit. « Nunc enim videmus » per speculum, et in ænigmate; tunc autem facie ad fa» ciem[8] : » per speculum ergo et in ænigmate accipimus et adoptionem et redemptionem. « Advenit *enim* plenitudo tem» porum, *et* misit Deus Filium suum factum ex muliere,

[1] Coloss. I, 15. — [2] Rom. VIII, 23. — [3] Id. XI, 16. — [4] I Cor. XII, 28. — [5] Rom. VIII, 16. — [6] Galat. III, 13. — [7] Rom. VIII, 24. — [8] I Cor. XIII, 22.

» factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, » ut adoptionem filiorum reciperemus [1]. » Recipimus ergo adoptionem, sed istam quæ est per speculum et in ænigmate. Cum autem venerint quæ perfecta sunt, tunc adoptionem *facie ad faciem* consequemur. Quod autem dixit, *redemptionem corporis nostri* [2], ego arbitror quod totius Ecclesiæ indicet corpus, sicut et alibi dicit : « Vos autem estis corpus » Christi, et membra ex parte [3]. » ... Potest autem et sic intelligi, ut redemptionem corporis nostri dicat illam quæ in resurrectione futura est, cum non solum animæ, sed et corpora venient « ante tribunal Christi, ut reportet unusquis- » que propria corporis prout gessit [4], » et secundum illud quod dictum est : « Timete magis eum qui potest et corpus » et animam perdere in gehennam [5], » Et ideo dolendum unicuique est in hoc sæculo et gemendum, ne forte per malos actus et præsentis vitæ negligentiam non mereatur redemptionem corporis sui consequi, sed inveniat eum ista sententia quæ corpus et animam gehennæ ignibus damnat. Post hæc dicit : « Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ vide- » tur, non est spes [6]. » Sicut superius de creatura dixerat, quia, « vanitati subjecta est propter eum qui subjecit in » spe [7] : » ita et hic de semetipso vel quoscumque secum annumerari novit, dicit : « Spe enim salvi facti sumus : » sicut et gemitibus creaturæ suos quoque gemitus sociavit. Quomodo autem in spe sit salus : spes vero non sit in his posita quæ videntur, sed quæ non videntur, jam superius edocuimus. Illud solum breviter addemus, quod et ex his sermonibus, et ex illis in quibus dicit : « Non respicientes illa quæ videntur, sed quæ non videntur [8], » edocet nos in futuris bonis nihil eorum quæ nunc videntur, vel videri pos-

[1] Galat. IV, 4, 5. — [2] Rom. VIII, 23. — [3] 1 Cor. XII, 27. — [4] 2 Id. V, 10. — [5] Matth. X, 28. — [6] Rom. VIII, 24. — [7] Ibid. 20. — [8] 2 Cor. IV, 18.

sunt, sperare debere, etiam si cœlum videas istud visibile, etiam si terram. Audi de his, quia « cœlum et terra præteri- » bunt [1], » visibilia enim sunt; et quod vides, quid speras [2]? Nihil ergo prorsus sperandum est in futuro de his quæ videntur. « Oculus *enim* non vidit quæ præparavit Deus his qui » diligunt eum [3]. » Videt autem oculus cœlum et terram: non ergo oportet hoc quod videtur, credi præparatum esse a Deo his qui diligunt eum; sed cœlum quidem, imo potius cœlos multo eminentiores et excelsiores, quam est illud firmamentum quod videri oculis potest. Sed et terra speranda est, non tamen hæc quæ arida dicitur, et oculis subjacet; sed illa erit mansuetorum terra quam oculus non vidit. Evidens est enim Apostoli sententia, quæ docet non visibilia et corporalia speranda in futuris, sed spiritalia et æterna: quia « quæ videntur temporalia sunt, » et cum tempore finiuntur, « quæ autem non videntur, æterna sunt [4], » quæ speranda Apostolus docet. Idcirco namque et ipsa corporis nostri reparatio ex corruptibili incorruptibilis, et ex mortali immortalis, et ex infirmitate in virtute restituitur, et ex animali corpore corpus efficitur spiritale, ut cum spiritale factum fuerit, possit etiam invisibilibus perfrui bonis : quæ bona in præsenti sæculo non videntes, per spem speramus, et per patientiam expectamus [5].

VI. « Similiter et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram. » Nam quid oremus secundum quod oportet nescimus; sed » ipse Spiritus pro nobis interpellat gemitibus inenarrabili- » bus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus; » quia secundum Deum interpellat pro sanctis [6]. » Cum in superioribus dixisset, quia omnis creatura his qui in agone hujus vitæ sunt positi congemisceret et condoleret, hoc est, collaboraret, viresque conferret [7], tum etiam seipsum Paulus ac

[1] Matth. XXIV, 35. — [2] Rom. VIII, 24. — [3] I Cor. II, 9. — [4] 2 Id. IV, 18. — [5] Rom. VIII, 25. — [6] Ibid. 26, 27. — [7] Ibid. 22.

sui similes proferre gemitus pro laborantibus memorasset[1], ut per hæc solaretur in certamine positos, cum viderent omnes sanctos universamque creaturam affectu secum laborare, gemitusque conjungere; addit nunc excelsius aliquid et sublimius. Ne, inquit, parvum putetis quod omnis nobiscum congemiscit et condolet creatura: ne parvum videatur quod nos ipsi gemimus pro laboribus vestris. Etiam divinæ ipsi naturæ erga agones nostros (vobiscum enim me quoque conjungo) inest quidam miserationis affectus, et ipse « Spiritus adjuvat infirmitatem nostram[2]. » Denique quid nos orare, quid a Deo petere oporteat, ignoramus. Interdum enim quæ contraria saluti sunt cupimus, infirmita tecogente. Sicut enim quis in ægritudine corporis positus non ea quæ sanitati congruunt vel conducunt, sed ea quæ præsentis infirmitatis desiderium suggesserit, poscit a medico: ita et nos in hujus vitæ infirmitate languentes interdum a Deo petimus quod non expedit nobis. Denique ego ipse Paulus qui hæc loquor ad vos, cum mihi propter sublimitatem revelationum ne extollerer datus fuisset a Domino « angelus satanæ qui me *colaphizaret*, ter Dominum rogavi ut discederet a me[3], » nesciens quid orarem: et ideo quia nesciebam secundum quod oportet orare, non me audivit Dominus, sed dixit mihi: « Sufficit tibi gratia mea, » nam virtus in infirmitate perficitur[4]. » Sic ergo « quid oremus secundum quod oportet nescimus; sed ipse Spiritus » interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus[5]. » Magnum nescio quid Paulus in gemitibus sentit: ecce enim jam tertio gemitus ponit. Nam et « creatura, *inquit*, congemiscit, et nos ipsi gemimus, et ipse Spiritus gemitibus interpellat Deum pro sanctis[6]. » Addidit sane in his gemitibus quos per Spiritum Deo dicit offerri, quod sint inenarrabiles.

[1] Rom. VIII, 23. — [2] Ibid. 26. — [3] 2 Cor. XII, 7, 8. — [4] Ibid. 9 — [5] Rom. VIII, 26. — [6] Ibid. 22, 23, 26, 27.

Hoc autem neque de totius creaturæ, neque de suis gemitibus dixit. Et vide si possumus in istis gemitibus multum fiduciæ et libertatis in conspectu Dei intelligere, quod oratio quæ cum dolore et gemitu offertur Deo, accipiat fiduciam a Spiritu sancto ascendendi ad Deum. Denique Adam cum peccasset, perdidit fiduciam, et abscondit se a facie Dei[1]. Sanctus autem David dicit, quia « gemitus meus a te » non est absconditus[2]. » Sed videamus quid est quod dicit : « Ipse Spiritus interpellat pro nobis[3]. Hoc enim et Joannes Jesum facere designat, cum dicit : « Filioli, hæc scribo vo- » bis, ut non peccetis : si autem et peccaverit aliquis nos- » trum, advocatum habemus apud Patrem justum Jesum, » qui et interpellat pro nobis[4]. » Et hic, Spiritus interpellat pro nobis[5]. Hoc autem facit Spiritus juvans infirmitatem nostram. Quæ autem sit infirmitas nostra, ipse Dominus docet cum dicit : « Spiritus promptus, caro autem infirma[6]. » Igitur infirmitas nostra ex carnis infirmitate descendit. Ipsa est enim quæ concupiscit adversus spiritum[7] : et dum concupiscentias suas ingerit, puritatem spiritus impedit, et sinceritatem orationis offuscat. Sed ubi viderit Spiritus Dei laborare spiritum nostrum in adversando carni, et adhærendo sibi porrigit manum, et adjuvat infirmitatem ejus : et velut si magister suscipiens rudem discipulum, et ignorantem penitus litteras, ut eum docere possit et instituere, necesse habet inclinare se ad discipuli rudimenta, et ipse prius dicere nomen litteræ, ut respondendo discipulus discat, et fit quodammodo magister ipse incipienti discipulo similis, ea loquens et ea meditans quæ incipiens loqui debeat ac meditari : ita et Spiritus sanctus ubi oppugnationibus carnis perturbari nostrum spiritum viderit, et nescientem quid orare debeat secundum quod oportet, ipse velut

[1] Genes. III, 8. — [2] Psalm. XXXVII, 10. — [3] Rom. VIII, 26. — [4] I Joan. II, 1. — [5] Rom. VIII, 26. — [6] Matth. XXVI, 41. — [7] Galat. V, 17.

magister orationem præmittit, quam noster spiritus, si tamen discipulus esse sancti Spiritus desiderat, prosequatur: ipse offert gemitus, quibus noster spiritus doceatur ingemiscere, ut repropitiet sibi Deum. Si vero Spiritus quidem doceat, et noster spiritus, id est, mens nostra non sequatur, suo vitio infructuosa ei fit magistri doctrina. Et istud Paulus mysterium intra hominem geri sciens, dicebat: « Nam si linguis loquar, spiritus meus orat, sed mens mea » sine fructu est[1]: » spiritum suum dicens gratiam sancti Spiritus quæ a Deo hominibus datur. Unde et cohortans nos ut non habeamus infructuosum hoc sancti Spiritus beneficium, addit et dicit: « Quid ergo est? Orabo spiritu, » orabo et mente: Psalmum dicam spiritu, Psalmum dicam » et mente[2]. » Igitur quamvis hæc inenarrabilia esse Paulus ipse signarit, et inenarrabilibus gemitibus geri, tamen prout possibile nobis fuit, imaginem quamdam rerum quæ divinitus geruntur, quasque ipse obtectius profert, edidimus. Qui autem spiritalis est examinet omnia[3], et si quid his altius investigare potuerit, habeat apud se: « Fidelis enim spi» ritu celat negotia[4]. » Admonendi tamen sunt qui prosperitatem sibi præsentis vitæ, et sanitatem, vel divitias, vel honores postulant a Deo, quia quid orent secundum quod expedit nesciunt[5]. Sæpe enim fit ut ad damnum animæ vel opprobrium ejus sempiternum cedant præsentia hæc lucra et dignitas sæcularis. Et ideo illud magis tenendum est, quod nos in oratione dicere docuit Dominus: « Fiat volun» tas tua[6]. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret » Spiritus, quia secundum Deum interpellat pro sanctis[7]. » Ostendit quidem a Deo non tam verba nostra in oratione quam cor mentemque perpendi: ipse enim est qui scrutatur corda et renes[8]. Quod autem secundo dicit, quia « Spiri-

[1] I. Cor. XIV, 14.— [2] Ibid. 14, 15. — [3] Id. II, 15.— [4] Proverb. XI, 13.— [5] Rom. VIII, 26. — [6] Matth. VI, 10. — [7] Rom. VIII, 27.— [8] Psalm. VII, 10.

» tus interpellat[1], « hoc est quod edocet : non minimam dispensationem etiam per Spiritum sanctum in hominibus geri. Quamvis enim unigenitus Filius Dei pro salute humani generis incarnatus et passus sit, et morte sua destruxerit mortem, et resurrectione reddiderit vitam, nihilo segnius tamen absque incarnatione magnifica geruntur etiam per Spiritum sanctum. Tantum est quod ille pro impiis mortuus est : (sic enim et ipse Paulus ostendit cum dicit : « Adhuc enim Christus, cum infirmi essemus, secundum » tempus pro impiis mortuus est[2] : ») sanctus autem Spiritus non pro impiis jam interpellat, sed *pro sanctis :* et interpellat non secundum carnem, sed *secundum Deum*[3] : Christus autem non secundum Deum mortuus dicitur, sed secundum carnem. Ideo non verbis offerre dicitur Spiritus interpellationem pro sanctis, sed *gemitibus*[4] : et non communibus istis gemitibus, sed *inenarrabilibus.* Quomodo enim enarrari potest quod Spiritus Dei loquitur Deo, cum interdum nec ipse quidem noster spiritus quod sentit et intelligit sermone possit exponere.

VII. « Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia » cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vo» cati sunt sancti. Nam quos præscivit, et prædestinavit » conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus » in multis fratribus[5]. » Si Spiritus, inquit, interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus[6], et universa creatura congemiscit[7], et condolet usque nunc, quæ liberabitur tunc demum a servitute corruptionis, cum libertas gloriæ filiorum Dei advenerit, quomodo non competenter pronunciabitur quia « scimus quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum[8] ? » In tantum enim omnia cooperantur in bonum, et collaborant his qui diligunt Deum, ut et ipse

[1] Rom. VIII, 27. — [2] Id. V, 6. — [3] Id. VIII, 27. — [4] Ibid. 26. — [5] Ibid. 28, 29. — [6] Ibid. 26. — [7] Ibid. 21, 22. — [8] Ibid. 28.

Spiritus adjuvet, nec dedignetur divina natura dux esse itineris ad bonum. Verumtamen si sunt aliqui habentes spiritum servitutis in timore, alii vero sunt superiores his; qui spiritum adoptionis accipiunt, ex eo quod non jam timore Deum, sed amore venerantur, et quod « perfecta in eis charitas foras mittit timorem[1] : » videndum est ne forte omnia cooperentur in bonum his qui adhuc in spiritu permanent servitutis; sed aliqua quidem cooperentur etiam ipsis, non tamen omnia; et nescio si ad ipsum bonum, seu potius (ut ita dixerim) ad januas boni perducant. His vero qui diligunt Deum, et toto ei inhærent charitatis affectu, omnia (ut diximus) collaborant et juvant, atque aliquid sui studii conferunt, quatenus eos in ipso bono, quod nunquam potest permutationem recipere, constituant. Quod si alii sunt qui diligunt Deum, et alii qui spiritum servitutis accipiunt, videndum est ne forte et hoc quod dicit, « His qui secundum propositum vocati sunt, *et*, Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui[2], » non conveniat illis qui in spiritu servitutis sunt. Possunt enim et illi vocati quidem dici, non tamen « secundum propositum » vocati : et pro eo quod adhuc in spiritu servitutis sunt, non possunt statui inter multos fratres quorum primogenitus est filius charitatis, et « imago invisibilis Dei, ac primogenitus omnis creaturæ[3]. » Sed et hoc quod dixit : « Conformes imaginis Filii sui[4], » volo requirere cujus formæ conformes fieri dicantur. Legimus enim Filium Dei aliquando in forma Dei, aliquando in forma servi esse positum[5]. Cui ergo formæ harum duarum conformes dicat futuros Apostolus eos qui diligunt Deum et quibus omnia cooperantur in bonum, non otiosi mihi videtur esse discriminis. Arbitror ergo secundum ea quæ in aliis idem Paulus

[1] I Joan. IV, 18. — [2] Rom. VIII, 28, 29. — [3] Colos. I, 13, 15. — [4] Rom. VIII, 29. — [5] Philip. II, 6, 7.

designat, ubi dicit, « Filioli mei quos iterum parturio, do» nec formetur Christus in vobis[1], » formari in his qui ad perfectionem tendunt Christum dicat, secundum hoc quod Verbum est, ut in eis Verbi Dei sinceritas ad purum informetur; et secundum hoc quod veritas est, ut veritas in eis absque ullius fuci admixtione consistat, et secundum hoc quod sapientia est, ut sapientia Dei in eis illa quam inter perfectos loquitur Paulus, pura et absque ullo erroris diverticulo conservetur[2]. Sic et secundum omnia quæ Christus est, vel justitia, vel sanctificatio, vel cæteræ quæque virtutes, si in eis formentur ad liquidum, isti videbuntur ad illam formam, qua in forma Dei est, conformes imaginis esse effecti. Si vero adhuc in initiis quis conversetur (« initium au» tem sapientiæ timor Dei[3] » est), et in timore adhuc positus prima cultus Dei elementa suscipiat, secundum formam servi, quam suscepit ad hoc ut rudes et ignaros timorem Dei doceret, conformes fieri intelligendi sunt hi qui prima initia in Dei timore suscipiunt. Quia, inquit, « quos præ» scivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui[4]. » Non omittamus nec de eo quod dixit, « Præscivit, et præ» destinavit. » Puto enim quod sicut non de omnibus dixit qui prædestinati sunt, ita nec de omnibus quos præsciit. Non enim secundum communem vulgi opinionem putandum est, bona malaque præscire Deum, sed secundum Scripturæ sanctæ consuetudinem sentiendum est. Observet enim qui studiosus est in Scripturis, sicubi invenit Scripturam dicere, quia malos præscierit Deus, sicut in præsenti loco de bonis manifeste dicit, quia « quos præscivit, et » prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui. » Si enim quos præscivit, hos et prædestinavit conformes esse imaginis Filii sui, nullus autem malus conformis potest imaginis esse Filii Dei, manifestum est quia de bonis tantum dicit,

[1] Galat. IV, 16. — [2] I Cor. II, 6. — [3] Prov. IX, 10. — [4] Rom. VIII, 29.

« Præsciit quos et prædestinavit conformes fieri imaginis » Filii sui[1] : » cæteros vero non modo præscire, sed nescire quidem dicitur Deus. « Novit enim Deus eos qui sunt ejus[2] : » ad eos autem qui non sunt digni ut sciantur a Deo, Salvator dicit : « Discedite a me, quia nunquam cognovi vos, » operarii iniquitatis[3]. » Sic ergo etiam in hoc præsenti loco « quos præscivit *Deus*, *ipsos* et prædestinavit conformes » fieri imaginis Filii sui[4]. » Cæteri autem præsciri non dicuntur : non quod aliquid latere possit illam naturam quæ ubique est, et nusquam deest; sed quia omne quod malum est, scientia ejus vel præscientia habetur indignum. « Quos » ergo præsciit, et prædestinavit. » Sed et hoc intuere, si præscire et prædestinare dici potest Deus de his qui nondum sunt; an de his qui sunt quidem, nondum tamen conformes sunt imaginis Filii sui; et si præscientiam in hoc esse magis convenit, quam in eo quod futurum sit id quod nondum est. In hoc enim voluntas magis est, quam præscientia conditoris. Nam præscientia in quo videbitur, cum id quod futurum est, pendeat in factoris arbitrio? Videbitur fortassis ab attentis lectoribus etiam hoc requiri, cur non dixerit, Conformes Filii sui; sed, « Conformes imaginis Filii » sui[5]. » Dicet enim qui hæc excitat, quia sicut ipse Filius « qui imago Dei invisibilis[6] » dicitur, quantum ad personam spectat, alius est ab illo cujus imago est : ita et hic, quæ dicitur imago Filii ejus, alia debet esse ab illo cujus imago est. Et quamvis ardua hæc videantur et difficilia, tamen vide si possumus illud dicere : quia quamvis omnis qui se ad eam formam quam supra posuimus excoluerit, imago sit Dei, hoc est, imago Filii Dei; tamen specialis ac propria imago ejus quæ eum totum atque ex integro suscepit, et in semetipsa formavit, ipsa Jesu anima dicenda est, quæ se per omnia

[1] Rom. VIII, 29. — [2] 2 Tim. II, 19. — [3] Matth. — [4] Rom. VIII, 29. — [5] Ibid. — [6] Coloss. I, 15.

Verbo ac Sapientiæ Dei ita coaptavit, ut in nullo prorsus ab ejus similitudine decolor haberetur : ita ut quicumque summam perfectionis ac beatitudinis consectatur, ad illius se imaginem ac similitudinem tendat, quæ primo loco et super omnes cæteros Filii Dei imago est : ita « ut sit ipse » primogenitus in multis fratribus[1], » in his videlicet quorum in conformatione imaginis Filii Dei primatum tenet.

VIII. « Quos autem prædestinavit, illos et vocavit : et » quos vocavit, illos et justificavit : quos autem justificavit, » illos et glorificavit[2]. » Supra dixit : « Quos præscivit, hos » et prædestinavit : » et nunc addit : « Quos autem prædes- » tinavit, illos et vocavit : et quos vocavit, illos et justifica- » vit[3]. » Et si *præscivit* et *prædestinavit* communi opinione sentiamus, videbitur utique qui justificatus est, propterea justificatus esse quia vocatus est, et qui vocatus est, propterea justificatus esse quia prædestinatus est; et qui prædestinatus est, propterea prædestinatus esse quia præcognitus est. Et rursum e contrario intelliges : Si quis autem justificatus non est, ideo non est justificatus quia non est vocatus; et qui vocatus non est, ideo vocatus non est quia non est prædestinatus; et qui prædestinatus non est, ideo non est prædestinatus quia non est præcognitus. Et vide in quam absurdam sententiam decidant hi qui præscientiam Dei in hoc tantum accipiunt, quasi qui ea quæ postmodum futura sunt, ante prænoscat. Invenitur enim secundum hoc quod supra exposuimus, non præscisse Deus quos non prædestinavit. Et rursum si ad communem referatur intelligentiam hoc quod dicit, quia « quos vocavit, illos et justi- » ficavit[4], » ingentem fenestram patefaciemus his qui negant esse in hominis potestate ut salvus fiat. Aiunt enim : Si Deus quos præscivit, illos et prædestinavit; et quos prædestinavit, illos et vocavit; et quos vocavit, illos et justificavit;

[1] Rom. VIII, 29. — [2] Ibid. 30. — [3] Ibid. 29. [4] Ibid. 30.

nihil culpæ habent hi qui non justificantur, quia nec vocati sunt, nec prædestinati, nec præcogniti. Tum etiam illud aperte nobis adversatur, quod non omnes qui vocantur, etiam justificantur. Nam et Judas Apostolus vocatus est, sed non est justificatus. Quod et si justificatum eum contendat aliquis eo ipso quo vocatus est; non est certe glorificatus. Sed et illi de quibus dicit Apostolus, quia « naufra-» gaverunt a fide[1], » vocati quidem fuerunt, sed sunt non justificati. Et secundum Evangelii parabolas, illi ad quos missi fuerant servi, et excusaverunt se[2], vocati fuerunt; sed non sunt justificati : et ille qui ingressus convivium regis non habuit vestem nuptialem, vocatus est; sed non est justificatus[3]. Cum ergo hæc singula ita se habeant, quomodo videbitur verus esse sermo Apostoli, quem vel de prænoscendo, vel de prædestinando, vel de vocando, vel etiam de justificando memoravit? Sed ego secundum ea quæ supra exposuimus, quomodo noscat vel prænoscat Deus, ad consuetudinem Scripturæ redeundum puto, quæ vernacula quadam appellatione in hoc sermone, id est, in cognoscendo uti solet : velut cum dicit, « Et cognovit Adam Evam » uxorem suam[4], » pro eo ut dicat, admixtus est uxori suæ. Et iterum de Rebecca dicit : « Virgo erat; vir non cognove-» rat eam[5]. » Sed et de filiis Levi dicitur, cum prævaricatores punirent, quia non cognoverit unusquisque patrem suum, aut matrem suam[6]. In hoc sine dubio hoc ostenditur, quia non junxit affectum suum et amorem cum patre vel matre. Sed et multa secundum hunc sensum in Scripturis de cognoscendo invenies dicta : et ideo etiam in præsenti loco constat Apostolum secundum Scripturæ sacræ consuetudinem cognoscendi posuisse sermonem, ut illos ostenderet præcognitos a Deo, in quibus, sciens quales essent, amorem

[1] I Tim. I, 19. — [2] Luc. XIV, 17. — [3] Matth. XX, 11. — [4] Genes. IV, 1. — [5] Id. XXIV, 16. — [6] Deut. XXXIII, 9.

suum Deus affectumque posuisset, secundum quod etiam illud scriptum est : « Cognovit Dominus eos qui sunt ejus[1] : » cum utique, quantum ad istam communem scientiam pertinet, Deus non solum eos qui sui sunt, sed et eos qui errant a se non ignoret. Sed cognovisse suos dicitur, hoc est, in dilectione habuisse, sibique sociasse. Ita ergo « quos præscivit Deus, illos et prædestinavit : et quos prædestinavit, illos » et vocavit : et quos vocavit, illos et justificavit[2]. » Superest nobis adhuc illius quæstionis absolutio, quomodo « quos vocavit, illos et justificavit, « cum secundum ea quæ supra diximus, constet multos esse vocatos, paucos autem electos[3]. Sed videtur mihi esse quædam vocationis differentia, secundum illud quod in superiori capitulo exposuimus, quia omnes quidem vocati sunt, non tamen omnes « secundum propositum[4] » vocati sunt. Nam hi qui secundum propositum bonum, et bonam voluntatem quam circa Dei cultum gerunt, vocantur, ipsi sunt qui *secundum propositum* vocati dicuntur : et isti sunt qui vocati justificantur. Bono enim eorum proposito deerat sola vocatio. Ili vero qui non habent bonum fixumque propositum vel erga divinum cultum, vel erga opus bonum, vocantur quidem et ipsi, ne eis excusatio relinquatur, et hæc ipsa possint causari cum judicantur : Quia et nos si vocati fuissemus, potuissemus utique justificari, et non solum justificari, sed et glorificari. Ideo ergo vocantur quidem et ipsi; sed quasi si in terra petrosa seminetur semen, cito quidem exoritur; increscente autem tribulationum sole, quia non habent altam radicem boni propositi, continuo arescunt et pereunt[5]. Et ipsi sunt de quibus dicit Apostolus, quia « naufragaverunt a fide[6]. » Quos ergo vocavit, id est, quos secundum propositum vocavit boni, illos et justificavit. Quod et si secundum propositum ad Deum

[1] 2 Tim. II, 19. — [2] Rom. VIII, 29, 30. — [3] Matth. XX, 16. — [4] Rom. VIII, 28. — [5] Matth. XIII, 5, 6. — [6] 1 Tim. I, 19.

referatur[1], hoc est, ut secundum Dei propositum, qui sciens in eis religiosam mentem, et salutis inesse desiderium, vocati dicantur, non videbitur his quæ exposuimus etiam hoc esse contrarium. Hoc ergo pacto neque in præscientia Dei vel salutis vel perditionis nostræ causa consistit; neque justificatio ex sola vocatione pendebit, neque glorificari de nostra penitus potestate sublatum est. Nam et si communi intellectu de præscientia sentiamus, non propterea erit aliquid, quia id scit Deus futurum : sed quia futurum est, scitur a Deo antequam fiat. Nam et si, verbi gratia, fingeremus Deum non prænoscere aliquid, futurum sine dubio erat quod est, ita ut est : ut puta, Judas proditor factus est, et hoc ita futurum Prophetæ prædixerunt. Non ergo quia Prophetæ prædixerunt, idcirco prodidit Judas; sed quia futurus esset proditor, ea quæ ille ex propositi sui nequitia gesturus erat prædixerunt Prophetæ : cum utique Judas in potestate habuisset ut esset similis Petro et Joanni, si voluisset : sed elegit pecuniæ cupiditatem magis quam apostolici consortii gloriam : et hanc ejus voluntatem futuram prævidentes Prophetæ, librorum tradidere monumentis. Ut autem scias quia non in præscientia Dei unicuique salutis causa ponitur, sed in proposito et actibus suis, vide Paulum verentem ne forte cum aliis prædicaverit, ipse reprobus efficiatur, macerare corpus suum, et subjicere servituti[2]. Adhuc adversum eos qui nobis hujusmodi quæstiones objiciunt, etiam hæc possumus dicere : Si quos præscivit, illos et prædestinavit; non autem omnes prædestinavit; ergo non omnes præscivit : et secundum eos erunt aliqua quæ ignoret Deus. Si vero prænoscere secundum hoc accipiatur quod supra diximus, hoc est, in affectum recipere sibique sociare, verum erit quia sicut non omnes prædestinavit, ita neque omnes præcognovit. Sic enim et Jesus di-

[1] Rom. VIII, 28. — [2] I Cor. IX, 27.

citur non cognovisse peccatum[1]. Numquidnam dicemus quia nescierit Jesus quid esset peccatum, hoc est, quia nescierit homicidium peccatum esse, vel adulterium, vel furtum, et his similia? An hoc est quod dicitur nescire peccatum, quia peccato se non miscuit, neque adhæsit ei peccatum? Sic et alibi scriptum est: Qui servat mandatum, non co» gnoscet malum verbum[2], » hoc est, non recipiet verbum malum, non credet, non libenter audiet, neque admittet ingredi mentem suam. « *Quos* ergo *secundum hunc modum* » præscivit *Deus*, illos et prædestinavit: et quos prædesti» navit, illos et vocavit[3], » ea vocationis distinctione qua diximus: « et quos vocavit, illos et justificavit: et quos jus» tificavit, illos et glorificavit. » De glorificatione possumus et in præsenti sæculo secundum illud intelligere quod dicit Apostolus: « Nos autem omnes revelata facie gloriam Do» mini speculantes, eadem imagine transformamur a gloria » in gloriam, tanquam a Domini spiritu[4]. » Est ergo et hæc gloria quam justificati quique in præsenti vita percipiunt: est et illa quæ speratur in futuro, cum corpus hoc humilitatis nostræ quod « seminatur in contumelia, surget in glo» ria[5]: *et cum* sicut alia est gloria Solis, et alia gloria Lunæ, » et alia gloria stellarum, et sicut stella a stella differt in » gloria, ita erit et resurrectio mortuorum[6]. »

IX. « Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, » quis contra nos? Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non » etiam cum illo omnia nobis donabit[7]? » Deus quomodo pro nobis sit, manifestum est ex his quæ supra exposuit, id est, quod Spiritus Dei habitat in nobis[8]; et quod Spiritus Christi, vel Christus in nobis est; vel quod Spiritus ejus qui susci-

[1] 2 Cor. v, 21. — [2] Eccles. viii, 5. — [3] Rom. viii, 29, 30. — [4] 2 Cor. iii, 18. — [5] 1 Id. xv, 43. — [6] Ibid. 41. — [7] Rom. viii, 31, 32. — [8] Ibid. 9. — [9] Ibid. 10.

tavit Christum a mortuis habitat in nobis[1]; vel quod Spiritu Dei agimur, vel quod spiritum adoptionis accepimus[2]; vel quod sumus filii Dei et hæredes, et cohæredes Christi[3]; vel quod primitias Spiritus accipimus[4]; vel quod ipse Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus[5]; vel quod universa creatura nobis congemiscit et condolet[6]; vel quod omnia nobis cooperantur in bonum diligentibus Deum[7]; vel quod secundum propositum vocati sumus, et præcogniti, et prædestinati, et justificati, et gloriati[8]. Horum etenim omnium veluti epilogum faciens, et simul omnia repetens ait : « Quid ergo dicemus ad hæc[9]? » Hoc est, ad hæc omnia quæ supra diximus : quia si sic Deus pro nobis est, ut hæc nobis cuncta concesserit, quis esse adversum nos poterit? Non quo omnino neminem nobis esse dicat adversarium : alioquin quomodo stabit illud quod dictum est a Petro : « Adversarius vester Diabolus sicut leo rugiens circuit » quærens quem transvoret[10]? » Sed hoc est quod ostendit, quia Deo agente pro nobis, contemptibilis et nullus efficitur adversarius noster. Similiter autem et David dicit : « Do» minus illuminatio mea, et Salvator meus, quem timebo? » Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo[11]? » Non ergo nullum dicit esse quem metuat, et qui adversetur ei : sed quamvis, inquit, « appropient super me ut edant carnes » meas qui tribulant me inimici mei, » tamen Domino defendente vitam meam, « infirmati sunt, et ceciderunt[12]. » Dat præterea indicium maximum ingentis erga nos amoris Dei, qui in tantum, inquit, nos dilexit, ut nec proprio « Fi» lio suo » pepercerit, sed « pro nobis omnibus » ad passionem tradiderit *eum*[13]. Et ut majore nos admiratione constringeret, addidit sermonem ingentis arcani conscium dicens,

[1] Rom. VIII, 11. — [2] Ibid. 14, 15. — [3] Ibid. 17. — [4] Ibid. 23. — [5] Ibid. 26. — [6] Ibid. 22. — [7] Ibid. 28. — [8] Ibid. 29, 30. — [9] Ibid. 31. — [10] I Petr. V, 8. — [11] Psalm. XXVI, 1. — [12] Ibid. 2. — [13] Rom. VIII, 32.

quia « proprio Filio suo non pepercit. » Dixerat enim superius, quia etiam nos qui spiritum adoptionis accipimus, filii Dei sumus[1]. Ne ergo communi ista appellatione filiorum unum aliquem ex his tradidisse putaretur qui in filios videbantur adsciti, addidit *proprio Filio*, ut eum qui solus ex ipso Deo ineffabili nativitate generatur, ostenderet. « Pro nobis » *ergo* omnibus tradidit eum[2], » non illa traditione qua scriptum est : « Tradet autem frater fratrem in mortem, et pa» rentes filios[3] : » sed tradidisse eum dicitur hoc ipso, quod cum in forma Dei esset, passus est eum exinanire seipsum, et formam servi suscipere, et usque ad mortem crucis pervenire[4] : ut in ipso omnibus exemplum obedientiæ poneret, et viam resurrectionis mortuis aperiret. « Pro omnibus ergo » tradidit eum[5]. » Non solum pro sanctis, non solum pro magnis, sed et pro minimis, et pro omnibus omnino qui sunt in Ecclesia tradidit Filium proprium Pater : et ideo etiam si minimorum aliquem et infirmorum lædat quis, percutiens ejus infirmam conscientiam, in Christum peccare dicitur, quoniam quidem scandalizat animam pro qua Christus mortuus est. Quia ergo pro omnibus nobis tradidit Filium Pater, nullus omnino, ne minimus quidem qui est in Ecclesia, contemnendus est : et ideo Dominus ipse dicebat : « Si quis scandalizaverit unum ex pusillis istis minimis, » expedit molam asinariam ligari circa collum ejus, et præ» cipitari eum in mare, quam ut scandalizet unum ex his[6]. » Deus ergo qui nos pretiosos proprii Filii pro nobis pretiosum fundendo sanguinem fecit, « quomodo non cum ipso » omnia nobis donabit[7]? » Nihil est enim sive visibilis, sive invisibilis creaturæ, quod Filio possit adæquari : nullo enim pacto creatori suo creatura potest conferri : et si creator ipse donatus est nobis, quomodo non cum ipso nobis om-

[1] Rom. VIII, 15, 16. — [2] Ibid. 32. — [3] Matth. X, 21. — [4] Philip. II, 7. — [5] Rom. VIII, 32. — [6] Matth. XVIII, 6. Luc. XVII, 2. — [7] Rom. VIII, 32.

nis creatura donabitur? Quamvis sermo hic dupliciter possit intelligi, id est, quod « cum illo nobis omnia donabit[1]. » Nam et hoc potest videri quod si habeamus in nobis Christum secundum hoc quod Verbum, et sapientia, et veritas, et justitia, et pax est, et cætera omnia quæ de eo scripta sunt, cum hac plenitudine virtutum nobis omnia donabuntur, ut jam non unum ex omnibus creaturis, et parvum terræ hunc locum quem nunc videmur habitare, teneamus : sed omnia quæcumque creavit Deus visibilia et invisibilia, occulta et manifesta, temporalia et æterna cum Christo pariter habeamus. Potest autem et alio modo sic intelligi quod dixit : « Cum ipso omnia nobis donabit : » hoc est, ipsi quidem ut hæredi, nobis vero ut cohæredibus ejus pariter cum ipso perfrui universa dabitur creatura.

X. « Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui jus» tificat, quis est qui condemnet? Christus Jesus qui mor» tuus est, imo autem qui resurrexit, qui est ad dexteram » Dei, qui etiam interpellat pro nobis[2]. » Videtur mihi quod ait : « Quis accusabit adversus electos Dei[3]? » de Diabolo dicere. Nullus enim ita electus et ita magnus, quem ille non audeat accusare, nisi illum solum « qui peccatum non fe» cit[4], » qui et dicebat : « Nunc venit princeps hujus mundi, » et in me nihil invenit[5]. » Sed quamvis ille exerat nequitiam propositi sui, Deo justificante et delente sicut nubem iniquitatem electorum suorum[6], et sicut caliginem peccata eorum, et a prioribus delictis eos dealbante ut nivem, et sicut lanam candidam faciente, quid proficiet accusator[7]? Sed et cum Christus pro eis mortuus sit[8], imo potius a mortuis resurrexerit, et stet a dextris Patris, et interpellet pro his, quis eos poterit condemnare? In superioribus sanctus « Spiritus interpellat, *inquit*, pro nobis gemitibus inenar-

[1] Rom. VIII, 32. — [2] Ibid. 33, 34. — [3] Ibid. 33. — [4] I Petr. II, 22. — [5] Joan. XIV, 30. — [6] Isai. XLIV, 22. — [7] Id. I, 18. — [8] Rom VIII, 34.

»rabilibus[1] : *hic* Christus Jesus qui mortuus est et resur-»rexit, *ipse* interpellat pro nobis[2]. »Deus qui proprium Filium tradidit pro nobis, ipse justificat electos[3] : quis erit ultra qui audeat condemnare? Sed diligentius intuere quomodo Apostolus nusquam in sermonibus suis ab insita sibi cautela discedat. Non dixit : « Quis accusabit *adversum vo-»catos; sed* adversum electos[4]? »Nisi enim fueris electus, nisi in omnibus te exhibueris probabilem Deo, habebis accusatorem. Si enim causa tua mala est, si te crimen tuum astringit, quid tibi proderit advocatus, etiam si Jesus sit qui interpellat? Jesus enim veritas est : non potest ergo pro te veritas fallere[5]. In hoc tibi opitulabitur advocatus, ne accusatoris calumniis involvaris, ne tibi præterita peccata, quæ per baptismum deleta sunt, imputentur. Si vero post hæc iterum delinquas, nec ullis hæc pœnitentiæ lacrymis diluas, accusatori tuo criminandi te materiam dabis : et quamvis Jesus interpellet pro nobis, non potest tamen dicere Jesus tenebras lucem esse, neque amarum dulce[6]. Si ergo vis vincere cum judicaris[7], fac quod de justo scriptum est : « Dispone sermones tuos in judicio[8] : »Præpara opera tua ad exitum[9] : Memento novissimorum »tuorum, et in æternum non peccabis[10]: »ne tibi contingat illud quod de quodam scriptum est : « Cum judicatur, »exeat condemnatus[11]. »Vide autem quomodo audias quia Jesus « interpellat pro nobis[12]. » Ipse est enim de quo et alibi scriptum est, quia « Pater neminem judicat, sed omne »judicium dedit Filio[13], »et sicut ipse est hostia et sacerdos, et ipse est in forma servi et in forma Dei, sic ipse est et advocatus et judex[14].

[1] Rom. VIII, 26. — [2] Ibid. 34. — [3] Ibid. 32. — [4] Ibid. 33. — [5] Joan. XIV, 6. — [6] Isai. V, 20. — [7] Psalm. L, 6. — [8] Id. CXI, 5. — [9] Prov. XXIV, 7. — [10] Eccli. VII, 40. — [11] Psalm. CVIII, 7. — [12] Rom. VIII, 34. — [13] Joan. V, 22. — [14] Philip. II, 6, 7.

XI. « Quis ergo separabit nos a charitate Dei? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? » an periculum? an gladius? (Sicut scriptum est : Quia » propter te mortificamur tota die : æstimati sumus sicut » oves occisionis[1].) Sed in his omnibus superamus per eum » qui dilexit nos[2]. » Pro his, inquit, omnibus quæ supra enumeravimus, id est, quod jam non sumus in carne, sed in spiritu[3]; et quod Spiritus Dei habitat in nobis; et quod Christus in nobis est[4], per quem corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter justificationem; et quod jam non sumus debitores carnis ut secundum carnem vivamus[5], quia spiritu actus carnis mortificavimus[6]; et quod per spiritum adoptionis filii effecti sumus Dei[7], et si filii, etiam hæredes Dei[8], cohæredes autem Christi[9]; et quod universa creatura congemiscit nobis et condolet, revelationem filiorum Dei expectans; et quod diligentibus nobis Deum omnia cooperantur in bonum[10]; et quod præscivit et prædestinavit nos conformes imaginis Filii sui qui secundum propositum vocati sumus : cum pro his, inquit, omnibus beneficiis quæ consecuti sumus, fixi et radicati sumus in charitate Dei, quis nos ab ea poterit separare? Tribulatio si venerit, dicemus ad Deum, « In tribu» latione dilatasti me[11]. » Angustia si fuerit mundi, et ex necessitate corporis veniens, sapientiæ Dei et scientiæ latitudinem requiremus, in qua non angustare non potest mundus. Redibo enim ad Scripturarum divinarum amplissimos campos : intellectum verbi Dei spiritalem requiram, et nulla me in eo coarctabit angustia. Per largissima enim spatia intelligentiæ mysticæ et spiritalis equitabo. Persecutionem si patiar, et confitear Christum meum coram ho-

[1] Psalm. XLIII, 22. — [2] Rom. VIII, 35, 36. — [3] Rom. VIII, 9. — [4] Ibid. 10. — [5] Ibid. 12. — [6] Ibid, 13. — [7] Ibid. 15. — [8] Ibid. 17. — [9] Ibid. 22, 23. — [10] Ibid. 28, 29. — [11] Psalm. IV, 2.

minibus, certus sum quia et ille me confitebitur coram Patre suo qui in cœlis est[1]. Fames si affuerit, turbare me non potest : habeo enim panem vitæ qui de cœlo descendit et reficit animas esurientes[2] : nec aliquando potest panis iste deficere : est enim perfectus et æternus. Nuditas me non confundit : indutus sum enim Dominum Jesum Christum[3], et habitaculum nostrum quod de cœlo est, superindui spero[4] : « Oportet enim mortale hoc induere immortali» tatem, et corruptibile hoc induere incorruptionem[5]. » Periculum non timebo : « Dominus *enim* illuminatio mea, et » salus mea, quem timebo ? *et,* Dominus defensor vitæ meæ, » a quo trepidabo[6] ? » Gladius terrenus terrere me non potest : habeo enim fortiorem mecum « gladium Spiritus, quod » est verbum Dei[7] ; *et mecum est* vivens et efficax sermo Dei, » *qui est* penetrabilior omni gladio utrinque acuto[8]. » Si ergo gladius mundi venerit super cervices meas, majorem mihi ad Deum conciliat charitatem. Dicam namque ad eum, quia, « sicut scriptum est[9] : Propter te mortificamur tota » die : æstimati sumus ut oves occisionis[10]. » Non enim mihi sufficit una hora mori pro Christo, vel cruciari, sed *tota die,* hoc est, omni vitæ meæ tempore. Si enim totam vitam meam in persecutionibus et periculis agam, dicam quia « non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram » gloriam quæ revelabitur in nobis[11]. » Breve est enim hujus vitæ tempus, et exiguum quod in persecutionibus ducimus : æternum vero et perpetuum quod expectamus in gloria. Et ideo « in his, *inquit*, omnibus superamus » non nostra virtute, sed « per eum qui dilexit nos[12]. » Dum enim in illius amore pendemus, sensum doloris non recipimus. Illius enim

[1] Matth. x, 32. — [2] Joan. vi, 51. — [3] Rom. xiii, 14. — [4] 2 Cor. v, 2. — [5] 1 Cor. xv, 52. — [6] Psalm. xxvi, 1. — [7] Ephes. vi, 17. — [8] Hebr. iv, 12. — [9] Rom. viii, 36. — [10] Psalm. xliii, 22. — [11] Rom. viii, 18. — [12] Ibid. 37.

charitas qua nos dilexit, et nostrum ad se rapuit affectum, cruciatum corporis, et dolorem non sentire nos facit. Ideo ergo *in his omnibus superamus*. Tale aliquid et in Canticis Sponsa dicit ad Verbum, quia « vulnerata, *inquit*, chari» tate ego sum[1]. » Ad hunc ergo modum et anima nostra a Christo vulnere charitatis accepto, etiamsi tradat gladio corpus, non sentiet vulnera carnis præ vulnere charitatis.

XII. « Confido enim quia neque mors, neque vita, neque » Angeli, neque principatus, neque præsentia, neque fu» tura, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, » neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, » quæ est in Christo Jesu Domino nostro[2]. » Duos videtur ordines Apostolus ostendisse eorum quæ hominibus tentationes suscitare consueverunt. Et in his quidem quæ prius disseruimus, humanarum tentationum intelligitur ordo descriptus : de quibus etiam Corinthiis dicebat, utpote qui majora ferre non poterant : « Tentatio vos non apprehendat, » nisi humana : fidelis autem Deus, qui non permittet vos » tentari supra id quod potestis[3]. » Nunc vero in his sermonibus quos habemus in manibus, non humanas tentationes indicat, sed majores humanis. Et ideo puto quod in prioribus cum enumerasset singula quæque, ad ultimum dicit : « Sed in his omnibus superamus[4]. » In his vero secundi ordinistentationibus non ita confidenter dicit, *superamus*, sed valde tenuiter ait, quia nihil horum « poterit nos separare » a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu[5]. » De humanis enim tentationibus tanquam parvis et levibus confidenter nos eas superare pronunciat : illas vero superiores, et plus quam humanas, etiamsi superare et prosternere non valemus (hoc enim solius Christi opus est, qui « exuit principa» tus et potestates, triumphans eas in semetipso[6] ») : tamen

[1] Cantic. IV, 9. — [2] Rom. VIII, 38, 39. — [3] I Cor. X, 13. — [4] Rom. VIII, 37. — [5] Ibid. 39. — [6] Coloss. II, 15.

et hoc in victoriæ loco est, si cum omnes in nos impugnationum suarum machinas torserint, a charitate tamen Dei nos separare non valeant. Sed jam tentemus singula discutere, et quid de unoquoque sermone Apostoli sentiendum sit pro viribus aperire. Quamvis altiora in his contegisse videatur Apostolus, quam expositionis nostræ ferre sufficiat virtus, vel ratio brevitatis admittat; requiramus tamen si omnia ista quæ enumeravit Apostolus, an quædam ex ipsis, hoc studii vel intentionis gerunt, ut humanas animas a charitate Dei separare contendant, et propterea moliantur in nos cuncta quæ patimur. Videtur enim posse quidem hoc agere, ut a charitate Dei separemur, mors fortassis, et Angeli, et principatus, et virtutes adversantes nobis sine dubio, et præsentia quæ sunt utique lubrica et caduca. Sed et profundum potest similiter intelligi. Vita autem, et futura, et altitudo, et creatura alia, quomodo a Dei charitate separare nos certent non otiosum videtur exponere. Nisi si quis forte dicat hyperbolice hæc Apostolum dicere, hoc est, non solum per ea quæ accidere possunt, sed ne per ea quidem quæ evenire omnino non possunt, ullo pacto a Dei charitate deflectimur : verbi causa, ut si alia nobis daretur vita quam hæc quæ a Deo data est, aut si futurorum spes alia nobis promitteretur, vel altitudo, vel etiam creatura alia quam est illa quæ pro nobis congemiscit et condolet (quod fieri utique non potest) ne hæc quidem a charitate Dei separare non possent[1]. Est ergo hic unus expositionis modus. Videamus tamen ne forte possit etiam iste intellectus admitti. *Mors* quam hic dicit, ille accipiendus est quem supra exposuimus inimicum Christi destruendum novissimum dici[2]. Qui utique propterea mors dicitur, quia sicut hæc communis mors animam separat a corpore, ita et ille contendit animam separare a charitate

[1] Rom. VIII, 22. — [2] I Cor. XV, 26.

Dei : et hæc utique est animæ mors. Potest ergo fieri ut sit et aliqua vita de parte illius, quæ cum ipso agit ut nos a charitate separet Dei : quæ vita est peccati. Nisi enim mala esset hæc vita, nunquam nos suaderet Apostolus ut moreremur peccato, et in morte Christi baptizaremur, et consepeliremur ei [1]. Potest ergo fieri ut hæc vita peccati sit, quæ nos cupit separare a charitate Dei. Ego autem puto quod et singula quæque peccata habeant aliquam vitam suam intra nos : nam unumquodque vitium vita peccati est. Quanto ergo plura intra nos vitia deprehenduntur, tanto plures esse peccatorum vitæ videbuntur in nobis. Et propterea forte dictum sit : quia « melior est misericordia tua super vitas [2]. »

« Neque Angeli, neque principatus, neque virtutes [3]. » In promptu est illos Angelos intelligere, quibus ignis æternus a Salvatore cum Diabolo dicitur præparatus [4] : principatus autem et virtutes, illas sine dubio adversum quas nobis certamen est [5] : vel illos principatus et potestates, de quibus dicit : « Cum autem destruxerit omnem principatum, » et potestatem, et virtutem [6]. » Ex quibus et princeps hujus mundi appellatur [7]. Post hæc : « Neque præsentia, *inquit*, » *sive* instantia [8]. » Potest hoc de his dictum videri, quos in aliis idem Apostolus *rectores mundi hujus et tenebrarum* [9] nominavit : vel etiam quod præsentium rerum voluptas et delectatio, et vana hujus mundi gloria studeat nos « a Dei cha» ritate *deducere*, quæ est in Christo Jesu Domino nostro [10]. » Post hæc videamus quæ sint *futura* [11], quæ volunt quidem, sed non possunt Paulum et similes ejus separare a charitate Dei. Dupliciter mihi etiam hoc intelligendum videtur. Possunt enim *futura* intelligi ab eo tempore quo hæc scribebat,

[1] Rom. VI, 2, 3, 4. — [2] Psalm. LXII, 4. — [3] Rom. VIII, 38. — [4] Matth. XXV, 41. — [5] Ephes. VI, 12. — [6] I Cor. XV, 24. — [7] Joan. XII, 31. — [8] Rom. VIII, 38. — [9] Ephes. VI, 12. — [10] Rom. VIII, 39. — [11] Ibid. 38.

ut hoc dicere videatur : Si qua tentamenta, si quæ tribulationes supervenerint, a charitate Dei me separare non poterunt. Vel etiam *futura* intelligere ea quæ de mundo hoc recedentibus occursura sunt, cum princeps hujus mundi, aliæque virtutes quæ sub ipso sunt, retinere certabunt animam de corpore proficiscentem[1], sed non poterunt retinere eas quibus « perfecta charitas, » quæ est in Christo Jesu, « foras mittit timorem[2]. » Videbitur autem hunc sensum confirmare et illa Scriptura quæ dicit : « Dum enim sumus » in corpore, peregrinamur a Domino : cupimus *enim* magis » peregrinari a corpore, et adesse ad Dominum : *et* connitimur autem sive absentes, sive præsentes placere ei[3] : » absentes nos dicens in corpore positos, præsentes autem de corpore recedentes : et ostendit quod studeant sancti etiam de corpore recedentes placere Deo. Si ergo in eis perfecta sit charitas, nec ulla quæ futura sunt, in quibus placendum est Deo, poterunt eos ab ipsa separare, cum utique non placebunt Deo hi qui tam mobiles erunt in charitate Dei, ut possint ab ea separari. Hæc nobis duplici modo dicta sint de futuris. Potest autem fieri, ut sit et aliquis tertius modus his superior, quem qui investigare potuerit, dignum judicet his præferre. Subjungit deinde : *Neque virtutes*[4]. Species videtur esse una ex pluribus rationabilibus creaturis, non in corpore mortali vitam ducens, sed ut Angeli, ex alio tamen ordine quam sunt Angeli. Et ipsæ ergo virtutes habent certamen separare nos a charitate Dei; sed nec ipsæ, inquit, poterunt, si radicata sit et fundata. Similiter et *altitudo*, et *profundum*[5] impugnat nos, sicut et David dicit : « Multi qui » debellant me de alto[6], » sine dubio cum a spiritibus nequitiæ de cœlestibus urgeretur[7] : et sicut iterum dicit : « De pro» fundis clamavi ad te, Domine[8] : » cum ab his qui in inferno

[1] Joan. XII, 31. — [2] 1 Id. IV, 18. — [3] 2 Cor. V, 6, 8, 9. — [4] Rom. VIII, 38. — Ibid. 39. — [6] Psalm. LV, 3. — [7] Ephes. VI, 12. — [8] Psalm. CXXIX, 1.

deputati sunt, et gehennæ spiritibus impugnaretur. Sed ne hæc, inquit Paulus, separare nos poterunt a charitate Dei. *Neque*, inquit, *creatura alia*[1]. Potest intelligi aliam creaturam dixisse præter hanc quam videmus : est enim alia nobis invisibilis nunc. Potest autem et sic accipi : Præter illa quæ superius enumeravi ; hoc est, Angelos et virtutes, et si qua est alia creatura, ne singula per species enumerando longum sermonem trahere videretur et superfluum. Aut et alio modo. Quoniam quidem sciebat Paulus multas esse et innumeras Dei creaturas, quarum etiam ipse non omnem, sed ex parte scientiam ceperat, quarumque non solum species, sed et nomina in præsenti sæculo ignorentur : de quibus et in aliis idem Apostolus dicit Salvatorem sedisse « super omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et » dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro[2] : » propter hac ergo quæ scit non solum posse in præsenti sæculo, sed etiam in futuro nominari, dixisse videbitur : « Neque ulla creatura » alia poterit nos separare a charitate Dei[3]. » Verumtamen ex his omnibus ostendit Paulus salutis suæ confidentiam, cum jam neque Angelis adversantibus, neque virtutibus impugnantibus, neque præsentibus, neque futuris sibi obluctantibus, neque ulla prorsus creatura adversante, a charitate Dei dicit se posse divelli, nec ullum tot adversariorum capere metum, ut vere ostenderet quod perfecta charitas et ex ipso foras jam misit timorem[4]. Habuit enim aliquando etiam ipse metum, et timuit ne forte caderet : et iste qui modo cœlestium virtutum adversum se si commoveantur bella non timuit, aliquando carnem suam timuit, et ex ea consurgentes insidias formidavit, quando dicebat scribens ad Corinthios : « Macero corpus meum ; et servituti

[1] Rom. VIII, 39. — [2] Ephes. I, 21. — [3] Rom. VIII, 39. — [4] I Joan. V, 18.

» subjicio, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus » efficiar[1]. » Et ideo præ cæteris omnibus carnis insidiæ formidandæ sunt, et ille qui de nobis procedit hostis ipse cavendus est, donec in tantum profectum veniat anima, ut dulcedine charitatis Deo astricta, corporis blandimenta, et carnis illecebras abhorrescat unus cum Deo spiritus facta.

XIII. « Veritatem dico in Christo, non mentior, testimo» nium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, » quoniam tristitia est mihi magna, et continuus dolor cordi » meo. Optabam enim anathema esse ipse ego a Christo pro » fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, » qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, et gloria, » et testamenta, et legislatio, et obsequium, et promissio» nes, quorum patres, et ex quibus Christus secundum car» nem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula[2]. » Videns Paulus quod si secundum ea in quibus supra exposuit, nulla vi, cœlestibus vel terrestribus, præsentibus vel futuris adversantibus sibi, possit a Christi charitate separari, contrarium et incredibile videretur quod nunc dicere proponebat, optare se a Christo quem tam inseparabiliter diligebat, anathema fieri, hoc est, alienum effici, ne mendacii notam subire videretur, satisfactionem præmittit, ut nequaquam de ejus sermone dubitetur, et dicit : « Veritatem dico » in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente con» scientia mea in Spiritu sancto[3]. » Sed videamus quare dixerit : *Veritatem dico in Christo*, quasi ostendens esse aliquam veritatem quæ non sit in Christo. Et vide si possimus tali quodam modo veritatem quæ in Christo est, ab ea quæ non est in Christo, distinguere : quia et alibi idem Apostolus dicit : « Est veritas Christi in me, quia non mentior[4]. » Veritas ergo Christi esse credenda est ibi, ubi sunt et reliquæ

[1] I Cor. IX, 27. — [2] Rom. IX, I et seq. — [3] Ibid. I. — [4] 2 Cor. XI, 10. Rom. IX, I.

virtutes quæ Christus esse describuntur : id est, ubi justitia, ubi pax, ubi est verbum Dei, ibi est et veritas Christi. Est autem veritas et in injustitia[1] : ut si (verbi causa) dicamus, dæmonium illud Pythonis, quod in Actibus Apostolorum refertur in ancilla quadam habitasse[2] et clamasse post Apostolos, quia « hi servi Dei summi sunt, qui annunciant ho- » minibus viam Dei[3] : » erat veritas in his verbis : verum enim erat quod dicebatur : sed non erat ista veritas in Christo ; et propterea conversus ad eam Paulus dixit : « Obmutesce, et » exi ab ea[4]. » Sed et illud veritas fuit quod dixit Caiphas : « Expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non » universa gens pereat[5] : » sed tamen ista veritas non fuit in Christo. Et ideo Apostolus ad distinctionem veritatis ejus quæ extra Christum est, se dicit in Christo loqui veritatem. Sed et hoc quod dicit : « Testimonium mihi perhibente con- » scientia mea in Spiritu sancto[6], » similem mihi habere videtur intelligentiam. Reddit enim testimonium conscientia etiam Gentibus; secundum quod in superioribus idem Apostolus ait : « Testimonium reddente eis conscientia, et inter » se invicem cogitationum accusantium, aut etiam defen- » dentium[7]. » In illis ergo in quibus cogitationes suæ habent aliquid quod accusent, et conscientia ad testimonium venit, non potest dici quod pro malis actibus in Spiritu sancto conscientia testimonium reddat. In Apostolo vero ubi cogitatio jam non habet quod accuset, recte conscientia in Spiritu sancto testimonium reddit. Vide tamen magnitudinem pectoris Apostolici. A Dei charitate non potest separari : quod loquitur, in Christo loquitur : quod in conscientia habet, Spiritu sancto continetur. Qui, quæso, cœli, qui throni, quæ amplissimæ virtutum cœlestium mentes tam amplis sedibus totam poterunt capere Trinitatem ? « Quoniam, *inquit*,

[1] Rom. I, 18. — [2] Act. XVI, 16. — [3] Ibid. 17. — [4] Ibid. 18. — [5] Joan XI, 50. — [6] Rom. IX, 1. — [7] Id. II, 15.

» tristitia est mihi magna, et continuus dolor cordi meo[1]. » Esto, habeas tristitiam : esto, dolorem capias de perditione fratrum tuorum « qui sunt cognati secundum carnem[2] : » numquid eo usque ut optes anathema fieri a Christo? Et quid tibi prodest illorum salus, si tu a salute separeris? et quid salvabis alios, si ipse pereas? Non, inquit, ita est : sed ego didici a Magistro et Domino meo, quia « qui vult animam » suam salvam facere, perdet eam : et qui perdiderit eam, » inveniet eam[3]. » Quid ergo mirum si Apostolus pro fratribus suis anathema fieri velit, qui sciat eum qui erat in forma Dei, exinanisse se de ea[4], ac suscepisse formam servi, et factum esse pro nobis maledictum[5]? Quid ergo mirum si cum Dominus pro servis maledictum factus sit, servus pro fratribus anathema fiat? Hoc autem arbitror esse quod et Moyses, cum peccasset populus, dicebat ad Dominum : « Et » nunc si quidem remittis eis peccatum, remitte : sin autem, » dele me de libro vitæ quem scripsisti[6]. » Quid ergo? Inferiorem vis Moyse Paulum videri? Ille se deleri petit de libro vitæ pro fratribus suis : Paulus non debet optare anathema esse pro fratribus suis? Sed fortasse dicat aliquis, quia Moyses hoc offerens, salutem populo meruit impetrare : Paulus vero optat quidem, sed non est auditus. Quid si ostendam tibi magis Paulum auditum esse, quam Moysen? Omnes enim illi qui per Moysen exierant de Ægypto, ceciderunt in deserto. Posteri vero eorum qui terram repromissionis acceperunt, etiam nunc vagantur ab ea exules, et extorres. Paulus vero audi quid dicat de Israel. « Nolo vos, *inquit*, » ignorare, fratres, mysterium hoc, quia cæcitas ex parte » Israeli contigit, donec plenitudo Gentium subintraret, et » sic omnis Israel salvus fieret[7]. » Vides ergo quia exauditus est Paulus : et quia se obtulit anathema, salutem meruit fra-

[1] Rom. IX, 2. — [2] Ibid. 3. — [3] Marc. VIII, 34. — [4] Philip. II, 6, 7 — [5] Galat. III, 13. — [6] Exod. XXXII, 31, 32. — [7] Rom. XI, 25.

tribus. Et ideo mihi videtur illa omnia præmisisse, quod nulla vi possit a Dei charitate divelli, ut cum se offert anathema pro fratribus suis, non lapsum ejus possibilem judices : sed sicut ille qui inseparabilis a Patre est per naturam, et immortalis in mortem venit, et in inferna descendit; ita et iste imitando magistrum, cum separari a Christi charitate non possit, a Christo anathema fiat pro fratribus suis, devotione utique, non prævaricatione. Quod autem *cognati secundum carnem*[1] sint Paulo Israelitæ, expositione non indiget. *Quorum*, inquit, *adoptio est filiorum*[2]. Adoptati etenim sunt filii Israel a Deo tunc « cum divideret Excelsus » Gentes, et dispergeret filios Adam secundum numerum » Angelorum Dei, *et* facta est portio Domini Jacob, et funi» culus hæreditatis ejus Israel[3]. » Ista est ergo adoptio filiorum. « Et gloria, et testamenta, et legislatio[4]. » De gloria latæ legis sæpe jam dictum est, sicut et ipse Apostolus dicit : « Si enim quod evacuatur, per gloriam est[5], » hoc est, vetus Testamentum, « multo magis quod manet, in gloria est[6], » Evangelii scilicet prædicatio. Sed quod dicit, *Testamenta et legislatio*[7], unum fortasse dicere videatur. Lex enim quæ lata est, ipsa etiam testamentum appellatur. Sed ego hanc esse distinctionem puto, quod legislatio quidem fuerit una, et semel habita per Moysen; testamenta vero frequenter statuta sunt. Quoties enim peccaverunt, et abjecti sunt, toties exhæredati videntur. Et rursum, quoties repropitiatus Deus revocavit eos, et in hæreditatem suæ possessionis adduxit, toties reparasse testamenta, et hæredes eos scripsisse credendus est. *Et obsequium, et promissiones*[8]. Obsequium sacerdotalia dicit officia : *promissiones*, quæ patribus factæ sunt, et sperantur dandæ his qui per fidem filii dicuntur Abrahæ. Certum est tamen quod etiam secundum carnem

[1] Rom. IX, 3. — [2] Ibid. 4. — [3] Deuter. XXXII, 8. — [4] Rom. IX, 4. — [5] 2 Cor. III, 11. — [6] Rom. IX, 4. — [7] Ibid. — [8] Galat. III, 7.

ex ipso genere, hoc est, ex Israelitico, fuerint non solum patres, sed et Christus, sicut et per Prophetam dicit: « Væ » illis, quia caro mea ex ipsis est[1]. » Cur autem *væ illis?* Quia natus est Jesus « in ruinam et in resurrectionem mul» torum[2], » et quia ab illis quorum caro erat, repudiatus est, et a Gentibus a quibus ignorabatur susceptus est, sicut et per David dicit: « Populus, quem non cognovi, servivit » mihi[3]. » Ex ipsis ergo est et Christus secundum carnem. « Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula[4]. » Christum aliud secundum carnem esse, et aliud secundum spiritum, jam et in prioribus hujus Epistolæ partibus designavit, ubi dicit: « Qui factus est ex semine David secundum car» nem, qui destinatus est Filius Dei in virtute, secundum spi» ritum sanctificationis[5]. » Et quomodo secundum spiritum Filius Dei sit, et secundum carnem filius David, ibi plenius pro viribus exposuimus. Quem ergo ibi secundum spiritum Filium Dei dixit, hic procedente doctrinæ ordine, proficientibus utpote auditoribus, Deum « qui est super omnia be» nedictus[6] » ipsum esse pronunciat. Et miror quomodo quidam legentes quod idem Apostolus in aliis dicit: « Unus Deus » Pater, ex quo omnia: et unus Dominus Jesus Christus, » per quem omnia[7], » negent Filium Dei Deum debere profiteri, ne duos deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apostoli facient, in quo aperte Christus *super omnia Deus*[8] esse perhibetur. Sed non advertunt qui hæc ita sentiunt, quod sicut Dominum Jesum Christum non ita unum esse Dominum dixit, ut ex hoc Deus Pater Dominus non dicatur: ita et Deum Patrem non ita dixit esse unum Deum, ut Deus Filius non credatur. Vera est enim Scriptura quæ dicit: « Scitote quoniam Dominus ipse est Deus[9]. » Unus au-

[1] Osee. IX, 12. — [2] Luc. II, 34. — [3] Psalm. XVII, 45. — [4] Rom. IX, 5. — [5] Id. I, 3, 4. — [6] Id. IX, 5. — [7] I Cor. VIII, 6. — [8] Rom. IX, 5. — Psalm. XCIX, 3.

tem uterque est Deus, quia non est aliud Filio divinitatis initium quam Pater; sed ipsius unius Paterni fontis (sicut Sapientia dicit) *purissima* est *manatio*[1] Filius. Est ergo Christus *Deus super omnia*[2]. » Quæ *omnia?* Illa sine dubio quæ et paulo ante diximus, « super principatus, et potestates, et » virtutes, et omne nomen quod nominatur non solum in » hoc sæculo, sed etiam in futuro[3]. » Qui autem super omnia e t. super se neminem habet. Non enim post Patrem est ipse, sed de Patre. Hoc idem autem Sapientia Dei etiam de Spiritu sancto intelligi dedit, ubi dicit: « Spiritus Domini » replevit orbem terrarum: et qui continet omnia, scientiam » habet vocis[4]. » Si ergo Filius *Deus super omnia* dicitur, et Spiritus sanctus continere omnia memoratur, Deus autem Pater est *ex quo omnia*, evidenter ostenditur naturam Trinitatis et substantiam unam esse, quæ est super omnia.

XIV. « Non autem excidit verbum Dei. Non enim omnes » qui sunt ex Israel, hi sunt Isrealitæ: nec qui sunt semen » Abraham, omnes filii: sed in Isaac vocabitur tibi semen: » id est, non qui filii carnis, hi filii sunt Dei: sed qui filii » promissionis sunt, deputantur in semen[5]. » Quoniam supra dixerat quod pro fratribus suis, « qui sunt cognati secun» dum carnem, qui sunt Israelitæ[6], » optaret etiam anathema fieri, eo quod ipsorum esset et adoptio filiorum, et legislatio, et promissiones; de his nunc dicit quia verbum Dei non excidit[7], hoc est, promissio quæ eis facta est, non evanuit. Qui enim verus fuerit Israel, non ex carnali genere tantum de Abraham genus ducens (*non* enim *qui filii carnis* sunt, *hi et filii Dei*[8] sunt), sed qui secundum repromissionem fidei de Abraham descendit, ipse etiam Dei promissa consequitur. Nam de genere Israel multi sunt, sed non omnes Israel appellantur. Israel namque Deum videndo nominatus est. Sic

[1] Sap. VII, 25. — [2] Rom. IX, 5. — [3] Ephes. I, 21. — [4] Sap. I, 7. — [5] Rom. IX, 6, 7, 8. — [6] Ibid. 3, 4. — [7] Ibid. 6. — [8] Ibid. 8.

enim et ipse Jacob dicit : « Vidi Dominum facie ad faciem, » et salva facta est anima mea[1]. » Ergo quia vidit Deum, Israel appellatus est. Qui vero non videt eum qui dixit : « Qui » me videt, videt et Patrem[2], » Israel non potest dici. « Nec » quia semen sunt Abraham, omnes *etiam* filii *sunt*[3]. » Hoc videlicet jam tunc designabatur in Abraham, cum ei multos filios habenti, quos Apostolus filios carnis appellat, in solo Isaac qui erat repromissionis filius[4], seminis sui posteritas poneretur. Et nunc ergo qui secundum Isaac filii repromissionis sunt, id est, fidei illius per quam promissionem Abraham meruit futuræ hæreditatis accipere, ipsi tantum deputantur in semen : in ipsis enim hæreditatis successio declaratur.

XV. « Promissionis enim verbum hoc est : Ad hoc tem- » pus veniam, et erit Saræ filius[5]. Non solum autem, sed » et Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri. » Nam cum nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni » vel mali, ut secundum electionem propositum Dei maneat, » non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia major » serviet minori[6], sicut scriptum est : Jacob dilexi, Esau » autem odio habui[7]. » Proposuit Apostolus persequi, quod licet repudiatus sit populus Israel per infidelitatem, non tamen eæ promissiones Dei quæ erga eos habitæ fuerant, deciderint et frustratæ sint : docetque quod cum multi filii fuerint Abrahæ, in solo Isaac sit facta promissio. « Non » *enim, inquit,* qui filii carnis sunt, hi sunt filii Dei[8]. » Et contendit ostendere, quomodo Isaac non sit filius carnis, sed sit filius Dei ; et redit ad ea quæ de ipso in Genesi scripta sunt. « Promissionis, *inquit*, verbum hoc est[9] : Ad » hoc tempus veniam, et erit Saræ filius[10]. » Non ergo, in-

[1] Genes. xxxii, 30. — [2] Joan. xiv, 9. — [3] Rom. ix, 7. — [4] Ibid. 8. — [5] Ibid. 9 et seq. — [6] Genes. xxv, 23. — [7] Malach. i, 2, 3. — [8] Rom. ix, 8. — [9] Ibid. 9. — [10] Genes, xviii, 10.

quit, per ordinem nativitatis carnalis Isaac nascitur : quippe cum et Abraham emortui jam corporis haberetur, et vulva Saræ esset jam emortua, sicut supra dictum est[1] : sed per virtutem ejus qui dixit, « Ad hoc tempus veniam[2], et erit » Saræ filius[3]. » Merito igitur non carnis, sed Dei filius dicitur, qui ex adventu et sermone nascitur Dei. Hæc ergo, inquit, ratio non solum de Isaac, sed et de Jacob recipienda est[4]. Nam et Rebecca, inquit, non secundum carnalis nativitatis ordinem protulit partum. Cum enim ex uno concubitu Isaac geminos concepisset, nondum partu edito, neque ullis actibus puerorum bonis malisve inter homines habitis, erga Jacob divina habetur electio, et dicitur, « quia major » serviet minori[5], *et* Jacob dilexi, Esau autem odio habui[6]. » Cur autem hæc ita dicta sint, docet : « Ut secundum electionem, *inquit*, propositum Dei maneat, non ex » operibus, sed ex vocante dictum est[7] : » hoc est, ut non qui filii carnis, sed qui filii Dei sunt, ipsi deputentur in semen. Sicut enim ibi ex multis filiis carnis Isaac eligitur a Deo qui adoptetur in filium Dei, ita et hic ex duobus minor eligitur Jacob, qui adoptetur in filium Dei : et sic verum fit quod promissiones Dei non in filiis carnis, sed in Dei filiis constent. Sed hæc omnia eo spectant, ut illud probet Apostolus, quod si vel Isaac vel Jacob pro his meritis electi fuissent a Deo quæ in carne positi acquisierant, et per opera carnis justificari meruissent, posset utique meriti eorum gratia ad posteritatem carnis quoque et sanguinis pertinere. Nunc vero cum electio eorum non ex operibus facta sit, sed ex proposito Dei, et ex vocantis arbitrio, promissionum gratia non in filiis carnis impletur, sed in filiis Dei, hoc est, qui similiter ut ipsi ex proposito Dei eligun-

[1] Rom. IV, 19. — [2] Id. IX, 9. — [3] Genes. XVIII, 10. — [4] Rom. IX, 10, 11, 12. — [5] Ibid. 13. — [6] Genes. XXV, 23. Malach. I, 2, 3. — [7] Rom. IX, 11, 12.

tur, et adoptantur in filios. Completur namque etiam in his illud quod jam supra exposuimus, quia « quos præscivit, » illos et prædestinavit : et quos prædestinavit, illos et vo- » cavit : et quos vocavit, illos et justificavit : et quos justifi- » cavit, illos et glorificavit[1]. » Quæcumque autem de his sermonibus supra exposuimus, eadem etiam ad præsentis loci explanationem satis abundeque sufficiunt, ne iterando eadem fastidium legentibus generemus.

XVI. « Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas est apud » Deum? Absit[2]. Moysi enim dicit : Miserebor cujus mise- » reor, et misericordiam præstabo cui miserebor[3]. Igitur non » volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Dicit » enim Scriptura Pharaoni : Quia ad hoc ipsum te suscitavi, » ut ostendam in te virtutem meam, et ut annuncietur no- » men meum in universa terra. Ergo cui vult miseretur, et » quem vult indurat. Dicis itaque mihi : Quid ergo adhuc » queritur? Voluntati enim ejus quis resistit[4]? » Legentem hæc meminisse attentius convenit similitudinis illius, quam in superioribus libris de Apostolici sermonis dispensatione posuimus, quod tanquam in regia quadam domo, quæ multiplicibus sit ingressibus egressibusque distincta, ex uno in aliud conclave ita transeatur, ut vix ingredientis indicia, aut egredientis appareant, ita etiam Paulus divinorum secreta paululum quidem subaperiens videatur, non tamen plane aperteque pandens. Denique cum pro his quæ superius dixerat de Isaac et Jacob, quod per electionem et ex proposito Dei, antequam aliquid operis boni malive gessissent, Deus dixerit vel de illo : « Ad hoc tempus veniam, et » erit Saræ filius[5] : *vel de hoc :* Jacob dilexi, Esau autem » autem odio habui[6] : » cum in præsenti capitulo introduxis-

[1] Rom. VIII, 29, 30. — [2] Id. IX, 14 et seq. — [3] Exod. XXXIII, 19. — [4] Id. IX, 16. — [5] Rom. IX, 9. Genes. XVIII, 10. — [6] Malach. I, 2, 3.

set aliquam personam velut contradicentem sibi et questionem moventem, et diceret : « Numquid iniquitas est apud » Deum? *respondissetque*, Absit, *sed* non volentis, neque » currentis, sed miserentis Dei est[1] : » et si Pharaonem propterea elegit, ut in ipso potentiam suæ virtutis ostenderet[2] : et si ipse cui vult miseretur, et quem vult indurat[3] : ut quid de hominibus, inquit, queritur? et cur qui peccat culpatur, cum talis de unoquoque ipsius voluntas habeatur? Hæc ergo et his similia commoventi, atque in hujus se mysterii cubiculum protervius et importunius ingerenti, cum increpatione dignissimæ exclamationis occurrit, et dicit : « O » homo ! tu quis es qui contra respondeas Deo[4]? » Quasi diceret : tu quis es qui te in aulam regis immergis, et interioris cubiculi ausus es secreta penetrare? Idcirco igitur et nos in talibus suspenso pede tanquam in aula regia positi, pauca sermone, plura silentio transeamus, ipso nobis Apostolo Paulo magistro et duce hujus itineris facto. Igitur ex persona contradicentis sibi dicit Apostolus : « Numquid iniqui- » tas est apud Deum[5]? » et statim in initiis respondet : *Absit* : ut ad omnia cætera quæ ex persona contradicentis objicienda sunt, ab Apostolo semper responderi videatur, *Absit*. Iste ergo qui contradicit, utitur et Moysi verbis, quibus dicit ad eum Dominus : « Miserebor cujus misereor, et mi- » sericordiam præstabo cui miserebor[6]. » Quod si est, inquit, non ergo volentis neque currentis est salus, sed ejus cui miseretur Deus. Nam et Pharaoni, inquit, dicitur, « quia » ad hoc ipsum te suscitavi, ut ostendam in te virtutem » meam, et ut annuncietur nomen meum in universa terra[7]; » ut ex hoc videatur ostendi, quia si ad hoc electus est Pharao, ut per eum virtus Dei hominibus declaretur, non fuit

[1] Rom. IX, 14, 16. — [2] Ibid. 17. — [3] Ibid. 18, 19. — [4] Ibid. 20. — [5] Ibid. 14. — [6] Exod. XXXIII, 19. Rom. IX, 15, 16. — [7] Exod. IX, 16. Rom. IX, 17.

in sua potestate quod periit. Et addit post omnia : « Ergo » cui vult miseretur, et quem vult indurat[1]. » Hoc est, inquit, quod asseveras tu qui contradicis, quia sine causa conqueritur et arguit homines Deus. Si enim ipse quem vult eligit, et quem vult abjicit, voluntati illius quis resistit per quem omnia[2]? Illud sine dubio contradictio ista molitur, quod in homine non sit libertas arbitrii, nec habeat unusquisque in sua potestate ut aut salvetur, aut pereat. De quibus plenius quidem a nobis in eo libello ubi de arbitrii libertate disseruimus, pro viribus singula quæque discussa sunt, quæ ad instructionem satis superque sufficiant. Paucis tamen etiam nunc de his quæ ibi dicta sunt, admonebimus. Quod dixit, « Non volentis, neque currentis, sed mi» serentis est Dei[3], » ita accipitur, sicut et David dicit in Psalmo : « Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum la» boraverunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit » civitatem, frustra vigilat qui custodit eam[4]. » In quo ostendit non quia is qui domum ædificat, nihil agat, et otiosus sit, et ita eam ædificet Dominus : sed ipse quidem quantum est in homine sollicitudinis et laboris expendat; Dei autem sit, ut obstaculis omnibus amotis, opus perveniat ad effectum. Cum ergo per hoc doceatur quod homo quidem laborem impendat et sollicitudinem, Deus autem successum operi tribuat et effectum, pium utique et religiosum est ideo et homini quod in se est operis, summam Deo magis quam homini deputare. Sic et cum Paulus plantabat, et Apollo rigabat, Deus dare dicitur incrementum[5] : et additur : « Itaque neque qui plantat, neque qui rigat est » aliquid, sed qui incrementum dat Deus[6]. » Ita ergo etiam in præsenti loco possumus dicere : itaque neque qui currit est aliquid, neque qui vult; sed qui effectum dat Deus. Qui

[1] Rom. IX, 18. — [2] Ibid. 19. — [3] Ibid. 16. — [4] Psalm. CXXVI, 1. — [5] 1 Cor. III, 6. — [6] Ibid. 7.

enim vult, et qui currit, hoc videtur esse quod est ille qui plantat, et ille qui rigat; sed eum qui plantat, et eum qui rigat nihil dicit esse Apostolus : non quod nihil agant; sed quod ad comparationem Dei qui incrementum dat operi, vel effectum, illi nihil esse dicantur. Sed et hoc quod dicitur ad Pharaonem, « Quia ad hoc ipsum te suscitavi, ut » ostendam in te virtutem meam[1], » quale sit videamus. Certum est Deum non solum scire uniuscujusque propositum ac voluntatem; sed et præscire. Sciens autem et prænoscens, tanquam bonus dispensator et justus, uniuscujusque motibus et proposito utitur ad ea opera efficienda quæ uniuscujusque animus ac voluntas eligit. Velut si verbi causa dicamus : Paterfamilias si quis sit sapiens, et justus, et habens multa servitia, nonne, quanta fieri potest sagacitate, contemplabitur quorum ex his animus aptus sit ad rus colendum, et ipsos ruri deputabit? cujus vero ad negotiandum, cujus etiam ad nutriendum pecus, cujus vero ad ministerium, et observandi cubiculi sui aptum probabit ingenium, et ita unumquemque competentibus officiis, utpote sapiens, mancipabit? Verum quoniam non latet eum, sive paterfamilias, sive rex iste sit, quod necesse est interdum rebellare subjectos, et disciplinæ jura corrumpere, et ob hoc correptione ac verberibus indigere, necesse est ergo ut eligat ex omnibus apta et ad hoc ingenia, si qua illa sunt atrocius incitata, quæ suis quidem motibus ferantur, emendationem tamen delinquentibus necessariam conferant. Ponamus ergo vel patremfamilias istum, vel regem vidisse tempus, quo emendari debent hi qui contra mores et disciplinam multa commiserint, et elegisse dirissimum aliquem, et his ipsis qui corripiendi sunt multo diriorem, qui pro sceleribus suis jam non sit dignus emendatione, sed morte. Volens vero interitum ejus ad emendationem proficere cæ-

[1] Rom. IX, 17. Exod. IX, 16.

terorum, mittit eum ad illos quos morte ejus corrigi cupit, et dicit ei : « Quia ad hoc ipsum te suscitavi, ut ostendam » in te virtutem meam, et ut annuncietur nomen meum in » universa terra [1]. » Vide enim quia non dixit : *Quia* ad hoc ipsum te feci : alioquin ad conditorem referri culpa videretur : sed ait : « Ad hoc ipsum te suscitavi : » hoc est, ut per animi tui malitiam quam tibi infrenis et sine Dei timore vivendo quæsisti, et in alios irrogetur utilis et fructuosa correctio, et in te ipsum ad posteritatis exemplum famosissimus conferatur interitus. Quod autem dicit, « Ergo cui vult » miseretur, et quem vult indurat [2], » ex his quæ in Exodo scripta sunt videtur assumere. Ibi enim dicit : « Indurabo » cor Pharaonis, uti ne demittat populum [3]. » Indurabatur autem cor Pharaonis hoc modo. Noluit Deus in eum subitam et plenam dare vindictam. Quamvis enim esset consummatæ malitiæ, tamen per patientiam suam Deus nec ipsi facultatem conversionis excluserat : et ideo primo lenioribus, tum etiam paulatim ingravescentibus in eum verberibus utitur. Sed quod Deus gerebat per patientiam, ex hoc ille indurabatur ad contemptum, majorem sibi iram recondens, ita ut ad ipsum dici conveniat illud quod scribit Apostolus : « An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et lon» ganimitatis contemnis, ignorans quoniam patientia Dei ad » pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam » et cor impœnitens thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ [4]. » Non ergo quem vult Deus indurat, sed qui patientiæ obtemperare noluerit, induratur. Superfluum ergo est quod dicis Apostolo ô tu qui adversaris : « Quid *ergo* adhuc que» ritur? Voluntati enim ejus quis resistit [5]? » Voluntati quidem Dei certum est quod nullus obsistat; sed voluntatem ejus justam rectamque esse scire nos convenit. Ut boni

[1] Rom. IX, 17. Exod. IX, 17. — [2] Rom. IX, 18. — [3] Exod. IV, 21. — [4] Rom. II, 4, 5. — [5] Id. IX, 19.

enim aut mali simus nostræ voluntatis est : malus autem ad cujusmodi verbera, et bonus ad cujusmodi gloriam destinetur, voluntatis est Dei.

XVII. « O homo, tu quis es qui contra respondeas Deo? » Numquid dicit figmentum ei qui se finxit : Quid me fecisti » sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa » facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contu» meliam [1]? » Legimus et in Evangeliis, eos qui proterve et infideliter inquirebant a Domino in qua potestate hæc faceret quæ faciebat, et quis ei dedisset potestatem hanc, ne responsione quidem dignos habitos [2]. Similiter quoque et in præsenti loco motum quidem videmus Apostolum et adversum insolentes quæstiones, ac per ea quæ respondit, proponentis contumaciam confudisse. Ait enim : « O homo, tu » quis es qui contra respondeas Deo [3]? » Hoc est enim homo apud Deum, quod apud figulum lutum. Et sicut servus nequam, si forte videbitur domino fieri debere aliquod opus quod et rationis et utilitatis plenum sit, ille autem operari nolens, ea quæ dominus jubet discutere incipiat, et requirere a domino, Ut quid hoc opus fieri jubes? Cui prodest? Cui necessarium est? contumaci servo quæ erit tam digna responsio, nisi ut dicatur ei : « Tu quis es, qui contra res» pondeas » domino? ita placet; ita domino videtur. Non puto autem quod si fidelis servus et prudens interroget, volens intelligere et mirari sapientiam domini, quod dicatur ei : Tu quis es? Denique cum Daniel Propheta voluntatem Domini desiderasset agnoscere, unde et vir desideriorum [4] appellatus est, non est ei dictum : Tu quis es? sed missus est Angelus, qui eum de omnibus Dei dispensationibus et judiciis edoceret [5]. Et nos ergo si aliquid de secretis Dei et reconditis desideramus agnoscere, si desideriorum et non

[1] Rom. IX, 20, 21. — [2] Marc. XI, 28. Luc. XX, 2. — [3] Rom. IX, 20. — [4] Daniel. IX, 23. — [5] Ibid. 21 et seq.

contentionum viri sumus, occultius in divinis litteris inserta Dei judicia fideliter et humiliter requiramus. Propterea namque et Dominus dicebat : Scrutamini Scripturas[1] : sciens hæc non ab his qui in aliis negotiis occupati transitorie vel audiunt vel legunt, sed his qui recto et simplici corde, jugi labore, continuisque vigiliis altius Scripturas divinas scrutantur, aperiri : ex quibus me non esse ego bene novi. Si quis tamen sit qui ita quærat, inveniet. Verum et nos pro viribus ad ea quæ habentur in manibus convertamur. « Num» quid dicit figmentum, *inquit*, ei qui se finxit : Quid me » sic fecisti ? An non habet potestatem figulus luti ex eadem » massa facere aliud quidem vas ad honorem, aliud vero ad » contumeliam[2] ? » Et apud Jeremiam Prophetam tale aliquid legimus, ubi jubetur a Deo introire in domum figuli, et videre eum fingentem : utique vas collapsum de manibus suis recolligens rursum finxit illud secundum voluntatem suam. « Et factus est, *inquit*, sermo Domini ad eum dicens : Num» quid ego non possum facere domum Israel sicut figulus » iste[3] ? » Et Sapientia dicit : « Vasa figuli probat fornax, et » homines justos tentatio[4]. » Habet ergo nostri Deus potestatem sicut et figulus luti, ut faciat ex massa eadem vasa ad honorem, et vasa ad contumeliam. Tibi ergo qui insolenter respondes Deo, hæc audisse sufficiat. Qui vero opera sapientiæ Dei in dispensationibus ejus desiderat contueri, audiat in alio loco de his ipsis Paulum divinorum secretorum conscium disputantem. « In domo autem magna non » sunt, *inquit*, tantummodo vasa aurea et argentea, sed et » lignea et fictilia, et alia quidem ad honorem, alia autem ad » contumeliam. Si ergo quis emundaverit semetipsum ab his, » erit vas ad honorem sanctificatum, et utile Domino, ad » omne opus bonum paratum[5]. » Audis Paulus in his in qui-

[1] Joan. v, 39. — [2] Rom. IX, 20, 21. — [3] Jerem. XVIII, 5, 6. — [4] Eccli. XXVII, 6. — [5] 2 Tim. II, 20, 21.

bus non habuit protervum contradictorem, quomodo vasorum diversitates aperuit? Nam ibi ubi auditor non erat dignus, sed contradictor erat, sola fictilia vasa commemorat: hic autem et aurea dicit esse, et argentea, et lignea, et fictilia: et alia quidem dicit esse ad honorem, alia vero ad contumeliam fieri. Similiter et ubi memoravit rationem quare alia ad honorem, alia vero ad contumeliam fiant: ibi siluit, hic aperuit. « Si enim quis emundaverit semetipsum, *in»quit*, ab his, » sine dubio peccati sordibus, « erit ad hono» rem vas sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bo» num paratum[1]. » Restat igitur ut qui se non emundaverit, nec per pœnitentiam peccati maculas abluerit, sit vas ad contumeliam. Quod et si auxerit malitiam, et converti per duritiam mentis et cor impœnitens omnino contempserit, erit jam non solum vas contumeliæ, sed et vas iræ. Ita ergo rationem quam ibi indigne poscentibus claudit, hic digne desiderantibus pandit: per quam etiam illud, quod paulo ante de Jacob et Esau proposuit, apertius explanatur. Ut enim Jacob esset vas ad honorem sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum, anima ejus emundaverat semetipsam: et videns Deus puritatem ejus, et potestatem habens ex eadem massa facere aliud vas ad honorem, aliud ad contumeliam[2], Jacob quidem qui (ut diximus) emundaverat semetipsum, fecit vas ad honorem; Esau vero cujus animam non ita puram nec ita simplicem vidit, ex eadem massa fecit vas ad contumeliam. Ut autem scias quod pro puritate et simplicitate animæ Jacob factus fuerit vas ad honorem, audi quale ei divina Scriptura simplicitatis testimonium perhibet. « Et erat, *inquit*, Jacob homo simplex, » habitans domum[3]. » Ideo ergo Apostolus dicit de eis, quia priusquam nascerentur dicitur de eis: « Jacob dilexi, Esau » autem odio habui[4]. »

[1] 1 Tim. II, 21. — [2] Rom. IX, 21. — [3] Gen. XXV, 27. — [4] Mal. I, 2. Rom. IX, 13.

XVIII. « Quod si[1] volens Deus ostendere iram, et notam » facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa » iræ apta in perditionem, ut notas faceret divitias gloriæ suæ » in vasis misericordiæ, quæ præparavit in gloriam suam : » quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex » Gentibus, sicut in Osee dicit : Vocabo non plebem meam, » plebem meam[2]; et non dilectam, dilectam; et non mi- » sericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et » erit : In loco, ubi dictum est eis : Non plebs mea vos : » ibi vocabuntur filii Dei vivi[3]. » Sæpe de incompositis elocutionibus Apostoli, defectibusque earum commonuimus, quod et in præsenti loco nihilominus invenitur. Non enim redditur ad aliquid hoc quod ait in principio capituli : « Quod si volens Deus[4]. » Verbi causa, ut et in aliis ipse dixit : « Quod si primitiæ sanctæ et massa[5] : » hic nihil tale reddit, sed quasi vagam conjunctionem istam reliquit : quæ etiam si non assumatur, lucidior absque ea dabitur intellectus : verbi causa, ut ita legamus : « Volens Deus » ostendere iram, et notam facere potentiam suam, susti- » nuit in multa patientia vasa iræ apta in perditionem, ut » notas faceret divitias gloriæ suæ in vasis misericordiæ[6]. » In quo hoc videtur intelligi, quia dum sustinet Deus et patienter fert incredulos et infideles, notam facit hominibus et patientiam et potentiam suam : patientiam, dum diu sustinet, si forte resipiscant, et convertantur : potentiam, dum aliquando punit, et flagitia non usquequaque inulta derelinquit. Et rursum « in vasis misericordiæ[7], » hoc est, qui semetipsos emundaverunt ab omni sorde peccati, ex qua « mundus non est quisquam, etiam si unius diei fuerit vita » ejus[8], » notas facit divitias gloriæ suæ : quæ vasa non irrationabili aliqua, aut fortuita gratia, sed quoniam ipsa a

1 Rom. IX, 22 et seq. — 2 Osee II, 23. — 3 Id. I, 6, 10. — 4 Rom. IX, 22. — 5 Id. XI, 16. — 6 Id. IX, 22, 23. — 7 Ibid. — 8 Job XIV, 4, 5.

supradictis sordibus se expurgaverant, præparavit in gloriam. Quod autem subjungit : « Quos et vocavit nos [1]; » pro eo ut si dixisset : Sicut nos quos vocavit « non solum ex » Judæis, sed etiam ex Gentibus. » Superiora enim quasi de Pharaone qui fuit vas iræ, et de filiis Israel qui erant vasa misericordiæ, prosecutus videtur. Hic ergo quod subjungit, « Quos et vocavit nos, non solum ex Judæis, sed » etiam ex Gentibus, » similitudinem videtur assumere : hoc est, ut ita dictum videatur : Sicut et nos sumus vasa misericordiæ, quos vocavit non solum ex Judæis, sed etiam ex Gentibus. Hæc, quantum ad ipsius apostolici sermonis ordinem explanationemque verborum pertinet, dicta sint. Nunc breviter repetentes, aliqua etiam de intellectu interiore requiramus. Quomodo ergo Deus notam facit iram suam ? Per vasa, inquit, iræ aptata in perditionem. Obstupesco ego apud memetipsum sancti Spiritus consilium in divinis voluminibus contuens. Nam iram quidem Dei quæ est a natura ejus extranea, notam fieri hominibus dicit, sicut præsens hic Apostoli indicat locus : bonitatem vero ejus, et dulcedinem, quod naturæ ejus est proprium, abscondi memorat, et occultari, sicut David dicit : « Quam magna » multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti ti» mentibus te [2] ! » Quid ergo causæ dicemus quod Deus iram manifestat hominibus, et dulcedinem celat ? Scit sine dubio fragile esse hominum genus, et ad lapsum proclive per negligentiam, quibus expediat magis esse sub metu iræ, quam ipse benignitatis Dei et dulcedinis relaxari, sicut et Sapientia Dei dicit : « Qui parcit baculo, odit Filium suum. » Si enim percusseris eum virga, non morietur : animam » autem ejus salvam facies a morte [3]. » Notam facit ergo potentiam suam Deus, dum impios castigat et corripit, ut se-

[1] Rom. IX, 24. — [2] Psalm. XXX, 20. — [3] Proverb. XIII, 24, et XXIII, 13, 14.

cundum Scripturæ sententiam « dum flagellatur pestilens, » innocens astutior fiat[1]. » Notas autem facit etiam « divi» tias gloriæ suæ in vasis misericordiæ, quæ præparavit in » gloriam[2]. » Innotescunt divitiæ Dei cum erga eos qui inter homines spernuntur, et humiles sunt, misericordia ejus ostenditur, qui non in divitiis suis, nec in potentia sua, sed in Domino sperant. Sicut et tunc Hebræorum gens desperata inter homines et abjecta, a Deo misericordiam consecuta est : ita ergo et nunc populus Gentium qui spernebatur, et desperabatur ab his qui in circumcisione gloriantur, misericordiam consecutus est. Sed illud est quod acrius debemus intendere, quia et illi consecuti sunt misericordiam, et plebs Dei appellati sunt, et dilecti Dei fuerunt : sed quoniam servare acceptam gratiam nescierunt, dicitur ad eos : « In quibus mœchabatur commoratio Israel, dimisi » eam, et dedi illi libellum repudii in manus suas[3] : » et item alibi : « Facti estis mihi in satietatem, jam non dimit» tam peccata vestra. » Et per Jeremiam Dominus dicit : « Sicut spelunca hyenæ facta est mihi hæreditas mea[4]. » Ne forte etiam nos qui non fuimus plebs Dei, sed per divitias gloriæ suæ vocavit nos plebem suam, et qui non fuimus dilecti, sed facti sumus dilecti, et Filii Dei vivi, si non ut filii lucis et filii Dei ambulemus, si non ut plebs Dei ita agamus, *ut videntes* homines *opera* nostra *bona*, *magnificent nostrum Patrem qui in cœlis est*[5], verendum est ne illum sermonem incurramus Apostoli, quo ait : « Si enim Deus na» turalibus ramis non pepercit, nec tibi parcet[6]. »

« Sicut in Osee dicit : Vocabo non plebem meam, ple» bem meam; et non dilectam, dilectam; et non misericor» diam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit : » In loco ubi dictum est eis : Non plebs mea vos; ibi voca-

[1] Prov. xix, 25. — [2] Rom. ix, 23. — [3] Jerem. iii, 8. — [4] Id. xii, 9. — [5] Matth. v, 16. — [6] Rom xi 21.

» buntur filii Dei vivi[1]. » Testimonium sane hoc quod de Osee assumit Apostolus, quantum ad locum ipsum Prophetæ pertinet, non videtur de Gentibus, sed de ipso populo Israel dici. Sed, ut in superioribus diximus, ex simili Paulus sumit exemplum, ut ostendat quia sicut illis quondam cum abjecti essent et desperati, dictum est primo : « Vos non populus meus, et ego non sum vester Deus[2] : » et additur post hæc : « Et erit : In loco in quo dictum est » eis : Non mea plebs vos : vocabuntur et ipsi filii Dei vivi[3] : » ita, inquit, et « nos quos vocavit non solum ex Judæis, » sed etiam ex Gentibus[4], » qui ante non eramus plebs ejus, nunc plebem suam nos vocavit, « et non dilectam, dilectam; » et in loco ubi dictum est *nobis*, Non plebs mea vos; ibi » *vocabimur* filii Dei vivi[5]. » Sed fortassis requirant a nobis hi qui ex circumcisione sunt, et dicant : Ubi enim ad vos dictum est, quia non sitis plebs Dei vos, ut ibi vocemini filii Dei vivi? Asserent enim quod Deus hæc in Judæa locutus est (in ipsa enim tantummodo notus est Deus[6]), et nihil hæc ad nos spectant, quia « Lex ad eos qui in Lege sunt lo- » quitur[7]. » Imo ego ostendam locum multo digniorem, ubi Deum loqui et decuit et possibile fuit. Neque enim consequenter Deus loqui in montibus, et rupibus, et quibuscumque terrenis locis dicetur : sed in mente hominis loquitur Deus, in sensu rationabili, et in principali cordis : et ibi cum indigni et alieni a Deo actus conscientia redarguente culpantur, ibi, inquam, pronunciatur, ibi dicitur ad singulos quosque, quia « non plebs mea vos[8]. » Si vero emundet se quis ab his et parificet, et « pax Dei, quæ exuperat om- » nem mentem[9], » cor ejus incipiat custodire, ibi, hoc est, in cordis secreto, pacificus effectus, Filius Dei conscientia astipulante vocabitur.

[1] Rom. IX, 25, 26. — [2] Osee I, 9. — [3] Ibid. 10. — [4] Rom. IX, 24. — [5] Ib. 25, 26. — [6] Psalm. LXXV, 2. — [7] Rom. III, 19. — [8] Id. IX, 26. — [9] Phil. IV, 7.

XIX. « Esaias[1] autem clamat pro Israel : si fuerit nume-
»rus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ salvæ
»fient. Verbum enim consummans et brevians in æqui-
»tate : quia verbum breviatum faciet Dominus super ter-
»ram[2] : et sicut prædixit Esaias : Nisi Dominus Sabaoth reli-
»quisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut
»Gomorrha similes fuissemus[3]. Quid ergo dicemus? Quod
»Gentes, quæ non sectabantur justitiam, comprehende-
»runt justitiam; justitiam autem quæ ex fide est. Israel au-
»tem sectans legem justitiæ, in Legem non pervenit.
»Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus offende-
»runt in lapidem offensionis, sicut scriptum est : Ecce pono
»in Sion lapidem offensionis, et petram scandali : et qui
»credit in eum, non erubescet[4]. » Posteaquam per Dei sapientiam quam loquitur Paulus inter perfectos[5], secreta et abscondita divinæ dispensationis exposuit, et ostendit qua ratione quo-ve ordine vel iram Deus ostendat in vasis iræ, vel divitias gloriæ suæ in vasis misericordiæ[6] : et docuit quod vas iræ fiat unusquisque ex eo quod per duritiam suam et cor impœnitens thesaurizet sibi ipsi iram in die iræ[7] : vasa autem misericordiæ sint hi qui se emundaverint ab his, et ad omne opus bonum præparaverint[8] : nunc ut hæc ipsa majore auctoritate confirmet, etiam in Prophetis docet hæc esse præscripta : « Esaias, *inquit*, clamat pro Israel[9] : Si
»fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reli-
»quiæ salvæ fient[10]. » Providens etenim de futuris Propheta, videbat quod plurimi ex Israel, et hi maxime qui arenæ maris comparantur, per duritiam suam et cor impœnitens futuri erant « vasa iræ aptata ad perditionem[11], » non credentes vitæ suæ, sed Dominum majestatis crucifigentes. Si

[1] Rom. IX, 27. — [2] Isai. X, 22. — [3] Id. I, 9. — [4] Id. VIII, 14; XXVIII, 16. — [5] I Cor. II, 6. — [6] Rom. IX, 22, 23. — [7] Rom. II, 5. — [8] 2 Tim. II, 21. — [9] Rom. IX, 27. — [10] Isai. X, 22. — [11] Rom. II, 5. Id. IX, 22.

ergo, inquit, fuerint « tanquam arena maris, reliquiæ salvæ » fient[1]. » Illi qui non salvantur, tanquam arena maris sunt : reliquiæ vero quæ salvæ fient, tanquam stellæ cœli sunt. Utrumque etenim promissionis, quæ ad Abraham facta est, continet sermo : « Erit, *inquit*, semen tuum sicut » arena maris, et sicut stellæ cœli[2]. » Et hoc est quod dicit : « Verbum enim consummans et brevians in æquitate : quia » verbum breviatum faciet Dominus super terram[3]. » Verbum breviatum, ubi multi vocati sunt, pauci autem electi[4]. Possumus autem et totius doctrinæ verbum dicere breviatum, ut quod prius Lex et Prophetæ continebant in latitudine præceptorum, veniens Dominus pronunciaret, et diceret : « Diliges Dominum Deum tuum ex tote corde tuo, et » ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis : et proximum » tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis omnis Lex » pendet et Prophetæ[5] : » in quo evidenter Prophetas et Legem duobus his sermonibus breviavit. Potest et « verbum » breviatum[6] » dici fides symboli quæ credentibus traditur, in qua totius mysterii summa paucis connexa sermonibus continetur. « Et sicut prædixit, *inquit*, Esaias : Nisi Domi- » nus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti » essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus[7]. » Quod semen Esaias a Domino dicit derelictum? Illud sine dubio quod idem Apostolus exponit in aliis, cum dicit ad Abraham dictum esse : « Tibi dabo terram hanc, et semini tuo[8]. » Non dixit : Et seminibus, quasi in multis ; sed semini » tuo, tanquam in uno, qui est Christus[9]. » Hoc est ergo quod dicit Esaias : « Nisi Dominus reliquisset nobis se- » men[10], » id est, nisi dedisset nobis Christum ut ex nobis

[1] I Cor. II, 8. Rom. IX, 27. — [2] Genes. XXII, 17. — [3] Rom. IX, 28. — [4] Matth. XXII, 14. — [5] Deuter. V, 5. Matth. XXII, 38, 39, 40. — [6] Rom. IX, 28. — [7] Ibid. 29. Isai. I, 9. — [8] Genes. XIII, 15. — [9] Galat. III, 16. — [10] Isai. I, 9.

nasceretur, « sicut Sodoma fuissemus, » quantum ad impietatis magnitudinem spectat : nisi quia et gravius aliquid apud Israelitas gestum est. Nam Sodomitæ in hospites incesti referuntur et impudici[1] : populus vero Israel in eum sacrilegus extitit qui cum Dominus majestatis sit, frater eorum et dici voluit et esse. Nisi ergo semen istud Dominus reliquisset, per quod reliquiæ salvæ fierent, et vasa misericordiæ salvarentur, interisset populus ille ut Sodoma[2]. Et tamen non otiose Esaias semen nominavit quod relictum est[3]. Semen namque dicitur quod seminatur in terra, et fructum multiplicem reddit : docens per hoc, etiam Christum seminandum esse, id est, sepeliendum esse in terra, et inde resurgentem fructum plurimum totius Ecclesiæ multitudinis prolaturum, sicut et ipse Dominus dicit : « Nisi granum » frumenti in terram ceciderit, et mortuum fuerit, fructum » non affert : si autem mortuum fuerit, fructum plurimum » affert[4]. »

« Quid ergo dicemus? Quod gentes, quæ non sectabantur » justitiam, comprehenderunt justitiam; justitiam autem » quæ ex fide est[5]. » Videatur fortassis hoc contrarium esse vel illis de quibus supra diximus, quod unusquisque emundet se et expurget, ut fiat vas utile, et vas misericordiæ : vel illis quæ in superioribus disseruimus, quod naturali lege in qua sine dubio est et justitia, utantur etiam Gentes. Quomodo ergo hic dicit quia « Gentes quæ » non sectabantur justitiam, comprehenderunt justitiam? » Vide ergo si hoc modo possumus respondere. Aliud est sectari, aliud insitum habere. Sectari dicitur ille qui per doctrinam et lectionem multam assequi aliquid cupit : unde et a sectando sectæ appellatæ sunt hujusmodi doctrinæ quæ hominum traditione discuntur. Gentes ergo quia Legem ta-

[1] Genes. XIX, 5. — [2] Rom. IX, 29. — [3] Isai. I, 9. — [4] Joan. XII, 24. — [5] Rom. IX, 30.

bulis vel libris sic scriptam non habuerunt, non dicuntur sectatæ esse justitiam : habuerunt tamen insitam, quam lex eos naturalis edocuit. Idcirco ergo proximi fuerunt justitiæ ei quæ ex fide est, id est, Christo. « Israel vero sectans legem » justitiæ, in Legem non pervenit. » Et hic locus, sicut supra observandum diximus, in uno eodemque versiculo diverse nominat Legem. Certum est enim quia Israel sectabatur legem justitiæ secundum litteram, sed in Legem non pervenit. Quam legem ? Sine dubio spiritus. Neque enim hoc diceret Apostolus, quia legem quam sectabatur, et quam tenebat, et quam habebat, in hanc non pervenerit. Reddit ergo rationem, cur in Legem Israel non potuerit pervenire. « Quia non ex fide, *inquit*, sed quasi ex operibus[2]. » De fide Christi et operibus Legis, abunde in initiis hujus Epistolæ disseruimus : et ideo ne eadem sæpius iteremus, præsentem locum paucis ipsius Apostoli sermonibus explicemus, quibus dicit : « Ignorantes enim Dei justitiam, et » suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti. » Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti[3]. » Quia ergo Legem sectabantur non secundum opera justitiæ Dei, sed secundum opera suæ justitiæ, idcirco « offen- » derunt in lapidem offensionis, de quo scriptum est : Ecce » pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali : et » qui credidit in eum, non erubescet[4]. » Sciendum autem est, quod in Esaia Propheta hoc testimonium ita scriptum est : « Ecce ego immitto in fundamenta Sion lapidem pre- » tiosum, electum, angularem, præclarum in fundamenta » ejus; et qui crediderit in eum, non erubescet[5]. » Apostolus autem, « lapidem offensionis, et petram scandali, » de alio loco ipsius Esaiæ Prophetæ huic testimonio inseruit, in quo ita scriptum est : « Et non tanquam lapidi offensionis

[1] Rom. IX, 31.— [2] Ibid. 32.— [3] Id. X, 3, 4.— [4] Id. IX, 32, 33.— [5] Isai. XXVIII, 16.

» occurretis ei, neque ut lapidi ruinæ[1] : » et ex utroque loco excerpens quæ assertionibus suis commoda videbantur aptavit. Verumtamen Dominus Jesus quem plurimis, sed bonis et salutaribus nominibus compellari invenimus, mirum fortasse videatur cur in hoc loco quem de Esaia Propheta sumpsit Apostolus, lapis offensionis et petra scandali nominetur : cum utique bono Domino, et boni Patris Filio quæcumque bona et salutaria videntur aptanda sint, ut pax, et justitia, et veritas, et ostium quo intratur ad Patrem, et pastor, et leo de tribu Juda, vel catulus leonis qui excitatur a somno, vel sanctificatio, vel redemptio, et cætera hujusmodi quæ dignationi ejus convenire videantur. Sed vide si possumus etiam « lapidem offensionis et petram scandali[2] » ostendere quatenus ei competenter possit aptari. Offensio et scandalum unum prope atque idem significat. Scandalum etenim dicitur cum in via obex aliquis invenitur, qui gressum incedentis vel scandentis impediat. Inde ergo scandalum tractum est. Quia igitur hi qui erant in Sion, vias non bonas incedentes, iter perditionis concito pede currebant, malis suis faventes invicem, sicut Propheta dicit, quia « laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniquus » est benedicitur[3] : » veniens Dominus et Salvator noster, arguere cœpit vias eorum, et dicere : « Væ vobis Scribæ et » Pharisæi[4] : » et iterum : « Væ vobis divitibus[5] : » et iterum : « Væ tibi Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos » qui ad te missi sunt[6]. » Sed et multa his similia dicens, et arguens eos, impedire cœpit vias perditionis eorum, et effectus est eis lapis offensionis et petra scandali, non sinens eos ingredi viam latam quæ ducit ad mortem[7]. Sic denique et in Osee Propheta scriptum est de his qui peccati iter in-

[1] Isai. VIII, 14. — [2] Rom. IX, 33. — [3] Psalm. IX, 24 (alias X, 3). — [4] Matth. XXIII, 13. — [5] Luc. VI, 24. — [6] Matth. XXIII, 37. — [7] Id. VII, 13.

cedunt : « Propter hoc, *inquit*, ecce ego sepiam viam ejus » sudibus, et obstruam vias ejus, et semitam suam non in» veniet[1]. » Ponamus ergo iterum, si videtur, in medio ipsum Paulum, qui acceptis quondam epistolis a sacerdotibus, Damascum pergebat ut omnes viros ac mulieres Christo credentes vinctos perduceret in Jerusalem[2]. Cum ergo ageret istud iter peccati, occurrit ei Dominus Jesus in via, et ad tempus eum cæcitate percussit : et factus est illi, quantum ad ipsum propositum spectat quo illuc pergebat, lapis offensionis et petra scandali, ut illud iter peccati quod tenebat, explere non posset, sed conversus crederet ei qui viam suam excluserat, et quibusdam sudibus comminationis obstruxerat; et credens in eum non erubesceret.

[1] Osee II, 6. — [2] Act. IX, 2, 3.

LIBER OCTAVUS.

I. « Fratres, voluntas quidem cordis mei, et obsecratio » apud Deum fit pro illis in salutem. Testimonium enim » perhibeo illis, quod æmulationem Dei habeant, sed non » secundum scientiam. Ignorantes enim Dei justitiam, et » suam justitiam quærentes constituere, justitiæ Dei non » sunt subjecti[1]. » Et ex initio, et procedente textu Epistolæ, diximus Paulum nunc pro Gentibus, nunc etiam pro Israel facere sermonem. Quia ergo in his quæ nuper exposita sunt, multis testimoniis adversum Israel usus est Prophetarum, ita ut proferret de Esaia : « Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus[2] : *et iterum :* » Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, » reliquiæ salvæ fient[3] : *et his addit, quia* Israel sectans » legem justitiæ, in Legem non pervenit[4]: » propterea nunc consolari rursus populum suum volens, et per hoc invitare ad fidem, dicit : « Fratres, voluntas quidem cordis » mei, et obsecratio apud Deum fit pro illis in salutem. » Et causam cur voluntas sua, et obsecratio pro illis apud Deum habeatur ostendit. « Testimonium enim, *inquit*, » perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habeant, » sed non secundum scientiam[6]. » Quamvis, inquit, tot et tantis involuti sint peccatorum suorum malis, tamen est

[1] Rom. x, 1, 2, 3. — [2] Rom. ix, 29. Isai. i, 9. — [3] Rom. ix, 27. Isai. x, 22. — [4] Rom. ix, 31. — [5] Id. x, 1. — [6] Ibid. 2.

eis ineffabilis zelus et æmulatio Dei. Et hæc me commovit causa obsecrare Deum pro ipsis, ut vel in fine aliquando perveniant ad salutem. Habent enim zelum Dei, sed non secundum scientiam. Et probat quomodo non secundum scientiam zelum Dei habeant : quia « ignorantes, *inquit*, Dei » justitiam [1], » justitiæ suæ obtemperant. Non multum ergo prodest habere zelum Dei, et non habere scientiam zeli. Denique Judæi putantes se zelo Dei agere, sacrilegi extiterunt in Filium Dei ; quia non secundum scientiam zelati sunt sicut Phinees filius Eleazari, qui secundum scientiam zelatus interemit Madianitem pariter et Israelitam fornicantem cum ea [2] : et sicut Helias qui dixit : « Zelans zelatus » sum Domino omnipotenti Deo Israel, quia dereliquerunt » te filii Israel, prophetas tuos occiderunt, et altaria tua » subverterunt [3] : » et sicut Mathathias, de quo in primo libro Machabæorum scriptum est, quia « zelatus est in Lege » Dei, et intremuerunt renes ejus, et ascendit furor ejus » secundum judicium [4].» Horum omnium zelus et æmulatio secundum scientiam fuit, Judæorum vero zelus non erat secundum scientiam, idcirco quia ignorantes Dei justitiam, propriam conabantur, id est, quæ hominibus justitia videbatur, implere : cum utique ipsos magis Dei justitiæ, quæ est Christus, convenerit obedire. Sed vide nunc ne forte non illis solis dici sermo iste videatur, quia « zelum » Dei habeant, sed non secundum scientiam. » Similiter enim potest dicere Apostolus et de aliis, quia « testi- » monium perhibeo eis » quod timorem Dei habeant, sed non secundum scientiam : et de aliis, quia charitatem Dei habeant, sed non secundum scientiam. Si enim habeat quis affectum erga Deum, ignoret autem quia charitas patiens debet esse, benigna, non invidens, non

[1] Rom. x, 3. — [2] Num. xxv, 7, 8. — [3] 3 Reg. xix, 10. — [4] 1 Machab. ii, 24. — [5] Rom. x, 2.

perperam agens, non inflata, non ambitiosa, non quærens quæ sua sunt[1] : et hæc et his similia si in charitate non habeat, sed in solo affectu diligat Deum, competenter et ad ipsum dicetur quia charitatem Dei habet, sed non secundum scientiam. Similiter autem dici potest et de alio, quia fidem Dei habet, sed non secundum scientiam, si ignoret quia « fides sine operibus mortua est[2] : » et quia fides Dei non in solis verbis est, quæ interdum ab alio composita vel scripta discuntur, sed in affectu mentis tali quodammodo, qualem habuit illa quæ dixit intra se : « Si » tetigero fimbriam vestimenti ejus, salva ero[3]. » Si quis ergo non ita habeat fidem ut ex actibus suis bonis cui credit ostendat, potest et ad ipsum dici quia fidem Dei habet, sed non secundum scientiam. Potest et de alio dici quia castitatem Dei habet, sed non secundum scientiam. Et alius curam pauperum habet, sed non secundum scientiam : quippe si ab hominibus laudari vult. Et alius abstinens potest dici, sed non secundum scientiam, si propterea jejunat ut hominibus pareat[4]. Et sic per singula quæque quæ gerimus, nisi secundum scientiam et intellectum geramus, potest ad nos dici, quia habemus zelum operis boni, sed non secundum scientiam. Et ideo danda præcipue est opera scientiæ, ne res nobis infeliciter accidat, ut in fide positi frustremur a fide, et zelum habentes bonorum decidamus a bonis. Vis autem scire quia potest quis, si scientiam non habeat, evanescere in fide? Audi ipsum Paulum quibusdam dicentem : « Nisi sine causa credi» distis[5]. » Accidit ergo sine causa credidisse, his qui scientiæ operam non dant, ut in eo quo crediderunt etiam intellectum veritatis accipiant. Denique et Apostoli hanc esse differentiam fidei simpliciter traditæ, et fidei quæ est se-

[1] I Cor. XIII, 4 et seq. — [2] Jacob. II, 20. — [3] Matth. IX, 21. — [4] Id. VI, 16. — [5] I Cor. XV, 2.

cundum scientiam pervidentes, dicebant ad Salvatorem : « Auge nobis fidem [1] : » hoc est, ut habentes eam fidem quæ non est secundum scientiam, habeamus et eam quæ est secundum scientiam. Itaque Judæis testimonium perhibet Paulus, quod æmulationem Dei habeant, licet non secundum scientiam [2]. Tamen quia utcumque habent æmulationem Dei, causam dederunt Apostolo qua obsecrationem pro illis offerret Deo. Melius enim est habere zelum Dei, licet non secundum scientiam, quam penitus non habere. « Qui enim habet, *sicut scriptum est*, dabitur ei [3] » vel in novissimis cum omnis Israel salvus fiet [4] : « qui autem » non habet, etiam quod habet auferetur ab eo [5]. »

II. « Finis [6] enim Legis Christus, ad justitiam omni cre- » denti. Moyses enim scribit, quia justitiam quæ ex Lege » est qui fecerit homo, vivet in ea [7]. Quæ autem ex fide est » justitia, sic dicit : Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendit » in cœlum [8] ? hoc est, Christum deducere : Aut quis descen- » dit in abyssum [9] ? hoc est, Christum a mortuis reducere. » Sed quid dicit Scriptura ? Prope est verbum in ore tuo, » et in corde tuo [10] : hoc est verbum fidei, quod prædicamus. » Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et credi- » deris in corde tuo quod Deus illum suscitavit a mortuis, » salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem » confessio fit in salutem. Dicit enim Scriptura, quia omnis » qui credit in eum, non erubescet [11]. » Finis enim Legis Christus : hoc est, perfectio Legis, et justitia Christus est, sed credentibus. Non credentes vero, quia non habent Christum, perfectionem non habent Legis, et idcirco nec ad justitiam poterunt pervenire. « Moyses enim scribit, » quia justitiam quæ ex Lege est qui fecerit homo, vivet in

[1] Luc. XVII, 5. — [2] Rom. X, 2. — [3] Matth. XIII, 12. — [4] Rom. XI, 26. — [5] Matth. XIII, 12. — [6] Rom. X, 4 et seq. — [7] Levit. XVIII, 5. — [8] Deut. XXX, 3. — [9] Ibid. 13. — [10] Deut. XXX, 14. — [11] Isai. XXVIII, 16.

» ea. Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit[1]. » Jam et in superioribus Apostolus duarum justitiarum fecerat mentionem, ubi dicit, quia ignorans Dei justitiam, suam justitiam statuere quærebat Israel : et hic nunc duas iterum justitias dicit, unam quæ ex Lege est, et aliam quæ ex fide est. Sed mihi videtur quod illa, quam superius dixit ignorari ab Israel Dei justitiam, ipsa sit justitia hæc quæ ex fide est : illa vero de qua dicit : « Suam justitiam quærentes « statuere[2], » ipsa sit de qua et hic Moysi verbis insinuat, quia « justitiam quæ ex Lege est qui fecerit homo, vivet in » ea[3]. » Sed vide justitiarum differentiam, pariter et vitarum. Illa enim justitia Dei, id est, Christus « qui factus est » nobis justitia a Deo[4], » et pax, vide quomodo dicit : « Hæc » est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum » Deum, et quem misisti Jesum Christum[5]. » Hæc ergo justitia non tantum vitam præbet, sed æternam vitam. Illam vero Legis justitiam « qui fecerit homo[6], » non dixit in æternum vivet, sed tantummodo « vivet in ea : » quoniam si finis Legis (ut Apostolus dicit) Christus est, nec ipsam quæ ex Lege est justitiam sine Christo adimplere poterit qui finem Legis non suscipit Christum[7]. Hæc ergo quæ ex fide est justitia, quæ est Christus, tanquam vivens et subsistens, hæc, *inquit*, dicit : « Ne dixeris in corde tuo : » Quis ascendit in cœlum? hoc est, Christum deducere : » Aut quis descendit in abyssum ? hoc est, Christum a mor» tuis reducere[8]. » Nec mireris quod cum Christus ipse sit justitia, quasi de alio ita de se hæc dicere videatur. In multis enim locis invenies Salvatorem quasi de alio ita de se loqui : ut in Evangelio dicit : « Et statuet oves a dexteris, hædos » autem a sinistris ; et dicet his qui a dexteris sunt, et ite-

[1] Rom. x, 5, 6. Levit. xviii, 5. — [2] Rom. x, 3. — [3] Ibid. 5. Levit. xviii, 5. — [4] i Cor. i, 30. — [5] Joan. xvii, 3. — [6] Rom. x, 5. — [7] Ibid. 4. — [8] Ibid. 6, 7.

» rum qui a sinistris sunt[1], » ea quæ scripta sunt. Quod ergo ait : « Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendit in cœlum, » aut quis descendit in abyssum[2]? » exceptis his quæ media interserit, « hoc est, Christum deducere, *vel* a mortuis » reducere : *sed et*, Prope est verbum in ore tuo, et in » corde tuo[3], » de Deuteronomio videtur assumptum, ubi hoc modo scriptum est : « Mandatum hoc, quod ego mando » tibi hodie, non est superexaltatum a te, neque longe a te. » Non est in cœlo ut dicas : Quis ascendet nobis in cœlum, » et accipiet illud nobis, ut audientes faciamus illud? Neque » trans mare est, ut dicas : Quis transibit nobis trans mare, » et accipiet illud, ut audientes faciamus illud? Juxta te est » verbum valde in ore tuo, et in corde tuo, et in manibus » tuis, ut facias illud[4]. » Cum ergo hæc ex Deuteronomio assumpta sint, et Apostolus scribat quia justitia, quæ ex fide est, ipsa hæc dicit, quæ est Christus[5]; sine dubio quæ in Deuteronomio dicuntur Apostolus a Christo dicta esse pronunciat. Ipse est ergo qui dicit : « Mandatum hoc, » quod ego do tibi hodie, non est superexaltatum a te, neque » longe a te[6], » et cætera quæ sequuntur. Quid ergo est quod per hoc Apostolus docet? Ne scilicet et dicamus in corde nostro, et putemus quod Christus in loco aliquo continetur, et non ubique est, ac per omnia ipse diffunditur : quippe qui cum esset in terris dicebat quia esset et in cœlo. Sic enim loquebatur ad Apostolos suos : « Nemo ascendit in » cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis qui est » in cœlo[7]. » Non dixit, qui fuit, sed, « qui est in cœlo. » Et rursus ne putemus eum in cœlo esse tantummodo, vacare autem ejus præsentia abyssum, ideo justitia quæ ex fide est dicit : « Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendit in

[1] Matth. xxv, 33, 34, 41. — [2] Rom. x, 6, 7. — [3] Ibid. 8. — [4] Deuter. xxx, 11, 12, 13, 14 — [5] Rom x, 6. — [6] Deut. xxx, 11. — [7] Joan. III, 13.

» cœlum[1]? » Et quasi simile sit hoc dicenti, Christum de cœlo deducere, ita addidit Apostolus : « Hoc est Christum » deducere. » Et rursum si quis mente et cogitatione descendat in abyssum, putans ibi tantum contineri Christum, quasi simile sit Christum revocare a mortuis, ita subjungit : « Hoc est, Christum reducere a mortuis[2]. » Sed ita, *inquit*, debes sentire de Christo, tanquam de Verbo, et veritate, et sapientia, et justitia Dei. Hæc autem omnia non in loco quæruntur, sed ubique adsunt: neque ab infernis locis evocantur, sed mente sola intellectuque capiuntur. Tanquam Verbum ergo et sapientia prope est in ore tuo et in corde tuo. Et « hoc » est, *inquit*, verbum fidei quod prædicamus. Quia si confi» tearis in ore tuo Dominum Jesum, et credideris in corde » tuo quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde » enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit in sa» lutem[3]. » Debemus etiam hoc scire, quod aliud est possibilitatem esse in aliquo, aliud efficaciam vel efficientiam, quod Græci δυναμίν et ἐνεργείαν vocant. Verbi causa, parvulus nuper natus possibilitate rationabilis homo est : potest enim esse rationabilis si adoleverit. Et possibilitate etiam faber, et gubernator, et grammaticus dicitur : possibile enim est ut horum aliquid sit. Efficacia vero vel efficientia, hoc est, re ipsa atque effectu, nihil horum est dum est parvulus : sed si cœperit vel rationis jam capax esse, vel aliquid fabrilis artis, aut cujuslibet alterius efficere, tunc jam efficacia rationabilis dicitur, vel faber, vel sicut illud est quod effectu operis agit. Hoc ergo modo etiam Christus, qui est Verbum Dei, possibilitate quidem juxta nos, hoc est, juxta omnem hominem, esse credendus est tanquam ratio parvulis : efficacia vero tunc in me esse dicitur, cum in ore meo confessus fuero Dominum Jesum, et in corde meo credidero quod Deus illum suscitavit a mortuis. Vis autem scire quia

1 Rom. x, 6. — 2 Ibid. 7. — 3 Ibid. 8, 9, 10.

adest ubique, et medius est etiam eorum qui ignorant eum, et non confitentur? Audi quomodo Joannes Baptista de eo hæc ipsa testatur : « Medius, *inquit*, vestrum stat quem vos » nescitis, qui post me venit[1]. » Est ergo medius etiam inter eos qui eum nesciunt, sed possibilitate eis medius est, non efficacia. Possunt enim eum capere, sed nondum capiunt. Efficacia vero vel efficientia inter illos medius est quibus dicebat : « Ubicumque fuerint congregati duo vel tres in nomine meo, ibi sum in medio eorum[2]. » Isti enim confitebantur in ore suo Dominum Jesum, et credebant in corde suo quod Deus illum suscitavit a mortuis. Alioquin absurdum videtur si et inter eos qui in nomine ejus congregantur, medius esse dicitur, et inter eos qui eum nesciunt : nisi hujusmodi differentia teneatur, quod inter ignorantes et nondum credentes possibilitate medius dicitur; inter credentes vero efficacia, id est, rei ipsius et operis effectu. Verum et illud observa quod ait : « Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et credideris in corde tuo quod Deus illum » suscitavit a mortuis, salvus eris[3]. » Videbitur enim quibusdam per hoc, quia etiamsi desint alicui boni operis privilegia, etiam si virtutibus operam non dederit, hoc ipso tamen quod credidit, non pereat, sed salvetur, et habeat salutem, etiam si beatitudinis gloriam habere non poterit. Sed vide ne magis illud intelligi debeat, quod qui vero et non falso confitetur ore Dominum Jesum, et corde credit, pariter confiteatur se dominatui subjectum esse sapientiæ, et justitiæ, et veritatis, et omnibus quæ Christus est : nec sibi ultra esse dominum mammonam, id est, neque avaritiam sibi ultra, neque injustitiam, neque impudicitiam, neque mendacium dominari. Semel enim Jesum Christum Dominum confessus, nulli horum se servire profitetur. Sed et credens in corde suo quod Deus illum suscitavit a mortuis,

[1] Joan. I, 26. — [2] Matth. XVIII, 20. — [3] Rom. X, 9.

certum est quia suscitatum eum ad justificationem sui credit. Alioquin, quid proderit scire me et credere quod Jesum Deus suscitavit a mortuis, si in me ipso eum non habeam suscitatum? Ergo si non in novitate vitæ ambulo, et vetustam peccandi consuetudinem non fugio, nondum mihi Christus surrexit a mortuis. Ad hunc autem sensum etiam ea conveniunt quæ sequuntur, quando ait : « Dicit enim » Scriptura, quia omnis qui credit in eum, non erubescet[1]. » Hoc autem apud Esaiam scriptum est. Quod si omnis qui credit in eum, non erubescet : erubescit autem omnis qui peccat, sicut Adam peccavit, et erubuit, et abscondit se : qui adhuc ruborem peccati incurrit, credere non videtur[2].

III. « Non enim[3] est distinctio Judæi et Græci. Idem enim » ipse Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum. » Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, sal» vus erit[4]. » Quomodo non sit distinctio in fide Judæi et Græci, supra jam frequenter ostendimus. Quod autem idem sit Dominus omnium, secundum hæc accipies quæ nuper edidimus; hoc est, si justitia nobis, et veritas, et sanctificatio, et sapientia, quod totum est Christus Dominus, dominetur. Hæc enim sunt ejus divitiæ, utpote « in quo the» sauri sapientiæ et scientiæ sunt absconditi[5]. » Quas tamen divitias non dixit largiri eum omnibus hominibus, sed omnibus quicumque invocaverint nomen ejus. Sed et in hoc similis videtur quæstio ut in prioribus oboriri. Neque enim omnes qui quoquo modo invocaverint nomen Domini salvi esse possunt, etiam si non egerint opera invocati nominis digna, maxime cum et Sapientia Dei in Proverbiis dicat : « Erit enim cum invocaveritis me : ego autem non exaudiam » vos[6]. » In quo videtur mihi Sapientia cohortari et perurgere eos qui salvari volunt, ut citius invocent Sapientiam,

[1] Rom. x, 11. Isai. xxviii, 16. — [2] Genes. iii, 8. — [3] Rom. x, 12. — [4] Joel. ii, 32. Act. ii, 21. — [5] Coloss. ii, 3. — [6] Prov. i, 28.

nec morentur, neque differant : ne forte cum statutum tempus excesserit, hoc est, in quo pœnitendi facultas est, tarde post hæc invocent ubi pœnitentiæ locus non est. Et hinc dicit quia « invocabitis me, et ego non exaudiam vos. » Sermo tamen hic quem ponit Apostolus, id est : « Quicum- » que invocaverit nomen Domini, salvus erit[1], » apud Joel Prophetam hoc modo scriptus est : « Et dabo prodigia in » cœlo sursum, et in terra deorsum, sanguinem, et ignem, » et vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, et luna in » sanguinem, prius quam veniat dies Domini magnus et no- » bilis. Et erit : Quicumque invocaverit nomen Domini, sal- » vus erit[2]. » Videtur tamen mihi grande aliquid in Scripturis divinis sub hoc invocationis nomine designari. Non enim de qualibuscumque viris, sed de ingentibus et præcipuis scribitur quia « Enos primus speravit invocare nomen Do- » mini[3]; » et in Psalmis : « Moyses et Aaron in sacerdotibus » ejus, et Samuel in his qui invocant nomen ejus. Invoca- » bant Dominum, et ipse exaudiebat eos : in columna nubis » loquebatur ad eos[4]. »

V. « Quomodo ergo invocabunt, in quem non credide- » runt[5]? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quo- » modo autem audient sine prædicante? Quomodo vero præ- » dicabunt nisi mittantur? Sicut scriptum est : Quam spe- » ciosi pedes evangelizantium bona[6]! » Manifeste in his per hoc quod dicit : « Quomodo ergo invocabunt, in quem non » crediderunt[7]? » illud quod superius posuit de Propheta dictum, quia « omnis quicumque invocaverit nomen Do- » mini, salvus erit[8], » ad Christum Dominum docuit referendum. Postquam enim dixit : « Omnis quicumque invocaverit » nomen Domini, salvus erit[9], » subjungit : « Quomodo ergo

[1] Rom. x, 13. — [2] Joel II, 30, 31, 32. — [3] Genes. IV, 26. — [4] Psalm. XCVIII, 6, 7. — [5] Rom. x, 14, 15. — [6] Isai. LII, 7. — [7] Rom. x, 14. — [8] Joel II, 32. — [9] Rom. x, 13.

» invocabunt, in quem non crediderunt[1]? » Christo enim Judæi non crediderunt, et ideo nec invocant eum cui non crediderunt. Sed et in principio Epistolæ quam ad Corinthios scribit, ubi dicit : « Cum omnibus qui invocant nomen Do» mini nostri Jesu Christi in omni loco ipsorum et nostro[2] : » eum cujus nomen invocatur, Dominum Jesum Christum esse pronunciat. Si ergo et Enos, et Moyses, et Aaron, et Samuel « invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos[3], » sine dubio Christum Jesum Dominum invocabant : et si invocare nomen Domini, et orare Dominum, unum atque idem est; sicut invocatur Deus, invocandus est Christus; et sicut oratur Deus, ita et orandus est Christus; et sicut offerimus Deo Patri primo omnium orationes, ita et Domino Jesu Christo; et sicut offerimus postulationes Patri, ita offerimus postulationes et Filio; et sicut offerimus gratiarum actiones Deo, ita et gratias offerimus Salvatori. Unum namque utrique honorem deferendum, id est, Patri et Filio, divinus edocet sermo cum dicit : « Ut omnes honorificent » Filium, sicut honorificant Patrem[4]. » Quod modo autem de Epistola ad Corinthios proposuimus, ubi Apostolus primo quidem dicit : « Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctifica» tis in Christo Jesu, vocatis sanctis[5], » et post hæc, quasi alterius gradus et alterius ordinis sint, ita subjungit quosdam, de quibus dicit : « Cum universis qui invocant nomen » Domini nostri Jesu Christi in omni loco ipsorum et nostro : » videbitur fortassis habere aliquid differentiæ, quod illos quidem Ecclesiam Dei nominat, et sanctificatos, et vocatos sanctos : istos autem tantum, « qui invocant nomen Domini » nostri Jesu Christi. » Et vide ne forte ista diversitas tale aliquid ostendat, quale et præsens videtur habere capitulum, in quo docet non posse invocari nomen Domini, nisi

[1] Rom. x, 14. — [2] 1 Cor. 1, 2. — [3] Psalm. xcviii, 6. — [4] Joan. v, 23. — [5] 1 Cor. 1, 2.

prius credatur in Christum[1]. Cum autem crediderit quis Christo, etiam si nondum sanctificatus sit, et Ecclesiæ corpori sociatus, tamen necesse est ut jam invocet eum cui credidit. Christus enim venit mundum reconciliare Deo, et credentes sibi offerre Patri. Quos autem offert Patri, Spiritus sanctus suscipit, ut sanctificet eos, et tanquam cœlestis Ecclesiæ primitivorum membra vivificet, atque in soliditatem totius corporis perfectionemque restituat[2], et ita demum Ecclesia Dei non habens maculam neque rugam appellari mereantur[3]. Prius ergo quam ad gradum istius perfectionis accedant, tanquam mediatoris Dei et hominum invocant nomen Domini nostri Jesu Christi : postea vero quam Spiritus Dei fuerit in corde eorum clamans, *Abba pater*[4], ipse Spiritus eos etiam nomen Patris edocet invocare. Ideo ergo « quomodo, *inquit*, invocabunt, in quem » non crediderunt[5]? » et in hoc arctissima eos conclusione constringit. Salus, inquit, non est nisi invocanti. Nemo vero invocat qui non credit. Ergo quia non creditis, non invocatis; et quia non invocatis, non salvamini. Sed « quomodo, » *inquit*, credent ei, quem non audierunt[6]? » Quod non audierunt possumus sic intelligere, quia vel ipsum in carne positum, vel Apostolos ejus prædicantes de eo audire noluerint. Sic enim et ipse Dominus dicit : « Qui vos audit, me » audit : et qui vos spernit, me spernit[7]. » Potest autem et hoc intelligi, quod etiam et nunc et semper Christus tanquam Verbum et Ratio unicuique loquatur in corde, et de pietate doceat, de justitia suadeat, de castitate, de pudicitia, et de omnibus simul virtutibus protestetur, sicut et ipse dicit : « Oves meæ vocem meam audiunt[8]. » Sic denique et in corde Pauli loquebatur, ita ut ille diceret : « An experi» mentum ejus quæritis qui in me loquitur Christus[9]? » Se-

[1] Rom. x, 14. — [2] Hebr. xii, 23. — [3] Ephes. v, 27. — [4] Rom. viii, 15. — [5] Id. x, 14. — [6] Ibid. — [7] Luc. x, 16. — [8] Joan. x, 27. — [9] 2 Cor. viii, 13.

quitur : « Quomodo autem audient sine prædicante[1] ? « In hoc magis per prædicantium sermonem Christum ostendit audiri, in quibus, secundum ea quæ supra diximus, Christus loqui et docere monstratur[2]. « Quomodo autem prædica» bunt, nisi mittantur? » Difficultas mihi quædam in hoc sermone videtur exurgere. Si enim ita intelligamus quod propterea non prædicent, quia non mittuntur; nullo autem prædicante non audient; non audientes vero non credent; non credentes autem non invocabunt; non invocantes non salvabuntur : colligitur ex his, ut causa qua non sunt salvati, ad vitium redeat auctoris, qui non miserit prædicantes. Sed magis ad illum nos, qui rectior est, intelligentiæ tramitem deflectamus : et quod dixit : « Quomodo prædicabunt, nisi » mittantur[3], » sic accipiamus quasi dicat Apostolus : Nos præcones et prædicatores Christi non possemus prædicare, nec annunciandi nobis virtus ulla subsisteret, nisi adesset nobis ipse qui misit. Quod si prædicantibus nobis audire non vultis, vestra jam culpa est, et si audientes non creditis, et non credentes non invocatis, et non invocantes salvi esse nequitis. Quia ergo missi sunt ad prædicationem, idcirco de his qui ab ipso missi sunt scriptum est : « Quam » speciosi pedes evangelizantium bona[4] ! » Quod pedes hic speciosos non corporales, sed spiritales dicat, puto quod quamvis amicus sit quis litteræ, negare non possit. Neque enim in id ridiculi deducet Apostolicum sensum, ut Evangelistarum pedes qui corporeis oculis videri possunt, putet ab eo decoros dici et speciosos : sed illi sunt decori et speciosi pedes, qui ambulant per viam vitæ. Secundum illum enim qui dixit : « Ego sum via[5], » intellige decoros et speciosos evangelizantium pedes, qui per talem viam merentur incedere. Isti sunt pedes quibus et Paulus cucurrisse cur-

[1] Rom. x, 14. — [2] Ibid. 15. — [3] Ibid. — [4] Ibid. Isai. LII, 7. — [5] Joan. XIV, 6.

sum se dixit, et sic currere ut comprehendat, id est vigor animæ quo tenditur et properatur ad cœlum[1]. Gratifice autem pedes istos esse firmabis, quos Jesus discipulis lavat, et linteo quo præcinctus est tergit[2]. Et quamvis corporali tunc specie fuerit impletum, tamen Petro hoc solum quod fieri videbat intelligenti, et quasi honoris causa ne sibi servo pedes lavaret Dominus excusanti, audi quam profundi mysterii proditur sermo. « Si te, *inquit*, non lavero, non habebis partem mecum[3]. » Et iterum aliam similem huic vocem tanquam de secretis scientiæ profert thesauris, et dicit: « Quod ego feci vos nescitis modo : scietis autem postmodum[4] : » et addit, quia « sicut ego Dominus et magister » lavi pedes vestros : et vos invicem lavate pedes alterutrum. » Exemplum enim dedi vobis[5]. » Videamus ergo quod sit istud exemplum, quo magistri discipulorum lavare debeant pedes, aut de qua aqua lavare. Si quis inveniat aquam vivam, et si quis accipiat bibere a Jesu, et aqua illa fiat in eo fons aquæ salientis in vitam æternam, iste de hac aqua doctrinæ spiritalis potest lavare pedes discipulorum, et omnes ex anima ipsorum immunditias sordesque diluere : et hoc faciens datum a magistro implebit exemplum[6]. « Speciosi *ergo* » sunt pedes evangelizantium bona[7]. » De ipsis puto pedibus etiam in Canticis Canticorum Sponsa dicit ad Verbum Dei : « Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos[8] ? » Et de ipsis nihilominus dicitur : « Tibiæ tuæ sicut columnæ marmoreæ » cum basibus argenteis[9]. » Et fortassis quia hæc pulchritudo est in pedibus Evangelistarum, propterea non vult eos Dominus Jesus calceamentis operire, et occultare speciem pulchram; sed præcipit eis neque calceamentum habere in via[10]. Quæ autem bona sint quæ evangelizant, hoc est, quæ

[1] I Cor. IX, 24, 27. — [2] Joan. XIII, 5. — [3] Ibid. 8. — [4] Ibid. 7. — [5] Ibid. 14, 15. — [6] Joan. IV, 14. — [7] Rom. X, 15. — [8] Cantic. V, 3. — [9] Ibid. 15. — [10] Matth. X, 10.

annunciant, videamus. Quamvis hoc ipsum quod dicit evangelizare, interpretetur bona annunciare, quæ sint tamen bona quæ bonis addidit, requiramus. Unum et verum bonum est Deus, cujus imago bonitatis est Filius [1], et Spiritus ejus, qui dicitur bonus [2]. Istud ergo unum bonum, quia in Deo Patre, et Filio, et Spiritu sancto est, *bona* nominavit. Hoc est enim quod annunciant Evangelistæ, secundum præceptum Domini et Salvatoris nostri dicentis : « Ite, docete » omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, » et Spiritus sancti [3]. » Hæc sunt ergo evangelizantium bona. Sed quoniam et ipse bonus nuncius dicitur, et nunciare de bonis, illa sit ratio quod non solum bona nunciant, sed et bene bona nunciant. Sunt enim nonnulli qui annunciant quidem et prædicant de Patre, et Filio, et Spiritu sancto; sed non sincere, non integre : ut sunt omnes hæretici, qui Patrem quidem, et Filium, et Spiritum sanctum annunciant; sed non bene, neque fideliter annunciant. Aut enim male separant Filium a Patre, ut alterius naturæ Patrem, alterius Filium dicant : aut male confundunt, ut vel ex tribus compositum Deum, vel trinæ tantummodo appellationis in eo esse vocabulum putent. Qui autem bene annunciat bona, proprietates quidem Patri, et Filio, et Spiritui sancto suas cuique dabit; nihil autem diversitatis esse confitebitur in substantia vel natura. Qui ergo ita annunciant Evangelium, non solum bona annunciant, sed bene et integre annunciant bona. Exemplum vero hoc de Esaia videtur assumptum : sed ibi Propheta ad ipsum Dominum evangelizandi officium retulit. Ita enim ait : « Quoniam ego ipse qui loquebar, ad» sum, tanquam aura in montibus, ut pedes evangelizantis » auditum pacis, ut evangelizans bona [4]. » Verum videtur mihi Paulus, quia Propheta dixerat, « ut pedes evangelizan-

[1] Matth. xix, 17. Sap. vii, 26. — [2] Psalm. cxlii, 10. — [3] Matth. xxviii, 19. — [4] Isai. lii, 7.

» tis auditum pacis, ut evangelizans bona[1], » et hoc quasi ex alterius comparatione memorasse : velut si diceret : Ita adero ut homo qui evangelizat pacem, et evangelizat bona. Hoc autem faciunt Apostoli : idcirco de semetipsis hoc dictum, id est, de Apostolis, accepisse videtur, ad quorum comparationem affuturum et evangelizaturum bona per Prophetas se dixerat Christus.

VI. « Sed[2] non omnes obediunt Evangelio. Esaias enim » dicit : Domine, quis credidit auditui nostro[3] ? Ergo fides » ex auditu; auditus autem per verbum Christi. Sed dico : » Numquid non audierunt? in omnem terram exiit sonus eo» rum; et in fines orbis terræ verba eorum[4]. Sed dico : » Numquid Israel non cognovit? Primus Moyses dicit : Ego » ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem » insensatam, in iram vos inducam[5]. Esaias autem audet et » dicit : Inventus sum a non quærentibus me : palam appa» rui inter eos qui me non interrogabant[6]. Ad Israel autem » quid dicit? Tota die expandi manus meas ad populum non » credentem, et contradicentem[7]. » Neque omnes ex Gentibus Evangelio crediderunt, neque omnes ex Israel : plures tamen, et multo plures ex Gentibus, quam ex Israel. Quod ergo ponit Apostolus quia Esaias dixerit : « Domine, » quis credidit auditui nostro[8] ? » *Quis*, pro raro dictum est : et observare debemus quod sermo hic in Scripturis interdum pro raro, interdum pro nullo omnino ponitur : verbi gratia, ut cum dicit : « Quis sapiens, et intelliget hæc[9] ? *et,* » Quis ascendet in montem Domini[10] ? *et,* Quis est homo qui » vult vitam[11] ? » in his omnibus rarum *Quis* significat. Ubi vero dicit : « Quis ascendit in cœlum ? hoc est, Christum

[1] Isai. LII, 6, 7. — [2] Rom. x, 16 et seq. — [3] Isai. LIII, 1. — [4] Psalm. XVIII, 5. — [5] Deut. XXXII, 21. — [6] Isai. LXV, 1. — [7] Ibid. 2. — [8] Id. LIII, 1. Rom. x, 16. — [9] Osee XIV, 14. — [10] Psalm. XXIII, 3. — [11] Id. XXXIII, 13.

» deducere : vel quis descendit in abyssum? hoc est, Christum a mortuis reducere[1] : » hic *Quis* nullus intelligitur. Nullus est enim qui ascendit in cœlum Christum inde deducere. Nunc ergo, « Domine, quis credidit auditui nostro[2]? » quod dicit Esaias, rarum *Quis* significat. Scire tamen nos convenit, quod « Domine, quis credidit auditui nostro? » in Hebræis exemplaribus *Domine* non habeat, sed in interpretatione Septuaginta Seniorum sit : et Apostolus hoc probans quod apud illos est, posuit *Domine*. Videtur tamen Esaias hæc ex persona Apostolorum prophetare, quibus creditum fuerat prædicationis officium : et ipsi cum raritatem credentium præcipue de populo Israel viderent, dicunt ad Dominum : « Domine, quis credidit auditui nostro[3]? » sicut et illud ex persona ipsorum dicitur, quia « annunciavimus sicut puer ante ipsum, sicut radix in terra » sitienti[4]. » Et ipsi sunt nihilominus qui dicunt velut cum ipso positi et videntes eum in habitu humano, quia « vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem[5], » et reliqua. Sed et si ad personam ipsorum Prophetarum referantur hæc verba, quasi qui apud Dominum conquerantur quod his quæ de Christo prophetaverint, nemo aut admodum pauci ex populo illo crediderint, non videbitur alienum. Aut non est putandum quia Moyses dicat ad Dominum : Domine, nemo credidit auditui meo? Si enim credidissent litteris meis, credidissent utique et Christo : de ipso enim ego scripsi. « Ergo fides ex auditu; auditus autem per verbum Christi[6]. » Hic *verbum Christi* prædicationem de Christo significat. Neque enim illi soli crediderunt qui verbum ab ipso Christo Jesu Domino loquente audierunt; sed multo plures sunt, qui aliis eum prædicantibus audierunt, sicut et ipse Dominus prædixerat loquens ad Thomam :

[1] Rom. x, 6. — [2] Isai. LIII, 1. Rom. x, 16. — [3] Joan. XII, 38. — [4] Isai. LIII, 2. — [5] Ibid. — [6] Rom. x, 17.

« Quia vidisti me, *inquit*, credidisti : beati non videntes et » credentes[1]. » Omne ergo verbum quod Apostoli, et si qui alii ab ipso accepta gratia de Christo prædicaverunt, verbum Christi esse pronunciat. Sed et in Ecclesia si quis sapientiam quæ ex Deo est, et veritatem Dei loquatur, si quis viam Dei, quæ Christus est, doceat, et justitiam ejus exponat, sine dubio quod loquitur, verbum Christi est. « Sed » dico : Numquid non audierunt? In omnem terram exivit » sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum[2]. » Hæc de Psalmo octavo decimo assumitur, ubi ait : « Non sunt » loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces » eorum. In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines » orbis terræ verba eorum[3]. » In quo pro linguarum et sermonum varietate Gentes sine dubio intelliguntur : et dicitur quia Apostolorum Christi in omnem quidem terram sonus exierit : in fines vero orbis terræ non sonus, sed verba pervenerint. Quod ita intelligi potest, quia *terram* imperitos quosque et indocibiles homines dicat, ad quos non verba, in quibus ratio fidei continetur et explanatio sapientiæ, sed sonus fidei communi et simplici prædicatione pervenerit : finem vero orbis terrarum eruditiores quosque et prudentiores appellaverit. Finis enim perfectionem indicat rerum. Ad hos ergo tales non sonum vocis, sed verba et rationem pervenisse pronunciat, qui utique audientes sermonem fidei, etiam perscrutari possunt et perquirere Scripturas divinas, ut cognoscant eorum verborum, quæ eis per Apostolos annunciata sunt, veritatem. Et hanc esse in his differentiam sciens Apostolus, id est, in sono et verbis, quodam loco ita dicit : « Et sermo meus, et prædicatio mea non fuit in » suasoriis sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus et » virtutis[4] : » ut ostenderet verbum quidem esse quo per

[1] Joan. xx, 29. — [2] Rom. x, 18. — [3] Psalm. xviii, 4, 5. — [4] I Cor. ii, 4.

virtutem Spiritus sapientia Dei lucidius explanatur : prædicationem vero hanc esse de qua dicit Propheta, quia « in » omnem terram exivit sonus eorum[1] : » in qua scilicet simplex annunciatio est fidei, et simplicioribus quibusque sufficiens. Sed et alibi de semetipso dicit, quia sit « prædicator, » et Apostolus, et magister Gentium[2]. » In quo Apostolus quidem generale indicat nomen officii, qui non solum prædicet, sed et doceat : prædicet quidem simplicem fidem, ut illis quibus ait : « Nihil enim judicavi me scire inter vos, » nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum[3] : » doceat vero eos quibus dicebat : « Sapientiam autem loquimur inter » perfectos[4]. » In quibus ostenditur quod illis quidem sonum prædicationis protulit : his vero sapientiam Dei per verba disseruit. « Sed dico : Numquid Israel non cognovit ? Pri- » mus Moyses dicit : Ego ad æmulationem vos adducam in » non gentem, in gentem insensatam; in iram vos indu- » cam[5]. » Videtur ea quæ superius dixit, de Gentibus prolocutus; nunc vero, ut sibi moris est, etiam de Israel subjungere : et vult quod inexcusabilis sit Israel testibus idoneis comprobare. Ipse, inquit, Moyses dicit ex persona Dei : « Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem : » de Christianis sine dubio dicens, qui a Deo ad æmulationem prioris populi increduli et contemptoris assumpti sunt. Sed videatur fortassis gentem a Deo fidei merito et devotionis electam Moyses injuriosius compellasse, cum dicit, *In non gentem*, et ita nihili ducere, ut nec gentem eam appellare dignetur; aut si appellet, insipientem nominare. Sed non est injuriosus Moyses, utpote amicus Dei, erga electos ejus : nec contumelia videbitur in sermone, si ratio sermonis appareat. Unaquæque gens, verbi causa, Ægyptiorum, aut Syrorum, aut Moabitarum, pro eo quod propriis terminis,

1 Rom. x, 18. Psalm. xviii, 5. — 2 2 Tim. i, 11. — 3 1 Cor. ii, 2. — 4 Ibid. 6. — 5 Rom. x, 19. Deut. xxxii, 21.

et lingua, et habitu, et moribus atque institutis discernitur, gens illa vel illa appellatur : et neque Syri, Ægyptii aliquando dicuntur : neque Moabitæ, Idumæi appellantur; aut Arabes Scythæ. Christiani vero non est una gens, sed ex omnibus gentibus unus populus : et ideo Moyses pro summo honore *non gentem* eam nominavit, quia non erat una gens, sed, si ita dici potest, omnium gentium gens. Verum excludi videbimur in his quæ subsequuntur, ubi dicit : « In gentem insensatam, in iram vos inducam : » quod et gentem eam, et insipientem nominaverit. Verum ne in hoc quidem famulus Dei Moyses contumeliam facit populo Dei; sed prævidebat in spiritu quoniam si quis vult sapiens esse in hoc mundo[1], insipiens fieri debet, ut sit sapiens apud Deum : et « quia non cognovit mundus per sa» pientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis » salvos facere credentes[2] : » et quia per prædicationem crucis Christi, quæ est stultitia Gentibus, congregabitur populus qui fiat in hoc mundo stultus, ut sit sapiens apud Deum[3]. Irascuntur ergo Judæi quod ipsis excusantibus et refutantibus, ad convivium regis invitatæ sunt Gentes, non aspicientes ad ea quæ dudum de hoc mysterio « Esaias audet » et dicit : Inventus sum a non quærentibus me : palam ap» parui inter eos qui me non interrogabant. Ad Israel au» tem quid dicit? Tota die expandi manus meas ad populum » non credentem, et contradicentem[4]. » Sicut in superioribus sæpe ostendimus Apostolum Paulum nunc de gentibus, nunc de Israel facere sermonem, nec tamen evidenter et palam immutationem declarare personæ : ita et Esaias in his sermonibus facit, quos ad exemplum Apostolus protulit : et primas quidem partes, id est, « Inventus sum a non quæ» rentibus me; palam apparui inter illos qui non interroga-

[1] I Cor. III, 18. — [2] Id. I, 21. — [3] Ibid. 23. — [4] Rom. X, 20. Isai. LXV, 1, 2.

» bant me, » sine dubio de Gentibus dicit : et ubi ille personam latenter immutat, Apostolus evidentem distinctionem sermonibus suis dedit in eo quod addidit : « Ad Israel » autem quid dicit? » et superiora quidem ad Gentes; sequentia vero exponit ad Israel esse referenda, in quibus ait : «Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, » et contradicentem. » Sed primo omnium quod ait, « Esaias » audet et dicit, » videamus quid audeat, vel quæ hic Prophetæ doceatur audacia. Si intendamus verbis beati Stephani dicentis, « Quem enim Prophetarum non persecuti » sunt patres vestri, qui annunciabant de adventu Justi[1]?» tunc Esaiæ intelligimus audaciam, qui persecutionibus et morte proposita ausus est tamen de adventu Justi prædicare, et pro bono audet etiam mori[2]. In quo tamen simul et illud ostenditur, quia non (ut aliqui putant) Prophetæ nesciebant quid dicerent, et quasi alienato sensu suo prophetabant. Quod enim dicit Apostolus de Esaia, quia « audet et dicit[3], » hoc indicat, quia mortem contemnens et persecutiones quæ inferebantur, quamvis sciret sibi imminere periculum, audet tamen et prædicat verbum Dei : sicut et ipse Paulus dicebat : « Scio quia vincula et carceres manent me in Je- » rosolymis : sed ego non facio chariorem animam meam » mihi[4]. » Sic ergo et Esaias sciebat quidem secandum se esse et interficiendum ab impiis, audet tamen, et ex persona Christi dicit : « Inventus sum a non quærentibus me[5].» Certum est autem quod Gentes erant quæ Christum nec quærere noverant, nec de eo interrogare didicerant. Invenerunt tamen quem non quæsierunt, quia ipse eos prior quæsivit[6]. Pastor est enim bonus, et ovem quæ perierat requisivit[7]; et sapientia est quæ drachmam perditam quæsivit, et quærens invenit[8]. Judæi autem usque adhuc quærunt

[1] Act. VII, 52. — [2] Rom. V, 7. — [3] Id. X, 20. — [4] Act. XX, 23. — [5] Isai. LXV, 1. — [6] Joan. X, 14. — [7] Luc. XV, 4. — [8] Ibid. 8.

de Christo, et interrogant Scripturas de eo, et non inveniunt; quia crux ejus Judæis est scandalum[1] : et ideo dicit ad eos : « Tota die expandi manus meas ad populum non » credentem, et contradicentem[2] : » hoc est, cum penderet in cruce, illi non solum non invenerunt eum, sed insuper dixerunt : « Si filius Dei es, descende nunc de cruce, et » credimus tibi[3]. » Sed audi quid etiam in sapientia Salomonis dicatur, quia « non invenietur ab his qui tentant eum : » apparebit vero his qui non sunt increduli ad eum[4]. » Sed ne hoc quidem a nobis convenit ignorari, quod in exemplaribus Hebræorum non habetur, « Et contradicentem. » Apostolus autem secutus est septuaginta interpretum veritatem in suis scriptis, et sicut illi interpretati sunt, ponit.

VII. « Dico igitur : Numquid repulit Deus plebem suam? » Absit[5]. Nam et ego Israelita sum ex semine Abrahæ, et » tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam quam » præscivit. An nescitis in Helia quid dicit Scriptura : quo» modo interpellat Deum adversum Israel? Domine, Pro» phetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, et ego » relictus sum solus, et quærunt animam meam[6]. Sed quid » dicit illi responsum divinum? Reliqui mihi septem millia » virorum qui non curvaverunt genua Baal. Sic igitur et in » hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ » factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus : alio» quin gratia jam non fit gratia[7]. » Quoniam ex his quæ supra dicta sunt, videretur forsitan populus Judæorum repulsus esse a Deo, nec aliquid spei gerere, si quidem in æmulationem induxerit eum Deus in non gentem, et in iram, in gentem insensatam, et manifestus factus sit his qui eum non quærebant, et inventus sit ab his qui de eo non interrogabant : propterea Apostolus volens ista curare, et osten-

[1] I Cor. I, 23. — [2] Isai. LXV, 2. — [3] Matth. XXVII, 40, 42. — [4] Sap. I, 2. — [5] Rom. XI, 1 et seq. — [6] 3 Reg. XIX, 10, 14. — [7] Ibid. 18.

dere quia supersit salutis via populo Israel si credant, et quia non idcirco repulsi sunt quia genus sint Israel, sed quia increduli fuerint, ait : « Non repulit Deus plebem suam quam » præscivit[1]. » Et ut hoc præsenti probaret exemplo subjungit : « Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, » et tribu Benjamin[2], » et tamen fidem Jesu doceo, et annuncio quia ipse est Christus. Quod si mihi non obfuit quia sum Israelita ex semine Abraham, quominus Christo crederem, et ex fide ejus justificarer; certum est quia « non repulit » Deus plebem suam quam præscivit[3]. » Quomodo autem « quos præscivit, illos et vocavit; et quos vocavit, illos et » justificavit[4], » supra jam dictum est : et quod præscire Deus, non tantum prænoscere futura (quod nec dubitari potest) sed probare, et scientia sua digna ducere, in Scripturis ponatur. Verum ne parvum videretur quod exemplo sui non esse repulsam plebem Dei docebat Apostolus, validiora requirit exempla, et dicit : « An nescitis in Helia » quid dicit Scriptura? Quomodo interpellat Deum adver- » sum Israel[5]? Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria » tua suffoderunt, et ego relictus sum solus, et quærunt ani- » mam meam. Sed quid dicit illi responsum divinum[6]? » In quibus docetur Propheta aliquando zelo Dei repletus, cum apud Deum querelam populi prævaricatoris exponeret, qui non solum Prophetas occidisset, et altaria subvertisset, verum et Heliam qui videbatur solus superesse ex Prophetis Domini, conaretur exstinguere. Et hoc Helia apud Deum deplorante, audi quid ad eum oracula divina respondeant : « Reliqui mihi septem millia virorum qui non curvave- » runt, genua Baal[7]. » Baal idoli nomen est, ad cujus cultum populus ille relicta Dei lege deciderat. Hæc sunt quæ Apostolus ad exemplum temporis præsentis adducit. Et ad-

[1] Rom. XI, 2. — [2] Ibid. 1. — [3] Ibid. 2. — [4] Rom. VIII, 30. — [5] Id. XI, 2, 3 et seq. — [6] 3 Reg. XIX, 10, 14. — [7] Ibid. 18.

dit : « Sic igitur et in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non » ex operibus : alioquin gratia jam non fit gratia[1]. » Ostendendum ergo pro viribus nobis est, quomodo sicut factum est sub Helia, ubi omnem populum Propheta simul putaverat refutatum, inveniuntur septem millia viri, qui permanserint in testamento Dei ; sic factum est etiam in adventu Christi, et his temporibus quibus prædicabat Paulus. Et vide si forte possumus Joannem Baptistam, qui Salvatoris præcessit adventum, ponere loco Heliæ : quandoquidem et Evangelium tale ei testimonium perhibet, quia « in spiritu » et virtute *venerit* Heliæ[2] ; » et ipse Dominus dixerit de eo : « Et si vultis scire, ipse est Helias. Qui habet aures au» diendi, audiat[3]. » Hic ergo qui in spiritu et virtute venerat Heliæ, intantum desperaverat de populo illo, ut non eos diceret esse generationem Abrahæ, sed generationem viperarum ; et his adderet : « Nolite dicere quia patrem ha» bemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus » de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ[4]. » Huic ergo ista de populo conquerenti respondeatur a Domino et Salvatore nostro : « Ego scio quos elegerim[5] : » et iterum : « Oves meæ » vocem meam audiunt, et ego præcedo eas, et sequuntur » me meæ[6] : » et iterum : « Habeo alias oves quæ non sunt » de hoc ovili : oportet me et illas adducere[7]. » Quid autem et ipse numerus septem millia virorum indicet videamus. Septenarius numerus ad requiem pertinet. « In sep» tima *enim* die requievit Deus[8]. » Audi ergo et Christus credentes sibi quomodo ad requiem invitat, et dicit : « Ve» nite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis : et inve» nietis requiem animabus vestris[9]. » Ad istum ergo septe-

[1] Rom. XI, 5, 6. — [2] Luc. I, 17. — [3] Matth. XI, 14, 15. — [4] Matth. III, 7, 9. — [5] Joan. XIII, 18. — [6] Id. X, 27. — [7] Ibid. 16. — [8] Gen. I, 2. — [9] Matth. XI, 28, 29.

narium numerum pertinet omnis qui veniens ad Christum deposuit onera peccati, et requiem salutis invenit. Recte ergo Apostolus dicit, quia « sic et in hoc tempore reliquiæ » secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt[1] : » reliquias dicens eos qui ex circumcisione crediderunt, tam Apostolos cum quibus se quoque annumerat, quam èt cæteros qui cum ipsis secuti sunt fidem Jesu Christi. Sed quod dicit, « secundum electionem gratiæ » salvas factas esse reliquias, hæc mihi non videtur superflua esse electionis adjectio. Potuit enim dicere : « Reliquiæ *per gratiam* salvæ factæ sunt : » sed ostendit per hæc esse gratiam et sine electione, et cum electione. Nam omnes quidem qui per fidem salvantur, per gratiam sine dubio salvantur : qui autem per *electionem gratiæ* salvantur, perfectioris animæ mihi videntur ostendi. Sicut enim Israel dicitur omnis qui descendit de genere Israel : ille autem verus Israel est, qui mente pura, et corde sincero videt Deum : ita et de hoc accipere possumus, quod omnes quidem qui ad fidem veniunt Christi, per gratiam veniunt : qui vero donum gratiæ operibus virtutis et puritate cordis exornat, iste non solum per gratiam, sed per *electionem gratiæ* salvari dicetur a Christo. Denique et ipse Apostolus Paulus, si quis eum in verbis suis diligenter observet videt quomodo hujusmodi distinctionibus utitur; alibi secundum carnem nominans Israel, alibi super eo carnis omnino non faciens mentionem, sicut in præsenti loco, ubi cum diceret, quia « non repulit Deus plebem suam[2], » et nobilitatem israeliticæ animæ vellet exponere, ait : « Nam » et ego Israelita sum[3]. » In secunda vero ad Corinthios ubi quibusdam de israelitico genere secundum carnem gloriantibus cogitur respondere, vide quæ præmisit : « Quæ lo» quor, *inquit*, non secundum Deum loquor, sed quasi in » insipientia in hac substantia gloriandi. Quoniam quidem

[1] Rom. XI, 5. — [2] Ibid. 2 — [3] Ibid. 1.

» multi gloriantur secundum carnem; et ego gloriabor[1]. » Et post aliquanta dicit : « Hebræi sunt, et ego : Israelitæ sunt, » et ego : semen Abrahæ sunt, et ego[2]. » Sic ergo ubi de Israel loquebatur, illo interiore homine (talis enim est plebs illa quam præscivit Deus, et non repulit), non dicit *secundum carnem* Israel : ad eos vero qui in carnis genere gloriabantur præmisit, quod de hujusmodi gloriatione neque *secundum Deum* loqueretur, neque in sapientia; sed, ut ipse dicit, *in insipientia.* Tales sunt ergo *reliquiæ* « quæ se» cundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt[3]. » Et addidit : « Si autem gratia, jam non ex operibus[4]. » Sciendum est opera quæ Paulus repudiat, et frequenter vituperat, non esse opera justitiæ quæ mandantur in Lege : sed ea quidem in quibus hi qui secundum carnem Legem custodiunt, gloriantur; id est, vel circumcisio carnis, vel sacrificiorum ritus, vel observatio sabbatorum et neomeniarum. Hæc et hujusmodi ergo sunt opera ex quibus dicit neminem potuisse salvari, et de quibus in præsenti loco dicit, quia « non » ex operibus : alioquin gratia, jam non fit gratia. » Si enim per hæc quis justificatur, non gratis justificatur. Qui autem per gratiam justificatur, ista quidem opera ab eo minime quærantur; sed observare debet ne accepta gratia inanis fiat in eo, sicut et Paulus dicit : quia « gratia ejus in » me inanis non fuit, sed amplius quam omnes illi laboravi[5]. » Et iterum addit tanquam memor gratiæ : « Non ego, *inquit*, » sed gratia Dei mecum. » Non facit ergo inanem gratiam ille qui digna ei opera subjungit, et gratiæ Dei non existit ingratus. Qui enim post consecutam gratiam peccat, ingratus fit ei qui præstitit gratiam. Si autem non inanem feceris gratiam, multiplicabitur tibi gratia, et tanquam mercedem boni operis gratiarum multitudinem consequeris, sicut

[1] 2 Cor. XI, 17, 18. — [2] Ibid. 22. — [3] Rom. XI, 5. — [4] Ibid. 6. — [5] 1 Cor. XV, 10.

et ipse scribit, et Petrus in Epistola sua dicit : « Gratia vobis » et pax multiplicetur in recognitione Dei[1] : » et iterum alibi : « Ut boni dispensatores multiplicis gratiæ Dei[2]. »

VIII. « Quid ergo est? Quod quærebat Israel, hoc non est » consecutus[3] : electio autem consecuta est : cæteri vero excæ- » cati sunt ; sicut scriptum est : Dedit illis Deus spiritum com- » punctionis ; oculos ut non videant, et aures ut non audiant, » usque in hodiernum diem[4]. Et David dicit : Fiat mensa eo- » rum in laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in re- » tributionem illis. Obscurentur oculi eorum ne videant, et » dorsum illorum semper incurva[5]. » In his Apostolus Israel in duas dividit partes : quarum unam electionem vocat, quæ consecuta sit quod quærebat : aliam cæteros appellat qui non solum consecuti non sunt quod quærebant, sed excæcati sunt spiritu compunctionis. Quibus etiam Deum dedisse dicit « oculos, ut non videant, et aures ut non audiant, usque in » hodiernum diem[6], » hoc est, usque ad consummationem sæculi. Sed quæstio nobis movetur quomodo de bono Deo digne dictum videatur quod ipse dederit oculos residuo Israel quibus non videat, et aures quibus non audiat. Et vide ne forte hæc magis retributio sit et merces incredulitatis, secundum ea quæ in superioribus exposuimus, ubi dicitur, quia « non » probaverunt Deum habere in notitiam, tradidit eos Deus » in reprobum sensum[7]. » Et hic enim oculos et aures cordis, non corporis dicit, quibus excæcati sunt et non audiunt hi utique qui Christum videntes in corpore, et audientes doctrinam ejus, neque credere operibus quæ videbant, neque verbo quod audiebant obedire voluerunt. Verum de hac ipsa quæstione sufficienter a nobis in primis hujus Epistolæ partibus dictum est. Ubi tamen scriptum sit hoc ipsum quod dicit Apostolus : « Sicut scriptum est : De-

[1] 2 Petr. I, 2. — [2] I Petr. IV, 10. — [3] Rom. XI, 7 et seq. — [4] Isai. VI, 9, 10. — [5] Psalm. LXIII, 23, 24. — [6] Rom. XI, 8. — [7] Rom. I, 28.

» dit illis Deus spiritum compunctionis, oculos ut non vi» deant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum » diem[1]; » ego hactenus invenire non potui. Si quis vero diligentius quam nos intendit in Scripturis divinis, si invenerit manifestet. Puto tamen hoc modo dixisse Apostolum: « Cæteri vero excæcati sunt; et sicut scriptum est de eis: » Dedit illis Deus spiritum compunctionis: » ut suis verbis dicere videatur dedisse eis Deum spiritum compunctionis, secundum ea quæ de cæcitate oculorum, et auditu aurium per Esaiam dicta sunt. Esaias enim ita dicit: « Vade et dic » populo huic: Auditu audietis, et non intelligetis: et vi» dentes videbitis, et non videbitis. Incrassatum est enim » cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt: et » oculos suos clauserunt, ne forte videant oculis, et auribus » audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem » eos[2]. » Nunc ergo sensum Esaiæ videtur Apostolus suis quidem sermonibus protulisse; sed quia Prophetæ sensum dicebat, addidisse: « Sicut scriptum est. » Similiter autem et de his facit quæ per David dicta esse pronunciat. Ait enim: « Et David dicit: Fiat mensa eorum in laqueum, et » in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis. » Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum illorum » semper incurva[3]. » Quod enim dicit: « Fiat mensa eorum » in laqueum, et in captionem, et in scandalum: In cap» tionem » in Psalmo non habetur scriptum, neque in nostris septuaginta interpretum exemplaribus, neque in Hebræorum. Et rursum in Psalmo habetur: « Fiat mensa » eorum coram ipsis in laqueum: » Apostolus autem non posuit *coram ipsis*. Hæc de sermonum ordine et assumptorum testimoniorum qualitate memoravimus, ut ostendamus per singula, quod auctoritas apostolica nequaquam

[1] Rom. XI, 8. — [2] Isai. VI, 9, 10. — [3] Rom. XI, 9, 10. Psalm. LXVIII, 23, 24.

Hebræorum exemplaribus fidem facit, nec verbis semper interpretum servit, sed Scripturarum sensum verbis quibus competit explicat. Nunc ergo videamus quomodo propositi capituli sensus debeat explanari. Cæcitatem cordis, qua reliquus Israel, hoc est, qui non credidit, excæcatus est, duobus propheticis testimoniis probat, vel quod ex Esaia, vel quod ex David videtur assumptum; et in utroque unus quodammodo sensus exponitur. Nam et hic oculi eis dantur quibus non videant[1], et aures quibus non audiant: et illic optatur ut coram ipsis mensa eorum fiat in laqueum, et in captionem, et in retributionem, et in scandalum[2]; et ut obscurentur oculi eorum ne videant. Et quomodo hæc digne credantur dici, et maxime ex persona Christi in Psalmo, non otiosum videtur ostendere. Vide ergo si hoc modo possumus explicare quod quæritur. Sicut oculis corporis utitur unusquisque ad videndum sive bona sive mala, et in potestate habet vel elevare oculos ad cœlum, et per id quod videt, conditorem ejus agnoscere, et collaudare creatorem, vel conferre ad spectacula circi, vel theatri, vel quarumlibet sordidarum oblectamenta visionum, quibus aut ad libidinem, aut ad rapacitatem, vel alia quæque vitia animus inflammetur: ita mihi intellige etiam animæ oculos, quibus alii utuntur quidem ut verbum Dei et doctrinam veritatis agnoscant, ac sapientiæ ejus quotidie capiant profectum; alii vero utuntur his oculis in contrarium, exercentes scilicet semetipsos quotidie, et inquirentes quomodo dogmata veritatis infringant, et fidem Christi quantum ipsis videtur impugnent. Ponamus ergo aliquem orare pro his qui perspicaces et argumentosi sunt in falsa scientia, et dicere: Det illis Deus « oculos ut non videant » perversi sensus acumina, « et aures ut non audiant[3] » mendacii scilicet

[1] Rom. XI, 8. Isai. VI, 10. — [2] Rom. XI, 9, 10. Psalm. LXVIII, 23, 24. — [3] Rom. XI, 8.

magistros, et « obscurentur oculi eorum ne videant[1] : » non tibi videtur amplectendus is qui hæc optat eis per quæ eorum peccata minuantur? Multo enim melius est non sapere, quam male sapere. Non, inquam, tibi videtur quod Marcion qui adversum creatorem Deum blasphema scripta composuit, vel Basilides, vel Valentinus, vel cæteri auctores pravorum dogmatum, beati fuissent, si non illos quibus male sapuerunt, cordis oculos habuissent? De his enim Esaias dicit : « Væ scribentibus. Scribentes enim ne-» quitiam scribunt[2]. » Similiter autem et pro his qui male docent, et male loquuntur, orat David in Psalmis, et dicit : « Muta efficiantur labia iniqua, quæ loquuntur adversus » justum scelus in superbia et contemptu[3]. » Sic ergo et de Israel dicitur : « Obscurentur oculi eorum ne videant[4], » et, Det eis Deus « oculos ut non videant[5]. » Hæc, quantum ad oculorum cæcitatem pertinet quæ male videnti incredulo Israel tanquam pro remedio quodam dari a Deo videtur, dicta sint. Nunc etiam de mensa quæ « in laqueum, » et in captionem, et in scandalum, et in retributionem » eis[6] » fieri dicitur, videamus. Sed primo ad eos pauca dicenda sunt qui allegorias in Scripturis divinis refutant, et ridere solent eos qui non in omnibus sequuntur historicum sensum. Dicant ergo nobis si mensam hic Judæorum illam dicit Propheta in qua prandere vel cœnare solent, ut ipsa eis fiat in laqueum ut capiat eos : vel si ipsa mensa efficiatur eis in retributionem, ut ab ipsa pro his quæ deliquerunt recipiant ultionem : vel quomodo eis in scandalum sit exponant. Quod si de his singulis explicare se non valent, et risum suum in confusionem viderint versum, tunc nobiscum pariter veniant, et requirant de Scripturis divinis qualiter mensa hæc Israel possit intelligi. Nobis igitur pro captu

[1] Psalm. LXVIII, 24. Rom. XI, 10. — [2] Isai. X, 1. — [3] Psalm. XXX, 19. — [4] Id. LXVIII, 24. — [5] Rom. XI, 8. — [6] Psalm. LXVIII, 23. Rom. XI, 9.

sensus nostri ita videtur, quod omnes Scripturæ quæ ante adventum Domini erant apud Israel (« primis enim illis » credita sunt eloquia Dei[1] »), et omne quod appellatur vetus Testamentum, mensa est Israel : in qua mensa si quis volebat edere verbum Dei, appositis sibi Legis et Prophetarum sermonibus pascebatur. Et hanc puto esse mensam de qua dicit Salomon : « Si sederis cœnare ad mensam potentis, intelligibiliter intellige quæ apponuntur tibi, et mitte » manum tuam, sciens quia talia te parare oportet[2]. » Sed et Salvator ubi dicit : « Cum manducaveritis et biberitis ad » mensam meam[3] : » quid aliud mensam ejus intelligimus, nisi ubi dignos, et eos qui capere possunt verbum sapientiæ et rerum scientiam, docet? Hoc et in Proverbiis Salomon de Sapientia protestatur dicens : « Sapientia ædificavit sibi » domum, et supposuit septem columnas : immolavit victi- » mas suas, miscuit in cratere vinum suum, et paravit » mensam suam[4]. » Omnis ergo Scriptura mensa est Sapientiæ. Sed videamus quomodo hanc mensam orat David fieri Israelitis incredulis in conspectu eorum « in laqueum, » et in captionem, et in scandalum, et in retributionem[5]. » Fit eis in laqueum Scriptura divina, cum legunt ea quæ de Christo prophetata sunt : « Hic ædificabit civitatem meam, » et captivitatem populi mei convertet[6] : » et dicunt non esse hæc sub Jesu completa. Neque enim ædificavit, aiunt, civitatem Dei, neque captivitatem populi revocavit. Sed hæc dicunt, quia sedentes ad mensam potentis non faciunt illud quod admonuit Salomon, ut intelligibiliter intelligant quæ apposita sunt eis[7]. Non enim visibiliter hæc, sed intelligibiliter, hoc est, spiritaliter facturus prophetatus est Christus. Nam ædificavit vere civitatem Dei, sed ex lapidibus vivis, ex quibus suscitavit filios Abrahæ, et ex ipsis

[1] Rom. III, 2. — [2] Prov. XXIII, 1, 2. — [3] Luc. XXII, 30. — [4] Prov. IX, 1, 2. — [5] Psalm. LXVIII, 23. — [6] Isai. XLV, 13. — [7] Prov. XXIII, 1.

ædificavit Ecclesiam Dei; et convertit captivitatem populi, eorum quos in peccatis captos Diabolus detinebat. Illis ergo non ita intelligentibus, mensa hæc Scripturæ divinæ facta est « in laqueum, et in captionem[1]. » Potest autem et illa captio mensæ hujus videri, qua Dominus eos cepit cum dixit ad eos : « Quid vobis videtur de Christo? Cujus Filius » est? At illi responderunt : David[2]. Et Dominus : Quomodo » ergo, *inquit*, David Dominum eum vocat, dicens : Dixit » Dominus Domino meo : Sede a dextris meis? et non po» tuerunt ei respondere verbum[3]. » Fit autem et in retributionem eis hæc mensa, ut breviter dicam, secundum verbum Domini quo ait : « Putatis quia ego accusem vos apud » Patrem? Est qui vos accuset Moyses[4] : » et secundum illud quod Apostolus dicit : « Quotquot per legem peccaverunt, per legem judicabuntur[5]. » Fit autem et in scandalum eis mensa hæc hoc modo. Ex Scripturis didicerant Judæi, quia « Christus in æternum manet[6] : » Jesum vero videntes in carne, et non solum in carne, sed et in morte, et morte crucis, scandalizabantur in eum nescientes quia « etsi passus est ex infirmate *carnis*, sed vivit ex virtute » Dei[7]. » Hæc ergo singula quia non intelligibiliter acceperunt, quæ apposita sunt eis ad mensam potentis[8], scandalizati sunt, et ipsa mensa Scripturarum divinarum facta est eis in scandalum, et obscurati sunt oculi eorum secundum ea quæ supra diximus, et dorsum eorum curvatum est semper[9]. Neque enim deberent ultra cœlum aspicere, qui in creatorem cœli peccaverunt, et in Dominum majestatis. Sed et unicuique nostrum verendum est ne forte hæc divinorum verborum mensa, ad quam videmur concedisse ut cibum verbi Dei pro possibilitate sumamus, fiat in la-

[1] Rom. XI, 9. — [2] Matth. XXII, 42 et seq. — [3] Psalm. CIX, 1. — [4] Joan. V, 45. — [5] Rom. II, 12. — [6] Joan. XII, 34. — [7] 2 Cor. XIII, 4. — [8] Prov. XXIII, 1. — [9] Psalm. LXVIII, 23, 24.

queum, vel in retributionem, vel in scandalum, si non intelligibiliter, et ut dignum est, mundos ex ea, et puros ac spiritales cibos sapientiæ capiamus : etiam illud pariter observantes ne immundis et sordidis vestimentis, id est, corpore aut corde polluto ad mensam sapientiæ consideamus; sed speciem futuri in cœlis convivii jam nunc meditantes, per conversionem et pœnitentiam indumenta quotidie mundiora et nuptialia præparemus, quibus utentes, aulam sapientiæ, et thalamos filii regis intrare mereamur[1].

IX. « Dico ergo : Numquid sic offenderunt ut caderent ? » Absit. Sed illorum delicto salus Gentibus, ut illos æmu» lentur. Quod si delictum illorum divitiæ mundi, et dimi» nutio eorum divitiæ Gentium : quanto magis plenitudo » eorum ? » Cum exposuisset Apostolus ea in quibus repudiatus est Israel, et introductæ sunt Gentes; et enumerasset etiam prophetias, quæ de cæcitate ipsorum, et laqueo, et retributione, scandaloque prædixerant : ne rursum Gentibus insultandi causas et elationis materiam præberet, ipsum Israelis lapsum dicit talem fuisse, non ut illi caderent, sed ut delicto suo salutem Gentibus darent : et ait : « Dico » ergo : Numquid sic offenderunt ut caderent? Absit. Sed » illorum delicto, salus Gentibus. » Et quomodo ex illorum delicto salus Gentibus detur, ostendit : « Ut illos, *inquit*, » æmulentur : » hoc est, ut conversionem Gentium videntes, et testamentum Dei, quod ipsi prius acceperant, illis traditum, et Legem ac Prophetas apud eos majore et digniore haberi observantia, zelum capiant etiam ipsi in novissimis saltem temporibus : et sicut nunc illorum lapsus salutem Gentibus dedit, ita Gentium fides et conversatio Israeli æmulationem conversionis conferat et salutis. Observandum tamen est, quod aliud ponit Paulus offendere ac delinquere, et aliud cadere : et offensioni quidem vel de-

[1] Matth. xxii, 12. — [2] Rom. xi, 11, 12.

licto remedium ponit : cecidisse autem eos, quasi desperatio in hoc sit aliqua, non recepit. Dicit enim : « Numquid » sic offenderunt, ut caderent? Absit. Sed illorum delicto » salus Gentibus[1]. » Et est mirum quomodo in tot et talibus quæ de eis omnis Epistolæ textus exponit, cecidisse tamen eos neget Apostolus. Sed videtur mihi quod Paulus cadendi differentias bene noverit, et aliud sciat esse cadere, secundum illud quod scriptum est : « Septies cadet justus, et re» surget[2] : » et iterum : « Noli mihi insultare, inimica mea, » quia cecidi : et resurgam[3] : » et secundum quod Jeremias dicit : « Numquid qui cadit, non adjiciet ut resurgat? aut » qui aversus est, non convertetur[4]? » Sed et Job de semetipso dicit : « Tempore constituto paratum est ei cadere sub » aliis, et domum ejus diripi ab alienis[5] : » et in quarto Regnorum libro scriptum est : « Cecidit Ezechias ab elatione » cordis sui[6]. » Et omnes hi casus de quibus in supradictis sermonibus Scripturam pronunciasse memoravimus, habent utique resurrectionem; et aversio eorum habet conversionem. In præsenti vero capitulo, quasi sciens Apostolus quia si cecidissent, resurgere omnino non possent, ita negat eos cecidisse, et valde excusat in eo quod dicit : « Numquid sic offenderunt ut caderent? Absit[7]. » Ne forte ergo ad alium casum respiciens Apostolus, Israel excuset et abneget cecidisse; illum fortasse de quo dicebat Dominus et Salvator noster, quia « videbam Satanam sicut fulgur » cecidisse de cœlo[8] : » sed et illum de quo Esaias dicit : « Quomodo cecidit de cœlo Lucifer, qui mane oriebatur[9]? » Hic ergo tali casu negat cecidisse Israel. Illorum enim vel in fine sæculi conversio erit tunc cum plenitudo Gentium subintraverit, et omnis Israel salvus fiet[10] : istius autem qui

[1] Rom. XI, 11. — [2] Prov. XXIV, 16. — [3] Mich. VII, 8. — [4] Jer. VIII, 4. — [5] Job. XII, 5. — [6] 4 Reg. XX, 17. 2 Paralip. XXXII, 26. — [7] Rom. XI, 11. — [8] Luc. X, 18. — [9] Isai. XIV, 12. — [10] Rom. XI, 25, 26.

de cœlo cecidisse dicitur nec in fine sæculi erit ulla conversio. Hunc ergo casum quem superius diximus, id est, in quo qui cadet adjiciet ut resurgat[1], similem esse huic quem in ipso loco offensionem nominat Apostolus advertamus, et quem delictum appellat[2] : quod mihi tale videtur esse. Si quando justus in uno aliquo victus, verbi causa, vel in fragilitate carnis, vel alio quolibet delicto ceciderit, non tamen ideo ab omni Legis observantia discesserit, sed justitiam teneat, misericordiam colat, fidem, pietatem, mansuetudinem servet, et legem Dei meditari non negligat : de hoc possumus dicere, quia « Numquid sic offendit ut caderet? Absit[3]. » Ita et Israelitæ, quamvis redemptorem suum negaverint, et eos qui ab ipso missi sunt, lapidaverint et persecuti sint[4] : tamen habent adhuc aliquid residui. Est apud illos meditatio Legis, licet non credant, nec intelligant. Est apud illos et æmulatio Dei, licet non secundum scientiam[5]. Et propterea dicit Apostolus, quia non « sic » offenderunt ut caderent[6] : » hoc est, ut ab omni Legis Dei observantia, vel meditatione penitus declinarent. Et hujusmodi casum delictum nominavit. « Illorum *enim, inquit,* » delicto salus Gentibus[7]. » Propterea ergo et David sciens hujusmodi esse delicta, in quibus qui ceciderit surgat; et esse alia, in quibus qui ceciderit non resurgat nec in consummatione sæculi, dicebat : « Delicta, *sive lapsus*, quis » intelligit[8]? » Sequitur post hæc : « Quod si dilectum illo» rum divitiæ mundi, et diminutio eorum divitiæ Gentium; » quanto magis plenitudo eorum[9]? » Considera in his Dei sapientiam, quomodo apud eum ne ipsa quidem delicta et lapsus inutilitati cedunt : sed cum unusquisque ex propositi sui libertate delinquat, dispensatio divinæ sapientiæ hoc

[1] Jerem. VIII, 4. — [2] Rom. XI, 11. — [3] Ibid. — [4] Matth. XXIII, 37. Luc. XIII, 34. — [5] Rom. X, 2. — [6] Id. XI, 11. — [7] Ibid. — [8] Psalm. XVIII, 13. — [9] Rom. XI, 12.

ipso in quo illi damno suæ negligentiæ pauperes fiunt, alios divites facit. Etenim « cum divideret Deus Gentes, et dis» pergeret filios Adam, constituit terminos Gentium juxta » numerum Angelorum Dei. Facta est tunc pars Domini Ja» cob, et funiculus hæreditatis ejus Israel[1]. » Illis autem Angelis, quibus pars Gentium fuerat distributa, seducentibus quodammodo singulos quosque de parte Domini ac depravantibus, fecerunt eos offendere, ita ut diceret Dominus per Prophetam : « Facta est mihi portio mea desidera» bilis in execratione[2] : » necessarium fuit ut illa refutata ac repudiata, esset alia pars Domini super terram, quæ gloriam, et testamenta, et legislationem, et obsequia cultus Dei (quæ omnia divitiæ erant partis Domini) susciperet, et pars Domini pro illa parte quæ offenderat vocaretur[3]. Idcirco « delictum illorum *fit* divitiæ mundi[4]. » Nunc enim jam non una Hebræorum gens, sed totus mundus pars Domini effecta est. Sic enim ipse Salvator dicit : « Quia ego veni » non ut judicem mundum, sed ut salvetur mundus per me[5]. » Et ne ambiguum videretur mundi nomen, quoniam quidem sæpe ad cœlum et terram, sæpe ad solam terram, interdum vero etiam ad omnes homines mundi appellatio refertur : idcirco repetit Apostolus, et manifestius in quo dixerit mundum designat. Ait enim : « Et diminutio eorum, » divitiæ Gentium[6]. » Quod enim illis qui offenderunt diminutum est et ablatum, ad divitias gentium collatum est, qui per fidem pars Domini et hæreditas ejus effecti sunt. Bene autem ad diminutionem reddidit plenitudinem, et non sine profundo quodam sensu populum Israel Paulus plenitudinem vocat. In quo ego pro viribus meis tale aliquid intelligo : Nunc quidem donec omnes Gentes veniunt ad salutem, congregantur divitiæ Dei ex

[1] Deuter. XXXII, 8, 9. — [2] Jerem. XII, 10. — [3] Rom. IX, 4. — [4] Id. XI, 12. — [5] Joan. XII, 47. — [6] Rom. XI, 12.

credentium multitudine : sed donec Israel in incredulitate persistit, nondum plenitudo portionis Domini dicetur esse completa. Deest enim ad integrum populus Israel. Cum vero plenitudo Gentium subintraverit, et Israel in novissimo tempore per fidem venerit ad salutem, ipse erit populus qui prior quidem fuerat [1]; sed novissimus veniens ipsam quodammodo hæreditatis et portionis Domini plenitudinem complebit [2]. Et ideo *plenitudo* appellatur, quia quod deerat in portione Dei, in novissimis ipse complebit : et ita omnipotentis et boni Dei dispensatio delicta aliorum fructuosa aliis efficit, sicut in præsenti delicta Israel divitias mundi facit, et diminutionem eorum divitias Gentium. Jam sane si et ex Gentium delictis quæ necessario delinquunt, tale aliquid faciat omnium dispensator, et aliquibus ex eis divitias conferat, ne hoc quasi speciale solius Israel fuisse videatur, sed æquitas apud justum et bonum Deum super omnibus habeatur, etiam tu apud temetipsum qui legis, requirito.

X. « Vobis enim dico Gentibus : Quamdiu quidem ego » sum Apostolus Gentium, ministerium meum illustrabo, » si quo modo in æmulationem immittam carnem meam, et » salvos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio eorum re- » conciliatio est mundi, quæ est assumptio, nisi vita ex » mortuis [3] ? » Sicut sæpe observavimus in hac Epistola Paulum aliquando pro Judæis, aliquando pro Gentibus, interdum vero ad alterum horum, vel ad utrumque facere sermonem, sicut cum dicebat, « Si autem tu Judæus cognomi- » naris [4], » quasi ad Judæum loquens; et iterum, « Judæo » primum, et Græco [5], » loquens quasi ad utrumque; ita nunc vero aperte ad Gentes, hoc est, ad eos maxime qui in urbe Roma ex Gentibus crediderant, dicit : « Vobis

[1] Rom. XI, 25. — [2] Ibid. 12. — [3] Ibid. 13 et seq. — [4] Id. II, 17. — [5] Id. I, 16.

» enim dico Gentibus[1]. » Quid ergo dicat Gentibus videamus. « Quamdiu quidem ego sum, *inquit*, Apostolus Gentium, ministerium meum illustrabo, si quo modo in æmu» lationem immittam carnem meam, et salvos faciam aliquos » ex illis. » Dicet aliquis : Quod ait : « Quamdiu ego sum » Apostolus Gentium, » hoc videtur ostendere, quod non semper erit Apostolus Gentium ; sed completo ministerio, aliorum quorumlibet Apostolus sit futurus. Sed quantum et ex ipsius sermonibus, et ex rerum gestarum ratione colligitur, quamdiu in hoc mundo fuit, permansisse in fide et veritate Apostolus Gentium comprobatur. Quid ergo dicemus? Numquidnam tanquam servus bonus et fidelis, qui in paucis fuerat fidelis[2], sciebat se super multa constituendum, et Apostolum futurum etiam post exitum suum non solum Gentium, sed et Israelitarum, et aliorum fortassis invisibilium ibi ubi benedicunt spiritus et animæ justorum Dominum, hymnum dicunt, et superexaltant eum in sæcula[3]? An potius simpliciter dictum debemus accipere, « Quam» diu ego sum Apostolus Gentium[4], » sicut et Dominus ad Apostolos dicit : « Et ecce ego vobiscum sum omnibus die» bus, usque ad consummationem sæculi[5]? » non quod dicat se post consummationem sæculi non futurum cum eis : sed ut ostenderet se nunquam ab eis discessurum, « usque » ad consummationem sæculi » dixit ; ita et Apostolus, « Quamdiu ego sum Apostolus, » dixisse pro semper, et sine fine. Quæ autem ex utraque recipi debeat expositio, relinquimus legentis arbitrio. Igitur quamdiu Apostolus est Gentium Paulus, ministerium suum illustrare se dicit : et quid tam dignum, quam ut unusquisque ministerium suum quod per Dei providentiam suscipit, exornet? Exornat autem et illustrat ministerium suum, qui bene ministrat : sic-

[1] Rom. XI, 13, 14. — [2] Matth. XXV, 23. — [3] Dan. III, 86. — [4] Rom. XI, 13. — [5] Matth. XXVIII, 20.

ut e contrario dehonestat ministerium suum, et notabile facit, qui negligenter et indigne ministraverit. Verbi causa, in ministerio Ecclesiæ « Diaconus, *inquit*, qui bene ministraverit, bonum gradum sibi acquirit, et multam fiduciam » in fide Jesu Christi[1]. » Si vero non bene ministraverit; hoc est, si non se talem exhibuerit qualem describit Apostolus, gravem, non bilinguem, non multo vino deditum, non turpis lucri appetitorem, sed habentem mysterium fidei in conscientia pura[2] : non jam bonum gradum, sed malam sibi pœnam conquirit, tanquam qui contumeliam fecerit divino ministerio. Similiter autem et qui Presbyterii gradum suscipit in Ecclesia, satis agat illustrare ministerium Presbyterii. Ad ipsum enim pertinent et illa quæ de Presbyteris ad Titum scribit Apostolus[3] : et ea quæ Esaias scribit, cum dicit : « Ipse Dominus in judicio veniet cum Presbyteris po» puli, et cum principibus ejus judicabitur[4] : » et addit : » Vos autem ut quid succenditis vineam meam, et direp» tio pauperum in domibus vestris est? Ut quid injuriam fa» citis populo meo, et personas pauperum confunditis? » Secundum hæc autem et Episcopus illustrat ministerium suum in Episcopatu, si sit secundum quod describit Apostolus, irreprehensibilis, vigilans, prudens, ornatus, hospitalis, doctor, non vinolentus, non percussor, sed modestus; non litigiosus, non avarus, domum suam bene regens, filios habens in obsequio cum omni gravitate, non elatus superbia, ne in judicium incidat Diaboli[5]. Qui talis est, illustrat ministerium Episcopatus sui, ut et ipse audiat : « Euge, » serve bone et fidelis; super pauca fuisti fidelis, super » multa te constituam[6]. » Similiter autem et vidua si permaneat in orationibus et obsecrationibus nocte ac die, illustrat ministerium viduitatis suæ[7]. Si vero sit talis qualem

[1] I Timoth. III, 13. — [2] Ibid. 8. — [3] Tit. I, 6 et seq. — [4] Isai. III, 14, 15. — [5] I Timoth. III, 2 et seq. — [6] Matth. XXV, 23. — [7] I Timoth. V, 5.

Apostolus notat, otiosa, et verbosa, et non solum verbosa, sed et curiosa, loquens quæ non oportet; aut sit in deliciis degens, et vivens mortua; hæc dehenoravit, et non illustravit ministerium viduitatis suæ[1]. Eodem modo etiam virgo consecrata Deo illustrat ministerium virginitatis suæ, si sit sancta corpore et spiritu, et non cogitet quæ hominum sunt, sed quæ Dei, et quomodo placeat Deo[2]. Si vero aliter agat, non solum non illustrat ministerium virginitatis suæ, nec illustrat lampadem suam, sed e contrario lumen ejus extinguitur, et efficitur una de insipientibus virginibus. Hæc eadem et unusquisque in Ecclesia positus apud semetipsum reputet, ut in quocumque loco stat, sive in clero, sive in plebe, illustret ministerium fidei suæ, et tales faciat actus suos, « ut videntes *homines* opera *ejus* bona, magnificent Patrem qui in cœlis est[3]. » Hoc enim faciebat et Paulus docendo Gentes, quorum erat Apostolus, et instruendo, infirmos olere, parvulos lacte alendo, robustis fortiorem verbi cibum præbendo[4], errantes, et in fide titubantes, ac velut in abortivum quoddam redactos materno affectu rursum parturiendo, donec Christus formaretur in eis[5]: et per hæc omnia illustrando ministerium Apostolatus sui, in æmulationem fidei et zelum bonæ conversationis adducebat carnem suam, id est, secundum carnem cognatos: ut si non omnes, aliquos tamen salvos faceret ex illis[6]. Sic ergo dum pervigilem curam, et jugem sollicitudinem erga doctrinam Gentium gerit, et conversationem eorum ac vitam valde probabilem facit, videntes hæc Israelitas qui erant cognati ejus secundum carnem, ad imitandos eos qui proficiunt in fide Dei invitat, et provocat[7]: et est gloria ministerii ejus cum ex eruditione eorum etiam illis

[1] I Timoth. v, 6, 13. — [2] I Cor. vii, 32, 34. — [3] Math. v, 16. — [4] Rom. xiv, 2. I Cor. iii, 2. — [5] Galat. iv, 19. — [6] Rom. xi, 14. — [7] Id. ix, 3.

profectus accesserit. « Si enim amissio eorum reconciliatio » est mundi, quæ est assumptio, nisi vita ex mortuis[1]? » Hoc mihi ostendere in his sermonibus videtur Apostolus, quod abjecto Israel, et ad Gentes necessario prædicatione translata, mundus (hoc est, universæ Gentes) reconciliatus est Deo, secundum quod scriptum est : « Quia Deus erat » in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis » delicta ipsorum[2] : » et iterum sicut Paulus dicit : « Qui » posuit in nobis verbum reconciliationis : » per quod verbum dicebat : « Rogamus pro Christo, reconciliamini Deo. » Si ergo, inquit, Israeliticæ gentis hujus abjectio reconciliationem præstitit mundo, et si tanta fuit erga gentem istam gratia, quæ sublata ab ea universum mundum Deo reconciliare sufficeret, quantum putas tunc merebitur mundus, cum etiam gens ista reconciliari meruerit Deo? Et quid illud sit quod ex reconciliatione Israel mundus acquirat, breviter ostendit dicens : « Vita ex mortuis[3]. » Tunc enim erit assumptio Israel, quando jam et mortui vitam recipient, et mundus ex corruptibili incorruptibilis fiet, et mortales immortalitate donabuntur. Absurdum namque videretur si cum offensio ipsorum reconciliationem mundo donaverit, assumptio ipsorum non majus aliquid mundo et præstantius largiretur.

XI. « Quod si delibatio sancta est, et massa : et si radix » sancta, et rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu » autem cum esses oleaster, insertus es in illis, et socius » factus es radicis et pinguedinis olivæ, noli gloriari adver- » sus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed » radix te. Dicis ergo : Fracti sunt rami, ut ego inserar. » Bene : propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide » stas : noli superbe sapere, sed time. Si enim Deus natura- » libus ramis non pepercit, nec tibi parcet. Vide ergo boni-

[1] Rom xi, 15. — [2] 2 Cor. v, 19, 20. — [3] Rom. xi, 15.

» tatem et severitatem Dei : in eos quidem qui ceciderunt » severitatem ; in te autem bonitatem, si permanseris in bo» nitate. Alioquin et tu excideris, et illi, si non permanse» rint in incredulitate, inserentur. Potens est enim Deus » iterum inserere illos. Nam si tu ex naturali oleastro exci» sus es, et contra naturam insertus es in bonam olivam, » quanto magis hi secundum naturam, inserentur suæ oli» væ[1] ? » Nescio quomodo hi qui de schola Valentini et Basilidis veniunt, hæc ita a Paulo dicta non audientes, putant esse naturam animarum quæ semper salva sit, et nunquam pereat, et aliam quæ semper pereat, et numquam salvetur : cum aperte Paulus dicat fractos esse ramos bonæ olivæ propter incredulitatem suam, et divinæ severitatis indiguisse vindicta : et rursus oleastri ramos, quæ apud illos natura perdita ponitur, insertos esse radici et pinguedini olivæ. Sed illis quidem per hæc facile responsum sit. Nihilominus autem etiam nobis qui unam esse naturam omnium hominum, imo omnium rationabilium dicimus, et ad salutem æqualiter habilem, et ad perditionem si negligat, occurri potest et dici : Quomodo ergo Paulus olivam bonam et oleastrum ponit, cum utique si unam sciret esse naturam omnium, diversi generis arborum non introduxisset exemplum? Dicendum ergo ad hæc : Sicut omnis materia corporalis, cum sine dubio unius naturæ sit, per accidentes sibi qualitates diversas species profert vel corporum, vel arborum, vel herbarum : ita et cum omnium rationabilium una natura sit, arbitrii proprii æqualiter libertate donata, uniuscujusque proprii motus ex arbitrii potestate prolati, vel ad virtutem, vel ad libidinem subjectam sibi animam perducentes, vel in bonæ eam, vel in malæ arboris speciem formant : ut aut bona arbor dicatur, si per arbitrii potestatem elegerit bona ; aut mala dicatur, si elegerit mala :

[1] Rom. XI, 16 et seq.

et sic unusquisque secundum propositi sui motus aut bona oliva, si iter virtutis incedat, aut si contraria sectetur, oleaster nominabitur. Inde denique et Dominus in Evangelio dicebat : « Aut facite arborem bonam, et fructus ejus » bonos; aut facite arborem malam, et fructus ejus malos[1] : » ut ostenderet arborem bonam vel malam non nasci, sed fieri. Jam vero si accedat aliquid ad arbitrii libertatem, quod extrinsecus vel ad mala provocet, vel hortetur ad bona per ineffabiles quasdam divinæ providentiæ dispensationes, in nullo consequentiam propositæ absolutionis offendit. Habet enim in semetipsa natura rationabilis vigentem et ad hæc arbitrii libertatem, qua vel obedire, si velit, provocanti, vel, si nolit, spernere possit hortantem. Quod autem diximus, quia materiæ corporali accedentes extrinsecus qualitates reddunt species diversas, aliquas quidem ad multum tempus permanentes, aliquas ad breve, nonnullas vero non solum annis exiguis, sed interdum etiam mensibus aut diebus paucis vix durantes, ita intelligitur. Verbi causa : species cœli, et Solis, aut Lunæ, vel astrorum talibus quibusdam formatæ sunt qualitatibus quæ usque ad sæculi finem perdurare sufficiant, et usquequo liberentur « a servitute » corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei[2]. » Aliæ vero sunt terrenorum corporum qualitates, et in ipsis est multa differentia. Nonnullorum enim animalium corpora, vel arborum, vel avium, multis admodum possunt durare temporibus : aliorum vero paucis, aut valde exiguis. Quod si hæc bene intellexisti, transeamus nunc ab exemplis corporeæ qualitatis ad naturæ rationabilis qualitatem : et vide quomodo aliæ quidem in qualitatibus beatitudinis sæcula multa perdurant : et aliæ in qualitate malitiæ nihilominus sæcula multa consumunt : aliæ ex ipsis parvo tempore vel in virtutibus, vel in malitiis manent; aliæ perexiguo; aliæ

[1] Matth. I, 33. — [2] Rom. VIII, 21.

admodum brevi. Quorum per singula notitiam nos quidem homines, utpote corruptibilis corporis pondere prægravati, perexiguam, aut etiam nullam capere possumus. Qui vero scrutatur omnia, etiam alta Dei, Spiritus sanctus universa novit, et nota facit cui ipse voluerit revelare[1]. In his etenim præcipue, id est in dispensatione rationabilis naturæ apostolicum illud dicendum est : « O altitudo divitiarum sapien- » tiæ, et scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, » et investigabiles viæ ejus[2] ! » Sic ergo unusquisque ex arbitrii potestate aut bona oliva, aut oleaster efficitur, aut israelitici generis, aut alterius culpabilis gentis : ut dicatur de eo : « Quia alienati sunt peccatores ab utero, erraverunt a » ventre : locuti sunt falsa[3] : » ita ut sint peregrini testamentorum, et hospites promissionum Dei[4]. Et alii in Deum jactantur ex utero, et dicunt : « In te jactatus sum ex utero, » de ventre matris meæ Deus meus es tu[5]. » Sed quoniam (ut diximus) permanet semper naturæ huic libertas arbitrii, possibile est ut cum sit quis Isreliticæ gentis, et bonæ olivæ ramus, decidat in incredulitatem, et frangatur : et rursus alius qui elegerat gentis esse culpabilis et peccatricis, et per hoc ramus oleastri dicebatur, si convertatur ad fidem (habet enim in se arbitrii sui libertatem, qua converti possit ad bonum), inseritur bonæ olivæ per fidem, et efficitur socius radicis[6], et pinguedinis olivæ. Radicem vero hanc alii Abraham nominant, alii Seth, alii aliquem unum ex patribus bene meritis ponunt. Ego autem radicem aliam quæ sancta sit, et sanctas primitias nescio nisi Dominum nostrum Jesum Christum. Ipse est enim primitiæ omnium, vel delibatio, ut in præsenti loco habemus Apostoli, secundum id quod alibi de eo dicitur : « Qui est primogenitus omnis » crææturæ[7]. » Huic namque radici omnis qui salvatur inse-

[1] I Cor. II, 10. — [2] Rom. XI, 33. — [3] Psalm. LVII, 4. — [4] Ephes. II, 12. — [5] Psalm. XXI, 11. — [6] Rom. XI, 17. — [7] Coloss. I, 15.

ritur, et ex hac delibatione sancta omnis massa humani generis sanctificatur : et vero sicut radix sancta manentibus in se ramis sanctitatis pinguedinem præbet, dum per Spiritum sanctum suum adhærentes sibi vivificat, verbo excolit, sapientia floridos reddit, et in omnium virtutum plenitudine afferre fructus uberes facit : ita ut et ipsa dicat de eis : « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei [1]. » Etenim si rami qui fracti sunt, propter incredulitatem fracti sunt, et qui stant, fide stant [2] : quis alius erit in quo stant nisi Jesus Christus ? et quis est alius a quo per incredulitatem fracti sunt, nisi ipse cui non crediderunt? Semper ergo quicumque advenæ ad fidem, vel ad conversationem Israel veniebant, Christo qui erat verus Israel inserebantur. Præcipue tamen ex tempore adventus ejus multus oleaster inseritur huic radici, vel ramis ejus, Apostolis scilicet et Prophetis Dei : ut qui inseruntur eis, socii fiant radicis et pinguedinis Christi. Post hæc docet nos Apostolus non extolli adversus radicem, vel fractos ramos Israelitas, neque insultare eis : quia non nos radicem portamus, sed radix nos [3]. Non enim habemus quod non accepimus [4]. Si autem accepimus, quid gloriamur quasi non acceperimus ? Tum deinde quasi quibusdam impudentius insultantibus et dicentibus : « Si fracti sunt rami : bene : propter incredulitatem fracti sunt, ut ego insererer [5] » qui credebam : hos ergo reprimens Apostolus dicit : Illi quidem per incredulitatem fracti sunt, et tu insertus es per fidem, et in fide stas : sed memento quia « omnis qui se exaltat humiliabitur [6] » et ideo « noli superbe sapere [7], » noli alta et elata proloqui. Quamvis enim in radice stes, et bene stes, timeto tamen videns quia et alii quibus insultas ibi steterunt ubi et tu stas : et tu cum ibi non esses, ad olivæ hujus radicem aliunde translatus es, et possibile est etiam te pec-

[1] Psalm. LI, 10. — [2] Rom. XI, 20. — [3] Ibid. 18. — [4] I Cor. IV, 7. — [5] Rom. XI, 19, 20. — [6] Luc. XVIII, 11. — [7] Rom. XI, 20.

care. Nam et hoc ipso quod superbis et exaltaris, jam peccas : et scito quoniam « si Deus naturalibus ramis non » pepercit, nec tibi parcet[1]. » Post hæc vero iste qui superbit et insultat lapsis, altioribus ab Apostolo sensibus humilitatis imbuitur; et dicitur ad eum : Tu qui hæc dicis, « vide bonitatem et severitatem Dei[2] : » et cum vides severitatem ejus erga defractos ramos, metuendum tibi est ne forte et tu dum superbis et insultas lapsis, severitatem Dei quæ peccatores perurget, incurras ipse peccando. Bonitas enim ejus permanet in his qui in bonitate permanserint. *Alioquin* eodem ordine *et tu*, si in bonitate non permanseris, « excideris : et illi si in incredulitate non per» manserint, inserentur[3]. » Deo enim non est impossibile « iterum inserere illos » si recedant ab incredulitate per quam fracti sunt : quandoquidem facilius videtur propriæ arboris ramos radici suæ reddere, quam inserere alienos. Quod autem dixit, « ex naturali oleastro[4] : » et iterum : « secundum naturam inserentur suæ olivæ[5] : » naturam olivæ vel oleastri secundum hoc debemus accipere quod supra exposuimus, quod arbitrii libertas naturam fecerit unicuique vel oleastri, vel bonæ olivæ. Observandum sane est quod hi quidem qui ex propria oliva deciderunt, fracti dicuntur : hi vero qui ex oleastro inseruntur, si iterum peccaverint, non frangendi, quod utique esset levius, sed excidendi appellantur[6]. In quo vehementior profecto Dei severitas indicatur, si posteaquam quis, cum esset oleaster, et ex peccatorum silva collectus ad radicem fidei ac sanctitatis adductus est, rursus amaros malitiæ proferat succos. Sed ne hoc quidem lateat nos in hoc loco, quod non eo ordine Apostolus olivæ, et oleastri similitudinem posuit, quo apud agricolas habetur. Illi enim magis olivam oleastro inserere, et non

[1] Rom. XI, 21. — [2] Ibid. 22. — [3] Ibid. 23. — [4] Ibid. 24. — [5] Ibid. 17 20. — [6] Ibid. 22.

olivæ oleastrum solent : Paulus vero apostolica auctoritate ordine commutato res magis causis, quam causas rebus aptavit.

XII. « Nolo enim[1] vos ignorare, fratres, mysterium hoc, » ut non sitis apud vosmetipsos sapientes : quia cæcitas ex » parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium subin- » traret : et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum » est : Veniet ex Sion qui liberet et avertat impietates ab » Jacob : et hoc illis a me testamentum, cum abstulero » peccata eorum[2]. » Adhuc ad eos qui ex Gentibus crediderant, quasi elatos et superbientes adversum ramos qui fracti sunt, et putantes quod hoc non Dei bonitate et ineffabili dispensatione sapientiæ ejus, sed suis meritis consecuti sunt, ut illis defractis, ipsi cum essent oleastri, insererentur in bonam olivam, dicit : « Nolo vos ignorare, fratres, » mysterium hoc, ut non sitis apud vosmetipsos sapientes[3] : » quia insultare lapsis, et gloriari adversus ramos qui fracti sunt, non fit per Dei sapientiam, sed per humanam netabilem, et ignorantem mysterium Dei. Qui enim secundum Deum sapit, in beneficiis Dei non insultat abjectis, sed cum timore gratias agit misericordiæ largientis. Est ergo mysterium quod ignorabatur ab iis qui insultabant, hujusmodi : quomodo in dispersione filiorum Adam cæteris quibusque Gentibus secundum Angelorum numerum distributis[4], propria quædam pars Dei facta sit Israel, sicut et in aliis ubi oportuit, et in his ipsis paulo superius memoravimus, ad quos et repromissiones bonorum, et testamenta, et legislatio facta est[5]. Manente ergo parte illa Domini in statu suo, possibile non erat nos, qui eramus Gentes, introire in hæreditatem Dei, et in sceptri ejus jura succedere. Idcirco igitur patitur Deus ex parte, id est, non omnibus, sed aliquibus ex Israel fieri cæcitatem, ab illis sine

[1] Rom. xi, 25 et seq. — [2] Isai. lix, 20. — [3] Rom. xi, 25. — [4] Deuter. xxxii, 8. — [5] Rom. ix, 4.

dubio Angelis obtentu invidæ æmulationis illatam, qui cæterarum Gentium sortiti fuerant principatum. Passus est ergo Deus, et cum posset prohibere, noluit, ut pro his qui cæcitate decepti, id est, cordis obtusione prolapsi sunt, ipsorum qui istos deceperant portiones suam Deus faceret portionem, ut quodammodo in eo ipso quo ceperant, caperentur. Avertentes enim ad se per peccati illecebras Dei plebem, locum fecerunt Gentibus ingrediendi in hæreditatem Dei, Deo cum ipsis communi quodam et æquissimo jure habente judicium, ut donec illi plebem Dei in cæcitatis captivitate detinerent, quasi ad vicem eorum, quos ab initio ex portione Dei et segregata ejus hœreditate subtraxerant, Gentium numerus redderetur : cum vero plenitudo Gentium fuisset expleta, et æmulatione salutis eorum cœpisset Israel discutere à semetipso cæcitatem cordis, et elevatis oculis suis Christum verum lumen aspicere, ita secundum præcedentes Prophetias salutem quam obcæcatus amiserat Israel, quæreret instigatus, dicens apud semetipsum illud Propheticum : « Revertar ad virum meum » priorem, quoniam melius mihi erat ante, quam modo [1]. » Quod autem hæc illis promissa sint per Prophetas, in multis quidem Propheticis voluminibus invenitur : ponemus tamen quod sufficiat ad præsens, unum de Jeremia testimonium, ita continens : « Si exaltetur cælum in excelsum, et » terra humilietur deorsum, ego non reprobabo genus Is» rael pro omnibus quæ fecerunt [2]. » Si ergo pro eo ut introiret Gentium plenitudo, cæcitas facta est in Israel pro omnibus quæ fecerunt, sine dubio cum ingressa fuerit Gentium plenitudo, cæcitas cessabit. Quod si vis, inquit, Apostolus, scire quomodo etiam post cæcitatem salvandus sit Israel, audi quomodo scriptum est : « Veniet ex Sion » qui liberet, et avertat impietatem ab Jacob : et hoc illis a

[1] Osee II, 7. — [2] Jerem. XXXI, 37. Id. XXXVIII, 37.

» me testamentum, cum abstulero peccata eorum[1]. » Sciendum sane est, quod in Propheta Esaia, unde testimonium istud Paulus assumit, pro eo quod dixit Apostolus : « Veniet » ex Sion, » scriptum est : « Veniet propter Sion : » et quod ait hic : « Cum abstulero peccata eorum : » ibi omnino scriptum non est, sed nec apud Hebræos quidem : Apostoli tamen auctoritate præsumptum est. Interim veniens Dominus ex Sion liberat, et avertit impietates ab Jacob. Avertit autem impietates ab eo secundum illud quod scriptum est : « Quia diluet Dominus sordes filiorum et filiarum Sion, et » sanguinem mundabit de medio ejus in spiritu judicii, et » spiritu ustionis[2] : » et hoc ita fieri testamentum eis erat a Deo, ut sic ab eis averterentur impietates, et auferrentur peccata. Quis autem sit iste omnis Israel qui salvus fiet, vel quæ erit ista plenitudo etiam Gentium Deus solus novit, et Unigenitus suus, et si qui forte amici ejus sunt; ad quos dicat : « Jam non dicam vos servos, sed amicos; quia nota » vobis feci omnia quæ audivi a Patre[3]. » Hoc tamen potest etiam nostro sensui occurrere, quod sicut Israel, quamdiu permanet secundum carnem Israel, et non etiam secundum spiritum factus fuerit Israelita verus mente videns Deum, pertinere non potest ad salutem : ita nec Gentes quidem omnes omnino salvari possunt, nisi quæ intra plenitudinem fuerint repertæ, quæcumque illa est quæ ab Apostolo plenitudo nominatur. Ita ergo mysterium Dei ineffabili quadam sapientiæ ejus dispensatione tractatur, ut etiam cum sibi anima sortem malorum ipsa consciverit, ille qui novit universa disponere, abjectionem ejus et pœnam, aliorum faciat salutem. Sed et illud videtur mihi in hoc loco diligentius contuendum, quod cæcitatem istam non dicit omni Israel contigisse, sed « ex parte. Reliquiæ

[1] Rom. XI, 26, 27. Isai. LIX, 20. — [2] Id IV, 4. — [3] Joan. XV, 15.

» *enim* secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt[1]. » De quibus reliquiis et Esaias prophetaverat dicens : « Nisi » Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen[2]. » Istæ ergo reliquiæ in beatitudine conferuntur cum plenitudine Gentium : cæteri vero qui excæcati sunt ex Israel, conferuntur his Gentibus quæ non potuerant ad plenitudinem pervenire. Sic ergo quæ inveniuntur in sermonibus Prophetarum de repromissionibus scripta beatitudinem continentia, si de Israel, ad reliquias istas quæ electæ sunt, pertinent : si de Gentibus, ad plenitudinem respectant. Si qua vero tristia, si quidem de Israel dicuntur, ad illos sine dubio reliquos qui excæcati sunt referuntur : si vero de Gentibus, illos profecto qui sunt extra plenitudinem stringunt. Omnia tamen finis perurget, et eos quidem qui beati sunt, sive illi ex Israel, sive etiam ex Gentibus veniant, præsentis temporis evangelicæ doctrinæ sermo purificat, ut sint tales sicut erant illi ad quos Dominus dicebat : « Ecce jam vos » mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis[3]. » Qui vero verbi Dei et doctrinæ Evangelicæ purificationem spreverit, tristibus et pœnalibus purificationibus semetipsum reservat, ut ignis gehennæ in cruciatibus purget, quem nec Apostolica doctrina, nec Evangelicus sermo purgavit, secundum illud quod scriptum est : « Et purifi- » cabo te igni ad purum[4]. » Verum in hac ipsa purgatione quæ per pœnam ignis adhibetur, quantis temporibus, quantisve sæculis de peccatoribus exigatur cruciatus, solus scire potest ille cui « Pater omne judicium tradidit[5], » qui ita diligit creaturam suam, ut pro ipsa evacuaverit semetipsum de Dei forma, et servi formam susceperit[6], humilians semetipsum usque ad mortem, volens « omnes homines salvos » fieri, et in agnitionem veritatis venire[7]. » Veruntamen

[1] Rom. XI, 25. Ibid. 5. — [2] Isai. I, 9. — [3] Joan. XV, 3. — [4] Isai. I, 25. — [5] Joan. V, 22. — [6] Philip. II, 7. — [7] I Tim. II, 4.

meminisse semper debemus, quod præsentem locum Apostolus quasi mysterium haberi voluit, quo scilicet hujusmodi sensus fideles quique et perfecti intra semetipsos velut mysterium Dei silentio tegant, nec passim imperfectis et minus capacibus proferant. « Mysterium enim regis, *ait* » *Scriptura*, celare bonum est [1]. »

XIII. « Secundum Evangelium quidem inimici propter » vos : secundum electionem autem charissimi propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona, et vocatio Dei. Sicut » enim vos aliquando non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter ipsorum incredulitatem : ista et isti nunc crediderunt in vestri misericordia, » ut et ipsi misericordiam consequantur : conclusit enim » Deus omnes in incredulitate, ut omnibus misereatur. O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei : quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis » enim cognovit sensum Domini [2]? Aut quis illi consiliarius » fuit? Aut quis prior dedit ei, et retribuetur ei? Quoniam » ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in » sæcula sæculorum. Amen [3]. » Eadem persequens adhuc de Israel et Gentibus Apostolus, et ramis oleastri qui insultabant ramis olivæ defractis imputans etiam hæc addit : Quia Israel secundum Evangelium quidem inimicus factus est Deo, quia non credidit Christo : quantum autem spectat ad honorificentiam patrum, electus est, et charissimus habetur apud Deum. Semel autem donata electione semini patrum, et dilectione concessa, servat sine dubio Deus dona et vocationem suam erga semen eorum quorum meritis id aliquando largitus est : nec pœnitudo incurrit in Deum, etiamsi minus digni videantur existere hi erga quos promissa patribus beneficia conferuntur. Verum, ut sæpe commonuimus,

[1] Tob. xii, 7. — [2] Sap. ix, 3. Isai. xl, 13. 1 Cor. ii, 16. — [3] Rom. xi, 28 et seq.

etiam in præsenti loco illa est observanda distinctio, quod Israel quidem qui inimicus est Deo, ille dicatur qui clamat de Christo : « Tolle, tolle, crucifige eum[1]. » Quomodo enim non dicantur inimici Dei, qui vel tunc, vel etiam nunc dixerint ista, vel dicant? Sed quod dicit, *Propter vos*[2], hoc est, quorum saluti scilicet invident, prohibentes Apostolos Gentibus loqui, et persequentes eos qui annunciant Christum. Secundum reliquias vero quæ salvandæ dicuntur[3], in quibus electio credentium secuta est ex Israel, « charissimi *sunt* » propter patres[4] : » quorum scilicet fidem sequentes, credunt « in eum qui suscitavit Christum Jesum a mortuis[5]. » Et secundum hoc erga hujusmodi semen « sine pænitentia » sunt dona et vocatio Dei[6]. » Post hæc vero etiam latentes et profundiores incredulitatis eorum aperit causas, et dicit : Quia sicut vos Gentes quondam non credebatis Deo, nec tamen idcirco penitus reliquit vos Deus, sed aliquando ad ultimum misericordiam consecuti estis[7] : occasio tamen conferendæ in vos misericordiæ, populi Israel incredulitas extitit : ita etiam hi qui nunc de populo Israel non crediderunt, et pro incredulitate sua derelicti sunt, ut ad vos Dei misericordia flecteretur, non usquequaque relinquentur in incredulitate sua; sed posteaquam plenitudinis Gentium fuerit impleta dispensatio, etiam ipsi misericordiam consequentur. In quo volens Apostolus bonitatem Dei ostendere, qua incredulitate aliorum salutem facit, « Conclusit, *in*» *quit,* Deus omnes in incredulitate, ut omnibus miserea» tur[8]; » non quo ipse eis injecerit incredulitatis propositum, sed ex ipsorum incredulitatis proposito credendi aditum aliis qui et ipsi prius increduli fuerant, patefecit. In his autem positus locis Paulus, et altius intuens hujusmodi causas, quomodo Deus malum propositum non continuo rese-

[1] Joan. XIX, 15. — [2] Rom. XI, 28. — [3] Ibid. 5. — [4] Ibid. 28. [5] Id. IV, 24. — Id. XI, 29. — [7] Ibid. 30, 31. — [8] Ibid. 32.

cet et excidat, sed patiatur et reservet : prospiciens quia aliquid boni in aliis futurum sit per alterius propositum malum : ab his, opinor, de quibus loquebatur, retulit oculos cordis sui ad ipsam malitiæ originem, quod eam Deus ex initio in his quibus oborta est, quicumque illi sunt, pullulantem, et arbitrii libertate crescentem utile non judicaverit resecare; sed permiserit eos uti proposito suo, sciens et prospiciens quod multorum profectus et utilitas ex malitiæ illorum occasione consurget, et intantum apud bonum Deum virtuti locus est, ut et malitiæ opus quamvis illi perniciosa sit de quo procedit, beneficium tamen præstare dispensetur cui agones commovet, cum fuerit superata. Considerans igitur sanctus Apostolus tantas esse bonitatis Dei divitias, et tantum divinæ sapientiæ opus erga rationabiles agi naturas, et quia tantum « Deus dives est in misericordia[1], *et* dives in » omnes qui invocant eum[2], » et tanta est bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis magnitudo, repente interioribus eas cordis oculis intuens, immensitatemque earum perspiciens, stupore simul et pavere perculsus exclamat et dicit : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam in» scrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus[3] ! » Unde etenim humanæ mentis sensus ista posset opinari, ut servata unicuique arbitrii libertate, alterius malitiæ opus verteretur alteri ad salutem, et vincenti se malitia palmam conferret, quæ utenti se perniciem præbet ? His igitur generali, quantum videtur, Apostolus ratione perspectis, exclamat et dicit, quia tanta est altitudo divitiarum Dei, et sapientiæ ejus tanta est altitudo, et scientiæ nihilominus tanta est altitudo (ad omnia enim hæc altitudinis sermo deservit), ut scrutari judicia ejus, quibus unamquamque animam atque omnem naturam rationabilem dispensat, nemo sufficiat, nec vias Dei quibus providentia ejus incedit investigare ali-

[1] Ephes. II, 4. — [2] Rom. X, 12. — [3] Id. XI, 33.

quis possit. Aliquis autem dicimus non solum hominum, sed et totius creaturæ. Neque enim inscrutabilia judicia ejus, et investigabiles viæ ejus dicerentur, nisi quia nulla est creatura quæ vel investigare valeat illa, vel scrutari. Solus est enim Filius qui noverit Patrem[1], et solus est « Spiri» tus *sanctus qui* scrutatur omnia etiam altitudinem Dei[2]. » Et ideo hanc altitudinem Dei, quam et inscrutabilem dicit et investigabilem[3], creaturæ omni inscrutabilem et investigabilem dicit. De Filio vero et Spiritu sancto dicere ista non poterat, quia Filius in Evangelio dicit ad Patrem : « Pa» ter, omnia mea tua sunt, et tua mea[4] : » et de Spiritu sancto ipse Paulus pronunciat dicens : « Nemo enim scit hominum » quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est : ita » et quæ in Deo sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei[5]. » Vides ergo quod Paulus in præsenti capitulo in his quæ dicit : « Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis illi con» siliarius fuit[6] ? » de creaturis dicat, naturam vero Trinitatis excipiat : quippe cui nihil sit cum creatura commune, nisi beneficentiæ opus. Sed et quod ait : « Quis illi consiliarius » fuit[7] ? » non quasi minus ipse sufficiens consilio indigeret alterius, sed consilii participem nullum quidem inter creaturas esse pronunciat. Consilium vero sapienti necessario in sapientia sua est, qui est Christus, et in sanctitate, qui est Spiritus sanctus. Simili autem modo et, « Quis prior de» dit ei ; et retribuetur ei[8] ? » intelligendum est. Nemo enim aliquid factori suo prior contulit : quippe cum etiam hoc ipsum quod est, unusquisque a conditore susceperit. « Quo» niam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia[9]. » Vides quomodo in ultimis ostendit, quod in omnibus quæ supra dixit, signaverit mysterium Trinitatis. Sicut enim in præ-

[1] Matth. XI, 27. — [2] I Cor. II, 10. — [3] Rom. XI, 33. — [4] Joan. XVII, 10. — [5] I Cor. II, 11. — [6] Rom. XI, 34. I Cor. II, 16. — [7] Rom. XI, 34. Isai. XL, 1. — [8] Ibid. 35. — [9] Ibid. 36.

senti loco quod ait : « Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in » ipso sunt omnia, » convenit illis dictis quæ idem Apostolus in aliis memorat locis cum dicit : « Unus Deus Pater ex quo » omnia, et unus Dominus noster Jesus Christus per quem » omnia[1] : » et item in Spiritu Dei dicit revelari omnia[2], et per hæc designat in omnibus esse providentiam Trinitatis : ita et cum dicit, *Altitudo divitiarum*[3], Patrem, ex quo omnia dicit esse, significat : et sapientiæ altitudinem, Christum, qui est sapientia ejus, ostendit : et scientiæ altitudinem, Spiritum sanctum, qui etiam alta Dei novit, declarat[4]. Verumtamen quod dicit, *Ex ipso*, hoc ipsum quod sumus indicat : *Per ipsum* autem, quod per ejus providentiam dispensamur in vita : *In ipso*[5] vero, quod perfectio omnium et finis in ipso erit tunc cum erit Deus omnia in omnibus[6] : et tunc « ipsi gloria in sæcula sæculorum : Amen[7]. » *In sæcula*, propter hoc quod perfectio omnium non intra unum sæculum concluditur, sed in multa protenditur, et vix aliquando adimplenda speratur. Jungit autem et *Amen*, ut intelligamus per illum ad istam beatitudinem veniendum, de quo scriptum est in Apocalypsi : « Hæc dicit qui est Amen[8]. »

[1] I Cor. VIII, 6. — [2] Id. II, 10. — [3] Rom. XI, 33. — [4] I Cor. II, 10. — [5] Rom. XI, 36. — [6] I Cor. XV, 28. — [7] Rom. XI, 36. — [8] Apocal. III, 14.

LIBER NONUS.

I. Cum per omnem textum Epistolæ in superioribus docuisset Apostolus quomodo a Judæis ad Gentes, a circumcisione ad fidem, a littera ad spiritum, ab umbra ad veritatem, ab observantia carnali ad observantiam spiritalem religionis summa translata sit, et hæc ita futura Propheticis ostendisset vocibus designata : jam nunc spiritalis hujus observantiæ, ad quam cultus Dei ritum docuit esse translatum, aggreditur mores et instituta sancire, et ait : « Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut » exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo » placentem, rationabile obsequium vestrum. Et nolite con» formari huic sæculo : sed reformamini renovatione sensus » vestri : ut probetis quæ sit voluntas Dei, quod bonum, et » beneplacitum, et perfectum [1]. » Quoniam, inquit, ostendimus a sacrificiis carnalibus recedendum, secundum quod et Propheta dicit, « Hostias et oblationem noluisti, nec pla» cita sunt tibi [2] : » nunc, ait, doceo vos quibus hostiis delectetur Deus : et hæc doceo non quasi imperans, nihil enim proficit Legis imperium, sed quasi qui officium susceperim reconciliandi vos Deo, « obsecro vos, fratres; et obsecro » non per potentiam, sed per misericordiam Dei [3]. » Quia enim (sicut supra ostendi) omnes conclusi sunt sub peccato, nunc jam non in meritis, sed in misericordia Dei sa-

[1] Rom. XII, 1. — [2] Psalm. XXXIX, 7. Hebr. X, 8. — [3] Rom. XII, 1.

lus humana consistit[1]. Quid autem est quod vos obsecro? « Ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, » Deo placentem, *ut sit* rationabile obsequium vestrum[2]. » Obsequium hic cultum Dei dicit. Qui cultus quoniam dudum in pecudum mutorum corporibus consistebat, nunc, inquit, in corpore rationabilis hominis offeratur, et corpora magis vestra quam pecudum fiant sacrificium Deo, atque in sacris altaribus collocentur. Hi enim qui membra sua mortificant ab incentivo libidinis et furoris, et actus corporis sui Deo placitos habent, hostiam viventem, sanctam, placentem Deo rationabiliter offerunt, et legem sacrificiorum quæ in Levitico lata est, secundum spiritalem intelligentiam complent. Verbi causa, ut ibi offerebant vitulum primo loco, vel secundo arietem, aut tertio hircum, aut quarto turtures, vel etiam pullos columbarum, ut in his uniuscujusque anima purificaretur pro qualitate gestorum; hæc nunc in suo corpore unusquisque purificans, et spiritali sensu discernens, rationabili obsequio viventem hostiam offert Deo. De quibus singulis, cum in librum Levitici aliqua diceremus, pro viribus explanare tentavimus quomodo unusquisque rationabili obsequio cultus Dei, si superbiam corporis sui vincat, immolet vitulum; si iracundiam superet, arietem jugulet; si libidinem vincat, in holocaustum offerat hircum; si vagos et lubricos cogitationum resecet volatus, columbas et turtures immolet. Sed hæc, ut dixi, si quis scire dignum putat, ibi latius disserta reperiet. Nunc autem Paulus obsecrat credentes in Christo, ut corpora sua exhibeant « hostiam viventem, sanctam, pla» centem Deo[3]. » Viventem dicit hostiam, quæ vitam, hoc est, Christum in se gerit, et dicit : « Mortem Jesu in cor» pore nostro circumferimus, ut et vita Jesu Christi in cor» pore nostro manifestetur[4]. » Sanctam dicit, in qua sanc-

[1] Rom. XI, 32. Galat. III, 22. — [2] Rom. XII, 1. — [3] Ibid. — [4] 2 Cor. IV, 10.

tus Spiritus habitat, secundum quod in alio loco dixit : « An » nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in » vobis[1] ? » Placentem Deo, utpote a peccatis et vitiis separatam. Hæc autem omnia rationabilis cultus est Dei. Potest enim pro tali cultu reddi ratio, et ostendi quia dignum est Deo tales hostias immolari : arietes autem et hircos, et vitulos immortali et incorporeo Deo offerri nulla ratio recta et honesta suscipiet. Hæc ergo ita facere, et ita colere Deum eos qui Christo crediderunt, non solum docet Apostolus, sed et obsecrat per misericordiam Dei[2] : ut ostendat per hoc humano generi (quoniam proclive est ad delictum) hujuscemodi hostias Dei miseratione provisas : quibus si unquam lapsus acciderit, per rationabile obsequium et hostias eo modo quo supra diximus immolatas, reparari possit anima ac restitui ad salutem. Quod autem multæ sint misericordiæ Dei, designat Paulus in secunda ad Corinthios, dicens : « Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu » Christi, Pater misericordiarum[3]. » Audis Deum, sicut Christi pater est, et sapientiæ pater est, et justitiæ pater (quæ omnia Christus est) ita esse et misericordiarum patrem. Ergo Christus sicut cætera omnia est, et misericordiæ ipse est, misericordiæ multæ, non una : hoc est, sicut thesauri sapientiæ et scientiæ in ipso sunt, sed sunt absconditi[4]; ita et misericordiæ thesaurus in ipso est, sed est absconditus : ne forte si ad subitum et ante tempus proferatur, faciat me, et si quis mihi in desidia similis esse voluerit, negligentem. Videbitur ergo præcipue hostia vivens, et sancta, et Deo placens, corpus esse incontaminatum. Verum quoniam videmus nonnullos sanctorum, aliquos etiam Apostolorum habuisse conjugia, non usquequaque possumus hoc de sola virginitate sentire, quamvis in hujuscemodi hostiis habere primum ordinem possit : sicut et in Lege

[1] I Cor. III, 16. — [2] Rom. XII, 1. — [3] 2 Cor. I, 3. — [4] Coloss. II, 3.

alia erat hostia sacerdotis, alia principis, alia synagogæ, et alia unius animæ[1]. Et quamvis in Ecclesia prima post Apostolos hostia martyrum, secunda virginum videatur, tertia continentium; puto tamen quod neque illi qui in conjugiis positi sunt, et ex consensu ad tempus vacant orationi[2], velut Nazaræorum vota solventes, si in cæteris sancte agant et juste, negandi sunt corpora sua exhibere posse « hostiam » viventem, sanctam, Deo placentem[3] : » nec rursum corpora virginum vel continentium, si aut superbiæ macula, aut avaritiæ sordibus, aut linguæ maledicæ, vel mendacii immunditia polluantur, hostiam sanctam et Deo placentem putandi sunt ex sola virginitate corporis obtulisse : quia et in Lege hostia cum offerretur, inspiciebatur a sacerdote diligentius non solum si ex mundis esset animalibus, sed ne aut in oculo haberet vitium, aut in auribus, aut in pedibus, ne claudum, ne luscum, ne surdum animal divino admoveretur altari[4]. Sic ergo per omnia membra discutitur et pertractatur hostia vivens, sancta, Deo placens, quæ rationabiliter offerenda est. « Et nolite conformari huic sæculo; » sed reformamini renovatione sensus vestri : ut probetis quæ » sit voluntas Dei, quod bonum, et bene placitum, et per» fectum[5]. » Sciendum est quod in Græco habetur : « Ut pro» betis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacita, et per» fecta. » Sed nos quia unus in utroque potest sensus videri, consuetudinem sequimur Latinorum. « Nolite ergo, *inquit*, » conformari huic sæculo. » In quo ostendit esse quamdam formam hujus sæculi, et aliam esse sæculi futuri : et si qui sunt qui amant præsens sæculum, et ea quæ sunt in hoc mundo, secundum formam sæculi præsentis aptantur : qui vero non respiciunt ea quæ videntur, sed quæ non videntur et æterna sunt, transformantur et renovantur ad futuri sæ-

[1] Levitic. IV, 3, 13, 22, 27 et seq. — [2] I Cor. VII, 5. — [3] Rom. XII, 1. — [4] Levitic. XXII, 21 et seq. — [5] Rom. XII, 2.

culi formam[1] : et inde fit ut eos non agnoscat hic mundus, sed odio habeat, et persequatur[2]. Sed agnoscunt istam formam Angeli Dei, qui sunt de illo sæculo venturo. Et simile mihi videtur esse hoc illi dicto quo ait : « Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis[3]. » Vide ergo ne forte cum venit ira in cor tuum, conformem te faciat huic sæculo : similiter autem et concupiscentia mala, et avaritia, cæteraque vitia quibus præsens sæculum delectatur, formam tibi sæculi præsentis imponant. Si vero e contrario mansuetudo, patientia, lenitas, continentia, fides, veritas, cæteræque virtutes habitent in sensu tuo conformem te futuri sæculi facient, et ita pulchram animæ tuæ speciem reddent, ut Verbum Dei quod despondit eam sibi in misericordia et fide[4], dicat ad eam : « Tota es formosa, » proxima mea, et macula non est in te[5]. » Intende autem diligentius quod ait, « Sed reformamini renovatione sensus » vestri[6], » ut ostendat formam quidem culpabilem : prius enim formam malitiæ habuit omnis anima. Sed adhortatur ex hoc sermo Apostolicus, ut illa abjecta ad singularum virtutum speciem reformemur, et ita demum possimus revelato vultu cordis gloriam Domini speculari ab hujusmodi imagine transformati. Quomodo autem in hæc transformemur ipse edocet dicens : « Renovatione sensus vestri. » Renovatur autem sensus noster per exercitia sapientiæ, et meditationem verbi Dei, et legis ejus intelligentiam spiritalem et quanto quis quotidie ex Scripturarum proficit lectione, quanto altius intellectus ejus accedit, tanto semper novus et quotidie novus efficitur. Nescio autem si potest renovari sensus qui piger est erga Scripturas divinas et intelligentiæ spiritalis exercitia, quibus possit non solum intelligere quæ scripta sunt, verum et explicare apertius, et manifestare

[1] 2 Cor. IV, 18 — [2] Joan. XV, 19, 20. — [3] 1 Cor. XV, 46. — [4] Osee II, 19, 20. — [5] Cantic. IV, 7. — [6] Rom. XII, 2.

diligentius. Potest tamen fieri ut non omnis sensus in hoc possit renovari, ut agnitione scientiæ dilatetur. Potest enim renovari sensus ad justitiam, ad continentiam, ad misericordiam, fidem, patientiam. Sed vide quid in sequentibus huic renovationi sensus adjungat Apostolus. « Ut probetis, » *inquit*, quæ sit voluntas Dei, quod bonum, et beneplaci- » tum, et perfectum[1]. » Et utique nisi ad omnem scientiam renovatus sit sensus, et totus Dei sapientia illuminatus, probare non potest quæ sit voluntas Dei. In multis enim putatur esse voluntas Dei, et non est. In quo hi utique qui sensum non habent renovatum, errant, et falluntur. Est autem revera non cujuscumque sensus, sed valde renovati, et (ut ita dicam) ad Dei jam imaginem reformati, probare in singulis quibusque quæ agimus, quæ loquimur, quæ cogitamus, si sit voluntas Dei; et nihil omnino vel agere, vel dicere, vel cogitare quod voluntati Dei non senserit convenire. « Quæ sit, *inquit*, voluntas Dei, quod bonum, et be- » neplacitum, et perfectum[2]. » Si secundum hoc legamus quod in latinis codicibus invenimus, hic erit sensus : Quia voluntas Dei est quidquid bonum, et beneplacitum, et perfectum est : nec potest aliud velle Deus, nisi quod bonum est : et utique quod bonum est et perfectum, sine dubio hoc Deo placet. Si vero secundum hoc quod diximus apud Græcos haberi, id est, « Ut prophetis quæ sit voluntas » Dei bona, et beneplacita, et perfecta[3], » potest quidem idem quod supra diximus, videri, quod omnis voluntas Dei bona sit, et beneplacita, et perfecta. Potest autem et tale aliquid in his sermonibus sentiri, quia Dei quidem voluntas semper bona est, sed non semper bona ejus voluntate dispensari meremur, neque beneplacita et perfecta. Verbi causa, ut ungeretur Saül in regem fuit quidem voluntas Dei, sed non beneplacita, neque perfecta. Irascens enim po-

[1] Rom. XII, 2. — [2] Ibid. — [3] Ibid.

pulo, qui refutaverat Deum habere super se regem[1], regem eis hominem jussit institui. Sed et Propheta ex persona Dei dicit : « Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ut » irent in cupiditatibus suis[2]. » Sic ergo aliquando fit voluntas Dei in his in quibus concupiscimus et desideramus : sed qui renovatus est sensu, probare debet si voluntas Dei hæc bona est, et beneplacita, atque perfecta, et non talis quæ magis desideriis nostris indulgeat, quam utilitatibus consulat. Sed jam ad sequentia convertamur.

II. « Dico enim per gratiam, quæ data est mihi, omni» bus qui sunt inter vos : non plus sapere quam oportet sa» pere, sed sapere ad sobrietatem : unicuique sicut divisit » Deus mensuram fidei. Sicut enim in uno corpore multa » membra habemus, membra autem omnia non eumdem ac» tum habent : ita multi unam corpus sumus in Christo; sin» guli autem alter alterius membra[3]. » Sciendum primo est, quod ubi nos habemus : « Omnibus qui sunt inter vos : » in Græco habetur : « Omni qui est in vobis. » Qui sermo utique ad eos indicat verbum fieri, qui cum ante non fuerint, nunc esse cœperunt. Deus enim, ut idem Apostolus ait, « vocat quæ non sunt, tanquam quæ sunt[4] : » Non sunt autem hi qui participes non sunt ejus qui vere est, qui dixit ad Moysen : Dic Filiis Israel : « Qui est, misit me ad vos[5]. » Quod ergo ait Paulus, « Dico enim omnibus qui sunt inter » vos[6], » vel, ut in Græcis haberi diximus, « Omni qui est in » vobis, » simile est ac si diceret : « Dico enim » omni qui in Deo est, « non plus sapere quam oportet sapere. » Veruntamen videndum est, quia Paulus (sicut et in aliis dicit) non in suasoriis sapientiæ carnalis verbis, sed per gratiam quæ sibi data est loquitur[7]. Est enim multa differentia per gratiam loquentis, et per humanam sapientiam. Denique et rebus

[1] I Reg. VII, 7 et seq. — [2] Psalm. LXXX, 13. — [3] Rom. XII, 3 et seq. — [4] Id. IV, 17. — [5] Exod. III, 14. — [6] Rom. XII, 3. — [7] I Cor. II, 4.

ipsis sæpe compertum est, nonnullos eloquentes et eruditos viros non solum in sermone, sed in sensibus præpotentes, cum multa in Ecclesiis dixerint, et ingentem plausum laudis acceperint, neminem tamen auditorum ex his quæ dicta sunt compunctionem cordis accipere, nec proficere ad fidem, nec ad timorem Dei ex recordatione eorum quæ dicta sunt incitari : sed suavitate quadam, et delectatione sola auribus capta disceditur : sæpe autem viros non magnæ eloquentiæ, nec compositioni sermonis studentes, verbis simplicibus et incompositis multos infidelium ad fidem convertere, superbos inclinare ad humilitatem, peccantibus stimulum conversionis infigere. Et hoc utique signum est, sicut in præsenti Apostolus dicit, per gratiam loqui quæ data est eis[1]. Ego autem puto, non solum in verbo Dei Ecclesiam docentibus adesse gratiam, si talis sit sermo qualem supra diximus, qui auditorem non tam delectet, quam stimulet, et ad profectum aliquem virtutis adducat; sed et in omnibus fere quæ aguntur in vita, ita esse deprehendes. Est enim aliquis qui et in eo quod agit et in eo quod loquitur, habet gratiam : et alius qui interdum et prudentius loquitur, et diligentius ac laboriosius agit, neque in verbis suis, neque in gestis invenit gratiam. Denique, sicut et in aliis jam diximus, scriptum est quia et Joseph invenit gratiam in conspectu principis carceris[2], et Esther invenit gratiam apud regem[3]. Reperimus autem nos in quodam secretiore libello scriptum quasi Angelum quemdam esse gratiæ, qui etiam vocabulum ex gratia traheret. Ananchel enim dicitur, quod est interpretatum gratia Dei. Hoc ergo scriptura illa continebat, quod missus esset a Domino iste Angelus ad Esther, ut ei gratiam daret apud regem. Sic ergo alia virtus est sermonis qui per gratiam dicitur : et alia vis doctrinæ potestas. Alius autem sermo est ex eruditione communi, qui

[1] Rom. XII, 3. — [2] Genes. XXXIX, 21. — [3] Esther II, 17.

quamvis lautus sit, et arte compositus, tamen si non per gratiam vel dicitur vel scribitur, delectare fortassis potest legentem, adducere autem ad profectum non potest auditorem. Paulus igitur non solum ipse quæ dicit per gratiam dicit, sed et auditoribus suis precatur gratiam dari; et non solum gratiam, sed et multitudinem gratiæ. Sic enim scribit: « Gratia vobis multiplicetur[1]: » et in omnibus Epistolis suis dicit: « Gratia vobis, et pax. » Sed videamus quid est quod per gratiam quæ data est sibi, Apostolus dicit omnibus qui sunt inter Romanos. « Non plus, *inquit*, sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem[2]. » Videtur adhuc ad superbientes ramos oleastri, et insultantes ramis qui de bona oliva defracti sunt, etiam hunc aptare sermonem, et dicere eis, non debere plus sapere quam oportet sapere[3]: quod simile est illi sermoni quem dixit: « Noli superbe sapere[4]: » hoc est enim plus sapere quam oportet. Sciendum tamen est, quod et cæteri eruditi viri utuntur hac definitione, ut naturam vel causam peccati in eo ponant, si aut addatur aliquid virtutibus, aut minuatur. Verbi gratia, justitia virtus est: et si quis minus aliquid facit quam justitia patitur, sine dubio injustus est. Si quis vero sub specie justitiæ erga vindictas nimius fiat, et sævius agitet ultiones, in crudelitatem ex justitia devolutus est. Unde et Salomon dicit: « Noli » fieri justus multum[5]. » Similiter et libertas, si intra temperantiam suam sit, virtus est: si minus habeat, timiditas: si amplius, temeritas nominatur. Pari modo et prudentia si in sua mensura sit, virtus est: si minus habeat, imprudentia: si plusquam oportet, malitia appellatur. Inde puto quod et serpens in paradiso prudentior dictus sit cæteris bestiis, hoc est, excedens mensuram prudentiæ, et in partes malitiæ prolapsus[6]. Inde et filii hujus sæculi prudentiores dicun-

[1] I Petr. I, 2. — [2] Rom. XII, 3. — [3] Id. XI, 17. — [4] Ibid. 20. — [5] Eccles. VII, 17. — [6] Genes. III, 1.

tur quam filii lucis : plus enim sapiunt quam oportet sapere [1]. Et sic in singulis quibusque virtutibus potest aliquis plus sapere quam oportet sapere. Potest etiam in castitate aliquis plus sapere quam oportet sapere, ut sunt illi « qui attendunt » spiritibus seductoribus, et doctrinis dæmoniorum, in hy» pocrisi falsa loquentes, cauteriatam habentes conscientiam » suam, prohibentes nubere, et abstinentes se a cibis quos » Deus creavit [2]. » Isti plus sapiunt de castitate quam oportet. Minus autem sapit quam oportet luxuriosus et incestus. Ego autem dico quod et hæretici plus sapiunt de Christo quam oportet sapere, qui negant eum Dei creatoris esse filium, sed alterius nescio cujus melioris Dei. Sed et illi plus de Christo sapiunt quam oportet sapere, qui negant eum in carne venisse, et natum esse ex Virgine, sed cœleste ei corpus assignant. In his ergo omnibus Paulus nos vult « non plus » sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem [3] : » quod in Græco dicitur σωφροσύνη, in nostris autem codicibus, hoc est, in Scripturis divinis sobrietas a majoribus interpretatum est : ab aliis tamen eruditis viris temperantia ponitur : quæ temperantia una ex quatuor generalibus virtutibus habetur. Et in hoc ergo loco melius Apostoli dicta lucerent, si haberemus et nos scriptum secundum Græci sermonis virtutem, « sed sapere ad temperantiam [2] : » hoc est, ut in omnibus vel quæ agimus, vel quæ loquimur, vel quæ sentimus, temperantiam teneamus. In his enim quæ supra enumeravimus neque amplius neque minus fieri debere, modum servare novit sola temperantia. Post hæc ait : « Unicuique sicut » divisit Deus mensuram fidei [4] : » hoc est, ut sciat unusquisque et intelligat quæ in eo sit mensura gratiæ Dei, quam consequi meruit per fidem. Interdum enim accipit quis a Deo ut sapiat in opere charitatis, aut ut sapiat in officio visitandi,

[1] Luc. XVI, 8. — [2] I Timoth. IV, 1, 2, 3. — [3] Rom. XII, 3. — [4] Ibid.

aut erga misericordias pauperum, aut circa debilium curam, aut erga viduarum et pupillorum defensionem, aut erga hospitalitatis sollicitudinem. Hæc ergo singula divisit unicuique Deus secundum mensuram fidei. Sed si his qui accepit gratiam ut de uno aliquo horum saperet, non intelligat mensuram gratiæ sibi datæ, sed velit sapere de sapientia Dei, de verbo doctrinæ, de profundioris scientiæ ratione, in quo gratiam non accipit, et non tam discere velit, quam docere quæ nescit; iste cum minus sapiat, plus vult sapere quam oportet. Non enim sapit ad temperantiam ut custodiat « unicuique sicut divisit Deus mensuram fidei[1]. » Verum ut evidentius adhuc de his Apostolus designaret, introducit exemplum, et dicit : « Sicut enim in uno corpore » multa membra habemus, membra autem omnia non eumdem actum habent : ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra[2] : » ordinatissime per hæc componens omne corpus Ecclesiæ; ut sicut membra corporis singula quæque proprios habent actus, et officiis suis unumquodque deservit, nec tamen possibile est ut non consensu mutuo sibi invicem cedant : ita, inquit, et in Ecclesia quæ est corpus Christi, diversos singuli habemus actus. Verbi gratia : alius studium omne erga sapientiam Dei et doctrinam verbi adhibet, et in meditatione Legis divinæ die ac nocte persistit; et est magni hujus corporis oculus. Alius, ut supra diximus, erga ministerium fratrum, et indigentium curat; et est sancti hujus corporis manus. Alius studiosus auditor est verbi Dei; et auris est corporis. Alius ad visendos decumbentes, et requirendos tribulantes, et positos in necessitatibus eruendos est impiger; qui pes sine dubio Ecclesiastici corporis appellatur. Et ita invenias unumquemque propensius erga unum aliquod officium, et specialius operam dare; cætera vero sequentia habere. Neque

[1] Rom. XII, 3. — [2] Ibid. 4, 5.

enim hoc dicimus quod unum sufficere debeat, sed secundum formam propositi exempli. Sicut, verbi gratia, oculus speciale officium habet ut videat, unum tamen est ex omnibus et in omnibus membris, et cum singulis agit omnia, et cum ipso singula quæque agunt omnia; ita et qui per gratiam fidei unum aliquod donum speciale meruerit, illud quidem principaliter administrat; in omnibus vero actibus socius cum cæteris habetur et particeps. Quomodo autem corpus istud in Christo sit, id est, in veritate, et sapientia, et justitia, et sanctificatione, quæ omnia Christus est, sæpe jam diximus. Jam vero si in hoc corpore, verbi gratia, ut sit aliquis oculus, quod est in corpore toto nobilius; vel manus, quod sequenti loco haberi potest; aut auris, aut lingua, aut cætera quæque quæ videntur honestiora esse : et rursus ut sit aliquod aliud membrum ex his quæ videntur inhonestiora esse; ipse aliquid causæ præstiterit, an Dei voluntate absque ullis omnino causis ille illud constitutus sit membrum, supra nostram esse intelligentiam puto. Verum ne hi qui naturas diversas asserunt animarum, et a diversis conditoribus institutas, locum confirmandi dogmatis sui invenire videantur, ea quæ nobis in superioribus de vasis honoris et vasis contumeliæ disserta sunt, etiam in præsenti sufficiant loco[1]. Nunquam enim concedendum est, ut sive in præsenti, sive in præteritis, sive etiam in futuris sæculis, non ita unumquemque dispenset divina providentia, ut uniuscujusque meritum arbitrii libertate collectum materiam præbuerit dispensanti. Justus est enim Deus, et injustitia non est apud eum[2].

III. « Habentes enim dona secundum gratiam quæ data » est nobis, differentia, sive prophetiam secundum ratio- » nem fidei, sive ministerium in ministrando, sive qui docet » in doctrina, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in

[1] Rom. IX, 21. — [2] Joan. VII, 18.

» simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in » hilaritate[1]. » Cum dixisset singulos quosque credentium membra esse unius corporis Christi, nunc quasi diversorum membrorum diversitatem operis enumerat; et verbi causa, velut oculo visum, ita menti, quæ est interior oculus, prophetiæ assignat officium; et alii tanquam manui ministerium ascribit; et alii tanquam linguæ doctrinam tribuit : similiter etiam cætera. Illud quoque quod nobis in superioribus ambiguum videbatur, absolvit, ubi quærebamus utrum unumquodque membrum ad honesta, vel minus honesta corporis officia aliquid ex se causæ præbendo venerit : an nullis ex causis, sed sola Dei voluntate honestum, vel minus honestum esse membrum unicuique delegatum sit. Quod ergo ibi nobis minus clarum fuit, hic Apostolus evidenter aperuit dicens, « sive prophetiam, sive » ministerium, » sive reliqua dona gratiarum « secundum ra» tionem fidei » dari : quamvis sermo iste, hoc est, « secun» dum rationem fidei[2], » apud Latinos minus proprie translatus videatur. Ἀναλογία enim in Græco, non tam ratio, quam mensura competens dici potest, ut quia uno non potest, duobus sermonibus explicetur. « Secundum mensuram *ergo* » fidei » uniuscujusque diversitates dari pronunciat gratiarum, ut, verbi causa, accepta quis gratia illud vel illud membrum in Christi corpore fiat. Et hic quidem *mensuram fidei* causam capiendarum posuit gratiarum : ad Corinthios vero scribens ait : « Unicuique autem datur manifestatio » Spiritus ad id quod expedit[3] : » et post pauca addit : « Om» nia autem operatur unus atque idem Spiritus, dividens » unicuique prout vult[4]. » Unde mihi videtur tam ad Romanos quam ad Corinthios scribens, tres capiendæ gratiæ modos docere, ut ex nobis in eo agi aliquid ostendat, plurimum tamen in Dei largitione consistere. Ponit ergo et *men-*

[1] Rom. XII, 6, 7. — [2] Ibid. 6. — [3] I Cor. XII, 7, 8. — [4] Ibid. 11.

suram fidei[1] esse, per quam quis gratiam capit: ponit et *ad id quod expedit*[2] dari; et Spiritum dividere *prout vult.* Ut ergo tanta in nobis fides inveniatur, quanta possit sublimiorem gratiam promereri, nostri operis videtur et studii : ut autem ad id detur quod expedit, et utile sit accipienti, Dei judicium est; vel omnino si dari velit, in ipso est. Ideo et in aliis idem Apostolus dicit: « Nunc autem Deus posuit in » corpore unumquodque membrum prout voluit[3]. » Voluit autem Deus *secundum rationem* vel *mensuram fidei* quæ est in nobis; vel voluit *ad id quod expedit.* Nisi forte ita aliquis et hoc velit intelligere, « Deus posuit in corpore unumquod» que membrum prout voluit, » ut *voluit* ad *membrum* magis referatur, hoc est, *prout voluit*, prout elegit, prout operam dedit; ne videatur de homine arbitrii potestas auferri. Verumtamen ex hoc quod ait dari gratiam *ad id quod expedit*, potest fieri ut etsi sit in aliquo mensura fidei tanta, quæ excelsiorem gratiam mereatur accipere, si sanctus Spiritus futura prospiciens expedire accipienti non judicet, necessario dividat unicuique prout vult et expedit. Denique nonnullos videmus accepisse gratiam doctrinæ vel exhortationis ad plebem, et ex hoc ipso elatos atque in superbiam versos in judicium incidisse Diaboli: alios accepisse quidem gratiam, sed negligentia animi et vitæ desidia corrupisse : unde erat et ille qui acceptum denarium in sudario colligavit, nec operari ex eo aliquid voluit[4]. Propterea denique et Apostolus scribit ad charissimum sibi filium dicens : « Noli negligere » gratiam quæ in te est[5] : » tanquam sciens posse gratiam per negligentiam deperire. Quod autem dixit : « Secundum » rationem *vel* mensuram fidei[6], » puto jam plene in superioribus expositum quæ sit fides quæ a nobis requiratur, et quæ sit quæ a Deo per gratiam datur secundum hoc quod idem

[1] Rom. XII, 6. — [2] I Cor. XII, 7. — [3] Ibid. 18. — [4] Luc. XIX, 20, 21. — [5] I Timoth. IV, 14. — [6] Rom. XII, 3.

Apostolus dicit : « Alii fides in eodem Spiritu[1] : » et item ubi Apostoli ad Dominum dicunt : « Auge nobis fidem[2] : » quod fides quidem quæ speret et credat, et absque ulla dubitatione confidat, in nobis est : ratio vero fidei ipsius, et scientia, et perfectus eorum quæ credimus intellectus, donatur a Deo. Sed et illud in loco non omittamus quod videtur secretioris esse mysterii. Si enim in præsenti sæculo dat Deus unicuique gratiam *secundum mensuram fidei*[3], sine dubio et in futuro dabit unicuique gratiam pro mensura meritorum : et si in præsenti sæculo talis est Dei dispensatio, et talis erit etiam in futuro; quomodo non et in præteritis sæculis, quæ fuerunt ante nos, similis Dei dispensatio erga omnem rationabilem creaturam fuisse credetur? Sed jam videamus quæ sint dona quæ enumerat secundum gratiam data. Prophetia, inquit, et ministerium, et doctrina, et exhortatio, et tributio (hoc est, præstatio), et præesse, et misereri[4]. His jungit et charitatem, et cætera. De quibus dicat fortasse aliquis : Si hæc omnia per gratiam dantur, non erit in culpa si quis non prophetet, aut non ministret, aut non doceat, aut non exhortetur, aut non tribuat, aut non præsit, aut non misereatur, aut non diligat; quia horum omnium gratiam non accepit. Sed ad hæc dicemus : Sicut est fides quam docuimus esse in nobis, et rursus est fides quæ per gratiam datur, sicut supra diximus scriptum esse : « Alii fides in eodem Spiritu[5] : » ita etiam in unoquoque horum quæ supra enumeravimus a Deo per gratiam dari, est et in nobis aliquid, ad cujus unusquisque mensuram vel rationem gratiam promeretur. Neque enim de sola sapientia accipiendum illud quod scriptum est, quia « etsi » sit aliquis perfectus in filiis hominum, si desit ei sapientia » quæ ex te est, ad nihilum reputabitur[6]. » Eodem namque

[1] I Cor. XII, 9. — [2] Luc. XVII, 5. — [3] Rom. XII, 3. — [4] Ibid 6, 7, 8 et seq. — [5] I Cor. XII, 9. — [6] Sap. IX, 6.

modo possumus dicere : Etiamsi sit aliquis perfectus in fide in filiis hominum, si desit ei fides quæ ex tua gratia est, in nihilum reputabitur. Ita et si perfectus sit quis in ministerio, si desit ei a Deo ministerii gratia, in nihilum reputabitur. Ita et si perfectus sit in doctrina quis, et desit ei doctrinæ gratia quæ ex Deo est, in nihilum reputabitur. Et ita in omnibus his quæ enumerata sunt, est quædam perfectio inter filios hominum quam labore et studiis propriis assequuntur, sive in sapientia, sive in doctrina, sive in aliis officiis : quæ tamen si non habeant a Deo gratiam datam, nihil erunt : quia si desit eis gratia Spiritus, nec membra esse Christi corporis possunt. Sed in his quæritur si potest esse aliqua in nobis vel ex nobis prophetiæ species, quæ non totum habeat ex Deo, sed aliquantulum etiam ex humanis studiis capiat. Hoc quidem apud cæteros valde impossibile videbitur; apud Paulum tamen evidenter probatur dicentem : « Æmulamini autem dona majora, magis autem ut prophe- » tetis[1]. » In quo sicut æmulatur quis ministerium, et doctrinam, et exhortationem, et cætera, per hoc quod adhibet erga hæc studium ac laborem, ita et erga prophetiam fieri debere ostendit Apostolus. Unde prophetia intelligenda est hæc quam docet Apostolus, non illam esse per quam dicitur : « Hæc dicit Dominus : » illa enim usque ad Joannem stetit, secundum quod in Evangelio scriptum est : « Lex et » Prophetæ usque ad Joannem[2] : » sed illam de qua idem Apostolus ait : « Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædi- » ficationem, et exhortationem, et consolationem[3]. » Prophetia ergo dicitur apud Paulum cum quis loquitur hominibus ad ædificationem, et cum loquitur ad exhortationem, et consolationem : et ideo adhibere studium ad hujuscemodi prophetiam possibile nobis est, et est in nostra potestate ut nobis in hæc operam dantibus, si secundum ratio-

[1] I Cor. XII, 31, XIV, I. — [2] Luc. XVI, 16. — [3] I Cor. XVI, 3.

nem vel mensuram fidei hæc facimus, addatur et illa quæ ex Deo est prophetia. Est autem secundum Apostolum etiam alia species prophetiæ, de qua dicit : « Si vero prophetetis, » intret autem quis infidelis, vel idiota, arguitur ab omni- » bus, judicatur ab omnibus, occulta quoque cordis ejus » manifesta fiunt, et tunc cadens in faciem pronunciabit quia » vere Deus in vobis est[1]. » Sicut enim « Spiritus Dei omnia » scrutatur[2], » ita et verbum Dei omnia etiam quæ in occulto sunt perscrutatur : maxime cum « verbum vivens *sit*, et effi- » cax, et penetrabilius omni gladio utrinque acuto, pene- » trans usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum » quoque ac medullarum[3]. » Etenim cum moralis in Ecclesia sermo tractatur, tunc uniuscujusque intra semetipsum conscientia stimulatur, recognoscentis ex his quæ dicuntur propria peccata, et recordantis si qua forte in occulto commiserit. Interdum autem et æstimatio ipsa prudentium, vel ex vultu, vel ex moribus, vel ex motu uniuscujusque conscientiam colligentium, prophetiæ speciem tenet. Hæc nobis de prophetiæ gratia dicta sint. Post hæc sequitur : « Sive minis- » terium in ministrando[4]. » Possumus hæc omnia ad illam regulam revocare quæ superius dicta est : hoc est : « Non » plus sapere quam oportet sapere[5] : » ut, verbi causa, dicamus non debere eum qui ministrat, in ministrando plus sapere quam oportet sapere : et qui docet, in doctrina non plus sapere quam oportet sapere : et qui exhortatur, in exhortatione non plus sapere quam oportet sapere. Multi enim accepto ministerio, vel accepta doctrina plus sapuerunt quam oportuit sapere : et elati in arrogantiam, vel in delicias resoluti, præcipites corruerunt. « Qui exhortatur in » exhortando[6]. » Exhortatio species est doctrinæ et verbi, quo afflictæ animæ Scripturarum divinarum prudenter ap

[1] I Cor. XIV, 24, 25. — [2] Id. II, 10. — [3] Hebr. IV, 12. — [4] Rom. XII, 7. — [5] Ibid. 3. — [6] Rom. XII, 8.

tatis et in unum collectis sermonibus relevantur. Accidit enim sæpe animæ tribulationum nimietate desperatio; nec facile reparari, aut refici quibuscumque verbis potest, quamvis polita illa sint et plausibilia. Si vero sermo habens virtutem gratiæ Dei fuerit adhibitus, tunc cor ejus penetrat, et consolationem præbet, ac spem revocat desperatione submota, secundum illud quod per Prophetam dictum est a Domino: « Sacerdotes loquimini in corde Je- » rusalem[1]. »

« Qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, » qui miseretur in hilaritate[2]. » Qui tribuit et præstat indigentibus, oportet, inquit, ut in simplicitate cordis hoc faciat; hoc est, ne videatur quidem benefacere indigentibus, corde vero laudem quærat ab hominibus. Non est ergo simplicitas si aliud agi videatur in manibus, et aliud quæratur in corde. Qui vero præest fratribus, vel qui præest Ecclesiæ, in sollicitudine esse debet non humanarum causarum, nec sæcularium rerum (hæc enim sollicitudo aliena debet esse ab his qui Ecclesiæ præsunt): sed talem recipiat sollicitudinem qualem Apostolus dicit: « Concursus in me quotidia- » nus, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et » ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror[3]? » Qui ergo præest Ecclesiis talem sollicitudinem habere debet, et illam aliam sæcularem habere omnino non debet. « Qui miseretur in hilaritate[4]. » Videatur fortassis unum atque idem esse quod supra dixit, « Qui tribuit in simplici- » tate, » et hoc, « Qui miseretur in hilaritate. » Sed mihi videtur unum fortasse opus esse, non tamen et operis ipsius unus affectus. Aliud est enim dare indigenti, et aliud est affectu misericordiæ cum indigente partiri: et ideo non vult in tali opere esse tristitiam. Qui enim prærogat pecuniam suam, si infidelis sit, et recepturum se desperet, necessa-

[1] Isai. XL, 2. — [2] Rom. XII, 8. — [3] 2 Cor. XI, 28, 29. — [4] Rom. XII, 8.

rio tanquam qui eam perdiderit contristatur. Qui vero cum fide et spe hoc agit, in hilaritate et lætitia agit, certus quod parva hæc quæ pro mandato Dei expendit, ingentes sibi opes cœlestium divitiarum, insuper autem et æternam conferant vitam.

IV. « Charitas sine simulatione[1]. » Ego puto quod omnis charitas quæ non est secundum Deum, simulata sit, et vera non sit. Etenim creator animæ Deus idcirco ei cum cæteris virtutibus etiam affectum charitatis inseruit, ut diligat Deum, et ea quæ vult Deus. Cum ergo opus hoc in animam dederit charitatis, quicumque aliud aliquid dilexerit quam Deum, et quæ Deo placent, charitas in eo ficta et simulata dicenda est. Sed et si quis proximum suum diligat, et cum errantem eum viderit non commoneat, non corrigat, simulata charitas ista dicenda est. Et ideo nihil habere adulatorium, nihil fucatum charitas debet, sicut et alibi idem Apostolus dicit : « Charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide » non ficta[2]. »

V. « Odientes malum, adhærentes bono[3]. » Mirum fortasse sit, quod inter cætera bona virtutum assumitur etiam odium, et tanquam necessarium ab Apostolo ponitur. Unde certum est inesse animæ odii affectum : est enim laudabile odisse vitia, odisse peccata. Nisi enim quis odio habeat vitia, non potest amare nec conservare virtutes. Verbi gratia, si quis pudicitiam custodire proponat, non potest eam tuto servare, nisi odium quoddam et execrationem adversum impudicitiam sumat. Difficilis enim, et valde difficilis est illa continentia, ubi desideratur illud a quo abstinetur, et cupiditas animi solo metu futuri judicii refrænatur. Periculosa hæc, et valde periculosa sunt, nisi secundum consilium Apostoli audientes mala, et impacata quodammodo adversum ea odiorum bella peragentes, sic adhæreamus

[1] Rom. XII, 9. — [2] I Tim. I, 15. — [3] Rom. XII, 9.

bono. Observandum etiam hoc, quod sicut in aliis dicit, «Qui adhæret Domino, unus spiritus est[1], » ita et hic dicit, Adhæreamus bono, sine dubio ut contingat nobis unum esse cum bono.

VI. « Charitatem fraternitatis invicem diligentes[2]. » Hoc mandatum, ut diligamus invicem, sicut et Deus dilexit nos, cum sit primum post primum (primum namque est diligere Deum; et inter homines iterum hoc primum est, ut invicem diligamus), nescio quomodo quasi ultimum et minus necessarium inter homines spernitur, et odium quod nobis insitum esse diximus ad hoc ut mala odio habeamus, præpostero ordine exercemus in bonis, et vitia carnis ac peccata diligentes fratres odio habemus. Nec aliter accidit odisse nos quæ non oportet, nisi quia diligimus quæ non oportet. Fratres ergo jubemur diligere, non judicare. Si enim putas aliquem impium esse, et ideo eum non judicas diligendum, audi quod « Christus pro impiis mortuus est[3]. » Aut si quia peccator est frater tuus, ideo eum non putas diligendum, audi quia « Christus Jesus in hunc mundum » venit peccatores salvos facere[4]. » Si vero justus est, multo magis dilectione dignus est; « Dominus enim diligit » justos[5]. »

VII. « Honore invicem prævenientes[6]. » Hoc est quod et Dominus docuit, cum notaret Scribas et Pharisæos prima sibi loca in conviviis vindicantes, et doceret, ut cum vocatus fueris tu ad cœnam, in novissimo loco recumbas[7].

VIII. « Sollicitudine non pigri[8]. » Superius eum qui præest, in sollicitudine debere esse commonuit : nunc vero omnibus dat hoc in commune mandatum, ne quis nostrum audiat a Domino : « Serve male et piger[9]. »

[1] I Cor. VI, 17. — [2] Rom. XII, 10. Joan. XV, 12. — [3] Rom. V, 6. — [4] I Tim. I, 15. — [5] Psalm. CXLV, 8. — [6] Rom. XII, 10. — [7] Luc. XIV, 7, 10. — [8] Rom. XII, 11. — [9] Matth. XXV, 26.

IX. « Spiritu ferventes[1]. » Et hoc ad impigrum et sollicitum spectat. Vult enim ut nos, qui sub Lege spiritus vivimus, nihil remissum, nihil tepidum habeamus in nobis, sed cum fervore spiritus, et calore fidei cuncta peragamus.

X. « Domino servientes[2]. » Ille Domino servit, qui potest dicere, « Nobis unus Dominus Jesus Christus, per » quem omnia, et nos per ipsum[3], » nec ultra ei aut libido, aut avaritia, aut inanis gloria dominatur. Scio autem in nonnullis Latinorum exemplaribus haberi : « Tempori ser» vientes : » quod non mihi videtur convenienter insertum, nisi si quis forte ita dictum putet, ut in aliis idem Apostolus ait : « Tempus breve est, superest ut qui ha» bent uxores, tanquam non habentes sint[4] : » vel ut illud dictum est : « Redimentes tempus, quoniam dies mali » sunt[5]. »

XI. « Spe gaudentes, in tribulatione patientes[6]. » Spe gaudet qui non respicit ea quæ videntur, sed ea quæ non videntur expectat[7]; et qui scit quia « non sunt condignæ pas» siones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabi» tur in nobis[8]. » Idem ipse et in tribulatione patiens erit quia « tribulatio patientiam operatur, patientia probatio» nem, probatio vero spem[9] : » si tamen sermonem qui subsequitur impleamus, id est, « Orationi instantes[10]. » In quo enim non sufficit humana fragilitas, auxilium Dei orationibus implorandum est.

XII. « Usibus sanctorum communicantes[11]. » Memini in Latinis exemplaribus magis haberi : « Memoriis sanctorum » communicantes : » verum nos nec consuetudinem turbamus, nec veritati præjudicamus, maxime cum utrumque conveniat ædificationi. Nam usibus sanctorum honeste et

[1] Rom. XII, 11. — [2] Ibid — [3] 1 Cor. VIII, 6. — [4] Id. VII, 29. — [5] Ephes. V, 16. — [6] Rom. XII, 12. — [7] 2 Cor. IV, 18. — [8] Rom. VIII, 18. — [9] Id. V, 3, 4. — [10] Id. XII, 12. — [11] Ibid. 13.

decenter, non quasi stipem indigentibus præbere, sed sensum nostrum cum ipsis quodammodo habere communem, et meminisse sanctorum sive in collectis solemnibus, sive pro eo ut ex recordatione eorum proficiamus, aptum et conveniens videtur.

XIII. « Hospitalitatem sectantes[1]. » Quam digne hospitalem sectantis munificentiam uno sermone comprehendit! Dicens enim sectandam esse hospitalitatem, non illud solum ostendit, ut venientem ad nos hospitem suscipiamus; sed et requiramus, et solliciti simus, et sectemur, ac perquiramus ubique hospites, necubi forte in plateis sedeant, ne extra tectum jaceant. Recordare Lot, et invenies quod non illum hospites, sed ipse quæsierit hospites : et hoc erat hospitalitatem sectari[2].

XIV. « Benedicite persequentibus vos, benedicite, et nolite maledicere[3]. » Moralem locum latius Apostolus exequens, actus, mentem, propositum, os quoque ipsum discipulorum, linguamque componit. Non vult credentes Christo de ore suo proferre maledictum, sed bene loqui, bene dicere, bene precari, ut ex hoc et boni domini servi, et boni magistri credantur esse discipuli. Sciendum tamen est quod sermo hic benedictionis in Scripturis diverse positus invenitur. Nam et Deus benedicere vel homines, vel cætera quæ creaverat, invenitur[4]; et homines, vel cæteræ creaturæ Deum benedicere jubentur[5]. Sed Dei quidem benedictio aliquid muneris semper his qui ab eo benedicuntur impertit : homines vero Deum benedicere, pro eo quod est laudare, et gratias referre dicuntur. Hic tamen Apostolus dicens, « Benedicite, et nolite maledicere[6], » quasi cum provocamur ab inimicis, vel cum instigamur injuriis monet ne pro maledictis maledicta reddamus; sed faciamus quod

1 Rom. XII, 13. — 2 Genes. XIX, 1. — 3 Rom. XII, 14. — 4 Genes. I, 22, 28. — 5 Dan. III, 57 et seq. — 6 Rom. XII, 14.

ipse de semetipso scribit, ubi dicit : « Maledicemur, et benedicimus[1]. »

XV. « Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus[2]. » Habenda est etiam in hoc competens et apta distinctio. Non enim quibuscumque gaudiis Christianorum gaudia socianda sunt, nec quibuscumque fletibus lacrymæ nostræ jungendæ sunt. Neque enim si videam gaudere aliquem super quæstu pecuniæ, aut possessionum latitudine, aut sæcularis honoris eminentia, congratulari debeo talibus, qui sciam quod hujus modi gaudia luctus sequantur et lacrymæ. Intantum etenim non est gaudendum de talibus, ut Dominus discipulis suis ne inde quidem gaudere concesserit quod dæmonia sibi videbant esse subjecta, sed ait eis : « Nolite gaudere quia dæmonia vobis subjecta sunt; sed » gaudete, *inquit*, quia nomina vestra scripta sunt in libro » vitæ[3]. » Et nos ergo si videamus ab aliquo tale opus geri, quod in cœlo scribi dignum sit, sive justitiæ opus, sive charitatis, sive pacis, sive misericordiæ; et ita gestum, ut in libro vitæ referri mereatur: debemus gaudere cum talibus. Sed et si quem videamus ab errore conversum, et relictis ignorantiæ tenebris ad lucem veritatis venisse, et remissionem peccatorum, et gratiam sancti spiritus meruisse, debemus gaudere cum talibus. Similiter autem « flere cum flenti- » bus[4], » non cum illis qui flent mortuos suos jubemur, aut qui flent damna sæcularia[5], scientes quia « hujus sæculi tristitia » mortem operatur[6]. » Non sunt ergo lacrymæ nostræ jungendæ cum talibus; sed cum illis flendum est de quibus dicit Dominus : « Beati qui flent, quoniam ipsi consolabun- » tur[7]. » Si quis flet pro peccatis suis, si quis post delictum convertitur ad pœnitentiam, et errorem suum lacrymis lavat, si quis ingemiscit etiam in habitaculo isto positus, et ad

[1] I Cor. IV, 12. — [2] Rom. XII, 15. — [3] Luc. X, 20. — [4] Rom. XII, 15. — [5] Matth. VIII, 22. — [6] 2 Cor. VII, 10. — [7] Matth. V, 5.

Christum redire desiderat, et sanctum desiderium lacrymarum profusione solatur, jungamus cum talibus lacrymas nostras, et gemitus sociemus; nam « tristitia quæ secundum Deum est, salutem stabilem per pœnitentiam » operatur[1]. »

XVI. « Idipsum invicem sentientes[2]. » Sermo iste non natura sui, sed interpretatione obscurior factus est. Hoc est enim quod dicit, ut ita de fratre sentiamus, ut de nobis ipsis; et ita velimus proximo, sicut et nobis volumus : ut et Dominus in Evangelio dicit : « Quæ vultis ut faciant vobis » homines, eadem et vos facite illis[3]. »

XVII. « Non alta sentientes, sed humilibus consentien- » tes[4]. » Superbiam per omnia refugiendam docet : hoc enim dicit alta sentire. Et merito superbia fugienda est, cum Scriptura dicat, quia « initium discedendi a Deo, superbia » est[5]. » Bene autem uno sermone institutionem humilitatis exposuit. Consentire enim humilibus, et amare humiles, atque inclinare se ad eos, hoc est consuescere imitari eum qui cum in forma Dei esset, « formam servi suscepit, et humiliavit se usque ad mortem[6]. »

XVIII. « Nolite esse prudentes apud vosmetipsos[7]. » Qui sibi ipsi prudens esse videtur, hic cum arrogantia stultus est; nec potest veram sapientiam Dei scire, qui suam stultitiam quasi sapientiam colit. Denique in superioribus hanc fuisse incredulitatis causam Judæis, ipse Paulus edocuit, dicens de eis quia « ignorantes Dei justitiam, et suam justi- » tiam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti[8]. » Sic ergo et qui apud semetipsum sapiens est, non potest esse sapiens apud Deum.

XIX. « Nulli malum pro malo reddentes[9]. » Si malum

[1] 2 Cor. VII, 10. — [2] Rom. XII, 16. — [3] Math. VII, 12. — [4] Rom. XII, 16. — [5] Eccli. X, 14. — [6] Philip. II, 6. — [7] Rom. XII, 16. — [8] Id. X, 3. — [9] Id. XII, 17.

inferre peccare est, et reddere malum non, ut quibusdam videtur, justum est, sed simile peccatum est, aut (ut ego arbitror) etiam gravius. Nam ille qui malum prior intulit, forte non sensit malum esse cum fecit. Qui autem reddidit malum, eo ipso quo ad ulciscendum est motus, confessus est sensisse malum esse quod reddidit. Et ideo respiciendum semper est ad eum qui dixit : « Mihi vindictam, ego retri- » buam, dicit Dominus[1]. »

XX. « Providentes bona coram omnibus hominibus[2]. » Coram omnibus hominibus providet quis bona, si non placeat singulorum vel vitiis, vel moribus. Alioquin contraria erit illa Apostoli ipsius sententia quæ dicit : « Ego si homini- » bus placere vellem, Christi servus non essem[3]. » Sed qui vitæ suæ, et morum, atque actuum tenet libram, ut non possit ab ullo hominum reprehendi, iste bona coram omnibus hominibus providet. Sed et hoc advertamus, quomodo non dixit Apostolus ut omnibus hominibus placeamus, sed ut provideamus bona coram omnibus hominibus, hoc est, ut agamus nos bona coram omnibus hominibus, sive illis placeant quæ bona sunt, sive non placeant.

XXI. « Si possibile est, quod ex vobis est, cum om- » nibus hominibus pacem habentes[4]. » Sciens Apostolus pacem inter quos pax habetur, non ex una parte, sed ex utraque constare, ne nos alterius animus, si forte impacatus evenerit, a bono pacis impedire videretur, moderatissimum dedit præceptum : ut interim noster animus semper sit paratus ad pacem, et discordiæ culpa non penes nos, sed penes alterum constet. Sed fortasse dicat aliquis : Quomodo potest fieri ut pacem cum omnibus hominibus habeamus ? Et quid faciemus de Scriptura quæ dicit : « Furem videbas, » et concurrebas cum illo, et cum adulteris portionem

[1] Deuter. XXXII, 35. — [2] Rom. XII, 17. — [3] Galat. I, 10. — [4] Rom. XII, 18.

» tuam ponebas[1]? » Ideo ergo bene Apostolus addidit : « Quod ex vobis est[2] : » hoc est, quod proposito vestro et fidei vestræ convenit. Cum malis enim habere pacem et societatem, fidei nostræ propositoque non convenit, quamvis et alia in loco possit haberi distinctio. Aliud est enim homines amare, aliud crimina diligere. Qui homines amat, amat creaturam Dei : qui crimina diligit, Diaboli sectatur inventa. Qui ergo perfecti sunt, ipsos in quibus oderunt crimina homines amant : et odio habentes in eis illud quod peccant, illud quod Deus creavit amare non desinunt.

XXII. « Non vos vindicantes, carissimi, sed date locum » iræ. Scriptum est enim : Mihi vindictam, ego retribuam, » dicit Dominus[3]. » Ii qui seipsos non vindicant, quomodo iræ locum dent, dupliciter mihi videtur intelligi. Nam et hoc ipso quod (verbi causa) manum manui non referunt, aut convitio convitium non reddunt, iræ illius qui fecit injuriam pertranseundi et evanescendi locum dederunt. Nemo enim ita rabidus invenietur, qui illata injuria, si vicem non recipiat, iterum sæviat; sed quasi effuso ac digesto furore, necessario mitescit. Est ergo et grande lucrum ubi et peccantis multitudo compescitur peccatorum, et injuriam passi patientia probabilis fit apud Deum. Est autem et hoc modo iræ locum dare, quando pro his quæ inferuntur injuriis qui peccant, secundum ipsius Pauli sententiam, iram sibi thesaurizant in die iræ, tunc cum reddet Deus unicuique secundum opera sua[4]. Si ergo nosmetipsos vindicemus, non est magnum quod pro injuria suscepta reddimus, verbi causa, aut palmam pro palma, aut saxum pro saxo, aut pro contumelia sermonis nihilominus contumeliam. Si vero reservemus ea vindictæ Dei, in eo qui læsit nos locum damus iræ, illi sine dubio quam sibi ipse suis malis actibus

[1] Psalm. XLIX, 18. — [2] Rom. XII, 18. — [3] Ibid. 19. — [4] Id. II, 5, 6.

thesaurizat, quæ de eo in judicio Dei multo graviores quam nos inferre possumus, exigat pœnas.

XXIII. « Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum : si si-» tierit, potum da illi : hoc enim faciens carbones ignis con-» geres super caput ejus[1]. » Hæc quidem et Dominus in Evangeliis præcipit[2]. Et quamvis in propatulo sit intellectus iste, quo secundum ea quæ supra diximus, inquantum inimicis et lædentibus non solum vicem non reddimus, sed et bona præstamus, intantum pœnas eorum in Dei judicio cumulamus, (est enim vere justa damnatio si arguantur ante Deum his intulisse mala a quibus perceperint bona) tamen videamus ne forte dignius aliquid mandati hujus contineat intellectus. Dicit enim et Jeremias Propheta ad peccatricem filiam Babylonis : « Habes carbones ignis, sede » super eos, hi erunt tibi in adjutorium[3]. » Fortassis ergo et hic isti carbones ignis qui congregantur super caput inimici, in adjutorium ipsius congregantur. Potest enim fieri ut animus ferus ac barbarus inimici, si sentiat beneficium nostrum, si humanitatem, si affectum, si pietatem videat, compunctionem cordis capiat, commissi pœnitudinem gerat, et ex hoc ignis in eo quidam succendatur, qui eum pro commissi conscientia torqueat, et adurat : et isti erunt carbones ignis qui super caput ejus ex nostro misericordiæ et pietatis opere congregantur. Caput vero, principale cordis appellatur : et merito caput dicitur, cujus intellectu et prudentia membra reguntur universa.

XXIV. « Noli vinci a malo, sed vince in bono malum[4]. » Vincitur a malo, qui malis provocatus reddit malum. In bono autem vincit malum, qui acceptis malis restituit bona. Certum est enim hanc esse mali naturam, ut ex similibus suis augeatur et crescat : sicut igni si ignem jungas;

[1] Rom. XII, 20. — [2] Matth. V, 42. Luc. VI, 27 et seq. — [3] Isai. XLVII, 14. [4] Rom. XII, 21.

sicut si noctis tenebris aeris nubilum societur. Bonum vero si adhibeas, exterminatur malum. Contraria namque contrariis perimuntur, sicut per aquam ignis extinguitur, et per lucem tenebræ fugantur. Sed fortasse dicat aliquis Paulum per imperitiam sermonis a proposito decidisse : proposuit enim loqui de donis gratiarum quæ per Spiritum sanctum dantur. Et quidem quod ait : « Sive prophetia, » sive ministerium, sive doctrina, sive exhortatio[1], » possunt hæc ad dona spiritalia pertinere. Fortassis et hoc quod sequitur, « Qui tribuit in simplicitate : qui præest in sollici» tudine : qui miseretur in hilaritate[2], » superioribus possit adjungi : ea vero quæ post hæc enumerat, ut sit « chari» tas sine simulatione; odientes malum; adhærentes bono; » charitate fraternitatis invicem diligentes; honore invicem » prævenientes[3], » et cætera hujusmodi, præcepta potius dicat esse, quam dona. Sed consideremus diligentius ne forte quoniam quidem in his omnibus moralem locum tractare instituit, et non solum in fide veritatis stabilem et immobilem, verum et in moribus ornatum facere Christianum, ideo ad munera gratiarum etiam moralia præcepta conjungat, ut ostendat Christianis etiam hæc per Dei gratiam dari. Sunt enim et nonnulli Gentilium compositis moribus et honeste institutis, qui tamen hoc ipsum quod habent, non ad Deum referunt, nec ab ipso sibi datam gratiam confitentur; sed aut propriæ industriæ adscribunt, aut super magistris et institutoribus gloriantur. Nobis autem ostendit Apostolus omne quod bonum est, a Deo esse, et per Spiritum sanctum dari : sicut et Jacobus Apostolus dicit : « Omne datum bonum, et omne donum perfectum de» sursum est descendens a Patre luminum; ut qui gloria» tur, in Domino glorietur[4]. »

XXV. Videamus ergo nunc quid etiam in consequenti ·

[1] Rom. XII, 6, 7, 8. — [2] Ibid. 8. — [3] Jacob. I, 17. — [4] I Cor. I, 31.

bus adjungat Apostolus : « Omnis anima potestatibus subli-» mioribus subjaceat[1]. » Videtur mihi in hoc valde laudabiliter animam nominasse, quam subjacere potestatibus jubet. Nunquam enim dixisset, Omnis spiritus subjaceat potestati, sed, « Omnis anima. » De qua differentia sæpe jam diximus, quod interdum per animam, interdum per carnem, interdum per spiritum, homo nominatur. Sed cum a patre meliore nominandus est, quasi qui spiritalis intelligi debeat, spiritus dicitur : quando ab inferiore, anima : cum vero a deteriore nominatur, caro dicitur : et horum testimonia de Scripturis sæpe protulimus. Nunc ergo quoniam præcepta credentibus ponit Apostolus, vult nos quietem, quantum in nobis est, præsentis vitæ pacemque servare. Et si quidem tales sumus qui conjuncti Domino unus cum eo spiritus simus, Domino dicimur esse subjecti[2]. Si vero nondum tales sumus, sed communis adhuc anima est in nobis quæ habeat aliquid hujus mundi, quæ sit ei aliquo alligata negotio, huic præcepta Apostolus ponit, et dicit ut subjecta sit potestatibus mundi : quia et Dominus dixit, ut hi qui habent in se superscriptionem Cæsaris, reddant Cæsari quæ sunt Cæsaris[3]. Petrus et Joannes nihil habebant quod Cæsari redderent : dicit enim Petrus : « Aurum et ar-» gentum non habeo[4]. » Qui hoc non habet, nec Cæsari habet quod reddat, nec unde sublimioribus subjaceat potestatibus. Qui vero habet aut pecuniam, aut possessiones, aut aliquid in sæculo negotii, audiat : « Omnis anima potes-» tatibus sublimioribus subjaceat[5]. »

XXVI. « Non est enim, *inquit*, potestas nisi a Deo[6]. » Dicit fortasse aliquis : Quid ergo? Et illa potestas quæ servos Dei persequitur, fidem impugnat, religionem subvertit, a Deo est? Ad hoc breviter respondebimus. Nemo est qui nes-

[1] Rom. XIII, 1. — [2] I Cor. VI, 17. — [3] Matth. XXII, 21. — [4] Act. III, 6. — [5] Rom. XIII, 1. — [6] Ibid.

ciat quod et visus nobis a Deo donatus est, et auditus, et sensus. Cum ergo a Deo habeamus hæc, in potestate tamen nostra est ut visu vel ad bona vel ad mala utamur : similiter et auditu, et motu manuum, et cogitatione sensus : et in hoc est justum judicium Dei quod his quæ ille ad usus bonos dedit, nos abutimur ad impia et iniqua ministeria. Ita ergo et potestas omnis a Deo data est « ad vindictam quidem malorum, laudem vero bonorum [1], » sicut idem Apostolus in subsequentibus dicit. Erit autem justum judicium Dei erga eos qui acceptam potestatem secundum suas impietates, et non secundum divinas temperant leges.

XXVII. Et ideo dicit : « Itaque qui resistit potestati, Dei » ordinationi resistit : qui autem resistunt, ipsi sibi damnatio» nem acquirunt [2]. » Non hic de illis potestatibus dicit quæ persecutiones inferunt fidei : ibi enim dicendum est : « Deo » oportet obtemperare magis quam hominibus [3] : » sed de istis communibus dicit quæ « non sunt timori boni operis, » sed mali [4] : » quibus utique qui resistit, ipse sibi damnationem pro gestorum suorum qualitate conquirit.

XXVIII. « Vis autem, *inquit*, non timere potestatem? » Fac quod bonum est, et habebis laudem ex illa : Dei enim » minister est tibi in bonum. Si autem quod malum est fece» ris, time : non enim sine causa gladium portat : Dei enim » minister est : vindex in ira ei qui quod malum est agit [5]. » Movet me in his sermonibus Paulus, quod potestatem sæculi et judicem mundi Dei ministrum dicit : et hoc non semel, sed secundo et tertio repetit. Velim ergo requirere quomodo judex mundi Dei minister sit. Invenimus scriptum in Actibus Apostolorum, quia convenientes in unum Apostoli statuerunt decreta quæ observare deberemus nos qui ex gentibus credidimus Christo, in quibus hæc continentur : Apos-

[1] I Petr. II, 14. Rom. XIII, 3. — [2] Ibid. 2. — [3] Act. V, 29. — [4] Rom. XIII, 3. — [5] Ibid. 3 et seq.

» toli et presbyteri fratribus qui sunt apud Antiochiam, et Syriam, et Ciliciam, omnibus qui ex Gentibus crediderunt, » salutem. Quoniam quidem audivimus quosdam exiisse a nobis et perturbare vos, quibus non mandavimus[1]. » Et post aliquanta additur : « Placuit ergo sancto Spiritui et nobis, nihil amplius superponi vobis ponderis, præter ea quæ necessaria sunt, ut abstineatis vos ab his quæ idolis immolantur, et sanguine, et suffocatis, et fornicatione, a quibus » custodientes vosmetipsos bene agetis. Valete[2]. » In his ergo præceptis in quibus dicit nihil amplius imponendum esse oneris his qui ex Gentibus credunt, nisi ut abstineant se ab his quæ idolis immolantur, et sanguine, et suffocatis, et fornicatione, neque homicidium prohibetur, neque adulterium, neque furtum, neque masculorum concubitus, neque cætera crimina quæ divinis et humanis legibus puniuntur. Quod si illa sola quæ supra memoravit, observanda dicit esse Christianis, videbitur eis de cæteris dedisse licentiam. Sed vide ordinationem Spiritus sancti : quoniam quidem cætera crimina sæculi legibus vindicantur, et superfluum videbatur esse ea nunc divina lege prohiberi, quæ sufficienter humana lege plectuntur; illa sola de quibus nihil humana lex dixerat et quæ religioni videbantur convenire, decernit. Ex quo apparet judicem mundi partem maximam Dei Legis implere. Omnia enim crimina quæ vindicari vult Deus, non per antistites et principes Ecclesiarum, sed per mundi judicem voluit vindicari : et hoc sciens Paulus, recte eum ministrum Dei nominat et vindicem in eum qui quod malum est agit[3]. Quod autem dicit de potestate, « Fac quod bonum est, et » habebis laudem ex ea[4], » altius requirendum mihi videtur. Non enim consuetudo est potestatibus sæculi laudare hos qui non fuerint criminosi. Nam peccantes quidem puniunt, non peccantes vero laudare eis mos nullus est. Sed videamus ne

[1] Act. xv, 23, 24. — [2] Ibid. 28, 29. — [3] Rom. xiii, 4. — [4] Ibid. 3.

forte Paulus etiam cum moralia videtur docere, inserere semper etiam de mysteriis aliquid non omittat. Etenim sciens quod « omnes qui in Lege peccaverunt, per Legem judicabuntur[1] : » unumquemque autem in judicio illa Lex sine dubio arguet secundum quod vixit (ostendimus autem sanctum Spiritum in multis humanæ legi locum dedisse), certum est ergo quia in die judicii habebit etiam ex istis legibus laudem apud Deum is qui nihil contra statutas commiserit leges, cum dicetur ei a Domino : « Euge, serve bone et fidelis; super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam[2]. » Sciendum tamen est quod justo « Lex non est posita, sed injustis » et non subditis, scelestis, homicidis, contaminatis, perjuris, et cæteris qui hujusmodi sunt[3]. » Ipsi enim sunt qui timent Legem. Qui autem facit bonum, hoc est, qui non metu Legis, sed amore boni facit quod bonum est, iste jam non sub Lege litteræ, sed sub Lege spiritus vivit.

XXIX. « Ideo necesse est subditos esse, non solum propter iram, sed et propter conscientiam. Ideo enim et tributa » penditis. Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum instantes[4]. » Ordinat quidem per hæc Paulus Ecclesiam Dei, ut nihil adversi principibus et potestatibus sæculi gerens per quietem et tranquillitatem vitæ, opus justitiæ et pietatis exerceat. Si enim ponamus, verbi gratia, credentes Christo potestatibus sæculi non esse subjectos, tributa non reddere, nec vectigalia pensitare, nulli timorem, nulli honorem deferre, nonne per hæc rectorum et principum merito in semetipsos arma converterent, et persecutores quidem suos excusabiles, semetipsos vero culpabiles facerent? Non enim jam fidei, sed contumaciæ causa impugnari viderentur : et esset eis causa quidem mortis digna, meritum vero mortis indignum.

XXX. Hæc ergo Paulus per immensam sapientiam pro-

[1] Rom. II, 12. — [2] Matth. XXV, 21. — [3] I Timoth. I, 9. — [4] Rom. XIII, 5, 6.

videns dicit : « Reddite omnibus debitum : cui tributum, tri-
» butum : cui vectigal, vectigal : cui timorem, timorem : cui
» honorem, honorem. Nemini quidquam debeatis, nisi ut in-
» vicem diligatis[1]. » Puto tamen quod etiam hæc Paulus non absque solitis sermonum suorum proferat sacramentis. Etenim omnem creaturam, omnesque spiritus sive bonos et rectos, sive etiam pravi malique propositi, Deo ministrare et exhibere unumquemque ad quod aptum se præbuerit ministerium in superioribus jam docuimus. De omnibus enim simul pronunciavit Apostolus ubi dixit : « Nonne omnes sunt
» ministeriales spiritus, in ministerium missi propter eos qui
» hæreditatem capiunt salutis[2] ? » Ministrant ergo omnes spiritus hominum vitæ ; unusquisque tamen, ut diximus, pro dignitate et merito sui : nam et illi ministri dicuntur quorum ministerio quæ ad mundum pertinent peraguntur. Unde et Apostolus qui dixerat de se, quia « mihi mundus cruci-
» fixus est, et egomundo[3], » ait etiam hoc : « Nos autem non
» spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo
» est[4]. » Qui autem adhuc de mundo est, et quæ mundi sunt sapit, et quæ carnis sunt quærit, necessario subjectus est ministris mundi : subjectus autem propter iram, quam sibi thesaurizavit ex peccatis. Et ob hoc mihi videtur dicere :
« Ideo necesse est subjectos esse, non solum propter iram,
» sed et propter conscientiam[5] ; » quoniam qui subditur, habet in se quod accusetur a conscientia. His ergo etiam tributa quædam pendimus, dum adhuc secundum carnem vivimus, et quæ carnis sunt cogitamus. Nam si vineam Domini colamus, et vitem veram, quæ est Christus, exerceamus in nobis, de ista vinea non ministris sæculi pendemus tributa, sed ipsi Domino fructus in tempore reddemus : secundum quod ipse Salvator in Evangeliis dicit, quia « co-

[1] Rom. XIII, 7, 8. — [2] Hebr. I, 14. — [3] Galat. VI, 14. — [4] I Cor. II, 12. — [5] Rom. XIII, 5.

»lonis malis tollet vineam, et dabit eam aliis colonis qui » reddant ei fructus in tempore[1]. » Sed et hoc ipsum quod dicit : « Reddite omnibus debita; cui tributum, tributum; » cui vectigal, vectigal[2] : » ab eo quod in sequentibus additur, « Cui timorem, timorem, cui honorem, honorem, » divisum mihi videtur : et ad eos quidem quos supra diximus ministros, pertinere tributa et vectigalia. Exigunt enim de nobis tributa terræ nostræ, et vectigalia negotiationis nostræ. Et quid dico, de nobis? Exactus est tributum etiam Dominus noster Jesus Christus in carne positus[3] : quod idcirco se dicit exolvere, non quod debitor sit, sed ne scandalizet eos. Quod si ille qui nihil habebat in se Cæsaris, et in quo princeps hujus mundi veniens non invenit quidquam de suis, cum liber esset[4], solvit tamen tributum (venit enim et in mortem ut esset et *inter mortuos liber*[5]), quanto magis nos necesse est ista tributa carnis expendere, et negotiationis nostræ, si tamen negotiamur margaritas regni cœlorum, per diversas tentationes exigentibus nos spiritibus vectigalia pensitare[6]? Timorem vero et honorem ad illum potius referre debemus qui dicit per Prophetam : « Nonne et Dominum, et Patrem vocatis me? Et si Dominus sum ego, ubi est » timor meus? et si Pater sum ego, ubi est honor meus[7]? » Posteriora sane quæ addidit, id est, *Nemini quidquam debeatis*[8]; certum est ad ministros referri, quibus debitor quis efficitur cum peccaverit. Debitum enim peccatum esse in multis et frequenter ostendimus. Vult ergo Paulus peccati quidem omne debitum solvi, nec remanere omnino apud nos debitum peccati, permanere tamen et nunquam cessare a nobis debitum charitatis : hoc enim et quotidie solvere, et semper debere expedit nobis.

[1] Matth. xxi, 41. — [2] Rom. xiii, 7. — [3] Matth. xvii, 23, 26. — [4] Joan. xiv, 30. — [5] Psalm. xxxvii, 6. — [6] Rom. xiii, 7. — [7] Malach. i, 6. — [8] Rom. xiii, 8.

XXXI. « Denique quantæ virtutis sit charitas, in consequentibus ponit. Qui enim, *inquit*, diligit proximum, Legem implevit. Nam non adulterabis, non occides, non furtum facies, non falsum testimonium dices; non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo restauratur : Diliges proximum tuum tanquam teipsum[1]. » Et ad ultimum rationem tanti hujus boni breviter colligens ait : « Dilectio proximi malum non operatur : plenitudo ergo Legis est dilectio[2]. » Supra dixerat quia « qui diligit proximum, Legem implevit[3] : » et quia difficile videbatur quomodo possit quis omnem Legem in uno sermone complere, plenissimam reddit rationem dicens : « Dilectio proximi malum non operatur, *et ideo* plenitudo Legis est dilectio. » Pone enim per singula mandata Legis dilectionem, et vide quam facile cuncta complentur. Numquid qui diligit proximum, occidere eum potest? Certum est quod nemo quem diligit interficiat. Est ergo dilectio per quam impleatur mandatum quo præcipitur : *Non occides*[4]. Et iterum, numquid qui proximum suum diligit, in uxorem ejus adulterium committit? Nunquam profecto. Si ergo diligas proximum, nec adulterium committes. Similiter et qui diligit proximum, quæ ejus sunt non furatur : et qui diligit proximum, falsum adversus eum testimonium non dicit. Similiter et cætera mandata Legis, si sit erga proximam dilectio, absque aliquo labore servantur. Puto tamen quod et in hoc voluit nos Apostolus aliquid compendiosius discere. Nam si diligentius requiras quis sit proximus noster, disces in Evangelio illum esse proximum nostrum qui venit, et jacentes nos vulneratos a latronibus, et nudatos a dæmonibus jumento corporis sui superposuit[5], et ad stabulum Ecclesiæ detulit, et stabulario pro cura nostra et diligentia (vel ipsi Paulo,

[1] Rom. XIII, 8, 9. — [2] Ibid. 10. — [3] Ibid. 8. — [4] Ibid. 9. — [5] Luc. X, 29 et seq.

vel omni qui Ecclesiæ præest) duos denarios novi ac veteris Testamenti ad nostræ curæ concessit expensas. Hunc ergo proximum si diligamus, omnem Legem et universa mandata in ipsius amore complemus. « Finis enim Legis Christus ad » justitiam omni credenti[1] : » nec fieri ullo pacto potest, ut qui ex toto corde, et ex totis visceribus suis diligit Christum, faciat aliquid quod non placeat Christo. Illum enim qui diligit, non solum non occidit, quod prohibet Lex, sed nec irascitur fratri suo. Qui ita delectatur illo quem diligit, non solum non facit adulterium, sed nec mulierem respicit ad concupiscendum; sed dicit ad ipsum magis : « Concupiscit » et deficit anima mea in Deum vivum[2]. » Qui diligit Christum, quomodo de furto cogitet, qui etiam sua omnia quæcumque habet relinquit ut sequatur Christum? Qui Christum diligit, quando falsum testimonium dicit, cum sciat ipsum quem diligit falso testimonio proditum? Necessario autem qui diligit Christum, diligit et proximum suum[3]. Hoc enim solo indicio Christi esse discipulus designatur, si charitatem cum proximis habeat[4]. Certum est enim quod qui non diligit proximum nesciat Christum[5].

XXXII. « Et hoc scientes tempus, quoniam hora est jam » de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, » quam cum credidimus. Nox præcessit, dies autem appro- » pinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, induamus » autem arma lucis, sicut in die honeste ambulemus[6]. » Cum post illas dissertiones quas vel de Gentibus, vel de Judæis Apostolus prosecutus est, introduxisset etiam moralem locum, quo magis ac magis auditores incitet ad conversionem, introducit nunc etiam perurgentem temporis rationem, quod est in rebus omnibus summum. Nemo enim ita somnolentus et piger est, quem advenientis diei non excitet

[1] Rom. x, 4. — [2] Psalm. LXXXIII, 3. — [3] 1 Joan. IV, 20, 21. — [4] Joan. XIII, 35. — [5] 1 Joan. IV, 8. — [6] Rom. XIII, 11, 12, 13.

claritas, et cui sol oculis infusus non aperiat aspectum. Est ergo etiam animæ somnus quidam. Si enim sunt ei, ut sæpe jam diximus, proprii oculi, et aures propriæ, et manus, et pedes; quæ singula non tam membra corporalia inesse ei, quam virtutes quibus ad unumquodque movetur et incitatur reputandæ sunt, accidit sine dubio ei secundum oculos suos etiam somnus. Si enim non agat tempore opportuno quæ Dei sunt, sed desidia torpescat, merito dormire dicetur. Idcirco igitur Paulus præco Christi circuiens mundum in somno desidiæ positum, annunciat adesse jam lucem, et tempus esse ut surgatur e somno; noctemque, hoc est, tempus illud quo ignorantia hominibus domina est, præcessisse, et proximante justitiæ solis adventu, rarescentibus tenebris, imminere jam agnitionis diem : atque ideo clamat expergiscendum esse, ne per segnitiem quis noctem patiatur in luce; et abjicienda esse opera tenebrarum, atque arma lucis induenda. *Opera tenebrarum* sunt actus illi qui a Deo alieni sunt : *arma* vero *lucis* assumptio virtutum. Et sicut diximus dedecorosum esse die jam perurgente dormire, multo est dedecorosius sub tempore diei et lucis opera gerere tenebrarum. Verum sciendum est, adventum lucis hujus et diei duplici modo accipiendum : et generalem omnibus, et unicuique specialem. Generalis omnibus aderit lux et dies, cum futuri sæculi tempus advenerit : ad cujus comparationem præsentis hujus mundi spatium tenebræ appellantur. Quod tempus labascentibus quotidie diebus appropiat, et spatia quæ præteritis augentur, futuris sine dubio minuuntur : et ideo « propior est, *inquit*, nunc nostra salus, » quam cum credidimus [1], » et quotidie fit propior : sicut et Dominus cum consummationis sæculi signa distingueret, dixit : « Cum autem videritis hæc omnia, allevate capita » vestra, quoniam appropiat redemptio vestra [2]. » Fit autem

[1] Rom. XIII, 12. — [2] Luc. XXI, 28.

et per singulos diei hujus adventus. Et nobis enim si Christus in corde sit, diem nobis facit : si ignorantias nostras scientiæ ratio fuget, et indignos actus declinantes pia quæque et honesta sectemur, in luce sumus positi, et quasi in die honeste ambulamus.

XXXIII. Quæ sint autem opera tenebrarum quæ abjicienda sunt, consequenter enumerat, et dicit : « Non in » comessationibus et ebrietatibus ; non in cubilibus et impu» dicitiis ; non in contentione et æmulatione[1]. » Ista sunt opera tenebrarum, quæ et carnis opera appellantur, in his qui carnem suam luxuriæ et impudicitiæ, non sanctitati neque Domino manciparunt. Comessationes enim, hoc est, inhonesta ac luxuriosa convivia, quibus necessario comes est turpissima temulentia, quid aliud subsequetur, nisi cubilia et impudicitiæ? A fœdis cubitationibus cubilia appellata sunt, quæ non tam rationabilibus videantur hominibus, quam feris et belluis convenire. « Non in contentione et æmulatione. » Illa quæ supra dixit, carnis sunt vitia : hæc jam et animi : quamvis omnia simul carnis opera dicantur, et opera tenebrarum, quia revera contentio et æmulatio in animis eorum est qui secundum carnem vivunt, et qui in tenebris ambulant. Qui autem in luce est, et sicut in die honeste ambulat, nihil per contentionem, nihil per inanem gloriam gerit. Hoc ergo modo abjicit quis (quod ait supra) opera tenebrarum.

XXXIV. Quod vero dixit, « Induamus arma lucis[2], » quomodo debeat fieri nunc exponit. « Sed induite, *inquit*, Do» minum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in » concupiscentiis[3]. » Frequenter diximus Christum sapientiam esse, et justitiam, et sanctificationem, et veritatem, et omnes simul virtutes : quas utique qui assumpserit, Christum dicitur induisse. Si enim hæc omnia Christus est,

[1] Rom. XIII, 13. — [2] Ibid. 12. — [3] Ibid. 14.

necessario qui hæc habet, habet et Christum. Qui enim hæc habet, carnis curam in concupiscentiis non facit. Moderatione solita Apostolus utitur, cum non per omnia carnis curam negat habendam. Certum est enim quod in necessariis habenda est : in deliciis vero, et luxuria, atque omni concupiscentia, penitus excludenda.

XXXV. « Infirmum autem in fide assumite, non in dis-» ceptationibus cogitationum. Alius quidem credit mandu-» care se omnia : qui autem infirmus est, olera manducet[1]. » Et in superioribus de fidei infirmitate mentionem fecit Apostolus, ubi ait de Abraham : « Cum fere centum annorum » esset, non infirmatus est fide[2]. » De qua infirmitate fidei in illis locis quæ occurrere potuerunt exposuimus. Sed et nunc de infirmo in fide commemorat, quem in eo dicit infirmum, quia non credit manducare omnia, sed tam exigua est fides ejus, ut sola olera competentem sibi esse existimet cibum. Quod potest quidem videri dictum ad eos qui ex Gentibus crediderunt, extollentes se in libertatem fidei, qua nihil commune aut immundum esse crederent adversum eos qui ex circumsione crediderunt, observantes adhuc secundum traditionem Legis ciborum differentiam : ut eos reprimere videatur et monere ne insultent eis quibus longa consuetudo in observandis cibis discretionem adhuc aliquam et cunctationem movebat. Jubet ergo eum qui ita in hac fide infirmus est, assumi magis, et non abjici, nec quasi infidelem judicari. Aliud est enim infidelem esse, aliud infirmari in fide. Nam infidelis dicitur qui non habet fidem : infirmus autem in fide, qui dubitat in parte aliqua fidei.

XXXVI. Componens igitur Apostolus in pace corpus Ecclesiæ dicit : « Qui manducat, non manducantem nons per-» nat : et qui non manducat manducantem non judicet : Deus

[1] Rom. XIV, 1, 2. — [2] Id. IV, 19.

» enim illum assumpsit. Tu quis es, qui judicas alienum ser» vum ? Suo domino stat, aut cadit : stabit autem ; potest » enim Deus statuere illum [1] : » quo scilicet per hæc nulla esset inter credentes ciborum causa dissensio. Sed videtur hæc Paulus profondiore magis sensu elocutus. Neque enim ex circumcisione venientibus de edendis oleribus Lex aliquid mandaverat, ut ipsis convenire videatur quod ait : « Qui autem infirmus est, olera manducet [2]. » Unde constat eum de cibo verbi ista tractare, et infirmum dicere esse in fide eum qui non ita perfectus est sensibus ut possit omnem cibum verbi Dei sumere, sicut et ipse Apostolus in aliis dicit : « Perfectorum autem est cibus solidus, eorum » qui pro possibilitate sumendi exercitatos habent sensus » ad discretionem boni et mali [3]. » Et iterum ad alios dicit : « Lac vobis potum dedi, non escam : nondum enim pote» ratis [4]. » Et numquid ita inepti erimus, ut putemus Apostolum qui missus est prædicare verbum Dei, lac portasse secum quod Corinthiis potum daret ? Sed manifestum est hæc eum de qualitate verbi proloqui, et propterea dicere ; Si quis infirmior est sensibus, et non est ita perfectæ fidei, ut de secretioribus mysteriis capiat verbum, non debere ei per ea quæ intelligere non potest, disceptationes cogitationum moveri. « Alius enim, *inquit*, credit manducare om» nia [5]. » Non per hæc Paulus ad omnia comedenda discipulos hortatur; nec gulæ et gurgitis est magister, sed de illis sine dubio dicit, quorum fides perfecta est, et nullis in verbo Dei discretionibus impeditur; quos idem Apostolus in aliis spiritales appellat cum dicit : « Spiritalis autem exami» nat omnia [6]. » Ipse est ergo de quo hîc dicit : « Alius au» tem credit manducare omnia [7]. » Denique et Apostolis, antequam spiritum sanctum acciperent, dicebatur a Do-

[1] Rom. XIV, 3, 4. — [2] Ibid. 2. — [3] Hebr. V, 14. — [4] I Cor. III, 2. — Rom. XIV, 2. — [6] I Cor. II, 15. — [7] Rom. XIV, 2.

mino : « Multa adhuc habeo quæ loquar vobis; sed non potes-
» tis illa modo audire. Veniet autem Paracletus Spiritus veri-
» tatis, et ipse vos docebit omnia [1]. » Ista sunt ergo omnia
quæ credit manducare is qui pro fidei perfectione per gratiam sancti Spiritus capax verbi secretioris extiterit. Habet tamen et infirmus quod sumat ex verbo Dei, et est species quædam verbi quam hic Apostolus *olera* appellavit [2], quæ audientis sensum non tam robustum reddat et fortem, quam sustentet et interire non faciat. In multis etenim de interioribus animæ sensibus Scriptura divina quasi de exterioribus corporis loquitur membris : et sicut sæpe docuimus interiorem hominem vel videre, vel audire, vel ambulare nominari, ita et nunc ipse interior homo aut omnem cibum dicitur posse percipere si perfectus est, aut si infirmus est olera manducare. Sed ut perfectorum in Ecclesia concordiam et imperfectorum, tanquam inhonestorum in corpore membrorum honestorumque componat, nec habeatur in eis ulla dissensio, dicit : « Qui manducat, non mandu-
» cantem non spernat : et qui non manducat, manducan-
» tem non judicet [3]. » Hoc est quod et alibi dicit : « Quia non
» potest dicere oculus manui : Non es mihi necessaria ; et
» caput pedibus : Non desidero operam vestram. Sed multo
» magis quæ videntur membra corporis inhonestiora esse,
» necessaria sunt [4]. » Et his ergo quorum fides tanta est ut omnia possint manducare, et omnem verbi speciem capere, ne superbiant et spernant eos qui inferiores sunt præcipit : et rursum his qui incapaces sunt perfectioris doctrinæ mandat ne judicent eos quorum sensus capacior est, et intellectus eminentior. Solent enim perverso ordine imperiti peritos judicare, at desides studiosos. Interdum tamen et hi qui scientiæ aliqua initia ceperint, inflantur et extolluntur

[1] Joan. XVI, 12, 13. — [2] Rom. XIV, 2. — [3] Ibid. 3. — [4] I Cor. XII, 21, 22.

adversum eos qui videntur minus capaces esse. Idcirco igitur increpatione apostolicæ auctoritatis Paulus utriusque partis insolentiam reprimens dicit : « Tu quis es, qui judi-» cas alienum servum ? Suo domino stat, aut cadit [1]. » Quod dicit, « Stat, aut cadit, » secundum sensum ejus quem increpat dicit. Nam et imperitior si videat quempiam profundius aliquid, et ut ipse capere non potest, sentientem, cecidisse eum judicat a fidei statu : et rursum qui inflantur ex scientia, et non cum charitate, sicut Paulus commonet, agunt, similiter de imperitioribus quibusque opinantur : et ideo potestatem fratri judicandi fratris exemit. Bene autem « alienum servum » ait, quia Dominus dicit : « Vos autem » omnes fratres estis [2]. » Omnes, hoc est universa creatura, et unus est solus Dominus Jesus Christus, qui est « Dominus » omnium, dives in omnibus [3]. » Simul et bonitatem Dei ineffabilem manifestat, cum dicit de eo qui cecidisse videtur, etiamsi vere ceciderit, quia « potens est Deus statuere » illum. Dominus *enim* erigit elisos [4]. »

XXXVII. « Alter judicat alternos dies : alter autem judi-» cat omnem diem. Unusquisque in suo sensu abundet [5]. » Diximus superius secundum litteræ Apostolicæ consequentiam videri hæc de ciborum continentia, vel libertate tractari : quoniam vocatio quidem quæ in Christo est, nihil commune aut immundum ponit in cibis, sed continentiæ ratio suadet etiam a licitis abstinere. Non enim (ut et ipse in aliis dicit) quia omnia licent, idcirco etiam omnia expediunt, vel omnia ædificant [6]. Ipsa tamen abstinentiæ ratio diversa est pro voto et proposito voventis. Alius namque hoc judicat, et ita apud animos suos decernit, ut omnem diem, hoc est, continuum vitæ suæ tempus exigat in abstinentia. Alius vero tempus aliquod velut votiva professione

[1] Rom. XIV, 4. — [2] Matth. XXIII, 8. — [3] Rom. X, 12. — [4] Id. XIV, 4. Psalm. CXLIV, 14. — [5] Rom. XIV, 5. — [6] I Cor. VI, 12. Id. X, 23.

decernit. In quo sive ut jugem, sive ut temporalem suscipiat continentiam, uniuscujusque sensibus dat liberam facultatem. Utrumque tamen acceptum fieri apud Dominum pollicetur, et propterea subjungit.

XXXVIII. « Qui sapit diem, Domino sapit : et qui man- » ducat, Domino manducat : gratias enim agit Deo : et qui » non manducat, Domino non manducat, et gratias agit » Deo [1]. » Gratiæ ergo Deo ab utroque referuntur : ab illo quidem pro fructu continentiæ; ab hoc vero pro libertate vescendi. Sed quoniam, ut in anterioribus ostendimus, profundior invenitur Apostoli sensus, quam ciborum carnalium ratio continet, in spirituali expositione, secundum ea quæ supra disseruimus de his quorum alius omnem diem, alius vero alternos judicat dies, possumus illud sentire, quod in Scripturis divinis unumquodque capitulum in quo dogma pietatis et fidei continetur, dies dicatur [2]. Vere enim dies est qui illuminat mentem, qui ignorantiæ tenebras fugat, qui Christum, qui sol est justitiæ, habet in sese. Si quis ergo sit qui ita divinis literis operam impendat ac studium [3], ut omnem diem et omnem sensum Scripturæ divinæ discutiat et dijudicet, ita ut non eum transeat de Lege iota unum vel unus apex, hic omnem diem videbitur judicare [4]. Qui autem non est tantus ingenio, alternos, id est, paucos ex multis capiet sensus, qui si non ad plenitudinem scientiæ sufficiant, at certe qui ad summam fidei satis sint. Uterque ergo secundum apostolicum consilium gratias agat Deo; ille qui sapit omnem diem, et qui manducat omnia, id est, qui agnoscit et intelligit omnia; et ille qui licet non omnia manducet, et non universorum intelligentiam capiat, brevi tamen fidei confessione salvatur. Et ideo etiam non manducans omnia, nec omnium scientiam sumens, agere tamen etiam ipse gratia dicitur Deo.

[1] Rom. XIV, 6. — [2] Ibid. 5. — [3] Malach. IV, 2. — [4] Matth. V, 18.

XXXIX. « Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi » moritur : sive etiam vivimus, Domino vivimus : sive morimur, Domino morimur. Sive igitur vivimus, sive morimur, » Domini sumus. In hoc enim Christus et mortuus est, et » vixit, ut et mortuorum et vivorum dominetur[1]. » Quid sit vivere in Christo, et quid sit mori in Christo, dictum sæpe a nobis est in hujus Epistolæ expositione, et præcipue in eo loco ubi explanare tentavimus sermonem Apostoli quo ait : « Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia » et convivemus ei[2]. » Si ergo meminimus quæ in hoc loco dicta sunt, ex ipsis etiam propositus in præsenti sermo Apostoli apertior, et lucidior fiet, quomodo nemo nostrum sibi vivat, et nemo sibi moriatur. Non enim unusquisque ipse sibi dat, sed a Christo sumit mortis exemplum, qui solus peccato mortuus est, ut et ipse imitatione ejus possit alienus et mortuus effici a peccato. Sed et vitæ exemplum non ipsi ex nobis habemus, sed ex Christi resurrectione suscipimus, ut idem Apostolus dicit : « Ut sicut Christus » resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novi- » tate vitæ ambulemus[3]. » Novitas ergo vitæ qua in Christo per fidem resurrectionis ejus vivimus, Domino deputatur, quia non a nobis, sed ab ipso sumit exordium ; et ideo : « Sive vivimus, Domino vivimus : sive morimur, Domino » morimur. Sive igitur vivimus, sive morimur, Domini su- » mus[4]. » Mortem etenim appellat illam, qua Christo, ut diximus, consepulti, et in morte ipsius baptizati, peccato mortui sumus[5], et vitam qua alieni effecti ab hoc mundo, et, ut ipse ait, « ex mortuis viventes[6], » non nobis, id est, non carni vivimus, sed Deo, secundum ea quæ in subsequentibus jungit. « In hoc enim, *inquit*, Christus mortuus » est et vixit, ut et mortuorum et vivorum dominetur[7]. »

[1] Rom. XIV, 7, 8, 9. — [2] Id. VI, 8. — [3] Ibid. 4. — [4] Id. XIV, 8. — [5] Id. VI, 3. — [6] Ibid. 13. — [7] Id. XIV, 9.

Mortuum dicit esse Christum dispensatione sine dubio passionis : vixisse autem per sacramentum resurrectionis. Unde et nobis primo passionis et mortificationis, postea etiam resurrectionis et vitæ novitatis reliquit exemplum. Sed moveat aliquem fortassis quod dicit Apostolus, idcirco mortuum esse et vixisse, ut mortuorum et vivorum dominetur; quasi qui hoc dederit intelligendum, quod nisi mortuus fuisset, mortuorum dominatum non habuisset, et nisi post mortem rursum vixisset, non tenuisset dominationem vivorum. Sed ad hæc ita respondendum puto. Duobus ex modis constat in omnem creaturam Christi dominatio. Uno, per quem ut creator omnium et potestatem gerens universorum, vi majestatis et necessitate potentiæ habet cuncta subjecta, per quem modum non solum bonis sanctis mentibus ac spiritibus dominatur, verum et nequam, et refugis, et his quos Scriptura divina malignos angelos appellavit[1]. Idcirco enim omnitenens, vel omnipotens dicitur, secundum quod Joannes designat in Apocalypsi, dicens : « Hæc dicit qui est, et qui erat, et qui venturus est, » omnipotens[2]. » Hic ergo unus est modus quo Christus omnibus dominatur. Alius vero est, quo tanquam bonus et boni Patris Filius non vult rationabiles spiritus ad obedientiam legis suæ violenter inflectere, sed expectat ut sponte veniant, ut voluntate et non necessitate bonum quærant, et docendo magis quam imperando, invitando potius quam extorquendo persuadeat. Inde denique est, quod usque ad mortem dignatur accedere, ut exemplum obedientiæ, et moriendi formam volentibus peccato et vitiis emori derelinquat. Et propter hoc in præsenti loco Apostolus scribit idcirco eum mortuum esse et vixisse, « ut et vivorum et mortuorum do» minetur[3]; » vivorum, profecto illorum qui resurrectionis ejus exemplo novam et cœlestem in terris exigunt vitam;

[1] Luc. VIII, 2. — [2] Apocal. I, 8. — [3] Rom. XIV, 9.

mortuorum, illorum sine dubio qui mortificationem Christi in corpore suo circumferunt, et mortificant membra sua quæ sunt super terram[1].

XL. Quod si hæc ita se habent, « Tu, *inquit*, quare judicas fratrem tuum? Aut tu quare spernis fratrem tuum[2], » cum sive mortificatio sit in te carnis et vitiorum, non ex te orta sit, sed Christi morte donata : sive tibi novitas vitæ est[3], et in terris ambulans conversationem habes in cœlis, Christi hoc resurrectione merueris? Bene autem utriusque vitii notam vernacula appellatione signavit, illi quidem dicens : « Quare spernis? *et huic* : Quare judicas fratrem » tuum[4]? » Solent enim hi qui aliquantulum videntur in scientia profecisse, spernere et nihili ducere eos qui altioris intelligentiæ minus capaces sunt : e contrario autem imperiti et indociles judicare, hoc est, incusare et condemnare eos qui altiora et profundiora perquirunt, quam ipsi capere aut assequi possunt. Et ideo Apostolus resecare culpam volens ex utraque parte nascentem, illis quidem præcipit, ne inferiores spernant atque despiciant : his vero, ne superiores se judicent, cum peritiam non habeant judicandi. Quamvis ergo utrumque reprehendat, et eum qui spernit fratrem inferiorem, et eum qui judicat superiorem, tamen ut ostenderet illum gravius in judicando, quam hunc in spernendo fratrem peccare, omissa spretionis culpa, præsumptionem judicantis fratris exaggerat, et ideo in consequentibus jungit :

XLI. « Omnes enim stabimus ante tribunal Dei[5]. Scriptum » est enim : Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et confitebitur omnis lingua Deo[6]. Itaque » unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non » ergo amplius invicem judicemus : sed hoc judicate magis,

[1] 2 Cor. IV, 10. Coloss. III, 5. — [2] Rom. XIV, 10. — [3] Id. VI, 4. — [4] Philip. III, 20. — [5] Rom. XIV, 10, 11, 12, 13. — [6] Isa. XLV, 24.

» ne ponatis offensionem fratri, vel scandalum. » Assumens Apostolus causas ex his in quibus non recte judicant hi qui judicant fratres, recti et justi introducit divini judicii formam, et ait : « Omnes enim nos stare oportet ante tribunal » Dei : » quo scilicet noverit is qui judicat fratrem, tantum se crimen elationis incurrere, ut tribunal Dei sibi videatur assumere, et Unigeniti judicium prævenire. Verum quid sibi velit hoc ipsum quod Apostolus *tribunal Dei*[1] memorat, et quomodo intelligendum sit videamus. Non solum enim in hoc loco, sed et ad Corinthios scribens, tribunalis facit nihilominus mentionem, ubi ait : « Propter quod studemus » sive præsentes, sive absentes placere illi. Omnes enim nos » manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unus- » quisque per corpus prout gessit, sive bona, sive mala[2]. » Sed et apud Danielem Prophetam invenimus talia quædam de judicandi specie descripta. « Videbam, *inquit*, et ecce » sedes positæ erant, et vetustus dierum sedebat, et indu- » mentum ejus sicut nix candidum, et capilli capitis ejus » sicut lana munda. Thronus ejus flamma ignis, rotæ ejus » ignis inflammans, fluvius ignis currebat ante ipsum. Millies » millia ministrabant ei, et decies millies dena millia assis- » tebant ante eum. Judicium constituit, et libri aperti sunt[3]. » In Duodecim quoque Prophetarum libro, sub mysterio dicitur quia in valle Josaphat Dominus judicet populum suum[4] : ipsam autem vallem Josaphat paulo post vallem judicii nominat. Sed de his nunc singulis, quæ similitudinis causa protulimus, disserere longum videtur. Ea tamen quæ ad Corinthios scripsisse Apostolum diximus, conferentes cum præsenti loco, vel cæteris quæ apud Prophetas scripta memoravimus, declarari videmus ex omnibus certissime futurum esse judicium Dei : cujus specie ut notior homini-

[1] Rom. XIV, 10. — [2] 2 Cor. V, 9, 10. — [3] Dan. VII, 9, 10. — [4] Joel III, 2, 12.

bus fieret, judicandi forma ex his quæ inter homines geruntur assumpta est, quo scilicet nosceremus, quia sicut judex iste terrenus celsiorem quemdam locum quod tribunal appellatur, ascendit, ut ex eo altior et eminentior cæteris qui judicandi sunt, fiat, ne conspectum ejus lateant vel reorum supplicia, vel allegationes innocentium; ita intelligamus et judicem omnium Christum natura et majestate cunctis eminentem introspicere corda et conscientias singulorum, manifestare occulta, et obtecta revelare, ut et bonis actibus laudem tribuat, et mali pœnam quam merentur excipiant. Quod si manet futurum judicium Dei, et tale judicium in quo non solum unusquisque recipiet pro actibus suis, sed et pro omni otioso verbo reddet rationem, secundum sententiam Domini[1]: cogitationes quoque malæ confutabuntur redarguente conscientia, et in omnibus « unusquisque nos» trum pro se rationem reddet Deo[2]. Non ergo, *inquit*, am» plius invicem judicemus[3], » sicut et in aliis dicit: « Itaque » nolite ante tempus quid judicare, usquequo veniat Domi» nus qui illuminabit occulta tenebrarum, et manifestabit » consilia cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo[4]. » Nudabitur enim universæ (ut ego arbitror) creaturæ rationabili cor nostrum, et revelabuntur occulta, vel etiam manifestabuntur. Est enim differentia. Videntur enim ea quidem quæ revelantur, ad malos pertinere, de quibus dicitur: « In igne enim revelabitur[5]: » ea vero quæ manifestantur, ad bonos; et ideo dicitur: « Omne enim quod manifestatur, » lux est[6]: » et tanquam libri quidam descripti, vel tabulæ incisæ continentes litteras actuum, cogitationumque nostrarum, ab omni (ut diximus) creatura rationabili relegentur. Et hoc est quod arbitror indicari per Danielem ubi dicit: « Et libri aperti sunt[7], » qui scilicet in corde nunc involuti

[1] Matth. XII, 36. — [2] Rom. XIV, 12. — [3] Ibid. 13. — [4] I Cor. IV, 5. — [5] Id. III, 13. — [6] Ephes. V, 13. — [7] Dan. VII, 10.

sunt et obtecti, continentes quidem scripta quæ gerimus, et notis quibusdam conscientiæ sulcati, nec tamen ulli nisi soli Deo cogniti. Isti ergo libri animæ nostræ, vel hæ cordis nostri paginæ aperientur in conspectu throni flammei, et rotarum ignis ardentis, et fluminis ignei ac percurrentis ante vetustum dierum[1]. Videbunt hæc, et legent etiam Angeli, et illa millies millia Angelorum, et decies millies dena millia ministrorum, et ita criminum nostrorum in quibus nunc unum saltem testem pati confundimur, cœlestium tunc virtutum testes catervas innumerabiles patiemur[2]. Cum autem Paulus dicat, quia « omnes stabimus ante tribunal » Dei[3], » et dum se cum his societ qui stabunt ante tribunal Dei, quisnam est qui semetipsum ita decipiat et fallat, ut ad judicium se Christi, et ad tribunal cognitionis ejus non putet esse venturum, aut manifestandum se non putet in his quæ sive recte, sive etiam minus recte commiserit? Quod vero in præsenti quidem loco *tribunal Dei;* ad Corinthios vero *tribunal Christi* posuit[4], ego quidem nullam puto esse differentiam quominus unum atque idem *tribunal Christi*[5] et *tribunal Dei*[6] nominetur, secundum quod ipse Salvator in Evangelio dicit : « Omnia quæ habet Pater, mea » sunt[7] : » et iterum : « Pater, omnia mea tua sunt, et tua » mea[8]. » Si quis tamen putat in sermonibus Pauli (quia nulla in ejus litteris otiosa vel syllaba est) causas varietatis hujus esse requirendas, poterit fortassis tale aliquid dicere : Christi vocabulum, quantum ad proprietatem appellationis ipsius pertinet, verbi in carne positi et mundum Deo reconciliantis indicium est, sicut et idem Paulus dicit, quia « Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi[9] : » sed reconciliationis hujus spatia conversionis nostræ dilatio et

[1] Dan. VII, 9. — [2] Ibid. 10. — [3] Rom. XIV, 10. — [4] 2 Cor. V, 10. — Ibid. — [6] Rom. XIV, 10. — [7] Joan. XVI, 15. — [8] Id. XVII, 10. — [9] 2 Cor. V, 19.

emendationis negligentia distendit, et longiora constituit; et donec evacuet omnes principatus et potestates, et ponat omnes inimicos sub pedibus suis, ac novissimum inimicum destruat mortem, ita eum regnare oportet, ut mysterium susceptæ in carne dispensationis exerceat, et bonos quidem manifestet, culpabiles autem recipiant unusquisque secundum opera sua[1] : ubi vero tradiderit regnum Deo et Patri, id est, conversos et emendatos omnes obtulerit Deo, et ad integrum mysterium mundi reconciliationis expleverit[2], tunc ait ante tribunal Dei astare omnes, ut impleatur hoc quod sequitur : « Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi flec-»tetur omne genu, et confitebitur omnis lingua Deo[3]. » Flectet autem genu omnis creatura Deo in nomine Jesu, per quem reconciliata est ei, secundum quod idem Apostolus dicit : quia « in nomine Jesu omne genu flectetur cœ-»lestium, terrestrium, et infernorum[4]. » Flectere sane genu, et omnem linguam confiteri Deo, de Esaiæ Prophetæ sermonibus assumpsit Apostolus[5]. Quod tamen non est carnaliter accipiendum, ut putemus quod etiam cœlestia, quæ dicit genu flectere, carnalibus membris facere hæc credantur : verbi causa, ut putetur vel sol, vel luna, vel stellæ, vel etiam Angeli, et quæcumque sunt quæ cœlestia nominantur, corporalibus inflexa genibus adorare, aut etiam lingua carnali, et tali membro quali nos homines loquimur, putentur confiteri Deum, de quibus dicitur quia sint spiritus et ignis, secundum quod Propheta dicit : « Qui facit An-»gelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem[6]. » Et quæ genua in spiritibus esse credentur? aut quæ lingua in ignis specie requiretur? Sed genu flectere, subjecta esse cuncta, et cultui Dei obedire declarat. Movet me adhuc ex his quæ de Epistola ad Corinthios assumpsimus, ubi dicit :

[1] I Cor. xv, 24, 25, 26. — [2] Ibid. 24. — [3] Rom. xiv, 11. — Philip. ii, 10. [5] Isai. xlv, 24. — [6] Psalm. ciii, 4.

« Ut recipiat unusquisque propria corporis prout gessit, sive » bona, sive mala[1] : » utrum quia in omnibus hominibus necesse est aliquid boni esse, et aliquid mali; nec ullum in bonis inveniri, qui non aliquid habuerit et mali; vel iterum aliquem in malis, qui non habuerit aliquid et boni, propter Scripturam quæ dicit : « Spiritus enim incorruptibilis in ho» minibus est[2], » propterea dixerit ut unusquisque et pro bonis suis bona, et pro malis suis recipiat mala : an bonos illos dicat quibus nihil mali ascribendum sit, et illos malos quibus boni nihil omnino debeatur. Sed si hoc novissimum putemus, videbimur contra evidentem venire rationem. Nullus enim, ut dixi, ita bonus invenietur, cui non aliquid insitum sit mali, ut ex multorum sanctorum perfacile colligi videtur exemplis : et rursus nemo est pessimorum, etiam si ipse Judas ponatur qui supra omnem impietatem impius fuit, ut non aliquid etiam ipse boni habuisse videatur. Nam ut illa omittam, quæ cum Apostolis positus quasi unus ex ipsis gerebat, quamvis et ibi jam bonis ejus miscerentur et mala (erat enim pecuniæ cupidus), tamen hoc ipsum quod « pœnitentia ductus reportavit triginta ar» genteos ad sacerdotes, et dixit : Peccavi tradens sangui» nem justum[3], » fuit aliquid boni. Ex quibus omnibus videtur mihi, quoniam non potest unus atque idem bona simul recipere, et mala (neque enim simul et in paradisum quis, et in gehennam mitti potest), in illis tantummodo rationem boni non haberi, in quibus valde præponderant mala; et in illis rationem mali non accipi, in quibus præponderant bona, et in quibus malorum vestigia pœnitentia conversionis abolevit. Ut autem ad propositi capituli finem conclusionemque redeamus, cum, inquit, tanta sit apud Deum et apud Christum ejus judicii veritas, tanta futuræ examinationis indago, « non ergo, *ait*, amplius invicem judicemus.

[1] 2 Cor. v, 10. — [2] Job xxxii, 8. — [3] Matth. xxvii, 3.

» Sed hoc judicate magis, ne ponatis offensionem fratri, vel » scandalum[1]. » Hoc judicate, id est; hoc statuite ne per observantiam ciborum offensiones fratribus vel scandala generetis. De offensione vel scandalo jam supra diximus quod scandalum sit cum in via qua inceditur aliquid invenitur objectum, in quo offendant scandentium vel incedentium pedes. Hoc est ergo quod patiuntur hi qui viam fidei nuper ingressi, priorum vel contentionibus, vel negligentiis, vel contemptu et elationibus offenduntur, atque exemplis eorum recussi avertuntur a fide.

XLII. « Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil est » commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune » esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus » contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. Noli » cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est[2]. » Diximus et in aliis, quod in Scripturis sanctis vernacula quadam appellatione quod sanctum vel mundum non est, commune nominetur : quæ tamen appellatio in novo Testamento frequentius invenitur, in veteri vero non recordor sicubi nominata est, ut in Evangelio Salvator dicit, quia « de corde » procedunt cogitationes malæ, homicidia, fornicationes, » adulteria, furta, falsa testimonia : et ista sunt quæ com» municant hominem. Non lotis autem manibus manducare, » non communicat hominem[3]. » Quamvis in nonnullis exemplaribus Latini pro *communicant*, *coinquinant* posuerint, et licet eadem virtus sit, proprietas tamen sermonis *communicat* habet. Sed et in Actibus Apostolorum Dominus dicit ad Petrum : « Quod Deus mundavit, tu commune ne dixeris[4]. » Puto ergo inde usum hujus sermonis assumptum, ut quia, verbi gratia, vasa templi ministerio segregata, vasa sine dubio Domini appellabantur, ad horum autem distinctionem

[1] Rom. XIV, 13. — [2] Ibid. 14, 15. — [3] Matth. XV, 19, 20. — [4] Act. X, 15.

reliqua vasa communia dicebantur : ita et ad ciborum distinctionem, eorum quos quasi mundos et secundum Legem edendos Scriptura segregavit, reliqui omnes communes appellati sunt. Sed Judæi vim verbi ignorantes, unde communis diceretur homo, quem communem appellabant, sermonis usum sine significationis intelligentia tenuerunt. Neque enim cibi quos Deus creavit, aut ignoranter aut simpliciter sumpti communem facere hominem poterant et immundum; sed mens illa hominis quæ Deo soli segregata est, merito munda appellatur : quæ vero aliena a Deo est, quoniam non ab uno spiritu immundo, sed a plurimis possidetur, idcirco talis homo communis appellatur, quasi qui multorum sit vel vitiorum, vel dæmonum servus, secundum illum qui interrogatus, « Quod tibi nomen est? respondit, » Legio : multi enim sumus[1] : » et secundum illud quod a Salvatore dicitur, quia « cum exierit immundus spiritus ab » homine, circuit loca arida, quærens requiem : et non inveniens redit : et inveniens domum vacantem et scopis » mundatam, assumit secum septem alios spiritus nequiores » se; et intrantes habitant in eo[2]. » Et sine dubio iste talis homo communis dicitur, eorum videlicet servus effectus omnium spirituum malignorum qui habitant in eo. Merito ergo sciens sermonis hujus hanc esse rationem Paulus, dicit : « Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil est com» mune per ipsum[3]. » Nihil enim in creaturis Dei natura sui immundum est (omnia namque a bono Deo creata, bona esse constat et munda) : « sed ei, *inquit*, qui existimat ali» quid esse commune, ipsi commune est[4] : » hoc est, qui intentione cordis immundum aliquid cogitat, et observantiam diversitatis admittit, sicut et in consequentibus dicit : « Qui » autem discernit, si manducaverit, damnatus est; quia non

[1] Luc. VIII, 30. — [2] Matth. XII, 43, 44, 45. — [3] Rom. XIV, 14. — [4] Ibid. 15.

» ex fide. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est[1]. » Nec tamen in his distinctionem Legis exclusit, ut absolute diceret nihil esse commune aut immundum eorum quæ Lex definivit immunda. Præmisit enim causam cur per semetipsum nihil commune dicatur. « Scio, *inquit*, et confido in » Domino Jesu[2]. » In Domino ergo Jesu nihil commune per semetipsum, hoc est, natura sui dicitur; « sed illi, *inquit*, » qui existimat, *et qui putat* aliquid esse commune, ipsi com- » mune est[3]. » Et ne mireris quod cogitatio mentis cibum qui natura sui communis vel pollutus non est, faciat pollutum, cum e contrario cibum vere pollutum (vere enim pollutus est qui idolis immolatur) simplicitas mentis, et nulla cogitationis scrupulositas injecta, omni suspicione contaminationis absolvat. Et rursum etiam si mundus sit cibus, suspicionem tamen aliquis patiatur quasi quod idolis immolatus sit, pollui dicitur pro conscientiæ scrupulo. « Si enim » propter cibum frater tuus contristatur, non jam secundum » charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo » Christus mortuus est[4]. » Cum definisset Apostolico dogmate per Dominum Jesum nihil commune aut immundum natura sui putandum, et dedisset erga usus ciborum fidelibus quibusque absolutissimam libertatem, rursus ad ædificationem fraterni amoris licentiam resecat libertatis, et dicit: Etiamsi commune nihil est, et usus omnium ciborum licenter admittitur, tamen tu si propter cibum quem licito putas sumendum, fratrem tuum, qui nondum scientiæ hujus capax est, scandalizas, « jam non secundum charitatem ambulas, » nec affectum in te fraterni amoris ostendis. Quid enim læderis, si ut fratrem tuum non contristes, etiam a licitis abstineas? Tibi enim abstinere a licitis crimen nullum est; illi vero in quibus discernit et putat non licere, condemnabilis usus est. « Qui enim discernit, si manducaverit, damnatus est[5]. »

[1] Rom. XIV, 23. — [2] Ibid. 14. — [3] Ibid. 15. — [4] Ibid. — [5] Ibid. 23.

Quod si facias, tu utique fratrem tuum perdis « pro quo » Christus mortuus est[1], » et tu ei causas perditionis acquiris. Magnificentius autem de his idem Paulus ad Colossenses scribens dicit : « Nemo itaque vos judicet in esca, aut in » potu, aut in parte diei festi, aut neomeniis, aut sabbato, » quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. Nemo » vos seducat volens in humilitate cordis et religione Ange- » lorum quam non vidit extollens se, frustra inflatus a mente » carnis suæ, et non tenens caput[2] : » et post pauca : « Si ergo » mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid velut » viventes in hoc mundo decernitis? Ne tetigeris, ne gusta- » veris, ne attaminaveris : quæ sunt omnia in corruptionem » ipso usu, secundum præcepta et doctrinas hominum : quæ » sunt rationem quidem habentia sapientiæ in observatione » religionis, et humilitate per vexationem corporis, non in » honore aliquo ad saturitatem carnis[3]. » De quibus per singula disserere non est præsentis operis : de his enim nunc quæ ad Romanos scribit Apostolus conamur exponere. Hoc est tamen quod etiam præsenti asseritur exemplo : ne in cibo, vel in potu, vel in hujusmodi observantiis, quæ apud Judæos velut Angelorum religio putatur, judicemur ab aliquo. Extollunt enim se in his quæ videntur, et inflati sunt de visibilibus rebus. Quæ tamen elatio non est secundum sapientiam spiritus, sed secundum sensum carnis. Non autem de carnalibus rebus præceptum est : « Ne » tetigeris, ne attaminaveris, ne gustaveris[4]. » Hæc enim omnia, hoc est, carnalia ad usum hunc corruptibilem data sunt : et quæ potest esse in corruptione observantia puritatis? Sed cum Lex hæc de rationabilibus præcipit, quæ, si immunda sunt, vere tangenda non sunt, neque gustanda, ne participes nos faciant peccati et immunditiæ suæ, præ-

[1] Rom. XIV, 15. — [2] Coloss. II, 16, 17, 18. — [3] Ibid. 20 et seq. — Ibid. II, 21.

cepta hominum et doctrinas relinquentes, hunc spiritalem sensum ad carnalia hæc et corporalia transtulerunt, quæ rationem sapientiæ habent in observatione religionis et humilitate corporis, non tamen ut occasione hujusmodi observantiæ honor aliquis apud homines et carnis deliciæ requirantur, dum pro paucorum abstinentia multi cibi requiruntur et electi. Vera autem observantia est ubi ita sumitur cibus, et ita aguntur omnia, ut non de talibus dicatur : « Quorum Deus venter est[1]. » Abstinere enim convenit ab omni cibo quem concupiscentia et libido præsumit, quem deliciæ parant, quem luxus excogitat. Videndum namque est non solum quali, sed et quanto cibo, et quo in tempore, et quam parco utamur. Sic enim *omnia munda mundis* mentibus fiunt : « Contaminatis autem, *ut dicit Apostolus*, et in- » fidelibus nihil mundum[2]. » In quo ostendit, quia etiam ea quæ apud Judæos munda nominantur in cibis, si quis contaminatus sit et infidelis, munda ei esse non possunt. Consequens igitur erit, ut si ea quæ munda sunt, contaminatis immunda efficiantur, etiam ea quæ dicuntur immunda, sanctis et fidelibus munda fiant. « Sanctificantur enim per » verbum Dei et orationem, quia omnis creatura Dei bona, » et nihil abjiciendum quod cum gratiarum actione percipi- » tur[3]. » Per orationem autem non cujuscumque sanctificantur, sed eorum qui levant « puras manus sine ira et dis- » ceptatione[4]. » Vis autem magnificentius adhuc de mundis et immundis, quod non de corporibus, sed de animis dicantur et mentibus, edoceri? Audi ipsius Domini et Salvatoris in Evangelio sententiam dicentis : « Non quæ intrant in os, » communicant hominem, sed quæ ex ore procedunt; quo- » niam ab intus de corde exeunt cogitationes malæ, homi- » cidia, adulteria[5], » etc. Cogitatio ergo est et mens non recte

[1] Philip. III, 19. — [2] Tit. I, 15. — [3] I Timoth. IV, 5, 4. — [4] Ibid. II, 8. — [5] Matth. XV, 11, 19.

sentiens quæ polluit hominem, non ciborum qualitas, quæ cujuscumque modi fuerit, pari eodemque exitu usum corruptionis explebit. Et nihil mirum si sanctus cibum quem sumit, verbo Dei, et oratione sanctificat, cum etiam ipsa quibus induitur sancta sint vestimenta. Sudaria denique Pauli et semicinctia tantum ex ipsius puritate sanctificationis acceperant, ut ægris adhibita corporibus fugarent morbos, et redderent sanitatem[1]. Nam de Petro quid dicam, cujus etiam umbra corporis tantum sanctificationis gerebat, ut quoscumque præteriens non ipse, sed sola ejus umbra tetigisset, continuo ab omni ægritudine levarentur[2]? Sed paulo latius excessimus de mundis cibis et communibus disserentes, ut Apostoli sensum, quantum possibile est, consideraremus excelsius. Sed memores propositæ brevitatis, in his noni voluminis conclusione facta, decimi ejusdemque ultimi aggrediamur exordium.

[1] Act. XIX, 12. — [2] Id. V, 15.

LIBER DECIMUS.

I. « Non blasphemetur ergo bonum nostrum. Non enim » regnum Dei est esca et potus, sed justitia, et pax, et gau- » dium in Spiritu sancto. Nam qui in hoc servit Christo, » placet Deo, et probatus est hominibus[1]. » Requiro quomodo blasphemari possit bonum nostrum. Bonum est legem spiritualiter intelligere, et impia atque inepta hæreticorum, vel falsæ philosophiæ studentium dogmata tanquam immundos cibos pollutosque vitare. Hoc enim est quod spirituali lege sancitur. Tamen si quis ex Judæis, verbi causa, aut ex his qui Encratitæ appellantur, velit Christo credere, putet tamen non parum inesse momenti in observantia continentiæ, vel eorum ciborum qui Lege prohibentur, vel quos quasi castitati adversantes æstimant nonnulli etiam Scripturarum auctoritate declinandos : hujusmodi hominem si perurgeas ad communes omnium cibos, nec dicas eum aliter posse salvari, vel ad fidem Christi et gratiam pervenire, nisi sumptis his quos refugit cibis, tunc vere bonum spiritalis sententiæ blasphematur, putante eo quem perurges hanc apud nos haberi fidem, ut salvum fieri nullum credamus, nisi qui suillis vescatur carnibus, vel aliis hujusmodi communibus et indifferentibus cibis. Addit autem his : « Non enim regnum Dei esca et potus est, sed justi- » tia, et pax, et gaudium in spiritu sancto. » In quo iterum vehementer admiror sapientiam Pauli, qui præsentis temporis culpas futuri sacramenti auctoritate compescit, et ut Ec-

[1] Rom. xiv, 16, 17, 18.

clesiæ formam statuat, regni cœlorum mysterium prodit. Ait ergo : quid opus est tantopere pro cibis et escarum qualitatibus fraternam pacem charitatemque turbare, cum regnum Dei propter quod laboramus et currimus, neque per escas constet, neque per potum : sed aliena hæc sint a regno Dei, et ab illa conversatione futura? Ibi enim sicut « neque nubunt, neque nubuntur, sed sunt sicut Angeli » Dei [1]; » sic neque escam neque potum sumunt, sed sunt sicut Angeli Dei. Igitur absolutissimo dogmate et evidenti ab Apostolo sententia terminatum est in regno Dei, neque escas corporales neque potum habere locum, sed justitiam et pacem in Spiritu sancto : et ideo hortatur ut in illis nos exerceamus, et illa bona jam hic habere meditemur, atque illam substantiam possidere, quæ nobiscum transire possit ad regna cœlorum. Pax ergo, et justitia, et si qua hujusmodi sunt, quæ per Spiritum sanctum conquiruntur, ipsa nobis erunt cibus et substantia in regno Dei : et ideo per hæc docet non escarum corporalium rationes, quæ nullæ erunt in futuro, sed virtutum curam gerendam, quæ nobiscum et in præsenti vita, et in futuro permaneant in regno Dei. Et ideo dicit, quia « qui in hoc servit Christo, placet Deo, et probatus » est hominibus [2]. » Hoc est quod et de seipso in aliis dicit : « Si» cut et ego, *inquit*, omnibus per omnia placeo, non quærens » quod mihi utile sit, sed quod multis [3]. » Ideo enim et cum esset Apostolus Christi, fiebat Judæis Judæus, sine dubio ut placens Judæis salvaret eos [4] : et his qui sine lege erant, fiebat et ipse sine lege, ut placens eis salvos faceret eos. Placere autem se hominibus ita dicit, non obsecundando vitiis, sed infirmitates eorum per patientiam sustentando. Sed ne illud quidem otiose prætereamus quod ait : « Nam qui in hoc [5], » hoc est, in Spiritu sancto, « servit Christo, placet Deo, et probatus

[1] Matth. XXII, 30. — [2] Rom. XIV, 18. — [3] 1 Cor. X, 33. — [4] Id. IX, 20, 21. — [5] Rom. XIV, 18.

» est hominibus. » In Spiritu sancto Christo servire secundum hoc dicit quod et alibi ait : « Nemo dicit Dominum Je» sum, nisi in Spiritu sancto[1]. » Servit ergo Christo in Spiritu ipse Paulus, qui accepta gratia sancti Spiritus servit Verbo Dei, servit sapientiæ, servit justitiæ, et omnibus simul virtutibus, quæ Christus esse memoratur. Et ideo placere in his dicitur Deo qui implet voluntatem Dei, secundum verbum quod ipse pronunciavit dicens : « Hic est Filius » meus dilectus in quo bene complacui, ipsum audite[2]. » Qui ergo audit Deum, et servit Christo in quo complacuit Deus, placet Deo, et probatus est hominibus.

II. « Itaque quæ pacis sunt sectemur, et quæ ædificatio» nis sunt in invicem. Nolite propter cibum solvere opus » Dei[3]. » Supra dixit : « Hospitalitatem sectantes[4] : » et hic similiter : « quæ pacis sunt, *inquit*, sectemur, et quæ ædi» ficationis in invicem : » et sicut ibi ostendimus qualiter sectanda sit hospitalitas, ita et hic qualiter pax sectanda sit intelligamus : quia et David similiter dicit : « Inquire pa» cem, et sectare eam[5]. » Licet in latinis codicibus habeatur, « sequere eam, sectare » tamen etiam ibi scriptum est. In quo hoc mihi videtur ostendi : Quoniam quidem a multis, inquit, inquiete et insolenter agentibus turbata est pax, et effugata velut subterfugit ab hominibus; e contrario ab his qui Christum didicerunt et ipsi serviunt, etiam fugitans consectanda est, et modis omnibus revocanda. Sectatur autem pacem, qui ea quibus pax constare potest, etiam cum labore suo, cum damno, cum opprobrio quoque, et si ita necesse sit, etiam cum periculo vitæ famæque custodit. Hæc enim non solum pacem, verum et ædificationem ad invicem servant. Ædificatur enim is qui viderit te non quæ tibi soli, sed et quæ aliis expediunt requirentem; et sic

[1] I Cor. XII, 3. — [2] Matth. III, 17. Luc. IX, 35. — [3] Rom. XIV, 19, 20. — [4] Id, XII, 14. — [5] Psalm. XXXIII, 15.

crescit ædificium fidei, ac templum Dei ex lapidibus vivis per constructionem charitatis assurgit : et ideo addit : « Nolite propter cibum solvere opus Dei[1]. » Solvit enim opus Dei, et ædificium destruit charitatis, qui propter ciborum intemperantiam scandalum fratribus ponit.

III. « Omnia quidem munda sunt, sed malum est homini » qui per offensionem manducat. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater » tuus offenditur[2]. » Quod dixit : « Omnia quidem munda, » sed malum est homini qui per offensionem manducat, » simile est illi quod superius dixit, « quia nihil commune per » seipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi » commune est[3]. » Igitur secundum naturam sui et rationem creaturæ, qua cuncta quæ sunt, a Deo facta sunt, omnia munda sunt; et immundum, vel quod commune dicitur, nihil est. Duas tamen causas posuit, quibus vel quæ munda sunt, immunda fiant, vel quæ bona sunt, mala. Ait enim in præsenti quidem loco : « Sed malum est homini » qui per offensionem manducat[3]. » Quod ergo sui natura bonum est, ex offensione efficitur malum, id est, in eo quod offenditur frater te utente his cibis in quibus ille scandalum patitur. Alia vero causa est qua commune vel immundum efficitur quod natura sui immundum non est, si existimet quis, et apud se ita habeat quod commune sit. Illi ergo ipsi tantummodo qui hoc ita existimat, commune efficitur vel immundum. Ex quibus evidenter Apostolus edocet non in rebus vel in substantiis, sed in actibus et in cogitationibus minus rectis immunditiam pollutionemque consistere; quamvis Moysi Lex quædam munda, et quædam immunda signaverit[5] : in quibus distinctiones quasdam ponere voluit, ut populus qui sub Lege censebatur,

[1] Rom. XIV, 20. — [2] Ibid. 20, 21. — [3] Ibid. 14. — [4] Ibid. 20 — [5] Levit. XI, 2 et seq.

discerni per hujusmodi observantias a cæteris gentibus videretur. Et quamdiu quidem populus ille sanctus, et segregatus a cæteris nationibus habebatur, etiam discretio de mundis et immundis necessaria videbatur, quæ segregaret et secerneret specialem populum Dei a nationibus quas ignorantia Dei et idolorum cultus faciebat immundas: ubi vero janua fidei Gentibus aperitur, et invitantur omnes ad Deum, ostenduntur Petro omnia quadrupedia, et repentia, et volatilia exposita in linteo quod cœlitus fuerat deductum, et dicitur ei: « Surge Petre, occide, et manduca[1]. » Cumque legalis observantiæ memor respondisset ad Dominum et dixisset: « Absit, Domine, quia nunquam commune aut » immundum introivit in os meum: » cœlesti sententia pronunciatur: « Quod Deus mundavit, tu commune ne dixe» ris. » Ubi ergo omnes Gentes per agnitionem fidei a contaminatione mundantur, ibi et omnis cibus verbo Domini et oratione purgatur: et ob hoc Apostolus dicit quia « om» nia munda sunt[2], tantum ut illud vitetur quod in sequentibus ponit, ne per offensionem fratris manducanti rursum fiant immunda quæ munda sunt. Jam vero quod subjungit, « Bonum est non manducare carnem, et non bibere vi» num[3], » nisi addidisset, « neque in quo frater tuus offendi» tur, » contrarium fortassis prioribus videretur. Manducare enim carnem et non manducare, vel bibere vinum aut non bibere, neque malum, neque bonum, sed medium haberi nocuit et indifferens. Potest enim non manducare carnem et non bibere vinum etiam malus homo et a fide alienus, ut sæpe etiam nonnullos idolorum causa facere hoc certum est. Interdum etiam malarum artium fertur talis haberi observatio. Hæreticorum certe non paucis observare hæc moris est; et tamen non continuo dicimus: Bonum est eis quia non manducant carnem, neque bibunt vinum.

[1] Act. x, 13, 14, 15. — [2] Rom. xiv, 20. — [3] Ibid. 21.

Sed illo plane modo quo in consequentibus posuit, « In quo » frater offenditur, » non manducare carnem et non bibere vinum, non jam medium aut indifferens, sed vere bonum est. Bonum est enim non ponere offensionem fratri vel scandalum. Propter hoc enim et in aliis dicit : « Sine offen» sione estote et Judæis, et Græcis, et Ecclesiæ Dei[1]. » Et ideo videant si recte faciunt hi, qui qualibet ex causa continentes a carnibus et vino, cogunt omnimodis degustare, quo scilicet per hoc ab eis videatur auferri suspicio, qua superstitiose putantur ciborum discretionibus inhærere. Considerent namque Apostolum non dixisse : « Bonum est » manducare et bibere vinum; sed, « non manducare car» nem, et non bibere vinum[2], » si in eo frater offenditur. Noluit ergo ut pro his qui manducandum judicant, cogatur ille ad manducandum qui in hoc offenditur : sed pro illo qui non putat manducandum, abstinere præcipit etiam his qui judicant manducandum. Verendum namque est ne forte abrupto semel muro continentiæ, et accepta licentia, in gulæ procellam ac profundum luxuriæ decidatur, et pariter subsequantur naufragia castitatis. Omnia igitur fieri oportet ob hoc ne destruatur opus Dei : et ideo et manducandum est, si in hoc frater ædificatur : et non est manducandum, si per hoc non crescit opus Dei : et bibendum est, si per hoc proficit frater ad fidem : et non est bibendum, si per hoc frater damnum fidei, aut tu detrimentum charitatis incurras.

IV. Post hæc dicit : « Tu fidem quam habes apud temetipsum, habe coram Deo[3]. » Fidem hic illam dicit qua credit quis manducare omnia, sicut supra dixit : « Alius credit » manducare omnia[4], » ille sine dubio qui credit quod nihil in creaturis Dei commune, nihil immundum sit. Sed sufficit tibi, inquit, habere coram Deo hujusmodi fidem : non tamen idcirco cogendus est et alius ut omnia mandu-

[1] I Cor. x, 32. — [2] Rom. xiv, 21. — [3] Ibid. 22. — [4] Ibid. 2.

cet, qui nondum habet talem fidem ut credat omnia esse manducanda. Quod autem dixit, « Habes apud temetipsum, » jactantiam resecat, ne magis in ostentatione sit quod credimus, quàm in virtute. Addidit autem : « Habe coram Deo : » ut doceret satisagendum nobis, non ut apud homines fides nostra diffametur, sed ut apud Deum probetur. Multum est autem coram Deo habere probabilem fidem. Apud Deum enim etiam Apostolorum fides parva judicatur : unde dicitur ad Petrum : « Modicæ fidei, quare dubitasti[1] ? » Idcirco ergò vere magnus est qui coram Deo habet probabilem fidem.

V. « Beatus qui non judicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducaverit damnatus est, quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide peccatum est[2]. » Beatus quis dicitur non solum si faciat ea quæ competit, sed et si non faciat ea quæ non competit : ut ille beatus dicitur qui non abiit in consilio impiorum[3], et ille nihilominus beatus qui ambulat in Lege Domini[4]. Ille ergo, quia non ambulat in via peccatorum; hic, quia ambulat in Lege Domini, beatus est. Ita et in præsenti loco Apostolus, « Beatus, *inquit*, qui non judicat semetipsum in eo quod probat[5]. » Sed cujus operis sit ista beatitudo videamus. Multi enim sunt qui probant aliquid boni facere : verbi gratia, qui audientes de præmiis castitatis probant et statuunt caste vivere : sed processu temporis, vel subripiente negligentia, vel superante libidine, id quod observandum probaverant maculatur et corrumpitur : et est infelix iste, qui in eo quod observare decreverat victus, semetipsum judicat et condemnat. Beatus vero ille est, qui in eo quod probat et statuit ita permanet fixus et stabilis, ut in nullo semetipsum judicet, in nullo reprehendat. Hoc autem et in ob-

[1] Matth. xiv, 31. — [2] Rom. xiv, 22, 23. — [3] Psalm. I, 1. — [4] Id. cxviii. 1. — [5] Rom. xiv, 22.

servantia ciborum, secundum eam regulam quam superius texuit, habendum dicit, ut si quis est qui per scientiam spiritalis Legis probat omnia manducanda, et omnia esse munda, non rursum judicet semetipsum, et dubitationem capiat utrum sumere debeat, necne : quia qui hoc modo discernit, hoc est, qui dubitat utrum vere mundum sit an immundum quod sumit, iste ex ipsa animi sui dubitatione conscientia arguente damnatur. Causam quoque hujus damnationis exponit dicens : Quia non ex fide sumitur, sed utique ex dubitatione. Et post hæc generalem super omnibus sententiam proponit, dicens : « Omne autem quod non est » ex fide, peccatum est[2]. » In hoc sermone credentium quorumque negligentes et desides animas vinculo arctiore constringit, ut nihil sine fide agant, nihil absque fide dicant, nec absque fide aliquid cogitent : quia sive quid gesseris sine fide, sive locutus fueris, sive etiam cogitaveris, peccas. Hoc idem est quod et in aliis dicit : « Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia ad gloriam » Dei facite[3]. » Sed requirat aliquis si et hæretici quæ faciunt, quia secundum hoc quod credunt faciunt, ex fide facere credantur : an quia fides apud illos, mala est, omne quod faciunt peccatum pronunciandum sit, quia non fit ex fide. Ego puto illorum credulitatem appellari magis, quam esse fidem. Sicut enim pseudoprophetæ falso nomine interdum Prophetæ appellantur, et falsa scientia, scientia dicitur; et falsa sapientia, sapientia abusive nominatur : ita et hæreticorum credulitas, falso nomine fides appellatur. Unde videndum est ne forte etiam si quid boni operis apud illos geri videtur, quia non fit ex fide, convertatur in peccatum, sicut et de quodam dictum est : « Fiat oratio ejus in peccatum[4]. » Est interdum et castitas quæ non est ex fide, eorum duntaxat « qui attendunt » spiritibus seductoribus et doctrinis dæmoniorum in hypo-

[1] Rom. XIV, 23. — [2] Ibid. — [3] I Cor. X, 31. — [4] Psalm. CVIII, 7

» crisi falsa loquentium, cauteriatam habentium conscien-
» tiam, prohibentium nubere, et abstinentium se a cibis
» quos Deus creavit[1]. » Est ergo et falsa fides eorum qui « circa fidem naufragaverunt[2]: » est et falsa sapientia, hujus scilicet mundi, *et* principum hujus mundi[3], » quæ destruetur. Sicut enim piratæ solent in mari in locis vadosis occultisque scopulis per obscurum noctis lumen accendere, quo navigantes sub spe confugiendi ad portum salutis, ad naufragia perditionis invitent: ita et istud lumen falsæ sapientiæ vel falsæ fidei a principibus mundi et spiritus aeris hujus accenditur, non per quod evadant, sed per quod pereant homines mundi hujus fluctus et vitæ pelagus navigantes. De his, opinor, piratis dicebat et Job: « Sagittæ
» piratarum ejus super me venerunt[4]. » Et ob hoc nimirum etiam ipse Paulus Apostolus dicit, quia et « ipse Satanas
» transfigurat se in Angelum lucis[5]. » Propterea ergo navigantes vitæ hujus undas, non omni lumini, id est, non omni sapientiæ credere debemus; sed sicut monet Apostolus, probare « spiritus, qui ex Deo sunt[6]. » Et ideo debemus indesinenter precari auxilium Domini, et sperare quod ipse eripiet nos de laqueo venantium, ut et nos dicamus: Quia « anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium:
» laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Adjutorium
» nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum et terram[7]. »

VI. « Debemus autem nos firmiores imbecillitates infir-
» morum sustinere, et non nobis placere. Unusquisque ves-
» trum proximo placeat in bono ad ædificationem. Nam et
» Christus non sibi placuit; sed sicut scriptum est[8]: Impro-
» peria improperantium tibi ceciderunt super me. Quæcum-
» que enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt;
» ut per patientiam, et consolationem Scripturarum, spem

[1] Timoth. IV, 1, 2. — [2] Id. I, 19. — [3] 1 Cor. II, 6. — [4] Job VI, 4. — [5] 2 Cor. XI, 14. — [6] 1 Joan. IV, 1. — [7] Psalm. CXXIII, 7, 8. — [8] Id. LXVIII, 10.

» habeamus[1]. » Videtur in his Paulus firmum semetipsum pronunciare, sicut et in prima ad Corinthios dicit, quia « factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer[2]. » Et ibi enim non se dicit infirmum esse, sed fieri infirmum : et non utique, si infirmus fuisset, fieri potuisset infirmus. Sed non ex hoc accipias eum quasi immemorem mandati illius loci quo dicitur : « Laudet te proximus tuus, et non » tuum os; extraneus, et non tua labia[3]. » Non ergo pro laude propria, sed pro rerum consequentia firmum semetipsum pronunciat. Si enim ipse humilitatis specie inter firmos vitasset enumerari, quis ex his qui aliorum infirmitates portare deberent, auderet subire istud officii, ut quasi firmus ipse fragilitates infirmorum ferre niteretur ? Sed ideo commune facit istud officium, ut unusquisque nostrum in quo potest, etiam si non in omnibus, tamen in quo videtur firmior proximo suo esse, portet infirmitatem ejus : sicut et in aliis dicit : « Invicem onera vestra portate[4]. » Sed videtur onera hic pro corporeis necessitatibus nominasse, ut si quis in facultatibus opulentior est, onus pauperioris portet, et penuriam soletur abundantia. In eo vero ubi dicit, ut firmiores infirmorum sustineant infirmitates, non aliud intelligi potest, quam ut ea, in quibus alii per infirmitatem delinquunt, robustiores quique patienter ferant, et non continuo spernant eos, abjiciant, abhorrescant, si forte in aliquo infirmitatis vitio vincuntur[5]; neque sub specie purioris vitæ, a conventu fratrum et Ecclesiæ societate depellant. Qui enim hoc facit, non est imitator illius de quo Esaias dicit : « Ipse infirmitates nostras portat, et pro nobis » dolet : et nos putabamus eum in dolore esse, et in plaga, » et in afflictione[6]. » Quod si Christus portat infirmitates nostras, et Deus patienter fert delicta nostra, quomodo et

[1] Rom. XIV, I et seq. — [2] I Cor. IX, 22. — [3] Prov. XXVII, 2. — [4] Gal. VI, 2. — [5] Rom. XV, I. — [6] Isai. LIII, 4.

nos eorum qui paulo inferiores videntur nequaquam delicta et negligentias toleramus? Hoc est nimirum ipsum Christum avertere ab hoc affectu, ne portare velit infirmitates nostras. Nemo enim ita perfectus est, qui apud Deum in aliquo non inveniatur infirmus, et portetur a Christo : et ideo sympathiam magis in hoc docet, id est, compati invicem et condolere, sicut et in aliis scribit : « Donantes vobis in» vicem delicta vestra, sicut et Deus in Christo donavit vo» bis[1]. » Hoc autem non idcirco præcipit, ut delinquentes nutriat, et infirmantes indulgentia laxiore dissolvat : sed sciens quoniam si portetur infirmus, aut erubescit diutius portari, et corrigit vitium delinquendi; aut si emendare se non valet, erit certe fructus iste portantis eum, quod non proficit in pejus, nec semetipso deterior efficitur, sicut illi de quibus dicit Apostolus : « Nequam autem homines et » seductores proficient in pejus, seducentes, et errantes[2]. » Debemus autem ad id quod infirmitates portamus infirmorum, addere etiam hoc, ut non nobis ipsis placeamus, sed *proximo*, *in bono* tantum, et *ad ædificationem*[3]. Philautiæ vitium, id est, sibi ipsi placendi et in aliis culpat Propheta cum dicit : « Væ his qui apud semetipsos sapientes sunt, et » in conspectu suo eruditi[4]. » Similiter ergo et in hoc possumus dicere : « Væ his qui sibiipsis placent, et in con» spectu suo boni videntur. » Oportet enim in conspectu Dei primo placere, secundo etiam proximis. Sicut enim primum est diligere Dominum Deum, et secundo proximum : ita et primum placere Deo, secundo etiam proximis. Sed fortasse dicat aliquis contraria sibi Paulum dicere in eo quod jubet nos placere promixis, qui in aliis dixerit : « Ego si hominibus placerem, Christi servus non essem[5]. » Et utique huic sententiæ videtur esse contrarium ut *unus*-

[1] Ephes. IV, 32. — [2] 2 Tim. III, 13. — [3] Rom. XV, 2. — [4] Isai. V, 21. — [5] Galat. I, 10.

quisque nostrum proximo *placeat*[1], et quod in aliis dicit : « Sicut et ego omnibus per omnia placeo, non quærens » quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant[2]. » Dicendum ergo ad hæc, quia aliud est studium habere placendi hominibus, ut laudem ab eis quærat ; et aliud est studium habere placendi hominibus in eo ut vita sua irreprehensibilis sit apud homines, et proficiant ex eo omnes qui vel vident talem, vel audiunt. Ibi ergo placendum non est hominibus, ubi contra fidem, contra honestatem, contra religionem est in quo placeatur : et ideo dicit : Quia « si ho» minibus placerem[3], » hoc est, incredulis et infidelibus Judæis, « Christi servus non essem. » Si enim voluisset Paulus placere Judæis, Damascum cum epistolis missus traxisset utique viros et mulieres vinctos Jerosolymam, et visioni delatæ sibi in via, cœlestique voci minime credidisset[4]. Sed et si quis nos aliquid agere exigit contra justitiam, contra sanctitatem, contra regulam Christianam, et nisi hoc agamus odia et inimicitias minitatur, tunc oportet nos meminisse hujus sermonis qui dicit : « Si hominibus placere vellem, » Christi servus non essem[5]. » Cum autem dicitur : « Unus» quisque vestrum proximo placeat[6], » necessaria distinctio sociatur, quæ in quo placendum sit proximo evidenter ostendit cum dicit : « In bono ad ædificationem. » Cum ergo bene agimus, et bene docemus, placemus proximo; et ædificamus eum. Non enim gloriam ab hominibus quærendam monet, sed ædificationem de actu et sermone nostro proximis dandam : sicut et in eo quod dicit Salvator, ut « luceat lux » vestra coram hominibus, et videntes opera vestra bona, » glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est[7]. » Per quod non utique ad quærendam ab hominibus gloriam discipulos adhortatur; sed ut recte honesteque viventes ædificationem

[1] Rom. xv, 2. — [2] I Cor. x, 33. — [3] Galat. I, 10. — [4] Act. IX, 2 et seq. — [5] Galat. I, 10. — [6] Rom. xv, 2. — [7] Matth. v, 16.

videntibus præbeant, et glorificetur Deus qui hominibus viam emendationis et salutis aperuit. « Nam et Christus non » sibi placuit; sed sicut scriptum est [1] : Improperia impro- » perantium tibi ceciderunt super me [2]. » In hoc videtur ostendere, quia et Christus non sibi placens, nec rapinam arbitrans esse se æqualem Deo, semetipsum exinanivit [3]; sed volens hominibus placere, hoc est, homines salvare, improperia improperantium pertulit, sicut scriptum est : « Improperia improperantium tibi ceciderunt super me [4].» Quod evidentius fiet, si ea quæ in Evangelio scripta sunt recolamus, quomodo ut prodesset hominibus, et salvos faceret eos, cum peccatoribus et publicanis manducabat et bibebat, et ad hæc improperantes Judæi dicebant : « Quare ma- » gister vester cum publicanis et peccatoribus manducat [5]? » vel iterum cum peccatricem mulierem non prohibebat contingere pedes suos, et lacrymis suis rigare, vel capillis detergere, ac myrrha perungere; et pro hoc improperantes et exprobrantes Judæi dicebant, quia « si hic Propheta esset, » sciret utique quæ et qualis est mulier quæ tangit eum, » quia peccatrix est [6]. » Quod si requiras cur exemplum quod de Psalmo protulit, ita habeat quasi improperia quæ improperentur Deo, ceciderint super Christum; ita possumus explanare : quia sicut dixit, « Qui me recipit, recipit eum » qui me misit [7], » ita et hoc accipi potest, Quia qui mihi improperat, improperat ei qui misit me. Exemplum ergo quod assumpsit, in sexagesimo octavo Psalmo hoc modo scriptum est : « Alienus factus sum fratribus meis, et hospes » filiis matris meæ. Quia zelus domus tuæ comedit me, et » improperia improperantium tibi ceciderunt super me [8]. »

« Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam

[1] Rom. xv, 3. — [2] Psalm. LXVIII, 10. — [3] Philip. II, 6. — [4] Psalm. LXVIII, 10. — [5] Marc. II, 16. — [6] Luc. VII, 39. — [7] Id. IX, 48. — [8] Psalm. LXVIII, 9, 10.

» scripta sunt[1]. » Simili est hoc illi quod ipse in aliis dicit : « Scripta sunt autem propter nos, in quos fines sæculorum de-» venerunt[2]. » Quod si requiritur quomodo propter nos scripta sint quæ scripta sunt, vide quia propter nos scriptum est : « Non obturabis os bovi trituranti : non enim de bobus cura » est Deo, sed de nobis dicit[3] : » et propter nos scriptum est, quia « Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum » de libera, » ut nos sciamus quia hæc sunt allegorica, et « hæc sunt duo testamenta. » Propter nos et illud scriptum est, quia populus manducavit manna in deserto, et bibit aquam de petra[4], ut nos intelligeremus quia « spiritalem escam mandu-» caverunt, et spiritalem potum biberunt, bibentes de se-» quenti petra, quæ petra erat Christus[6]. » Et hæc, atque alia hujusmodi erant mysteria, quæ occultata sunt temporibus æternis[7], manifestata autem nunc per Scripturas Propheticas, et adventum Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi[8]. Sed ut adhuc manifestius fiat quomodo quæ scripta sunt, propter nos scripta sunt, de priori populo dicit Propheta, quia « aure au-» dietis, et non audietis ; et videntes videbitis, et non intelli-» getis[9]. » De nobis autem dicitur : quia « quibus non est nun-» ciatum de eo, videbunt : et qui non audierunt, intelli-» gent[11]. » Considera ergo ex hoc propter quos quæ scripta sunt scripta videantur. Quæ enim scribuntur, sine dubio propter eos scribuntur qui visuri et intellecturi sunt, non propter eos qui neque visuri, neque intellecturi dicuntur. Qui autem intelligunt quæ scripta sunt, illud sine dubio invenient quod consequenter adjungitur : « Ut per patientiam et consolatio-» nem Scripturarum, spem habeamus ad Deum[11]. » Consolationem namque ex Scripturis non ille qui neque credit,

[1] Rom. xv, 4. — [2] 1 Cor. x, 11. — [3] Deuter. xxv, 4. 1 Cor. ix, 9. — [4] Galat. iv, 22. — [5] Exod. xvi, 35 ; xvii, 6. — [6] 1 Cor. x, 4. — [7] Rom. xvi, 25, 26. — [8] 2 Tim. i, 10. — [9] Isai. vi, 9. — [10] Rom. xv, 21. Isai. lii, 15. — Rom. xv, 4.

neque intelligit; sed ille qui et credit et intelligit, capit.

VII. « Deus autem patientiæ et consolationis det vobis » id ipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum : » ut unanimes uno ore honorificetis Deum, et Patrem Do- » mini nostri Jesu Christi. Propter quod suscipite invicem, » sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei [1]. » Si patientia virtus est, omnis autem virtus a Deo est; et patientia a Deo est. Cum ergo dicitur *Deus patientiæ*, hoc est quod videtur ostendi, quia Deus cum his est qui habent in se virtutem patientiæ : sicut cum dicitur Deus justitiæ, ostenditur in his esse Deus qui servant justitiam. Similiter et Deus veritatis, et Deus sapientiæ intelligitur. Sed et *Deus consolationis* cum dicitur, cum illis esse ostenditur Deus qui ex divinis Scripturis per intelligentiam spiritalem consolationem Spiritus capiunt. « Deus *ergo* patientiæ et consolationis » det vobis, *inquit*, idipsum sapere in alterutrum secundum » Jesum Christum. » In hoc Paulus Patriarcharum more et Prophetarum, quorum benedictiones scriptæ referuntur, benedictiones tribuit Romanis, exorans eis dari a Deo ut idipsum sapiant in alterutrum. Grandis est ista benedictio, ut unum sapiant omnes atque sentiant, et sicut sibi, ita unusquisque velit et proximo suo. Vis autem scire quantum valeat unanimitatis gratia? Salvator in Evangeliis pronunciat, quia « si duo vel tres in unum consenserint, de omni re » quamcumque petierint a Deo, fiet illis [2] : » et iterum de semetipso dicit, quia « ubi fuerint duo vel tres congregati in » nomine meo [3], » hoc est, unum atque idem sentientes in nomine Jesu Christi, « ibi, *inquit*, ero in medio eorum. » Vis et aliud accipere exemplum, quomodo unum sentientibus Christus medius fiat? Vide in Actibus Apostolorum quomodo post ascensionem Domini, cum elevassent, inquit, undecim Apostoli cum cæteris vocem, et unanimiter oras-

[1] Rom. xv, 5 et seq. — [2] Matth. xviii, 19. — [3] Ibid. 20.

sent, motus est locus in quo stabant, et præsentiam sancti Spiritus meruerunt[1]. Ut autem adhuc quanta sit unanimitatis virtus, et quanta gratia clarius fiat, non puto absurdum videri, si ea quæ nobis de his etiam in veteri Testamento a patribus rationabiliter tradita sunt, his scilicet qui ex Hebræis ad Christi fidem venerunt, in medium proferamus. Aiebant ergo tres illos filios Core quorum nomina invenimus in Exodo[2], id est, Aser qui interpretatur eruditio, et Elchana qui in nostra lingua dicitur possessio Dei, et Abiasaph qui in Latino sermone indicat congregationem patris, cum pater eorum Core peccasset una cum Datan et Abiron[3], et omnibus qui consenserunt eis, et divinæ ultionis in eos pararetur excidium, istos segregasse se a cœtu nefario, et ab impia conspiratione sequestratos unanimiter ad Deum precem pœnitentiæ prefudisse : atque exauditos a Deo non solum veniam pœnæ, sed et prophetiæ gratiam meruisse; et hoc quoque eis a Deo poscentibus esse præstitum, ne quid triste aut exitiabile prophetare juberentur : et ob hoc omnes Psalmos quicumque nominibus eorum attitulati referuntur, nihil triste adversum peccatores, aut asperum continere. Hoc autem protulimus, ut quanta sit unanimitatis virtus, et unum sentire, atque unum invicem sapere, magnificentius nosceretur. Ego etiam illud, quod Paulus in quibusdam Epistolis aliorum vocabula secum jungit, et dicit, *Paulus, et Sosthenes frater*[4] : et alibi, *Paulus, et Sylvanus, et Timotheus*[5]; puto non inaniter factum; sed per hoc ostendi, quia duobus vel tribus in uno positis Spiritus sanctus unum de eis sensum atque unum elicuerit sermonem : ut qui Ecclesias docere cupiebant unum dicere omnes atque unum sapere, ipsi prius unum se dicere atque unum sapere, demonstrarent, et « uno ore *honorificarent* Deum, et Patrem

[1] Act. I, II. — [2] Exod. VI, 24. — [3] Num. XVI, I et seq. — [4] I Cor. I, I. — [5] I Thess. I, I.

» Domini nostri Jesu Christi[1]. » Unum namque os dicitur, ubi unus atque idem per diversorum ora sensus et sermo procedit. Bene autem Apostolus ubi ait, *Idipsum sapere in alterutrum*, addidit : *Secundum Jesum Christum*[2]. Posset enim fieri ut et in malitia aliqui unanimiter consentirent, et unum saperent in pejus. Ob hoc ergo addidit : *Secundum Jesum Christum.* Qui autem secundum Jesum Christum sapit, sine dubio omne quod bonum est sapit. Post hæc ait : « Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos » in honorem Dei[3]. » Quod dicit, *Suscipite invicem*, ad illud referendum est quod primo proposuerat, ubi occasione mundorum vel immundorum ciborum diversa sentientes ab invicem discrepabant; et ait : « Suscipite invicem, sicut et » Christus suscepit vos[4], » qui nullius horruit immunditias, nec reputavit alicui delicta sua. Nihil ergo de immunditia animalium judicetis, sicut nec ille immunditias credentium reputavit. Et qui in superioribus dixerat : « Qui autem man- » ducat, non manducantem non judicet : Deus enim illum » assumpsit[5] : » hic dixit, « Sicut Christus suscepit vos[6] : » ut ostenderet unum atque idem esse a Deo suscipi et a Christo. Addit autem et hoc, quod honor Dei sit suscipi a Christo[7]. Quos enim suscipit Christus, docet eos ita agere debere, « ut videntes homines opera *eorum* bona, glorifi- » cent Patrem eorum qui in cœlis est[8]. »

VIII. « Dico[9] enim Christum ministrum fuisse circumci- » sionis propter veritatem Dei, ad stabiliendas promissiones » Patrum : Gentes autem pro misericordia honorare Deum, » sicut scriptum est : Propterea confitebor tibi in Gentibus, » et in nomine tuo cantabo[10]. Et iterum dicit : Lætamini, » Gentes, cum populo ejus[11]. Et iterum : Laudate Dominum,

[1] Rom. xv, 6. — [2] Ibid. 5. — [3] Ibid. 7. — [4] Ibid. — [5] Id. xiv, 3. — [6] Id. xv, 7. — [7] Ibid. — [8] Matth. v, 16. — [9] Rom. xv, 8 et seq. — [10] Psalm. xvii, 50. — [11] Deut. xxxii, 43.

» omnes gentes; et magnificate eum, omnes populi[1]. Et » Esaias rursum dicit : Erit radix Jesse, et qui exurget re- » gere Gentes, in eo Gentes sperabunt[2]. » Quomodo Christus minister fuerit circumcisionis ad stabiliendas promissiones Patrum, duplici modo intelligi potest. Sive pro eo quod circumcisionem in carne sua ipse suscepit, ut manifestissime nosceretur quod ex semine Abraham veniens, cui promiserat Deus quod in semine suo benedicerentur omnes gentes, compleret in semetipso quæ Patribus fuerant repromissa[3] : et ut per hoc, secundum propositum totius Epistolæ ordinem, quo nunc eos qui ex circumcisione crediderant, nunc etiam eos qui ex Gentibus adversum se invicem superbientes erant refrænat ac reprimit, doceret non esse penitus judicandos eos qui in Legis observationibus demorantur; quandoquidem etiam Christus in carne sua circumcisionis minister extiterit : sive alio modo, ut illius circumcisionis Christus minister fuisse dicatur, de qua idem Apostolus dicit : « Non enim qui in manifesto Judæus est, neque » quæ manifesta in carne est circumcisio, sed qui in occulto » Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera, » cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est[4] : » et secundum quod idem Apostolus in aliis dicit : « In quo etiam cir- » cumcisi estis circumcisione non manufacta in expoliatione » corporis carnis, sed in circumcisione Christi, consepulti » ei in baptismo[5]. » Per hujusmodi ergo circumcisionem certum est Patrum promissiones esse completas. Quæ autem fuerint promissiones, subditis declarat exemplis quibus dicit : « Propterea confitebor tibi in Gentibus, et nomini tuo » cantabo[6]. » Quod ex septimo decimo Psalmo videtur assumptum parva immutatione habita non sensus, sed sermonum. Ibi enim dicit Propheta : « Propterea confitebor tibi in

[1] Psalm. cxvi, 1. — [2] Isai. xi, 10. — [3] Genes. xxii, 18. — [4] Rom. ii, 28, 29. — [5] Coloss. ii, 11. — [6] Rom. xv, 9.

» Gentibus, Domine, et psallam nomini tuo[1]. » Quod autem ait : « Lætamini, Gentes, cum populo ejus[2], » eisdem verbis in Deuteronomii cantico scriptum est[3]. « Laudate *vero* Do» minum, omnes gentes, et magnificate eum, omnes po» puli[4], » in centesimo sexto decimo Psalmo legitur : tantum est quod ibi pro *Magnificate*, *Collaudate*[5] positum est. Ultimum vero exemplum ipse Paulus de Esaia dicit esse assumptum, in cujus corpore ita scriptum est : « Et erit in die » illa radix Jesse ; et qui exurget regere Gentes, in eo Gen» tes sperabunt. Et erit requies ejus honor[6]. » Omissis autem in primo quidem duobus sermonibus, id est, *In die illa*; et in ultimis, *Et erit requies ejus honor*, cætera eisdem verbis posuit quibus Septuaginta Interpretes ediderunt. Unde sciendum est quod in omnibus pene Apostolus editionem Septuaginta Interpretum tenet, nisi si qua forte ei quam exequitur assertioni minus necessaria videntur, aut si quando non tam verbis Interpretum, quam sensibus Scripturæ uti vult sua enunciatione prolatis. Hunc autem sermonem de radice Jesse melius quidem in explanatione ipsius Prophetæ Esaiæ (8) visum est disseri. Et in præsenti tamen loco dicetur, quoniam Jesse interpretatur in nostra lingua, Est mihi. In adventu ergo Christi omnis qui credit ei, convenienter dixit : Est mihi. Ille enim, de quo Moyses dixit, « Qui est misit me ad vos[7], » ipse est mihi, hoc est, in ipsum credo qui est, non qui ex nihilo factus est, ut impiis placet, sed qui est, et semper est, et hoc ei nomen est : et ipse est qui surrexit ex radice Jesse, et in ipso Gentes sperabunt. Pro qua misericordia, quam ab eo consecuti sunt, ut is qui semper erat nasceretur ex radice Jesse ad salutem Gentibus dandam, pro hac, inquam, sibi collata misericordia Gentes honorant et magnificant Deum.

[1] Psalm. XVII, 50. — [2] Rom. XV, 10. — [3] Deuter. XXXII, 43. — [4] Rom. XV, 11. — [5] Psalm. CXVI, 1. — [6] Rom. XV, 12. Isai. XI, 10. — [7] Exod. III, 14.

IX. « Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in » credendo, ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti[1]. » Qui superius dixerat quod in Esaia scriptum est, « Et in eo » Gentes sperabunt, » gratanter adjecit : *Deus autem spei*[2] : ut si scriptum fuisset, *In ipso Gentes* credent, adjecisset sine dubio, *Deus autem* fidei, ut nunc a sperando Gentes Deum spei invocat super eos qui sperant in eum, a quo eis benedictionis munus precatur augeri. Est autem benedictio hujusmodi : Ut repleantur omni gaudio, et omni pace[3]. Similiter autem et Propheta in quodam loco dicit : « Et erit in » diebus ejus justitia et multitudo pacis, usquequo aufera» tur luna[4]. » Sed quia hæc de Christo dicuntur, in illo recte possumus multitudinem pacis advertere, pro eo quod pacificavit per sanguinem crucis suæ non solum quæ in terra sunt, sed etiam quæ in cœlis sunt[5]. In omnibus autem quomodo possit impleri hoc quod precatur Apostolus, ut repleantur omni gaudio et omni pace, difficile mihi videtur exponi[6] : maxime cum etiam ipse Apostolus in his quæ per gratiam Spiritus consecutus est, ex parte se dicat scire, et ex parte prophetare[7]. Sed ego puto in eo posse habere credentes plenitudinem pacis, cum reconciliantur Deo Patri per fidem, secundum verbum Pauli dicentis : « Rogamus pro » Christo, reconciliamini Deo[8] : » et cum in pacem redeunt cum Filio Dei per sanguinem crucis ejus, et cum sancto Spiritui sociantur cum se emendaverint ab omni inquinamento, et effecti fuerint vasa sancta : ut ita demum quis repletus videatur omni pace, si in plenitudine crediderit Trinitatis. Propter hoc denique subjungit Apostolus et dicit : « Repleat » vos omni gaudio et pace in credendo, ut abundetis in spe » et virtute Spiritus sancti[9]. » Si enim qui credit, virtute

[1] Rom. XV, 13. — [2] Ibid. 12. Isai. XI, 10. — [3] Rom. XV, 13. — [4] Psalm. LXXI, 7. — [5] Coloss. I, 20. — [6] Rom. XV, 13. — [7] I Cor. XIII, 9. — [8] 2 Cor. V, 20. — [9] Rom. XV, 13.

sancti Spiritus munitur, certum est quod plenitudinem gaudii semper habeat, et plenitudinem pacis.

X. « Certus sum autem, fratres, et ego de vobis, quoniam » et ipsi pleni estis bonitate, repleti omni scientia, ita ut pos» sitis et alios monere[1]. » Eadem ratione qua supra diximus repleri omni gaudio et omni pace credentes, etiam hic plenos esse bonitate et omni scientia eos ad quos fit sermo confirmat[2]. Similiter autem et Corinthiis scribens dicit : « In om» nibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni » scientia[3] : » qui, ut superius diximus, etiam de semetipso pronunciat quod non omnem scientiam, neque omnem prophetiam habeat, sed ex parte; de quo et in aliis quidem sæpe nos dixisse memini[4]. Et nunc nihilominus dicemus quod Paulus, et si qui sunt tales, ad comparationem cæterorum perfecti dicuntur : ad illam autem summam scientiam, vel ad illam perfectionem quæ in cœlestibus est ordinibus, nullus potest inter homines vel dici, vel esse perfectus. Ut si dicamus : In puerilibus studiis, ad comparationem illius qui nuper imbuitur, et prima litterarum suscipit elementa, magister ipse librarius perfectus appellatur ; sed non est ita perfectus, ut est ille qui grammaticam docet. Ipse vero grammaticus quamvis sit perfectus, superior est tamen perfectio rhetoris; et his omnibus longe eminentior philosophicæ doctrinæ perfectio. Cumque in his omnibus litteraturæ doctrina sit, diversus tamen gradus perfectionis et magisterii in unoquoque habetur. Ita ergo potest fieri ut et Paulus cum dicit, « Non quod jam assecutus sim, aut perfectus sim[5], » ad illum apicem cœlestis perfectionis aspiciens videatur hæc scribere. Cum vero dicit, « Quicumque ergo perfecti sumus, » hoc sentiamus[6], » ad humanæ tantum perfectionis respicit gradum. Sic ergo et in præsenti loco intelligendi sunt vel

[1] Rom. xv, 14. — [2] Ibid. 13. — [3] 1 Cor. 1, 5. — [4] Id. xiii, 9. — [5] Philip. iii, 12. — [6] Ibid. 15.

pace, vel gaudio, vel etiam bonitate, vel etiam scientia repleti sive Romani, sive Corinthii, in quantum possibile est repleri eos qui docentur in Ecclesia, et sub perfectis doctoribus agunt. Designat autem et scientiæ ipsius mensuram, cum dicit : « Ita ut possitis et alios monere[1]. » In quo ostendit, quia in eo quod dicit unusquisque, debet etiam alium monere, et hujusmodi cum condiscipulis habere colloquia, quibus se et moneant invicem, et ædificent. Potest enim conferre plurimum eruditionis alterna collatio si cum charitate habeatur, et de profundioribus quibusque vel obscurioribus expectet eruditorum perfectorumque sententiam, secundum quod et Moyses dicit : « Interroga patres tuos, et an» nunciabunt tibi; presbyteros tuos et dicent tibi[2]. »

XI. « Audacius autem scripsi vobis ex parte, tanquam » commemorans vos per gratiam datam mihi a Deo, ut sim » ministrans Christo Jesu in Gentibus, sanctificans Evange» lium Dei, ut sit oblatio Gentium accepta, sanctificata in » Spiritu sancto[3]. » Tanquam qui conscius sit sibi in omni textu Epistolæ, dum ad eos interdum qui ex circumcisione sunt, interdum vero ad eos qui ex Gentibus crediderunt faceret verbum, quod nonnulla etiam de secretioribus mysteriis et profundioribus contigerit, et studio reddendæ rationis plura quæ habebantur in occultis patefecerit licet in singulis dispensationem verbi cauta moderatione servaverit, et ex aliqua parte indicans, ex multa rursum parte contexerit, idcirco dicit : « Audacius autem scripsi vobis ex parte, tan» quam commemorans vos per gratiam quæ data est mihi. Audis Apostolum dicentem, *Ex parte scripsi?* Unde neque nobis aliquis succenseat, si mysteriorum divinorum rationem explanare ad liquidum non valemus, cum audiat eum qui nobis hæc ipsa tradidit, ex parte tradidisse : neque quisquam sub scientiæ titulo ita inflatus incedat, tanquam uni-

[1] Rom. xv, 14. — [2] Deut. xxxii, 7. — [3] Rom. xv, 15, 16.

versa cognoverit, cum ipse Paulus a quo scientiæ nobis sermo transfusus est, ex parte se dicat scribere, et ex parte cognoscere[1]. » Ego tamen arbitror quod quamvis etiam ipse Paulus ex parte se scire fateatur, plura tamen et multo plura scierit, quam scripserit. Tanquam enim qui ipse multa sciret, nec tamen auderet multa proferre, audaciam sibi fuisse dicit ut aliqua saltem Scripturæ committeret. Quod vero ait, « Commemorans vos per gratiam datam mihi[2] » indicat fuisse quidem sibi jam sermonem de talibus, et disseruisse se sæpe de mysteriis : sed quoniam quæ solo sermone dicta sunt facile intercipere posset oblivio, per hæc, inquit, pauca quæ scripsi per gratiam datam mihi, illorum vobis memoriam revoco, quæ a me latius sæpe disserta sunt. De gratia autem quam sibi datam Paulus commemorat, supra jam diximus. Quam gratiam ob hoc sibi datam dicit, « ut sim, *inquit*, ministrans Christo Jesu in Gentibus sanctificans Evangelium Dei[3]. » Quod nos habemus, « sanctificans Evangelium Dei, » Græci magnificentius dicunt, ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, quod licet non plene a nobis, posset tamen dici *sacrificans Evangelium Dei* : per quod ostenditur sacrificale opus esse annuntiare Evangelium. Idcirco denique subjungit : « Ut fiat oblatio Gentium accepta, sanctificata in Spiritu sancto[4]. » Sicut ergo pontifices cum offerebant, necessario eis erat providendum ne macula inesset hostiæ, ne vituperatio, ne vitium, ut posset accepta esse Deo et grata[5] : ita et qui Evangelium sacrificat, et verbum Dei annunciat, curare omnimodis debet, ne qua in prædicando macula, ne quod in docendo vitium, ne qua in magisterio culpa nascatur; sed, ut ita dixerim, si fieri potest, semetipsum primo immolet, se primum vitiis jugulet, sua prius peccato membra mortificet, ut non solum doctrina, sed et vitæ exemplo discipulorum

[1] Rom. xv, 15. I Cor. xiii, 12. — [2] Rom. xv, 15. — [3] Ibid. 16. — [4] Ibid. — [5] Levit. xxii, 21. Deut. xv, 21.

salutem oblationem suam acceptam faciat Deo. « Sanctificata, *inquit*, in Spiritu sancto. » Sanctificationis fons Spiritus sanctus est, et ideo oblatio Gentium quæ Paulo sacrificante offertur, non per observantiam Legis, sed per Spiritum sanctum accepta fieri dicitur Deo.

XII. « Habeo[1] igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. Non » enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit » Christus in obedientiam Gentium, verbo et factis, per po» testatem signorum et prodigiorum in virtute Spiritus Dei : » ita ut ab Jerusalem in circuitu usque ad Illyricum replеve» rim Evangelium Christi. Sic autem hoc prædicavi Evange» lium non ubi nominatus est Christus, ne super alienum » fundamentum ædificarem : sed sicut scriptum est : qui» bus non est annunciatum de eo, videbunt, et qui non » audierunt, intelligent[2]. » Vera quidem gloriatio ad Deum non est, nisi illa quæ est in Christo Jesu. Sine Christo autem gloriari in Deo tale est, quale si quis dicat posse se habere gloriam apud Deum sine justitia, sine sapientia, sine veritate. Hæc enim omnia Christus est; et ideo in solo Christo vera gloriatio est ad Deum. Simile est hoc illi quod in aliis ipse dicit : « Qui autem gloriatur, in Domino glorietur[3]. » Quomodo autem culpabilis sit gloriatio omnis qui extra Christum est, verbi causa, in divitiis, vel honoribus sæculi, vel sapientia mundi, vel cæteris artibus quæ extra Christum sunt, supra jam latius disseruimus. Sciendum sane est quod hic Latini *gloriam* pro gloriatione posuerunt. « Non enim, » *inquit*, audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit » Christus in obedientiam Gentium, verbo et factis, per po» testatem signorum et prodigiorum in virtute Spiritus Dei[4]. » Quæ loquor, inquit, non sunt alieni operis verba, nec alienorum gestorum laudator efficior, sed quæ scio Christum per

[1] Rom. xv, 17 et seq. — [2] Isai. LII, 15. — [3] 1 Cor. 1, 31. — [4] Rom. xv, 18, 19.

me effecisse, hæc vobis scribo, quæ per obedientiam Gentium verbo in me et opere explevit, verbo prædicationis, opere signorum et prodigiorum. Quæ autem sit differentia inter signa et prodigia, et in aliis jam latius diximus, et in præsenti loco compendiosius explicabimus. Signa appellantur, in quibus cum sit aliquid mirabile, indicatur quoque aliquid futurum. Prodigia vero, in quibus tantummodo mirabile aliquid ostenditur. Signa vero et prodigia quasi quæ utrumque contineant dixit. Scriptura tamen divina interdum tenet istas proprietates, interdum autem abusive et prodigia pro signis, et signa pro prodigiis ponit. Paulus ergo per potestatem signorum et prodigiorum, quæ tamen signa et prodigia in virtute Spiritus sancti faciebat, ab Jerusalem usque ad Illyricum replevit Evangelium Christi. Moysi et Aaron dederat Deus potestatem signorum et prodigiorum, sicut scriptum est : « Posuit in eis verba signorum et prodigiorum in terra Cham[1] : » ut filios Israel castigata Ægypto liberarent : sed illi vix rarumque potuerunt ex Ægyptiorum gente convertere. Paulus accepta potestate signorum et prodigiorum non unam gentem, neque duos aut tres populos, sed omnes ab Jerusalem usque ad Illyricum nationes ac populos prædicatione verbi, et operum virtutumque potentia ad Christi sacramenta convertit. Sic autem prædicavit hoc Evangelium, ut non alienis laboribus, neque alienæ prædicationi additamentum sui sermonis insereret, ne ab alio positis fidei fundamentis ipse ædificium propriæ prædicationis imponeret, et alieni operis subripere gloriam videretur. Observanda hæc sunt Ecclesiarum rectoribus, et diligenti intentione servanda, ut neque loqui aliquid videantur eorum quæ per ipsos non effecerit Christus, neque alienos labores et studia decolorent. Loquitur autem quis ea quæ per se non efficit Christus hoc modo; si loquatur de continentia et do-

[1] Psalm. CIV, 27.

ceat, cum ipse continens non sit : vel si loquatur de sobrietate, vel de justitia, vel de largiendis opibus, et contemnendis facultatibus pro regno Dei, et in ipso qui hæc docet, nihil horum effecerit Christus. Et ideo formam sui Apostolus ponit, et dicit ea se loqui, et ea cæteris prædicare, quæ per ipsum Christus prius impleverit. « Sed sicut scriptum est, » *inquit*, Quibus non est annunciatum de eo, videbunt, et » qui non audierunt, intelligent[1]. » Observavit ergo diligenter Apostolus, ut secundum Propheticum eloquium illis nunciaret Christum, quibus a nullo fuerat nunciatus, et ut illi de eo intelligerent, qui a nullo ante didicissent. Et ista, ut opinor, causa fuit, quæ eum frequenter proponentem Romam pergere prohibebat, sicut dicit : « Propter quod impe» diebar plurimum venire ad vos[2]; » non, ut in aliis dicit, impeditus a Satana, sed fundandi Ecclesias occupatione detentus, et in his locis fundandi, ubi nullum fidei præcesserat fundamentum. Exemplum autem de Esaia sumptum est, et iisdem ex integro verbis quibus apud Prophetam legitur, positum[3].

XIII. « Nunc vero ulterius locum non habens in his re» gionibus, desiderium autem habens venire ad vos jam ex » multis præcedentibus annis, cum in Hispaniam proficiscar, » spero quod prætergrediens videam vos, et a vobis deducar » illuc, cum primo ex parte fruitus fuero vobis[4]. » Videtur hæc in Achaia positus dicere apud Corinthum, sicut et in primis Epistolæ partibus jam pro viribus demonstravimus : quæ utique Achaia vicina et cohærens est Macedoniæ. In quibus locis degens, cum singula quæque peragrasset Evangelium prædicans in his duntaxat finibus in quibus Christus ante non fuerat prædicatus, et agnitione Dei replesset universa, dicit ulterius se locum non habere in his regionibus, hoc

[1] Rom. xv, 21. Isai. LII, 15. — [2] Rom. xv, 22. I Thess. II, 18. — [3] Isai. LII, 15. — [4] Rom. xv, 23, 24.

est, locum nullum sibi superesse Christi prædicationis vacuum, et tempus jam adesse designat quo desiderium suum videndi eos qui Romæ sunt debeat adimplere : quod conceptum ex multis annis gerebat, dilatum autem fuerat et dissimulatum, donec omnem locum in quo Christus non fuerat prædicatus, agnitione Evangelii ejus repleret. Quod autem dixit, « Cum in Hispaniam proficiscar, spero quod prætergrediens videam vos [1], » non ita accipiendum est quasi tam parvo amore Paulus erga Romanos teneretur, ut eos in transitu tantummodo et aliorsum pergens judicaret visendos. Vide enim in subsequentibus quid adjungit. « Cum primo, *inquit*, ex parte fruitus fuero vobis [2]. » In quo utique in ipsorum videtur ponere potestate, quando ab eis iter propositum debeat relaxari : et per hoc quodam modo amorem ipsorum erga se invitat et nutrit, ut si ipsi insatiabiliter erga affectum teneantur Apostoli, sciant etiam ipsum id habere propositi non prius ab eis discedere, neque alio proficisci, quam charitatis ipsorum gratia perfruatur. Quam tamen charitatem tantam præsentit futuram, cui nec possit ex integro satisfieri, sed *ex parte* inquit. Præmonet enim quod in omnibus evangelizandi necessitas præferenda sit. Bene autem his quos nondum secundum carnem viderat, et ad quos nondum in corpore advenerat, præsentiam sui et remorationem moderatius pollicetur. Desiderabilius enim suscipimus bona quæ cito metuimus auferenda : securius vero negligimus quod retenturos nos diutius credimus. Intantum autem erga se Romanorum nutrit affectum, et remorationem suam in ipsorum arbitrio collocat, ut dicat se ab ipsis deducendum ad Hispaniam, et tunc deducendum, cum ipsis prius in amore satisfecerit : in quo utique si propensiores extiterint, demorandi diutius causas ipsi Apostolo dabunt.

XIV. « Nunc vero proficiscar in Jerusalem ministrare

[1] Rom. xv, 24. — [2] Ibid.

» sanctis. Placuit enim Macedoniæ et Achaiæ collationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Jerusalem. » Complacuit enim, et debitores sunt eorum : quoniam si spiritualium eorum participes factæ sunt Gentes, debent et in » carnalibus ministrare eis. Hoc ergo cum consummavero, » et assignavero eis fructum hunc, proficiscar per vos in Hispaniam. Scio enim quoniam veniens ad vos, in abundan» tia benedictionis Christi veniam [1]. » Quoniam placuerit Macedoniæ et Achaiæ collationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Jerusalem, possumus et de secunda Epistola ad Corinthios plenius dicere, in qua hoc modo scribit : « Notam autem facio vobis, fratres, gratiam Dei quæ data » est mihi in Ecclesiis Macedoniæ, quia in multa probatione » tribulationis abundantia gaudii eorum, et profunda paupertas eorum abundavit ad divitias simplicitatis eorum : quo» niam secundum virtutem (testimonium perhibeo eis) et su» pra virtutem sua sponte, multis precibus obsecrantes nos » gratiam et communionem quæ fit in sanctos [2], » et reliqua. Et sicut in his testimonium reddit Macedonibus, ita rursum cohortatur et Corinthios, dicens : « Sed sicut in omnibus » abundatis fide, et verbo, et scientia, et nostra in vos cha» ritate, ita et in hac gratia abundetis [3], » et reliqua. Sed et in aliis collaudans Corinthios quia erga communionem pauperum qui sunt in Jerusalem prompti fuerint, dicit : « et » consilium in hoc do : hoc enim vobis expedit, qui non so» lum facere, sed et velle cœpistis ab anno priore : nunc au» tem et facto perficite [4]. » Sed et in reliquis de hac eadem sanctorum communione prosequitur, et post aliquanta addit : « De ministerio autem quod fit in sanctos, superfluum » est vobis scribere. Scio enim promptam voluntatem ves» tram, pro qua gratulor de vobis Macedonibus, quia Achaia

[1] Rom. xv, 25 et seq. — [2] 2 Cor. viii, 1 et seq. — [3] Ibid. 7. — [4] Ibid. 10.

» parata est ab anno priore, et vestra æmulatio provoca-
» vit multos[1]. » Quod autem post hujusmodi Macedoniæ et Achaiæ ministerium, quod fit in sanctos qui sunt in Jerusalem, proposuisset Apostolus etiam Romam videre, indicatur in Actibus Apostolorum hoc modo : « Cum autem expleta essent hæc, posuit Paulus in Spiritu sancto, ut cum perambulasset Macedoniam et Achaiam, proficisceretur Jerosolymam, dicens : Quia postquam fuero ibi, necesse est me et Romam videre[2]. » Ex his autem omnibus verbis colligitur, quia non solum prima ad Corinthios, sed et secunda ante scripta est, quam hæc ad Romanos quam habemus in manibus : simulque illud advertitur, quod quanto posterior Paulus in unaquaque invenitur Epistola, tanto et perfectior : ut verus sit ille ejus sermo quem dixit, quia « præterita obliviscens, ad futura me extendo, ad perfectum sequens palmam supernæ vocationis[3]. » Quod autem dicit, « Placuit Macedoniæ et Achaiæ collationem aliquam facere in pauperes sanctorum[4], » subtiliter et verecunde dum Corinthios laudat, hortatur Romanos. Facilius enim devotæ mentes ad beneficiendum exemplis, quam sermonibus invitantur. Sed et in eo quod addit, « Placuit enim, et debitores sunt eorum[5], » quid aliud sentire vult Romanos, nisi ut si Achivi et Macedones debitores sunt pauperibus sanctorum qui sunt in Jerusalem, eadem ratione qua unam eamdemque, quam illi fidem Christi etiam Romani tenent, advertant et semetipsos his iisdem factos esse debitores ? Neque enim soli Macedones et Achivi in spiritalibus participes sunt facti sanctis qui sunt in Jerusalem, ut et in carnalibus eis debeant ministrare; sed et Romani : et ideo pari conditione debitores sunt : sed de illis tantum pronunciat, ut et isti se noverint simili sententiæ subjacere. Hæc quidem se-

[1] 2 Cor. IX, 1, 2, 3. — [2] Act. XIX, 21. — [3] Philip. III, 13, 14. — [4] Rom. XV, 26. — [5] Ibid. 27.

cundum communem litteræ dicta sint intellectum. Verum magnificentiam solitam requiramus in litteris Pauli. Non enim puto quod ita senserit, ut intra solam Jerusalem, unam duntaxat Palestinæ urbem, pauperes sanctorum concluserit, quos et spirituales appellavit; reliquos vero qui in omni terra sunt, Gentes dixerit, qui habitantibus Jerusalem tanquam solis spiritualibus ministrare in carnalibus debeant: cum utique liceat et extra Jerusalem spirituales inveniri, quos non locus, sed conversatio sancta, et fidei ac scientiæ perfectio fecerit spiritales, sicut et ipse Paulus scribens dicit : « Fratres, et si præoccupatus fuerit quis in aliquo delicto, vos » qui spiritales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansue» tudinis[1]. » Quid ergo est quod in his sentire nos convenit? Quod omnis qui spiritalis est, id est, qui spiritu Deo servit, et qui non secundum carnem vivit, sed secundum spiritum, iste in Jerusalem, hoc est, in loco pacis habitat, et in pacis visione consistit : et iste est pauper sanctorum, ex illis scilicet beatis pauperibus ad quos dicitur : « Beati pauperes » spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum[2]. » Ista est ergo beata paupertas quæ dicit : « Aurum et argentum non » habeo; sed quod habeo, hoc tibi do. In nomine Jesu Christi » Nazareni surge et ambula[3]. » Iste talis pauper in Jerusalem semper habitat, divitias possidens spirituales. Aurum ejus sapientia est, argentum sermo scientiæ : indumenta ejus Christus est, dapes ejus et deliciæ mensa est sapientiæ, et cibus affluens in verbo Dei : vinum lætitiæ bibit, quod in cratere suo miscuit Sapientia, et de intelligentiæ ejus victimis edit cibos solidos, et Verbum carnem factum[4]. Istæ sunt spiritales divitiæ, quibus Gentes in carne adhuc positæ communicare festinant. Videtur ergo mihi his quos nominat Gentes, imperfectiores quasque animas indicare, quæ perfectorum magisterio indigeant : et si forte dignæ habitæ

[1] Galat. VI, 1. — [2] Matth. V, 3. — [3] Act. III, 6. — [4] Prov. IX, 2, 5.

fuerint ut participes eis fiant in intellectu et scientia spiritali, ipsæ debeant in carnalibus ministrare eis : hoc est, cum spiritus eorum imbui cœperit ad scientiam celsiorem, debet etiam caro continentiæ et castitatis frena suscipiens spiritalibus ministrare præceptis; ne forte si adhuc in carnalibus lasciviat, sessorem suum Dei Verbum incauta et effrenata dejiciat. Sed et ipsa differentia sermonum qua erga utramque partem usus est Paulus, non mihi videtur otiosa. In spiritalibus enim communionem vel participationem posuit; in carnalibus vero ministerium : et hoc debitum esse, illud vero communicari dicit : ut ostendat quia perfectiora quæque tanquam cœlestia terrenis non tam debentur, quam commodantur; terrena vero et carnalia tanquam pro debito exiguntur. Debitores enim effecti sumus secundum illum qui primitus acceptum immortalitatis et incorruptibilitatis censum in paradiso perdidit persuasione serpentis : et ideo debitores efficimur omnes quotquot in similitudinem Adæ sorte prævaricationis astringimur. Idcirco ergo et præcepta donantur, ut debita persolvamus. Denique et in Evangelio Salvator ita dicit : « Cum autem feceritis omnia quæ » præcepi vobis, dicite quia servi inutiles sumus; quod de» buimus facere, fecimus[1]. » Ea vero quæ supra debitum facimus, non facimus ex præceptis. Verbi causa, virginitas non ex debito solvitur : neque enim per præceptum expetitur, sed supra debitum offertur. Audi denique Paulum dicentem : « De virginibus autem præceptum Domini non ha» beo[2]. » Sic ergo de spiritalibus et perfectioribus communionem dixit : de inferioribus vero et carnalibus debitum ministerium nominavit. Ego autem per hujusmodi ministerium etiam illud advertendum puto quod est in Psalmis : « Qui facit Angelos suos spiritus, et ministros suos flam» mam ignis[3] : » ut scilicet Angelos bonos, spiritus appella-

[1] Luc. XVII, 10. — [2] I Cor. VII, 25. — [3] Psalm. CIII, 4. Heb. I, 7.

verit tanquam spiritales, eos vero qui præsunt ministeriis pœnarum, et flammas peccatoribus parant, ministros flammæ ardentis nominaverit. Hæc quamvis per excessum quemdam dicta esse videantur, tamen quia locus admonuit, non omisimus. Post hæc dicit : « Hoc ergo cum consummavero, et » assignavero eis fructum hunc, proficiscar per vos in Hispaniam. Scio enim quoniam veniens ad vos, in abundantia » benedictionis Christi veniam [1]. » Vide cum quanta cautela consignaturum se fructum offerentium repromittit. Quo putas signaculo fructum sancti operis consignat Apostolus ? illo puto quo imago Dei exprimitur, hoc est, ut in complendo opere nulla sit alienæ cogitationis admixtio, non laus ab hominibus quæratur, sed ut in simplicitate cordis qui tribuit tribuat, et « non ex tristitia : hilarem enim datorem diligit » Deus [2]. » Et cætera his similia qui observat in opere Dei, opus suum signaculo divinæ imaginis signat. « Cum ergo, *inquit*, » hoc consummavero, *tunc* per vos ad Hispaniam proficis» car [3]. » Promittit sane grande munus Romanis, et dicit : « Scio enim quoniam veniens ad vos, in abundantia benedic» tionis Christi veniam [4] : » quod nisi per Spiritum sanctum et prophetiæ gratiam pollicetur. Supra hominem namque hæc scire de futuris, quod non solum in benedictione Christi, verum etiam et in abundantia benedictionis venturus sit ad eos. In quo et venientis gratia, et suscipientium pariter merita designantur.

XV. « Deprecor igitur, vos fratres, per Dominum nos» trum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus, ut ad» juvetis me in orationibus ad Deum, ut liberer ab incredu» lis qui sunt in Judæa, et ministerium hoc meum acceptum » fiat sanctis in Jerosolyma, ut veniens ad vos in gaudio » cum voluntate Dei, requiescam vobiscum [5]. » Licet in su-

[1] Rom. xv, 28, 29. — [2] 2 Cor. ix, 7. — [3] Rom. xv, 28. — [4] Ibid. 29. — [5] Ibid. 30 et seq.

perioribus dixerit, « Scio enim quoniam veniens ad vos, in » abundantia benedictionis Christi veniam[1]; » nihilominus tamen sciebat etiam in his quæ manifeste futura cognoverat, orationem esse necessariam : quæ utique si, verbi causa, non fuisset adhibita, sequeretur sine dubio non impleri quod fuerat prophetatum. Quis ergo est qui hæc legens, quod Paulus deprecetur eos qui Romæ sunt fratres orare pro se, contemnat vel despiciat orationes Ecclesiæ postulare, etiam si inferiores meritis esse videantur hi a quibus oratio postulatur? Ecce enim Paulus Apostolicis præditus meritis non solum Romanos orare pro se, sed et Corinthios adhortatur. Vide autem et quam validis eos astringit religiosisque sacramentis. « Per Dominum, *inquit*, nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus deprecor vos ut adjuvetis » me in orationibus ad Deum[2]. » Quod nostri posuerunt, « Adjuvetis me in orationibus, » magnificentius legitur apud Græcos, Συναγωνίσασθαι : in quo hoc est quod indicatur, « Ut » adjuvetis me in agone orationum ad Deum, » ostendens quasi agonem habeat ipse et certamen orationis, adversantibus sibi sine dubio illis de quibus dicebat : « Non enim » nobis certamen est adversus carnem et sanguinem, sed » adversus principatus et potestates, adversus mundi hujus » rectores tenebrarum, adversus spiritalia nequitiæ in cœ» lestibus[3]. » Et certum est quod isti omnes sicut adversantur fidei et resistunt pietati, sicut contrarii sunt justitiæ, et veritati, et omnibus bonis, ita sine dubio resistunt et adversantur orationi. Et ideo ostendit Paulus esse non minimum etiam in oratione certamen, si quidem in hoc certamine etiam auxilium eorum qui Romæ sunt crediderit implorandum. Obsistunt enim vere dæmones et contrariæ potestates in oratione primo per illud, ne talis inveniatur is qui in orationis agone desudat, ut levet « puras manus sine

[1] Rom. xv, 29. — [2] Ibid. 30. — [3] Ephes. vi, 12.

» ira [1]. » Quod et si hoc quis obtinere potuerit ut sine ira sit, vix est ut effugiat esse sine disceptatione, hoc est, sine superfluis et vanis cogitationibus. Vix enim invenies ut oranti cuiquam non aliquid inanis et alienæ cogitationis occurrat, et intentionem qua in Deum mens dirigitur, declinet ac frangat, atque eam per ea quæ non competit rapiat. Et ideo agon magnus est orationis, ut obsistentibus inimicis, et orantis sensum in diversa rapientibus, fixa ad Deum semper mens stabili intentione contendat, ut merito possit etiam ipse dicere : « Certamen bonum certavi, cursum consum- » mavi [2]. » Nunc ergo orat Apostolus adjuvari se in agone orationum, ut liberetur ab incredulis qui sunt in Judæa, a quibus non tam pati timet, neque perferre ea quæ ad Apostolatus ejus gloriam pertinent, quam impediri veretur ne diutius obstaculis eorum retentus, vel minus gratum exhibeat sanctis ministerium, quod et ipsum orationibus indiget ut fiat acceptum : vel ne desiderium ejus quod erga Romanos habet visendos, diutius differatur. Si enim, inquit, hoc ita cesserit ut et ministerium meum acceptum fiat sanctis in Jerosolyma, et liberatus ab incredulis qui sunt in Judæa, venire ad vos non impediar, pro bene gestis rebus gaudens profecto ad vos veniam cum voluntate Dei, et requiescam vobiscum. Non corporalem utique requiem quærit Paulus, sed illam quæ consolationem habet ex Deo, sicut et ipse in primis Epistolæ hujus partibus dixit : « Con- » solari in vobis per eam quæ invicem est fidem vestram » atque meam [3]. »

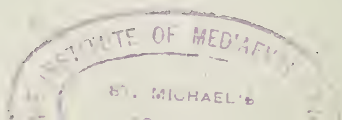
XVI. « Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen [4]. » Ingenti benedictione muneratur Romanos, ut Deus pacis sit cum eis, id est, ut « pax Dei, quæ exuperat omnem mentem, » custodiat corda *eorum* in Christo Jesu *qui pax est nostra* [5]. »

[1] I Tim. II, 8. — [2] Id. IV, 7. — [3] Rom. I, 12. — [4] Id. XV, 33. — [5] Phil. IV, 7.

XVII. « Commendo autem vobis Phœben sororem nos-
» tram, quæ est in ministerio Ecclesiæ quæ est in Cenchris,
» ut eam suscipiatis in Domino digne satis, et assistatis ei in
» quibuscumque indiguerit vestri. Nam ipsa quoque astitit
» multis, et mihi ipsi [1]. » Et hic locus Apostolica auctoritate docet etiam fœminas in ministerio Ecclesiæ constitui. In quo officio positam Phœben apud Ecclesiam quæ est in Cenchris, Paulus cum laude magna et commendatione prosequitur, enumerans etiam gesta ipsius præclara, et dicens : Quia in tantum omnibus astitit, hoc est, in necessitatibus præsto fuit, ut etiam mihi ipsi in necessitatibus meis Apostolicisque laboribus tota devotione mentis astiterit. Simile autem opus ejus dixerim hospitalitati Lot, qui dum semper hospites suscepit, meruit aliquando et Angelos hospitio suscipere [2]. Similiter et Abraham, dum semper occurrit hospitibus, meruit ut et Dominus cum Angelis diverteret ad tabernaculum ejus [3]. Ita et hæc religiosa Phœbe dum astat omnibus et omnibus obsequitur, assistere et obsequi etiam Apostolo meruit. Et ideo locus hic duo pariter docet, et haberi, ut diximus, fœminas ministras in Ecclesia, et tales debere assumi in ministerium, quæ astiterint multis, et per bona officia usque ad apostolicam laudem meruerint pervenire. Hortatur etiam illud, ut qui bonis operibus in Ecclesiis dant operam, vicem recipiant a fratribus et honorem, ut in quibuscumque necessiarum fuerit sive spiritalibus, sive carnalibus officiis, honorifice habeantur.

XVIII. « Salutate Priscam et Aquilam adjutores meos in
» Christo Jesu (qui pro anima mea suas cervices posuerunt :
» quibus non solum ego gratias ago, sed et universæ Eccle-
» siæ Gentium), et domesticam eorum Ecclesiam [4]. » Videntur mihi ipsi esse, de quibus in Actibus Apostolorum ita scriptum est : « Post hæc autem discedens Paulus ab Athe-

[1] Rom. XVI, 1, 2. — [2] Genes. XIX. — [3] Id. XVIII. — [4] Rom. XVI, 3, 4, 5.

» nis, venit Corinthum; et invento ibi quodam Judæo nomine
» Aquila, pontico genere, qui nuper venerat de Italia, et
» Priscilla uxore ejus, propter quod præceperat Claudius
» discedere Judæos omnes a Roma, accessit ad eos; et quia
» erant consimilis artificii, mansit apud eos, et operabantur
» simul. Erant enim artifices tabernaculorum[1], » hoc est, sutores. Nec mirum si Priscam Paulus in Epistola scribit, quæ in Actibus Priscilla scripta est, cæteris concordantibus. Potest autem fieri ut quia illo tempore, pulsis ex urbe Judæis per præceptum Cæsaris, Corinthum venerant, rursus edicti cessante sævitia, Romam regressi salutentur a Paulo. Quos tamen apparet Judæorum insidiis Paulo periclitante semetipsos objecisse, ut ille liber abcederet : hoc autem et Jason quidam fecisse in Actibus Apostolorum refertur[2] : et hanc eorum laudem Apostolus non silet, sed omnibus eam Ecclesiis admirandam tradit, et ideo dicit : « Quibus non so-
» lus ego gratias ago, sed et universæ Ecclesiæ Gentium[3]. »
Unde apparet eos officiosos et hospitales extitisse erga omnes fratres fideles, non solum qui ex Judæis, sed etiam qui ex Gentibus credidissent. Magna enim gratia in hospitalitatis officio non solum apud Deum, sed et apud homines invenitur. Quæ tamen res quoniam non solum in voluntate et proposito dominorum, sed et grato ac fideli constitit ministerio famulorum, idcirco omnes qui ministerium istud cum ipsis fideliter adimplebant, *domesticam eorum* nominavit *Ecclesiam*[4].

XIX. « Salutate Ephenetum dilectum meum, qui est ini-
» tium Asiæ in Christo[5]. » Hic Ephenetus videtur mihi omnium primus ex Asia credidisse; unde et *initium* eum Ecclesiæ appellavit, vel, ut in Græco habetur, *primitias Asiæ :* nisi aliquid profundius sermo iste significet, ut intelligamus

[1] Act. XVIII, 1, 2, 3. — [2] Id. XVII, 5 et seq. — [3] Rom. XVI, 4. — [4] Ibid. 5. — [5] Ibid.

Angelos Dei, qui Ecclesiis præsunt, offerre singulos quosque primitias Deo ex his qui credunt; primitiæ autem apud illos judicentur non in his qui tempore primi sunt, sed qui virtutibus et meritis præcellunt. Quorum sciens per Spiritum Paulus electionem erga Ephenetum, et quod ipsum ex omni fidelium numero, qui erant in Asia, electio invenerit Angelorum; appellavit eum *primitias Asiæ*. Sed et in alia Epistola dicit de quibusdam, « Quia sint primitiæ Achaiæ[1]; » eamdem sine dubio sacramenti rationem etiam in illis aspiciens.

XX. « Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis[2]. » Docet et in hoc debere etiam fœminas laborare pro Ecclesiis Dei. Nam et laborant cum docent adolescentulas sobrias esse, diligere viros, filios enutrire[3], pudicas esse, castas, domum bene regentes, benignas, subditas viris suis, hospitio recipere, sanctorum pedes lavare, et cætera omnia, quæ de officiis mulierum scripta referuntur, in omni genere castitate[4].

XXI. « Salutate Andronicum et Juniam cognatos meos » et concaptivos meos, qui sunt nobiles in Apostolis, qui et » ante me fuerunt in Christo[5]. » Potest quidem fieri ut et secundum carnem isti cognati fuerint Pauli, et ante ipsum crediderint, et nobiles habiti sint in Apostolis Christi : de quibus possibile est et illud intelligi, quod fortassis ex illis septuaginta duobus qui et ipsi Apostoli nominati sunt, fuerint, et ideo nobiles eos in Apostolis dicat, et in his Apostolis qui ante eum fuerunt. Sed et illud me movet quod ait : *Concaptivos meos*. Quæ enim erat Pauli captivitas, in qua sibi etiam Andronicum et Juniam concaptivos esse testatur? nisi forte profundiore mysterio ad illam respiciamus captivitatem, quam Christus venit absolvere, de qua scriptum est,

[1] I Cor. XVI, 15. — [2] Rom. XVI, 6. — [3] Tit. II, 4. — [4] I Tim. V, 10. — [5] Rom. XVI. 7.

venire et dare cum captivis remissionem, cæcis visum[1]. In qua captivitate videntur una atque eadem ratione isti esse, qua et Paulus erat. Verbi enim gratia si dicamus : Cum captivus esset populus Israel apud Assyrios vel Babylonios, omnes quidem videbantur esse captivi; sed alia ratio in cæteris captivitatis, alia in Daniele, et Anania, atque Azaria vel Misael. Illi enim captivi erant pro peccatis suis; isti vero pro consolatione captivorum erant etiam ipsi captivi : et ideo si diceret Daniel de aliquo uno ex plebe : Concaptivus meus, non ita convenienter dici videbatur, ut si diceret de Anania, et Azaria, et Misael : Concaptivi mei. In istis enim una captivitatis est ratio, quæ longe a reliqui populi ratione diversa est. Ita ergo et Paulus tale aliquid de se et Andronico, ac Junia, secundum occultioris sacramenti intuens rationem, *concaptivos* eos sibi in hoc mundo nominat, et *nobiles in Apostolis*[2].

XXII. «Salutate Ampliatum dilectum meum in Domino[3].» Huic quamvis nihil egregium præ cæteris in laude videatur ascribere, tamen hoc ipso quod dilectus est Pauli, laudabilis et salutatione dignus efficitur.

XXIII. «Salutate Urbanum adjutorem meum in Christo, » et Stachyn dilectum meum[4]. » Stachyn in salutatione conjungit, sed Urbanum in laudibus prætulit. Illum enim adjutorem in Christo; Stachyn vero dilectum tantummodo sibi, sicut Ampliatum nominavit. Adjutor autem Apostoli in Christo, non aliud intelligitur quam Apostolici operis particeps.

XXIV. « Salutate Apellem probum in Christo[5]. » Puto hunc Apellem per multas tribulationes transisse patienter et fortiter sustentatas, et ideo pronunciari ab Apostolo *probum*, secundum ea quæ ipse in aliis dixit, quia « tribulatio » patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio

[1] Luc. iv, 19. — [2] Rom. xvi, 7. — [3] Ibid. 8. — [4] Ibid. 9. — [5] Ibid. 10.

» vero spem [1]. » Videndum sane est ne forte ipse sit hic qui in Actibus Apostolorum Apollo nominatur, Alexandrinus, in Scripturis eruditus [2].

XXV. « Salutate eos qui sunt ex Aristobuli domo [3]. » Quoniam nihil otiose in litteris Apostoli vel additur vel minuitur, istos qui sunt vel de domo, vel de familia Aristobuli, non frustra neque dilectos, neque probos, neque adjutores in Christo nominat : sed forte quia nihil tale habebant in meritis, idcirco eos solo titulo salutationis honoravit.

XXVI. « Salutate Herodionem cognatum meum [4]. » Et hic, similiter ut Andronicus et Junias, cognatus Pauli dicitur : sed neque concaptivus ut illi, neque nobilis in Apostolis, in his qui ante Paulum fuerunt in Christo, nominatur. Unde intelligendum est etiam in his quos cognatos suos Paulus appellat, esse multam differentiam, secundum illam, ut ego arbitror, rationem, quam superius aperire tentavimus.

XXVII. « Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt » in Domino [5]. » Videntur quidem plures fuisse ex domo vel familia Narcissi, sed non omnes in Domino fuisse : et ideo addidit eos salutandos esse *qui sunt in Domino.*

XXVIII. « Salutate Triphænam et Tryphosam, quæ laborant in Domino [6]. » Bonum de his dat testimonium, quarum laborem non hujus mundi, neque communis vitæ, sed in Domino esse testatur. Multi enim laborant, sed non omnium laborem constat esse in Domino.

XXIX. « Salutate Persidam charissimam, quæ multum » laboravit in Domino [7]. » Videtur hæc magis laudari, quam Tryphæna et Tryphosa : quoniam quidem illas laborasse dicit in Domino, hanc autem laborasse multum in Domino, cui addidit et charissima.

[1] Rom. v, 3, 4. — [2] Act. xviii, 24. — [3] Rom. xvi, 11. — [4] Ibid. — [5] Ibid. — [6] Ibid. 12. — [7] Ibid.

XXX. « Salutate Rufum electum in Domino, et matrem » ejus et meam[1]. » Non puto in istis salutationibus inaniter fieri per singulos quosque laudis et salutationis differentiam. Qui enim scit quia Christus loquitur in Paulo[2], certus est quod pro merito alius quidem probus dicitur ab eo, alius charissimus, alius laborans in Domino, alius multum laborans in Domino, alius electus, sicut et hic Rufus, de quo nunc nobis sermo est, electus in Domino salutatur. Credo quod sciret Paulus esse eum de numero non multorum qui vocati sunt, sed paucorum qui electi sunt[3] : cujus et mater tantum meriti habuit, ut eam Paulus suam nominaverit matrem, cum quo etiam ipse, sicut Jesus cum Joanne, unum partitur matris affectum[4].

XXXI. « Salutate Asyncretum, Phlegontam, Hermem, » Patrobam, Hermam, et si qui sunt cum eis fratres[5]. » De istis simplex est salutatio, nec aliquid eis insigne laudis adjungitur. Puto tamen quod Hermas iste sit scriptor libelli illius qui Pastor appellatur, quæ scriptura valde mihi utilis videtur, et ut puto divinitus inspirata. Quod vero nihil ei laudis ascripsit, illa, opinor, est causa, quia videtur, sicut scriptura illa declarat, post multa peccata ad pœnitentiam fuisse conversus : et ideo neque opprobrium ei aliquod scripsit : didicerat enim a Scriptura non improperare homini convertenti se a peccato[6] : neque laudis aliquid tribuit, quia adhuc positus erat sub Angelo pœnitentiæ, a quo tempore opportuno Christo rursum deberet offerri. Intelligitur autem quod simul habitaverint hi quorum salutatio sociata est.

XXXII « Salutate Philologum et Juliam, Nereum et so» rorem ejus, et Olympiadem, et omnes sanctos qui cum eis » sunt[7]. » Potest fieri ut Philologus et Julia conjuges fuerint;

[1] Rom. XVI, 13. — [2] 2 Cor. XIII, 3. — [3] Matth. XXII, 14. — [4] Joan. XIX, 26, 27. — [5] Rom. XVI, 14. — [6] Eccli. VIII, 6. — [7] Rom. XVI, 15.

cæteri domestici eorum, ad quos simplex salutatio dirigitur.

XXXIII. « Salutate invicem in osculo sancto [1]. » Ex hoc sermone, aliisque nonnullis similibus, mos Ecclesiis traditus est ut post orationes osculo se invicem suscipiant fratres. Hoc autem osculum sanctum appellat Apostolus. Quo nomine illud docet primo, ut casta sint oscula quæ in Ecclesiis dantur; tum deinde ut simulata non sint, sicut fuerunt Judæ, qui osculum labiis dabat, et proditionem corde tractabat. Osculum vero fidelis primo, ut diximus, castum sit; tum deinde pacem in se simplicitatemque habeat in charitate non ficta.

XXXIV. « Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi [2]. » Numquid non in una Ecclesia positus Paulus hæc scribit? Et quomodo verum est quod omnium simul Ecclesiarum salutes Romanæ mittat Ecclesiæ? Sed pro eo intelligere debemus vel quod unus spiritus erat in Paulo atque omnibus Ecclesiis Christi, vel salutare dicat per fidem, et per spiritum jungi.

XXXV. « Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui » dissensiones et offendicula præter doctrinam quam vos de- » dicistis faciunt, et declinate ab illis. Hujusmodi enim » Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri : et » per dulces sermones et benedictiones seducunt corda in- » nocentium. Vestra enim obedientia ubique pervulgata est. » In vobis ergo gaudeo [3]. » Hæc et ad eos qui Ecclesiis præsunt, et ad omnes credentes per Spiritum sanctum scribere credendus est Paulus, ut diligentius considerent, et perspiciant qui sint qui dissensiones et offendicula in Ecclesiis generent, et alieni sint ab illa beatitudine quam Dominus repromisit dicens : « Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vo- » cabuntur [4]. » Hoc enim, inquit, ut pacifici sitis, a Domino per Evangelium didicistis : dissensiones vero commovere vel scandala, præter doctrinam est quam vos didicistis; et

[1] Rom. xvi, 16. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 17, 18, 19. — [4] Math. v, 9.

ideo alienus a vobis sit, nec omnino recipiatur inter vos qui certamina commovet, qui serit jurgia, qui lites excitat, et studia contentionis exercet. Qui enim tales sunt, « Christo » Domino nostro, *qui est pax nostra*, non serviunt, sed suo » ventri[1]. » Sed et quid causæ sit qua jurgia in Ecclesiis suscitantur, et lites, divini Spiritus instinctu aperit. Ventris, inquit, gratia, hoc est, quæstus et cupiditatis. Inde est unde nonnulli circumeunt domos loquentes ad gratiam cum omni adulatione et deceptione, non ut in verbo Dei ædificent animas ad virtutem, sed ut adulatoriis dulcibusque sermonibus permanere, vel etiam proficere eas hortentur in vitiis, laudantes et bona dicentes ea quæ correptione digna sunt; « ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem; dulce » amarum, et amarum dulce[2]; » et in his, « seducunt corda » innocentium[3]. » Et ideo diligenter oportet intendere quo prospectu doceat ille qui docet; utrum gratiam et honorem ab auditoribus quærens, an mercedem a Domino pro instructione et profectu discentium sperans. Subtiliter sane Paulus indiscretam et facilem Romanorum obedientiam notat, eamque asserit ubique non laudatam, sed pervulgatam[4]. Sed ne eos rursum, si pro hoc apertius castigaret, inobedientes efficeret, addit : « In vobis ergo gaudeo[5]. » Sed dices : Quomodo vulgarem in eis notat obedientiam, cum dicat se gaudere in eis? Primo quidem aliud est notare vitium; aliud homines. Potest enim fieri ut gaudeat in his in quibus multa alia bona deprehenderat; vitium autem quod ei displicuerat notet, ne putetur ei etiam ipsum cum cæteris placuisse. Potest autem et pro eo dixisse Apostolus gaudere se in eis, quod qui inobediens est, neque ad malum, neque ad bonum trahi potest : qui vero obediens est, si quidem ad inutilia trahatur, imperitiæ culpa sit. Ignorat enim inu-

[1] Rom. xvi, 18. — [2] Isai. v, 20. — [3] Rom. xvi, 18. — [4] Ibid. 19. — [5] Ibid.

tilia esse ea quibus obedientiam sui præbet : cum vero didicerit quæ sunt utilia, habens paratum obedientiæ bonum, continuo iter per eam virtutis ascendit. Gaudet ergo Paulus super obedientes, certus quod cum docuerit eos non vulgari obedientia, quam incaute omnibus præbent, uti debere, sed illa sola qua « obedire oportet Deo magis quam » hominibus [1], » relictis cæteris illa sola utentur. Nam et revera non est parvæ discretionis, sed probabilis et exercitatissimi judicii, scire cui verbo, cuive operi obediendum sit, et cui renitendum. Denique ipse Dominus in Evangelio dicit : « Attendite vobis ab his qui veniunt ad vos in vestimen» tis ovium, intus autem sunt lupi rapaces [2]. » Et ideo vigilans sensus et intenta mens requiritur, quæ probare noverit vel ovis in propatulo simplicitatem, vel lupi latentem rapacitatem. Unde vide quam proximi periculo fiant hi qui exerceri in divinis litteris negligunt, ex quibus solis hujusmodi examinationis agnoscenda discretio est. Continuo ergo in brevi speciem propositæ distinctionis ostendit, et dicit : Quoniam quidem facilis et indiscreta est vestra obedientia, accipite quid servare, quid cavere debeatis.

XXXVI. « Volo, *inquit*, vos sapientes esse in bono, et » simplices in malo [3]. » Simile est hoc illi dicto quod ad Corinthios scribit dicens : « Malitia parvuli estote, ut sensibus » perfecti sitis [4]. » Sed et illud quod Dominus ait : « Quia filii » sæculi hujus prudentiores sunt quam filii lucis in genera» tione sua [5], » huic convenit dicto. Filii enim sæculi hujus prudentiores sunt in malitia, pro eo quod semper aliquid profundius et subtilius inveniant in ea unde plus noceant, et vehementius lædant. In bono autem stulti sunt : vix enim inveniunt quid faciant boni. E contrario vere Paulus vult nos sapientes esse in bono, hoc est, semper aliquid plus in-

[1] Act. v, 29. — [2] Matth. vii, 15. — [3] Rom. xvi, 19. — [4] I Cor. xiv, 20. — [5] Luc. xvi, 8.

venire, plus exquirere, et profundius cogitare quid faciamus boni : ita ut etiamsi impediamur per alicujus malitiam ab opere bono, nos, si sapientes sumus, excogitemus quomodo si opus bonum non possumus, vel sermonem bonum proferamus : quod si nec hoc licet, votum saltem bonum et animum demonstremus. Sic ergo sapientes esse debemus in bono, simplices vero in malo, ut si pulsamur malitia, pulsamur injuria, non simus callidi et versuti, artes et argumenta quærentes, quibus reddere malum pro malo, et nequitiam pro nequitia debeamus. Sed in tali loco meminisse debemus illius sententiæ quæ dicit : « Si quis vult sa» piens esse apud Deum, stultus fiat in hoc mundo[1]. » Simus ergo stulti accipientes injuriam et non reddentes, ut sapientes simus apud Deum qui dixit : « Mihi vindictam, ego re» tribuam, dicit Dominus[2]. » Nam de impiis et Jeremias dicit : « Sapientes sunt ad malefaciendum; bene autem facere ne» sciunt[3]. » Ad hoc respicit et illud quod Dominus dixit : Simplices debere nos esse sicut columbas, et prudentes sicut serpentes[4]. Quod si aliquis nobis ex infidelibus argute occurrat, et dicat : Quomodo potest idem ipse et sapiens esse, et stultus : dicemus ad eum : Respice ad artes istas quæ in usu hominum habentur, quomodo ille qui, verbi causa, sapientissimus est grammaticus, in arte fabrili insipientissimus invenitur : vel rursum sapientissimus gubernator quomodo in arte medicinæ invenitur insipiens. Sic ergo possibile est in his quæ ad Deum pertinent, esse sapientem; et in his quæ ad sæculum pertinent, esse insipientem. Sciendum sane est quod ibi ait : « Hujusmodi enim Christo Do» mino nostro non serviunt[5] : » non quod ipsi se profiteantur Christo Domino non servire, sed quod discrepantes a servitutis ejus regula, rebus ipsis ostendant se Christo Domino

[1] I Cor. III, 18. — [2] Deut. XXXII, 35. — [3] Jerem. IV, 22. — [4] Matth. X, 16. — [5] Rom. XVI, 18.

non servire. Non enim videtur simul quis et Christo servire posse, et ventri; ac voluptatis pariter amator esse, et Dei; sicut nec Deo quis simul servire potest, et mammonæ[1].

XXXVII. « Deus autem pacis conteret Satanam sub pedes » vestres velociter[2]. » Quæritur in hoc loco quem dixerit Satanam sub pedes eorum quibus scribit, a Deo conterendum velociter. Si enim ad unam personam referatur, illam scilicet de qua in Evangelio dicitur : « Ecce video Satanam sicut » fulgur de cœlo cadentem[3]; » quique Satanas humani generis indicatur adversarius, videbitur utique, si vere dicit Paulus quæ dicit, quod sub pedes eorum quibus tunc scribebat velociter conteratur, ultra jam non esse Satanas qui agones et certamina et persecutiones credentibus excitet : quod utique non admittit fides rerum. Sed videtur mihi in hoc loco Satanam dixisse omnem spiritum qui credentibus adversatur. Satanas enim in lingua nostra adversarius interpretatur. Quidquid ergo animæ tendenti ad Deum resistit et adversatur, et quidquid paci ejus contrarium est, hoc ei Satanas esse nominatur. Ideo denique præmisit, dicens : *Deus pacis*[4] : hoc est, Deus cui pax placet, conteret eum qui contrarius est paci et dissensiones operatur. Sic denique et in Regnorum libris legimus, quia « suscitavit Deus Salomoni » satanam Ader Idumæum[5] : » hoc est, Salomoni qui erat pacificus, suscitavit satanam qui est contrarius paci. Sed sicut his quos Apostolus docet, si sic agant, et tales se exhibeant, quales ejus sermo descripsit, pro emendatione vitæ promittit sub pedibus eorum a Deo pacis satanam velociter conterendum : ita nihilominus Deus pacis ei qui pacem ejus non in corde puro et conscientia munda servaverit, suscitat satanam, hoc est, adversarium; ut qui bonum pacis neglexerit, impugnationum amaritudines perferat, et ita de-

[1] Matth. vi, 24. — [2] Rom. xvi, 20. — [3] Luc. x, 18. — [4] Rom. xvi, 22. — [5] 3 Reg. xi, 14.

mum pacis, quam temeravit, dulcedinem in oppugnatione positus recordetur. Ex utroque igitur ædificemur Scripturæ divinæ loco, quo vel suscitare Deus satanam dicitur negligentibus, vel conterere ac subdere studiosis, ut illos ad agones concitet, istis de prostrato adversario palmam victoriæ tribuat, et virtutis præmia largiatur. Possumus autem et per singulos quosque agones, si legitime certemus, dicere quia Deus conteret satanam sub pedes nostros velociter. Verbi causa, si quis agonem susceperit castitatis, si usque ad finem immaculata conscientia perdurarit, dici de eo potest quia Deus contrivit satanam sub pedes ejus, id est, spiritum qui erat contrarius castitati. Similiter et qui agonem fidei suscipit, si stans ante reges et præsides cum fiducia confiteatur Dominum Jesum Christum, et usque ad finem in confessione permaneat, Deus contrivit Satanam sub pedes ejus, cum per fidem constantem infidelitatis spiritum vicit. Sic et qui concordiam perseveranter colit, dissensionis dæmonem sub pedibus conterit : qui mansuetudinem servat, iracundiæ satanam patientiæ vestigiis calcat. Hoc est nimirum quod Dominus in Evangelio dicit : « Ecce dedi vo» bis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et » super omnem virtutem inimici [1]. »

XXXVIII. « Gratia Domini nostri Jesu Christi vobis» cum [2]. » Gratia Dei, et gratia Domini nostri Jesu Christi una atque eadem gratia accipienda est. « Sicut enim Pater » *quos vult* vivificat, et Filius quos vult vivificat; et sicut Pa» ter habet in se vitam, et Filio dedit habere in semetipso » vitam [3], » ita et gratiam quam dat Pater, hanc et Filius dat. Sciendum sane est, quod omne quod habent homines a Deo, gratia est. Nihil enim ex debito habent. « Quis enim prior » dedit illi, et retribuetur ei [4] ? » Gratia ergo est quidquid

[1] Luc. x, 19. — [2] Rom. xvi, 20. — [3] Joan. v, 21, 26. — [4] Rom. xi, 35.

habet is qui non fuit, et est, accipiens ab eo qui semper fuit, et est, et erit in æternum.

XXXIX. « Salutat vos Timotheus adjutor meus, et Lu» cius, et Jason, et Sosipater cognati mei [1]. » Videtur mihi de istis quos sequestravit ab omni catalogo salutantium, plus aliquid sensisse. Denique et Timotheum adjutorem suum dicit, et omnes simul cognatos suos. Et quidem de Timotheo plenissime refertur in Actibus Apostolorum quod fuerit Derbæus civis, filius mulieris viduæ fidelis, ex patre gentili [2] : de quo et ipse Paulus dicit, quia propterea rogaverit eum permanere Ephesi, ut denunciet quibusdam ne aliter doceant, neque attendant fabulis et genealogiis infinitis [3]. Sed et Lucium quidam ipsum perhibent esse Lucam qui Evangelium scripsit, pro eo quod soleant nomina interdum secundum patriam declinationem, interdum etiam secundum Græcam, Romanamque proferri. Jason vero ille est de quo etiam in Actibus Apostolorum scribitur quod Thessalonicam pro Paulo et Sila seditionem commoventibus turbis, semetipsum dederit, ut Apostolis discedendi faceret libertatem [4]. Sosipater quoque qui his jungitur, suspicor quod ipse sit qui in Actibus Apostolorum scribitur *Sosipater Pyrrhi Beorensis* [5]. Sed qui Pauli litteras curiosius tanquam Christo in eo loquente considerat, movebitur sine dubio quomodo Paulus qui se Tharso Ciliciæ natum professus est Hebræum ex Hebræis, nunc vel Timothei Derbensis civis ex patre gentili cognatus vel consanguineus esse dicatur, vel Jasonis Thessalonicensis, vel Sosipatris Pyrrhi Beroensis [6]. Quod si pro eo aliquis dicat quia etiam ipsi qualibet ex parte ex circumcisione veniebant : non ergo oportuit de his specialiter dicere, sed et de omnibus qui ex Judæis erant, quod essent cognati Paulo. Nunc vero cum cæteris nequaquam hoc no-

1 Rom. XVI, 21. — 2 Act. XVI, 1. — 3 I Tim. I, 3, 4. — 4 Act. XVII, 5 et seq. — 5 Id. XX, 4. — 6 Id. XXII, 3.

men indulgeat, his vero et aliis nonnullis ascribat, certum est eum aliam quamdam cognationem nominare, quæ sibi cum Timotheo, et Luca, aliisque paucis horum similibus communis habeatur : quam cognationem vel consanguinitatem ex illa sine dubio sciat sibi cum his paternitate descendere, de qua in alio loco dicit : « Hac enim causa curvo » genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo » omnis paternitas in cœlo et in terra nominatur[1]. » Sciens igitur esse aliquam paternitatem in cœlo sicut est et in terra, certum est quod istos qui sibi nequaquam secundum cognationem paternitatis terrenæ junguntur, jungi sibi noverat secundum cognationem paternitatis cœlestis. Et ideo eos cognatos, et concaptivos vocat, et adjutores; utpote cum quibus unam ad evangelizandum cognationem nascendi sorte susceperit, et captivitatem mundi hujus Babyloniæ perferendi. Aut si quis hæc non tali quadam tropologia patitur explanari, exponat nobis quomodo Timotheus, et Lucius, et Jason, et Sosipater longe diversarum non solum urbium, sed et provinciarum cives, Paulo secundum carnem cognati et consanguinei esse potuerunt : et non solum isti, sed et Andronicus, et Junias, et Herodion, quos omnes et cognatos suos, et concaptivos appellat[2].

XL. « Saluto vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam in » Domino[3]. » Tanquam qui dignus habitus sit Epistolam Romanis Paulo dictante perscribere, inserit ei etiam suum nomen, non temeritate usus aut jactantia, sed quia sciebat se non solum præbuisse scriptoris officium, sed scripsisse in Domino : quoniam quidem justus omnia quæ facit, ad gloriam Dei facit[4]. Et si scribit ergo, ad gloriam Dei scribit, et ideo in Domino scribit : propter quod est dignum ut Epistolæ sui quoque nominis inderet mentionem. Vel

[1] Ephes. III, 14, 15. — [2] Rom. XVI, 7, 11. — [3] Ibid. 22. — [4] I Cor. X, 31. Coloss. III, 17.

certe quoniam vim sensuum Pauli dictantis exceperat, et intellexerat non hominis, sed Domini quæ scribebat, idcirco cum in Domino scripsisse commemorat.

XLI. « Salutat vos Gaius hospes meus, et totius Eccle-»siæ[1]. » Intelligitur Gaius hic esse de quo ad Corinthios scribens commemorat, dicens : « Gratias ago Deo, quo-»niam neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum, et »Gaium[2]. » Videtur ergo indicare de eo quod vir fuerit hospitalis, qui non solum Paulum ac singulos quosque adventantes Corinthum hospitio receperit, sed Ecclesiæ universæ in domo sua conventiculum ipse præbuerit. Fertur sane traditione majorum, quod hic Gaius primus Episcopus fuerit Thessalonicensis Ecclesiæ.

XLII. « Salutat vos Erastus arcarius civitatis, et Quartus »frater[3]. » Ipsum puto esse Erastum quem dicit quia remansit Corinthi [4], quique videtur dispensator civitatis ostendi. Sed non puto quod ex hoc officio magnopere Paulus mentionem in Epistola sua fecerit, nisi forte aliquid in eo amplius senserit, et arcarium eum, id est, dispensatorem illius civitatis dixerit cujus artifex et conditor Deus, et ideo nec nomen posuerit cujus civitatis, sud tantummodo eum arcarium nominaverit civitatis. Utrum ergo tali modo aliquo, an vero simpliciter magis accipiendum sit, et nihil profundius in Pauli litteris requirendum, considerato qui legis.

XLIII. « Ei autem qui potens est vos confirmare secun-»dum Evangelium meum, et prædicationem Jesu Christi, se-»cundum revelationem sacramenti temporibus sæculorum in »silentio habiti, manifestati autem modo per Scripturas pro-»pheticas secundum præceptum æterni Dei ad obedientiam »fidei in omnes gentes manifestati, soli sapienti Deo per »Jesum Christum claritas in sæcula sæculorum. Amen [5]. »

[1] Rom. xvi, 23. — [2] 1 Cor. i, 14. — [3] Rom. xvi, 23. — [4] 2 Tim. iv, 20. — [5] Rom. xvi, 25, 26, 27.

Caput hoc Marcion a quo Scripturæ evangelicæ atque apostolicæ interpolatæ sunt, de hac Epistola penitus abstulit; et non solum hoc, sed et ab eo loco ubi scriptum est, « Omne autem quod non est ex fide, peccatum est[1], » usque ad finem cuncta dissecuit. In aliis vero exemplaribus, id est, in his quæ non sunt a Marcione temerata, hoc ipsum caput diverse positum invenimus. In nonnullis etenim codicibus post eum locum quem supra diximus, hoc est, « Omne autem quod non est ex fide, peccatum est, » statim cohærens habetur : « Ei autem qui potens est vos con» firmare. » Alii vero codices in fine id, ut nunc est positum, continent. Sed jam veniamus ad capituli hujus explanationem. Duas mihi causas Paulus videtur ostendere, quibus roborantur hi qui in fide Evangelii confirmantur : unam qua eis prædicatio Pauli, quæ est et Christi prædicatio, innotescit : et aliam qua revelatur eis sacramentum quod omnium temporibus sæculorum in silentio habitum est, nunc vero, hoc est, in adventu Christi præsentia corporali manifestatum est et apertum, et quantum spectat, non sine idoneis testibus, sed Scripturis Propheticis astipulantibus declaratum. Ita enim præceptum extitit æterni Dei, ut per prædicationem quidem Evangelii Gentes ab obedientiam fidei vocarentur : ex revelatione vero sacramenti agnita Dei sapientia, gloria et claritas soli sapienti Deo redderetur in sæcula sæculorum. Sed iterum recurramus, et consideremus quomodo dictum est : « Ei au» tem qui potens est vos confirmare secundum Evange» lium meum, et prædicationem Jesu Christi, secundum » revelationem sacramenti temporibus sæculorum in silen» tio habiti[2]. » Non mihi videtur quod ad omnes pertineat ista utriusque generis confirmatio; sed ad omnes quidem pertinet credentes duntaxat Evangelium Pauli, et prædica-

[1] Rom. XIV, 23. — [2] Id. XVI, 25.

tio Christi : revelatio vero sacramenti temporibus sæculorum in silentio habiti, non ad plures, sed ad paucos et electos qui capaces esse possint sapientiæ et scientiæ Dei, de quibus dicitur : « Multi vocati, pauci vero electi[1]. » Sed et de eo quod ait, « Sacramenti in silentio habiti[2], » requirendum est utrum ita id dicat in silentio habitum, ut omnino nullus agnoverit, ne ipsi quidem qui annunciabant Prophetæ : an altior aliqua silentii intelligenda est ratio. Mihi quidem valde absurdum videtur ut dicamus Prophetas ita scripsisse de sacramentis divinis, ut non intellexerint ea ipsa quæ dicebant, cum Scriptura dicat : « Sapiens intelligit » quæ de ore ejus procedunt, et in labiis portat intellec» tum[3]. » Si ergo Prophetæ non intellexerunt quæ de ore proprio proferebant, non erant sapientes. Verum si stultum est Prophetas confiteri, et negare eos sapientes fuisse, restat ut sapientes fuerint, et intellexerint quæ ex ore proprio proferebant, et habuerint intellectum in labiis suis. Quæ ergo silentii ratio? Videamus ne illa sit quam et ipse Paulus sibi traditam pro sacramentorum dispensatione perdocuit, ubi dicit abductum se esse in tertium cælum[4], ... et audisse non edicenda verba, quæ non licet homini loqui. In quo utique ostendit non quod ipse ignoret quod audierit, sed quod proferre, et aliis hominibus pandere quæ sibi sunt indicata non liceat. Ita ergo potest et in hoc loco dictum videri sacramentum temporibus sæculorum in silentio habitum[5], quod scierint quidem Prophetæ (ex Scripturis enim propheticis manifestatur), sed hominibus, id est vulgo non manifestaverint nec patefecerint, sed silentio texerint secundum præceptum æterni Dei, usquequo tempus adesset ut Verbum caro fieret, et habitaret in nobis, et manifestaretur omnibus gentibus ad obedientiam fidei[6]. Quod vero ait

[1] Matth. XXII, 14. — [2] Rom. XVI, 25. — [3] Proverb. XVI, 23. — [4] 2 Cor. XII, 2, 3, 4. — [5] Rom. XVI, 25. — [6] Joan. I, 14.

« Soli sapienti Deo[1] : » sapientem Deum non ita accipias, quasi quem sapientia fecerit sapientem, ut inter homines habetur. Sapiens inter homines dicitur ex participatione sapientiæ : Deus vero non quasi qui ex sapientia sapiens factus sit, sed quasi qui ipse auctor sit et genitor sapientiæ, sapiens appellatur. Non enim, ut diximus, ex sapientia sapiens Deus, sed ex sapiente Deo sapientia procedit. Merito ergo dicitur : « Soli sapienti Deo ; » solus est enim ita sapiens Deus, ut sapientiam ipse magis genuerit, quam ex sapientia sapiens factus sit[2]. Et recte ei « claritas per Jesum Christum[3] » refertur, quia ita sapientem esse solum Deum, ut ipse sapientiam genuerit, Christus Jesus, qui est Dei virtus et Dei sapientia, declaravit[4]. *In sæcula* vero *sæculorum*[5] quod ait, moris est Scripturæ divinæ immensitatem per hoc temporum designare. *Amen*[6] autem quasi ad confirmationem omnium quæ superius scripta sunt, in fine posuit, per quod vernaculo Hebræorum sermone vera et fidelia esse quæ sunt scripta signaret (9).

[1] Rom. XVI, 27. — [2] Eccli. I, 1. — [3] Rom. XVI, 27. — [4] Eccli. XV, 10. I Cor. I, 24. — [5] Rom. XVI, 27. — [6] Ibid.

ANNOTATIONES.

Annot. (1), pag. 2.

In tomo quarto operum Origenis *edit. Par.* habetur breve fragmentum ex Philocaliæ capite septimo desumptum, et ex homilia quarta in Acta Apostolorum ab Origene habita excerptum, reliqua enim interierunt. Quod vero commentaria Origenis in Epistolam S. Pauli ad Romanos concernit, ipse Origenes hæc commentaria lib. v et viii contra Celsum memorat, ex quo colligit D. De La Rue illa ante mortem Philippi Imp. circa annum 246 conscripta fuisse. Cassiodorus, *Inst. div.* c. viii, viginti libros in hanc epistolam ab Origene conscriptos refert. Verum Rufinus, qui Heraclii cujusdam impulsu eos latine reddidit, in suo prooemio quindecim, vel ut alii manuscripti codices legunt decem vel duodecim tantum numerat. Sed fortasse Rufinus de libris sua ætate adhuc residuis loquitur, jam enim aliquos intercidisse in præfatione sua testatur. Utut sit, deperdita de suo addidisse, totumque opus ad mediam fere partem se contraxisse ibidem profitetur; adversus quam audaciam excandescit Erasmus; nec immerito quidam Rufinum objurgarunt, quod non suum potius nomen quam Origenis huic operi præfixisset, ne Origenem in ipso Origene quærere cogeremur. Ex Rufini igitur versione non vero ex S. Hieronymi interpretatione, uti monet D. De La Rue in *Præfatione tomi quarti*, decem hos libros in Epistolam S. Pauli ad Romanos latine tantum habemus, qui male quidem vertit, uti ostendit Perkinsus; falso autem Origeni attributos, contra opinionem cujusdam recentioris, neutiquam cogitavit.

Annot. (2), ibid.

Ita potiores manuscripti. Manuscriptus vero codex Vallis-Claræ et unus regius habent *decem*. Sed Juxta Cassiodorum legendum videtur *viginti*.

Annot. (3), pag. 13.

Quam infida sit Rufini interpretatio, liquet ex Græcis, quæ *Philocaliæ* cap. xxv repræsentantur; quorum hic strictam damus interpretationem :

— Tertio loco examinandum est illud : « Segregatus in Evan- »gelium Dei[1]; » et in Epistola ad Galatas, hæc de se prædicat Apostolus : « Cum vero placuit ei, qui me segregavit ab utero »matris meæ, ut revelaret Filium suum in me[2]. » Hæc autem verba, qui prænotionem non intelligunt, sic interpretantur, quasi præfinitio causa sit cur eveniant quæ prænota sunt; ob eamque rem quosdam ex natura et conditione sua salvos introducunt. Nonnulli ex his verbis libertatem nobis arbitrii adimunt, utunturque his etiam Psalmi verbis : « Alienati sunt »peccatores a vulva[3] : » quibus cum interrogatione occurrere licet; scriptum est enim : « Alienati sunt peccatores ab utero, »erraverunt a ventre matris, locuti sunt falsa : furor illis se- »cundum similitudinem serpentis. » Et quæremus ab iis, qui verba illa tanquam aperta accipiunt, an qui alienati sunt ab utero peccatores, ac materno utero egressi sunt, erraverint, et a via salutis suo aliquo facto abducti sint. Quomodo vero abalienati ab utero peccatores, a ventre matris aberrarunt, et falsa locuti sunt? Non enim ostendent eos, simul ac nati sunt, veram ac plenam vocem, falsum quid proferentes, emisisse. Si vero ea respiciamus, quæ de præfinitione in hac quam explicamus Epistola dicuntur, poterimus, destructis iis quæ simpliciores in ejus sententiam pertrahunt qui divinam doctrinam injustitiæ accusat, de eo respondere qui ab utero matris destinat, quique servum Jesu Christi voca-

[1] Rom. I, I. — [2] Galat. I, 15. — [3] Psalm. LVII.

tum Apostolum Paulum in Evangelium Dei segregat. Verba hæc sunt: « Scimus quoniam diligentibus Deum omnia coo-» perantur in bonum, iis qui secundum propositum ipsius vocati » sunt : quia quos prænovit, eos et prædestinavit conformes ima-» gini Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. » Quos autem prædestinavit, hos et vocavit : et quos vocavit, » hos et justificavit : quos vero justificavit, hos et glorificavit[1].» Dictorum igitur seriem attendamus. Justificat Deus quos prius vocavit : non autem justificavit quos non vocavit : vocat autem prædestinatos ante vocationem, quos non vocasset nisi prædestinasset; neque ipsis justificationis et vocationis principium est prædestinatio. Si enim hæc principium esset eorum quæ sequuntur, haud dubie vincerent qui absurdum de natura sermonem introducunt : sed ante prædestinationem prænotio est: « Quos enim, *inquit*, prænovit, hos et prædestinavit » conformes imaginis Filii sui[2]. » Deus igitur qui futurorum seriem prospexit, et libertatis nostræ propensionem cognovit, et aliquorum ad pietatem impetum affectumque post hanc propensionem, quodque ii se totos virtuti daturi sint, ipsos prænovit : cognoscens quidem præsentia, præsciens vero futura; et quos ita prænovit, futuros conformes imaginis Filii sui, prædestinavit. Est igitur Dei Filius, imago Dei invisibilis, et hujus imago, ea quæ Filii Dei imago dicitur, quam esse arbitramur eam quam Dei Filius assumpsit humanam animam, per virtutem imaginis Dei imaginem factam. Hujus vero, quam imaginis Filii Dei imaginem esse putamus, conformes fieri prædestinavit Deus, quos per suam de ipsis prænotionem prædestinavit. Non est igitur existimanda futurorum causa esse prænotio Dei : sed quia futurum erat secundum proprios impetus et affectus facientis, propterea prænovit, « qui *novit* omnia ant eortum eorum[3]; » aliquos prænovit et prædestinavit imagini Filii sui fore conformes, alios vidit abalienatos. Ad hæc autem si quis objiciat, fierine possit ut non sint quæ talia fore prænovit Deus : respondebimus

[1] Rom. VIII, 28 et seq. — [2] Ibid. 29. — [3] Dan. XIII, 42.

fieri non posse ut non eveniant ; sed non ideo quia fieri non potest ut non eveniant, necesse est non evenire vel evenire. Fiunt enim haudquaquam ex necessitate, sed fieri quoque potest ut non fiant. Sed rationis ac intelligendi acumen et perspicientiam desiderat locus hic de iis quæ fieri possunt, ut qui mentis suæ oculum absterserit, demonstrationum subtilitatem assecutus, intelligere possit quomodo in minimis etiam rebus non impediatur quominus sit aliquid, quod ad multa esse possit, cum unum sit e multis id quod futurum est; et ita prænotum sit fore quidem, sed non necessario fore. Sed cum fieri possit ut non sit, erit non conjectura dictum, sed vere prænotum. Neque vero quis putet nos illud, *secundum propositum*, reticuisse, quasi sententiæ nostræ noceat. Ait enim Paulus : « Scimus autem quoniam diligentibus Deum » omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum proposi- » tum vocati sunt[1]? » Sed consideret illius *secundum propositum* vocationis causam Apostolum statim reddidisse, cum dicit : « Quos prænovit, eos et prædestinavit conformes imagini » Filii sui[2]. » Et quem alium oportebat in justificantem vocationem proposito Dei secerni et segregari, præter eos qui ipsum diligunt ? Hujus vero propositi et prænotionis causam in nostra libertate esse satis declarat illud : « Scimus quoniam » diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum : » perinde quasi dixisset, omnia quæ ad bonum conducunt, ideo conducere, quia auxilio digni sunt qui diligunt Deum. Sed interrogandi sunt, qui contrarium tuentur, ad hæc nobis respondeant. Ponamus in conditione, aliqua in nostra esse potestate; idque adversus eos qui liberum arbitrium tollunt, donec ex conditione eorum sententia falsa convincatur. Sit ergo in nobis libera voluntas : an igitur Deus futurorum seriem intuitus, prænoscet ea, quæ ex libertate unusquisque nostrum libertatis compos acturus sit? an non prænoscet? Qui responderit non prænoturum, ignoret ille necesse est mentem infinitam, et magnitudinem Dei. Si prænoturum agnoscant, rursus quæremus ex ipsis, an ejus scientia causa sit cur

[1] Rom. VIII, 28. — [2] Ibid. 29.

eventura sint futura, cum concedatur aliquid in nostra esse potestate; an quia futurum est prænovit: neque ullo modo prænotio causa est eorum quæ unicuique nostrum ex libertate arbitrii futura sunt. Fieri ergo poterat, ut aliquibus occurrentibus impedimentis non hoc, sed illud faceret, qui liber creatus est. Hæc igitur et similia si dicantur, id quoque servatur: « Euge, serve bone et fidelis; super pauca fuisti fidelis, » super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui[1]: » tum et laus omnis, quæ bonis tribuitur; ac demum ostenditur jure dici: « Serve nequam, et ignave, oportebat te committere pecuniam meam trapezitæ[2]. » Sic etiam stabunt quæ juste dicuntur iis, qui ad dexteram assistent: « Venite ad me, » benedicti Patris mei; possidete præparatum vobis regnum a » constitutione mundi; quia esurivi, et dedistis mihi manducare, » et quæ sequuntur: iis autem qui a sinistris: « Discedite a » me, maledicti, in ignem æternum præparatum Diabolo et an» gelis ejus; quia esurivi, et non dedistis mihi quod ederem[3], » et cætera. Quin etiam, si illud, « Destinatus in Evangelium » Dei[4]; » et istud, « Qui destinavit me ab utero matris meæ[5], » necessitatem aliquam continerent, quomodo recte diceret Paulus: « Suggillo corpus meum, et in servitutem redigo, » ne cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar[6]; » et illud: » Væ etenim mihi, nisi Evangelium enuntiavero[7]? » His enim aperte declarat, nisi castigaret corpus suum, et in servitutem redigeret, posse se, postquam aliis prædicasset, reprobum fieri, et sibi esse væ, nisi Evangelium annuntiasset. Fortassis igitur, cum istis segregavit illum Deus ex utero matris, et segregavit in Evangelium Dei, causam videns justæ segregationis, quod castigaturus esset corpus suum, et in servitutem redacturus, veritus ne postquam aliis prædicasset, ipse reprobus fieret, quodque sciens sibi fore væ, nisi Evangelium prædicasset, metuens ne sibi apud Deum væ esset, non siluit, sed Evangelium prædicavit. Atque hæc videbat qui

[1] Matth. XXV, 21, 23. — [2] Ibid. 27. — [3] Ibid. 34, 35 — [4] Rom I, 1. — [5] Galat. I, 15. — [6] I Cor IX, 27. — [7] Ibid. 16

eum segregavit in Evangelium suum, fore eum in ærumnis abundantius, in carceribus supra modum, in plagis plus justo, in mortibus frequenter : a Judæis quinquies quadragies una minus accepturum, ter virgis cæsum iri, semel lapidatum iri, et alia ejusmodi perpessurum : gloriantem in angustiis, et scientem tribulationem patientiam efficere[1], et sustinentem quæ futura Deus prænoverat, segregatum ex utero matris, et segregatum in Evangelium Dei. Propterea autem dignus erat qui segregaretur in Evangelium Dei, non propter excellentem aliquam naturam, et quæ ita esset comparata, ut eos qui tales non sunt, longe superaret : sed ob præscitas prius actiones, quæ postea factæ sunt ex apostolica quadam institutione. Neque jam Psalmi dictum interpretari tempestivum fuit; erat enim extra propositum : quare proprio loco, Deo dante, explicabitur, cum Psalmum edidisseremus. Sed hæc copiosius in illud, *Segregatus*[2], etc., disputata sufficiant. —

Annot. (4), pag. 15.

Sic hunc locum commemorat Pamphilus martyr in *Apologia pro Origene* : « Quod promiserat per Prophetas suos in Scriptu- » ris sanctis de filio suo qui factus est secundum carnem ex se- » mine David. Factus est quod ante non erat. Manifestum enim » est quia secundum carnem non erat prius : secundum spiri- » tum vero erat ante, et non erat quando non erat. »

Annot. (5), pag. 106.

Ex toto hoc contextu clare patet, Origenem hic soli fidei ascribere justificationum tanquam initio et fundamento justificationis, non vero alias dispositiones ad illam excludere, nec operibus justificatorum meritum denegare.

Annot. (6), pag. 173.

Origenes hucusque textum S. Pauli allegorice de peccato per-

[1] I Cor. XI, 23 et seq. — [2] Rom. I, 1.

sonali Adami explicat, quod malum exemplum posteris suis actualiter peccandi præbuit, unde Pelagianis peccatum originale negantibus nullo modo prolusit, cum ipse originale in præcedentibus et in aliis suis scriptis manifeste astruat. Vid. Huetium *in Origen*, *l.* II, *n.* 24.

Annot. (7), pag. 219.

Huc referendum videtur fragmentum Græcum quod e parte nona in hanc Epistolam ad Romanos desumptam exhibet caput nonum *Philocaliæ*. Cujus fragmenti damus hic interpretationem; unde iterum discere licet quam infida sit Rufini interpretatio.

— « Quid igitur? Lex peccatum est [1]? » Non quomodo lex unum nomen est, sic unus est ubique de lege Scripturæ sermo. Quare in singulis locis opus est eam accurate persequi ac contemplari, et nunc quid significetur legis nomine, nunc vero quid illud sit perpendere. Sed et in aliis compluribus vocibus id tenendum est. Sunt enim in Scriptura aliis significandis rebus eamdem sortitæ appellationem voces; quæ confundunt eos qui existimant, quemadmodum una vox est, ita unum esse significatum, ubicumque nomen id locum habuerit. Quod autem legis vox non eidem significando, sed pluribus ponatur, multis prætermissis, quæ ad impeditos sensus quos continent solvendos, operam tum et studium efflagitent, exponemus ea quæ sedare quemlibet possunt, ut legis voce pluribus (significandis) posita: veluti cum in Epistola ad Galatas dicitur: « Quicumque enim ex operibus Legis sunt, sub male» dictione sunt: scriptum est enim: Execrabilis qui non ad» hæret omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea[2]. » Planum est his verbis significari Moysis Legem, quæ imperat facienda iis qui ipsi subjacent. Hoc autem declaratur in eadem Epistola et his verbis: « Lex enim propter transgressiones po» sita est, donec venerit semen cui promissum est, ordinata per » Angelos in manu Mediatoris [3]: » et his: « Adeo ut Lex noster

[1] Rom. VII, 7. — [2] Galat. III, 10. Deut. XXVII, 26. — [3] Galat. III, 19.

»pædagogus fuerit in Christum, ut ex fide justificemur : at »ubi venit fides, non jam sub pædagogo sumus. Omnes enim »filii Dei estis per fidem in Christo Jesu[1]. » Legis etiam nomine significatur historia apud Mosem descripta, quemadmodum ex ea ipsa Epistola discimus his verbis : « Dicite mihi, qui sub »Lege vultis esse, Legi non auscultatis : scriptum est enim : »Abraham duos filios habuit, unum ex ancilla, et unum ex »libera, sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est; qui »autem ex libera, per promissionem[2]. » Scio et Psalmos Legem appellari, ut planum est ex iis : « Ut impleatur sermo qui in »Lege ipsorum scriptus est : Quia oderunt me gratis[3]. » Sed et Isaiæ vaticinium Lex vocatur ab Apostolo dicente : « In Lege »scriptum est : Et in aliis linguis et labiis aliis loquar populo »huic, et neque sic audient me, dicit Dominus[4]. » Inveni enim in Aquilæ interpretatione, quæ huic dicto ex æquo responderent. Dicitur et lex, abstrusior et divinior Legis intelligentia, sicuti in hoc loco : « Scimus enim Legem esse spiritalem[5]. » Ad hæc, Lex dicitur, quæ secundum communem sensum, animæ insita est, et, ut loquitur Scriptura, inscripta cordi, imperans quæ facienda, et vetans quæ non facienda, quod et his verbis declaratur : « Cum enim Gentes quæ legem non habent, na»tura, quæ legis sunt, faciant : hi qui legem non habent, sibi »ipsi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus »suis, testimonium perhibente ipsorum conscientia[6]. » Quæ enim in cordibus scripta est lex, et in Gentibus natura quæ lex jubet facientibus, non alia est ab ea, quæ secundum communem sensum natura inscripta est principi parti nostræ, et quæ quotidie cum rationis perfectione ac consummatione adultior fit et solidior. Hic erat legis significatus et in hoc loco : « Peccatum non imputatur cum non est lex[7] : » et in hoc : « Peccatum non cognovi nisi per legem[8]; » ante Legem enim Mosis imputandum est peccatum et Cain, et qui diluvio absorpti sunt, et Sodomitis, et aliis innumeris. Et multi ante

[1] Galat. III, 24 et seq. — [2] Id. IV, 21 et seq. — [3] Joan. XV, 25. Psalm. XXXIV, 19. — [4] I Cor. XIV, 21. Isai. XXVIII, 11. — [5] Rom. VII, 14. — [6] Id. XXII, 14, 15. — [7] Rom V, 13. — [8] Id. VII, 7.

Legem Mosis peccatum cognoverunt. Nec mireris quod duæ legis significationes vocis hujus in eodem loco accipiuntur. Hunc enim morem et in aliis Scripturis inveniemus; quemadmodum : « Nonne dicitis quatuor menses superesse, et messis » venit? Attollite oculos, et videte regiones, quia jam albæ » sunt ad messem [1]. » Bis enim messis nominatur : prius quidem ad corpoream messem refertur; posterius vero ad messem spiritus. Simile autem invenies in cæco ab ipso natu curato, cui hæc loquitur corpore cæcutienti : « Ego ad judicium in » hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et qui vi- » dent, cæci fiant[2]. » Sic et : « Nunc sine lege naturæ justitia Dei » apparuit, testimonio Legis Mosis et Prophetarum prænun- » tiata [3] » Dixerim vero iis qui dubitant duplicem legis significatum recipere, si lex eadem accipitur et in hoc loco, « Nunc » autem sine lege justitia Dei illuxit, » et in illo, « A Lege et » Prophetis prænuntiata. » Si absque lege apparuit, non a legis testimonio prænuntiatur : si vero legis testimonio comprobatur, non sine lege declarata est. Justitiam itaque Dei, quæ a Jesu Christo declarata est, nequaquam suo testimonio comprobat naturæ lex : minor enim est ipsa. Lex autem Mosis, non littera, sed spiritus, et spiritui Legis respondentes Prophetæ : et qui in ipsis sunt sermones spiritales. Quare diligenter observare oportet eum qui divinas Scripturas pervolutat, non eas semper iisdem vocibus, non iisdem rebus uti : quod interdum faciunt per cognominationem, quandoque per figuratam rationem, aliquando propter elocutionis contextum, qui exigit ut aliter in aliquibus dictio usurpetur, quam ut in aliis posita est. Quod si attente observemus, multos lapsus evitabimus et sinistras interpretationes. Sciendum est itaque non eodem semper significatu poni, *Vidit*, sed aliquando in visu corporis, idem interdum esse quod intelligere. Id enim universe sciendum est, quod cum decretum sit Spiritui qui in Prophetis loquitur, abscondere, neque palam exponere sensa veritatis; quemadmodum Christi verbo, in Apostolis; sæpe

[1] Joan IV, 45. — [2] Id. IX, 39. — [3] Rom. III, 21.

et sub locutione permiscetur, neque quasi sub unam seriem orationis contexitur, ne videlicet indigni ad animæ suæ judicium inveniant quæ utiliter illis abscondita sunt. Quæ ut plurimum causa est, cur videantur Scripturæ non satis apta compositione et consecutione cohærere, maxime vero, uti superius diximus, Prophetica et Apostolica, Epistola præsertim ad Romanos, in qua quæ de Lege dicuntur, diversis modis dicuntur, et diversis rebus imponuntur, ut videatur Paulus in illa Epistola rem propositam non exequi. —

Annot. (8), pag. 446.

Origenes homilia III in Isaiam de radice Jesse fusius quidem disserit, sed non in hunc Isaiæ contextum; quem videtur commentariis suis in hunc prophetam explanasse. Sed hæc modo non extant.

Annot. (9), pag. 479.

Præter hæc Origenis Commentaria in Epistolam ad Romanos, præter etiam commentaria in S. Matthæum, in S. Lucam et in S. Joannem, in tomo quarto operum Origenis editionis parisiensis habentur sequentia fragmenta. 1°. Fragmentum in Epistolam ad Galatas ex Apologia S. Pamphili M. desumptum. 2°. In Epistolam ad Ephesios ex S. Hieronymi l. I Apologiæ adversus Rufinum. 3°. In Epistolam ad Colossenses ex Apologia S. Pamphili M. 4°. In Epistolam ad Thessalonicenses primam ex Epistola S. Hieronymi ad Minervium et Alexandrum. 5°. In Epistolam ad Titum ex Apologia S. Pamphili M. 6°. In Epistolam ad Philemonem ex eadem Apologia. 7°. In Epistolam ad Hebræos, ex eadem Apologia, et ex Eusebio, l 6 Hist. Eccl., cap. 25. Quæ fragmenta cum nihil fere speciale exhibeant, quod in aliis Origenis libris non jam fusius explicatum fuerit, modo hic annotasse sufficiat.

INDEX

TOMI DECIMI TERTII.

SEQUITUR ORIGENES.

COMMENTARIORUM IN EPISTOLAM S. PAULI AD ROMANOS LIBRI DECEM.

	Pag.
RUFINI PRESBYTERI PRÆFATIO.	2
ORIGENIS PRÆFATIO.	3
LIBER PRIMUS.	9
LIBER SECUNDUS.	39
LIBER TERTIUS.	71
LIBER QUARTUS.	110
LIBER QUINTUS.	152
LIBER SEXTUS.	195
LIBER SEPTIMUS.	248
LIBER OCTAVUS.	316
LIBER NONUS.	371
LIBER DECIMUS.	428
ANNOTATIONES.	481